BEZM U REZM

Aziz B.Erdeşir-i
ESTERÂBADÎ

•

Çeviren
Prof.Dr.
Mürsel ÖZTÜRK

KÜLTÜR BAKANLIĞI/1203
Kültür Eserleri/153

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/1203
Kültür Eserler Dizisi/153

AZİZ B. ERDEŞİR-İ ESTERÂBÂDÎ

BEZM U REZM

(EĞLENCE VE SAVAŞ)

Çeviren : Prof. Dr. Mürsel ÖZTÜRK

Kapak Düzeni/Ahmet SINAV

ISBN 975 - 17 - 0677 - 7

Yayınlar Dairesi Başkanlığı'nın 22.10.1990 Tarih ve 928 - 2196 sayılı Makam Onayına dayalı olarak birinci defa 5000 adet bastırılmıştır.

Başbakanlık Basımevi - ANKARA

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ö N S Ö Z

XIV. yüzyılda Anadolu Türk tarihinin önemli kaynaklarından birisi olan, eğlence ve savaş manasına gelen Bezm u Rezm, Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî tarafından Sivas hükümdarı Kadı Budhaneddin Ahmed adına 800/1397-8 yılında Farsça yazılmıştır.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, münşi ve şairdir. Hayatı hakkındaki çok az bilgiyi de kendi eserinden öğreniyoruz: Ona göre, gençliğini Bağdat'ta geçirdi. Önce Celâyirlilerden Sultan Ahmed b. Üveys'in yanında yaşadı. Timur'un 795/1392-3 tarihinde Bağdat'ı alması üzerine Meşhed'e, yani Kerbelâ'ya kaçtı. Fakat orada yakalanarak Timur'un oğlu Miranşah'ın yanına götürüldü. Oradan da kaçarak 1394 yılında Sivas'a, Sultan Kadı Burhaneddin'in yanına gitti. 1398 yılında Kadı Burhaneddin'in ölümü üzerine oradan ayrılarak Kahire'ye göçtü ve hayatının sonuna kadar da orada yaşadı.

Aziz, Bezm u Bezm adlı eserini, eserinde her zaman «Sultan» diye andığı Kadı Burhaneddin'in kendi tarihini yazma konusundaki teklifi üzerine kaleme aldı. Yine kendi ifadesine göre, eserini önce, imkânları daha geniş ve ifade gücü daha fazla olan Arapça ile yazmak istemişse de, sonradan o devirde Farsçanın Anadolu'da daha geçerli bir dil olduğunu düşünerek Farsça yazmıştır. O, eldeki eserin birinci cilt olduğunu, ömrü vefa ederse Kadı Burhaneddin'in hayatı'nın devamı hakkında ikinci cildi de kaleme alacağını söylemişse de, ortada ikinci cilt bulunmadığına göre ömrünün o işi yapmaya vefa etmediği veya Kadı Burhaneddin'in vakitsiz ölümü üzerine o işi bıraktığı anlaşılmaktadır.

Yazarın Kadı Burhaneddin'in yakın çevresinde yaşamış olması dolayısıyla kitabında onun siyasî, ilmî ve özel hayatına dair çok değerli bilgilerin yanında, o devirde hüküm sürmüş olan Türk beylikleri hakkında da başka eserlerde bulunmayan orijinal bilgiler bulunmaktadır.

Bezm u Rezm Farsça diğer tarihi eserler gibi manadan çok şekle önem veren ağdalı ve sanatlı bir nesirle yazılmış, eşanlamlı Farsça ve Arapça kelimeler peş peşe sıralanarak nesirde kâfiye yapılmaya (seci) çalışılmış, bu bakımdan birkaç kelimeyle anlatılabilecek konular uzun ve gereksiz cümlelerle ifade edilmiştir. Yazar, ileri sürdüğü görüşlerini Arapça ve Farsça şiirlerle, Kur'ân âyetleri, hadisler, büyüklerin sözleri

ve atasözleriyle desteklemiştir. Bu bakımdan da onun tam başarıya ulaştığı söylenemez. Metin arasına serpiştirdiği şiirler ve sözler, bazen konuya uymamakta ve onun akışını durdurmaktadır. O, eserinde Firdevsî, Sadi gibi İranlı, Mutenebbi gibi Arap şairlerinin şiirlerini bazen ad vererek, bazen de vermeden zikretmiş, bunun yanında kendisine ait Farsça ve Arapça şiirlere de yer vermiştir. Ancak Aziz b. Erdeşir, örnek aldığı açıkça belli olmasına rağmen hiçbir zaman kendinden önce yazan Alaaddin Ata Melik Cüveynî ve Reşideddin Fazlullah gibi tarihçilerin eserlerinin başarılı üstubuna ulaşamamıştır. Onu, edebi açıdan Fars edebiyatında mensur eser veren yazarların orta derecelileri arasında sayabiliriz.

Bezm u Rezm, Türk tarihi açısından çok önemli görülerek, daha 1928 yıllarında Kilisli Rıfat Beğ tarafından istinsah edilerek, Fuad Köprülü tarafından neşredilmiş, dilinin ağır oluşu yüzünden günümüze kadar ne Osmanlıcaya ne de günümüz Türkçesine tam olarak çevrilmemiştir. Prof. Dr. Yaşar Yücel, büyük ölçüde ondan yararlanarak «Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti» (Ankara 1970) adlı bir eser vermiş, Heinz Helmuth Giesecke de onu özet olarak Almancaya çevirmiştir (Das Werke des Aziz İbn Ardaşir Astarâbâdî, Eine Quelle zur Geschichte des Spätmittelalters in Kleinasien, Lepzig 1940).

Son olarak XIV. yüzyıl Anadolu Türk tarihi konusunda önemli bir boşluğu dolduracağına inandığımız Bezm u Rezm'i bana çevirme imkânı veren Kültür Bakanlığı yetkilileri ile kitabın basılmasında emeği geçenlere teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ankara 1989 *Mürsel ÖZTÜRK*

BİRİNCİ BÖLÜM

Ord. Prof. Dr. M. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN BEZM U REZM'İN NEŞRİNE YAZDIĞI «BAŞLANGIÇ»

Türkiyat Enstitüsü «Anadolu Türklerine ait Tarihi Kaynaklar» başlığı altında hazırlamaya başladığı eski metinler külliyatının birinci cildi olarak Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî'nin «Bezm u Rezm» adlı büyük eserini, ilim aleminin nazarı dikkatine arz ediyor.

Sivas Sultanı, meşhur şair ve alim Kadı Burhaneddin Ahmed'e ait özel bir tarih olmakla beraber, miladî on dördüncü asrın son yarısındaki Anadolu'daki olaylara ait çok önemli bilgileri ihtiva eden, Avrupa kütüphanelerinde hiç nüshasına rastlanmayan bu eserin yayınlanması, Anadolu Türk tarihi ile uğraşan Türkologlar tarafından memnuniyetle karşılanacak ümidindeyiz. Esasen on dördüncü asır Anadolu tarihine ait olarak doğrudan doğruya Anadolu sahasında yazılmış eserlerin sınırlı oluşu göz önünde bulundurulursa, yazdığı olaylara, doğrudan doğruya ve dolaylı olarak her halde pek yakından vakıf olan çağdaş bir yazarın bu eseri daha iyi takdir edilebiliyor. Eserin bizzat Kadı Burhaneddin'in teşviki ile onun adına, çoğu zaman onun verdiği bilgilere dayanılarak yazılmış olması, yazarın tarafsızlığı hakkında haklı bir şüphe uyandırabiliyor. Fakat, bu bakış açısından eser için bir kusur teşkil eden bu sebebin, diğer bir bakış açısından ona büyük bir değer kazandırdığını da unutmamalıdır. Bu asra ait Mısır ve İran tarihçilerinin eserleriyle ve diğer tarihi kaynaklarla karşılaştırmak sayesinde, eserin taraf tutan yanlarını tenkid edip açığa kavuşturmak her zaman mümkündür.

Bezm u Rezm, bu müstesna önemine rağmen son zamanlara kadar adeta unutulmuş bir halde kalmıştır. Hatta Kâtib Çelebi bile bu eseri göremeyerek, sadece İbn Arabşah'ın, Acaibü'l-makdur'undan naklen, «Tarihü'l-Kadı Burhaneddin es-Sivasî» başlığı altında ondan bahsetmiştir (1). Halbuki bu eseri İbn Arabşah da görmemiş, yalnız dört cilt olarak Karaman ülkesinde bulunduğu rivayetiyle yetinmiştir. Amasya Tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin Beğ, bu eseri, İstanbul ilim alemine ilk defa kendisinin tanıttığını söylüyor (2). Ahmed Tevhid Beğ (3) de, Kadı Burhaneddin'in tarihini dört cilt olarak, bilgin bir nedimi olan Bağdatlı Şeyh

---

(1) İstanbul neşr. c. I, s. 228; Bulak neşr. c. I, s. 177.

(2) Amasya Tarihi, İstanbul 1927, c. III, s. 85.

(3) Meskukât-ı Kadime-i İslâmiye Kataloğu, İstanbul 1321 (1903), s. 444.

Abdülaziz'in yazmış olduğunu İbn Arabşah'tan nakledIyor ve o kitabı överek «Onun Tarih-i Utbi'den üstün olduğunu söylüyor» diyerek, bu kitabın varlığından bahsetmişse de, bizim bildiğimize göre, bu eseri ilk defa inceleyen ve onun İstanbul kütüphanelerindeki muhtelif nüshalarından bahsedip ilim alemine tanıtan Halil Edhem beyefendidir: Önce Van Berchem ile ortak olarak yayımlamış olduğu Sivas ve Divriği Kitabeleri (4) adlı eserinde «Menakıb-ı Kadı Burhaneddin» başlığı altında Ayasofya Kütüphanesinde 3465 numarada kayıtlı olan nüshadan bahsetmiştir. Daha sonra Clément Huart, İslâm Ansiklopedisine yazdığı «Burhaneddin» maddesinde, -şüphesiz bundan naklen- bu Ayasofya nüshasını zikreder. Daha sonra Halil Edhem Beğ, «Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin Namına Kayseri'de Bir Kitabe» adlı makalesinin bir açıklamasında (5) Ayasofya nüshasından başka Topkapı Sarayında Enderun Kütüphanesinde (no. 2822), Ragıp Paşa Kütüphanesinde (no. 982), Esad Efendi Kütüphanesinde (no. 2079) bulunan nüshaları da göstermiş, yalnız yazarın değil, kitabın asıl ismini de ilk defa olarak düzeltip tesbit etmiştir.

Daha sonra Ahmed Tevhid Beğ, yine aynı mecmuada (6) bu eserin oldukça geniş bir özetini neşretmek suretiyle Anadolu tarihiyle uğraşanlara önemli bir hizmette bulundu. Ondan sonra on dördüncü asra ait Anadolu tarihine ait ülkemizde yayınlanan birçok makalelerde ve muhtelif kitaplarda Bezm u Rezm'den daima bahsedildiğini görüyoruz. Mamafih bu basılmamış büyük metinden henüz tamamiyle istifade edilebildiğini iddia etmek mümkün değildir. Ancak, bu muhtelif nüshaların mukayese ve tenkidiyle vücuda getirilen ve ilam cetvelleri de ihtiva eden bu baskının yayımlanmasından sonra Bezm u Rezm'in ihtiva ettiği bütün bilgiler meydana çıkmış olacaktır. Filhakika bu eserde Anadolu'nun yalnız siyasî ve askerî tarihine değil, dinî ve medenî tarihine, etnolojisine ait çok önemli bilgiler mevcuttur ki, şimdiye kadar hiçbir araştırmacı Bezm u Rezm'den bu bakış açısından yararlanmamıştır.

Eseri istinsah ve baskısına nezaret eden Kilisli Muallim Rif'at Beğ'e, yerine getirdiği bu değerli hizmetten dolayı teşekkür etmek görevimdir. Arap ve Acem dillerindeki derin bilgisi itibariyle bu zor görevi başarıyla tamamlayan bilgin arkadaşımız, ricam üzerine kitabın sonuna ilave ettiği geniş fihrist ve ilam cedvelleri sayesinde Bezm u Rezm'den yararlanmayı çok kolaylaştırmıştır. Bezm u Rezm'in önemini ve şimdiye kadar ondan ne oranda istifade edildiğini gösteren şu kısa satırlardan sonra, eserin yazarı, muhtelif nüshaları, bu nüshanın basımında nasıl bir usüle uyulduğu hakkında özet bilgiler verebiliriz.

---

(4) Kahire 1910, s. 50, n. 2.

(5) Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, sayı: 16 (1328/1910), s. 1019, n. 1.

(6) Aynı mecmua, sayı: 26 - 33 (1330 - 1331/1912 - 1913).

I

AZİZ B. ERDEŞİR-İ ESTERÂBÂDÎ

Kendi ismini, eserinde bizzat Aziz olarak belirttiği halde İbn Arabşah'da ve ondan naklen Kâtib Çelebi'de yanlışlıkla Abdülaziz diye anılan yazarımızın hayat hikâyesi hakkında şimdiye kadar bilinen yegâne bilgiler İbn Arabşah'ın Acaibü'l-makdur'unda ona ait olan rivayetten ibaretti: Kâtib Çelibi'nin de aynen rivayet ettiği bu rivayete göre Bağdat ahalisinden olan Abdülaziz, Arapça ve Farsça nazım ve nesirde büyük bir maharet sahibi olduğundan, Bağdat hükümdarı «Âl-i Celâyir'den Ahmed b. Üveys'in nedimliği hizmetinde bulunuyormuş; Kadı Burhaneddin, bunun meziyetlerini haber alarak kendisine göndermesini Sultan Ahmed'den rica etmiş. Fakat Sultan Ahmed, bu kıymetli nedimini göndermeye razı olmadığı gibi bu davetten kuşkulanarak onun kaçmaması için arkasına gözcüler koymuş. Kadı Burhaneddin bu haberi alınca, Abdülaziz'e gizlice adam yollamış, türlü türlü vaadlerde bulunmuş, o da nihayet kaçmaya razı olmuş. Bir gece Sultan, haremde uyurken, Abdülaziz, Dicle kenarına gelmiş, elbisesini çıkarıp oraya bırakmış ve nehre girmiş. Biraz ötede kendisini kaçırmak için bekleyen adamlara iltihak ederek, kıyafet değiştirip kervana karışmış. Sivas'a gelmiş. Uykudan uyanınca nedimini aratan Sultan Ahmed, onun Dicle'de boğulduğuna inanmış. Fakat sonra işin gerçeğini öğrenip çok üzülmüş (7).

İşte Kadı Aziz'in hayatının ilk yılları ve Kadı Burhaneddin'e bağlanışı hakkında şimdiye kadar bilinen şeyler. Halbuki yazarımızın Bezm u Rezm'inde bu konuda verdiği bilgiler, daha çok masala benzeyen bu rivayete hiç uymuyor. «Kitabın Yazılış Sebebi» bölümünde anlattığına göre, yazarın asıl ismi Aziz, babasınınki Erdeşir'dir. Kendisi Esterâbâd'da (8) doğmuşsa da gençliğini Bağdatda geçirmiştir. 795/1392-3'de Timur'un Bağdat'ı zaptı üzerine Sultan Ahmed-i Celayir'le beraber Bağdat'tan kaçıyor ve Tatarların elinden kurtularak Meşhed'e sığınıyor. Birkaç gün orada kaldığı sırada, bir bölük Tatar Meşhed'e geliyor ve yazarı diğer birkaç adamla birlikte yakalayarak o sırada Hille'de bulunan Miranşah'a götürüyorlar. Mirahşah'ın lütuf ve yardımını gören Aziz, bir süre onun yanında kalıyor. Bağdat işini bitiren Tatar ordusu Diyarbekir'e doğru hareket ederek Mardin (Mirdin) taraflarına gelince Aziz kaçmak fikrine düşüyor. Nihayet ordunun Amid (Diyarbakır) ile Mardin arasın-

---

(7) Acaibü'l-makdur, yayımlayan ve Latinceye çeviren: Samuel Henricus Manger, 1767, s. 548 vd.; Keşf'üz-zünun, Mısır neşr. s. 177; Acaibü'l-makdur, çeviren: Nazmizâde, İstanbul 1277 (1860-61), s. 89-90.

(8) Esterâbâd; Bugün de ayn adla anılan İran'ın Mazenderan bölgesinde bir şehirdir.

da konakladığı bir sırada, bir gece karanlıktan istifade ederek, o civarda bulunan ve henüz Timur'a teslim olmayan Savur kalesine kaçıyor; ordan da Amid - Erkanin yoluyla 11 Şaban 796'da (12 Haziran 1394) Sivas'a gelerek Sultan Burhaneddin'in iltifatına mazhar oluyor ve ona intisap ediyor. Nihayet bir gece hükümdarın meclisinde tarihten söz edildiği sırada, kendi «Bezm u Rezm»lerini haleflerine hatıra bırakacak bir tarih yazmasını Sultan ona teklif ediyor ve işte Bezm u Rezm bu suretle vücuda geliyor.

Görülüyor ki, İbn Arabşah'ın rivayetiyle yazarın bizzat verdiği bilgiler arasında büyük bir fark vardır. Bilhassa Sultan Ahmed-i Celayir'in sevgili nedimlerinden olduğu hakkında kendisi hiçbir şey söylemiyor. Hatta onun tahta çıktıktan sonra devlet büyüklerini ve emirleri birer birer öldürerek, yanına topladığı bir takım alçak ve soysuzla işret ve sefahat meclisleri kurduğunu, önce Toktamış'ın, sonra Timur'un Âzerbaycan ve İran'a bir takım akınlar yaparak memleketi tahrip ve halkı mahv ve perişan ettiklerini, Sultan Ahmed'in Timur orduları karşısında Tebriz'i bırakarak Bağdat'a iltica ettiği zaman bile yine uyanmadığı, yanındaki soysuzlarla eğlence ve işrete devam ettiğini, kendisinin bu elim hallere uzaktan ibret ve teessüfle baktığını ve daha o zaman Sultan Burhaneddin'in yanına gelmeye niyet ettiğini anlatıyor. Demek oluyor ki, yazarımız Sultan Ahmed-i Celayir'in öyle sevgili nedimlerinden değil, bilakis, kötü idaresinden hoşnut olmayan muhaliflerinden ve tenkid edenlerindendi.

Sivas'a gelmesi tarihi olan 796/1393-4'den kitabını tamamladığı 800/1397-8 tarihine kadar Burhaneddin'in yanında bulunan Aziz b. Erdeşir, onun ölümünden sonra (9) acaba ne yaptı? Nerelerde yaşadı? Bu konuda

---

(9) Kadı Burhaneddin'in ölüm tarihini birçok Osmanlı tarihçileri, 794/1391 - 2 ila 799/1396 - 7 arasında gösterirler (Halil Edhem, Kayseriye Şehri, s. 122). Halbuki Bezm u Rezm'in Ayasofya nüshasının ketebesi 800 Receb'inin (Mart 1398) başlarında onun henüz hayatta olduğunu anlatmaktadır. Halil Edhem Beğ, bu noktayı göz önünde bulundurarak «Kayseriye Şehri»nde onun 800/1398 yılının sonlarında veya 801/1399 yılı başlarında vefat etmesi gerektiğini kaydetmiş olduğu gibi «Düvel-i İslâmiye»sinde de vefat tarihi olarak 801/1399 senesini kabul etmiştir (Düvel-i İslâmiye, s. 387). Kadı Burhaneddin'in 800/1398'den evvel vefat etmediğini başka bir delil ile daha teyid edebiliriz. Ragıp Paşa Kütüphanesinde 381 numarada onun Tercihü'l-Tavsih adlı meşhur eserinin bir nüshası vardır. Yazar eserin sonunda 4 Şaban 799 (4 Mayıs 1398) Perşembe günü tamamladığını kaydediyor. Eserin müstensihinin bir kaydı da Sultan'ın 800/1398 yılında hayatta olduğunu gösteriyor; İbn Hacer'in Ed-dürerü'l-kâmine'sinden istifade eden Şekaik yazarı, onun vefatını 800/1398 yılının sonlarında gösteriyor. (Tercüme-i Şekaik, c. 43 - 44; Almanca ter. Räscher, s. 10).

biraz bilgi veren yegâne kaynak, yine İbn Arabşah'ın Acaibü'l-makdur' udur. Onun naklettiği rivayete göre, Aziz bu hadiseden sonra Mısır'a gitmiş, Kahire'de yaşamış ve nihayet sarhoş bulunduğu bir sırada yüksek bir damdan düşerek ölmüştür [10]. Irak'ta ve Anadolu'da da uğradığı çeşitli felaketlerden sonra, Arap edebiyatında da derin bilgi sahibi olan yazarımızın, o sırada siyasî bakımdan en sakin, harici saldırılardan uzak bulunan, medenî ve zengin Mısır bölgesine gitmesi pek tabiidir. Bilhassa Memluklular devletinin Kadı Burhaneddin'e karşı teveccühkâr olduğu da göz önüne alınırsa, Aziz'in orayı tercih etmesinin sebepleri daha iyi anlaşılır. O devre ait Mısır kaynakları daha iyi incelenecek olursa, belki yazarımızın son seneleri hakkında biraz daha etraflı ve daha sağlam bilgi edinilebilir ümidindeyim.

Aziz b. Erdeşir'in ilmî ve edebî hüviyetini tayin için elimizde Bezm u Rezm'den başka hiçbir vasıta yoktur. Filhakika İbn Arabşah onun Arapça ve Farsça nazım ve nesirde zamanının en üstünü denilebilecek kadar müstesna bir kabiliyete olduğunu ve Bezm u Rezm'inin Utbî'nin meşhur Tarih-i Yeminî'sinden üstün sayılabileceğini söylüyor; Acaibü'l makdur'un mütercimi Nazmi-zâde de hiçbir esası olmadığı halde, onun Arapça ve Farsça divanları olduğunu ilâve ediyor. O devirlerin telakkisine göre, tarihî eserler yalnız yazarının edebî gücünü gösterecek bir mahsül sayılırdı. Bu bakış açısından inceleyecek olursak, aslen Esterâbâd'lı olup gençliğini Bağdat'ta geçiren yazarımızın Arap ve Fars dillerinde güçlü bir münşi ve şair olduğunu söyleyebiliriz. Eserde yer yer nakledilen Arapça ve Farsça şiirlerden bir kısmının doğrudan doğruya ona ait olduğu açıktır [11]. Bu parçalar arasında Sultan Burhaneddin'e takdim edilmiş Arapça kasideler de vardır ki, şair burada Arap şairlerinin geleneğine uyarak ismini zikretmemiş, yanlız s. 539'da Farsça bir şiirde mahlasının Aziz olduğunu belirterek bu suretle başka bir mahlas kullanmadığı da anlaşılmıştır. Sivas'a geldiği zaman Sultan'a takdim ettiği Arapça kasideyi kaydederken, Sultan vasfında daha bu gibi birçok kasideleri olduğunu da belirtiyor. Aslen Esterâbâd'lı olmasına rağmen, almış olduğu medrese tahsilinin etkisiyle Arapçaya Farsçadan daha fazla önem verdiğini, hatta eserinin sonunda Arapçanın Farsçaya üstünlüğünü savunduğunu görüyoruz. Hatta bu sebeple eserini önce Arapça yazmak niyetinde olduğu halde, sonradan Anadolu'da Farsçanın Arapçadan daha

(10) İbn Arabşah diyor ki (Nazmi-zâde tercümesi, s. 90) : O tarafta da meşhur bilginler ve tanınmış büyükler mevcut olup, orada ilgi ile güzel vakit geçirdi. Ancak keyfe düşünce bir süre sonra yüksek bir yerden düşerek helak olup, Ahiret mülküne göç etti. Eserini 840/1436 - 7'da yazan İbn Arabşah'ın verdiği bu bilgilerden başka Aziz'in son devirlerine ait bilgimiz yoktur.

(11) Eserin muhtelif yerlerinde 1541 beyit vardır ki, bunların 196'sı yazarındır.

[illegible] yaygın olduğunu ve bütün işlemlerde Fars dilinin kullanıldığını göz önüne alarak eserini Farsça olarak yazdığını bilhassa belirtiyor ([12]). Türkçe bilip bilmediğine dair ise eserde hiçbir işaret yoktur.

Bezm u Rezm'in incelenmesi, yazarımızın o devirde yüksek bir kültüre sahip olduğunu, hatta nücum hükümlerini (ahkam-ı nücum) de bildiğini ve rüya tabirinde de uzman olduğunu anlatıyor: Eserin (48 - 53) sayfalarındaki açıklamalar hem bunu, hem de Kadı Burhaneddin'in bunlara inandığını gösteriyor. Yine Bezm u Rezm'de Sultan'ın Mevlâna'nın şiirlerinden fal açtığı, ona çok saygı duyduğu, kendisine gönderilmiş olan Şeyh-i Ekber yazısıyla yazılmış Füsusu'l-hikem nüshasından çok istifade ettiği, o aralık Anadolu'da dervişlerinin özel bir kisvesi de olan Tarikat-i Ahmediye'nin yani Rufailiğin yayıldığı ([13]) anlaşılıyor. Gerek Anadolu'nun dinî tarihi için, gerek Kadı Burhaneddin'in manevi şahsiyetini anlamak için çok önemli olan bu tafsilatı verirken yazarın kullandığı dil, bilhassa Mevlâna ve Şeyh-i Ekber hakkındaki saygılı ifadeleri, onun zamanının bütün münevverleri gibi sufiyane tesirler altında kaldığını anlatmaktadır ([14]).

---

(12) Basılı metnin 536 - 541. sayfalarına bakınız. Anadolu'da Farsçanın önemi hakkındaki şu kayıt çok manalıdır: «...Fakat Rum (Anadolu) ülkelerinin halklarının çoğu Fars diline rağbet edip, ona eğilimli oldukları için o bölgelerin sakinlerinin ve mukimlerinin önemli bir kısmı Deri (Fars) dilini bilip konuştukları için fermanlar (emsile), menşurlar (menaşir), yazışmalar (mekatebat), muhasebe (muhasebat), defterler (defatir), hükümler (ahkam) ve diğerleri bu dille yazılıp kullanılıyordu ve herkesin aklı fikri Farsça nazım ve nesirle meşguldu. Bu durum göz önünde bulundurulup, halkın çoğunun isteğine uyarak bu kitabın Fars diliyle yazılması, bu güzel incinin Deri (Fars) dilinin ipine dizilmesi uygun görüldü. Bundan maksat, onun faydalarının sıradan ve seçkin insanlar tarafından alınması, onun verdiği bilgilerin herkes tarafından anlaşılıp yararlanılmasıdır.» (s. 537).

Farsçanın o devirde Anadolu'nun genel hayatında ve devlet işlerinde kazanmış olduğu önem, diğer vesikalarda da bilinip kesinleşmiştir. Bezm u Rezm'in yazarı bu sözleriyle bu gerçeği tekid etmiş oluyor.

(13) Daha ondördüncü asrın başlarında Rufailiğin ne derece yayılmış olduğunu anlamak için Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'a müracaat ediniz. Sultan Burhaneddin'in, Mevlâna'nın şiirlerinden fal tutması hakkında basılı metnin 337. sayfasına bakınız. Eserin muhtelif yerlerinde Burhaneddin'in Mevlâna'ya bağlılığını gösteren fıkralara rastlanıyor.

(14) Sultan Burhaneddin'in, Füsusu'l-Hikem'i okuduktan sonra tasavvufa merak sardığını ve buna ait birçok eserleri okuyarak, bu ilmin derinliğine de vakıf olduğunu yazar anlatıyor. Füsus hakkında «İlahî gerçeklerin toplandığı yer, tevhid ve hakikat inceliklerinin mecmuası» sıfatlarını kullanıyor (s. 384). Yazarın muhtelif yerlerde Celâleddin-i Rumî hakkında da çok hürmetkâr bir dil kullandığını görüyoruz.

Sıradan ve seçkin kimselerin makbulü olması için eserini, insanların nefretini çeken ve zihinleri zor durumda bırakan muğlak ve anlaşılması güç şeylerden arındırıp, herkesin anlayabileceği cümlelerle yazdığını söyleyen Aziz .b. Erdeşir, Kadı Burhaneddin'in yanında ancak dört sene kadar kalabildiği için ondan önceki olayları, ya bizzat hükümdardan ya onun kendisine tedarik ettiği nakillerden veya yazılı belgelerden istifade suretiyle meydana getirmiştir. Kitapta ismi geçen tarihî eserler Önsöz'de Bağdat'tan söz ederken biraz istifade etmiş olduğu İbn Cevzi Tarihi ile, Karamanlılardan bahsettiği esnada onların aslı hakkında malumat aldığını söylediği Selçuknâme'dir. Bu Selçuknâme'nin İbn Bibî'ye ait olan meşhur Selçuknâme olduğunu kuvvetle söyleyebiliriz ([15]).

II

BEZM U REZM

Kâtib Çelebi'nin İbn Arabşah'tan naklen, «Tarihü'l-Kadı Burhaneddin el-Sivasî» adı altında zikrettiği bu kitaba yazarı tarafından Bezm u Rezm ünvanı verildiğini görüyoruz. Yazar, Sultan'ın yalnız savaş meydanlarındaki kahramanlığını değil, özel eğlence meclislerindeki erkân ve kaideleri de herkese anlatmak maksadıyla eserini yazdığını ve binaenaleyh bu ismi verdiğini bilhassa belirtmektedir. İbn Arabşah bu eserin dört cilt olduğunu ve Karaman ülkesinde bulunduğunu belirttiği gibi, onun mütercimi Nazmizâde de bu ifadeyi biraz süsleyerek «Bu tarihin Karaman tarafında alimler tarafından kabul ve yetişkinler tarafından itibar gördüğünü ve ilgi ile okunduğunu» söylemektedir. Halbuki elimizdeki nüshanın son bölümünde bunun birinci cilt olduğu belirtiliyor ve yazar bundan sonraki olayları ikinci bir cilt olarak yazacağını vaad ediyor. Bu cildin 800/1397-8 tarihinde bitirildiği ve esasen Kadı Burhaneddin'in saltanatı bundan sonra çok sürmediği için ikinci cildin yazılmasına ne zaman, ne de imkân kalmadığı kolaylıkla anlaşılabilir.

---

(15) Bezm u Rezm yazarı Karamanlılardan söz ettiği bir sırada kısaca şunu söylüyor: «Selçuknâme'de yazıldığına göre, Karamanoğlu, Larende'nin odun kömürcülerinin oğullarındandır...» (s. 98). Karamanlıların ceddi olan Karaman'ın hayatının ilk yıllarında Kamereddin ilindeki dağlardan Larende'ye kömür taşıyan bir Türkmen olduğunu önce söyleyen, Karamanlılardan daima düşmanca bahseden İbn Bibi'dir (Ayasofya Kütüphanesinde 2985 numaradaki mufassal nüshasında «Zikr-i sebeb-i istila-yı Karamaniyân» bölümünde); Yine Houtsma tarafından bastırılan Muhtasar-ı İbn Bibi nüshasına da müracaat. Bu mesele hakkında tenkidli malumat almak için Anadolu Bölgesi Tarihine ait Notlar adlı makalemize bakınız: Türkiyat Mecmuası, c. II, s. 16). Karamanlıların düşmanı olan Kadı Burhaneddin'in tarihçisi İbn Bibi'nin bu aleyhteki mütalaasını tabii ihmal edemezdi.

Elimizdeki baskı için mevcut nüshaların en eskisi ve en itimada şayanı olan Ayasofya nüshası esas alınmış ve diğer nüshalarla da karşılaştırılmıştır. Yalnız baskı sırasında Enderun nüshasından istifade kâbil olamadığından, basımın tamamlanmasından sonra onunla karşılaştırma yapılarak, cildin sonuna bu farkları gösteren bir cetvel ilâvesi zarureti hasıl olmuştur.

Bu kadar önemli tarihi bir eser için Ayasofya nüshası gibi müellif nüshasından bilhassa hükümdar için harekeli olarak büyük bir özenle ve aynı yılda yazılmış bir nüshanın varlığı büyük bir kazançtır. Basıma esas olacak böyle kıymetli ve itimada şayan bir nüsha nâşir'in görevini pek kolaylaştırmıştır. Mamafih Rifat Beğ, diğer nüshalardan da azamî istifade etmek suretiyle Bezm u Rezm'in her suretle güvenilir bir baskısını meydana getirmiştir. Anadolu'nun on dördüncü asrının ikinci yarısındaki tarihi şimdiye kadar o derece meçhul kalmıştır ki, bu metnin yayımlanmasıyla araştırmacıların eline bu devir hakkında çok zengin yeni maddeler geçmiş olacaktır. Yukarıda söylediğim gibi bu metin, yalnız siyasî ve askerî hadiseler hakkında değil, Anadolu'nun tarihi topografisi, medenî tarihi, etnolojisi hakkında da bir yığın malzeme ihtiva etmektedir. Bu metnin neşrinden sonra onların ilmî bir surette tahlil, tasnif ve terkibine imkân hasıl olacaktır. Türkiyat Enstitüsü bu büyük ve kıymetli metni yayımlamak suretiyle Anadolu tarihi araştırmaları sahasında ciddi bir hizmet gördüğüne inanmaktadır.

Köprülüzâde Mehmed Fuad

İKİNCİ BÖLÜM

BEZM U REZM'İN ÇEVİRİSİ
[MÜNACAT]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile;

Azizlik ve büyüklük, şanı yüce ve delili aydınlık olan Allah'a aittir. Çünkü O, Âdemoğlunu, iyilik güneşinin çekiciliği ile, hiç sebep yokken zerre halinde topraktan kaldırıp, sonsuz fazileti, hidayeti ve cömertliği ile ona, diğer yaratıkların üzerinde yer verdi. O, öyle bir ülke sahibidir ki, maddî ve manevî işlerin yürütülmesi, bu dünyanın ve öbür dünyanın düzene konulması konusunda vezire, danışmana, yardımcıya, yâvere ihtiyaç duymadı. Hiç şüphesiz O'nun padişahlığı ve saltanatı mutlaktır. Çünkü O'nun ebedî mülkü, yıkımın kötülüğünden, değişimin zahmetinden uzak ve emniyettedir. «*Her şeyin hükümdarlığı elinde olan ve sizin de kendisine döneceğiniz Allah münezzehtir* (1)». O öyle bir Yaratıcıdır ki, mükemmel gücü ve sınırsız kudretiyle, akılların ve nefislerin cevherini, maddesiz, müddetsiz, aletsiz - edevatsız yarattı. Onları yokluk mekanından, varlık meskenine çıkardı. O öyle bir iktidar sahibidir ki, göklerin basit cisimlerini, mükemmele ulaşma isteğiyle harekete geçirip, yeryüzünün etrafında döndürmeye başladı. İlk hareketin etkisiyle önce zaman, mekan, sınır ve yönler ortaya çıktı. Aydınlanmış cisimleri, gözle görünür veya görünmez olarak, dönen yüzeyler üzerine yerleştirdi. Onların herbirine görev ve sıfat verdi. Bunlar, asıl maddelerin karışımıyla, üç yaratılışta etkilerini gösterdiler. Yapma ve yapılmayla esas amaç olan oluş ve yok oluş âleminin (dünya) kalıpları meydana çıktı. «*Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde akıl sahiplerine şüphesiz deliller vardır* (2)» Nazm :

«*Ey büyüklüğünün etkisi bazen rıza, bazen de gazap olarak ortaya çıkan, senin hükmün hatadan, emrin yanlıştan arınmıştır.*

Sana hamd etmek için bizim bilgimiz, güneş kursunun büyüklüğü karşısında karıncanın gözünün büyüklüğü kadardır. Senin Zat'ın hakkındaki bizim beyanımız, okyanus karşısında ördeğin ayağı ölçüsündedir.

---

(1) Kur'an-ı Kerim, 36/83.
(2) Kur'an-ı Kerim, 3/190.

Kendi zatını tam olarak ancak sen kendin bilirsin. İnsan onu nasıl tasavvur edebilir? O bilgiden söz edince, onun bilgisi, bir iki küçük damladan başka bir şey değildir.

Senin gücünün manevi dünyasında insan aklının cevheri çok küçük bir yer tutar. Senin büyüklük dünyanda, ruh sadece merkezde bir nokta gibi kalır.

Benliğin dışında yaratma plânı, su, balçık, söz, dil, dudak, kağıt, kalem, el ve yazı vardır.

Her başlangıcın ilki, her nihayetin sonu velhasıl, ilk, son, orta, Senin varlığından habersiz.»

O öyle ezelîdir (kadim) ki, zamanın olaylarının tozu, [2] O'nun büyüklük eteğine konamaz. Devranın ortaya çıkardığı felâketler, O'nun ulu dergâhına yol bulamaz. O'nun yücelik eşiğine, göğün en uç noktası dahi değemez. Dünyanın kandili güneş, onun muazzam dergâhının en sönük lâmbasıdır. Nazm :

«Her sabah, her akşam, iki parlak kandil, bu mavi renkli gökkubbeyi aydınlatır.

Onların yüzünden ufuklar aydınlık, Onların parlaklığından dünya gülbahçesi gibidir.»

O'nun bir ve tek olduğu, bütün şüphelerden arınmıştır. O'nun kimseye muhtaç olmaması, zıtlarının ve eşlerinin bulunmaması, kesin olarak bilinmektedir. *«O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir.»* ([3]) Peygamberlerin akıllarının kanatları, O'nun kimlik havasında gezinemez. Akıllı kimselerin düşüncelerinin ayakları, O'nun hakikatinin sırlarını anlamada birbirine dolaşır. Ne düşüncenin eli, O'nun mükemmel zat'ının eteğine ulaşabilir, ne de hayalin ayağı, O'nun büyüklük otağında dolaşabilir. *«Gözler, O'nu göremez. O, bütün gözleri görür. O, lâtiftir, haberdardır»* ([4]) Şiir (Arapça) :

«Aklın yardımı olmadan O'nun varlığını anlayana, vehim ve düşünceye başvurmadan O'nu tasavvur edene Allah selamet versin.»

Mümkün olan şeylerin açığa çıkması, O'nun varlığının gereklerinin açık bir delili, kâinatta bulunan varlıkların hiçbirinin O'na benzememesi, O'nun büyüklüğünün kesin bir göstergesidir. *«O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur.»* ([5]) Nazm :

---

(3) Kur'an-ı Kerim, 43/11.
(4) Kur'an-ı Kerim, 6/103.
(5) Kur'an-ı Kerim, 17/44.

«Aşk, sazını bir perdeden çalınca, onu sesini yalnız âşık işitir.

Bütün âlem, O'nun nağmesinin sesidir. Böyle yüksek bir sesi kim duymaz?»

Temiz kalpli kimselerin ibadetlerinin, onun ihtiyaç duymama terazisinde hiçbir ağırlığı yoktur. Bütün fitne ve fücurların suçları ve günahları, O'nun rahmet denizinde bir saman çöpü kadar değere sahip değildir. O, bazen ibadet edeni kovar ve tekrar çağırır. Bazen kendisine isyan edeni çağırıp hırakmaz. *«O, yaptığından sorumlu değildir, onlar ise sorumlu tutulacaklardır.»* ([6]) Beyt :

«Senin rehberlik ettiğin kimse yolunu kaybetmez. Senin yolunu kaybettirdiğine ise, kimse rehberlik edemez.»
Kahredici kuvveti, O'na karşı gelenlerin başına toprak dökmüş, heybetinin büyüklüğü, zamanın kahramanlarının vücutlarını toza çevirmiştir. *«Mülk de hamd de O'nundur. O, diridir, ölmez. Hayr O'nun elindedir ve O her şeye kadirdir.»* [3] O'nun lütfu, insanlara göz, kırparak gelir ve ateşi Halil'e ([7]) gül bahçesi yapar. *«Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol.»* ([8]) O'nun şiddeti kendini gösterince Nemrut'u ([9]) helak etmesi için sivrisineğe emir verir. O'ndan önce ne öncelik, ondan sonra ne sonralık vardır. Açık oluşu, diğer açıklıklara, örtülü oluşu, diğer açıklıklara, örtülü oluşu, diğer örtülü olanlara benzemez. *«Hakk'ın sahibi Yüce Allah, cömertlik arş'ının da sahibidir.»*

Yaratmanın ilk maddelerini düzene koyup, onları varlık âlemine getirdikten sonra, yaratıkların sonuncusu, nefis ve akılların meyvesi olan insan türünü, *«Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan»* ([10]) âyetinde belirtildiği gibi en güzel şekil ve en üstün yapıyla şekillendirdi. Diğer canlı türlere nazaran onlara, konuşma şerefi ve iyiyi kötüden ayırma üstünlüğü ve yeteneği bağışladı. *«And olsun ki, biz insanoğullarını şerefli kıldık»* ([11]) tacını onun başına koydu. Daha sonra parçalar, bütünler, gözle görülenler, akıl yoluyla anlaşılanlar, velhasıl bütün aslî ve fer'i yaratıklar, *«O'nun hak olduğu meydana çıkıncaya kadar varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada ve hem de kendi işlerinde göstereceğiz»* ([12]) âyetini ve *«Sen gizli bir hazineydin, kendini tanıtmak için insanları ya-*

---

(6) Kur'an-ı Kerim, 21/23.
(7) İbrahim Peygamber.
(8) Kur'an-ı Kerim, 21/69.
(9) İbrahim Peygamber'in zamanında yaşamış ve ona zulmetmek istemiş olan Kalde (Babil) padişahının lakabı.
(10) Kur'an-ı Kerim, 40/64.
(11) Kur'an-ı Kerim, 17/70.
(12) Kur'an-ı Kerim, 41/53.

rattın» sözünün dedikleri gerçekleşince, şanı Yüce Allah'ın huzurunda, kendini tanımak isteği düşünceden fiile çıkınca, insanların terazisinin kefelerine, büyük iyiliklerle beraber ağır görevler de koydu. Dünyanın ve ahiretin işlerini yoluna koymak, doğruluk ve dürüstlüğü hâkim kılmak, yapılan iyilikleri inkâr etmemek, saygı ve sevgi yollarını açık tutmak için kurtuluş yollarının rehberi, parçaların ve bütünlerin özü olan peygamberler zümresini, büyüklük, cömertlik, iyilik ve mucize ile donatarak, diğer türler arasından seçti. Onları, hadis, vahiy, vaad ve tehdit gibi kerametlerle şereflendirip söz sahibi yaptı. Toprak üzerinde yaşayanlar, «*Sizi topraktan yaratmış*»(13) düzeyinden, «*Allah sizi Cennete çağırır*» (14) şansına kavuştular. «*Öyleyse Allah'a koşuşun*» (15) diye bağırdılar. «*İyiliklere koşunuz*» sesini herkesin kulağına ulaştırdılar. Bu görevin en önemlisi, bu kolyenin en seçkini, alemin ve insanların yaratılmasının amacı, Peygamberlerin efendisi ve nebilerin sonuncusu olan Muhammed Mustafa'ya (A.S.) verildi. *Puta tapanlar hoşlanmasada doğru yol ve hak dinle gönderen Allah'tır.*» (16) Şiir (Arapça) :

«*En yüce ve en büyük olan Allah'ın peygamberini ve delilini gönderdiğini görmedin mi?*

Yüceltmek için kalbini yarıp, içine adını koyduğu kişi, alemlerin övüncü Muhammed'dir.»

[4] O, öyle bir efendidir ki, onun varlık güneşi, «*Sen olmasaydın*» göklerinden doğdu. Peygamberler kafilesi ay gibi gözle görünmez hale girip, gizli ve saklı bir durum alınca, hepsi birden hayret ve gayret ufuklarında kaybolup battıkları zaman o ortaya çıktı. Beyt (Arapça) :

«*Tarih olarak onlar (peygamberler) senden önce geldi. Fakat sen onları geride bıraktın. Fazilet bakımından sen, önde bulunanların en önündesin.*»

O öyle bir efendidir ki, onun sesinin yankısı, 5 defa iki dünya mülkünde çınladı. Onun yaptıklarının ve davranışlarının anlatılması, doğunun ve batının her yanında duyuldu. Mesnevi :

«*Herkesin canı dünyaya gelince, canların canı Muhammed yaratıldı.*

Onun ezeli hikmetini düşün! Önce düşüncelerini, sonra yaptıklarını kendine örnek al!»

---

(13) Kur'an-ı Kerim, 35/11.
(14) Kur'an-ı Kerim, 10/25.
(15) Kur'an-ı Kerim, 51/50.
(16) Kur'an-ı Kerim, 9/33.

O öyle mükemmel biridir ki, mukaddes ruh *(ruhü'l-kuds)*, ışıklarını onun olgunluğundan alır. Üstün nefis *(nefs-i natıka) onun* hikmet denizinden avcuyla su içer. Şiir (Arapça) :

«Zamanın gözünü ona diktiğini gördün mü? Onun güzelliği akılların alamayacağı ölçüdedir.

Onun olgunluğunun ünü göklere ulaştı. Allah büyüktür, olgunluk da onun olgunluğudur.

Büyüklük de ona aittir. Onun büyüklüğünün üstünde büyüklük yoktur. Dikkat et, Allah'ın büyüklüğü, onun büyüklüğüne yansımıştır.»

Yolunu şaşırmış olanlar ve hayvanî nefislerinin *(nefs-i emmare)* uyanlar, onun din kanunlarında acil şifa bulurlar, susuz kimseler, daldıkları sapıklık vadisinde onun şeriat pınarından içmekle kurtulurlar.

Beyt :

«Rahman olan Allah, bizi karanlıktan onun vasıtasıyla aydınlığa sevk etti. O olmasaydı biz gerçeğe erişemezdik.»

O, öyle bir ümmîdir ki, yüceliği ve kutsallığıyla kendisine, *«Katımızda kendisine bir rahmet verdiğimiz ve kendisine ilim öğrettiğimiz»* (17) dendiği kişidir. Ve yine o, kendinden önceki milletlerin ve dinlerin kitapları üzerine yanlıştır diye çizgi çekti. *«Rabbim beni eğitti»* sözüyle eski ümmetlerin ve kavimlerin kitaplarını suya attı. [5] Yazarın şiiri :

«İlahî simgelerin (remiz) hepsi, kalem kullanılmadan ezelî levhaya (levh-i kıdem) kaydoldu.

Kaza ve kader yazıları, harf harf, dilbilgisi kurallarına ve cümle düzenine uyulmadan deftere geçildi.

Binlerce meth ü sena onun soyunun ve neslinin üzerine olsun.»

O öyle açık ve güzel konuştu *(fasih)* ki, dil kılıcını beyan kınından çekince,Arap ve Acem hatiplerinin tamamı, konuşma yeteneğini kaybetti. Belagat atını, büyüklük meydanına sürünce, bütün belagat ustaları, iradelerinin dizginlerini ellerinden kaçırdılar. *«De ki : Sözünüz doğru ise, delillerinizi getirin.»* (18) *«Peygamberler arasında hiçbirini ayırt etmeyiz»* (19) âyetinin bildirdiğine göre, peygamberlerin itibarı aynıdır. Onlar aynı cevherhendir ve yaratılış itibariyle eşittir. O yüzden hepsi de belli bir amaç için tayin edilmiştir. Onların görevi, insanları Allah'ın

---

(17) Kur'an-ı Kerim, 18/65.
(18) Kur'an-ı Kerim, 2/112.
(19) Kur'an-ı Kerim, 2/285.

huzuruna yöneltmektir. Fakat *«İşte bu peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Onlardan Allah'ın kendilerine hitap ettiği, derecelerle yükselttikleri vardır.»* ([20]) hükmünde de belirtildiği gibi ezelî emirlerin, ilahi bilgilerin ve ilhamın kabulünde ve diğer konularda onların tayin amaçları açısından aralarında çeşitli dereceler ve derece farkları vardır. Bu yüzden bazı peygamberler, diğerlerinden daha aşağı sıfat ve lakaplara sahip olurlarken, bazıları *«mürsel», habib», «halil», «safi», «ruh», «kelim»* gibi üstün sıfat ve lakaplarla anılırlar ve bunlar, kitap sahibi peygamberler zümresine giderler. Bazılarına vahiy ve haber inmiş, bazılarına aracısız, bazılarına da bir aracı vasıtasıyla ilham gelmiştir. Bu karşılaştırmadan anlaşılacağı üzere, menziller çeşitli ve makamlar derece derecedir. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, *«Rabbim, yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma»* ([21]) makamından, *«Allahım, bilmeyen kavmimi hidayete eriştir»* makamına kadar çok yol vardır. *«Bana kendini göster, seni göreyim»* durağından, *«Rabbimin katında reddedildi»* durağına kadar çok uzak bir mesafe vardır. Tur ([22]) dağında Allah'a münacatta bulunup, O'nu görmek istemek nere, ilahî âlemde *(melekut)* gezinip gayb âleminin *(ceberut)* varlığından haberdar olmak nere? Âsâ ile denizi yarmak yapılması zor işlerdendir. Fakat ayın kursunu, yüzüğünün taşıyla kırmak daha da zordur. Tenin hastalığını tedavi etmek, yapılması olağan şeylerdendir. Fakat ruhun hastalığını gidermek mucize sayılır. Yazarın şiiri (Arapça) :

«Ey emniyetli bir sığınak olan peygamberlerin en üstünü, ne mutlu sana!»

«Sana, kâfirlerin önüne çekilmiş bir set, diyorlar. Seni övmek için bütün dünya, âferin, diyor.»

Onun aydınlık gül bahçesine benzeyen pâk kabrine dua ve övgüler yağsın! [6] Çocuklarına, ehli beyti'ne, halifelerine, dostlarına, *«Ashabım yıldızlar gibidir»* dediği şeriat vadisinin yıldızları olan yakın çalışma arkadaşlarına selam olsun! Şiir (Arapça) :

«O kavim, cehalet yolunu bırakarak, dost düşman hepsi ona itaat etti.

Onun yolu, insanı büyüklüğe götüren bir yoldur. O yol, cahilleri olgunlaştırır.»

Allah hepsinden razı olsun ve onları Kıyamet gününe eriştirsin!

---

(20) Kur'an-ı Kerim, 2/253.

(21) Kur'an-ı Kerim, 71/26.

(22) Tur: Sina yarımadasında bir dağ olup, Musa Peygamber orada Allah'a yakarmış ve ilâhî nur'u seyretmiştir.

İSLAM PADİŞAHI EBU'L-FETH BURHANEDDİN AHMED B. MUHAMMED'İN *(ALLAH, HİLAFETİNİ VE SALTANATINI EBEDÎ KILSIN)* ÖVGÜSÜ HAKKINDA

Kesin delil ve açık belgelerle ortaya çıkmıştır ki, en üstün makam olan peygamberlik *(namus-u ekber)* makamından sonra hiçbir makam ve rütbe, padişahlık ve saltanattan daha üstün değildir. Başka hangi rütbe ve derece ondan üstün olabilir ki? Mutlak Padişah olan Allah, Kur'ân-ı Kerim'inde âdil padişahları kendisine nâib ve halife seçtiğini söylemiştir. Görev, iş, rızık, ölüm gibi şeylerin dizginini, onların iradelerinin eline ve iktidarlarının kabzasına bırakmış ve bu konuda şöyle buyurmuştur : «*Verdikleriyle denemek için sizi yeryüzünün halifeleri kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur.*» ([23]) Hazreti Peygamber, bu ilahi sözden hareket ederek, padişahlar için «*Allah'ın gölgesi*» deyimini kullandı ve şöyle dedi : «*Sultan,, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir ve bütün mazlumlar ona sığınır.*» Bunun dışında Allah'ın isimleri hakkında konuşurken de «Padişah karşısında diğer yaratıklar, Allah'ın ismi karşısında diğer isimler gibidir. Yaratıkların hepsi, itaat ve ibadetle Allah'a yönelir. Herbiri kendi kabiliyet ve bilgisi ölçüsünde Allah'ın nimetlerinden faydalanıp istifade eder. Gölge gibi ona yaklaşıp, uzaklaşır. Şurası bir gerçektir ki, peygamberler sınıfının dışında, insan sınıfları arasında hiçbir sınıf, dindar ve âdil bir padişahtan daha üstün değildir» dedi.

O halde buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere, zamanın padişahının devletinin devamı ve gücünün artması konusunda dua etmek, küçüğe, büyüğe, zengine, yoksula velhasıl herkese bir görev olmalıdır. Çünkü cemiyetin ve tek başına insanoğlunun refahı, padişahın şerefli varlığına bağlı olup [7]) onunla ayakta durur. İnsanların huzuru ve rahatı, onun adâletine, siyasetine, koruyuculuğuna ve bekçiliğine bağlıdır. Fazl'ın -*Allah rahmet etsin*- şöyle dediğini nakledederler: «Hayatım boyunca kabul olunan her duamı, devrin padişahına bağışlarım. Çünkü dünyanın ve dünyadakilerin iyiliği onun iyiliğine bağlıdır. Onun idaresinde mazlum, zâlimin zulmünden kurtulur.» Yine bu konuda Yüce Allah'ın Musa Peygamber'e, «*Siz hayır işlediğiniz zaman ben, sizden razı oluyorum*» dediği nakledilir. Şair de bu konuya değinmiş ve şöyle demiştir : Mesnevi :

«*Yaptığı işleri beğendiği kavme Allah, âdil ve iyi huylu bir padişah verir.*

Zaman, bir bölgeye kin duyarsa, orayı zâlim birinin pençesine mülk yapar.»

---

(23) Kur'an-ı Kerim, 6/165.

Şükürler olsun ki, bu devirde şanı yüce olan Allah'ın kullarına olan hoşnutluğu açıkça belli olmaktadır. Kutsal ve Yüce olan O'nun, dünyada yaşayanlar hakkındaki lütuf ve rahmetinin izleri gözle görülmektedir. Çünkü saltanat tahtı ve dünya yönetimi, yüce bir devlete, temiz bir huya, iyi amellere ve cömert bir tabiata sahip bir sultanın varlığının büyüklüğüyle süslenmiştir. O, her zaman ve her yerde, aklının olgunluğu, bilgisinin enginliği, nefsinin cesareti, düşüncesinin doğruluğu, huyunun yumuşaklığı, azminin fazlalığı, elinin açıklığı, beğenilmiş hasletleri, merhametinin çokluğu, insafının yaygınlığı sebebiyle, bütün insanlar tarafından beğenilip takdir edilmiştir. Devletinin tahtı, padişahlık tacının uğuruyla kutlanmış, tabiatı ilim sevgisi ve iyi huylarla süslenmiş, onda Peygamber'in bilinen ahlakı yer tutmuş, Hazreti Ali'nin özelliklerinin belirtileri, onun işlerinde, sözlerinde ve davranışlarında güneşten daha açık ve dünden daha meşhur olarak görülmüştür. Din ve devlet yönetiminin kurallarını uygulamada, ülkenin ve memleketin sınırlarını korumada, işleri düzene koymada, fetihler için hazırlık yapmada, asayiş ve huzuru sağlamada, ibadet işlerini kolaylaştırmada, Müslümanları korumada titiz davranıp, üstün zekâsı, doğru düşüncesi, kararlı davranışıyla bütün insanların haklarını gözetti. Kutlu ve soylu bir sülaleye sahiptir. Büyük bir sultan olan o, cömert, âdil ve cesurdur. Adaletin ve insafın kurallarını uygular. Yoldan sapanları ve zalimleri yola getirir. Fesatların kötülüklerine engel olup, ümmetin işlerinin tedbirini alır. İlim ve hikmetin beşiği, kutsal nefsin sahibi, İslâmî ilimlerin gelişmesinde var gücüyle çaba harcayan, seçkin ve sıradan kişilerin sığınağı, güçlü olduğu durumlarda affetmesini bilen, ele aldığı işleri başarıyla yapan, gâlip geldiği düşmanını bağışlayandır. [8] Beyt (Arapça) :

«Ondan uzak olan fakir, ona yakın olan zengindir. Onun çevresi hür, malı da köledir.»

Konuştuğu zaman yerinde konuşur. Yanlış sözleri düzeltir, söyleyeni ikna eder. Vergiyi ancak gücü yetenden alır. Şiir (Arapça) :

«Ataları, ciddiyete ciddilik kattılar. Atalarında ve onda yetenek ve zenginlik vardır.

Kahramanlık ve güzellik, onun etrafında doğdu. O bu iyi şeylerden istediği gibi yararlanır.

Cömertliği dillere destan oldu. İnsanlar onu anlatmakla bitiremezler.

O, büyüklüğün ve zerafetin simgesidir. Büyükler onun yanında küçülürler.»

Büyüklük binası kurup, onu koruyarak yüceltti. Vaadettiğini verdi, ya da yerine getirdi. Onun nurunun parlaklığıyla yer yarıldı. Onun görüş ve düşüncelerinin doğru oluşu yüzünden bütün işler düzene girdi. İlim onunla ayakta durmaktadır. O, Allah'ın kulu ve halifesi olup, günahlarından arınmış bir rahmet kaynağıdır. Ebu'l Feth Sultan Burhaneddin Ahmed b. Muhammed *-Allah onun yeryüzü halifeliğini dâim kılsın, saltanatında onun büyüklüğünü göklere çıkarsın, makamını ve mevkiini korusun, ona İslâmın koruculuğu görevi versin-* öyle bir güneştir ki, dünyayı aydınlatan güneş, ışığını ondan alır. Uzakgörüşlü kimseler, onun zorlukların düğümünü çözen düşüncelerinden faydalanır. Beyt :

«Felek onun düşüncesi hakkında, 'ondan ötesi boştur' der. Akıl onun düşüncesi hakkında, yanında ilim kitabı var, der.»

O öyle bir padişahtır ki, hak arama ve zulmü önleme konusunda saltanat tahtı, adaletine şahitlik eder. Yeteneği ve verdiği kararlar, dünyayı yönetme yöntemleri hakkında açık bir delildir. Şiir (Arapça) :

«Affetmek onun ellerini bırakmaz. Onun çevresinde suçlu barınmaz.

O, güzellerin gözlerindeki siyahlıktan başka siyahlığa (zulüm) izin vermez.

Bulutlarda yağmur bulunduğu gibi, yeryüzünde de yalnız onu sevenler bulunur.»

Zulüm ve eziyet uygulamaları, onun cihanı fetheden kılıcının yardımıyla engellenmiş, cimrilik ve hasislik, onun bağış kaynağı olan elinin kuvvetli darbesiyle yok olmuştur. Ne ondan bir eser ne de bundan bir iz kalmıştır. [9] Mesnevi :

«Senin insanlara yaptığın cömertliği, baba oğula göstermez. Adaletin ve cömertliğin, herkesinkinden fazladır.

Allah, dünyaya iyilik yapmak istediği için, merhametinden dolayı seni cihan padişahı yaptı.»

O öyle cesurdur ki. öfkesinin şimşeklerinin kıvılcımı, denizden toz kaldırır. Heybet askerlerinin saldırısı, tozu göğün en yüksek noktalarına çıkarır. Üstünlüğünün hızlı rüzgârı esmeye başlayınca, Zühre yıldızının başındaki sarığı kapıp alır. Gazabının ateşi, dağa rastlarsa onu dümdüz eder. Şiir :

«Senin elin kılıca ve kaleme uzanınca, Behram.(24) ile ok'tan aferin, sözü duyulur.

(24) Veya Behram Gur Sasani hanedanının on beşinci padişahı (421 - 438).

Kılıcının darbesini tadan kimsenin kalbi nar taneleri gibi parça parça olur.

Mızrağın, kötü kimselerin yüzünde kehribar renginde bir sarılık meydana getirir.

Ecel, düşmanın canına senin mızrağının açtığı ışıkla yol bulur.

Senin zırhları delen kılıcın, denizdeki balığa susuzluk çektirir.»

Şiir :

«Kibirli biri bir an olsun Allah'ı anmaz. Fakat Allah'ın kılıcını ensesinde görünce şehadet getirir.

Cihan padişahları ondan korkar, onun önünde kahrolup secdeye kapanırlar.»

O öyle cömerttir ki, onun bağışının güneşi, kurunun da yaşın da üzerine düşer. Onun ihsan bulutu karaya ve denize yağar. Onun eserlerinin ve yaptıklarının güzelliklerini âmâ olanlar bile fark eder. Büyüklüğünün ve cömertliğinin ününü sağırlar bile duyar. Şiir :

«Ey cömertliğiyle bütün fakirleri zengin eden, ey yardımıyla her zorluğu kolaylaştıran,

Herkes senin iyiliğini konuşuyor. Cihan padişahları bile senin karşında bir dirhem veya bir dinar değerindedir.

Güneş, bir madeni meydana getirmek için uzun süre uğraşırsa da senin bir günlük bağışın altın madenine eşittir.

Senin cömertlik ve iyilik hikâyeni anlatacaksam, niye denizden ve madenden bahsedeyim?»

O öyle olgundur ki, doğru düşünceler ve tecrübeler, onun zengin bilgisine kaynaklık eder. Akıl ve his yoluyla kazanılan doğrular, onun parlak zihnine aklî ve naklî ilimlerin esaslarını ve ayrıntılarını kazandırır. Ona zahir ve batın ilimlerini açış seçik olarak öğretir. [10] Şiir :

«Anlatmak için usta kalemini kullanınca, yazdıkları sana kahramanlık destanlarını unutturur.

Merhametli parmaklarının yazdığı kitap, sana onun büyüklüğünü gösterir.»

O öyle güzel konuşur ki, üstün yeteneği sayesinde muhtelif kelimelerle renkli deyimler icad eder. Nükteli sözleri, hoşa giden cümlelerin içine yerleştirir. Yeni manalar, peş peşe onun üstün zekâsından fışkırır. Onun aydınlık kafasından, güzel sanatlar vücuda gelir. Şiir (Arapça) :

«Ondan duyduğum her söz edebîdir. O, konuşma sanatında ustadır.

Düşüncesinin inceliklerinde derinlik vardır. Konuştuğu zaman herkes takdir ederek onu dinler.»

Şiir :

«Zaman içinde hikmetin sırlarını öğrenirsen, onun yazdığı sayfalardan bir sayfaya bakarsan,

Tabiatının sakilerinin şarap gibi mana dağıttığını görürsün. O zaman akıl kulağa, ey adam, sakilik yap, sakilik! der.

Eğer onun meclisinde suyu ve ateşi yan yana getirseler, o her ikisine de sözünü geçirir.

Ben, onun kadar güzel konuşan birini daha tanımıyorum. Onun sözüne, ne peygamberin ne de sihirbazın sözü diyebilirim».

Onun kutlu isminin yazıldığı sikkenin dudaklarında tebessüm belirmiş. Onun padişahlara has isminden hutbeler daha da canlanmış. Onun uğurlu ve muzaffer bayrakları gittiği her diyarda başı dik dalgalanmakta. Dünyayı fetheden kılıcı girdiği her savaşta yüzü kana bulanmış olarak çıkmış. Şiir :

«Onun sıfatlarına sahip olduğunu kim iddia edebilir? Ey ahali, eğer böyle birisi varsa, delillerini getirsin.»

Yüce Allah, onun devletini daim etsin! Onu din düşmanlarına gâlip kılsın! Onun gazabı ve öfkesi kötü kimselerin üzerine düşsün! Yerdekiler ve göktekiler ona boyun eğsin! Allah onu felâketlerden koruyup saklasın! Onu sevdiği şeylerle karşılaştırsın! Onu her durumda başarılı kılsın! Zayıflara ve düşkünlere yardımcı olan onun karşısında zorluklar kolaylaşsın! Askeri ona itaat etsin! Bulutlar yağmur yağdırsın! Gücü ve ünü sayesinde yollar açık olsun!

[11] KİTABIN YAZILIŞ SEBEBİ

Bu sırrı açan, bu kumaşı dokuyan, bu elbiseyi diken, bu tarihi yazan, sattığı malın kusurlu ve bozuk olduğunu itiraf eden, Esterâbâd'da doğup, Bağdat'ta yetişmiş olan Aziz b. Erdeşir el-Esterâbadî şöyle diyor : Geçmiş günlerde ve aylarda, âlemin mutluluk ışınları saçtığı, insan hayatında etkili olan yıldızların insanlara uğur getirdiği, herkesin istediği şekilde hareket ettiği, sevinçli kişilerin üzüntü pisliğine bulaşmadığı, kazaların olmadığı, işlerin yolunda gittiği, ortalığın karışıklıklardan arındığı, emniyetin yerleştiği, adaletin hâkim olduğu, cömertliğin tam,

bahtın açık, eğlencenin bol, dünyanın mamur, kalplerin kedersiz olduğu zamanlarda, Şiir (Arapça) :

«Aylar çabuk geçti. Onların nasıl geçtiğini anlayamadık. Onlar, saklısı gizlisi olmadan iyilikle geçti.

Bunun yanında o günlerin geceleri de hayırlı gecelerdi. Bunun için geceler, gündüzlerden daha iyi geçti.»

Ben kulunuz, Bağdat Darü's-Selâm'ında oturuyor, *«Hiçbir memlekette ortaya konmayan sütunlara sahip»* ([25]) olan o yerde gençlik sahasında eğlence ve neşe topunu elimde taşıyordum.

Bağdat'ın tasviri

Orası, Cennet bahçesinden daha güzel, İrem bağından daha gönül alıcı. Havası dilberlerin saçı gibi kokmakta. Binaları, ayyüzlülerin yüzü gibi temiz ve parlak.

Şiir (Arapça) Ebîverdî'den ([26])

«Hilafet kendini orada gösterir, padişahlar alnını orada toprağa koyar.

Sanki ora bize cenneti gösteriyor. Sanki Dicle nehri cennetteki Kevser ırmağı.

Havası nesimin kokusunu taşır, toprağı misk saçar. Berrak havuzları içinde barındırır.

Orada zayıf, kuvvetli, korkak da huzur bulur. Orası fakiri zengin eder.»

Şu şiir de Kemaleddin İsmail-i İsfahanî'ye ([27]) aittir :

«Cennet bahçesinden daha güzel olan orası, bilginin kâbesi ve sanatın kıblesidir.

Ne oraya zaman etki edebilir ne de kötü olaylar oraya yol bulabilir.

Binalarının süsünden gökyüzü ve güneş, lacivert ve altın rengini almış. [*12*]

Orası, başarı güneşinin doğduğu, mutluluk ve zaferin sığındığı yerdir.

Oranın plânına bakıp da, bura sekiz kapılı cennetin bir kopyesi dersen, doğru söylemiş olursun.

---

(25) Kur'an-ı Kerim, 89/8.

(26) Ebiverdî : Ebu'l-Muzaffer el-Ebiverdî (ölm. 557/1161 - 62) Ünlü Arap şairi.

(27) Kemaleddin İsmail : Hallakül-meanî lakabıyla tanınan Kemaleddin İsmail (ölm. 635/1237) İran'ın tanınmış kaside şairlerinden.

Orası, cennet bahçesinden bir bölüm olup, o yüzden Darü's-Selâm adıyla meşhur oldu.»

Orası, «*Canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey oradadır*» ([28]) âyetinde dendiği gibi işlemeli ve süslü kemer kuşanmış bir gelini andırır. Şiir (Arapça) :

El-Buhturî'den : ([29])

«*Bağdat'ı yeryüzünde başka bir şehirle karşılaştırmak isteyen kişi, aklını kaçırmış, budala bir kişidir.*

Eğer Bağdat'ı insanlarla karşılaştırırsan, o zaman Allah'ın çocuğu var, diyen çıkabilir.»

Selman Savecî'den ([30])

«*Bağdat, güzel koku saçan bir yerdir. Oranın toprağı, Hita'nın ([31]) misk üreten ceylanının kanıyla eşdeğerlidir.*

Orada sabah rüzgarı bazen, Dicle tarafından misk, bazen kuzeyden amber kokusu getirir.

Oranın kekliklerini şahinler avlar. Çevresinde yaşayan çöl ceylanları sümbülle beslenir.

Oranın alemin canı olmasını kıskanan Tebriz, kendini yerden yere çalar.»

Orada sabah rüzgârı esmeye başlayınca dünyanın üzerine cennetin kapılarını açar. Oranın taze havası, ölüyü mezardan çıkarır. Sanki İsa'nın nefesinin ([32]) özelliğini orası almış, kıyamet borusunun sesi oranın yapısına yerleşmiş. Şiir (Arapça)

İbn Babek'ten

«*Keşke hafif bir sabah rüzgârı orada esse de reyhan reyhanla oynaşsa!*

O öyle bir şehirdir ki, oranın nesimi ve nimeti boldur. Cennet bahçesinin özelliklerini taşır.»

Güzelleri gülyüzlü olup, yasemin kokar. Dilberleri ayyüzlü ve sümbül saçlıdır. Gümüş renkli elleri *yed-i beyza'yı* ([33]) andırır. Uygun ve öl-

---

(28) Kur'an-ı Kerim, 43/71.

(29) Abbasîler devrinin Ünlü Arap kaside şairlerinden (ölm. 897).

(30) Cemaleddin b. Hace Alaaddin Muhammed (ölm. 778/1376) Ünlü İran'lı kaside şairlerinden.

(31) Doğu Türkistan'da miskiyle ünlü bir bölge.

(32) Ölüleri dirilttiğine inanlır.

(33) Beyaz el manasına gelen bu Arapça tamlama, Musa Peygamber'in iki mucizesinden biridir: Elini cebine sokup çıkardıktan sonra onda ışık meydana geldiği söylenir.

çülü vücutları, gönül sahiplerinin gönlünü çeler. Tatlı dillerinden ince manalar dökerler. Uygun kelimeleri, kolay anlaşılan cümlelerle kullanırlar. Orayı huri veya periyle dolu bir gül bahçesi sanırsın. Sanki her odasında bir Zühre veya Müşteri yıldızı, her mahallesinde ay parçaları var. Güzellerden bu onunla naz ve işve eder, o bununla tatlı tatlı konuşur. Şiir (Arapça) :

[*13*] *«Ay doğdu. Selvi sallanmaya, her tarafa amber kokusu yayılmaya, ceylan melemeye başladı.*

Beyaz tenli ve esmer güzeller, bütün zerafetleriyle kendilerini gösterdiler.

Güzeller, yüzlerindeki örtüleri çıkardıkları zaman, görenlerden terler akmaya başladı.»

Mısır, orayı kıskandığından mosmor olmuş. Nil, Dicle'nin güzelliğini çekemediğinden bağrına taş basmış. Suyunun berraklığından aşağılık duygusuna kapılan Kevser suyunun gözüne toprak kaçmış. Hayat suyu, hayretler içinde karanlıkta kalmış. Onun hoşluğundan sabah rüzgarının hoşluğu sıkıntıya düşmüş. Onun letafeti karşısında diğer tatlı sular serap olmuş. Dicle sahillerinin saçtığı güzel kokular, yakut dudaklı güzellerin kokusunu akla getirir. Gümüş tenli güzellerin zülfünden saldığı amberi hatırlatır. Şiir (Arapça) :

Reyhan'ın tasviri :

«Reyhan demeti, zeberced taşını andırır. Bahar mevsiminde çok güzel görünür.

Sevgili onu kokladığı zaman, yeşil rengini kaybedip, akik taşı gibi kıpkırmızı olur.»

Onun (Dicle'nin) gür sularının yanında okyanus bir girdab, dalgalarının azameti karşısında güneş kursu bir kabarcık büyüklüğünde görünür. Şiir :

«Dicle'den utandığından dolayı Mısır, mor yüzünü süslemeye gerek görmemektedir.

Karanlık gecede, Dicle'nin yüzüne lâmba ve mum ışıkları düşer ve orayı gündüz gibi aydınlatır.

Sahilde dolaşan ayyüzlülerin suya düşen gölgeleri, ayın sudaki görüntüsüne ve suda oynayan balıklara benzer.

Körfezin her yanında dolaşan güzeller, gökyüzündeki yıldızların parlaklığını geride bırakır.

Geceleri, suyun içine ayışığı vurur. Onun etrafında toplanan insanlar, dostluklarını pekiştirirler.»

Dicle'de dolaşan teknelerin dağ gibi demirleri, buna karşılık saman çöpü gibi hafif yükleri var. Sanki toprakta yürüyorlarmış gibi rahat ilerliyorlar. Hızları rüzgârdan daha fazla. Yaydan çıkmış bir ok gibi hedefine doğru yol alıyor ve sudaki gölge gibi hızla hareket ediyor.

Yazarın giden bir geminin tasviri hakkındaki şiiri :

«O nasıl bir binek ki, suda yürüyor. Akan su gibi dizginlerini rüzgârın eline vermiş.

Zayıflıktan vücudu tahtaya dönmüş. Fakat hayat gibi yol alıp, ok gibi fırlamakta.

[*14*] *Kendini suya atmış, rüzgâr gibi gitmekte. Ok gibi kanadını açıp yay gibi belini bükmüş.*

Suda yaşamasına rağmen sudan korkar. O rüzgârla ayakta durmakta, yönünü de rüzgârla ayarlamakta.

Suçu olmadığı halde suçlular gibi ağaca bağlanmış. İsyan etmediği halde asiler gibi çarmıha gerilmiş.

Yapısını ağaç ve maden teşkil etmesine rağmen hareket edişi canlı birine benzer.

Arapçada ona «sefine» derler. Kur'ân âyetine de bu adla geçmiştir.

Bu kelime güzel şiirlere konu olmuş, seçkin beyitlerin en iyi yerinde yerini almış.

O, Musa'nın beyaz eli (yed-i beyza) olmadan da onun asasının yaptığı gibi denizi ikiye yarıp yoluna devam eder.

Onun denizdeki yolu, dininin kurallarına uyan birinin yolu gibi doğrudur.»

Oranın (Bağdat'ın) bağlarından saçılan kokular, insanın içini açar. Cennete benzeyen bahçeleri ruha ferahlık verir. Suyunun rengi, insana neşe veren kadehlerin renginde olup, bahçelerinde ve kırlarında esen rüzgârlar, misk ve amber kokusu saçmakta. Şiir (Arapça) :

Gülün tasviri :

«Ey yolcu, sen her kaynaktan aldığı kokusuyla insana can bağışlayan gülü görüyor musun?

Onun nefesi, doğuştan güzel olanların nefesine benzer. İnsana mahmurluğun verdiği rahatlığı verir.

Onun yüzünün bütün hatları açılınca, hurinin yüzünün güzelliğiyle bir farkı kalmaz.»

Nergis'in tasviri :

«Gümüş ve altından gözlere sahip olan bahçenin ortasında bir nergis gördün mü?

O, varlığıyla su birikintilerini, altından yapılmış bir havuza benzetmiş. Sanki gözlerine kâfur renkli sürme çekmiş.

Uykudan yeni uyanmış birine benziyor. Gözleri ise, daha çok hiç uyumamış birinin gözlerini andırıyor.

Altın ve inci renklerinden meydana gelen, zümrütten daha kıymetli olan bu çiçeği yaratan Allah'a şükürler olsun.»

Altın renkli portakalın çehresi, dalların içinde, yeşil yaprakların arasında Musa'nın yaktığı ateş gibi parlamakta. Şiir (Arapça) :

Portakalın tasviri :

«Sarılığı paranın, parlaklığı güneşin kursuna benzer. Lamba gibi ışık saçar ve ateşten bir küre gibidir.

Olgunlaşınca yere düşer. Ağaçtayken genç kızların dolgun memelerini andırır.

Sabahleyin nesim esmeye başlayınca, koku dükkanı gibi misk amber saçar.»

[15] Turuncun tasviri :

«Turunçlar dallarına yüklenip onları yere eğmiş.

Sapları zebercetten, kendileri de kırmızı altındandır.»

Hurma ağacı, gurur ve kibirinden başını göğün yüksek noktalarına dikmiş, kökünü de balığın sırtına dayamış. *«Kökü sağlam, dalları göğe doğru olan»* ([34]) âyetinin belirttiği gibi hurmanın aslı sağlamdır. Onun cinsi de cömertliği yüzünden diğer bitkilerden değerlidir. Tabiatının iyiliği yüzünden Kur'ân-ı Kerim'de de anılmıştır : *«Küme küme tomurcukları olan boylu hurma ağaçları yetiştirdik.»* ([35]) Tadının güzelliği dolayısıyla da Peygamber'in bir sözüne konu olma şerefini kazandı. *«Akrabanıza hurma ikrâm ediniz!»*

Bütün bunların dışında Bağdat'ın kutsal toprağı insana neşe verir. Orası, hilafet makamının bulunduğu yer, yönetim merkezi, evliyanın

(34) Kur'an-ı Kerim, 14/24.
(35) Kur'an-ı Kerim, 50/10.

meskeni, âlimlerin barınağı, cömertliğin yuvası, ilimlerin kaynağı, fakirlerin sığınağı, irfanın madeni, talihin uğrağı, faziletli kişilerin bahçesi, Kabe'nin eşiği, Kıble'nin işaretçisi, masum imamların defnedildiği yer, yiğitlik ve mertlik meydanı, toprağı sultanların alınlarını süsleyen, hakanların dudaklarına değen, tarikat büyüklerinin yetiştiği, araştırmacıların başvurduğu, her türlü paranın ayarının ölçüldüğü, her türlü ilim ışığının parladığı, bütün bilgilerin göklere kadar çıkıp oradan yeryüzüne yayıldığı bir yerdir. Sabah rüzgârı hiçbir yerde oradaki gibi hoş esmez. Güneş ve ay, şimdiye kadar böyle kutsal bir yerin üzerine ışık saçmamış. Hiçbir yolcunun ve seyyahın gözü ve kulağı, oranın benzerini görüp işitmemiş. İmamların ve bilginlerin ileri gelenleri orada ünlü kitaplar yazarak, fesahat ve belagat alanında birincilik kazanmışlardır. Anlatımda mucizeler yaratmış olan şairler, o padişahlara lâyık yeri övüp tasvir etmekte aşırıya kaçmışlardır. Manzum ve mensur parlak kasideler ve güzel risaleler yazmışlar, orada meydana gelen ilginç olaylar hakkında eserler vermişlerdir. Eğer burada onların sadece birkaçından bahsetsek, ciltlerce kitap yazmak gerekir. O konuda bir inci, o kolyede bir lâl taşı olan, mana ve üslup bakımından benzerlerinin en üstünlerinden olan *Ebu Said Muhammed b. Ali el-Hemedanî'nin beyitlerini burada* zikredelim : Şiir (Arapça) :

«Ey Bağdat, yeryüzünde bulunan bütün şehirler, hatta evim bile sana feda olsun!

At sırtında doğu ve batı ülkelerinde çok gezdim. Fakat Bağdat gibi bir şehir, Dicle vadisi gibi güzel bir vadi görmedim.

Ben ora halkı gibi iyi huylu, tatlı dilli, güleryüzlü insanlara başka hiçbir yerde rastlamadım.

Eğer bana, sen orayı bu kadar seviyorsun da niçin orada oturmuyorsun? diye sorarsan, cevabım,

Bağdat'ta zenginler oturuyor, fakirler orada geçinemeyip oradan uzaklaşıyor, olacaktır.»

[16]) Âlimlerin seçkini ve düşünürlerin önde gelenlerinden İbn Cevzî ([36]), tarih kitabında şunları yazıyor: *«Bağdat, 145/752-3 yılında kuruldu. O tarihten önce orası tarlaydı ve oraya Mübareke diyorlardı.* Cahiz de ([37]) *10 şehir var: Sanat Basra'da, güzel ve açık konuşma Kufe'de, mi-*

---

(36) Ebu'l-ferec Abdurrahman b. Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Bağdadî (ölm. 597/1200) ünlü hadis ve tefsir alimi.

(37) Cahiz veya Ebu Osman adıyla tanınmış Amr b. Bahr b. Mahbub ibn Fezare-i Kenanî Basrî (ölm. 255/868 - 9) ünlü Arap bilgini ve şairi. Türkleri öven «Fezâilu'l-Etrâk» adlı bir eseri de bulunmaktadır.

mari Bağdat'ta, hainlik Rey'de, kıskançlık Herat'ta, kötülük Nişabur'da, cimrilik Merv'de, eşkıyalık Semerkant'ta, iyilik Belh'te ve ticaret Mısır'da ön plândadır, der. Zamanımızın Bağdat'taki hamam sayısı 60'dır. Bunların herbirinde 50 hamamcı çalışmakta, sucu, keseci ve kazan yakanların sayısı 300'ü bulmaktadır. Her hamamın yanında 5 cami vardır. Bu hesaba göre oradaki cami sayısı 300 kadardır. Şehirler arasında Bağdat'ın eşi ve benzerinin olmadığını herkes kabul eder. O, Harun er-Reşid (38) zamanında güzelliğinin doruğuna erişti. Karışıklıklar çıkınca onun sonucu olan yıkımlar oraya da uğradı. Bağdat halkı gurbete çıktı ve şimdi de o durum devam ediyor.»

Bendeniz, o devrin en seçkin ve mamur yerinde gençliğin verdiği neşeyle mutlu, o yaşın doğurduğu coşkuyla gaflet uykusundaydım. Hayat suyum, mutluluk nehrinde akıyor, sevinç merkebim, huzur meydanında koşuyordu. Gençliğin verdiği neşeyi şarabın verdiği rahatlıkla birleştirmiş, vaktimi zevk ve sefa içinde geçiriyordum. Şiir (Arapça) :

«Irak'ta zamandan çaldığımız gecelerimiz vardı.

Biz, onları mutluluk ve sevinç anları yaptık.»

Cihan hakimiyeti sırası Şehzâde Mugiseddin Sultan Ahmed'e (39) *-Allah sonunu iyi etsin-* gelinceye kadar, günlerimi bu şekilde geçirip mutlu bir hayat sürdüm. O, ülke tahtına oturup, *Irakeyn* (40) ve Azerbaycan bölgelerinin işlerinin idaresini eline alınca, hanedanın mensuplarını eğitip yetiştiren, tehlikeli durumlarda onlara yol gösteren, üstün yetenekli ve tecrübeli emirleri ve yöneticileri, birbiri ardından katletti. Şiir (Arapça):

«Düşman geldiği zaman sen ona tepeden baktın. Halbuki, bir kuş kafilesi bile kendisine bir yol gösterici tayin eder.

Onlar, ölümü tadacakları zaman bile birbirlerine yiyecek ikram ederler.

Onların arasında kusur, ancak birbirleriyle kavgaya başladıkları zaman ortaya çıkar.»

[17] Aslı ve nesli bozuk, rütbesi alçak, isimleri duyulmamış, aklın ışığından ve cesaretin faziletinden yoksun olan bir güruhu etrafına topladı. Beyt (Arapça) :

«Köpekleri misafirlere havlayan bir kavme, anneleriniz dürüst değil, deyin.»

---

(38) Abbasî Halifesi.

(39) Celâyir hükümdarı.

(40) Irak-ı Arab ve Irak-ı Acem'den meydana gelen iki Irak manasına kullanılmıştır.

Onların herbirini, yüksek makam ve mevkilere tayin etti. Bu kötü kişilerin idaresi yüzünden, devlet işlerinde büyük aksamalar meydana geldi. Her tarafta muhalefet havası esmeye başladı. Her yerde kargaşa, her köşede karışıklık çıktı. Nihayet 787 yılının Zilhicce (Ocak 1386) ayının başlarında Toktamış Han ([41]), 10 tümen askeri, Babü'l-Ebvab ([42]) yolundan Azerbaycan üzerine yolladı. Onlar, güzelliğini cennetin bile kıskandığı Tebriz'i yağmalayıp, 10 bin kişiyi öldürdüler. Müslüman çocuklarını esir edip, Türkistan'ın en uzak yerlerine götürdüler. Evlere saldırıp, insanları, bilginleri ve bozguncuları öldürerek, orada hiçbir canlı bırakmadılar. Şiir (Arapça) :

«Gecelerden kendini koru, onlardan sakın! Çünkü o zamanda nimetler, felâketlerin elinde bulunur.

Bu ikisinin yâni gece ve gündüzün ağaçları vardır. Onların meyvelerinin bir kısmı acı, bir kısmı da tatlıdır.»

O olayın üzerinden yaklaşık 9 ay geçince, bu sefer başka bir felâket haşgösterdi. Büyük bir belâ ve korkunç bir musibet olan Emir Timur ([43]), 30 tümen askerle Hemedan'dan geçip, Tebriz'e yöneldi. Sultan Ahmed, oradan kaçıp Bağdat'a sığındı. Çağatay ve Tatar ifritleri, 40 gün içinde Azerbaycan'a vardılar. Ayakta kalmış meskenlere girip, zulum ve şiddetin her türlüsünü uygulayarak alçakça işlere başvurdular. Kargaşa, kötülük, eziyet, işkence gibi insanlık dışı hareketlerde bulundular. Bütün bunların anlatılması uzun sürer. Biz dönelim Sultan Ahmed'e. O, Irak ülkesine dönünce Bağdat'ta eğlence meclisleri düzenledi. Bir avuç serseriyle arkadaşlık edip, başını içkiden, sazdan, sözden kaldırmadı. Ömrünün 8 yılının kıymetli vakitlerini çalgıyla, eğlenceyle ve yapılması haram şeylerle geçirdi. Bir an olsun ülke ve devlet meselelerine el uzatmadı. [18] Şiir (Arapça) :

«Eğer bir padişah, zevk ve eğlenceyle meşgul ise, onun ülkesini yıkıp yok etmek kolay olur.

Güneş, burçları dolaşırken, o oyun ve eğlenceyi bırakmaz.»

Padişahın gaflet ve dalaleti yüzünden, devletin işleri ihmal edilmiş, konulan kurallar bozulmuş, işler çığırından çıkmış, halkın durumu kötüleşmiş, bilginin kıymeti kalmamış, nifak pazarı canlanmış, ruhları besleyen ve fetihlerin dayanağı olan eserler, kıyıda köşede unutulmuş, binginlerin gözünün nuru olan kitaplar ilgisizlikten sararmıştı. Şiir :

---

(41) Altınordu hanı.

(42) Arap coğrafyacıların, Kafkas dağlarının eteğinde, Hazar denizinin batı sahilindeki Derbend şehrine verdikleri ad.

(43) Timur, (771 - 807/1370 - 1405).

(44) Efsanevî bir kuş.

«İyilik yok olup, vefa ortadan kalktı. O ikisinden yalnız Simorg ([44]) *ve kimya gibi ad kaldı.*

Cömertlikten eser arama! Çünkü devir ondan hali oldu. Bilginin adını sorma! Çünkü onun dörtte biri kayboldu.»

Bendeniz, bu kötü durum karşısında şaşırıp kalmıştım. Yakup ([45]) gibi kalbi kırık, bağrı yanık olarak hüzün evinde bir köşeye çekilmiştim. Ne zamanın kazalarının saldırısından, peşpeşe gelen kötü olayların etkisinden yardımına ve himayesine koşacağım bir efendi, ne de zorluklar denizinin tufanından ve meşakkat girdabından, devletinin dalına tutunabileceğim yüce bir makam vardı. Şiir (Arapça) :

«Büyükler ya öldüler ya da çekip gittiler. Onlardan sonra büyüklük de ortadan kalktı.

Beni öyle cimri bir kavmin arasına bıraktılar ki, onların misafir gelecek diye ödleri patlardı.»

O ateşin çemberi, o karışıklığın sıkıntısı içinde sık sık, gelenden gidenden, esen yelden, kokulardan, gıdalardan büyük bir insanın, büyük bir sultanın *-Allah onun hilafetini. melikliğini ve saltanatını daim etsin-* yaptığı iyilikleri övünülecek davranışlarını, cömertliğini ve yiğitliğini haber alıyordum. Onun yanına gitmek için birçok defa niyet ettim. Sonunda hayallerimi gerçekleştirmek için Rum'a gitmeye karar verdim. [19] Şiir (Arapça) :

«Ben Necd'i ([46]) *ve Necd halkını görmedim. Fakat içim oranın ateşiyle yanıp tutuşmaktdır.»*

Oraya hareket etmeden önce, yola çıkmak için her zaman zamanın olaylarından, gece ve gündüzün ihtilafından bir fırsat kolluyor, kura çekip fal açıyordum. *«Kararıp ortalığı bürüdüğü zaman geceye and olsun! Açılıp aydınlattığı zaman gündüze and olsun!»* ([47]) dendiği gibi, hep Rum'a gitme düşüncesi içinde ve onun hevesindeydim. O istek her zaman gaib perdesinden çıkıp beni yokluyordu. Sonunda kafilesinin yükselttiği tozun göğe yükseldiği Timur, çekirge ve karınca sürüsü gibi kalabalık bir orduyla İran ülkesine girdi. Şiir (Arapça) :

«Onlar öyle köpeklerdir ki, içtikleri Müslümanların kanı, yedikleri iyilerin etidir. Her gittikleri yerde sadece bunları yer içerler.

---

(45) İbranilerin atalarından, olup, İshak Peygamberin oğlu, Yusuf Peygamberin babasıdır.

(46) Arap yarımadasının kuzeyinde dağlık bir bölgenin adı.

(47) Kur'an-ı Kerim, 92/1 - 2.

Onlar öyle şeytanlardır ki, durmadan insanlara eziyet etmek isterler. Onlar öyle ifrittirler ki, oluk oluk Müslüman kanı akıtırlar.

Onlar, mahşerde yeri olmayan katli vacib kimselerdir. Onlarda ahde vefa, ahlak ve iyilik gibi şeyler arama!»

O, Fars, Kirman, Huzistan, Mâzenderan ve Isfahan şehirlerinin altını üstüne getirdikten, o bölgeleri yakıp yıktıktan sonra Darü'l-Hilafet'e (Bağdat) saldırmak için Hemedan'a geldi. 795 yılının Şevval (Ağustos 1393) ayında gökten inen bir kaza ve ansızın çıkan bir belâ gibi Bağdat'a vardı. Ayın üzerindeki ışık ve şekerin üzerindeki sinek gibi o kutsal yeri çember altına aldı. Çok geçmeden Çağatay şeytanları İslâmın başkentine girdiler. Ellerini ve kılıçlarını Müslümanların canlarına ve mallarına uzattılar. Kimi buldularsa esir edip yaraladılar ve azap çukuruna attılar. Başları göğe değen kişileri, ayaklar altına alıp toprak gibi çiğnediler. Yüzlerini güneşe ve aya dahi göstermemiş olan bakireleri, sarhoş meclislerine sürükleyip, utanma ve haya perdesini yırttılar. *«Doğrusu Ye'cüc ve Me'cuc bu ülkede bozgunculuk yapıyorlar»* ([48]) sırrı ortaya çıktı. Saldırganların hepsi gözlerini altına diktiler. Gümüşü gözbebekleri gibi kıymetli tuttular. Mavi Kemerin *(tak-i laciverdi)* üzerinde yapılmış olan güneşin altından tasvirini tırnaklarıyla kazıdılar. Hilal şeklindeki nalları, yerleştirildikleri yerlerden dişleriyle söktüler. Camilerin lâmbalarını kırdılar. İmamları asıp, mihrabları devirdiler ve minberleri yaktılar. Güzel ve faydalı şeylerin öğrenildiği medreselerde dua ve ilahi yerine şarkı söylediler. İlim ve hikmet makamında bam ve pes teline vurdular. Ne Allah'tan korktular ne de kuldan utandılar. *«Onlar, âhiret karşılığında dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden azabları hafifletilmez, onlar yardım da görmezler.»* ([49]) [20] Şiir :

«Bütün bu insanların iyilerinin ayaklar altına düştüğünü, kötülerinin başının göğe yükseldiğini gördüm.

Bu kavmin kötüleri istediklerini elde ettiler. İyilerin yüzleri ise, yerde süründü.

«Bu kavmin beyni, altın ve gümüş elde etme sevdasına düşmüş.

Onlar, altına koşup, külâh ve elbiselerini de altın doldurmak için kullandılar.

Başka bir seferde, yine bir çarpışma sonunda bol miktarda altına kavuştular.

Onların bir kısmının iğ gibi ip boynuna geçmiş, bir kısmının çark gibi eli ayağı kopmuş.

(48) Kur'an-ı Kerim, 18/94.
(49) Kur'an-ı Kerim, 2/86.

Biri, pençesiyle vücudundaki yarayla uğraşmakta, diğerinin eklem yerleri kırılmış.

Biri yüzüne kadın süsü vermiş, diğeri vücudundan gömleğini sıyırmış.

Biri kafasına darbe yemiş, diğeri işkence korkusundan kaçmakta.

İffetli kadınlar Fars gülüne dönmüş. Bahçenin dışında ayaklar altına düşmüş.

İnsanlar evlerinde köpeklerle beraber oturmuşlar. Namuslu kadınlar Allah'ı anmaz olmuşlar.

Ne çocukta saygı ne yaşlıda sevgi ne Allah'tan korku ne kuldan utanma kalmış.»

Köpük gibi şaraba düşmüş, sürahi gibi ondan ayrılmayan Sultan Ahmed, düşmanların Irak'a saldırısından habersiz, eğlence meclisinde sabahtan akşama kadar şarap testilerini boşaltıyor, akşamdan sabaha kadar da lâl renkli şarabı mideye indiriyordu. Şiir :

«Gece gündüz eğlence meclisi kurmuş, düşmana karşı tedbir almamış. Aklını, fikrini yağma ettirip, kulağını şarkıcının sözüyle doldurmuş.

Başını sürahi gibi kadehin üzerine eğmiş. Ne gündüzden ne de geceden haberi var.»

Sultan Ahmed bu durumdan haberdar olunca, her ne kadar kaçış yolları daralmış, kurtuluş çareleri tükenmek üzere idiyse de, kaçıp kurtulmaya niyet etti. [21] *«Basra yıkıldıktan sonra»* dendiği gibi Bağdat'tan kalkıp Suriye'nin yolunu tuttu. Şiir :

«Bir işin tedbirini önceden almak gerekir. İş işten geçtikten sonra alınan tedbirin ne yazık ki bir faydası olmaz.»

«Vallahi hayret. Azimli ve cesur kimseler ortalıkta görünmüyorlar. Gayretli ve çalışkan kimseler yenik düşmüşler. Çoğu kimse zevk ve eğlenceye dalmış. Her yerde korku hüküm sürmekte. Reziller bağımsızlığa kavuşmuş. Faziletli kişilerin faziletleri yok olmuş. Fitne ve karışıklık her yere hâkim olmuş. Bütün işlerde zorluk başgöstermiş. Haya perdeleri yırtılmış, hürriyetler yok edilmiş. Kadınlar kötü muameleye tâbi tutulmuş. Hür kişiler esir edilmiş. İşlerin düzeni kaçmış. Namuslar kirletilmiş. Her taraf harap olmuş, halk sıkıntıya düşmüş. Medreseler yıkılmış, tekkeler kapatılmış, iyiliklerin yerini kötülükler almış, hilal dolunayın yerine geçmiş. Yumuşaklık yerini şiddete bırakmış. Zenginler fakirleşmiş, zenginliğin yerini yoksulluk almış. Ne yazık! Ne yazık!» *«Malım bana fayda vermedi; gücüm de kalmadı.»* (50) Şiir (Arapca) :

---

(50) Kur'an-ı Kerim, 69/28 - 29.

«Allah'a yemin ederim ki, yaşamak zorlaştı. Zamanın kötülükleri üzerime çöktü.

Tatlı ve berrak su bulandı. Neşenin yerini keder aldı»

Kıt'a:

«Dünyanın derviş cübbesi giyindiği zaman (akşam) zarardan zıyandan korunmak için penceremi kapadım.

Bu gece, bütün gece gaibden bir mumun gelip evi aydınlatmasını bekledim.

O gün feleğe, bugün ayıplarsam ayıp olur, diye şükretmedim.»

Mahşer günü gibi kargaşa, gürültü ve patırtılı bir günün akşam namazı vaktinde Emir Timur'un en cesur oğlu Muizeddin Miranşah, büyük bir mücadele verip, kalabalık bir orduyla onu takip ederek ardından Fırat sahiline indi. Sabaha kadar gölge ve yel gibi Fırat suyunu aştı.

[22] Diğer taraftan sabahın efendisi (güneş) doğu ufkunun dairesine yerleşip, yeryüzünden karanlık dağılınca, Sultan Ahmed, haremini, hizmetçilerini, katırlarını, develerini, atlarını, kıymetli eşyalarını, konuşan, konuşmayan kendisinin olan her şeyi, büyük zahmetlerle biriktirdiği servetini yanına alıp yola düştü. *«Mal yığıp onu sayıp duran malının kendisini yaşatacağını sanır.»* ([51]) Dilinde şaşkınlık mührü, dilinde hasret parmağı vardı. Mısra (Arapça):

«Boynuna çan takıp, kimseye görünmeden yürümek isteyen biri gibi.»

Boynu bükük olarak Suriye'nin yolunu tuttu. Azar azar kazandığı malları çuval çuval yollara saçtı. Damla damla biriktirdiği mücevherleri avuç avuç kaybetti. Kaçıyor, kaçarken gözyaşı döküyordu. Yaptıklarına pişman olmuştu. Fakat ne fayda? Kader böyleydi. *Feryat ediyorlardı; oysa artık kurtulma zamanı değildi.»* ([52]) Şiir (Arapca)

«Alçakça yaşamak istiyorsan, Yemen kılıçlarını eline alma; hücum edip uzun mızraklarla düşmanı öldürme!»

Çağatay ifritleri, Sultan Ahmed'in kaçtığını haber alınca, atlarını onun peşinden sürdüler. Onu yatağı ve felâket yeri olan Kerbela çölünde buldular. Sultan Ahmed'in yanında bulunan birkaç kişi, incinmiş aslan ve öfkelenmiş kaplan gibi koşup saldırarak, kılıç darbeleriyle Çağatay ve Tatar ifritlerinin hayat damarlarını kesti. Kılıç ve mızraklarıyla Kerbela toprağında kan nehri meydana getirdiler. Şiir ((Arapça):

(51) Kur'an-ı Kerim, 104/2-3.
(52) Kur'an-ı Kerim, 38/3.

Şu dönen feleğin altında artık rüya da göremez oldum. O azgın kavim bana rüyayı unutturdu.

Bütün vücutları zırhla kaplı olduğu için onlara mızrak da işlemez oldu.»

O saldırı karşısında Çağatay askerleri geri çekildi. Şansı yâver giden Sultan Ahmed, o tehlikeden ve vartadan kurtuldu. [23] Yanında bulunan adamlarından bir kısmı, haberi olmadan ondan ayrılıp, çölde izini kaybettirdi. Beyt (Arapça) :

«Eğer melik gidiciyse, bırak onu! Onun devleti de gidicidir.»

Güneşin Başak Burcunda yuva tuttuğu, yerkürenin zehirli nefesinin kıvılcımlarından, her tarafın demirci ocağı gibi yandığı, güneş ısısının havada kuşu, denizde balığı kebap ettiği, Eylül havasının her tarafı mangala çevirdiği bir zamanda, Şiir (Arapça) :

«Zamanın havası alevlenerek kalbi okşuyor ve sevdaya sevk ediyor.

Havanın harareti, kendi hararetimle birleşince, Yarabbi onu benden uzaklaştırıp cehenneme at dedim.»

sürekli yürümekten, durup dinlenmemekten dolay(uyuştum. Susuzluğun verdiği hararetten dilim damağıma yapıştı ve hava derimi yakmaya başladı. Mısra (Arapça) :

«Öküzün terk edilmiş ineğe saldırdığı gibi.»

O tehlikeli durumdan kurtulmak için kendimi, Meşhed-i Şerif'e ([53]) -*Allah orada oturanları mutlu etsin*- attım. *«Kim Allah'a güvenirse, bilmelidir ki Allah güçlüdür, hakimdir.»* ([54]) Birkaç gün o günahlardan arınmış bahçenin bir köşesinde ikâmet ettim. Tatar rezilleri oraya gelinceye kadar orada hoş ve güzel günler geçirdim. O reziller, bendenizi Türbenin direklerinden birinin ayağında birkaç kişiyle beraber buldular. Hille'ye ([55]) Muizeddin Miranşah'ın yanına götürdüler. Ondan merhamet ve yardım gördüm. Yüce Allah'ın izniyle *tehlikeli olaydan* sağ salim kurtuldum. Tatarlar, Bağdat'ı yakıp yıktıktan ve oranın insanlarını esir aldıktan sonra Diyarbakir tarafına hareket ettiler.

Bendeniz, Mardin (Mirdin) bölgesine varınca kendi kendime şöyle dedim: [24] Beyt (Arapça) :

«Ey feleğin döndüğünden haberi olmayan adam, Allah seni gaflet uykusundan uyandırsın!»

---

(53) Kerbela.

(54) Kur'an-ı Kerim, 8/49.

(55) Irak'ta, Kufe ile Bağdat arasında Fırat sahilinde bir şehir.

«Kör kuş gibi daha ne kadar tuzlu suda eğleneceksin? Baykuş gibi daha ne zamana kadar harabede oturacaksın? *«Onlar rahat yüzü görmesin! Behemehal ateşe gireceklerdir, denir.»* (56)

Şiir :

«Bir işi vakit geçirmeden hemen yap! Yapamayacağın başka güne bırakma!»

Başını gaflet uykusundan kaldır! Tembelliği ve uyumayı bırak! İçinde olan azmi fiile dönüştür! Yıllardan beri ulaşmaya çabaladığın gâyene ulaşmak üzeresin. Dualarla olmasını istediğin şey, olmak üzere. Şiir :

«Aciz kalıp pişmanlık duymadan önce yapman gerekeni yap!»

Aziz ömrünü daha ne kadar acı içinde geçireceksin? Daha ne zamana kadar kötü kişilerin arkasından gideceksin? Hayat ortada dururken, sen alçaklığın karanlığında susuzsun. Devlet sabahının aydınlığı her tarafı tutmuşken, sen cehalet vadisinde şaşkınsın. Yazarın Şiiri :

«Dicle akarken, senin böyle dudağın kurumuş. Güneş açıkta parlarken, sen bu şekilde karanlıktasın.»

Doğru yolun rehberi, kurtuluş yerinin yol göstericisi olan ve ileriyi gören akla danışarak, ne tedbir alayım da kendimi o işkencenin dışına atayım, diye düşünüyordum. Her zaman bir kurtuluş yolu arıyor, bir çıkış noktası gözlüyordum. Sonunda ortak sınıra varıp, Mardin'e indim. Orada Savur adıyla bilinen sağlam bir kale vardı. Kale halkı isyan halindeydi. Kendi kendime şöyle dedim : Mısra :

«Dikkat et! Bundan iyi bir fırsat bulamazsın!»

«Ol der olur» (57) emrinin sahibi, dünyayı aydınlatan güneşin yüzünü batıya döndürüp, karanlığı doğu ufkundan başlayarak yaydığı bir akşam vaktinden sonra [25] oyuncu gece, *«Geceyi gündüze dolar» (58)* denilen hale girmiş, basiret sahiplerinin gözlerine perde çekmiş, insanoğlunun görme duyusu iş yapamaz hale gelmişti.

Şiir :

«Uzun bir gece, sanki felek geceye yeni bir gece eklemiş gibi.

Hava katran gibi siyah, insana uyku veriyor. Mavi gökyüzü baştan başa mor renge bürünmüş.»

Akşam saatleri ilerleyince, karanlık perdesi zamanın yüzüne daha fazla indi. Devam eden gece, insanların gözlerinin köşesinden uyanıklık örtü-

(56) Kur'an-ı Kerim, 38/59.
(57) Kur'an-ı Kerim, 16/40.
(58) Kur'an-ı Kerim, 39/5.

sünü kaldırınca, hayal melekleri, büyüğün küçüğün beynine bayıltıcı ilaç koydular. Duyular ve organlar, duyup hareket etmekten aciz kaldılar. Gidip gelme sesleri her yerde kesildi. Yardım edicinin sesi gaipten kulağıma, *«Ey örtünüp bürünen Muhammed, Gecenin yarısında»* ([59]) haberini iletti. Kalkıp gece örtüsünü kendime siper ettim. Savur kalesine sığındım. Oradan Amid ([60]) ve Erkanin ([61]) yolundan başkent (Darü'l-ala) Sivas'a vardım. Yüce Allah'ın yardım ve inayetiyle 11 Şaban 796 (12 Haziran 1394) tarihinde, devrin sultanlarının ikbal kıblesi, padişahların işlerinin görüldüğü yer olan Sultan Burhan'ın *-Allah devletinin temellerini güçlendirsin ve onu, gökten inen, yerden çıkan felâketlerden korusun-* yüce dergâhının ve ulu makamının toprağını öpme mutluluğuna eriştim ve *«Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir : Bizi lütfuyla temelli kalınacak cennete O yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk gelecek ve ne de usanç gelecektir.* ([62]) dedim. *«Yüce Allah, bize sıkıntı üzerine sıkıntı verdi»* hadisinin sırrının tasdikiyle ilahi yardım elimden tuttu. *«Sana yardım ederse, ona bağlan!»* Şiir (Arapça) :

«Bütün sıkıntıların sonunda ferahlık vardır.»

O cennet yüzlü insanın yanına varınca, başarı elimden tutarak şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«Onun parmaklarını öp! Onlar sıradan parmaklar değil rızkın anahtarıdırlar.

Onun sanatını unutma! O gelişigüzel bir sanat değil, boyna gerdanlık gibi takılacak bir sanattır.»

[26] Saadete kavuşup, onunla buluşma şerefine erdikten sonra, gözümü o parlak yıldıza, o dünyayı süsleyen kişiye bakarak aydınlattım. Ne gördüm? Yazarın Şiiri :

«Akıl ve can bir vücutta, mülk ve din bir arada, ay ve güneş bir sarıkta, gökyüzü bir elbisede.»

Yüzü bembeyaz, hitabeti son derece iyi, büyüklük ışıklarına sahip, bilgi hazinesi, fazilet ve üstünlük belirtilerini kendinde toplamış. Keşke bütün amaçlarına ulaşmış olsa! Onun yeryüzünde bir benzeri daha yok. Sözleri insanı büyülemekte ve konuşmasında yanlışlık arama. Etrafı huzurlu, içi-saf, temiz ve kaynak suyundan daha berak. *«Onun konuşması*

(59) Kur'an-ı Kerim, 73/1 - 2.
(60) Diyarbakır.
(61) Ergani.
(62) Kur'an-ı Kerim, 35/34 - 35.

ancak bildirilen bir vahiy iledir. Ona, çetin kuvvetlere sahip ve güçlü olan Cebrail öğretmiştir.» ([63]) Şiir (Arapça) :

«Onun nazım ve nesirdeki üslubu, kalplere dokunan yeni ve güzel sözlerden meydana gelir.

Bunlar, yeni bulunmuş manalarla süslü bir gerdanlık, ordulara yol gösteren bir rehberdir.»

Şiir :

«Konuşmasının harfinde ve sesinde manayı tasvir eden bir özellik var; yani araz'ın cevherle var olduğu gibi mana da onunla vardır

Onun mana hayalinin resmi, daha hatırın yanına gelmeden beyan kalıbında şekil almaya başlar.»

Engin bilgisi, anında fark edilen şerefinde toplanmış. Cömertliği, büyük bir lütufla karışmış. *«İşte hoş bir şehir ve bağışlayan bir Rab.»* ([64]) Şiir (Arapça) :

«Ne olursa olsun o, içinde iyiliklerin dalgalandığı, sahilinde cömertliğin bulunduğu bir denizdir.

Ona yaklaştıkça, onu daha parlak olarak görürsün. Sanki o, senin her istediğini verir gibidir.

Onun eli açıklığa alışmış; kapamak istese bile, parmakları ona karşı gelir.

Elinde canı da olsa verir. Bundan dolayı, ondan bir şey isteyen Allah'tan korksun ve ona zarar verecek bir şey istemesin!»

Yüzünden iyilik akmakta. Kalemi inci dökmekte. Kötülerin kalbi ve gözü, onun kılıcının ateşinden yanıp tutuşmakta. [27] İlim ve hizmette kılıcı kalemle bir tutmuştu. Adalet ve cömertlik kurallarını uygulayarak su ile ateşi bir araya getirmiş. Şiir (Arapça) :

«Her ne kadar övgünün sınırını geçtiyse de onu yeteri kadar övemedi.

O her ne kadar asilleri ve kötüleri kendine çekemediyse de, iyileri ve itaat edenleri kendine çekti.»

Padişahlara has cömertliği ve büyüklere has iyiliğiyle aciz ve yoksul bir kişi olan bendenizi ilgi gösterip, iltifat ve güzel sözlerle sevindirdi. Gönlümü alarak, dehşet ve vahşet perdesini üzerimden kaldırdı. Hü-

---

(63) Kur'an-ı Kerim, 53/4 - 5.
(64) Kur'an-ı Kerim, 34/15.

zün ve gurbet tozunu benden uzaklaştırdı. *«Ne olurdu kavmin bilseydi. Rabbimin beni bağışladığını ve ağırlananlardan kıldığını.»* ([65]) Şiir (Arapça):

«Bırakıp gitmek istediğimi söyleyince, yaklaşık bana ilgi gösterdi.

Damıtılmış içki gibi saflaşıp, sabah rüzgârı gibi güzel koku saçtı.»

Beyt :

«Padişahlara has bağış ve merhametinden dolayı, kıskanç kıskançlıktan, gammaz kederden öldü.»

Ona hizmette kıdemim olmamasına rağmen, onun bana gösterdiği büyüklüğü, bilgim ve tecrübemle hemen anladım. Kendimi arkası kesilmeyen bir cömertlik ve iyilik karşısında buldum. Aciz görüşümle, yardım gören birinin şükretmesinin, ariflerin ve tarikat mensuplarının şükretmesi ve övgüde bulunması kadar değerli olduğuna karar verdim.

Şiir :

«Sende hediye edilecek ne at ne de mal var. Durumun uygun değil, konuşmana dikkat et!»

Her zaman, bu büyük iyiliğe layıkıyla şükretmeye kalkmanın hiçbir yaratığın yapabileceği, bu cömertçe yardımların eksiksiz olarak anlatılmasının bir insanoğlunun kolayca yapabileceği bir iş olmadığını düşünüyorum. [28] Şiir (Arapça) :

«Saçta bulunan tellerin herbiri dil olup sana şükrediyorsa, sende kusur az demektir.»

Rübaî :

«Bu zamanda sana hakkıyla şükredemem, senin yardımlarını saymakla bitiremem.

Eğer vücudumdaki her kıl bir dil olsa, senin şükrünün binde birini dahi yerine getirmiş olamam.»

Bunları düşünürken şaşkın bir durumda ve ne yaptığını bilmez bir haldeydim. Bir akşam, olgunluk dairesinin merkezi, fazilet ve bilgi suyunun kaynağı olan onun *-Allah her zaman muzaffer kılsın-* yüce makamında ilmî ve diğer konulardan söz edilirken söz, sultanların ve meliklerin tarihine, daha önce yaşamış ünlü kişilerin haberleri ve eserlerine geldi. Orada bulunanların herbiri, o konudaki görüşleriyle ilgi çekici ve duyulmamış şeyler anlattı. O konuşma sırasında hilafet sahibi *-Allah bay-*

(65) Kur'an-ı Kerim, 36/26 - 27.

rağını ebedî kılsın- söz vererek bendenizi şereflendirdi. Vahiy konusunda kitap yazmamı buyurdu. Hiç şüphe yok ki, kısas-ı enbiya yazıp, padişahların övülecek işlerini ve eserlerini anlatmak, onların huylarından ve üstünlüklerinden bahsetmek, insanları eğitip yetiştirmek açısından çok faydalıdır. Bu yapılınca, devrin padişahları ve idarecileri, geçmişteki iyi padişahların örf ve âdetlerini, davranışlarını ve yönetim usullerini takip ederler: Savaş ve eğlencede onların koyduğu kuralları ve töreleri yaşatırlar. Orta sınıf insanlar, o beğenilen huyları, cömertlik ve mertlik kaynağı olan iyi hareketlerin güzelliklerini örnek alıp, kendileri de onlar gibi davranmaya çalışırlar. Aklı başında diğer insanlar da onların huylarıyla huylanıp onların gittikleri yoldan giderler. *«Elbette onların hayat hikâyelerinde akıl sahipleri için ibret vardır.»* ([66])

Bununla beraber, zamanımızda durmadan değişen şartlar, başa gelen felaketler, her an yeni yeni engellerin çıkması, garip ve beklenmedik kazaların başgöstermesi, dilin tutulmasına sebep oluyor ve bunlardan alınacak derslerin bulunduğu konusunda bizi uyarıyor. *«Muhakkak ki bunda, kalbi olan ve dikkatli olarak kulak veren kimse için bir öğüt vardır.»* ([67]) Eğer o anda o konuda bir kitap kaleme alınırsa, onu okuyan cahillerin gözü açılır, bilgili insanların ise bilgisi ve olgunluğu artar. Böylece hak yerine ve çaba amacına ulaşır, diye düşündüm. [29] Beyt (Arapça) :

«Günler gibi vaaz edeni görmedim; halka doğru yolu göstermek için yıllarını harcayanını da.»

Rütbesi küçük ve sermayesi az olan bendenizin padişahların sofrasına lâyık bir hediyeye sahip olmadığını itiraf etmeliyim. Bilhassa satrançta Aristo'nun bilgisini mat eden, üstünlük ve güzel konuşma tavlasında rakibini mars eden, belagat atını, konuşma ve söz söyleme meydanında oktan daha hızlı koşturan; aklı Bercis'i ([68]) ebced ([69]) cetveliyle aciz koyan; dünyanın tanınmış âlim ve bilginlerini, yokuş yolda geride bırakan, güzel konuşmakta ün yapmış kimselerin karşısında dillerinin tutulduğu o olgun padişahın karşısında ne yapabilirim, diye içimden geçirdim. Şiir (Arapça) :

«Konuştukları doğru ve açıktır. Çalışmasının sonucu parlak ve yaptığı işler hayırlıdır.

---

(66) Kur'an-ı Kerim, 12/111.
(67) Kur'an-ı Kerim, 50/37.
(68) Müşteri yıldızı veya eski İran tanrılarından Hürmüz'e verilen ad.
(69) Arap alfabesinde her harfin bir sayı değeri vardır. Bunların hepsine birden ebced cetveli denir.

Bilgi ve düşünce alanındaki üstünlüklerini tane tane sıralar. Onlar inci gibi peşpeşe parlar.»

Bu büyük işin girdabında çer çöp gibi güçsüz ve aciz olduğumu hissettim. Bu emrin yerine getirilmesi konusunda azmim kırıldı, tereddüt içinde kaldım. Bu kaygan yere ayağımı nasıl basacağım hakkında ne fikrim, ne de fermana karşı gelecek gücüm ve cesaretim vardı. Bunlara ilave olarak, yetenekli şairlerin ve düşünce elmasıyla mana mücevherlerini dikkatle delip, sözün hakkını vermiş olan usta yazarların pazarında benim düşük ayarlı paramın ne değeri olabilirdi? Benim değersiz malım hangi fiyatla satılabilirdi?» Alçak ve âdi olandan sakın. Yazarın Şiiri :

«Heves sahibi olan ben, ne hikâye anlatayım da bülbüllerle yarışayım?

Yaya biri nasıl olurda savaşta yiğit süvarilere karşı durabilir?

Ben zavallı, ona ne hediye götüreyim? Dilenci, padişaha uygun bir şeyi nereden bulur?

Eğer gücümün bin katı kadar çaba da harcasam, bu dünyada elimden hiçbir iş gelmez.

Fakat, eğer Allah bana yardım eder, padişahın devletinden de medet gelirse, (bu iş olur.)»

Her ne kadar bu işi üstlenmenin büyük zorlukları varsa da, «Kalemlerin attığı okların etkisi devam ediyor» sözünde işaret edildiği gibi, aklı başında bir insan, bu emri yerine getirmezse, serkeş ve asi damgasını yer. [30] Şiir (Arapça) :

«Keşke soysuzu gören gözlerim olmasaydı! Keşke senin ayaklarının kaldırdığı tozu yüzüme sürseydim!

Eğer ben senin bir az olsun rızanı almışsam, diğer bütün insanlar bana kızsalar da aldırış etmem.»

Beyt :

«Kaça satarsan sat, senin malınım. Ne emir verirsen ver, senin hükmün altındayım.»

Bu sebepten dolayı bu plânı gerçekleştirmek ve bu makamı seslendirmek istedim. Kendi kendime, «Ey Aziz, gül gibi yıllardır, ömür harmanını şairlik rüzgârına kaptırdın. Bak, şimdi başına utanılacak bir iş geldi. Uzun yıllar çınar gibi hava ve heves bahçesinde şairlik işiyle uğraştın, meyve vermedin. Elinde havadan başka ne kaldı? Dilinin bülbülü, ağız kafesinde, her makamdan bilgi ve hüner şarkısı söylüyor. Bülbül gibi umutsuzluk kafesinde hapis kaldıktan başka ne menfaat elde

ettin? Bilgi bahçesinde gonca gibi ağzını söz söylemek için açtın. Bir altın kırıntısı için kan ağlamaktan başka eline ne geçti? Şiir (Arapça) :

«Zaman, yırtıcı aslana karşı yavrusunu koruyan bir köpeğin yavrusuna acıdığı kadar insana acımaz.

Siz doğruluk isterseniz, hemen zaman sizin karşınıza dikilir. Çünkü o. hür kimselerin düşmanı olarak yaratıldı.»

Şiir :

«Benim bu dönen felekten bir şikâyetim yok. Çünkü ondan şikâyette bulunmak her zaman mümkün ve uygundur.

Ne akıl, onun dönmesinin sebeplerini biliyor ne de göz, onun yaptıklarını görüyor.

Kimse, olayların ve kazaların asıl sebebini bilmediği için, feleğin de nasıl ve ne biçimde olduğunu anlayamaz.»

Bu şekilde şaşkın ve kararsız bir haldeyken, içimden bir ses, «Ey miskin, yoksa bu âdil, ilimi koruyan padişahın, cömertlik gösteren bilgin sultanın devletinde hiçbir şey yapmadan, eli boş mu oturacaksın?

Şiir :

«Onun bütün varlıkları kaplayan cömertliği, dünya için ilahi bir rahmettir.

Onun eli, âlemin nizamının baharına nisan yağmuru gibidir.»

[31] Onun zamanında sanatın gerilemeye yüz tutmuş gidişi yükselmeye başladı. Sözün ahengi büyük bir gelişme gösterip güzelleşti. Bilim ve fazilet bahçesinin kurumuş fidanı, rahmet yağmurunun damlalarıyla yeşerip gelişti. Arzu ve emniyet gülbahçesi, cömertlik ve iyilik pınarından yeteri kadar su aldı. İnsanlar, onun bağış ve ihsan otlağında bolluk içinde; halk, onun cömertlik ve iyilik tarlasında hür olarak yaşamaya başladı. Şiir (Arapça) :

«Dinar, hiçbir zaman onun avcunda durmaz. Durursa, «Sen filanın rızkısın» diye seslenir.

Onun kesesindeki para, ona buna takdim edilir. Cebi her zaman deliktir.»

Şiir :

«Her zaman ihtiyaç sahipleri ondan istekte bulunurlar. O, onların her zaman çoğalarak gelmelerini bekler.

Eğer sabah rüzgârı avcunun kokusunu çınara götürürse, çınar onun uzattığı dirhemi almak için avcunu dallarının dışına çıkarır.»

Gözümle gördüğüm kötülüklerin tozu, onun cömertlik eli sayesinde zamanın yüzünden silindi. Ortalığı karıştırmış olarak gördüğüm fitne toprağı, onun ateş saçan kılıcıyla dünya sahnesinden silindi. Şiir (Arapça) :

«Dünya, dünyada yaşayanlar ve zaman, onun adını andıkları zaman mutlu olurlar.

İşte daha önce verilmiş olan müjde bu zamanda geldi. Onun iyiliğinden dolayı güzel şeyler yapıldı.

Onun nurlu adaleti her yana yayılınca zulmün karanlıkları ortadan kalktı.

İlim ve fazilet gelişti. Onun aslı nesli bir asalet ve büyüklük örneğidir.

İyiliği ve cömertliği her yere ulaştı. İnsanlar yekvücut oldu ve ülke evi gibi kıymetlendi.»

Şiir :

«Dünya, cihan padişahının devletinin gücüyle İrem bağına ve cennet bahçesine döndü.

Göz attığın her yerde zafer görüntüsü, kulak verdiğin her köşeden emniyet müjdesi geldi.

Felek, kılıcıyla kemendi kesti. Günler, yayın boynundaki kirişi kırdı

Zulmün ciğeri, üzüntüden şarap renginde kanla doldu. Adaletin ağzı gonca gibi gülmekten açık kaldı.»

[32] Eğer sözünün meyve satanların pazarında değeri olmazsa, onun suçu sana aittir. O zaman onu kuyumcu dükkanında müşterilere sun! Eğer senin yeni düşüncelerine ileriyi göremeyen müşteriler tâlip olmazsa, bunda kimin suçu olur? O zaman onu, devlet sahibi olanlara ve mücevherin değerinden anlayanlara göster. Şiir (Arapça) :

«Üzüntüleri sen bana sor! Onlar bir şey değil, sonsuza kadar kalmaz.

Bundan sonra da Allah sana yardım edip elinden tutar.»

Şiir :

«İşler, işbilir kimseler tarafından değerlendirilirse, hüner sahiplerinin değeri ortaya çıkar.»

Bunları göz önünde tutarak, içimden gelen samimi bir istekle bu kitabı yazmaya karar verdim. Ona Bezm u Rezm adını koydum. Cihan

padişahlarının, Arap ve Acem büyüklerinin, mutluluk ışıklarının, büyüklük ve üstünlük parıltılarının kaynağı olan daha önce yerleşmiş güzel kural ve kaideleri öğrenip, onları kendilerine hayat düsturu, olgunluk ve kurtuluş rehberi yapmalarını, savaşa atılma ve eğlence düzenleme işinin yolunu bu eserden öğrenmelerini istedim. Beyt :

«Dindar ve ülke sahibi olan padişahlar bilsinler ki, idare etmenin yolu yordamı, tahtta oturmanın şartları vardır.»

İnsanlara bıkkınlık ve yorgunluk veren anlaşılması zor muğlak ifadelerden kaçındım. Cümleleri, manaları anlaşılan ve çok kullanılan kelimelerden kurdum. Seçkinlerin ve aynı zamanda sıradan insanların anlayıp kabul edebileceği bir üslubu «Belagat genel olarak halkın anladığı, özel olarak da kullandığı şeydir» tarifine uygun olarak kullandım. İyi niyetli ve anlayışlı kimseler, hoşgörülü davranıp, kitapta bir yanlışlık veya eksiklik görürlerse beni uyarıp yol göstersinler ve bağışlasınlar. *«Kim affeder, barışırsa onun mükâfatı Allah'a aittir.»* (70) Beyt (Arapça) :

«Rıza gözü küçük kusurları görmez. Öfkeli göz ise, iyiyi kötüyle eşit görür.

[33] Şiir :

Eğer bir kusur görürsen, onu ört ve kınama! Çünkü hiçbir insanın nefsi, hata yapmaktan arınmış değildir.

Kendi gözünle gökyüzüne dikkatlice bak! Onun her tarafı aynı şekilde dönmez.»

Nefsimizdeki kusurları Yüce Allah görür. Allah, Peygamber'in ve onun masum evlâdının rızasını bizim yanımızdan eksik etmesin.»

ÖZET OLARAK PADİŞAHIN VARLIĞININ ŞEREFİ VE ONUN İLAHÎ YARDIMINA MAZHAR OLMASININ SEBEBİ HAKKINDA

Aklî deliller ve kesin kanıtlarda belli olmuştur ki, din ve adalet işlerinin yürütülebilmesi, doğruluk ve iyiliğin gereklerini yerine getirmek, insanların bilgi ve becerilerini geliştirmek, huylarını ve davranışlarını iyileştirmekten başka bir yolla mümkün olmaz. Ancak bu şekilde insan türü devam edip kişilik bakımından gelişir ve çeşitlilik gösterir. Meselâ bâzı kimseler, doğru düşünce ve isabetli karar vermekle, bazıları olgunluk ve bilgisiyle şereflenir. Bazıları da akıldan ve iyiyi kötüden ayırt etme gücünden mahrum kalır. Akıl ve bilgi sahiplerinin herbiri, kendi yetenek ve kabiliyetleri ölçüsünde çeşitli sanat ve mesleklere yönelir.

---

(70) Kur'an-ı Kerim, 42/40.

Bâzıları şerefli, bâzıları da daha alt makamlarda görev alırlar. Bunlar arasında yardımlaşma ve dayanışma ihtiyacı ve birbirlerine bağımlılık işlerin aksamadan yürümesini sağlar. Akıllı ve yetenekli kimselerin rehberliğinde toplum düzeni sağlanıp devam eder. Bu konuda bilginler, «Eğer insanlar eşit olsaydı, hepsi yok olurlardı» derler. Buna göre, insanın eğilimleri değişik, yetenekleri aynı düzeyde olmadığı için uyum içinde yaşarlar. Mesela bazıları, malı biriktirmeden, bazıları da onu harcamaktan zevk alırlar. *«Her fırka, kendi yanındakiyle sevinip övünmektedir.»* (71)

Eğer herkesin, aklından geçeni ve istediğini yapmasına izin verilirse, bu arada yaşama ve geçinme şartları ortadan kalkmış olur. Çünkü güçlü kimse zor kullanıp diğerlerinin hakkını elinden alır. Hırslı biri, aklına esen her şeye kavuşmak ister. Haksızlık ve zulüm eli her tarafa uzanır, zorla hükmetme ve yönetme arzusu gelişir. Herkes, karşısındakini yok etmeye çalışır ve insan varlığının devamlılığı ortadan kalkar. O halde işlerin yoluna konup düzenli olarak yürütülmesi, insanların huzur ve asayişinin sağlanması için ilahî bir desteğe de sahip olan bir yöneticiye ihtiyaç vardır. Yönetici, adalet ve ilim yolunu açık tutmaya, insanların şeriat düzenine uymalarını sağlamaya özen gösterir. O şekilde herkes, cemiyet içinde lâyık olduğu rütbeye kavuşur. *«Allah haddini bilenlere ve onu aşmayanlara yardım etsin!* hadisinin de belirttiği gibi insanların çoğunu mutlu kılar. Allah'ın insanları yönetme işini eline bıraktığı kişiye melik veya cihan padişahı derler. Onun emirleri ve koyduğu kurallar ülkesinde geçerli olur. [34] Bu konuda Peygamber şöyle buyuruyor: *«Kıyamet gününde Allah'a en yakın ve onun sevgilisi olacak olan kimse âdil padişahtır.»* Yazarın Şiiri:

«Allah ile Peygamber'in emir ve hükümlerine göre, âdil bir sultana itaat etmemek günahtır.

Güneş ve aya söz geçiren Allah, padişaha itaatı şart koşuyor.

Taht sahibi sultanlara karşı gelmek, dünyada yok olup, ahirette azap çekmek demektir.»

Burada sözünü ettiğimiz melik, malı, mülkü, toprağı, çok sayıda askeri olan ve herkes tarafından tanınmış biri değildir. Gerçek melik odur ki, halkının refah ve mutluluğunu düşünür. İsabetli tedbirleriyle toplumun düzenini sağlar. Eğer bunları yapamazsa, hazineden, defineden, ordudan ve hizmetçiden mahrum kalır. Beyt (Arapça):

Akıl olmasaydı, insan aslandan daha yırtıcı ve insanlık şerefinden yoksun olurdu.»

---

(71) Kur'an-ı Kerim, 30/32.

Gözü, göz hastalıklarından, akıl kulağı ahmaklık ve budalalık tozundan korunmuş olan kimseler, bir kılıcın, en kıymetli taşlarla süslenmiş olsa da Zülfikâr değerinde olamayacağını, bir kimsenin dış görünüşü ve gücü mükemmel olsa da Hazret-i Ali'nin makamına ulaşamayacağını bilir. *«Her siyah şey hurma, her beyaz yağ değildir.»* Şiir (Arapça) :

«Kendisini cesur sanan biri, birine saldırarak, cesaretini göstermek ister. Korkak sanan ise, kaçmayı tercih eder.

Fakat silah taşıyan insanların hepsi saldırgan ve hunhar değildir.»

Şiir :

«Murtaza'nın kılıcı demirden başka bir şey değildir. Fakat Hak dinine destek olması, onun adını Zülfikâr yaptı.»

Amelî hikmet'e (pratik felsefe) göre padişahların siyaseti ikiye ayrılır: [35] Birincisi siyaset-i fazıla (olgun veya üstün siyaset) dir. Bu siyaseti uygulamak demek, adaleti yaymak, cömertliği yaygınlaştırmak, dini güçlendirmek, doğruluk ve düzeni sağlamak, dürüstlüğü yerleştirmek, ülkeler fethetmek, emniyeti hâkim kılmak, şehirleri ve köyleri imar ederek, oralarda yaşayanları rahat ettirmek, halka iyi davranıp güçsüzleri korumak. geçim işlerini yoluna koymak, ilim ve fazilet kapılarını açık tutmak demektir. Bu siyasete imamet «imamlık» da derler. *«Bu nimet Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.»* ([72])

İkinci siyaset de siyaset-i nakısa (eksik veya olgun olmayan siyaset) dir. Bundan maksat, hissi zevklerden faydalanmak için gayret göstermek, tabii ihtiraslara boyun eğmek, zulüm ve işkenceye başvurarak yaratıklara eziyet etmek, utanma perdelerini kaldırarak gasp ve zorbalıkta bulunmak, meydanı fitne ve fücurlara bırakmak, zulüm ve insafsızlığa kapıları açık bırakmamaktır. Bu siyasete tegallub (zorbalık) derler. *«Kim bunları yaparsa, günâhının cezasını bulur.»*

Birinci grup siyaseti güden padişahlar, ilme, bilgiye, dine ve şeriate önem verir. Kendi içgüdüsünün ve tabii arzularının peşinde koşmaz, maiyetinde yaşayan insanların haklarını gözetir, ülkesini adalet, doğruluk, cömertlik ve iyilikle süslerler. Onların başlıca amacı halka yardım edip, onların mutluluğu için çalışma ve ümmeti bir arada tutmaktır. Bu gruba giren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ferman sahibi emirler nizamı sağlayıp, dinin gereklerinin yerine getirilmesine gözcülük ederler. *«İşte doğru olanlar onlardır, Allah'ın azabından korunanlar da onlardır.»* ([73]) Onlar, Allah'ın sevgili kulları olup, O'ndan yardım ve destek görürler. *«İyi bil ki, kurtuluşa ulaşacak olanlar Allah'ın tarafında olanlardır.»*

(72) Kur'an-ı Kerim, 4/70.
(73) Kur'anı Kerim, 2/177.

İkinci grup siyaseti seçenler, zorbalığa ve eziyete başvurup doğruluktan, hoşgörüden ve adaletten yüz çevirirler. Allah'ın kendilerine emaneti olan halkı, kul, köle ve hizmetçi yerine koyup, kendilerini de hırs ve şehvetin esiri yaparlar. Ülkeyi korkunun, ıstırabın, gasbın, yağmanın, kötülüğün, düşmanlığın, çirkinliğin ve hıyanetin yuvası haline getirirler, Gerçekten böyle bir yönetim, tıpkı şeytanın yönetimine benzer, Böyle bir yönetimle yönetilen ülke, alçakların ve cahillerin ülkesi olur. *«İşte onların yeri daha kötüdür ve onlar düz yoldan daha çok sapmışlardır.»* ([74]) Öyle padişahların askerleri şeytanın fırkasındandır. *«Onlar şeytanın partisindendir. İyi bilin ki şeytanının partisi kaybedecektir.» ([75])*

Bunlardan başka basiret sahibi kimseler bilirler ki, *«Ey inanlar, Allah'a itaat edin, Resul'e ve sizden olan emir sahibine itaat edin»* ([76]) hükmüne göre, siyaset-i fazıla, peygamberlerin siyasetidir. O siyaseti güden padişahlar, peygamberlere eşittirler. Bu konuda bilginler, *«Din ile padişahlık ikiz kardeş gibidir; biri olmadan diğeri olmaz»* demişlerdir. Çünkü din temel, padişahlık da onun üzerinde yükselen direkler gibidir. Hiç şüphesiz direksiz temel ziyan olur ve temelsiz direk de yıkılır. O halde din, mülk olmadan boş bir şey, mülk de din olmadan temelsiz bir binaya benzer.
Mesnevi :

«Şunu bil ki, padişahlık ve peygamberlik, bir yüzükteki iki mücevher gibidir.

Ne din olmadan padişahlık tahtı ayakta durabilir, ne de dinsiz padişahlık devamlı olur.»

[36] Hiç şüphe yok ki, dinî kurallar, büyük peygamberlerin varlığıyla kalıcı ve devamlı olur. Devletin direkleri ise, dindar padişahların dirayeti ile ayakta durru. Böylece din işleri, devletin kurumlarına dayanır, devletin kararları, kutsal dinî kurallara uydurularak istikrar bulur ve her iş yerli yerinde yürür. Mesnevi :

«Padişahın adaleti, ülkesinin bekçisidir. Onun cömertliği, devletinin savunucusudur.

İnsaftan uzak kalan kim olursa olsun, padişah değil, yırtıcı bir hayvan olur, yırtıcı bir hayvan.»

Ülke, siyaset-i fazıla'yı uygulayacak bir padişahtan yoksun kalınca emniyet ve huzur Huma'sı ([77]) gölgesini dünyadan çeker. Adalet şahini,

---

(74) Kur'an-ı Kerim, 5/60.
(75) Kur'an-ı Kerim, 58/19.
(76) Kur'an-ı Kerim, 4/59.
(77) Devlet kuşu da denilen efsanevi bir kuş.

Anka ([78]) gibi herkesten uzaktaki yuvasına çekilir. O zaman beraberinde kötülük ve felaketi taşıyacak olan zulüm ve fesat baykuşu, ülkenin her tarafına yerleşir. Nefret ve düşmanlık doğuran eziyet ve zulüm yollarını insanlar arasında açık tutar. İşler ihmal edilip görevler kötüye kullanılır. Kısa bir süre sonra varlık âleminde yokluklar belirir. Durum bu noktaya gelince, her zaman Ezelî irade, yokluk çölünden varlık şehrine yeni yeni çareler sokar. İnsanoğulları arasından biri ilahî yardıma mazhar olur. Bu kişi, akıl ve zekasının üstünlüğü, bilgi ve tecrübesinin fazlalığıyla, iyiyi kötüden ayırma, cesaret ve yiğitlik yetenekleriyle hemcinsleri arasında öne çıkar:, şartlar onu, tanınmamışlıktan, devletin ve saltanatın başına çıkarır. Onun vasıtasıyla cemiyetin düzeni yeniden sağlanır. Dünya işleri doğruluk ve adalet rayına oturur. *«İşte onlar iyi işlerde yarış ederler, o uğurda ileri geçerler.»* ([79])

Yüce Allah'ın inayeti ve O'nun rehberliğiyle Sultan'ın kutlu varlığı -*Saltanatı daim olsun, bayrağının gölgesi genişlesin ve ona bağlı olanlar çoğalsın*- siyaset-i fazıla'nın şartlarını her yönüyle yerine getirmiş, kılıcının kesiciliği kaleminin üstünlüğüyle birleşmiş, devletinin gücü, dinin ve şeriatın şerefiyle bir araya gelip şifa bulmuştur. O, üstün gayretiyle kendinden güçlü olanlara boyun eğip, el etek öpmez, kimseden de bir şey beklemez. Şiir (Arapça) :

«O, düşünceleri ve görüşleriyle kutlu bir padişahtır. Soyu asil, azmi ve gayreti büyüktür.

Bütün hür kişiler onun yanında himâye görür; onun yanında isteklerine kavuşurlar.

Sağ eli, deniz dalgalarını andıran büyük bağışlarda bulunur. Onunla görüşmek parlak ayla görüşmek gibidir.»

[37] Üstün zekâsı ve gayretiyle, önemli görevleri ve büyük hizmetleri yerine getirmesi yüzünden zamanın ve devrin yüzünde iz bırakmıştır.

Zamanımızda o padişahın nurlu yüzü, halefleri ve selefleri arasında kolayca belli olmaktadır. Gerek adaleti ve engin bilgisiyle ülke ve din işlerini yoluna koymakta gösterdiği üstün başarılarıyla gerekse, içinin temizliği, doğruluk ve dürüstlüğü ve davranışlarındaki olgunluğuyla tanınmıştır. Onun yaptığı iyilikleri daha fazla açıklayıp anlatmaya lüzum görmedik. Çünkü *«Açık olan anlatılmaya muhtaç değildir.»*

Bu devlet sahibi padişahın, akli ve nakli ilimlerin her dalında, İslâm hukukunun her alanında ne kadar engin bir bilgiye sahip olduğunu felsefe ve din âlimlerinin ileri gelenleri kolayca anlarlar. Onun her konu-

---

(78) Diğer adı Simorg olan efsanevi bir kuş.
(79) Kur'an-ı Kerim, 23/61.

yu kolayca kavrayıp gereğini yerine getirdiğini herkes bilir. Beyt (Arapça) :

«Düşüncesi doğru, huyu yumuşak, içi temiz, dışı ise asalet örneğidir.»

Şiir :

«O, mücevherle dolu bir hazineye, inci dolu bir denize benzer. Her an, onun bir iyiliğiyle karşı karşıya gelirsin.

Hazine, ondan utandığından bir köşeye çekilmiş. İnci denizin dibine, kıymetli taş da madene kaçmış.

Onun güzelliğini ve cömertliğini kıskanan denizin ağzı ve eteği, gözyaşı ve suyla dolar.»

Çoğu yukarıda saydığımız meziyetlerin şerefinden ve üstünlüklerin süsünden mahrum olan geçmiş devirlerin padişahlarının ve şimdiki zamanın sultanlarının aksine o, çok iyi yetişmiş olup bilgi ve üstün yetenekle donanmıştır. Çünkü başgösteren olayların ve kazaların tedbir ve çaresini bilgi kurallarına, adalet ve insaf ölçülerine göre alabilmesi için öyle olması gerekir. O zorluklar karşısında ihmal gösterip aşırıya kaçmaz. «Cahil ya aşırıya kaçar ya da aşırı muamele görür» sözü ondan uzaktır. Mısra (Arapça) :

«Garip olan şey, gözlerin sürmeli, görüşün zayıf olmasıdır.»

sözü onun için söylenmez. Halkı, onun dürüstlüğünü ve olgunluğunu örnek alıp, onun emir ve yasaklarına uyar, yalnız iyilik ve doğruluk yolunu tutar. İnsanlar ondan korkup ürkmezler. [38] Adalet ve iyilik faziletleriyle süslenmemış bir padişah, din ve devlet ışlerinin yürütülmesinde, yanlıştan, beceriksizlikten, dikkatsizlikten ve kusurdan kendini kurtaramaz. İyi, kötü, eğri, doğru arasında insaf ölçülerine göre ayırım yapamaz, işler birbirine karışır. Zamanın bazı padişahlarının ülkelerinde görüldüğü gibi halk arasında görüş ayrılıkları ve kavgalar başlar. *«Yapısını Allah'tan sakınmak ve O'nun hoşnutluğuna ermek için yapan kimse mi daha hayırlıdır; yoksa, yapısını kayacak bir yar kıyısına yapıp da onunla beraber cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?»* (80) Beyt (Arapça) :

«Kendisi hasta olup da hastaları tedavi etmeye kalkan bir doktor gibi Allah'tan korkmayan kişi, insanlara Allah'tan korkmayı öğütlüyor.»

Eğer belagat (güzel konuşma) meydanının hızlı süvarileri, onu övüp yüceltme konusunda yıllarca at koştursalar, bu ilim dostu padişahın seç-

---

(80) Kur'an-ı Kerim, 9/109.

kin karakterlerinden birinin bile tozuna yetişemezler. Yerin ve göğün üstünde ve altında bulunan en kabiliyetli mühendisler, bu adalet yayan sultanın övülecek işlerinin ve davranışlarının birinin bir çapını dahi ölçemezler. Şiir (Arapça) :

«Onun üstünlüğü göklerden daha üstün, cömertliği herkesinkinden daha fazladır.

Onu övmek için eskiden söylenmiş bir beyti tekrarlasaydın, hiç şüphesiz granit bile bu konuda sana hak verirdi.»

Bendenizin, bu büyük kişinin *-Allah onun gücünü artırsın-* övgüsü hakkında birçok kasidesi vardır. Bunların arasından Bağdat'tan gelip padişahın ayağını bastığı toprağı öpme şerefine eriştiğim sırada söylediğim kasideyi burada naklediyorum : Şiir (Arapça) :

«Doğuda, batıda bulunan ülkeleri dolaşıp, bütün kaynaklardan su içtim.

Şehirleri dolaştım, ovalar, çöller aştım. Oralarda garip ve ilginç şeyler gördüm.

Dostla düşmanla konuştum. Onlardan benim için çok yararlı olan bilgiler ve tecrübeler topladım.

Sık sık zorluk ve tehlikelerle karşılaştım; belalı ve korkulu günler geçirdim.

Geceleri nice vadiler geçtim; yayalar, kurak çöller ve sahralar aştım.

[39] *Yeryüzünde insandan ebedî olarak kalacak şeyin insanlık ve dostluk olduğunu öğrendim.*

Birçok insana yardım ve dostluk elimi uzatarak onların sevgisini kazandım.

Hiçbir ülke hoşuma gitmedi. Irak'ın dışında hiçbir yer beni mutlu etmedi.

Orada huzur içinde yaşadım. Yöneticilerin yanında rütbe ve makam kazandım.

Bağdat, huzur ve mutluluk, bütün bunlar güzel şeylerdi.

Keşke Bağdat bütün kötülüklere karşı korunmuş olsaydı! Oranın batısı, din güneşinin doğduğu yerdir.

Oranın rüzgârı İsa'nın nefesi gibi olup, ölmüş, toprak olmuş kemiklere hayat verir.

Posta güvercinleri bir yerden başka bir yere uçarak insanların haberini birbirine ulaştırır.

Orada dolaşan yüzü örtülü ceylanlar, aslanları kendilerini avlaması için tahrik ederler.

O ceylanlar, konuştukları zaman ağızlarından inciler görülür. Gülüştükleri zaman insana, gökteki yıldızları (dişleri) gösterirler.

Ben oradayken mutlu bir hayat sürüyor, eşle dostla sohbet ediyordum.

Zevk ve eğlenceye erken başlar, sâkinin sunduğu doluyu içerdim.

Cömert ve vefalı dostlarla, devletin ileri gelenleriyle düşer kalkardım.

Zamanın ortaya çıkardığı zorluklar, beni o dostların gözünden uzaklaştırdı.

Şimdi garip ve yalnızım. Artık akrabalarımı, evimi ve dostlarımı göremiyorum.

Onlardan ayrılalıdan beri, gözlerimden buluttan boşanan yağmur gibi yaşlar akıyor.

Yerin ve dağların bile dayanamayıp parça parça olacağı zorluk ve acılara dayanıyorum.

Keşke bu acılar ve zorluklar karşısında katı bir taş olsaydım!

Padişahın iyiliğini görmeden önce ecel gelip canımı alsa da toprak olup yerde kalsaydım!

Allah'ın en cömert olarak yarattığı, insanların en üstünü ve şerefli si, dinin delili,

Seçkinlerin, sıradan insanların, sanatkârların efendisi, savaş ve mücadeleyle ülkeler fetheden,

Cesaretiyle korkakları yenip, savaşlarda düşmanlarını perişan eden,

Hiçbir zaman batmayan bir güneş, asla küçülmeyen bir dolunay,

Mustafa'nın dininin koruyucusu, dostlarına ve halkına iyi işler yapmayı telkin eden,

Onun kılıcı, bulutların arasında çakan bir şimşek gibi parlar.

[40] *Ona yakın olanların başları göğe değip yıldızlarla arkadaşlık eder.*

Bağışları arzu bahçelerine can verir. Kaleminden kağıt üzerine, buluttan yağmur düşer gibi yazı düşer.

Cömertliği istek bahçelerini yeşertir; her tarafa rahmet yağmurları yağdırır.

Kılıcı, savaş ve kavga sırasında dostları güldürüp düşmanları ağlatır.

Kınından çıkan çıplak kılıcı, düşmanların ensesinde öldürücü yaralar açar.

Kınından çıkan çıplak kılıcı, düşmanlarının üzerindeki hayat elbisesini çıkarır.

Çok ender olarak çıkardığı kılıcı, kınından bir defa çıkınca kimse onun kesmesine engel olamaz.

Zorluk, sıkıntı ve mücadele, onun alışkın olduğu şeylerdir. Savaşta onun askerlerini yırtıcı bir kurt ve kurnaz bir tilki gibi görürsün.

Onun elinin açıklığı, üzüntülü ve kederli kalplere ferahlık verir.

Elinin açık olduğunu bilen herkes, gelip ondan istekte bulunurlar.

Dünyayı ve dünyadakileri hediye olarak verse, yine de onu az sayardı.

Onun yanına en bilgili padişahlar bile gelse, onun bilgisinden faydalanarak geri dönerlerdi.

Her taraftan akın akın insanlar ondan bir şey istemek için huzuruna gelirler.

Ey büyük bir cömertliğe ve yüceler yücesi düşünceye sahip olan padişah!

Sen cesur ve muzaffersin, düşmanlar senin yanına yaklaşmaktan korkarlar.

Sen düşmanlarını bulup onları perişan eder ve bağışlayıcı olan Allah'a tevekkül edersin.

Sen hidayet bayraklarının en üstünüsün. Doğunun ve batının gözbebeğisin.

Dinin direklerini sağlamlaştırıp, onun emirlerini harfiyen yerine getirensin.

Senin verdiğin adaletli ve yerinde kararları Eflatun görse, utancından kaçacak delik arar.

Senin üstün gayretin her yerde söylenir. Halkının arasında akraba yabancı ayırımı yapmazsın.

Bilgin ve gayretinle derin denizlerden inciler çıkarırsın. Elde ettiklerin zor veya gasp yoluyla değildir.

Üzerine Allah'ın rızası, göklerden ardı arkası kesilmeden peşpeşe dökülür.

Sana yaklaşmaya cesaret edemeyen düşmanların uzaktan hileyle seni yenmeye çalışırlar.

Hainâne hilelere ve çarelere başvurup seni yenemeyeceklerini anlayınca arkalarına bakarak geri dönerler.

Senin yanına gelen asiler, boyun eğip giderler. Boyun eğmeyenler ise kaçmayı tercih eherler.

Ordunun tamamı, yiğit ve savaşçı askerlerden meydana gelir.

[*41*] *Sen, düşmanı, üzerine piyade ve süvari göndermeden de yenersin.*

Düşmanın yolu ayrı, seninki ayrı. O yolunu sapıtmış, sen doğru yoldasın.

Ayakları sağlam olarak yürüyen ile topallaya topallaya yürüyen arasında fark vardır.

Senin karşına silahlı bir birlik çıkarsa, sen onları yıldızları kaçıran güneş gibi kaçırırsın.

Sen öyle bir atıcısın ki, bir atışın çok sayıdaki insanın atışına bedeldir. Sen öyle bir süvarisin ki, çok sayıda süvari senin önünde duramaz.

Sen eğlenceye düşkün padişahlardan değilsin. Allah, bütün kusurları kendilerinde toplayan onları kahretsin.

Onların işi gücü hazinelerini artırmaktır. Sen onlara bakma! Çünkü onların yaptıkları doğru değildir.

Sen onları haşere yerine koyar, onlara akrep muamelesi yaparsın.

Kötülüklerden kurtardığın insanlar sana saygı duyarlar.

Allah'a hamd olsun ki, O seni dinine yardımcı ve koruyucu kıldı.

Ya Rabbi, onun mutluluğunu ve ömrünü artır! Onu faziletin yayılmasında sebep kıl!

İsteyip arzu ettiği şeylerin karşısındaki engelleri ve zorlukları kaldır!

Herkes ona, açık veya gizli olarak dua eder. Bütün Müslümanların duası onun üzerine olsun!»

ONUN ASİL SOYUNUN, ÜNLÜ NESLİNİN VE UĞURLU AİLESİNİN ANLATILMASI HAKINDA

Sultan'ın nefsinin olgunluğu, yapısının üstünlüğü, huyunun güzelliği, tabiatının cömertliği, rütbe ve makamının yüksekliği, «*O gün, aralarında soy yakınlığı fayda vermez ve birbirlerine de bir şey soramazlar*» ([81]) âyetinin de belirttiği gibi asil atalarının ve soylu ecdadının faziletlerini anlatmakla izah edilemezse de onlar, göğün yıldızları, gündüzün ve gecenin uğurları idiler. Büyük davaları kendi lehlerine çevirmede, top-

(81) Kur'an-ı Kerim, 23/101.

lumun menfaatini korumada herbiri yıkılmaz bir kale ve sağlam bir sütun idi. Bu konuda şair şöyle diyor: Şiir (Arapça):

«Ben çocuğum, künyem babamdır. Araptan ve Acemden dünyaya geldim.

«İşte ben buyum» diyen genç, «Babam budur diye» diye övünenden daha üstündür.»

Sultan *-Allah yardımcısı olsun-* yönetim kurallarını uygulamada, padişahlık merdivenlerini tırmanmada hademelere, hizmetçilere, paraya, pula, eşe, dosta açıktan veya gizli olarak muhtaç olmadı. [42] Şiir (Arapça):

«Kuvvetli iradesi ona yardım edip, yiğitliği ve sabırlı olmayı öğretti.

Bütün üstün hasletler onda buluşup, onu cesur bir efendi yaptı.»

Beyt:

«Senin Harun'un ortaklığındaki Musa'nın peygamberliği gibi değil, bağımsız olarak padişahlık rütben var.»

Fakat o fazilet ve cömertlik örneği olan ailenin ileri gelenlerı, ilim ve hikmet dostu hanedanının üyeleri, kendi devirlerinde önemli meselelerin çözücüsü, cesaret ve iftihar yolunu birbirine bağlayan köprülerdi.

Şiir:

«Onlar, üstün kimselerden daha üstün olup, kabileler arasında en seçkinleridir

Göklere yüksek denirse, büyüklük bakımından ancak onların seviyesine gelmiş olur.»

Ben önce kitaplardan ve kayıtlardan yararlanarak, o ünlü aileden ve soylu hanedandan kısaca söz edip, o cömert ve fazıl kişileri anmak istedim.

Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve âlemde halifesi olan sultanların sultanı, hakkın, devletin ve dinin delili Sultan Ahmed *-Yüce Allah hilafetini, saltanatını ve devletini daim kılsın-* fazılların seçkini, büyük âlimlerin önde geleni, dinin ve devletin güneşi merhum Muhammed'in oğludur. O da büyük bir âlim olup, şeriatı ve dinî kuralları harfiyyen uygulayan, fıkıh iliminin temel direği, dinin ve devletin feneri Süleyman'ın oğludur. Süleyman da bilginlerin bilgini, ilim ve hikmetin kaynağı, dinin ve milletin kılıcı Hüseyin'in oğludur. Hüseyin de aklî ve naklî ilimleri kendinde toplamış, fazilet ve adalet bayrağı açmış, yiğitlerin komutanı, dinin ve milletin büyüğü Habib b. Muhammed b. Resul b. Sevinc'in evladıdır. Beyt (Arapça):

«Sabahleyin güneş, ışığını onun soyu üzerine dik olarak gönderir.»

Onların aslı ve nesli Türk olup Salur kabilesindendir. Asıl yurtları Harezm'dir ve kabileleri çok kalabalık, mal ve mülklerinin hesabı yoktu. [43] Fakat bir hafta gül gibi güldürürse, aylarca sıkıntı testisinden zehirli su içiren, eğer şarap gibi bir saatlık rahatlık verirse, başağrısından günlerce canını burnuna getiren, peşpeçe sunduğu üzüntüleri sevinç diye, ağır hastalığı sıhhat diye sana yutturan, her an değişik bir kılığa giren dönen feleğin her zaman yaptığı gibi, Beyt (Arapça) :

«İşler için uygun zamanlar vardır. Fakat feleğin işi bazen bozmak, bazen de düzeltmektir.»

Kadı Celâleddin Habib'in babası Muhammed'in durumu bozuldu. Şiir :

«Eğer yurdun sana dar geliyorsa, onu değiştir!»

sözüne uyarak göç yükünü gurbet hayvanlarına yükledi. Alıştığı vatanından ve yurdundan ayrıldı. Uzun yollar alıp, dağlar, tepeler aştıktan sonra Kastamonu şehrine vardı. *«Beğendiysen kal!»* sözüne uyarak oraya yerleşti.

Kadı Celâleddin Habib orada doğdu. Çocukluk günleri geçip gençliğinin ilk yılları gelince ilim öğrenmekle meşgul oldu. Kısa bir süre içinde büyük bir ilerleme gösterdi. Derin bilgisi ve edebî kişiliği ile yaşıtlarını geride bıraktı. Beyt (Arapça) :

«Nasıl ki, yeryüzünde dağlar dağların yanında yer alırsa, bilgin de bilgisi dolayısıyla insanların kalbinde yerini alır.»

Mesnevi :

«Letafet bakımından ruha da benzese, kimse onun cömertliğini tam olarak kavrayamaz.

Onun sözü, ipe dizilmiş inci, huyu ise, seher vakti esen nesim gibidir.

Zihni, feleğin dönüşünden daha kıvrak ,düşüncesi meleğin ruhundan daha parlaktır.»

O diyarda Kadı Hotenî adıyla bilinen makam sahibi büyük bir insan vardı. Ora halkının yöneticisi olarak tayin edilmişti. Halkın işlerinin çözülüp bağlanmasında geniş yetkilere sahipti ve makamı yüksekti. [44] *«Sizi mallar ve oğullarla desteklerim»* (82) âyetinin buyruğu gibi çocuklarının ve mallarının sâyesinde güç ve mevki kazanmış, büyüklük ve yetki bakımından felekle yarışa girmişti. Şiir (Arapça) :

---

(82) Kur'an-ı Kerim, 71/12.

«Emir veren, istediğini yaptıran ve kendinden emin olan o, efendi-dir ve iyiliği her yere yayılmıştır.

Kolu, ülkenin her yerine uzanır. Verdiği emirler anında yerine getirilir.»

Şiir :

«Öyle yiğittir ki, eğer isterse feleği kendi istediği şekilde döndürür.

Dönen gökyüzünde bulunan yıldızları, sonbahar rüzgârının yaprakları döktüğü gibi dökebilir.»

O büyüğün (Kadı Hotenî) yolu Kastamonu'ya düştü. Seçkin kişilerin ve âlimlerin her zaman yaptıkları gibi o bölgenin âlim ve imamlarını tanımak ve onların ilim ve edebiyattaki yerlerini öğrenmek isteyince ona, Celâleddin Habib'in nefsinin olgunluğunu, bilgisinin derinliğini, ahlakının iyiliğini, soyunun asaletini, ilimin muhtelif dallarındaki ustalığını arz edip şöyle dediler : Şiir :

«Yumuşak huyluluğundan toprak yemyeşil oldu. İlminden denizler duruldu.

Eline kalemi aldığı zaman kağıt üzerine inciler döker.»

Büyük bir istek ve arzuyla onu aratıp buldurdu. Onunla görüştükten sonra ona ilgi ve sevgi gösterdi. Onun üstün değerini itibar terazisinde tarttı. *«Deneme sırasında insanın mert mi hain mi olduğu ortaya çıkar»* dendiği gibi, onun konuşmasındaki ve ifadesindeki mükemmelliği ve düzgünlüğü gördü; hitabetine ve yazısına hayran kaldı. Şiir :

«Sen bir insansın, fakat adları ağaç olsa da öd ağacı ile söğüt arasında fark olduğu gibi seninle diğer insanlar arasında farklar vardır.

Zatın sıfatlarının bir kısmına sahip olmak, onunla eşit olmak demek değildir. Allah vardır ve kullar, O'nun varlığıyla vardır.»

[45] Güzel sözler söyleyip iltifatlarda bulunduktan sonra onu yüksek bir rütbeyle şereflendirip büyük bir makama tayin etti. Sonra güzelliği, namusu ve terbiyesi ile tanınmış olan ailenin gözbebeği ve kabilenin en gözdesi olan kızını ona nikâhladı. Bu şekilde onun şanını ve mevkiini daha da yükseltmiş oldu. Kayseri beldesinin kadılığını, vakıfların ve diğer kuruluşların yönetimini tam yetkiyle onun ellerine bıraktı.

O tarihten itibaren onun evladı ve torunları, nesilden nesile birbiri peşine bu göreve tâyin edilip, o işle meşgul oldular. Bu görev, onların hanedanına mahsus olarak uzun yıllar onların üzerinde kaldı.

Merhum Kadı Hüsameddin o evlilikten doğdu. O da derin bir âlim ve seçkin bir fazıl olarak kendini gösterdi. İlmin her dalında büyük bir

ilerleme kaydetti. Babasından sonra beylerin ve yöneticilerin yanında en çok saygı duyulan kişi oldu. Herkese sözü geçen, güvenilir biri durumuna geldi. Moğol beylerinin büyükleri, onun aracılığıyla İslâmın süsüyle süslenip Müslüman oldular ve imanın şerefini kazandılar. Selçuklu beylerinin büyüklerinden birinin kızıyla evlenince büyük bir servete ve güce kavuştu. Merhum Kadı Siraceddin o kızdan doğdu. Dinî ve müsbet ilimlerde tam bir ilerleme ve olgunluk kaydetti. Beglerin yanında izzet, ikram gördü.

Daha önce, Sultan İzzeddin b. Sultan Gıyaseddin b. Alaaddin Keykubad'ın *-Allah delilini nurlandırsın, terazisinin iyilik kefesini ağırlaştırsın-* kızlarından biri, Selçuklu hanedanının başına üst üste gelen, onlar hakkında yazılmış olan tarih kitaplarında uzun uzun anlatılan felâket ve belalar dolayısıyla şartların zorlamasıyla Moğol beylerinden birinin nikâhlısı olmuş, o evlilikten bir kız çocuğu dünyaya gelmiş ve o kız Niksar'da büyümüştü. Kadı Siraceddin o kızı nikahına aldı. Terbiyeli evlat yetiştiren, güçlü devletin dayanağı, milletin ve dinin güneşi Merhum Said o kızdan dünyaya geldi.

Soyu sultanlara dayanan Sultan Gıyaseddin, Hand Hatun'un oğludur. Hand Hatun, Rum asıllı olup güzel ve soylu bir kadındı. Onun değerinin üstünlüğü, yaptığı iyilikler ve hayırlar, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaptırdığı medreseler, mescitler, zaviyeler, tekkeler, kervansaraylar, çeşmeler, aşevleri [46] ve daha pek çok eserlerde açıkça görülür ve bugün bu eserler varlığını sürdürmektedir. Kayseri beldesinin sâkinleri, onun büyüklüğü ve cömertliği konusunda görüşbirliğindendirler.

İnsanların en faziletlisi, soyluların önde geleni, dinin ve milletin güneşi merhum Muhammed *-Allah rahmet eylesin, mekânı Cennet olsun-*, zamanından seçkinlerinden, devrinin tanınmışlarından, bligisi ve iyi huyluluğuyla şöhret kazanmış, bir süre Rum ülkesinin vezirliğini de yapmış olan Abdullah Çelebi ibn Celâleddin Mahmud Müstevfî'nin *-Allah rahmet eylesin-* kızlarından biri ile nikahlandı.

Bu birleşmenin nuru, bu evliliğin ışığı, bu nikâhın ürünü, varlık dairesinin merkezi, fazilet göğünün Ekseni Yazarın Şiiri :

«Küfür ve sapıklığı ortadan kaldıran, adalet ve iyilik yayan, rahmet ışıklarının göründüğü yer ve Tanrı'nın lütfunun gölgesi.»

o ağacın meyvesi, o ayın yarısı olan hakikatin, dinin ve devletin delili Ebu'l-Feth Sultan Ahmed'in *-Allah onun saltanatının gölgesini bütün İslâm ülkelerinin üzerine düşürsün-* dünyayı süsleyen varlığının lâmbası, göklerin yüzünden zulüm karanlığını kaldırdı. Zorlukları çözen devletinin ışığı, emniyet ve huzur kapılarını dünyanın ve dünyadakilerin yüzü-

ne açtı. *«Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra öğreneceksiniz.»* ([83]) Şiir (Arapça) :

«Yüksek makama ulaşması uzun zaman aldı. Oraya varmak için soylu bir at gibi yürüdü.

Onu övmek için ağzını aç! O, yükselmesine sadece keskin kılıca borçlu değildir.

Ondaki güzellik ve iyilik gizlenip saklanmaz. Dost ve düşman onu itiraf eder.»

Bu adil, kâmil ve devlet sahibi Sultan hakkında Allah'ın faziletinin lütuflarından ve Yaratan'ın feyzinin bağışlarından en önemlisi, onun kutsal benliğinde soylu atalarının ve bilgin dedelerinin asalet ve bilgisinin toplanmış olmasıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi onun asil atalarının nefsi, bütün kavimlerin ve milletlerin üstün vasıflarını kendinde koplamıştı. Beyt (Arapça) :

«Canla başla çalış! Geçmişinle övünme! Dedelerin sana bol miktarda miras bıraksalar bile onunla yetinme!»

Bütün bu özelliklerin bir kişide toplanması, kaderin yâver gitmesine ve feleğin durumuna bağlı olduğu bir gerçektir. O talih, onda ruhlar âleminin etkisiyle belirmiş, ilahî gerçeklerin ve semavî güçlerin yardımıyla onu bırakmamıştır. Bundan dolayı soylu atalarının davranış ve iyi huyları, onun saf ve temiz yaratılışında izler bırakmış ve bunun etkisiyle sırasıyla müderrislik, kadılık vezirlik, beylik ve saltanat makamlarına yükselmiştir, belli bir süre bu makamlarda kaldıktan sonra sonunda saltanat tahtına oturmuştur. Beyt :

«Allah için, bütün dünyayı tek bir kişinin yönetimine bırakmak zor bir iş değil.»

[47] Her halükârda Sultan'ın sahip olduğu hal, ancak Allah'ın yardımı ve desteğiyle mümkün olabilir. Eğer bu kutlu padişahın hayatının ilk dönemleri göz önünde bulundurulur, ders verme görevinden riyaset ve siyaset tahtına yükselmesini, kadılık meclisinden saltanat makamına erişmesinin hikmeti düşünülürse ancak bunun, Allah'ın yardımı ve ilahî güçlerin desteğiyle olabileceğini, insan gücü ve gayretiyle, sadece çalışma ve bilgiyle böyle bir makama ulaşmanın mümkün olmayacağı anlaşılır. *«Bunda görebilenler için ibret vardır.»* ([84]) Şiir (Arapça) :

«İnsanlar atalarıyla, yakınlarıyla, oğullarıyla ve mallarıyla övünürler.

---

(83) Kur'an-ı Kerim, 38/88.
(84) Kur'an-ı Kerim, 3/13.

Allah'ın resulünün Adnan kavmini ([85]) *şereflendirdiği gibi bazı kavimler yetiştirdikleri insanlarla şeref duyarlar.»*

SULTAN'IN *-ALLAH SALTANATINI EBEDİ KILSIN-* DOĞUM GÜNÜ VE ONUN ANA RAHMİNDEYKEN VE DOĞDUĞU SIRADA MEYDANA GELEN GÜZEL OLAYLAR HAKKINDA

O, şeref ve şanla dünyaya uğur getirerek, 3 Ramazan 745 (9 Ocak 1345) tarihinde Kayseri'de doğdu. Annesinden doğduğu sırada çıplak olmayıp üzeri örtülü idi. Örtünün boyu, alnından göbeğine kadar uzanıyordu. İmkânsız olmayan bu şekilde bir doğum, peygamberlere, evliyaya, meliklere ve sultanlara mahsûs bir doğumdur. [48] Bu şekilde doğanlar, halifelerin ve meliklerin soyundan olmasalar da sonradan büyük bir üne, yüksek bir makama, üstün bir mevkiye ve rütbeye sâhip olurlar. Onlar, temiz bir nefis ve kalple donanmışlardır. Haram ve kötü şeylerin pisliğinden, yasaklanmış ve çirkin olanların kötülüğünden uzaklaşmış, kusur ve günahların lekesinden içleri ve dışları korunmuştur. Araştırma ve tecrübelerle sâbit olduğuna göre, bu şekilde doğanlar, Allah'ın huzuruna yönlerini dönüp ona samimi olarak bağlanırlar; Allah'tan başkasına ilgi göstermez, dünya ve dünyadakilere iltifat etmezler. Hak'tan başkasına bakmaz ve gözlerini esirgerler. Hiç şüphesiz hayata başlarken, dünyaya gelirken böyle bir özelliğe sahip olmak, ilahî güçlerin ve kaderin etkisiyle mümkün olabilir. Nitekim bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor : *«İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik. Doğrusu o bizim çok samimi kullarımızdandır.»* ([86])

Onun uğurlu doğum günü Ramazan ayına rastladığı için. anne rahmine düşmesi de kutsal Zilhicce ayına rastlar. Bayram ve arefe günlerinin bereketini, kurban kesiminin taşıdığı sevapları, hacıların ve sâlihlerin ibadetlerini, onların kutsal yerlerde yaptıkları duaları içinde bulunduran bu ayın makam ve rütbesini uzun uzun anlatmaya hiç gerek yok. Anne rahmine düşüşünün böyle kutsal bir zamana, uğurlu bir saate rastlaması, hiç şüphesiz onun ruhunun güçlü, nefsinin olgun, yapısının temiz, üstün yeteneklerle donanmış, ilahî sıfatlarla vasıflanmış olmasını gerektirir. Bu konuda Hazreti Peygamber *«Kutlu kimse, annesinden kutlu doğar»* der.

Müneccimler, bir insanın doğumunun uğurlu mu, uğursuz mu olduğunu öğrenmek için iki tarihe başvururlar. O iki tarihteki yıldız cetvelinin *(zâyice)* şeklinden, burçların, uğurlu ve uğursuz seyyar ve sabit yıldızların o anda bulundukları noktaların durumundan, oluş ve yokoluş

(85) Büyük Arap Kabilelerinden birinin adı.

(86) Kur'an-ı Kerim, 12/24.

dünyasına gelen kimselerin mutluluğunu, mutsuzluğunu, cömertliğini, cimriliğini, hastalığını, sağlığını ve diğer durumlarını tesbit ederler ve yıldızların o kimseler üzerindeki devamlı ve geçici etkilerini öğrenirler. Bütün bu konular, ilm-i ahkam'da ([87]) geniş olarak anlatılmıştır.

Müneccimlerin, başvurdukları tarihlerden birincisi, falına baktıkları kişinin anne rahmine düşüş tarihidir. Anne rahmine düşüşe, miskat» derler. Müneccimler, Batlamyus ([88]), Hürmüz ([89]), Ma'şallah ([90]) ve Zerdüşt'e ([91]) dayanarak, miskat'ı göz önünde bulundururlar. Onun zamanının yıldız cetveline bakarak, o kişinin durumunun iyilik ve kötülüğü hakkında fikir yürütüp karar verirler. Başvurdukları ikinci tarih ise, kişinin rahmin karanlığından dünyanın aydınlığına çıkış tarihidir.

Var oluşun bu iki başlangıç noktası hakkında alimler arasında görüş ayrılığı vardır : Batlamyus ve onu takip eden bir grup, kişinin anne rahmine düşüş zamanına itibar eder. O yüzden var oluşun başlangıç noktası olarak, anne rahmine düşüş zamanını kabul eder ve hükümlerine o zamanki yıldızların durumuna bakarak verir.

Daha sonraki bilginler, insanın var oluş tarihinin başlangıcı olarak ikinci tarihi, yani onun dünyaya geldiğini kabul ederler. «Çünkü o zaman insan bütün organlarıyla yaratılmış, ruh bedenle birleşmiş, duyu organları tamamlanmış olur» derler. [49] Buna rağmen bu iki görüş de rahme düşüşün doğum anındaki duruma büyük bir etkisi olduğunu kabul eder.

Allah'ın takdiriyle padişahın varlığının her iki başlangıç noktası, zamanların en şereflisi, vakitlerin en uğurlusu olan iki kutlu bayrama rastlar. Onun dünyaya geldiği Ramazan ayının şerefi ve üstünlüğü, delillerle ortaya konmuş olup, gün gibi açıktır. Bir defa Ramazan, Yüce Allah'ın isimlerinden *(esma-ı hüsna)* biridir. İkinci olarak Allah, onu kendine ayırmıştır ve *«Oruç bana aittir, onun mükâfatını ben veririm»* buyurmuştur. Üçüncü olarak, o ay, ayların arasında en şerefli yere sahiptir. Dördüncü olarak, *«Ramazan girince Cennet'in kapıları açılıp, Cehennem'in kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur»* şeklinde Peygamber'in bir hadisi vardır. Şeytanlar o ayda zincire vurulurlar. Bu durum, onun doğumunun şeytanî telkinlerden ve nefse ait vesveselerden

(87) Yıldızların durumuna bakarak, geleceğin olaylarını haber verme ilmi.
(88) Ptolemaios Klodios: Ünlü müneccim ve coğrafya alimi. M. II. yüzyılda yaşamış olup, yerkürenin sâbit ve âlimin merkezinde bulunduğunu ve göklerin onun etrafında döndüğünü iddia etmiştir.
(89) Eski İran Tanrısının adı.
(90) Abbasiler devrinde yaşamış (ölm. 815), meşhur hey'et âlimi.
(91) M. Ö. VI. veya VII. yüzyılda yaşamış, İran'ın eski Peygamberlerinden.

emniyette kaldığının bir delilidir. O halde onun böyle bir ayda doğmuş olması, doğumunun uğurlu olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi ezelî bir karar ve ilahî bir takdirle iyi bir şans ve açık bir bahtla donatılmış, iki dünyada da kazançlı çıkmıştır.

Diğer bir nokta da onun kutlu doğum tarihinin ayın üçüne rastlamasıdır. Üç, bölünmez sayıların ilki olup birlikle (vahdet) ilgilidir. Onun için uğurlu ve önemli bir sayıdır. Bu da, iyi huyların ve yâver talihin onda toplanmasının doğru olduğunu göstermektedir. Bunun dışında üç, tesliyet'in (üçleme) sayısıdır. Müneccimlere göre tesliyet, bir set şeklindedir. O setin içine giren bir yıldıza düşen göz, sahibine uğur getirir. Diğer bir konu da Süreyya takım yıldızlarından *(ukud)* herbiri ([92]), uğurlu ve kutlu bir tarihe delalet eder. Fakat beş sayısı, nefsin günahlardan korunması ve hayırlı işlerin yapılması için faydalı bir sayıdır. Doğum tarihinde 5 sayısı bulunanlar, kendi nefislerini kötülüklerden korudukları gibi başkalarınınkini de korurlar ve bunlar iki dünyanın nimetlerinden nasiplerini alırlar. Süreyya takım yıldızının dördüncüsü, insana ibadet, günahlardan kaçınma ve inzivaya çekilmeyi ve Yüce Allah'ın huzuruna yaklaşmayı telkin eder. O günlerde soylu kişiler doğarlar. Bütün bunlar, hem soyluların *(nüceba)* hem de velilerin *(budala)* dualarının sultan'ın doğumunda etkili olduğunu göstermekte, onun aklî ve naklî ilimlerde kazandığı şöhretin sebeplerini açıklamaktadır. Üç, beş, dört ve yedi sayılarının toplamından meydana gelen Süreyya takım yıldüzlarının *(ukud)* sayısı on dokuzdur ve yedi yıldız ile on iki burçtan ibarettir. Bütün bunlar şunu gösteriyor ki, önemli kişilerin doğumunda, akılların, nefislerin, burçların, yıldızların, göklerin ve gezegenlerin vasıf ve özellikleri bir araya gelmektedir.

O halde böyle gözle görünen ve görünmeyen iyiliklerin, güzel tesadüflerin ve uğurlu yıldızların etkisinde kalmış olan onun nefsine, dünya ve ahiret şerefinin hâkim olmasına ve onun aklının olgunluğuna şaşırıp hayret etmemek gerekir.

[50] Çoğundan azını söylediğimiz bu güzel tesadüflerin bâzıları onun anne rahmine düştüğü, bâzıları da doğduğu zamana rastlar. Onun çocukluğunda, gençliğinin ilk yıllarında ve gençliğinde onda meydana gelen iyi yönde gelişmeler, gördüğü hayırlı rüyalar, gösterdiği kerametler, olaylar karşısındaki olumlu davranışları, felaketler karşısındaki sabır ve iradesi, zorluklar karşısındaki üstün başarıları saymakla bitmez. İnşallah bunlardan daha sonra geniş olarak bahsedilecektir.

---

(92) Ikd-ı Süreyya: Ülker denilen gerdanlıktaki taşlar gibi yan yana dizilmis yıldız kümesi.

ONUN TALİHİ VE BURCUNUN ZİKRİ ([93])

[51] İYİ TALİHİNİN YILDIZ CETVELİ (AHKAM-I TALİ), YILDIZ ÂLİMLERİNE GÖRE SÂBİT VE SEYYAR YILDIZLARIN VERDİĞİ MANALAR

Her ne kadar, onun doğumu sırasında güzel tesadüflerin arka arkaya gelmesini, o anda uğurlu yıldızların üst üste birikmesini, ana rahmine düşüşü sırasında dünyada güzel şeylerin olmasını, mevkiinin ve makamının üstünlüğünü, dört halifenin rehberliğini seçmesini, din büyüklerinin *(aktab)* ve velîlerin *(abdal)* ona beşikten mezara kadar, uyurken ve uyanıkken verdiği ilhamları, doğduğu sırada alın yazısına yıldızların yaptıkları etkileri burada anlatmanın lüzumsuz olduğu sanılırsa da, akıl ve tecrübe yoluyla şurası bir gerçek ki, Yüce Allah'ın tedbir ve takdiriyle ulvî varlıklar, suflî varlıkların meydana gelişinde etkili olmuş; semavî cisimler, yerel cisimlerin oluşumunda rol oynamıştır. Buna örnek olarak, güneşin bitkilerin yetişmesinden, hayvanların ve insanların gelişip büyümesinde oynadığı rolü gösterebiliriz.

Müneccimlerin hüküm verirken yaptıkları hata, onların algılama kusurundan, anlama, duyma ve gözleme eksikliğinden doğmaktadır. Bu yüzden onların çoğu, göklerin ve yıldızların gerçeklerini kavramada; onların niceliklerini, niteliklerini ve etkilerini anlamakta âciz ve yetersiz kalırlar. Çünkü insanoğlunun bütün bunları tam manasıyla anlayıp kavraması mümkün değildir. *«Hâşâ, O, onların dediklerinden münezzehtir, çok yücedir, uludur.»* ([94])

O halde bütün bunları göz önünde bulundurarak ve bu bölümün amacına uygun olarak, nücum âlimlerinin sözlerine dayanıp, onun iyi talihinin yıldız cetvelini ve ne manaya geldiğini anlamaya çalışacağız :

Padişahlar burcu Terazi Burcudur. O sıradan güneş dördüncü eksende *(veted-i râbi)*, ikinci derecede bulunan ve Merih *(Mars)* ve Müşteri *«Jüpiter)* özelliği taşıyan Nesr-i Tair ([95]) de onunladır. Utarid (([96]) ve Merih mizacında olan Şi'raü'l-Şâmî ([97]) onuncu derecededir. *Allah, en iyi bilendir ve hükmedenlerin en iyisidir.»* Bu durum, onun kıymetinin

---

(93) Ayasofya nüshasında bu başlık yazıldığı halde diğer iki nüshada yazılmamıştır. Fakat zayice'nin kendisi hiçbir nüshada yoktur, yeri açık kalmıştır (Fuad Köprülü).

(94) Kur'an-ı Kerim, 17/43.

(95) Batı yönünde görülen parlak bir yıldız. Kartal burcunun T şeklindeki yapısında iki hattın birleşme yerinde bulunan bu burcun en parlak yıldızı.

(96) Gezegenlerin güneşe en yakın alanı (Merkür); Zeka, akıl, anlayış, belagat, kitabet ve sanat ilahı.

(97) Küçük Köpek veya Kelbülasgar burcunda bulunan en parlak yıldız.

fazlalığına, makamının yüksekliğine, rütbe ve mevkiinin büyüklüğüne, şanının yüceliğine, padişahlık ve saltanat tahtına oturmaya, ülkeler yönetmeye, maiyetindekileri korumaya, isabetli görüşe, üstün gayrete sâhip olmaya, ilim ve şeriatin yolunda yürümeye, âlimliğe, akıllılığa, zihin açıklığına, şöhrete, insanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya, çok sayıda asker, hizmetçi ve hayvanlara sâhip olmaya, idarî işlerde ustalık göstermeye, dinin gereklerini yerine getirmeye, imar ve hayır işlerine önem vermeye, iyi alışkanlıklar edinip, helal mal biriktirmeye ve onu ihtiyaç sahiplerine vermeye, dünya malına bel bağlamamaya, işlerde sabırlı ve gayretli olmaya delâlet eder. Müneccimlere göre bu durum, meliklerin, sultanların ve ülke sâhiplerinin durumudur.

[52] Kıran-ı Ulvin ([98]), Zühal ve arz ekseninin hanesi olan hanede bulunup, talih sahibi, Zühal ve Müşteri üçgeninin *(müesellese)* hanesinde bu-lunan Kova Burcunda beşinci ve dördüncü Kıran'ın bir parçası durumuna gelir. O anda doğan padişah, talih ve ün sahibi olur. Askeri çok, gücü, kuvveti sonsuz, devletinin temelleri sağlamdır. Haşmeti ve büyüklüğü, fermanın etkisi ve çalışkanlığı ile ün kazanır ve ünü her tarafa söylenir. Devlet ve saltanat onun hanedanında devamlılık ve istikrar bulur. Onun özelliği, kendinden sonra yerine geçenlere de geçer. Yaptığı eserler, nesilden nesile, devirden devire emanet edilip ebedi ve kalıcı olur. Diğer ülkelerin sultanları, onunla ve evlatlarıyla iyi geçinip dost olurlar. Çevresindeki beyler ve ünlü kişiler, onun buyruklarına ve yasaklarına uyarlar. Bütün kaynaklar bu söylediklerimizi doğrular mahiyettedir.

Zühre ve Utarid mizacında olan Simakin ([99])'in etkili olduğu zamanda doğan padişah, bilgili, âdil, güzel yüzlü ve iyi huylu olur. Nefsin olgunluğu, tahminde isabet ve cömertlik faziletiyle süslenir. Hoşa giden şiirler söyleyip, mantıklı ve nükteli konuşur. Dilinin tatlılığı, ifadesinin açıklığı, zihin gücünün parlaklığı, kavrayışının çabukluğu, ve zihninin açıklığıyla ün yapar. Vicdanı temiz ve avucu açık olur. Yiğitliği, mertliği ve büyüklüğüyle her yerde anılır. Sözüne güvenirlik, dürüstlük, iyi bir dost ve arkadaş olma, onun başlıca vasıflarıdır. Rakiplerinin tuzaklarından, kötü ve fesat kişilerin hilelerinden uzak durur. Dünya durdukça daima düşmanlarına üstün gelir. Onu ortadan kaldırmak için harekete geçen düşmanının ve rakibinin başı ezilir. Düşmanı sağ kalırsa, onun eline esir düşer. İşlerinde hayır ve selamet vardır.

Yukarıda saydığımız bu özelliklerin hepsi, Sultan'ın hareket ve davranışlarında açık olarak görülmüş, onun şerefli tabiatında ortaya

(98) Venüs (Zühre) ile Jüpiter (Müşteri) yıldızlarının aynı burçta birbirine yaklaşması. Kutluluk işareti sayılır.

(99) Semanın kuzey yarımküresinde bulunan Sümbüle burcunun en parlak yıldızı.

çıkmıştır. Onun iyilikleri, Arap ve Acem ülkelerinde söylenmekte olup eserleri, zamanın şehresine yazılıp nakş edilmiştir. [53] Şiir (Arapça) :

«Ey aslı ve nesli temiz olan kişi, tabiatının parlaklığı, güneş ışıklarını geride bırakır.
Felek, gece ve gündüz sana rehber olması için gökteki Süreyya yıldızını tâyin etti.
Büyüklüğün, cömertliğin ve yiğitliğin her yerde söylenip dilden dile dolaşmaktadır.»

SULTAN'IN BEŞİKTE VE ÇOCUKLUK ÇAĞINDA BAŞINA GELENLER HAKKINDA

747/1346-7 yılının aylarında Sultan bir buçuk yaşlarında, beşikte bir çocuk iken ve daha anne sütünden kesilmemişken, sevgili annesi -*Allah rahmet eylesin*- gurur âleminden neşe sarayına göç edip, bu düşkünlük dünyasından yücelikler yuvasına vardı. Bu durum, aynen Peygamber'in durumuna benzemektedir. İnsan sedefinin incisi ve âlemin yaratılışının maksadı olan o ulu kişi de çocukluk çağında anneden yetim kalmıştı. Onu, amcası Ebu Tâlib babasıymış gibi yetiştirdi. Bu benzeyiş, güzel tesadüflerin, iyi talihin eseridir. Çünkü çocuk baba ocağında ve kucağında gelişip büyür. Büyüklerin huyunu ve ahlakını kapar. Ailenin ve çevrenin, insan ruhunda iyi veya kötü yönlerde çok büyük etkileri ve kesin tesirleri vardır. Bilhassa eğitim ve öğretim için verimli bir yaş olan çocuklukta ve gençliğin ilk yıllarında ailenin etkisi daha fazla görülür. Çünkü çocuğun ruhu sadedir. Gençlerin ve yaşlıların ruhunun aksine orada şekiller ve bilgiler çabuk ve kolay bir şekilde yer tutar. Gençlik ve yaşlılıkta ruh, odun gibi kurudur. Değişiklik ve düzeltme kabul etmez. Bu konuda şöyle derler : Beyt (Arapça) :

«Ey genç, mademki gençsin ilim öğren! Çünkü
Tabiatın esnek ve öğrenmeye kabiliyetin var.»

O halde babanın ilgisi ve ihtimamıyla yetişmiş bir oğul, daha terbiyeli ve daha bilgili olarak yetişir. İyi huylar ve güzel ahlakla donanır. Gerçekten de babalık, ilahî ve çok önemli bir görevdir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim şöyle diyor: *«Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınların üzerine hâkimdirler.»* ([100])

Annesinin ölümünün üzerinden bir yıl geçince, gördüklerini, duyduklarını, başından geçenleri, [54] anlaşılması zor olsun, kolay olsun bütün

(100) Kur'an-ı Kerim, 4/34.

hadiseleri, yaşlılık zamanına kadar koruyacağı aydınlık kafasına ve nurlu hafızasına kaydedip sakladı. O hafızası sayesinde, olaylar karşısında uygun tedbirler alarak halkın takdirini kazandı. Karakterinin sağlamlığı, uzak görüşlülüğü, hafızasının kuvvetliliği, zihninin kıvraklığı gibi meziyetlerinin hepsini bu çocukluk çağından almıştır. Beyt (Arapça) :

«Senden ilâhî bir nur kendini gösterir. Sanki sen, öğrenilemeyecek şeyleri öğrenmiş gibisin.»

Onun başından geçen olağanüstü olaylardan biri de bana anlattığı şu hikâyede başına gelendir: «Henüz iki yaşında süt emen bir çocukken şu düyayı gördüm : Başımın üzerine gökkubbeden bir kandil indi. Kandil parlak bir ışık saçıyor ve hemen yanından şöyle bir ses geliyordu: «Ben cabbar-ı âlem'im (dünyanın hâkimiyim).» Bu sözü duyunca korku ve panik içinde uykudan uyandım. Korkudan vücudum tir tir titriyordu. Cabbar-ı âlem'in manasını anlayamamış, bu sözden ne kastedildiğini bilememiştim. Fakat Fakire-i Cabbar-ı Âlem adında sâdece adını duyduğum, yüzünü görmediğim bir kadın vardı. O kadınla rüya arasında bir bağ kuramadım. Henüz konuşma yeteneği kazanmadığım için onu, kimseye de soramıyordum. Kendi aklım ve yeteneğim de meseleyi çözmeye yetmiyordu. Sonradan o olayın uyanıkken başımdan geçmiş, onun nakşının hayat sayfasına resmedilerek rüyama girdiğini düşündüm.»

Gerçekten de bu rüya, çocukluk günlerinin başında ve beşikteki hayatının sonlarında *«Allah dilediğini nuruna kavuşturur»* ([101]) sarayının devletinden Sultan'a keramet olarak gönderildi. O, *«Rahmetin her şeyi içine almıştır»* ([102]) hanesinin hil'atinden nasibini aldı. Haberlerden öğrenildiğine göre, bu hal Allah'ın Resul'ünün vahiy sırasında gök ile yerin arasına gelmiş olan Cebrail'in sesini duymasına benzemektedir. Câbir ([103]), Peygamber'den şu sözü nakleder : «Vahiy gelirken gökten bir ses duydum. Yukarıya baktığım zaman Meleği, Mira'da gördüm. Gök ile yer arasında bir kürsüde oturmuştu. Ondan çok korktum. Korkudan yere yığıldım.» [55] Şiir (Arapça) :

«Senin âyetlerin hiçbir zaman değişmeyecektir. Rütbenin yüksekliğine kimse ulaşamaz.

Üstelik, senin üstünlüğün âlemde herkesi geride bıraktı. Bundan sonra da hep öyle olacaktır.»

---

(101) Kur'an-ı Kerim, 24/35.

(102) Kur'an-ı Kerim, 40/7.

(103) Ansari b. Sufyan, Sahabelerdendir. Beni Zarik Hazre'c kabilesinden olup, babası ve erkek kardeşi ile İslâma girdikten sonra iki tekneyle Habeşistan'a göç etmiş, her üçü de Halife Ömer zamanında ölmüştür.

SULTANZÂDE'NİN -*ALLAH ONU İYİ SIFATLARLA DONATSIN*- RÜYASININ YORUMU, ÖZELLİKLERİNİN ANLATILMASI, İYİLİKLERİN ONUN MELEKLERE HAS SIFATINA HÂKİM OLMASI

Bu rüya, az rastlanır mucizelerden ve ender görülür rüyalardandır. Padişahlardan ve büyüklerden hiçbirinin başına böyle bir şey gelmemiştir. Bundan şu anlaşılıyor ki, böyle günlerde, böyle bir hale kavuşmak, ilahî gücün kendisini gösterme isteği ve ezelî tecellinin özelliklerindendir. Nefis ve vücud terbiyesini gerektiren böyle bir makama erişmek, ancak peygamberlere ait mucize ve evliyaya ait özelliklerle mümkün olabilir. Çünkü Sultan'ın ulaştığı hal, aydınlanmayı, nuru, tecelliyi, huzuru, nefis terbiyesini, müşahedeyi, Allah'ın sıfatlarını öğrenmeyi gerekli kılar. Bu hal, baştan sona kadar Musa'nın kutsal vadideki haline benzemektedir. O, orada *«Ben senin Rabbinim»* ([104]) nidasını duymuş, aslında nur olan ateşi görmüş ve o mübarek vadinin sağ tarafında bulunan bir ağaçtan kendisine şöyle seslenilmiştir : *«Ey Musa, muhakkak âlemlerin Rabbi Allah benim, ben.»* ([105])

Fakat «cabbar-ı âlem» sözü meliklerle ilgilidir. Çünkü (cebr» gâlip gelme, üstün olma, yüceltme, hâkim olma manalarına gelir ve melik isminin tarifinde kullanılır. Bu da şan kazanmaya, ülkeler ve bölgeler üzerinde nüfuz ve yetki sahibi olmaya delalet eder; halkın derdine derman olmak, onların ihtiyaçlarını gidermek, kendinde bulunan ilahî güç ve padişahlık yetkisiyle karışıklıkları önlemek demektir. Diğer yandan «âlem» kelimesi «ilm»den türetim olup, akıl ve bilgi yoluyla ülkenin ve milletin işlerini yoluna koymak, büyük bir olgunluk, dürüstlük ve ileri görüşlülükle yönetimin dizginlerini eline almak demektir. Bu apaçık konuyu daha fazla açıklamaya gerek yok. Fakat şunu da belirtelim ki, kandil, ışık ile gören arasında lâtif bir araç olup, hakikat ile ona bakan arasındaki perdeyi kaldırır. *«Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde lâmba bulunan, penceresiz bir oyuğa benzer. Lâmba cam içerisindedir. Can, sanki içinde bir yıldız.»* ([106]) Kandilin gökten inişi ise, onun ilahî nefislerin yardımıyla hakka yaklaşmasına işarettir.

Yukarıda anlattığımız hal ile bundan sonra anlatacaklarımız, Sultan'ın sıfat ve huylarının, Musa'nın sıfat ve halleriyle donanmış olduğunu göstermektedir. Musa'nın başına neler gelmişse, Sultan'ın başına da onlar gelmiştir. [56] Bunlardan biri şudur : Musa'yı annesi Nil nehrine bırakmıştı. *«Musa'nın annesine bildirdi ki, o çocuğu emzir, başına bir şey*

(104) Kur'an-ı Kerim, 20/12.
(105) Kur'an-ı Kerim, 28/30.
(106) Kur'an-ı Kerim. 24/35.

gelmesinden korkuyorsan, onu denize bırak.» ([107]) Çünkü Musa'nın doğduğu yıl, müneccimler, gökyüzünü gözlemleyip, yıldızların hareketlerinden bilgi çıkararak Firavun'a «Bu yıl bir erkek çocuk dünyaya gelecek ve senin ölümün onun elinden olacak» demişlerdi. Bundan korkan Firavun, o yıl anasından doğacak bütün erkek çocukların öldürülmelerini emretti. Bu emir üzerine erkek çocukları öldürüp, kızları sağ bırakmaya başladılar. Bu olay, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: *«Oğullarınızı boğazlayıp, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı ve bunda sizin için Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.»* ([108])

Sultan'ın başına da buna benzer şu olay gelmişti: O çocukluk günlerinde, her çocuk gibi bir havuzun kenarında oynuyordu. Birden suya düştü. Pencereden onu gören babası, yerinden fırlayıp onu sudan çıkardı. Yüce Allah'ın Musa'yı annesi, Sultan da babası vasıtasıyla sudan kurtarması dışında ikisinin durumu hakkında tam bir benzerlik vardır. İkisi arasında diğer bir benzerlik de ateşin, Musa'nın diline, Sultan'ın ise eline zarar vermesidir. Dil ile el arasında Kur'ân-ı Kerim'in, *«O gün ki dilleri elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir»* ([109]) âyetinin belirttiği gibi mânevi bağlar ve benzerlikler vardır. Peygamber'in bâzı hadisleri de bu konuya değinmektedir: *«Şüphesiz doğru kimsenin eli de dili de doğrudur.» «Kötü bir şey görürsen, onu elinle değiştiremezsen, dilinle değiştir.» «Elinden ve dilinden emin olan kimse gerçek Müslümandır.»* Bunlardan başka dil, bir amacı açıklamaktan veya bir maksadı anlatmaktan âciz kalırsa, el işaretle o işi yapar. Dile yardım ederek o konuyu açıklığa kavuşturur. Dil ile el arasında başka bir ilişki de Ebu Hanife'nin *-Allah ondan razı olsun-* mezhebine göre, alım-satım anlaşmasında elle verip, dille kabul etmek yeterlidir. (Beyt (Arapça) :

«Bende sizin için üç faydalı şey vardır : Elim, dilim ve iyi kalbim.»

Musa, genellikle su ve ateşle imtihan edilirdi. Onun gösterdiği mucizelerin çoğu, bu iki zıt unsurun özellik ve sıfatları şeklinde olurdu. Öyle ki, suyun özelliği olan iyilik ve yardım etme özelliği ona gâlip gelince Şuayib'in kızlarının hayvanlarının ücretsiz ve karşılıksız olarak, kendisine ait kuyudan su içmelerine izin verir, bâzen de ateşin özelliği olan gazap ve öfke ona hakîm olunca Firavun ve onun gibilerle savaşa tutuşurdu. [57] Onun büyük mucizelerinin aracı olan âsâ, bâzen hayat suyunu çıkarır *«Asânla taşa vur, dedik; ondan iki pınar fışkırdı.»* ([110]) Bâzen de fenâ ateşini içinde saklar. *«Hemen onların uydurduklarını yutmaya*

---

(107) Kur'an-ı Kerim, 28/7.
(108) Kur'an-ı Kerim, 2/49.
(109) Kur'an-ı Kerim, 24/24.
(110) Kur'an-ı Kerim, 2/60.

başladı.» ([111]) O âsâ ile bâzen Firavun'u cehennem ateşine atar, bâzen de onu Nil nehrinde boğar.

Sultan da onun gibi, bâzen kendisine saldıran ve kendisi hakkında kötü düşünenlere bağış ve yardımda bulunur, bâzen de küçük bir suça ve hafif bir kusura ağır cezalar verirdi. Musa da bâzı zamanlar, akraba ve yakınlarına, dinî kurallara uymadıkları için kızar ve sert davranırdı: *«Kardeşinin başını tutup, kendisine doğru sertçe çekti.»* Sultan da sık sık sık akraba ve yakınlarına kızardı. Bu kızmasında da haklıydı. Çünkü onun maksadı, adâleti ayakta tutmak, doğru ve dürüst olanı kollamaktı. Onun bu hareketini şu hadis doğruluyor: *«Allah'ı annesinden babasından ve bütün insanlardan daha fazla seven kişi, gerçek Müslümandır.»* Bundan başka Musa'nın utanma duygusu çok kuvvetli idi. Bu yüzden her zaman vücudunun her tarafını örter kimseye göstermezdi. Onun böyle yapmasını, onun hadımlığına yoranlar oldu. Onun üzerine Yüce Allah, onu o iftiranın çamurundan temizlemek için, onun kalbine nehirde yıkanma isteği düşürdü. Musa, yıkanmak için nehrin kenarına gidip elbisesini çıkararak bir taşın üzerine bıraktıktan sonra suya girdi. Birden taşın elbiseyi götürdüğünü gördü. Çıplak bir vaziyette onun peşinden koşarak, «Ey taş! Elbisem» diye bağırmaya başlayınca, sesini duyanlar onu gördüler ve ona iftira etmekten vazgeçtiler. Aynı şekilde Sultan'ın mizacında da hayâ ve utanma duygusu hâkimdi. O, bütün görkem ve ihtişamına rağmen, hiç de mecbur değilken, dinlenme ve rahat etme yeri olan evinde bile başı açık ve ayakkabısız oturmazdı. Ona en yakın olanlar bile, onu hiçbir zaman başı açık ve ayağı yalın görmediler. Çünkü *«Hayâ imandandır.»*

Diğer bir husus da Kutsal Kitapta belirtildiği gibi Musa, Hızır'la arkadaş olmuş, ondan ilahî ilmi *(ilm-i ledunnî)* öğrenmişti. Onun gibi Sultan da evliya, büyük şeyhler ve önde gelen âlimlerle arkadaşlık etti. İnşallah bunları daha sonra anlatacağız.

Şunu da burada ifade edelim ki, Musa'ya, İbrahim'e veya Süleyman'a ilgi ve sevgi göstermek, onların huyunu ve özelliğini taşımak, Muhammed'in dinine bağlı olmaya engel teşkil etmez ve onun ilkelerine uymaya mani olmaz. Bu sözümüzü *«Ummetimin âlimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidirler»* hadisi doğrulamaktadır. Muhammed'e bağlı olma rütbesi, olgunluk rütbelerinin en üstünüdür. Onun için eğer onun ümmetinin âlimlerinden ve şeriatinin önde gelenlerinden biri, Musa veya İsa'nın sıfatlarından bir sıfatla vasıflanırsa, bu onu Muhammed'in dinine daha çok yaklaştırır; onun kınanıp yerilmesine sebep olmaz. [58] Yalnız şunu da söyleyelim ki, onun ümmetinden de olsa Muhammed'den

---

(111) Kur'an-ı Kerim, 7/117.

başka hiç kimse, Muhammed'in bilgi ve faziletlerine tam olarak sahip olamaz. Çünkü o, İsm-i azam'ın göründüğü yer, âlemin çemberinin merkezi ve Âdem'in zürriyetinin özüdür.

Sultan, Allah'ın emirlerine uyup, yerine getirdiği için ezelî yardıma mazhar olmuş, bu yüzden de bâzı peygamberlerin, evliyanın ve âlimlerin sıfatlarıyla vasıflanmış, onların olgunluk, büyüklük, yücelik ve cömertlik sıfatlarını kendinde toplamıştır. Büyük insanların huyuyla huylanan ve onların gittikleri yolu takip eden padişahlar, her zaman dirlik ve düzenin koruyucusu olurlar.

O halde bütün bunlar şunu gösteriyor ki, Musa'nın ve diğer peygamberlerin huylarını ve vasıflarını taşımak, Muhammed'in dininden olmaya bir zarar vermez. Aksine, ona olan bağları kuvvetlendirip geliştirir.

ONUN ÇOCUKLUK DÖNEMİ, OKULA GİTMESİ, EĞİTİMİ - ÖĞRETİMİ

749 (1348-9) yılında Sultan'ın kutlu yaşı, 4 yıl, 4 ay ve 4 güne değince başında çocukluk rüzgârı esmeye, ömrünün goncası açmaya, tazelik ve yeşillik suyu hayat nehrine akmaya başladı.

Müneccimlerin bildirdiklerine göre Sultan'ın yetişme dönemi, feleğin divanının kâtibi, güzel konuşma meclisinin reisi olan Utarid yıldızının dünyaya hâkim olduğu bir zamana rastlar. Doğuştan ve yaratılıştan gelen kabiliyeti Sultan'ı okuma-yazma düşkünü yaptı. Ondaki edebiyatla tanışma ve bilgi kazanma isteğini harekete geçirdi. «*İşte bu Allah'ın hidâyetidir, kullarından dilediğini buna iletir.*» (112) Beyt (Arapça) :

«*Kalbinde neyi varsa, onu açığa vuruyor. Çünkü testi, içindekini sızdırır.*»

Babası onu okula gönderdi. O, oyun ve eğlence zamanı olan hayatının ilk yıllarında edebiyat ilimlerini öğrenmek için büyük bir çaba ve sabır gösterdi. [59] Öğrenme ve terbiyenin kural ve şartlarına uyup, onun gereklerini yerine getirerek doğru bilgiler edinmeye koyuldu. Âlimlerin, fâzılların, âriflerin yolunu tutup, babasına ve hocasına saygı gösterdi. Uyarılıp ikaz edilmeden, selamda, kelamda, oturup kalkmada çok dikkatli hareket edip terbiye sınırını aşmadı.

Kısa bir süre içinde bilimde bir hayli ilerledi. Arapça ve Farsça yazılmış olan çok sayıda kitaptan yararlandı. Üstün bilgi ve becerisiyle akranlarını ve yaşıtlarını geride bıraktı. «*Ona çocuk iken hikmet verdik.*

---

(112) Kur'an-ı Kerim. 6/88.

Katımızdan verdiğimiz rahmet ve temizlikle korunan oldu. Ana babasına iyilik ediciydi, başkaldıran bir zorba değildi.» ([113]) Beyt (Arapça) :

«Gençliğinin baharında olmasına rağmen, önemli mesafeler aldı; çocuk yetiştirenlere nasihat verecek duruma geldi.»

Şiir :

«Ey görüşü yıldızlar kütlesine ışık veren! Ey kalemi, hadiselerin sebep olduğu meseleleri halleden!

Senin sözünün karşısında nefis, ahraz gibi dilsiz kalır. Akıl, senin düşüncen karşısında şaşı gibi eğri bakar.

Benzerin aynadan ve sudan başka yerde görünmez. Senin eşine hayalden ve rüyadan başka yerde rastlanmaz.»

O, âlemin gözbebeği, her kadar göze küçük görünüyorsa da manevî yönden büyüktür. O, insanoğlunun tacının incisi, her ne kadar ipte küçük görünüyorsa da değeri çok fazladır. Her ne kadar güneş kursu göze küçük görünürse de ışığıyla dünyayı fetheder. Kâbe, her ne kadar en ve boy olarak önemsiz bir büyüklükteyse de âlemin kıblesidir. Şiir (Arapça) :

«Güneşin doğduğu yeri örtebilecek bir bulut yoktur.»
Sanki Âlâ-yı Maarrî ([114]), şu beyti bu konu için söylemiş, şu inciyi, bu mananın ipi için delmiş. Beyt (Arapça) :

«Yıldızı gözler küçük görebilir. Fakat bu küçük görüş, yıldızın kusuru değildir.»

O devirde âriflerin ileri geleni ve mutasavvıfların şeyhi Şeyh Ali-i Mısrî -*Allah sırrını kutsasın*- adlı biri vardı. O, zamanının şeyhi ve devrinin kutbu idi. ([60] Zâhitlik mesleğini seçmiş, takva elbisesi giymiş, kalp temizliği ve iyilik duygularıyla süslenip donanmıştı. Zamanın insanlarının hepsi, onun kutlu varlığından uğur alıyorlar, onun hakikatler ve faziletler saçan ışığından faydalanıyorlardı. Beyt (Arapça) :

«O nasibini dünyada arayan bir kimse değildir. Dünya işleri hiçbir zaman onu dinî görevlerinden alıkoyamaz.»

Sultan bir gün babasının huzurunda, bilgi bahçesindeki gülleri dermek ve ilim hazinesinden faydalanmak fırsatını bulup, o büyük insanla konuşma şerefine nail oldu. Tanışıp, yakınlık kurduktan sonra Şeyh,

---

(113) Kur'an-ı Kerim, 19/11 - 12 - 13.
(114) Ahmed b. Abdullah b. Süleyman, (ölm. 449/1057) ünlü Arap şairi ve dilbilimcisi.

Sultan'ın durumunu araştırmaya başladı. Sultan'ın babasına dönerek, «Oğlunuz okuyup yazmakla meşgul oluyor mu?» diye sorunca, Sultan'ın babası, «Evet, Arapça ve Farsça birçok kitap okudu. Onların içeriğini kavradı» cevabını verdi. Şeyhin, böyle kısa bir sürede onun böyle geniş bir konuyu öğrenmesine aklı yatmadı. «Bu habere şâhit, bu iddiaya delil gerekir» dedi. Daha sonra onu denemek, durumunu anlamak, kabiliyet ve bilgisini öğrenmek için Farsça yazılmış bir kitabı ona uzattı. Sultan kitabı açtı. Daha önce incelediği kitabı, düzgün bir ifade ve akıcı bir üslûpla okumaya başladı. Şeyh, onun zihin gücünün parlaklığına, okumasındaki akıcılığa şaşırıp kaldı. Sultan, birkaç bölüm okuyunca, Şeyh denilenin doğru, iddianın gerçek olduğunu anladı. Onun kutlu alnında soyluluk ve dürüstlük izlerini okudu. Güzel yüzündeki olgunluk ve şanslılık işaretlerini fark etti. Ona bu yardımın ilahî bir yerden, bu dalganın bir denizden geldiğini anladı. *«İşte bu, açık bir lütufdur.»* ([115]) Şiir (Arapça):

«Onun durumunda, dilinde, sözünde ve kişiliğinde onu tanıyanlar için şaşılacak şeyler vardır.

Kelimeler onun meziyetlerini anlatmaya yetmez. Sınırlı bir şey, sonsuz bir şeyi nasıl tam olarak anlatabilir?»

Şeyh, onun dilinin tatlılığını, konuşmasının açıklığını, tabiatının iyiliğini ve zekâsının parlaklığını görünce, ona iltifat edip sevgi göstermeye başladı. Onu eğitip, yetiştirmek için büyük bir istek duydu. Şeyhlerin yaptığı gibi ona dua edip beline kemer taktı. [61] Âdet olduğu üzere toplantıda bulunanların herbiri, «Kutlu olsun» diye duaya başladı. Müridler arasından biri duadan sonra Sultan'a, «Bütün insanlar şeyhimize mürid olurlar. Halbuki, o size mürid oldu» dedi.

Bu hal, kitaplarda yazıldığı ve çoğu kimse tarafından bilindiği gibi ilk karşılaştıklarında Şuayib'in Musa'ya ilgi gösterip onu öğrenciliğe kabul etmesine benzemektedir. Şiir (Arapça) :

«Bu, arkasından şiddetli yağmurun geleceğini, büyük zararlar açıp yangınlar çıkaracağını haber veren bir şimşeğin belirtisidir.

Fecrin maviliği beyazlığından önce gelir. Cömert bulutun öncesi çiseleme, arkası ise sağanaktır.»

Ömür yaşının on ikiye ulaştığı 757 (1356) yılında *«Ona çocuk iken hikmet verdik»* ([116]) âyetinin belirttiği gibi dil, kelime bilgisi, sözdizimi, mana, beyan, belâgat, aruz, hat gibi edebiyat ilminin bütün dallarında

---

(115) Kur'an-ı Kerim, 27/16.
(116) Kur'an-ı Kerim, 19/12.

uzmanlık kazanıp, matematik, mantık, hikmet öğrendi; Arapça ve Farsça divanları inceledi.

Büyük hocalardan ve meşhur âlimlerden dersler aldı. Onlardan aldıklarını, öğrencilerine ve bilgiye susamışlara geri verdi. *«Meşaleyle koşarken elindeki meşale söndü.»*

Yıldızlarla ilgili kitapları inceledi. Üstün zekâsıyla o konunun zorluklarını aşıp, hocalarının gözüne girdi. Bâzı şüpheli konuları az bir gayretle açıklığa kavuşturmaya başladı. *«Erginlik çağına erince ona hikmet ve bilgi verdik. İyi davranışları böyle mükâfatlandırırız.»* ([117]) Şiir (Arapça) :

«Bu her ne kadar bize şan ve şöhret kazandırıyorsa da biz şan ve şöhrete itibar edenlerden değiliz.

Bizden öncekiler nasıl bina etmişlerse, biz de öyle bina ederiz.»

İnsanı yaratan ve ona konuşmayı öğreten Allah'a and olsun ki, belâgatte büyük bir gelişme gösterdi ve doğru düşünceler ortaya koydu. *«Yaptıklarına karşılık katımızdan kendileri için iyi şeyler yazılmış olanlar»* ([118]) zümresine girdi. *«Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksim ettik»* ([119]) divanında, faziletinin ve bilgisinin çokluğuyla doğru yola erdi. Kötü ve boş işlerin yapıldığı, aklın köstege vurulduğu çocukluk ve gençlik günlerinde hava ve hevesten elini eteğini çekti. Bu kadar kısa bir süre içinde bunca bilgi ve fazilet nasıl kazanılır? İlimlerin bütün dallarında böyle bir derinlik nasıl elde edilir? *«Allah dilediğini yardımıyla destekler. Bunda görebilenler için ibret vardır.»* ([120]) [62] Şiir (Arapça) :

«Yaşıtları orda burda oynarken kendisi on beş hücceti kapsayan ilimler öğreniyordu.»

O sırada çıkan karışıklıklar ve iyilik ve kötülük doğuran gece ve gündüzün, kötülük doğurması yüzünden Sultan, babasıyla birlikte Karaman vilayeti yolundan Suriye yolculuğuna çıktı. Musa gibi 20 gün denizi yarıp, ağaçtan bir bineğe (gemi) binerek menzillet katetti ve mesafeler aldı.

(Gemi'nin tasviri) ·

Su üzerinde rüzgâr gibi hızlı giden, hasırdan bir bineğe binmiş. Suyun üzerinde esen nesim gibi hızla yol almakta. Öyle çabuk gidiyor ki,

---

(117) Kur'an-ı Kerim, 12/22.
(118) Kur'an-ı Kerim, 21/101.
(119) Kur'an-ı Kerim, 43/32.
(120) Kur'an-ı Kerim, 3/13.

feleğin düşüncesi onun ayağının tozuna yetişemiyor. En keskin gözler bile onun gidişini takip edemiyor. Öyle büyük bir file benziyor ki, engin deniz, kemer gibi belini sıkıyor. Kuzeyi güneyi görmüş olan gezginler, o acaip varlık karşısında şaşırıp kalıyorlar. Korkunç dalgalarda ve büyük çalkantılarda inip kalkarak yol alıyor. Öyle hızlı bir araç ki, yunus balığı gibi karnında insanlar var. Hızlı gidişi yüzünden denizin üzeri bir seraba benziyor. Öyle bir rehber ki, korkunç ve tehlikeli girdablarda insanların canını kurtarıyor. Açgözlülerin biriktirdiği servet gibi suya dayanmış, ansızın batacağından habersiz. Mağrur insanlar gibi dizgini rüzgârın ve havanın eline vermiş, kısa zamanda amacına ulaşacağını sanıyor. Sanki hızlanınca hiçbir yaratık, onun hızını kesemeyecek. Sanki yola koyulunca şiddetli rüzgâr, onun sağlam dümenini oynatamayacak. Şiir :

«Onun üzerinde veya gittiği yerde bir karartı vardır. O öyle bir yolcudur ki, aylarca ve yıllarca ayağı olmadan yol gider.

Her ne kadar küçükler gibi yanında oyuncakları varsa da çok işe yaradığı için büyük ilgi görür.

O, çatısı altta, direği yukarıda ters çevrilmiş bir eve benzer.»

O yolculuk sırasında, o göç ve ayrılık boyunca, eğitim ve öğretimde faydalı olan, insanları doğruluğa ve adalete sevk eden, huylarının iyiliği ve kişiliklerinin dürüstlüğü ile tanınan, tehlikeli durumlarda rehberlik etmekle ün kazanan, davranışlarıyla insanı etkileyen, ilim ve fende büyük bir ilerleme kaydetmiş insanlarla karşılaştı. [63] Şiir :

«Allah'ın ismiyle akşamı et! Zenginlik iste! Yolculuk et! Yolculukta beş fayda vardır. Bunlar :

Sıkıntıdan kurtulmak, geçim temin etmek, ilim öğrenmek, güzel ahlak kazanmak ve iyi insanlarla arkadaşlık etmektir.»

Derken Şam kalesine vardılar. O yolculukta dört ay geçirdiler. Gurbetin verdiği sıkıntılar ve zor günler dolayısıyla orada fazla eğlenmeyip, yönlerini Suriye'den Rum'a çevirdiler ve Kayseri'nin yolunu tuttular.

SULTAN'IN ŞAM'DAN KAYSERİ'YE GELMESİ, MÜDERRİSLİK GÖREVİNİ ÜSTLENEREK İLİM ÖĞRETMEYE BAŞLAMASI

Sultan, Şam'dan Kayseri'ye gelince, *«Açgözlüler ilim ve dünya kazanmaya doymazlar»* sözüne uyup, hava ve hevesten elini çekti. İzzet ayağını uzlet eteğinin altına koydu. Kendini ilim elde etmeye, bilinenleri ve bilinmeyenleri öğrenmeye verdi. Parlak zekâsıyla faydalı şeylerin yenile-

rini buluyor, açık zihninin yardımıyla mananın ince noktalarını keşfediyordu. Şiir (Arapça) :

«Ondan arkası kesilmeden çıkan bilgiler, göz açıp kapama süresi içinde çıktığı için gözden kaçıyor.

Büyüklerin ve övgüye lâyık kimselerin soyundan olan ondan ancak, büyüklük ve övülmeye değer şeyler beklenir.»

Kaynak suyunu kendine meclis şarabı yapmış, gönül sarayının başköşesini Allah'a açık tutmuş, huzur ve sevinci *«Allah'ı an!»* kadehinde tatmış, neş'e ışıklarını, *«Allah tarafından başka yön yoktur»* ufkundan almıştı. *«Onlar rızıklanmakta ve Allah'ın keremiyle kendilerine verdiklerinden sevinçlidirler.»* ([121])

Tevhid'in sırlarını, Kur'ân'ın ayetlerinden öğreniyor, hakikatleri, Kutsal Kitabın sayfalarından elde ediyor, bilinmeyen gerçekleri, sadırdan çıkarıp satırlara döküyordu. Bilgi incilerini göğüs denizinden alıp kitap sayfalarının eteğine boşaltıyordu. Şiir (Arapça) :

«Ey toplantılarda sık sık övgüsü geçen kişi, yağmurun damlaları sayılmaz ki.

Denizin suyu onun mürekkebi olsa bile, yazmakla denizin suyu biter, fakat onun bilgisi bitmez.»

[64] Güneşin batışından ortalığın ağarmasına kadar düşünce çevgânı ile mana topunu kapıyor, sabahın ilk saatlerinden günün sonuna kadar dil kılıcıyla beyan mülkünü fethediyordu. Nazarî ve amelî hikmetin konularını kafasına yerleştiriyor, zahir ve bâtın ilimlerinin bütün dalları onun bilgisine dahil oluyordu. Kısa zamanda hakikî ve mecazî ilimlerde sağlam bir belge ve güvenilir bir kaynak oldu. Eğitim-öğretim ve yazma konularında büyük bir gayret gösterdi. İlim öğretmeyi gelenek ve göreneklere riayet etmeyi kendine görev bildi. Hal zevkini, dedikodu kirinden arındırdı. Keşfetme ve bulma melekelerini, kendini gösterme ve açıklama fiillerinden uzak tuttu. Bilgisinin ve faziletinin ünü doğuyu ve batıyı tuttu. İyiliği ve cömertliği inin-cinin diline düştü. Çeşitli ülkelerden, diyarlardan, nahiyelerden ve bölgelerden öğrenci ve araştırıcı kafileleri, *«İlim Çin'de de olsa ara!»* hükmüne uyarak, bu engin denizden su almak, bu büyük insanın kutlu eşiğine yüz sürmek ve bu iri hurma ağacından meyve toplamak için akın akın gelmeye başladı. Şiir (Arapça) :

«İnsanlar, onun kapısında kalabalık oluşturur. Çünkü tatlı suyun müşterisi çok olur.»

---

(121) Kur'an-ı Kerim, 3/169 - 170.

Sultan, dinî ilimleri yaymak, sağlam bilgileri ortaya koymak, ilahî kuralları yaşatmak, dinin emir ve yasaklarına uymak, geçim işlerini yoluna koymak, helalı haramdan ayırt etmek, bilgi ve görgü kurallarını öğretmek, Kitab'ın ve sünnetin geleneklerini yaymak için ders verme görevini üstlendi. Eteklerindeki varlık ve yokluklarını dökmüş olan ve kendilerini çölün zorluklarına alıştırmış müridlerinin isteklerine uyup, o canlarıyla oynayan âşıkların arzularını yerine getirmek için dünyaya ve ondakilere dört tekbir okuyup kendini onların eğitilmesine verdi. Onları arzu ettikleri ve istedikleri şeylere kavuşturarak şöyle dedi: Mısra (Arapça) :

«İsteyene vermeyen zâlimdir.»

Önce büyük bir azim ve üstün bir gayretle bu kutsal makam koltuğuna oturdu. Öğrencilerinin yiyecek, giyecek ve barınma gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için özel bütçeden *(hasse-i şerife)*, ürünlerden *(mahsulat)*, vakıf gelirlerinden *(müteveccihat-ı evkâf)* ve bağışlardan onlara pay ayrılmasını duyurdu. [65] Engin bilgisi ve iyi huyuyla, aklî ve naklî ilimlerin bütün dallarını öğretmek, onlara gerekli ve faydalı olacak bilgileri vermek ve bildiklerini kitaba aktarmakla meşgul oldu. Zihin elmasıyla, zorluk incisini kıl kalınlığında delmeye, büyüleyici üslubuyla güzel cümleler kurmaya başladı. Kısa bir süre ve az bir zaman sonra, onun nefes nesiminin güzel kokusu, dünya arsasının kıyısında köşesinde koku saçtı. Bilgisinin ve tecrübesinin ışığı, ilim göğünü aydınlattı. Onun sâyesinde ilim ve hikmet akçesi değerlendi; fazilet ve edebiyat pazarı canlandı. Şeriat öğretenler korunup desteklendi. Dine aykırı olan şeylerin *(bid'at)* izleri silinip yok oldu. Dünya ve ahiret işleri yoluna girdi. Hukuk, olması gereken yeri aldı.

Babası, çözülmesi zor bir işle veya verilmesi güç bir kararla karşı karşıya kaldığı zaman, onun yerine yargılayıp şeriate uygun hüküm veriyordu; suçluyu suçsuzdan ayırıyordu. Boş zamanlarında yay tutup ok atıyordu. Kalemle idman yaptıktan sonra kılıç ve kalkanla oynuyor, kitapları bıraktıktan sonra eline savaş araç ve gereçlerini alıyordu. Sonunda binicilikte, silah kullanmada ve savaş tekniğinde tam bir beceri kazandı. Kaleminin ağırlığı, kılıcının hiddetiyle birleşti. İlminin derinliği, cesaretinin fazlalığı ile evlendi. Beyt (Arapça) :

«Gece ve çöl beni tanır; baskın, saldırı, kağıt ve kalem de!»

Şiir :

«Şekil olarak her ne kadar Âdemoğullarına benzersem de rütbe bakımından onlardan üstünüm.

Aynada güzel yüzümün görüntüsüne bakınca, bütün dünya gözüme kendi şeklimde görünür.

Gökyüzünün güneşini bende görürsen şaşma! Kâinatın zerrelerini de bende görürsen hayret etme!

Çünkü arştan ferşe kadar her şey bir zerreden ibarettir. Ben güneşin nurunda parlayan bir maddeyim.

Sözün kısası benim zatım, bütün şeylerin göründüğü yerdir. Evet, dikkatle bakarsan ben, mana olarak İsm-i âzam'ım.»

SULTAN'IN GENÇLİK GÜNLERİNDE MISIR, SURİYE VE BEYTULLAH'ÜL HARAM'I ZİYARETİ VE ORADAN DÖNÜŞÜNDEN SONRAKİ HAYATI

Sultan, yaşının on dörde değdiği 759 (1357-8) yılı civarında, [66] «*Allah yolunda göç eden kimse, yeryüzünde gidecek çok yer bulur, bolluk bulur*» ([122]) âyetinin rehberliğiyle, «*Yolculuk ediniz, zengin ve sıhhatli olursunuz*» doğru sözüne uyarak babasıyla Kayseri'den ayrılıp Suriye ve Mısır tarafına yolculuğa çıktı. Şiir (Arapça) :

«*Evinden bir süre uzaklaşmayan bir insan ciddiyetten, şakadan anlamaz.*

Uğur ve uğursuzluk getiren parlak yıldızların sayısı pek çoktur.»

Şiir :

«*Yolculuk, insanın eğiticisi, makamın eşiğidir. Yolculuk, mal hazinesi ve hüner hocasıdır.*

Kendi şehrinde tehlikesiz bir şekilde yaşayan insan, ocaktaki madene benzer. Madenin ocakta hiçbir değeri olmaz.

Yerin ve göğün değerini bir düşün! Yerinde duranın değeri nere, yolculuk edenin değeri nere?

Bu yolculuk, Hazreti Peygamber'in, çocukluk yaşında amcası Ebu Tâlib ile Suriye tarafına yaptığı yolculuğa benzemektedir. Yalnız bu yolculukta Peygamber amcasının, Sultan ise, babasının refakatinde idi.

Mısır'a varınca bir süre orada ikâmet etti. Kötü olaylara ve çalışmalarını engelleyen zorluklara karşılık, fıkıh, hadis, tefsir, nücum ve matematik gibi ilimleri bütün yönleriyle öğrendi. Onlarda büyük bir ilerleme gösterdi. Dört mezhep ve görüş ayrılıkları hakkında bilgi edindi.

Büyük âlimlerin sultanı, seçkin bilginlerin önderi, milletin ve dinin kutbu Mevlâna Râzi'nin ([123]) Hicaz'dan Şam'a geldiği sırada Sultan da

---

(122) Kur'an-ı Kerim. 4/100.

(123) Kutbeddin Râzi (ölm. 776/1374 - 5), Muhammed b. Muhammed, b. Ebu Ca'fer, İranlı ünlü din âlimi.

Mısır'da bulunuyordu. Bu büyük insan, aklî ve naklî ilimlerde devrinin imamı ve çağının önderi idi. İlimlerin bütün dalında sağlam bir sütundu. Bu iddiamızın delili ve şahidi olarak onun her konuda yazdığı eserlerini gösterebiliriz. Beyt (Arapça) :

«Sevmeyen bir kişi dahi onun bilgili olduğunu kabul eder. Yıldızlarla fazla fala bakmasını bilmeyenler dahi, onun uğurlu yıldızların etkisinde kaldığına hükmeder.»

Sultan, aslında gayb âleminin fâtihi olan onunla görüşmek istedi. Fırsatı ganimet bilip, büyük bir mutluluk ve sevinçle babasıyla birlikte Şam'a hareket etti ve şöyle dedi : [67] Şiir (Arapça) :

«Benim öyle bir kalemim var ki, kılıç ve mızrakların yapamadıkları işleri yapar.

Benim, dünya ve onun nimetleri içinde yaşarken, fazilet ve bilgi toplamaktan başka amacım yok.

İnsanların sevip hoşlandıkları şey çok çeşitliyken, benim dinim ve mezhebim ilimdir.»

Sultan, Mevlâna Razi'nin huzuruna vardı. Mevlâna Razi, birkaç dersten sonra Sultan'ın ilim ve fazilet elde etme konusundaki şiddetli arzusunu fark edip, onun zorlukları yenme, çetin ve muğlak konuları çabuk kavrama gücünü, zihninin açıklığını ve zekâsının kıvraklığını anlayınca, ona sevgi ve ilgi gösterdi; güleryüzlü davranıp tatlı sözlerle iltifatlar yağdırdı. Sultan'ı, kendi yazdığı Havaşi-i Keşşâf ve Şerh-i Metalî gibi kitaplar üzerinde tartışmaya soktu. Miftah ve diğer eserlerinden Sultan'a ders verdiyse de Sultan'ın gözü Mutmah'da idi. Bir buçuk yıl süreyle Mevlâna Razî'nin yanında aklî ilimleri öğrenip, o konuların incelik ve derinliklerine vakıf olarak engin bir bilgiye sahip oldu. Onların gerçeklerini öğrenirken, hizmet alanında kutub olan o allame'nin nefesinden yararlandı. Nükteli sözleri, Arapça ve Farsça yazılmış olan seçkin eserler ile onun derslerinde tanıştı. Tabiî ilimleri, matematiği, ilahî ilimleri, usul ve furu'uyla birlikte ondan öğrendi. Onun derin düşüncelerinden, ince fikirlerinden faydalandı Şiir (Arapça) :

«Yaşı küçük diye onu hor görme! Onun ortaya koyduğu düşüncelere bak!

Gece yıldızların en küçük görünenleri, en yüksekte bulunanlarıdır.»

Bir gün bir konuşma sırasında Sultan bana şunları anlattı : «Mevlâna Razî'nin derslerine devam ettiğim bir buçuk yıl zarfında, daha önce öğrendiklerimin çok yetersiz olduğunu fark ettim ve ondan çok şeyler öğrendim. Daha önce ezber yoluyla, anlamadan öğrendiklerimi, onun

yanında anlayıp kavrayarak öğrendim. Yine o sırada ilmin bütün dallarında söz sahibi olan ve her zaman görüşüne başvurulan Seyyid Muhammed Nilî'nin tıp konusunda tanınmış ve itibar edilen eseri Külliyât-ı Kânun kitabını elime geçirip, incelik ve ayrıntılarına varıncaya kadar onu öğrenip ezberledim» [68] «Şiir (Arapça) :

«Ben kavmimle değil, onlar benimle şereflendiler. Ben atalarımla değil, kendimle övünürüm.
Ben kendimi beğeniyorsam, bunu kendimden üstün yaratık görmediğim için yapıyorum.»

Şiir :

«Yaşlı bilgin, köylüye şöyle dedi : Benim elimden ilim tutar.
Bana soru soranlara, sordukları şeyin dışında cevap vermem.»

Yine Sultan başka bir gün şunları anlattı : «Bir gün Seyyid Muhammed'in dersinde, Anadolulu (Rumî) eski elbiseler giyinmiş bir derviş, dersahanenin arka taraflarında dikilmiş ders dinliyordu. Seyyid Muhammed ona, «Ey Rumlu, bir gazel oku!» deyince, derviş, âriflerin kutbu, her türlü kötülükten arınmış, gerçek bilginlerin imamı olan Mevlâna Celâleddin-i Belhî'den *-Allah, onun en yüce mertebede bulunan kutsal ruhunun bereketinden taliplerine ihsan eylesin-* birkaç beyit okudu. Onun üzerine Seyyid ona, değersiz bir para vererek iltifat etti. Daha sonra derste bulunanlardan biri bana dönerek, «Bu derviş zamanın sahibi *(sahib-i vakt)* olup ermiş bir kişidir. Ondan velilik kokusu geliyor» dedi. Orada bulunanlar onun bu sözüne inanmadılar. Fakat ben inandım ve aklım o sözün doğruluğuna yattı. Daha sonra başıma gelen bir işte onun doğru olduğunu anladım.»

764 (1362-3) yılında yaşı on dokuza değince, babasıyla beraber Hicaz'ın yolunu tuttu. Menzilleri kat'etmek ve mesafeler aşmak için çaba harcadıktan, vâdiler ve dağlar geçtikten, çölleri ve kumları geride bıraktıktan, inip çıktıktan, yükselip alçaldıktan, zor geçitlerden geçtikten sonra *«kendi kendinize zor varacağınız memleketlere»* (124) âyetinde belirtildiği gibi aşılması zor yerler aştı. *«Bunları ne ticaret ve ne de alışveriş Allah'ı anmaktan alıkoyar»* (125) denilen insanların yaşadığı, yüklerin indiği, beldelerin ve şehirlerin en kutsalı olan Mekke-i Muazzama'nın ve Kâbe-i Mükerreme'nin Harem-i Şerif'ine vardı ve *«Artık yüzünü Mescid-i Haram şehrine çevir»* (126) ihramını giyindi. Nefis teninden, *«Ayağındakini çıkar»* (127) *«Çünkü nefs kötülük emreder»* (128) dendiği gibi elbise-

(124) Kur'an-ı Kerim, 16/7.
(125) Kur'an-ı Kerim. 24/37.
(126) Kur'an-ı Kerim. 2/144.
(127) Kur'an-ı Kerim, 20/12.
(128) Kur'an-ı Kerim, 12/53.

sini çıkardı. *«Kim oraya girerse güvenlik içinde olur»* ([129]) denilen Mescidü'l-Haram'a girdi. Alçak sesle dört tekbir getirip altı defa *«Rabbini yücelt»* ([130]) âyetini okudu. *«Giydiklerini temiz tut»* ([131]) emrine uyup, *«Kötü şeyleri terke devam et»* ([132]) hükmünde buyrulan kötülük tozunu, *«Tavaf edenler, orada kıyâma duranlar, rüku edenler ve secdeye varanlar için Evimi temiz tut»* ([133]) sarayının arsasından sildi. *«Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana, doğruya yönelerek çevirdim»* ([134]) sözüne uydu. [69] *«Biz Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplantı ve güven yeri yaptık»* ([135]) diye buyrulan Kâbe-yi Mukaddes'i tavaf etti. *«Siz de İbrahim'in makamında bir namaz kılın»* ([136]) secdesi üzerinde iki defa *«Namaz kıl»* ([137]) emrini yerine getirdi. *«Bize ibadet yerlerimizi göster»* ([138]) isteğinde bulunup, huzurdan, *«Tövbeleri kabul eden, çok merhametli olan sensin»* ([139]) diye yardım istedi. *«Bizim uğrumuzda cihad edenleri biz, elbette yollarımıza iletiriz»* ([140]) çabasıyla, *«Safa ile Merve Allah'ın nişanlarındandır»* ([141]) miracına çıktı. *«Allah'ı aramaya koşun»* ([142]) fermanı gereğince, *«Kim iyi bir iş yaparsa, faydası kendisinedir»* ([143]) sözünü tuttu. *«Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar, yâhut daha az kaldı»* ([144]) anının safasını duydu. Musa gibi irfan Arafat'ının Tur'una gitti ve *«Rabbim bana kendini göster, sana bakayım»* ([145]) nidasını, *«Tabaka tabaka yedi gök»* ([146]) künbedinde çınlattı. *«Bana dua edin, duanızı kabul edeyim»* ([147]), davetine *«Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ziyâna uğrayanlardan oluruz»* ([148]) niyazını, *«Güzel söz O'na çıkar»* ([149]) eşiğine arz etti. *«Allah'ın rahmetinden ümit*

(129) Kur'an-ı Kerim, 3/97.
(130) Kur'an-ı Kerim, 74/3.
(131) Kur'an-ı Kerim, 74/4.
(132) Kur'an-ı Kerim, 74/5.
(133) Kur'an-ı Kerim, 22/26.
(134) Kur'an-ı Kerim, 6/79.
(135) Kur'an-ı Kerim, 2/125.
(136) Kur'an-ı Kerim, 2/125.
(137) Kur'an-ı Kerim, 11/114.
(138) Kur'an-ı Kerim, 2/128.
(139) Kur'an-ı Kerim, 2/128.
(140) Kur'an-ı Kerim. 29/69.
(141) Kur'an-ı Kerim, 2/158.
(142) Kur'an-ı Kerim, 62/9.
(143) Kur'an-ı Kerim, 41/46.
(144) Kur'an-ı Kerim, 53/9.
(145) Kur'an-ı Kerim, 7/143.
(146) Kur'an-ı Kerim, 66/3.
(147) Kur'an-ı Kerim, 40/60.
(148) Kur'an-ı Kerim, 7/23.
(149) Kur'an-ı Kerim, 35/10.

kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar» ([150]) müjdesini müjdeledi. *«Arafat'taki duruştan ayrılıp Müzdelife'ye akın edince Meş'ar-ı Haram'da Allah'ı anın»* ([151]) nidasını rıza kulağıyla dinledi. *«Artık beni anın, ben de sizi anayım* ([152]) gülünü beş duyu organıyla hissetti. *«Onlar, seçip doğru yola eriştirdiğimiz, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdir»* ([153]) zümresinin yoluna girdi ve *«Naim cennetlerinde Allah'a en çok yaklaştırılmış olanlar işte bunlardır»* ([154]) dendiği Muzdelife'nin tepesine çıktı. *«Bol nimetinden elde edesiniz»* ([155]) ilgisinin dizginini ulu Mina'ya doğru döndürdü. *«Allah muhakkak bir sığır boğazlamanızı buyuruyor»* ([156]) kurbanını keserek hayvanî nefsin kötülüğünden kurtuldu. Allah'ın dışındaki şeyleri *«Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık»* ([157]) taşlarıyla taşladı. *«Siz, Allah dilerse, güven içinde, başlarınızı tıraş etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz»* ([158]) haramına girerken, *«Dünya hayatı sizi aldatmasın»* ([159]) tutkusunu ve felâketini uzaklaştırıp, *«Beni ateşten yarattın»* ([160]) iddiasından kurtuldu. *«Oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe'yi haccetmesi gerekir»* ([161]) girişini, *«Hac ibadetinizi bitirdiğinizde Allah'ı anın»* ([162]) sonucuna bağladı. Günlerin aydınlığıyla *«Onların yüzüne parlaklık ve neş'e verir»* ([163]) neş'esinin ferahlığına kavuştu. *«Oysa onlar, güzel iş yaptıklarını sanıyorlardı»* ([164]) sıfatının bağlarından kurtulup, *«Rabbinize yönelin»* ([165]) sözünü tuttu ve *«Hepsi bize döneceklerdir»* ([166]) kıyamet denizine daldı. *«İşte büyük lütuf budur.»* ([167]).

Hac vecibelerini, farizaları ve diğer görevleri tam ve doğru olarak yerine getirdikten sonra salihlerin kutbu, ariflerin hazinesi, milletin ve dinin övüncü, gerçek âlimlerin önde geleni ve tevhid şeyhlerinin büyüğü

---

(150) Kur'an-ı Kerim, 39/53.
(151) Kur'an-ı Kerim, 2/198.
(152) Kur'an-ı Kerim, 2/152.
(153) Kur'an-ı Kerim, 19/58.
(154) Kur'an-ı Kerim, 56/11 - 12.
(155) Kur'an-ı Kerim, 17/66.
(156) Kur'an-ı Kerim, 2/67.
(157) Kur'an-ı Kerim, 67/5.
(158) Kur'an-ı Kerim. 48/27.
(159) Kur-anı Kerim, 45/35.
(160) Kur'an-ı Kerim, 7/12.
(161) Kur'an-ı Kerim. 3/97.
(162) Kur'an-ı Kerim, 2/200.
(163) Kur'an-ı Kerim, 76/11.
(164) Kur'an-ı Kerim, 18/104.
(165) Kur'an-ı Kerim. 39/54.
(166) Kur'an-ı Kerim, 21/93.
(167) Kur'an-ı Kerim, 35/33.

Mevlâna Akşehrî'nin -*Allah ondan razı olsun*- huzuruna vardı. Onun hakkında çeşitli kerametler anlatırlar. Bunlardan biri de şudur: Bir gün Mısır'da borçlarını ödeyip işlerini bitirdikten ve vasiyetlerde bulunduktan sonra ortadan kayboldu. Kimse onun nereye gittiğini öğrenemedi. Mısır halkı onun kırklar'dan *(çihil tenân)* ([168]) olduğuna inanır.

Velhasıl Sultan, zamanın ileri gelenlerinden olan o gerçek şeyh'le tanıştı. [70] Şeyh, onun bilgisinin derinliğini, nefsinin olgunluğunu, terbiyesinin fazlalığını, zahirî ve batınî ilimlerdeki üstünlüğünü anlayınca; aralarında yakınlık ve dostluk doğdu. Sultan'ın elinden tutup, namaz, niyaz ve dua için ayrılmış kutsal yerleri gezdirdi. Her sözünün ve konuşmasının arkasından ona dua etti. O büyük şeyh'in ve iyi kalpli babasının nefeslerinden çıkan halis duaların uğuru, onun canının muskası ve nefsinin büyüsü oldu.

Bütün bu anlattıklarımız, Yaratan'ın huzurundan ona gelen destek ve yardımların çokluğunu ve büyüklüğünü gösteriyor. Bunun sonucu olarak, onun çocukluk çağında rüyasında gördüğü kandilin nuru ve kulağına gaipten gelen ses, bazı bakımlardan Halil (İbrahim) ile Habib'in (Hz. Muhammed) -*Allah'ın selamı onların üzerine olsun*- başına gelenlere tıpa tıp benzemektedir. «*De ki: Hamd Allah'a mahsustur, seçtiği kullara selâm olsun.*» Şiir (Arapça) :

«Fazileti her yönüyle kendimde topladım. Şeref ve büyüklük hanesini ben imar ettim.

Ellerim ve yüzümle cömert biriyim. Yüzümün iki yanı vardır: Bir yanı haya, diğer yanı hayat verir.

Onun huyları iyidir. Hareketleri ise ikiye ayrılır: Bir kısmı övgüye değer, bir kısmı ise insana fayda verir.»

O amacına da ulaştıktan sonra Beytü'l-Mukaddes Haremi'ni ikinci defa ziyaret etti.

SULTAN'IN -*ALLAH SALTANATINI EBEDİ KILSIN*- BABASININ ÖLÜMÜ VE HALEB'E GELİŞİ

Ma'arra'ya ([169]) varınca, «*Allah dilediğini yapar* ([170]) *istediğini hükmeder*» emri uyarınca, isteğin hilafına kaza indi. Takdir tedbir'i bozdu.

(168) Tasavvufa göre evreni yöneten, başlarında Kutb veya Kutbû'l-aktab (kutuplar kutbu) bulunan kırk ermiş kişi.

(169) Suriye'deki Humus şehrinin kasabalarından olup, Halep ve Hama arasında bulunur.

(170) Kur'an-ı Kerim, 14/27.

O olgunluk suyunun kaynağı, ilahî kaynaktan beslenen şans fidanının özü, fazilet tepesi, Arap ve Acem bilginlerinin en bilgini, devletin ve saltanatın direği, talih dallarının gövdesi ve saadet yüzüğünün kaşı, milletin ve dinin güneşi Muhammed *-Allah delillerini nurlandırsın ve rahmet eylesin-* bu fani dünyadan ayrılıp safa bahçesine göç etti. *«İniniz»* sarayının gurbetinden *«Dönünüz»* kutsal vatanına vardı. *«Güçlü hükümdarın katında yüksek bir derecededir»* ([171]) makamına ulaştı. Allah onu bağışlasın! Onu peygamberler, şehidler ve salihlerle aynı yere koysun! *«Onlar ne iyi arkadaştırlar.»* ([172]) [71] Şiir (Arapça) :

«Yaratıkların üzerinde ölümün hükmü geçerlidir. Bu dünya da kalınacak bir ev değildir.

Yaşamak bir uykudur, ölüm ise uyanıklıktır. Kişi ikisi arasında yürüyen bir hayaldır.

Razı olsa da olmasa da nefsin, kaderin isteğine boyun eğmiştir.

Felek seni ümitlerle aldatır. Arzularına uyarak neler yapmışsan, onu da yıkar götürür.»

Şiir :

«Ah şu rahatı kaçırıp zahmeti doğuran âfetin elinden! Ah bu canı avlayıp, cefayı besleyen dönen feleğin elinden!

O öyle bir şekil ki, ömürle çizildikten sonra kayboldu. Öyle bir inci ki, uzun uğraşlardan sonra delinince kırıldı.

Ne yazık, felek olgunluk düğümünü çözdü. Gökyüzü bir daha onun gibisini göremeyecek.»

O büyük insan, çalışma ve gayret ile geçirdiği hayatını ve ömrünü, oğlunun yetişmesi ve iyiliği için harcamış, canını ve dünyasını, onun istek ve arzularını yerine getirmek uğruna kaybetmiş, onun nefsinin olgunlaşması ve varlığının şereflenmesi için yolculuk etmenin zorluklarını, korkunç ve tehlikeli geçitlerin zahmetlerini, çöllerin ve sert iklimin verdiği acıları, belâların ve musibetlerin çıkardığı aksilikleri, meskenine, makamına, rahatına ve huzuruna tercih etmiş olan böyle şefkatli, fedakâr, cömert ve anlayışlı bir babanın kaybından daha büyük bir felâket olur mu? O sadece baba değil, hademeleri, hizmetçileri, askerleri, toprağı çok olan, oğlu için geçinme ve iyi yaşama imkânlarını sağlayan bir kimseydi. Bu şekilde babası onun, çocukluk yaşında ve gurbet şehrinde dostsuz ve kederli bir vaziyette bıraktı. Şiir (Arapça) :

---

(171) Kur'an-ı Kerim, 54/55.
(172) Kur'an-ı Kerim, 4/69.

«Dediler ki, imam öldü. Her tarafa haber yayıldı.
Dedim ki, ölen yalnız imam (önder) değil, bir kavmin tamamıdır.»

Fakat insanlar, onun burcundan kutlu bir yıldız, onun göğünden bir güneş olan ve âlemi aydınlatan Sultan'ın varlığını düşünerek teselli buldular. Onun dünyayı süsleyen yüzünün güzelliğinden evler gülbahçesine döndü. Gerçekten de hayatın şartı kalıcılık ve dayanma gücüdür. Kendinden sonra çocuk bırakmaktır. *«Bir insanın iyi yetişmiş bir çocuğu varsa, o kişi ölünce de diridir.»* [72] Beyt (Arapça) :

«Seyyar b. Mükrim gitmiş. Sen gülsuyusun, gül gitmişse de.»

Şiir :

«Ülkesine yadigâr olarak bir halef bırakmış olan kimse diridir.»

Yüce Allah'ın yardımı ve lütfu, ilim ve hüner sermayesiyle donanmış, fazilet ve edebiyat süsüyle süslenmiş ve metin olan onu, bu kötü olayın etkisi yıkamadı; bu felâketin darbesi onun ayağını çelip sabrını tüketemedi. Gözlerde nur gibi aziz, gönüllerde can gibi sevimli oldu. *«Terbiye, soyun en şereflisi, malın en hayırlısı ve güzelliğin en mükemmelidir.»*

Şiir (Arapça) :

«Bâzıları malı ve soyu ile övünür. Halbuki bizim övünmemiz ilim ve şerefledir.

Yetim, babası ölen kimse değildir. Asıl yetim, fazilet ve terbiyeden mahrum olandır.»

Şiir :

«Ne olursan ol, bilgili ol! Büyüklük anne ve babayla değildir.
Örnek olarak misk nafe'sini al! Bu en güzel ve geçerli örnektir.
Onun herkesçe bilinen kokusuyla ceylan şan ve şeref kazanır.»

Hiç şüphesiz o, yıkılıp aciz kalacak birisi değildi. Kendisini doğru yola emanet edip tevekkülü âdet edinmişti. *«Zarar gelse bile, hür kimsenin hürlüğü değişmez.»* Şiir (Arapça) :

«O iki haldir : Sıkıntı ve rahatlık. İki zıttır: nimet ve belâ.
Mahir ve zeki gence zaman ihanet etse de ölüm ihanet etmez.»

O olayın geçmesinden ve felâketin bitmesinden sonra Sultan, Haleb'e geldi. [73] Allah'ın yardımını dileyerek bir köşeye çekildi. Büyük bir gayretle kendisini kitap okumaya verdi. Düşünce parmağının ucuyla, mana çehresinin yüzündeki perdeyi kaldırmaya ve her an, zekâsıyla yeni ufuklar açmaya, zorlukların düğümünü çözmeye başladı. Şiir :

«Padişahların meclisinde bulunan her şey, benim harap kulübemde de var.

Mürekkep şişem daima yanımda dolu olarak bulunsun. O bana şarap şişesinden daha iyi.

Kalemim kısa ve çıkardığı ses hoştur. Sesi benim için müzik âletinin sesi gibidir.

Kitabın rahlesi ve onun üzerindeki kuru ekmek, sofranın yemeği ve kebabıdır.

Bunların dışında kalan her şey, dinleyenlerin affına sığınarak söyleyeyim, benim için azaptır.»

Başını düşünce alanına daldırıp, her an ilim denizinden şahane bir inci çıkarıyor, kalp sandığının kilidini açıyordu. Bilgi kutusundan pahalı ve kıymetli mücevherler çıkarıp hafıza hazinesine gönderiyordu. Kalbi okşayan ve ruhu ferahlatan şu beyitler, İmam Humam Muhammed b. İdris es-Safî el-Matlabî'nin ([173]) *Allah ondan razı olsun-* parlak zekâsının ürünü olup, konumuza uygun düşmektedir. Şiir (Arapça) :

«Herkesin tattığı gibi ben de dünyayı tattım. Onun acısını tatlısını gördüm.

Tıpkı çölde beliren serap gibi ben onun yalnız hasretini ve aldatmasını gördüm.

O, üzerine onu kapmak isteyen köpeklerle dolu kokmuş bir leştir.

Eğer ondan uzak durursan, selâmette olursun. Yok eğer sen de onu kapmak istersen, üzerindeki köpekler seninle boğuşur.

Ne mutlu o kimseye ki, kapılarını kapatıp perdesini çekerek evinde oturur.»

SULTAN'IN KAYSERİ'YE GELİŞİ VE KADILIK MAKAMINA TAYİN EDİLİŞİ

Babasının ölümünün acısı ve o felâketin ızdırabına ilâve olarak gurbetin sıkıntıları ve ayrılığın ateşi de onu sardı. Yakıcı güneşe karşı bir gölge, olayların ve zamanın kötülüklerine karşı bir sığınak bulup rahatlamak istiyor ve kara kara düşünüyordu. Kötü olaylar ve peş peşe gelen felâketler karşısında emniyet ve güvenle yaslandığı bir direk olan babası, günlerin getirdiği musibetler yüzünden toprağa düşmüştü; [74] olayların okuna siper, felâket ve kötülük mansınıklarına karşı set olan o

(173) Ehli sünnet imamlarından birisi olan Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman İbn Şafi Haşimi Kureşi Matlabi (150 - 204/767 - 820).

insan, feleğin şiddetli rüzgârının etkisiyle yıkılınca, vatan sevgisi ilacı Sultan'ın canına can kattı. Ev ve yurt sevgisinin cazibesi, kalbini hoplatmaya başladı. Beyt (Arapça) :

«Ben, bu gurbet elde başımdan geçenleri anlatacak olsam, kitaplara sığmaz.»

Şiir :

«Bir insanın kendi vatanında ve evinde duyduğu mutsuzluk, garibin duyduğu mutluluktan çok daha iyidir.

Suyun içindeki balığa, ağacın üzerindeki kuşa bak! Onlar başka yerlerde düzen tutturamazlar.»

Sultan, Allah'ın inayetiyle Kayseri'ye geldi. Kadılar, şehrin ileri gelenleri, imamlar ve sıradan insanlar, *«Ey insanlar, size Rabbinizden delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik»* ([174]) nidasını, akıl kulaklarıyla işitince, içlerinden gelerek, iyi niyetle onu karşılamaya koştular. İsteyip arzulayarak, kendileri için kurtuluş olacak insanın yanına gittiler, Onun gelişini, susuzun havuza kavuşması, yağmur damlalarının bahçeye inmesi gibi uğurlu sayıp ganimet bildiler. Onu, kendileri için rahatın sebebi ve sevinci sermayesi olarak görüp şöyle dediler : Şiir (Arapça) :

«Şimdi yıldızlar mutlulukla parlayıp insanlar nimetlere boğuluyor.
Sıkıntıdan sonra günlerimiz aydınlandı, yanaklarımızda güller açtı.
Düşmanın bile faziletlerinden bahsettiği, iyiliklerini itiraf ettiği o kimsenin,
Gelişiyle adalet, büyük çadırlar gibi geniş alanlara yayıldı.»

Fakat makam ve mevki sahibi kimseler, hiç sebep yokken ondan yüz çevirip uzaklaşmaya, onunla konuşmamaya ve ona soğuk davranmaya başladılar. Haksız olarak düşmanlık ve husumet gösterdiler. «Yeryüzünde haksız olarak büyüklük tasladılar ve «Bizden daha kuvvetli kim var? dediler.» Onların hal hareketlerinde, davranış ve tavırlarında nefret ve kıskançlık duyguları açıkça görülmeye başladı. *«İşte doğru yoldan sapma buna denir.»*

Onun bu durumu Hazreti Peygamber'in durumuna benzemektedir. O, peygamber olarak ilk ortaya çıkıp halkı aydınlatmaya başladığı zaman, orta halli ve sıradan insanlar, ondan hiçbir mucize beklemeden, samimi bir istek ve temiz bir kalple onun yanında yer alıyorlar ve ona iman ediyorlardı. [75] Büyük bir şevkle ona uyuyor ve bağlanıyorlardı Mekke'nin büyükleri, Kureyş'in ileri gelenleri ise, inkâr etme, yalanlama, karşı gelme ve inat etme gibi yollara başvurarak, davete karşı görüşler

(174) Kur'an-ı Kerim, 4/174.

ileri sürüp, ona engel olmaya çalışıyorlardı. Ona karşı gelmede, başkaldırmada, düşmanlık ve nefrette bir araya gelip görüş birliğine varıyorlardı *«Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır.»* (175)

Bu iki olay arasında açık bir benzerlik vardır. Her iki olaydaki cahillerin inadı, kini ve kıskançlıkları arasındaki benzerlik, konuşmayı gerektirmeyecek şekilde açıktır. Kıskançlık, o sapıkların kalplerini ve akıllarını karartıp, onları şaşkına çevirmiş basiret gözünü kapamıştı. Onlar, adalet yolundan çıkıp yanlış yola girmişler ve o yolda yürütmekte ısrar ediyorlardı. Mısra (Arapça) :

«Cahiller, ilim ehlinin düşmanıdırlar.»

Âlimlerin ve fazılların ileri gelenlerine göre, kıskançlığa kapılarak bu şekilde hareket edenler, en kötü ahlaklı ve en çok kınanmış ve nefret edilmiş kimselerdir. Bu konuya uyan Allah'ın Zekeriya Peygamber için söylediği şu sözü burada nakledelim :» *«Kıskanç, nimetimin düşmanıdır. O, benim hükümlerime karşı geli rve kullarım arasında taksim ettiğim nimete razı olmaz.»* Belâgat sahiplerine ait olan şu söz konumuzla ilgilidir: *«Kıskançlık adalete zarar verir. Çünkü kıskanan diğerlerinin zararını düşünür.»* Başka bir söz de: *«Şeytan karşı gelse de Allah dilediğini yapar.»* Şiir (Arapça) :

«Düşmanlar seni kınarlarken, seni yüceltmiş oluyorlar. Seni ancak sana kin duyanlar kınarlar.

Sen, elindeki nimetlerden dolayı kıskanılmaktasın. Çünkü ancak mükemmel olanlar kıskanılır.»

«Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık» (176) âyetinin dediği gibi, ezelden beri, doğru *(hak)* ile yanlış *(bâtıl)* arasındaki düşmanlık devam etmiş, cahilin âlime olan nefreti hiçbir zaman tükenmemiştir. Bu yüzden bu iki grup, yaratılış, ve tabiat itibariyle de birbirinin zıddıdır. Nasıl ki, aydınlık ile karanlık, doğru ile yanlış birbiriyle uyuşmazsa, bunlar da birbiriyle uyuşmaz. Çünkü bilgili ve olgun birinin amacı ve niyetiyle, câhil ve ham birinin amacı ve niyeti aynı olmaz. Bu iki zıt grup arasında ortak noktalar bulup bunların arasında birlik uyuşma sağlamak imkânsızdır. Bu iki topluluk arasına dostluk sokmak, abesle iştigal demektir. [76] Şiir (Arapça) :

«Ey Süreyya yıldızı ile Süheyl yıldızını bir araya getirmek isteyen kişi, Allah ömrünü uzatsın, o ikisi nasıl bir araya gelir?

Süreyya yalnız başına kalınca Şam'lı, Süheyl ise, Yemen'lidir.»

---

(175) Kur'an-ı Kerim, 2/7.
(176) Kur'an-ı Kerim, 6/112.

Bu olayın üzerinden bir yıl geçince, devlet erkânının ve şehrin ileri gelenlerinin Sultan'a saldırıları son buldu. Onlar, ona karşı gelmenin gereksiz ve tartışmanın boşuna olduğunu anladılar. *«De ki: Hak geldi, bâtıl gitti; zâten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.»* (177) âyetinin gereği olarak, ilahî kudret ve ezelî irade, hakkın yerini bulmasını, adalet ve doğruluğun insanlar arasında yaşatılmasını sağladı. Hak ile savaşa, kalmış ve takdire karşı tedbir ve yalana başvurmuş olan Kayseri'nin ileri gelenleri aptallık sarhoşluğundan ayıkdılar. Gaflet ve delâlet uykusundan uyandılar. Yaptılarına karşılık özür dileyip tövbe ettiler. *«Hak parlak, bâtıl ise sönüktür.»* Şiir (Arapça) :

«Takdir olunana engel olunamadığı gibi, Allah'ın yazmadığı bir şey de elde edilemez.»

Önceden kararlaştırıldığı gibi 21 yasına bastığı 766/1374-5 yılında Kayseri beldesinin kadılığını ve şer'i yöneticiliğini Sultan'ın uhdesine verdiler ve babasının makamını ona emanet ettiler. *«Allah'ı hatırlayarak hemen günâhlarının bağışlanmasını dilerler. Günâhları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Ve onlar, bile, yaptıklarında israr etmezler.»* (178) Zamanın dili, şu beyitleri, onu kutlamak için okudu: Şiir (Arapça) :

Davranışlar seninle güzellik kazanır. Çünkü sen onların övdüğü kimsesin. Senin ulaştığın mertebe en yüksek mertebedir.

Zaman ve devir seninle süslenir. Çünkü sen onların süsü ve iftihar kaynağısın.

Sen, büyüklükler hanesinde bağdaş kurmuş oturuyorsun. Günler sana en güzel çağında yardımcı oluyor.»

Bu iş, ilahî irade tarafından önceden tesbit edilmiş, semavî güçler tarafından kararlaştırılıp, düşünceden fiile çıktığı için Sultan'ın güçlü rakiplerinin ve kuvvetli düşmanlarının ona engel olmaları mümkün değildi. [77] Onlar, zor ve baskı görmeden, korkutulup tehdit edilmeden, iyilikle ve kendi istekleriyle doğru yola girip, dostluk alanına ayak bastılar. Beyt (Arapça) :

Sana başarı verildikten sonra, kabileler kötü gözle baksalar bile yıpranmazsın.»

Şiir :

«Birinin başına devlet kuşu konunca, bütün yabancılar ona akraba olurlar.»

---

(177) Kur'an-ı Kerim. 17/81.
(178) Kur'an-ı Kerim. 3/135.

Sultan, kadılık makamına oturup, yönetim köşesine yerleşince, *«Allah size, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder»* (179) âyetine ve *«Herbiriniz, raiyetinizden sorumlu bir çobansınız»* hadisine uydu. Şerefli tabiatında ve cömert nefsinde var olan iyi huylar ve örnek davranışlarıyla insaf ve adalet kapılarını dünyanın ve dünyadakilerin yüzüne açtı. Engin bilgisi ve üstün yeteneğiyle işe başlar başlamaz büyük bir başarı gösterdi. Kararlı ve dirayetli davranarak kötülükleri önleme ve adaleti yayma konusunda samimi gayret ve çaba gösterdi. Şiir (Arapça) :

«Zamanın dizgini onun eline geçince, dağınıklık ve düzensizlik ortadan kalktı.

Onun emri altındaki ülkelerde zulüm göremezsin. Onun devrinde adalet öyle yayıldı ki, aslan ceylana saldırmaz oldu.»

Şiir :

«Onun koruyuculuğundan dolayı, âlemde bulunan cisimler, özlerinin bozulup dağılmasından emniyette olurlar.

Onun üstün gayretinden dolayı yokluk sarayının bâkireleri, peşpeşe başlarını imkân dairesinin dışına çıkarırlar.»

Bu işi üstlenirken, bu görevi yerine getirirken Sultan'ın istek ve arzusu, gerçeği ortaya çıkarmak, doğruluğu korumak, adaleti yaymak, insafı her yerde hâkim kılmak, zulmü ve eziyeti ortadan kaldırmaktı. Onun ileriyi gören aklı, dini kuvvetlendirmek şeriati yüceltmek, sünneti geçerli kılmak, ümmeti korumak, hakkı sahibine vermek, işleri düzene koymak, zorbalığı, ikiyüzlülüğü, korku ve dehşeti yok etmekten başka işe yatmıyordu.

[78] Üstün hizmetinin bereketi, asil tabiatının gereği olarak kısa bir süre içinde din ve diyanet işlerinde, şeriat ve emniyet konularında büyük bir düzelme gözlendi. Hakkın yolu ve doğruluğun ilkeleri, alçak, cani ve kötü kimselerin arasında bile benimsenip geçerlilik kazandı. Daha önceki zâlim kadıların ve sözde adalet mensuplarının haksız davranışları yüzünden yıllardır halk arasında yayılmış olan dine aykırı yenilikler ve kınanmış âdetler ortadan kaldırıldı. Şiir (Arapça) :

«Alında lâmba ve kandil gibi parlayan iki ışık vardır.

Zulme uğrayan, timsahın iki dişi arasında olsa bile, onun adaletinden yardım ister.»

Şiir :

«Onun bilgisinin süsü, adalete canlılık verir Çünkü adaletin üzerindeki toz ve kir sonsuza kadar kalmaz.

---

(179) Kur'an-ı Kerim. 4/58.

Mükemmel adaleti ve insafından dolayı, yönetimi sırasında eşkıyanın adı hayallerden silindi.»

Zorbalar ve zâlimler tarafından el konulup gasp edilmiş olan mescitler, mâbedler, okullar, tekkeler, köprüler, zâviyeler ve hastaneler *(darü'ş-şifa)* gibi kutsal yerleri, hayır kurumlarını, vakıfların, sebillerin gelirlerini ve menfaatlerini o câhillerin ve rezillerin elinden geri aldı. Haklı ve kanunlara uygun davranışlarıyla adaleti yerleştirmeye çalıştı. Kadılığa ve şer'i kanunlara gereken önemi verip, davalara şahil çağırma ve şahitlik yapabilmenin şartlarını belirleyerek o geleneği yerleştirmek, mahkeme eminlerini düzene koymak, vekilleri yola getirmek, hasımları ıslah etmek, borçluların borçlarını ödemelerini sağlamak, anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, mirasları paylaştırmak, yetimlerin mallarını korumak, hazine *(beytü'l-mal)* gelirlerini sağlama almak, vakıfların ve devlet mallarının ürününü toplamak konusunda öyle çaba harcadı ki, daha fazlasını yapmaya imkân yoktu. Şiir :

«Ey, dünyanın dört mevsimini adaletiyle güzel bahara çevirmiş olan,

Senin devrinde hiçbir kulak, alçak veya yüksek sesle söylenmiş zulüm feryadı işitmedi.

Adaletin doğruluk getirdi. Eğriliği, güzellerin saçının telinden başka yerde bırakmadı.»

Onun böyle övgüye değer çalışmalarının ünü ve hayırlı eserlerinin haberi Rum ve Suriye ülkelerinin her tarafına yayıldı. [79] Onun hakkında söylenen güzel hikâyeler, seçkin ve sıradan insanların dillerinde mesel oldu. Adaletinin ve büyüklüğünün şöhreti doğu ve batı ülkelerini tuttu. Bütün insanların kalplerinde Sultan'a karşı sevgi ve dostluk yer etti. Sıradan ve seçkin kimseler, yakında ve uzakta olanlar, onun güzel davranışları ve beğenilen hareketleriyle mutlu oldular. Onun himâyesinin eteğine ve yardımının ipine tutundular.

Onun kadılık devrinin üzerinden bir yıl geçince insanlar rahat ve huzura kavuştular. Bu konudaki Peygamber'in şu sözünü de burada zikredelim: *«Eğer bir yönetici yol gösteren ve yol gösterilen biri ise onun halkı hiçbir zaman tehlikeye maruz kalmaz.»*

MUHAMMED B. ERETNA'NIN ÖLÜMÜ, ÜLKEDE FİTNE VE KARIŞIKLIK ÇIKMASI

O devrin yöneticisi Emir Muhammed b. Eretna *-Allah, o ikisinin de günahlarını affetsin-* devletinin büyüklerinden bâzıları tarafından öldürülüp saltanat tahtı padişahtan boş kalınca bilginlerin, *«Sultansız halk,*

ruhsuz cisim gibidir» dedikleri gibi ülke reissiz bir haneye ve kaptansız bir gemiye döndü. Halk, düzen ve intizam ipinden boşandı. Fitne çıkaran şeytanlar, hapsoldukları şişeden dışarı fırladılar. Şiir (Arapça) :

«Öyle bir kötü zamandayız ki, onu rüyamızda bile görsek korkardık.»

Şiir :

«Dönen feleğin âdeti böyledir; bâzen mutluluk, bâzen üzüntü verir.

Gökyüzü bundan böyle de bu şekilde dönecek. Bizim isteğimize olumlu cevap vermeyecek.»

Moğol ve Türkmen serserileri, fesat ve zorbalarla birleşerek, her tarafta başkaldırdılar.. Ellerini zulme, zorbalığa, fitne ve fesada uzattılar. Ayaklarını utanma ve haya çemberinden dışarı attılar. *«İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkar; Allah da belki dönerler diye yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırır.»* ([180]) Her tarafa düzensizlik hâkim oldu. İnsanlar arasında kavgalar baş gösterdi. Yollar korkulu, sokaklar tehlikeli oldu. Cahiller, bilgili insanlara gâlip geldiler ve sıradan insanlar yöneticilere âmir oldular. [80] Göğün her tarafında *«Melikler rezil olunca, faziletler yok olur»* hakikati duyulmaya başladı. Sanki Mütenebbi ([181]) o hali yaşamış ve şöyle demiş. Şiir (Arapça) :

«Faziletli insanlar zamanın değerli kişileridir. Halbuki günümüzün insanları, hem bilgiden hem de doğru düşünceden mahrum kalmışlardır.

Biz yapı bakımından öyle birbirimize benzer bir nesiliz ki, hastalığın bedene zarar verdiği gibi birbirimize zarar veriyoruz.

Etrafımızda öyle insanlar var ki, «İyi kimdir?» diye sorulduğu zaman hep kötü kimseleri gösteriyorlar.

Ben bir yerde uzun süre kalamam. Çünkü kiminle karşılaşsam, ondan her zaman kıskançlık görüyorum.

Rastladığım meliklerin herbirinin de kafası kesilesi putlardan bir farkı yoktur.»

Sultan, durmadan o karışıklığın sebeplerini araştırıyor, karışıklığı çıkaranlardan kurtulmanın, o müzmin hastalığı teşhis ve tedavi etmenin yollarını arıyordu. Fakat o meselenin çözüm yolunu bulamıyor, o zorluğu gidermenin çaresini elde edemiyordu. Aksine, o hastalık gün geçtikçe daha da ağırlaşıyor, o buhranın alevleri her tarafı sarıyordu. Yazarın Şiiri :

---

(180) Kur'an- Kerim, 30/41.

(181) Mütenebbi : Ahmed b. el-Hüseyin al-Ca'fi el-Kufî (303 - 354/915 - 965) ünlü Arap şairi.

«Alçakları yetiştiren feleğin dönmesinden feryat ediyorum; Çünkü o bir defa daha devin eline padişahlık mührünü verdi.

Zamanın, âşıkların durumu gibi can sıkıcı oldu. İşler, dilberlerin saçı gibi birbirine girdi.

Zamanın sazı övle bir hava çaldı ki, mızrabı yara, sesi de gamdır.

Felek kindar, reziller yeryüzüne hâkim, dünya harap ve bilginler matemde.

Ne şeriat hükmü geçerli, ne de adaletin eli tutmakta. Ne ülkenin işleri yolunda ne de dinin kuralları işlemekte.

Kötüler nüfuzlu, nifak çıkaranlar önde ve cehalet revaçta. Fazilet bitmiş, lüzumsuz şeyler önem kazanmış ve cömertliğe kıtlık gelmiş.

Dünya mülkünde rahatlık arama! Çünkü havası veba, rüzgârı ise zehirdir.»

Sultan, o tatlı üslubuyla bir gün bana şunları anlatmıştı: «O karışıklığın hüküm sürdüğü dönemlerde Şam'da tanıdığım bir derviş Kayseri'de karşıma çıktı. O, yanıma gelmeden önce onun duyup öğrenmediği bir olaydan bahsediyorduk. Yanımıza gelip hal hatır sorduktan sonra bizim o gelmeden önce anlattığımız konuyla ilgili sözler söylemeye başladı. [81] Orada hazır bulunanlar, onun bu sezme ve Kahinlik yeteneğine şaşırıp, hayrete düştüler. Ben onun halini ve kerametini bildiğim için bu durum, beni fazla şaşırtmadı. Fakat ona duyduğum sevgi ve saygı artıp çoğaldı. O dervişin gelmesi, görüş alanımı genişletti. Bende büyük bir ferahlık uyandırdı. İçimdeki karanlık ve kuşku, yerini aydınlık ve inanca bıraktı. O kerametini öyle artırdı ki, benim ve başkalarının gıyabında onun hakkında söylediklerimizi veya düşündüklerimizi, en küçük ayrıntılarına kadar bize anlatıyordu. Toplantılarda ona sorulan her soruya, hangi konuda olursa olsun uygun ve doğru cevaplar veriyordu. O, zaman zaman «Gerçek dost, sevinçli ve iyi günlerde, huzurlu ve rahat zamanlarda insana dost olan değil, felâketlerin ve gailelerin başgösterdiği zaman dostuna karşı gerekli görevleri yerine getiren, musibetler ve kötü olaylar karşında onu koruyup kollayan, her durumda onun yanında ve arkasında yerini alarak, ondan ilgisini sevgisini esirgemeyen kimsedir» diyordu. Şiir (Arapça):

«Samimî arkadaş, senin yüzünden eziyete katlanan, akla uymasa da arzularını yerine getiren kimsedir.

Eğer bir gün ölüme gitmek için onunla vedalaşırsan, ölüme senden önce koşar.»

Mesnevi :

«Gördüğün bu ikiyüzlü dostlar, tatlının başındaki sineğe benziyorlar.

Bulduklarını kırıntılarına kadar yerler. Yiyeceklerine yaklaşırsan, arı gibi üzerine saldırırlar.

Evin barkın yıkılıp, kesenin dibi delinince,
Hemen yanından uzaklaşırlar. Onların dostluğuna güven duyulmaz.
Şansın tekrar yâver gidip, kapından dışarıya ışık sızdığı zaman,

Kendini onlardan sakın! Çünkü her taraftan yoğurda saldıran sinekler gibi üzerine saldırırlar

[82] *Doğrusunu istersen, onlar çarşı köpekleridir; kemiği senden daha fazla severler.*

Aptalların dostluğu boş bir kazana benzer; içi boş dışı dolu görünür.

Sakın, kötünün dostluğundan sakın! Rabbim, bizi ateşin azabından koru!»

Bu şekilde nasihatlar veriyor, güzel üslubuyla insanları doğru yola sevk etmeye çalışıyordu. Sonunda herkes, o dervişin kalbinin saflığını ve dine bağlılığını öğrendi. Onun zamanın kutbu ve devrin velisi, şekilden şekle girip, mekânlar aşmada büyük bir manevi güce sahip olduğu, hükmünün bütün canlılara geçtiğini anladı. O, her ne kadar dış görünüşe önem verenlerin gözünde hakir görünse de aslında bir hayat suyuydu. Karanlık elbisenin (ten) içine girmiş olduğu halde, dünyayı aydınlatan güneşi, kara buluttan korumuş olan insanların ve cinlerin efendisi, ilahî dünyanın sâkini Peygamber, vahyi andıran sözüyle o zümre hakkında şöyle demiştir :

«Saçı dağınık, paçavralara sarınmış, kapılardan kovulan bir kimse Allah'a sığınsa, Allah onun dualarını kabul eder.»

Şiir :

«Önce sükut, sonra sessizlik, sonra bir fısıltı, daha sonra bir bilgi, bir vecd ve bir yokluk.

Bir deniz, sonra bir nehir ve sonra da kuruluk. Bir gece, sonra bir sabah ve güneş.

Bunlar, bütün dünyayı bir kuruş değerinden daha değersiz gören bazı kimselerin sözleridir.»

Şiir :

Ne mutlu başı dik, eli kısa olanlara; küçük görünen büyüklere, alçak görünen yükseklere!

Durdukları yerde seyahat edip yol alanlara; halka dilenci, özel kimselere şah görünenlere!

Onların hepsi malsız ve elbisesiz bahtiyar, taşsız ve tahtsız padişahtırlar.

Şarap içmeden, içtiklerinden başları döner. Onlar, içlerini mamur ve dışlarını harap gösterirler.

Malları yok, hazineleri elbiselerinin altında; sarayları yok, ülkeleri yüzüklerinin altında.

Yasemin gibi dillerini çıkarmışlar, fakat suskunlar. Nefesleri hoş, fakat yünlü giyinmişler.

Yolda benliklerine örtü almışlar. Benliklerini bırakmışlar, benliklerinin dışındakileri korumuşlar.

Hayatta mum gibi kendilerini eritmişler. Kendilerini eritmede öne geçmişler.

[83] *Yayı olmayan bir okla vurulmuşlar; kılıç darbesi yemeden başlarını kaybetmişler.*

Herkesi padişah, kendilerini dilenci yapmışlar; kendilerinden geçip Allah ile birleşmişler.»

Vecde geldiği zamanlarda «Güneş ve ay benim kullarımdır» diyordu. Velhasıl Yüce Allah, o dervişin varlığını, benim dünyevi ve uhrevî mutluluğumun sebebi yaptı. Onu, bana rehber ve uyarıcı gönderdi. Öyleki, huzursuz ve rahatsız olduğum zamanlarda onun küçük bir ilgisi veyâ ihtimamıyla huzura ve rahata kovuşuyordum. Bu onda İsa'ya âit özelliklerin var olması ve benim onun sıfatından bir kısmına sahip olduğumu göstermektedir. Çünkü bu sıfatların bâzıları benim nefsimde bulunmasaydı, ilahî özellikleri kendisinde toplamış olan o büyük insan, benimle anlaşıp arkadaş olmazdı. Çünkü arkadaşlık ve dostluk, ruhî benzerlikler ve kalbî uyuşma gerektirir. *«Cinsiyet anlaşmanın sebebidir.»*

Zaman zaman ondan, devrin tabiatını istilâ eden bu karışıklıkların çıkışının ve bu felâketlerin patlak vermesinin sebeplerini, kimin o şiddet olaylarını yatıştıracağını, hangi devlet sahibinin o acıklı durumu ortadan kaldıracağını sorduğumda, o bana «Taht senindir; senin için dört hazine ayrılmıştır: Bunlar, Halil'e âit olanı, Süleyman'a âit olanı, Şeddad'a (182) âit olanı ve Kârun'a (183) ait olanı» diyordu. Her ne kadar onun

(182) Rivayete göre Güney Arabistan Padişahının iki oğlu vardı: Şeddad ve Şedid. Şedid'in ölümünden sonra Şeddad onun yerine geçti. Diğer ülkeleri de itaat altına aldı. İrem adlı Behişt-i Şeddad onun tarafından inşa edilmişti.

(183) Rivayete göre, Musa Peygamberin çağdışı İsrailoğullarından zenginliği ile ünlü biri.

doğru söylediğine ve yanılmadığına inanıyor ve onun hata yapmayacağını kesin olarak biliyorsam da, yine de kendi durumumla saltanat ve taht arasındaki uzaklığı düşünüp, o iş gerçekleşirken ortaya çıkabilecek engelleri aklıma getirdikçe, ümitsizliğe ve şüpheye düşüyordum. Ben, nasıl olur da Musa'nın özelliklerini ve sıfatlarını taşıyan bir makamda bulunabilirdim? İnanayım mı inanmayayım mı, şıkları arasında dönüp duruyordum. Çünkü Musa bazen Allah'ın yüzünü görmek isteyerek *«Bana kendini göster, sana bakayım»* ([184]) diyor, bazen de kavminin din yolundan sapması ve Samir'in ([185]) buzağısına aldanması üzerine, *«Bu, senin imtihanından başka bir şey değildir»* ([186]) dediğini aklıma getiriyordum.

O dervişi yolumun Hızır'ı olarak görmeme huylarımızın ve zevklerimizin birbirine çok benzemesi yüzünden aramızda samimi dostluk ve sevgi bağları bulunmasına ve *«İşte bu, seninle benim ayrılmamızı gerektiriyor»* ([187]) örtüsünün aramıza sığmamış olmasına rağmen, bâzı şeyler onun sözüne inanmamı engelliyordu. O her zaman bana «melik» diyordu. Bir gün karışıklık günlerinin uzaması, şiddet gösterilerinin çoğalması üzüntülerin ve sıkıntıların artması konusunda ona şikâyette bulunuyor, soğuk nefesler veriyor, üzüntümü belirtiyor ve şöyle diyordum: «Yazık, aziz ömür felâketlerin ve musibetlerin sebep olduğu rahatsızlıklarla geçiyor; kıymetli günler kötü olayların ve kazaların doğurduğu üzüntü ve sıkıntılarla yok oluyor! *«Rabbimiz, katından bize rahmet ver ve işimizde doğruyu göster, bizi başarılı kıl!»* [84] Şiir (Arapça):

«Kalıcı olmayan bir şeyden kalıcılık bekliyoruz. Sen hiç yerinde duran bir gölge gördün mü?

Ölümsüzlük istiyoruz. Halbuki günler geçiyor. Umutlarımızın çoğu hayal oldu.»

Şiir:

«Tevhid yolunda iki kıbleye durulmaz. Sana ya dostun rızası, ya da kendi hevesin gerekir.»

Hiçkimse ayyüzlü ile yatarken gecelik giymediği gibi hiçbir kalp de kutsal hedefe ulaşma arzusundan geri duramaz.» Ne mutlu sana. Dünya malını terk etmiş ve ondan kurtulmuş bir evliyasın. Gereksiz dünya gailelerinden ve mahsulü olmayan çalışmalardan, *«Serap gibidir. Susayan*

(184) Kur'an-ı Kerim, 7/143.
(185) Musa Peygamberin çağdışı İsrailoğullarından olup altından bir buzağı yaparak halkı ona tapmaya zorladı.
(186) Kur'an-ı Kerim, 7/155.
(187) Kur'an-ı Kerim, 18/78.

kimse onu su zanneder» ([186]) sözüne uyup elini yıkamışsın. Gayret kolunu, Allah'tan başkasına bağlamış, yalnızlık ayağını, selamet eteğinin altına çekmişsin. *«İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir»* ([189]) müjdesini almış ve *«İşte onlar Rablerinin yolunda olanlardır, işte onlar sadete erenlerdir»* ([190]) zevkine dalmışsın. *«Sabretmenize karşılık size selâm olsun; burası dünyanın ne güzel bir sonucudur.»* ([191])

Şiir:

«Doğru insanlara sevgi duymaktan başka bir yol tutamıyor, bir çare bulamıyorum.

Duası kabul gören, başköşede oturanların, ayağı yalın zavallılarla ilgilenmeleri iyi olur.

İnsanı rahatsız eden tarikat muhalifleri, kaba kuvvetle dindarlığa ve din büyüklerine savaş açıyorlar.»

Şükrederek içimden şunları geçiriyordum: «Ya Rabbi, ne olurdu bizim bu başarımıza izin verseydin! Bize yol gösterip, bizi *«Doğrusu Biz, sorumluluğu göklere, yere, dağlara sunmuşuz da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişler»* ([192]) ağır yüküne tahammül etmekten kurtarsaydın! *«O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin?»* ([193]) geçidinin yolcuları olmasaydık. *«Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım»* ([194]) diyenlerden olsaydık!

O, benim içimden geçirdiğim bu düşüncelere cevap olarak. «Miskin Kutlu Şirek, seher vakitlerinde çektiği ahlarla bu makama ulaştı. İnsanlar, (hiç gayret göstermeden) onun haline gelmek isterler. Bu mümkün mü?» dedi. Şiir:

«Arzu ve istekle bu amaca ulaşılmaz. Onun için gözyaşı ve kalp kanı dökmek gerekir.»

[85] Bir başka defasında hal diliyle ona şöyle dedim: «Sizin gibi kutubların arkadaşlığının ve yakınlığının keramet ve makamından nasip almaktan mahrum kalınabilir mi? Evet sen, «Ne yalan, ne dolan ama doğruluk ve dürüstlük» diyen gruptansın. Bu söz, Hızır'ın Musa'ya söylediği şu söze benzemektedir: 'Ey Musa, Sen Allah'ın öğrettiği ve benim bilmediğim bir bilgiye sahipsin. Ben de Allah'ın bana öğrettiği senin bilmediğin

(188) Kur'an-ı Kerim, 24/39.
(189) Kur'an-ı Kerim, 10/62.
(190) Kur'an-ı Kerim, 31/5.
(191) Kur'an-ı Kerim, 13/24.
(192) Kur'an-ı Kerim, 33/72.
(193) Kur'an-ı Kerim, 90/12.
(194) Kur'an-ı Kerim, 4/73.

bir bilgiye sahibim'. Bu sözden maksat, her kişinin üzerine bir görev verildiğini anlatmaktır.»

Yine Sultan başka bir defa bana şunları anlattı: «O karışık günlerde bir gece rüyamda şunları gördüm: Bana, 'Dünyada bir tufan çıkacak, dünyaya ve dünyadakilere ondan büyük bir zarar gelecek. Fakat gökyüzünden senin üzerine o tufandan seni koruyacak bir şey inecek' dediler. Yine aynı rüyada şöyle gördüm: Kulağımıza korkunç bir gürültü geldi. Hemen içinde ikâmet ettiğim medresenin damına çıktım. Oradan zehirli yılanların ve haşerelerin evlerin pencere ve kapı aralıklarından içeri saldırdıklarını ve insanların korkudan feryat ettiklerini gördüm. Derhal bu rüyanın, tufan rüyası ile aynı manaya geldiğini anladım. Sonra gökten başıma inecek ve beni tufana karşı koruyacak şeyi beklemeye başladım. Bir süre sonra şeffaf bir şeyin önümde parladığını gördüm. Dikkatli bakınca onun çelik altın karışımı yapılmış, ucuna bir taç takılmış bir kemer olduğunu anladım. Onu belime takmak istedim. Fakat çok uzun olduğu için başaramadım. Aniden yanımda bir derviş belirdi ve kemeri göğsümden belime kadar vücuduma sardı. Tacı başıma, ok torbasını da koltuğumun altına taktı. Yanımda oturmuş birkaç derviş daha vardı. Onlara, «Gökten başıma kemer, taç ve okluk indiği halde bu tufan neden dinmiyor?» diye sorduğum zaman, «Onun etkisini göstermesi için yedi gün daha beklemen gerekiyor' dediler.»

Bu uğurlu ve hayırlı rüya, Sultan'ın iyi bir hale ve şerefli bir makama sahip olacağını göstermektedir. Tufandan, çelikten ve altından yapılmış kemerden, okluktan, dervişlerden herbiri, önemli işlerden birine işaret etmektedir:

Tufan fitne, fesat, karışıklık, korku, kötü kimselerin kargaşa çıkarması, zulüm ve zorbalık rüzgârını estirmesi, ülkenin ve halkın düzenini kaçırması, doğruluk ve kurtuluş yollarının kesilmesi, devrin yöneticisinin ölerek ülkenin adil yöneticiden mahrum kalması, sokak serserilerinin ve rezillerin ülkenin her yanını istila etmesi yüzünden öldürmenin, yağmanın ve esaretin yaygınlaşıp, utanma ve hayanın yok olması, sınıfların ve toplulukların birbirlerine düşmesi, birbirlerini vurup kırmakla uğraşmaları, Kırşehir ve Aksaray gibi şehir ve vilayetlerde âsilerin ve zorbaların mahalle ve sokaklara dökülmeleri, istedikleri her şeyi yaparak, karışıklığı sürdürmeleri, [86] onlara engel olup, onları defedecek birinin bulunmaması, bu şekilde büyük şehirlerin yıkılıp viran olması, şehirlerin büyük bir fakirlik içine düşmeleri, köy ve mezraların yırtıcı ve vahşi hayvanların tuzak kurdukları yer, mahsüllerin zâyi, yolların ve kervansarayların kapalı ve kullanılmaz olması demekti. Bundan daha şiddetli tufan olur mu? Bundan daha korkunç bir karışıklık düşünülebilir mi?

Rüyada haşerelerin görünmesi, o karışıklık ve kargaşa döneminde rezillerin ve serserilerin hür ve soylu kişilere baskı yapmasına işârettir.

Gökten kemer ve tacın inmesi, Sultan'ın saltanat ve padişahlık tahtına oturmasının, hükümdarlık ve cihangirlik rütbesini almasının açık ve kesin bir göstergesidir.

Kemerin çelikten olması ise, güç, kuvvet, heybet ve yetkinin simgesidir.

Kemerin altın kakmalı oluşu, onun dış görünüşünün temizliğine ve güzelliğine, manevî hazlardan başka maddi hazlara da kavuşacağına işarettir.

Kemerin uzunluğu ise, onun saltanat günlerinin uzun olacağını, devletinin sağlam ve güvenli bir şekilde evlat ve torunlarına da geçeceğine delildir.

Koltuk altına okluk takmak, ülkenin işlerini üzerine almak, din ve devletin kuvvetlenmesi için gerekli görevleri omuzlanmak, zorluklara dayanıp, onu yenmek için çaba harcamayı göstermektedir.

Evin damında hil'at giymek, padişahlık ve hükümdarlık elbisesi giyeceğine, makamının ve rütbesinin yükseleceğine, iki yönden başarı ve zafere koşacağına işaret etmektedir. İki yönden biri, dinî olgunluğa erişmek, doğru bilgiler edinmek gibi ilahî ve ulvî şeyler; diğeri ise, dünyevî ünvan ve makamlara ulaşmak, makamların basamaklarını tırmanarak, her iki dünyayı da kazanmak demektir.

Gayb erenlerinin elinden hil'at giymek, evliyanın ve kutupların iç dünyalarından destek ve yakınlık görmek, onların hayır ve bereketinden güç kazanmak, Allah ehli kimselerin huyuyla huylanmak, her durumda din ve diyanet işlerini ön plânda tutarak doğruluğu şiar edinmek demektir.

Kemeri, göğsünden göbeğine kadar sarmalarından ve başına taç koymalarından maksat ise, onun içinin ve dışının yanlış ve hatadan uzak olacağına, vücut sağlığının afet ve felâketlerden korunacağına delildir.

Sultân, yine bir defasında bana şunları anlattı: «Buna benzer rüyaları çok görüyordum. Bazen güneşin başıma taç olduğunu, bazen de Rum ülkesinin yönetimini elinde bulunduran Emir Eretna'nın tahtını ve makamını bana bıraktığını, ben yanına geldiğim zaman yerinden kalkıp oraya beni oturttuğunu görüyordum. [87] Bir defasında da Hacı İbrahim'le beraber otururken, iki kalenderin kapıdan girdiklerini, birinin Hacı İbrahim'in yanına varıp onu kolundan tutup fırlatarak yerine kendisinin

oturduğunu, birinin de yanıma gelip oturduğunu ve bana iki defa, «Otur kâim makam, otur kâim makam!» dediğini rüyamda gördüm.»

Bu tür rüyalar görmek, hiç şüphesiz ilahî âlemden gelen ilhamla olur. Yaratan'ın huzuruna yaklaşmak, gayb sırlarını öğrenmek, hakikî ve mecazî olgunluklara kavuşmak, dışı temizleyip içi arındırmak, nefsi yüceltmek gibi haller, hiç şüphesiz huyu güzelleştirmek demektir. *«Allah o anda kuluna vahyedeceğini etti.»* ([195]) Şu söz de Hazreti Aişe'ye aittir: *«Peygamber'in ilahî vahiy yönünden ilk tecrübesi, rüyâ-yı sâdıka ile olmuştur. Gördüğü her rüya, gündüzün berraklığı gibi gerçekleşirdi.»*

SULTAN'IN PEYGAMBER'İ (A.S.) MÜMİNLERİN EMİRİ EBU BEKİR'İ, ALLAH'IN AŞLANI ALİ b. EBÛ TALİB'İ *-HER İKİSİNDEN DE ALLAH RÂZI OLSUN-* RÜYASINDA GÖRMESİ VE ONLARLA KONUŞMASI

Bu tür rüyalar peş peşe onu ziyaret ediyor, evliyanın ve din büyüklerinin halleri, rüyada veya uyanıkken ondan ayrılmıyordu. Sultan'ın o büyüklerden gördükleri veya duydukları şeyleri yapma isteği artıyor, ülkenin ve devletin işlerine dört elle sarılıyor, meseleleri haletme konusunda canla başla çalışıyordu. İşlerin özünü ve ayrıntılarını anlamaya çalışıyor, başlangıcını ve sonucunu ibret ve hikmet gözüyle görüyordu. İşlerin önüne çıkan engelleri ortadan kaldırmak için hiç çekinmeden kendini ortaya atıyordu. Beyt (Arapça) :

«İşlerin büyüğü, büyük yılanların karınlarında bulunan organlara benzer.»

Sultan, bu hedefe varmanın çok zor olduğunu, amaca götüren yolun önünde çetin engellerin bulunduğunu biliyor, tehlikelere karşı onu uyarıp ikaz etmelerine rağmen, yılıp gevşemiyor, bir köşeye çekilerek işlerden el etek çekmeyi düşünmüyordu. Sahip olduğu uyanık ruhun, ilahî nurun, kalemle yazılmamış esrar perdelerinin arkasını okuyan bir kalbin, kaza ve kaderin sırlarını, [88] açıklanmadan önce hisseden bir duyuş gücünün etkisiyle, bu derece zor bir işe başlamaktan, hiç vakit geçirmeden onun üzerine gitmekten kendini alamıyor, çare arayıp, tedbirini düşünüyor ve Efrasiyab'ın ([196]) şu sözünü dilinden düşürmüyordu: «Bir kimse, gayret zırhını giyerse emniyette olur. Hile ve gaflet tohumları eken ise, pişmanlıktan başka bir şey biçemez.» Şiir (Arapça) :

«Bütün yeteneklerin kaynağı olan çaba ve gayret, zor günlerde insana rehberlik eder.

---

(195) Kur'an-ı Kerim, 53/10.

(196) Veya Afrasiyab: İran destanlarında adı geçen efsanevi Turan (Türk) padişahı.

Karanlıklar perdesi arkasında kalan düşünceyi, çaba ve gayret aydınlığının yardımıyla görebilirsin.»

Şiir:

«Düşüncesi dağılmazsa, Zühre yıldızını, Pervin yıldızı yapar.

Bir gün Sultan, bir konuşma sırasında bana şöyle söyledi: «Benim bu işi üstlenmekte, aklıma koyup içime ukte yaptığım bu görevi yüklenmekte isteksiz ve gönülsüz davranmamın sebebi, o sırada daha Peygamber'in huzurundan izin almamış, müminlerin Emiri Ali'nin -*Allah ondan razı olsun*- kılıcı elime vermemiş olmasındandı. Onları beklemeden bu işe girişirsem, peygamberin ve velilerin huzurundan gelecek nurlardan mahrum kalacağımdan korkuyordum. «*Fakat kalbim kuvvet bulsun!*» (197)

O günlerde bir gece, Hazreti Muhammed'in mağara arkadaşı ve sırdaşı olan müminlerin Emiri Ebu Bekir'i -*Allah ondan razı olsun*- rüyamda şöyle gördüm: Aynı zamanda içinde ikâmet de ettiğim medresenin kapısının önünde oturmuştu. Onu görünce yanına gidip selâm verdim ve elini tutarak, «Ey müminlerin emiri, senin elin Peygamber'in mübarek eline muhakkak değmiştir »deyince, «Evet» cevabını verdi. O zaman onun elini öpüp yüzüme sürdüm. Üst üste iki üç defa aynı şeyi yaptım.

Yine o günlerde kabul etme kapılarının açık, yalvarma ve dua oklarının hedefine ulaştığı bir gece Hazreti Resul'ü rüyamda gördüm: O, bir mescitte oturmuştu. Mescite girince efendimize selâm verdim. Beni görünce yerinden doğruldu. Ben o anın zevkinden, sefasından efendimizin ayağına kapandım. Niyaz ve istekte bulundum. O anda bir çocuğa Kur'an öğreten efendimizden bir soru sordum. O da cevabını verdi. Uykudan uyandığım zaman sorduğum soru ve efendimizin verdiği cevap aklımdan çıkmıştı. [89] Şiir (Arapça):

«Bir gece kapımı çalan kuruntu, etrafımda arkadaşlarımın uyanık oturduğu bir sırada beni uyandırdı.

Bunun bir rüya olduğunu anlayınca, bir kurak toprakta olduğumuzu, gidecek yerimizin de çok uzakta bulunduğunu anladım.

Şiir:

«Gözyaşı ile yıkanmış olan göz sarayımın kapağı kapandı. Senin hayalinde gözümü yaş kapladı.

Senin hayalinin etkisiyle karanlık gece geçinceye kadar kaş ile göz pınarım arasına köprü kurdum.»

Bütün bu delillere rağmen henüz elimde kılıç yoktu. İşe başlamak için beklediğim ve o görevin dizginlerini serbest bırakmadığım günlerin

---

(198) Kur'an-ı Kerim, 2/260.

bir gecesinde rüyamda şunları gördüm : Evimin sekisinde yönüm kıbleye dönük olarak ayakta duruyordum. Resul'ün amcasının oğlu, Betül'ün eşi, Hüseyin ve Hasan'ın babası, iki dünyanın imamı, Müminlerin Emiri Ali'yi *-Allah ondan razı olsun-* kırmızı, beyaz renkli bir ata binmiş, kırmızı renkli bir elbise giymiş, ucunu çenesinin altından bağladığı bir sarığı *(şemle)* başına geçirmiş, beline kılıç kuşanmış bir vaziyette kıble tarafından içeri girdiğini gördüm. Beni görünce, kılıcını kınından çıkararak bana uzattı ve «Birinin sana kılıç çektiğini düşünüp saldır!» dedi. Ben sağa sola hamle ederken kılıç uzamaya başladı. O kadar uzadı ki, ucunu göremez oldum. Rüyadan uyanınca Yüce Allah'a şükrettim. Bende büyük bir rahatlama ve huzur meydana geldi.

Mana ehli olan kimselere göre, bu tür rüyalar tâbire ve yoruma muhtaç değildir. Çünkü tâbir, manası anlaşılmayan rüyalarda geçerlidir. Fakat bu rüyanın manası gün gibi açıktır. Mısra :

«Güneş insanların gözlerinden saklanabilir mi?»

Gördüğü rüyaların manasını bilen, evliyanın hallerinin kendisini mevcut olduğunu anlayan, Allah'ın elçisini, doğruluk ve dürüstlük madeni Ebu Bekir Sıddık'ı, ilim ve cesaretin kaynağı müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib'i *-Allah onlardan razı olsun-* rüyasında gören Sultan'ın yönetime el koyması şüphe ve tereddütleri ortadan kalktı. Samimi ve kararlı olarak yönünü ülke ve devlet işlerine döndü. [90] Ayağını ülkenin kurtuluşuna giden yola koydu. *«Yapılması kararlaştırılan bir işi yerine getirdi* (199) ve şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«Benim öyle bir çabam vardır ki, gökten daha büyüktür; tehlikelerin ve korkuların onun karşısında yeri yoktur.

Benim büyüklüğüm ve makama aday oluşum, kendimi beğendiğimden değildir. Kendi hünerlerim, övünmem için bana yeter.

Ben, bütün aziletlere sahip olan Âl oğullarındanım. Onlar faziletle gökteki yıldızlar gibidirler.

Ben, bütün faziletlere sahip olan Âl oğullarındanım. Onlar faziletbana itaat etmek büyükler için bir görev sayılır.»

Onun rüyasında 12'yi görmesi, Resul'den kalem alışı imanının güçlenmesine delildir. İlim ve cesaretin vârisi olan Allah'ın aslanından kılıç almak, onun Muhammed'in yoluna bağlılığının kuvvetlenmesine işarettir. Rüyâ-yı sadıka'yı uyanıkken görmesi, Yusuf'un vasıflarının ona gâlip geldiğinin ve onun gibi yöneticilik makamına oturacağının bir işaretidir.

---

(199) Kur'an-ı Kerim, 8/42 veya 8/44.

Velhasıl, hal böyle olup, hüküm bu şekilde kendini gösterip, arzu ve istek suyu töhmet dedikodusundan temizlenince, yönetim dizginlerini ele geçirmek için çaba harcamaya başladı. *«Yeteneğini kullanıp işin idaresini eline al!»*

O günden itibaren her an bu işi gerçekleştirmenin çaresini, bu pazarı canlandırmanın tedbirini düşünmeye başladı. Her an düşünceden düşünceye geçip, ileriyi gören aklıyla yollar arıyor kapılar açıp kapatıyor, boşa doluya koyuyor kesin bir karara varamıyor, hiçbir taraftan amaca ulaşmak için bir işaret alamıyordu. Bazen buldum dediği çarenin yüzü gökte kayboluyor, isteğin ayağı bağlanıp kalıyordu. *«Ama sabreder, günahlardan korunursanız, işte bunlar yapmaya değer işlerdendir.»* ([200]) Beyt (Arapça) :

«Genç amacına sabırla ulaştı. Kimse amacına sabırlı birinin ulaştığı gibi ulaşamaz.»

ZAMANIN YÖNETİCİSİNİN OYUN VE EĞLENCEYLE VAKİT GEÇİRMESİ, ŞEHVETTE-LEZZETTE VE KÖTÜ YÖNETİMDE AŞIRIYA KAÇMASI SEBEBİYLE ÜLKENİN VE DEVLETİN DURUMUNDA BOZULMANIN VE DAĞILMANIN BAŞGÖSTERMESİ

Zamanın yöneticisi ve devrin hükümdarı Ali Beğ b. Muhammed b. Eretna, ayyaş, içkiye düşkün ve ışreti seven bir gençti. [91] Sabahtan akşama kadar içki eğlenir, akşamdan sabaha kadar da çalgı ve şarkı dinlerdi. Bütün vaktini zevk ve sefaya dalmakla, hava ve hevesini tatmin etmekle geçirir iradesinin dizginini kaybeder, aklını yitirmiş olarak şehvet ve arzu tuzağına kendisini kaptırır ve şöyle derdi : Şiir :

«Kalk bir içki ver! Aklı ve fikri onun eline bırak! Çünkü gençlik kötülüklerin bineğidir.

Kederlerin durmadan artıyorsa, kendini içkiye verip ölümsüz bir hayat ara!

Kadehlerde parlayan lâl renkli o şey, sanki dolunayların etrafında dönen güneşe benzemektedir.

Şarabın rengi o kadar zarif ve şeffaf ki, kadehin rengi de olmasa hiç görülmeyecek.

Sâki kendi eliyle sana zehir bile sunsa, o bütün dertlere deva olur.
Sâki kendi eliyle sana zehir bile sunsa, o bütün dertlere deva olur.

Sâki, keten kumaştan yapılmış elbisesiyle yanımızdan öyle bir geçti ki, onun elbisesini yakutla örülmüş örümcek ağına benzettik.»

---

(200) Kur'an-ı Kerim, 3/186.

İçki ile beraber olmaktan savaşa ve mücadeleye vakit bulamıyor, güzellerle beraber olmaktan düşmanlarla karşılaşmayı ihmal ediyordu. Şarap yudumlamayı, ona tövbe etmeye tercih ediyor, ar ve haya duygularını çalgı ve eğlence yolunda kaybediyordu. Seçkin ve sıradan kimseler ondan ümidini kesmiş, sanki şu beyitler onun için söylenmiş, sanki bu inciler onun adına delinmiş. Beyt (Arapça) :

«Beni, içtiğimden dolayı kötülemeyi bırak; beni tedavi etmeye kalkma!

İçki öyle bir şey ki, dertler onun sahasına girmez. Onun üzerine bir toz bile konsa, o tozu mutlu eder.

Suyla karışırsa sudan daha güzel görünür. Su onun güzelliğinden utanıp kendi rengini kaybeder.»

Sürahi gibi başını kadehten kaldırmıyor, gözünü kulağını sâkiye ve çalgıcıya dikiyordu. Mezesi dudak fıstığı ile meme narıydı. Güzellerin zülüflerinin sümbülü, gece gündüz onun çene elmasını aşındırıyor, verdiği söz kendini içki kadehlerinde kaybediyor ve şöyle diyordu: Şiir (Arapça) :

«Kederleri ancak içki dağıtır Bana güzellerin eliyle içki sunun!

O ayyüzlü güzel, hastayı iyileştirip kederlerini gideren içkiye benzesin!»

[92] Şiir :

«Fırsatını bulur bulmaz, bir an olsun içkisiz ve sevgilisiz olma!
Çünkü senin iki cihan ömründen elde edeceğin hasılat bundan ibarettir.

İki cihanı unuttuğun anlarda şarap kadehinden başka her şey sana kuru veya yaş gelir.

En iyi hal, her şeyden habersiz olunan haldir. Dünyanın halinden habersiz olana ne mutlu!

Ara sıra dostlarla bir araya gelip kadehle arkadaşlık et! Çünkü dünyanın iki kapısı vardır.

Şarap haramdır. Fakat akıllı olanlara kusuru da hüneri de olan bir şeyi bırakmak yakışmaz.»

Devlet erkânı ve ülkenin emirleri, onu bu durumda görünce ona itaat etmekten el etek çektiler ve ondan uzaklaşmaya başladılar. Sonunda tabii olarak ülke ve devlet işlerinde aksamalar oldu. Din ve diyanette sapmalar meydana geldi. Yöneticinin yönetilenden, bilgilinin câdilden farkı kalmadı. Yazarın Şiiri :

«Onun gafleti, ölçüsünü ve haddini aşınca o durum her tarafta duyuldu.

İnsanlar iğneden ipliğe döndüler ve 'Ya Rabbi, bu ne kadar kötü bir huy!' dediler.

Askerler, sarayın kapısından yüzlerini çevirip, dünyanın her yanına dağıldılar.

Onun elinden bir iş gelmediğini anlayan herkes, ondan uzak durmaya başladı.»

Onun kötü işlerinden ve çirkin hareketlerinden biri de genç bir Moğola aşık olmasaydı. Günlerini onunla sevişerek ve oynaşarak geçiriyordu. Arzu ve hevesten salkım söğüdü gibi titriyor, iradesinin dizginini onun eline bırakıyordu. Haricî ve dahilî işlerin düğümünün bağlanıp çözülmesini onun ellerine bırakıyor ve şöyle diyordu : Şiir (Arapça) :

«Aşık beni senin bulunduğun yere bağladı. Ne ileri ne de geri gidebiliyorum.

Senin aşkından dolayı kınanmaktan zevk alıyorum; çünkü onlar kınarken senden bahsediyorlar.»

Şiir :

«Zümrütten ve lâlden yapılmış yüzüğü parmağına takınca, yüzük bambaşka bir yüzük olur.

Saçları ayyüzüne düştüğü zaman cazibesi her şeyden fazla olur.»

[93] Aradan kısa bir süre geçince bu sır açığa çıktı, bu hikâye dillere düştü. Ülkenin yöneticisi toplantıların maskarası ve odaların eğlence konusu oldu. Bu konuda şöyle söylerler : *Âlimin hatası davulla duyulur.»* Şiir :

«Eğer bir derviş yüz uygunsuz şey bile yapsa, arkadaşları onun yüzde birini dahi görmez.

Eğer bir padişahtan uygunsuz bir tek hareket duyulsa, ülkeden ülkeye yayılır.»

Velhasıl Ali Beg, yolculuğa çıkıp bir süre ortadan kayboldu. Sevgilisi Kayseri'de kaldı. Ayrılık süresi uzayınca âşık, görüşme arzusuyla yanmaya, yanık kalbinden şu gazeli okumaya başladı. Şir (Arapça) :

«Öyle bir sevgili ki, onun yerini kimse alamaz. Gönlümde ondan başkasına yer yoktur.

Öyle bir sevgili ki, gözümden ve cismimden uzak olsa da kalbimden uzak değildir.

Bana, 'O derde deva var mı?' diye sordukları zaman, 'Var, eğer sevgiliye kavuşursam' cevabını veriyorum.

Sevgilinin elinden zehir de olsa içerim. Çünkü onun verdiği zehir bana şıfa olur.»

O sevgi, şehvetle ilgili sahte bir sevgi olduğu için kısa bir süre sonra ateşi söndü. Sevgilinnin hayali Ali Beğ'in aklından çıktı. Onun gibi biriyle daha cilveleşti ve bir askerle başını alıp gitti. Yakınlarına ve akrabalarına, birinci sevgilisine düşman olmaları ve ikinciye iyi davranmaları konusunda yemin verdi. Birincisini ortadan kaldıracağına, ikinciye makam ve mevki vereceğine and içti.

Bunları anlatmamızın sebebi, onun bu tür çirkin hareketlerle ve kötü davranışlarla vakit geçirdiğini, kötü şeyler düşünüp, uygunsuz işler yaptığını belirtmektir. O, kendisinden beklenen görevleri yapmıyor, kendisine emanet edilmiş işlerde yanılıp aldanıyordu. Padişahlık, onun elinde, görmeyenin elindeki bir mücevher gibiydi. Onun kollarına bırakılmış olan ülke gelini, bir hadımın kollarına bırakılmış genç bir kıza benziyordu. Onun ne iyi ad kazanmaya ne de cömert olmaya niyeti vardı. «*Hasta gibi ne uyur, ne de uyutur.*» Beyt (Arapça) :

«*Çabayla bir mevkiye ulaştıktan sonra mevki artık senin gözünden düşer.*»

[94] Diğer taraftan Sultan, ruhunun yüce, tabiatının iyi ve kalbinin temiz olmasından dolayı, onun ülke yönetiminde ve devlet işlerinde gösterdiği başarısızlığa ve gevşekliğe üzülüp hayıflanıyordu. Devlet işlerinin bozulmasına, ülkenin durumunun kötüleşmesine, namusun ve hayanın yok olmasına dayanamıyordu. Fakat onlara mecburen göz yumuyor, o kötüye gidişi ve sapıklığı görmezden geliyor, o tuzsuz çorbayı içiyor, o kusurların üzerine örtü çekiyor, yapılan işlere hoşgörüyle bakıyor, kendi kendine «Ne olursa olsun sabret!» diyordu. Şiir (Arapça) :

«*Yanlışı doğru sayan sabit fikirli bir câhille başım derde girerse,*
Susmayı tercih ederim. Çünkü cevap vermemek de bir cevaptır.»

Ali Beğ, seyahatten dönünce Kayseri'ye yöneldi. Eski sevgilisi onun geldiğini duyunca korkup telaşa düştü. Kendisine bir kötülük geleceğini düşünerek kaçıp kurtulmak istedi. Fikrini Sultan'a açıklayınca, Sultan iyilik merhemini onun korku yarasının üzerine sürdü. Nasihat ilacıyla onun kalbindeki korkuyu yatıştırıp, acılarını dindirdi. Ona saldırırlarsa, saldırıların önüne geçip onlara engel olacağı, Ali Beg'le konuşarak o meseleyi halledeceği konusunda söz vererek onu emniyet ve huzura kavuşturdu. Sultan'dan yardım vaadi alan Ali Beg'in ilk sevgilisi Moğol, ikna olup şehirde kaldı. Birkaç gün sonra da Ali Beg, şu beytin manasına uygun olarak şehre geldi. Şiir :

«*Gönlünü ona buna kaptırsan da gerçek sevgi ilk sevgidir.*»

Ali Beg'in eski yarası yeniden depreşti. Küllenen ateş yeniden canlandı. Nehre akan su geri döndü. Şiir (Arapça) :

[95] *Sevgiliye tekrar kavuşunca gece karanlığında kaybolmuş olan mutluluk beni yeniden buldu.*

Dostlar, eğlenmeye devam edin! Çünkü artık ufukta ayrılık görünmüyor.»

Şiir :

«Yine gel de değerin eskisinden daha fazla olsun; şimdiye kadar bulamadığın ilgiyi bulasın.»

Ali Beg'in yeni sevgilisiyle anlaşıp işbirliği yapmış olanların çoğu, durumun kendi aleyhlerine döndüğünü anlayınca kaçıp dağıldı. Bir kısmı ise, Sultan'ın yanına gelerek ona, «Emir (Ali Beğ) bu kişiyi gözden çıkarmış, onun yokluğuna kendisini alıştırmış, dünyayı onun varlığından temizlemek ve onun kökünü kazımak istiyordu. Fakat siz araya girip, onun yükseltmesine ve bizim zarar görmemize sebep oldunuz. Bizi iyi bir durumdan, unutulmuş ve terk edilmiş bir duruma düşürdünüz. Fakat şunu iyi bilin ki, Ali Beğ her ne kadar belli etmiyorsa da kalbinde size karşı kin ve nefret beslemekte ve hakkınızda kötülük düşünmektedir» dediler. Şiir (Arapça) :

«Pek belirgin olan düşmanlığını saklamaya çalışıyor. Çünkü düşmanın gözleri, kalbindekileri ele verir.»

Sultan, «Ben bunu onun iyiliği için yaptım. Bu barışı, onun menfaatini düşünerek sağladım. Çünkü boş yere kan dökülmesini ve hiç sebep yokken insanlara zarar gelmesini istemedim. Bundan sonra karar onun. İster öldürür, ister bağışlar» diye cevap verdi.

Haberciler, Sultan'ın söylediklerini Ali Beğ'e anlattılar. Ali Beğ, hiç aldırış etmeden eski sevgilisiyle beraber olmaya devam etti. O hali öğrenen Sultan şöyle dedi : Beyt (Arapça) :

«Başkası suç işledi ama, azarlanan ben oldum. Sanki, pişman olanlara örnek olsun diye beni parmakla gösteriyorlar.»

Sultan, onların arasından ayrılıp, şehrin sınırları içinde kendi mülkiyetinde olan bir araziye gitti. [96] Bir süre orada kaldı. Orada kaldığı süre zarfında Yüce Allah'ın hikmetiyle onun büyüklüğü ve heybeti, gücü ve kuvveti düşmanlarını korkuttuğu için ona kötülük yapmaya kalkmadılar. O sırada Ali Beğ'in kötü yaşayışının, şehvet girdabına kapılışının, dünya nimetlerine boğuluşunun, içgüdülerinin ve nefsinin dizginlerini gevşetmesinin, sevişme ve şarkı dinlemekle vakit geçirişinin, ülke

ve milletin işlerini ihmal edilişinin haberi her yerde duyulmaya, yönetimde işlediği kusurlar dilden dile dolaşmaya başladı.

Onun yönetimde gösterdiği gevşeklik, her tarafa yayılınca yakında uzakta bulunan emirler ve ileri gelenler, ülkenin yönetimini ellerine geçirmeyi akıllarına koydular. Bunu gerçekleştirmek için herbiri çare düşünüp onun yolunu bulmaya çalıştılar. Ülkesinin uzaklığı bakımından herkesten daha yakın, askerlerinin sayısı ve gücü bakımından herkesten daha üstün olan Karamanoğlu, Ali Beğ'in günlerdir makamında eğlence meclisleri düzenleyip zevk ve safaya daldığını duyunca kendi kendine şöyle dedi: *«Fırsatın kaybı üzüntüdür.»* Şiir (Arapça):

«Önemli gördüğün bir işi yapmakta tereddüt etme! Çünkü geceler, sırasıyla gelip geçer.

Zamanın geçeceğini düşünerek elini çabuk tut! Çünkü ne kadar çok zaman gelip geçmiştir.»

Şiir:

«Hemen şimdi adaleti eline al! Hiç şüphe yok ki, yaşamak şimdiki zamandadır

Bu günün işini asla yarına bırakma! Çünkü yarının hikâyesini bilemezsin.»

Diğer yandan Moğol şeytanlarının alçağı ve Tatar ifritlerinin keferesi olan Samagar ile Çaygazan'ın ordusundan bir grup, kesinleşmiş bir kader ve yaydan çıkmış bir ok gibi Ali Beğ'in üzerine yürüdü.

Ali Beğ, saldırıyı haber aldığı sırada hamamda bulunuyordu. Başı açık, saçında tarak olduğu halde hamamdan dışarı fırladı. Atlarını, katırlarını, paralarını, eşyasını, alet ve edevâtını velhasıl her şeyini alarak birkaç adamıyla birlikte Sivas yolunu tuttu.

Karaman askerlerinden oluşan bir birlik, cesaret ve sebat göstererek peşine düşüp onu tâkip etti. Durumu öğrenen Sultan, Ali Beg'i kurtarmak için harekete geçti. Onu o tehlikeden ve badireden kurtarıp yeniden hayata kavuşturdu ve ikâmetgahına döndü. [97] Beyt (Arapça):

«Eğer bir işi emrederse, o iş olmuş bitmiş demektir. Eğer uzağı yakın etmek istemişse, o uzak yanında demektir.»

Bu olay, 777(1375-6) yılında oldu.

Karamanoğlu, Kayseri'ye gelince nâiblerinden güvendiği birini gönderip Sultan'ı Kayseri'ye getirtti. Birkaç gün sonra Moğol askerlerinden korkarak kendi ülkesine gitmek istedi. Kayseri'yi fethedip kaleyi

ele geçirmenin zor olduğunu anlayınca orada bıraktığı adamlarını *(nöker)* ve askerlerini, Sultan'a emanet edip, onun emrine vermek istedi. Fakat Sultan, yararı olmayacağını düşündüğü o anlaşmaya yanaşmak istemedi. İsrar üzerine, Sultan kendisine âit olan Larende ([201]), Konya ve Herakliye'de ([202]) emlak ve tarlaların, tamamen anlaşmazlık ve engellerden arındırılarak kendisinin tâyin edeceği vekillere, güvendiği kimselere teslim edilip, onların kullanımına bırakılmasını şart koştu. Bu şartı Karamanoğlu kabul etti. Sultan, güvendiği bir kimseyi emlâkin gelirini almak için onunla yola çıkardı.

Çok geçmeden Karaman Türkmenleri, Kayseri'de uygunsuz hareketlerde bulunup karışıklıklar çıkardılar. Sonunda Ali Beğ'in adamlar *(nöker)*, saldırı düzenleyip şehri ele geçirdiler. Karamanlılardan bâzısının öldürüp, bâzısını esir ettiler.

Aradan bir süre geçince Sultan'ın nâibi Larende'den döndü. Karamanoğlu'nun teslim etmeye söz verdiği mülk konusunda anlaşmazlık çıktığını, Karamanoğlu'nun o anlaşmazlığa müdahale edip ilgilenmediğini, aslının bozukluğunun ve nesebinin cimriliğini gösterdiğini ve gerçek niyetini belli ettiğini söyledi. Selçuk-nâme'de yazıldığı gibi Karamanoğlu, Larende'nin kömürcülerinin soyundandır. Onu hatırlayan Sultan'ın aklına Firdevsî'nin şu şiiri geldi : Şiir :

«Kömürcünün önünden geçersen, siyahlıktan başka ne elde edebilirsin?»

[98] SULTAN'IN KARAMANLILARLA SAVAŞMASI, ONLARI YENMESİ VE KAYSERİ'NİN FETHİ

Sultan, Karamanoğlu'nun 'ktülük ve ihanetini, riyâkarlığını ve ikiyüzlülüğünü iyice anlayınca, onun adamlarını Kayseri'den çıkarıp atmaya, onların kökünü kazıyıp yok etmeye karar verdi Allah'ın inayetiyle gökteki 7 gezegen gibi 7 kişiyle samimî olarak anlaşıp birlik kurdu. Onlar 7 kat gök gibi birbirinin ayrılmaz parçası oldular. Şiir (Arapça) :

«Susuzların kaynağa yürüdükleri gibi keskin kılıçların altında hızla yürüyorlardı.

Sabahın, gecenin yıldızlarını dağıttığı gibi düşmanlarını dağıtıyorlardı.»

Sultan, yaydan çıkmış ok, gökten inmiş yıldırım gibi o rezillerin üzerine yürüdü. Elmas renkli kılıcının darbesiyle lacivert gökyüzüne gü-

(201) Karaman.
(202) Ereğli.

rültü patırdı saldı. Şimşek gibi inen kılıcının darbesiyle düşmanlarının göğsünde ateş yaktı. Dağ gibi gürzüle karşı koyanların boynunu kırdı. Beyt (Arapça) :

«Sanki ellerindeki mızrakları düşmana saplamada birbirleriyle yarışıyorlar.»

Şiir :

«Senin mızrağının darbeleri göklerde vatan tutmuş. Senin gürzünün hayali güllerden oda seçmiş.»

Şimşek çaktıran kılıcının kıvılcımları her tarafa sıçramaya başladı. Sağdan soldan ölüm tufanı kalktı. Onun vuruşlarıyla düşmanların kelleleri atlarının üzerinden dolu gibi düşmeye başladı. Heybetinin kasırgasından hasımları, hazan mevsiminde düşen yapraklar gibi binek hayvanlarının üzerinden döküldüler. *«O gün insanlar, yayılmış pervaneler gibi olurlar. Dağlar atılmış renkli yün gibi olur»* ([203]) hükmünün dediği çıktı. [99] Beyt (Arapça) :

«Savaşta benim üzerime gelen gözlerdi. Uykuda kılıçlar ve kederlerden oluşan mızraklar kalplere saplanıyordu.»

Şiir :

«Gürzün, Rum beldelerine kıyamet günü getirir. Kılıcın Frenk ülkesi için bir felâkettir.

Gözünün iki başlı oku, göz ucuyla baktığı kimsenin kaşının üzerinde çürük ve kıvrım meydana getirir.

Kılıcının hızlılığı, bakışının çabukluğu yüzünden kader, senden 100 fersah uzağa kaçar.»

Sultan, sağdan sola saldırıyor, soldan sağa atılıyor, o âsileri, fenanın ve ölümün pençesine atıyordu. Sonunda önüne çıkan o zâlimleri Kayseri'den sürdü, onların baskısını zavallıların üzerinden kaldırarak yönetimi eline aldı. Kıyıya, köşeye saklananlar da diğerlerin durumunu görünce, kaçış yolunu tutup, canlarını tehlikeli girdaptan kurtardılar. *«Biz sana apaçık bir fetih verdik»* ([204]) müjdesi, Sultan'ın adına söylendi. Beyt (Arapça) :

«Kutlu bir yücelik ve artan bir nimetle desteklenen o sultana söyle!»

Yedi kişiyle tam üç yüz süvariyi bozguna uğratmanın ancak ilahi bir yardım ve ezelî bir destekle mümkün olabileceği hiç kimseye saklı

(203) Kur'an-ı Kerim, 101, 4 - 5.
(204) Kur'an-ı Kerim, 48/1.

değildir. *«Nice az bir topluluk vardır ki, Allah'ın izniyle kalabalık topluluğa gâlip gelmiştir.»* ([205]) *«Allah mülkünü dilediğine verir.»* ([206]) ülkesinden gelen bu fetih, Sultan'a ilk fetih olarak bağışlandı. Şiir (Arapça) :

«Felekler mutlulukları üzerinde saçtılar; melekler, şerefli kişiliğine saygı gösterdiler.

Yeryüzü senin evin, insanlar kölen, ay ayakkabın, Balık Burcu ise ayakkabı bağındır.»

[100] Sultan, böyle önemli bir fethin sarhoşluğuna kapılmıyor, kitap okumaktan kendini alamıyor, Yüce Allah'a ibadet etmekten geri durmuyordu. Aklı ona. dünya işleriyle uğraşmaya ve onun meselelerini çözmeye izin vermiyordu. Bunun için Sivas Valisi Hacı İbrahim'e haberci göndererek, «Böyle bir olay oldu. Benim emirlik yapmaya hiç niyetim yok. En kısa zamanda nâiblerinden birini gönderip şehrin ve bölgenin idaresini eline alıp istediğini yapabilirsin» dedi. Onun üzerine Hacı İbrahim, sözüne ve işine güvenilir yakınlarından birini Kayseri'ye gönderip onu Sultan'a emanet etmeden önce ona, Sultan'ın görüşünü almadan karar vermemesini, ondan bağımsız olarak hareket etmemesini, Sultan istediği zaman yönetimi ona bırakmasını, onun işine hiçbir zaman müdahale etmemesini sıkı sıkıya tembih etti.

Sultan, Karamanoğlu'na düşmanca davranıp onun ordusunu Kayseri'den attığı için rahatlayıp gevşemeyi uygun görmüyor, emniyet ve güvenlik açısından ona buna danışmaktan geri durmuyordu. Çünkü *«Vurursan acıtır»* demişler. Diğer yandan kadılık ve önemli işlerle vakit geçiriyor, çalışıp didiniyordu. *«O, her gün yeni bir iştedir»* ([207]) sofrasının başında oturuyor, *«Ol der olur»* ([208]) emrini gözetiyordu. Günlerin, takdir zarından neyi çıkaracağını, zaman sihirbazının mavi gökkubbenin altından hangi hünerini göstereceğini merak ediyordu. Beyt (Arapça) :

«Evde fazla kaldın, dediler. Çıkarsam menfaatimi kaybederim, dedim.»

O sırada Hacı Şadgeldi'nin eşi vefat etti. Hacı İbrahim, onun damadı olduğundan başsağlığı için oraya giderken Sultan'a kendisine refakat etmesini istedi. Şiir :

«Gökte parlayan yıldızlara benziyordun. Hiç şüphesiz ay parlaklığını senden almıştır.»

---

205 Kur'an-ı Kerim, 2/247.
206 Kur'an-ı Kerim, 2/249.
207 Kur'an-ı Kerim, 55/29.
208 Kur'an-ı Kerim, 6/73.

[101] Sultan, «*Sabreden sabrettiği ölçüde sevap vardır*» sözüne uyarak, onun dâvetini kabul etti. Yanında Ali Beğ olduğu halde Arturkâbad ([209]) denilen yerde ona katıldı. Birlikte Amasya'ya gittiler. Taziye ve başsağlığı dileklerini bildirip şöyle dediler: «*Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir.*» ([210]) Beyt (Arapça):

«*Bedenin ruhunda olduğu sürece yerini terk edip vatanından ayrılma!*

Dünyanın hüznü devamlı olmadığı gibi mutluluk da devamlı değildir.»

Rübaî:

«*Zamanın hadiselerinin bitip tükeneceği yok; dünyanın halinin başı, sonu yok.*

Böyle boş yere kendini üzme! Çünkü ömür, bir anlık üzüntüye değmez.»

O önemli görevi yerine getirip, o işin ağırlığından kurtulunca o olayın tozunu, onun (Hacı Şadgeldi) aklının köşesinden nesim rüzgârıyla temizlemek; o felaketin pasını, onun kalbinin aynasından zımpara ile kazımak istediler. Hacı Şadgeldi'den kaçıp çöllere düşmüş olan neş'e ve sevinci yakalayıp onun kalbine koymak, Anka gibi adını sanını kaybetmiş olan onun eğlence güvercinini, onun tabiat şahinine yeniden yakalatmak, onun üzüntüsünü ve kederini dağıtmak için ava çıktılar. O işi yerine getirip geri dönünce toplanıp bir araya geldiler ve her konudan konuşmaya başladılar.

O konuşma sırasında daha önce aralarında kan davası olan Hacı Şadgeldi ile Hacı İbrahim arasında kavga çıktı. Birbirine küfür edip sert davrandılar. Hacı Şadgeldi'nin adamlarından (nöker) birini o cinayetle suçlayıp yakaladılar. Hacı Şadgeldi, onu himâye etmeye kalktı. Onu onların elinden zorla aldı. Hacı İbrahim'e kötü davrandı ve ona ağır sözler söyledi.

Bu yüzden iki taraf arasında kavga çıktı. Ali Beğ, Hacı Şadgeldi'yi destekleyip yardım etmeye kalkınca, Sultan, «Bu fitnenin ateşinin yükselmesi ve bu kavganın büyümesi uygun olmaz. Sonra kötülük ve anlaşmazlık her tarafa yayılır» deyip ona nasihat etti ve onun gazaba gelip öfkelenmesine fırsat vermedi.

[102] Sonunda kin ve düşmanlık, onları birbirinden ayırdı. Hacı İbrahim Sivas'a döndü. Hacı Şadgeldi, Ali Beğ'e mal ve mülk vererek vakit kaybetmeden Kayseri'ye gönderdi. Böylece onlar birbirinden ayrılmış oldular.

---

(209) Sivas-Tokat arasında bulunan bugünkü Artukova.

(210) Kur'an-ı Kerim, 39/10.

HACI İBRAHİM'İN SULTAN'LA BİRLEŞMESİ ONU KAYSERİ EMİRLİĞİNE ÖZENDİRMESİ, ALİ BEĞ'İ AZLEDİP, SULTAN'LA ANDLAŞMASI

Daha önce Sultan'la bıçak ve peynir gibi olan Hacı İbrahim, onunla uğraşmaktan vazgeçti. Yağ ile süt gibi oldu. Kalbinin alanını kin ve nefretten arındırıp, Mısra (Arapça) :

«Gelin, hiç tartışmadan maziyi unutalım!»

Ali Beğ'in kişiliksizliği, tembelliği, aklının kısalığı, düşüncesinin yanlışlığı, sudan daha saydam ve güneşten daha açık olarak görülmektedir. Onun çirkin hareketleri ve kötü davranışları, fikrinin bozukluğu, huyunun kötülüğü, kalbinin karalığı ve soysuzluğu ispata gerek duyulmayacak kadar açıktır dedi. Beyt (Arapça) :

«Güzel, fakat soysuz, gururlu, üstelik terbiyesiz. İşte garip olan budur.»

İnsanları himâyesinin gölgesine çekecek ne cömertliği, ne de halkın huzur bulabileceği bir dergâhı vardır. Padişahlık sırası ona gelinceye kadar dünyanın sonu gelir; yöneticilik nöbeti onun oluncaya kadar dünya yok olur.

Şiir :

«Sen nere, dilberlerin saçının ucu nere? Sen zavallı, kendi ayağınla belânın içine gidiyorsun.

Ne sabırda ayağın, ne malda desteğin var. Git, çünkü bu iş sana göre değil.»

Onun ne talihi, ne gücü var. Ne vadisinde ot, ne ormanında ağaç var. Onun elinden ne hayır ne der şer gelir. [103] Kesesi bereketsiz, sandığı dolu olup haram yer. Anahtarı vekili olup kalbi hava ile doludur. O ve yokluk birbirine eşittir.

Mal biriktirmeyi her şeye tercih etmiş, pul ve parayı şan ve şerefe değişmişti. *«Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarf etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele!»* (211) Şiir (Arapça) :

«Eğer sen zorlukları yenmek için çaba harcamaz, iyilik için bağışta bulunmazsan,

Mevki sahibi olduğun halde kimseye yardım etmez, kimsenin elinden tutmazsan,

(211) Kur'an-ı Kerim. 9/35.

Senin yaşaman ile ölmen arasında bir fark olmaz. Kürdan bile senden daha faydalı olur.»

Onun itibar terazisinde ağırlığı yoktur. İnsanlık ve mertlik vâdisinde adı geçmez. Yasemin gibi her tarafı dildir, fakat konuşmaz. Menekşe gibi baştan başa kulaktır, fakat aklı yoktur. Şekli kırılmış bir heykele benzemekte. *«Tıpkı sıralanmış kof kütük gibidirler.»* ([212]) Ahlakı kötü, hareketleri çirkin, zulüm ve eziyet sahibi, öfke ve kin madenidir. Ona yaklaşırsan utanır, ondan uzaklaşırsan sevinirsin. Şiir (Arapça) :

«Bir cimri hamama girip bir yıl, hatta daha fazla orada yıkansa,

Üzerine ateşler dökülüp kemikleri toz halini de alsa,

Eli cömertlik için açılmaz, buğday tanesinin onda birini dahi kimseye vermez.»

Allah'a şükür bugün efendimizin şerefli varlığı, ilmin kaynağı, iyi ahlakın, adaletin ve insafın madeni, faziletin, cömertliğin ve iyiliğin topladığı yerdir. O, kılıç ve kalemin faziletlerini bir arada bulunduran, soyu asil, nesli temiz, ahlakı iyi, önder ve baş olmak için yaratılmış, itibar meydanının seçkini, hareket ve davranışlarıyla övülen, zamanın bilginlerinden ve devrin fazıllarından daha öndedir. [104] Şiir (Arapça) :

«Büyüklük hiçbir zaman seni bırakmaz. Yaptığın küçük işler bile büyük görünür.

Gittiğin yere bulut gibi rahmet saçarsın. Yüzün karanlıkta ay gibi parlar.»

Şiir :

«Ey padişah, mücevher işlemeli tacı ve padişahlık yetkisini sana ülke işlerini yoluna koysun diye verdiler.

Senin yetkin çok geniştir. Parlaklığın gökteki yıldızların parlaklığını geride bırakır.»

Padişahlık işini lâyıkıyla yapabilecek durumda. Cömertliği bütün yaratıklar için gerekli, ilmi ameliyle arkadaş. Soyunda asalet hâkim olmuş. Sülalesi cömert, aslı temiz, bilgisinin ünü her tarafa yayılmış. Ham ve kötü yanları kalmamış, Makamı üstün, mevkisi yüksek, yüzü ak, gaipten haberdar, ayıp ve kusurdan arınmış, işleri iyi, kötülüklerden emniyetti. Şiir (Arapça) :

«İyilik, yücelik, yiğitlik, mutluluk ve iyi ahlaklı yaşa!

Gayretini, dünyadakilerle karşılaştırırsak, seninkinin hepsinden daha üstün olduğunu anlarız.»

---

(212) Kur'an-ı Kerim, 63/4.

Şiir :

«Ey hükmüne kazanın rıza gösterdiği, ey kaderin, eline dizginini verdiği,

Eğer sen niyet eder, çaba gösterirsen, feleklere arzunu kabul ettirirsin.

Eğer devletin dilerse, asi feleğin boynuna tasma geçirir.»

Akıllı olmak bakımından senin eşin yok. Fazilette dengin bulunmaz. Utanmada senin gibisine rastlanmaz. Parlak güneş gibi sana da toz konmaz. Her mekanda görünürsün. Her yerde parlak altın gibisin. Kötülüklerden arınmış olup, cömertsin. Her iki dünyada da şereflisin. İki dil bilirsin. Dilin tatlı ve açık yüzün ak, alnın açıktır. [105] Senden ancak iyilik beklenir. Seninle ancak aklı kısa olanlar kavga eder. Seninle ancak talihsiz kimseler tartışır. Ancak alçaklar seninle eşitlik iddiasında bulunur. *«Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır kimse ile gören ve işiten kimsenin durumuna benzer. Durumları hiç eşit olabilir mi? İbret almıyor musunuz?»* ([213])

Şimdi yapacağın en doğru iş, elini yalnızlık eşiğinden çekip ayağını kararlılık üzengisine sağlamca basman, doğup büyüdüğün yer olan Kayseri'nin fethi konusunda acele edip, şehri himayen ve yönetimin altına alman ve yönetim makamına sağlam bir şekilde oturmandır. Ali Beğ'in zulümlerine ve serbest hareketlerine izin verme! Kendi iradenle bağımsız olarak hareket et! *«Gerçeğe eriştiren mi, yoksa birisi götürmezse gidemeyen mi uyulmaya daha lâyıktır.»* ([214]) Şiir :

«Gökyüzü yüz binlerce gözüyle elbette kör değildir. Seni görünce dizgini başkasının eline verir.»

Şimdi ben, süvarilerim ve adamlarımla, hizmetçilerim ve dört ayaklılarımla, konuşan, konuşmayan, değerli, değersiz her şeyimle seninle beraberim. Elimde olan ve olacak olanlarla seni destekleyip yardım edeceğim. Şiir :

«Ey dost utanmazsan, sana tâbi olurum; Ey sevgili arlanmazsan sana bağlanırım.

Hangi dost dostun sevgisinden yüz çevirir. Hangi yâr, yârın aşkın sırtını döner?

Eğer incindiysen, hâkim sensin, emir ver. Eğer kabul edersen, sana hizmetçi ve köle olurum.»

Emirlik ve yöneticilik hakkına iken, o makam ve mertebeye ulaşmak için çaba harcamamak ve o imkânı değerlendirmemek doğru bir iş ol-

(213) Kur'an-ı Kerim, 11/24.
(214) Kur'an-ı Kerim, 10/35.

maz. Reislik ve siyaset mesleğini kendi elinle itmek, o yüce makama oturmaktan çekinip isteksiz davranmak, senin gibi kişiliği sağlam biri için beklenmeyen bir iş olur. *«Emellerin peşinden gitmek, korkuya meydan okumaktır.»* Şiir (Arapça) :

«Ölünce en büyük mezar sana ayrılmıştır; senin için bazıları doğru, bazıları yalan söylüyorlar.

Senin soyun, büyüklüğünün en sağlam şahididir. Eskiler, senin hakkında övücü sözler söylemişlerdir.»

[106] Şiir :

«Felek bir kimsenin burnunu, mart kokusuyla hoç tutarsa, toprak ona misk ve amber ulaştırmak için birbirine girer.

Eğer düşman o padişahın kadehini kanla doldursa da, o kan ona hayat suyu olur.

Kılıç mücevheriyle donanıp süslenmiş olan ülke gelini daha kıymetli olur.»

Bu şekilde Hacı İbrahim'in ısrarlı teşviki ve cesaretlendirmesi karşısında Sultan özür dileyip affedilmesini istiyordu. *«De ki : Allah'ın bize yazdığından başkası başımıza gelmez. O, bizim Mevlâmızdır, inanlar Allah'a güvensin.»* (215) Şiir (Arapça) :

«Ben nefsimi terk edip kötülüğe veda etim. Hayatımda buna en iyi örnek sözüm ve işimdir.

Allah'a sağlam bir bağla bağlandım. İşte bu benim için en doğru ve en iyi şeydir.»

Şiir :

«Selâmet dalını tutan bir kimse, kötü bir şey tutmamıştır; Kanaat hazinesini seçen kötü bir şey seçmemiştir.

İnzivanın şerefini kazanmaış olan biri hiçbir şey kazanmamış demektir. Kanaatin yüzünü görmemiş biri hiçbırşeyin yüzünü görmemiş demektir.»

Buna rağmen Rabbanî takdirin yeniliklerini ve ilahî sanatın güzelliklerini düşünüyor, Allah'ın ezelde kararlaştırıp yazdığı şeyi ve eskiden verdiği kararı nasıl uyguladığını hayretler içinde takip ediyordu. *«Allah inananları, dünya hayatında ve ahirette sağlam bir söz üzerinde tutar; zâlimleri de saptırır. Allah dilediğini yapar.»* (216) O, arada, birçok defa beklenilmeyen şeyler kuvveden fiile çıktı. Hayal dahi edilmeyen, akıldan

(215) Kur'an-ı Kerim, 9/51.
(216) Kur'an-ı Kerim, 14/27.

[illegible] olaylar gayb âleminden görünen âleme geldi. Canın tene, kaşın göze yakın olduğu gibi birbirine yakın olan Ali Beğ ile Sultan'ın arasında görüş ayrılığı ve ihtilaf başgösterdi. Aralarındaki birlik ve anlaşma bağları, ayrılık ve düşmanlık bıçağıyla kesilip atıldı. Ali Beğ ile kanla et, kıl ile deri gibi birbirine girmiş ve kaynaşması olan Hacı İbrahim, ondan ateşin sudan, rüzgârın topraktan uzaklaştığı gibi uzaklaştı; [107] birlik ve beraberlik alanını terk etti. Kazanın yazdığı, kaderin takdir ettiği şekilde Sultan ile onun arasında anlaşmazlık ve husumet belirdi. *«Allah, dilediğini siler, dilediğini bırakır. Bütün kitapların anası O'nun yanındadır.»* ([217]) Beyt (Arapça) :

«Kudreti, dilediği yerde kendini gösteren, ortağı olmayan Allah'a hamdolsun!»

Rübai :

«Arzu sahrasında korunulan bir kimsenin işleri aracısız olarak yürür.

Bugün ortaya bir bahane atıp, istedikleri her şeyi yapmışlar.»

Hacı İbrahim, beklendiğinden daha üstün bir mevkiye ve yüksek bir makama ulaştı. Davranışların değiştirince Sultan, kendi kendine «Hayret ben tehlikelere ve felâketlere göğüs gereceğim, başka biri ondan faydalanıp onun meyvelerini toplayacak» dedi. *«Burada gözyaşı dökülüyor.»* Şiir (Arapça) :

Kötülük yaptığın ve yok olacağın zaman ona dua et!»

Sultan'ın bu şikâyetini duyan Hacı İbrahim, «Eğer şu anda Ali Beğ'i Kayseri'den uzaklaştırır, ayağını o bölgeden kesersen, orayı senin emrin ve yönetimin altına bırakırım. Orada bulunanlara göz dikip sahip çıkmam. Aksine seni destekleyip, güçlendirmeyi kendime borç bilirim, elimden geldiği kadar sana yardımı görev sayarım» diye yemin edip Kur'an-ı Kerim'e el bastı.

Onun üzerine Ali Beğ Amasya'dan, Sultan da Tokat'tan Kayseri'ye hareket etti. Sultan ondan önce şehre vardı. O bölge, uzun bir süredir Ali Beğ ve ondan önce de atalarının yönetiminde, oranın işlerinin düğümlerinin bağlanıp çözülmesi onların elinde olduğu için Sultan'ın yönetimi eline geçirmesi zor bir işti. Çünkü insanların yönünü alıştıkları bir yönden, başka bir tarafa çevirmek bir anda olacak iş değildir. Onların sevip bağlandıkları bir şeyi, kalplerinin derinliklerinden söküp atmak aniden gerçekleştirilmez. [108] Kur'an-ı Kerim de bu konuda şöyle buyuruyor: *Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Resul'e itaate gelin dense, babalarımızı üze-*

(217) Kur'an-ı Kerim, 13/39.

rinde bulduğumuz şey bize yeter, derler. Babaları hiçbir şey bilmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsa da mı?» ([218])

Bununla beraber daha önce şehrin seçkinlerine, sıradan insanlarına iyilik ve bağışta bulunan, onlara karşı adil ve dürüst davranan Sultan herkesin sevgi ve saygısını kazanmış kalbini fethetmişti. Şehre geldiği zaman etrafına o kadar çok insan toplanmıştı ki, Ali Beğ, yanında bulunan kalabalık bir orduya ve büyük bir güce rağmen, şehre yaklaşmaya cesaret edemedi. Oraya inmeyi göze alamadı. Yenilmiş ve ümitsiz olarak Berekut ([219]) kalesine gidip oraya yerleşti.

HACI İBRAHİM'İN ALİ BEĞ İLE ANLAŞIP ONU KAYSERİ'YE GETİRMESİ

Hacı İbrahim, mağlup olan Ali Beğ'in Moğollarla anlaştığını öğrenince Kayseri'ye geldi. Çünkü kendi kendine, Onun Moğolların yanına gittiğini, onlardan yardım ve destek istediğini, o uğursuz ve fesatların birleşmesinden karışıklıklar çıkacağını, karışıklıkların ülkenin her tarafına yayılacağını, ondan doğacak zarar ve ziyanı telafi etmenin uzun yıllar mümkün olamayacağını, fırsatın kaçtığı ve işin çığırından çıktığı zaman pişmanlığın fayda vermeyeceğini, teessür ve üzüntünün bir yararı olmayacağını, düşünüp endişeleniyordu. Akıllı kimseler *«Çıkışı kolay, inişi zor olan dağ seni aldatmasın»* demişler. Beyt (Arapça) :

«Tedbirini almadan bir işe başlayan kimse, zamanını boşuna harcamış olur.»

Bunları düşünerek, Ali Beğ'e yumuşak davranıp alttan almaya karar verdi. Ona elçiler ve mektuplar gönderdi, Güzel ve tatlı sözlerle iltifatlar yağdırarak şöyle dedi : «Eğer aramıza biraz soğukluk girmişse, o, senin kan davasında Hacı Şadgeldi'yi desteklemeye karışmandan, [109] beşikten mezara kadar sana bağlılık halkasını kulağına takmış ve hizmet palanını sırtına vurmuş olan bana karşı onun tarafını tutman ve onu bana tercih etmenden ve herkesin gözü önünde aramızdaki bağları koparıp benden uzaklaşmadan kaynakmıştır. Şiir (Arapça) :

«Ey Amr'ın annesi, yaptığından dolayı seni kınıyoruz. Seni kınamayan kişi kusurlu olur.»

Bunun yanında bu devletin gelişmesi için o kadar emeğim var ki, beni ondan kılıç ve mızrak ayıramaz. Ben size öyle gönülden bağlandım ki, O bağlar, kılıç ve hançerle kesilemez. Beyt (Arapça) :

---

(218) Kur'an-ı Kerim, 5/104.
(219) Yeri tespit edilemedi.

«Senin gölgede bir gün geçiren bir kimsenin durumu ne olursa olsun, güzel bir gün geçirmiş olur.»

Şiir:

«Eğer derimiz etimizden ayrılsa da senden ayrılamayız. Canımız bizden ayrılacağını bilse bile, senden ümit kesmez.»

Bu tür boş ve aldatıcı sözlerle sonunda Ali Beğ'i Kayseri'ye getirdi ve şehri ona verdi. *«Ebu Eyyub'un yağıyla karıştı.»*

Aradan bir süre geçince, daha önce bir araya gelmiş olan değişik gruplar ve menfaati çarpışan sınıflar arasında bir kez daha anlaşmazlıklar çıktı. Bâzıları bâzılarına incinip kin duymaya, bâzıları bazılarıyla kavga edip şehri terk etmeye başladı. Önce ikiyüzlülük ve sahtekârlıkla Sultan ile anlaşma yapıp onunla Ali Beğ arasına fitne ateşi atan, Sultan ona inanıp, sözüne ve yeminine kanarak Ali Beğ'i Kayseri'den atıp orayı ondan boşaltınca, yeminini ve andını bozup Ali Beğ'i tekrar Kayseri'ye getirerek şehri ona teslim eden Hacı İbrahim, kısa bir süre içinde ortalığı birbirine kattı. Anlaşmayı bozup onun şartlarına uymadı *«Ne onlarla ne de bunlarla olur, ikisi arasında bocalayarak Allah'ı pek az anarlar.»* ([220]) [110] Şir (Arapça):

«Renk değiştirmişsin, seni tanıyamadım. Şaşırdım kaldım Sen güney rüzgârı mı, yoksa kuzey rüzgârı mısın?

Şiir:

«Rumsan Rum, zenciysen zenci ol! Ya mum gibi yumuşak ya da taş gibi sert ol!

Bukalemun gibi renkten renge girme! Ya barış üzerinde ol, ya da savaş!»

Halbuki, aslında Kayseri vilâyetinin büyük bir kısmı, Sultan'ın hakkı veya mülkü idi. Babasından ve atalarından ona miras kalmıştı. Bir kısmını da şer'i yollardan, alnının teriyle kazanmıştı. Buna karşılık Hacı İbrahim aldatma sofrasını yayıp, attığı hileli zarlarla Sultan'ın gözünü boyamaya çalıştı; Kandırma ve yanıltma satrancında binbir türlü oyunu denedi. Doğuştan gelen iyiliği ve saflığı yüzünden, onun bu görülen hakaretine dayanmak, kurduğu acemice tuzağa kapılmak, asil ruhuna gökkubbeyi ve yerküreyi taşımaktan daha ağır geldi. Fakat *«O halde Allah'ın aramızda hükmünü bildirmesine kadar sabredin»* ([221]) hükmüne uyarak, keadisini dizginledi. *«Sabır, sıkıntının anahtarıdır»* tarafını tuttu. Onu şehirden ve bölgeden çıkaracak gücü kendisinde görmesine, kovup

(220) Kur'an-ı Kerim, 4/143.

(221) Kur'an-ı Kerim, 7/87.

defedecek cesareti olmasına rağmen, onu iyilik ve tatlılıkla şehre getirdi. Ona iyilik ve cömertlik göstermeden bir an olsun geri durmadı. Onun orada konaklayıp ikâmet etmesi için gerekli olan şeyleri yerine getirdi. Fakat o, Mısra (Arapça) :

«Testi içindekini sızdırır.»

sözü gereğince ondan gördüğü yardım ve iyiliklere karşılık, zulüm, sitem, düşmanlık ve hıyanet gösterisinde bulundu. Tabiatında var olan kötülükleri ve nefsinin çirkinliklerini açığa vurdu. *«Habis nefis, iyi insanlara kötülük yapıncaya kadar dünyadan ayrılmaz»* şeklindeki Peygamber'in sözünü doğruladı. Sultan, çok acı da olsa, mecburen onun bu davranışına katlandı. Her ne kadar bu hareket ona çok ağır geldiyse de onu unutmaya çalışıp şöyle dedi : [111] Beyt (Arapça) :

«Sabrı beğenilen bir şey olarak gördüm. Onun içinde muhtelif yollar var. Yolu olmayan şeye nasıl ulaşılır?»

Hacı İbrahim, bu şekilde uygunsuz davranışlarda bulunup, ahdini ve yeminini bozduktan sonrağ hokkabazlar ve ikiyüzlüler gibi hareket ederek Sultan'ı Sivas'a çağırdı. Sultan da, «Belki bunda bir hayır var» diyerek oraya gidip yerleşti. Sonra Hacı İbrahim'den ve adamlarından zarar gören bir grup ile Ali Beğ ve adamlarından nefret edip uzaklaşan bir grup arasında kavga ve ihtilaflar çıktı. Sultan bu zıt taraflar ve düşman toplulukların arasında çaresiz olarak vakit geçiriyor, üzüntü ve sıkıntı içinde yaşayarak şöyle diyordu : Şiir (Arapça) :

«Sevgilimi görmek için başımı çevirdiğimde, evimde sevmediğim kimseleri gördüm.»

O sırada Samagar Hızır Beğ'in güçlü ve kalabalık bir orduyla Yaylak'a hareket ettiği ve oradan Kayseri'ye saldıracağı haberi geldi. Bunu duyan Ali Beğ'i büyük bir ıstırap ve korku sardı. Hacı İbrahim'i çağırarak ona, «Bu kötü olaydan kurtulmak için hangi tedbiri almak gerekir? Bu felâket karşısında hangi yiğitten yardım istenir?» diye sordu. Sonra uzun uzun konuşup danıştıktan sonra Sultan'a dönerek, «Bu Yecüc fitnesine engel olmak için güçlü bir set lâzım. Bu yıldırımın zararından kurtulmak için sağlam bir mağaraya sığınmaktan başka çare yok» dedi. (Arapça) :

«Rüzgâr batıdan esince, kuzeyden esseydin, derim. Eğer o seni tanısaydı, yemin ederim ki, senin mahallende esecekti.»

Ezelî yardım ve ilahî destek Sultan'ın yanında olduğu için bu defa da Sultan, karşılıklı duyulan nefretin ve düşmanlığın ortadan kaldırılmasına, kıskançlığın ve zıtlaşmanın zararının giderilmesine aracı oldu. Da-

ha önce ezelden tespit edilmiş olan *«Allah ancak iyilik yapar»* hükmü doğruluk sahnesinde kendini gösterdi. [112] Beyt (Arapça) :

«Eğer bir kimse çalışkansa çabuk sivrilir; her taraftan iyilik kapıları onun yüzüne açılır.»

ALİ BEĞ'İN SULTAN'LA ANDLAŞMASI, SAMAGAR'I DEFETMESİ İÇİN ONU KAYSERİ'YE GÖNDERMESİ

Ali Beğ, Sultan'a karşı vefa ve doğruluk yolunu tuttu. Muhalefeti bırakıp dostluk ve arkadaşlık gösterdi. Güvendiği ve diğerlerinden üstün tuttuğu naiblerinden birini onun yanına göndererek, onu huzuruna davet etti.

Sultan, onunla Hacı İbrahim arasında kurulmuş olan yakınlığı düşünerek ağırdan alıp, «Onun (Hacı İbrahim) bilgisi ve rızası olmadan, seninle benim aramda kurulacak bir işbirliği ancak fitne ve karışıklık doğurur, kavga ve çekişmeden başka meyve vermez» diye haber gönderdi.

Ali Beğ durumu Hacı İbrahim'e anlattı. O da Sultan'dan Ali Beğ'in dâvetini kabul etmesi için rica etti. Sultan kabul etti. Fakat «Gizli toplantıların şartına uyup duyduğum sözleri sana söylemeyeceğim» diye şart ileri sürdü ve Ali Beğ'in yanına gitti.

Ali Beğ, Sultan'ı büyük bir ilgi ve saygıyla karşıladı. Onu övüp methetmede aşırıya kaçtı. Büyük bir menmuniyet ve sevinç göstererek şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«Ey korktuğum ve sevindiğim sırada yardım istediğim Allahım,

Senin kırdığını kimse saramaz, senin sardığını da kimse kıramaz.»
«Aslında bakılırsa, bugün ülkenin direği ve devletin dayanağı sensin. Herkesin huzuru, güveni ve geçimi senin tedbirine ve görüşüne bağlıdır. Şimdi Samagar'ın Moğol serserileri gözlerini Kayseri'ye dikmişler, Müslümanların evini ve yuvasını yıkmak istemektedirler. Ben senden oraya gitmeni, şehrin ve bölgenin ileri gelenlerinin ve sıradan insanlarının gönlünü alarak, dağılmış olan askerleri toplamanın, orayı düşmandan temizleyerek himaye edip gölgen altına almanı istiyorum. [113] Bir tehlikeyle karşılaşılacak olursan, hangi yolla olursa olsun kendimi oraya atıp, seni kurtarırım. «Sonra Sultan ile dostluk ve kardeşlik bağlarını kuvvetlendiren bir antlaşma yapıp, doğruluk ve vefa şartlarını yerine getiren sözler etti. Daha sonra Hacı İbrahim'e bir haberci *(kasıd)* göndererek, ona Tatar zorbalarının elini Kayseri'den çekmelerini sağlamak için Sultan'ı araç ve gereçle donatarak Kayseri'ye göndermek istediğini yeniden duyurdu.

Hacı İbrahim'in düşüncelerini ve aklından geçenleri öğrenen Sultan, «İki tarafın da yapmamı istedikleri şeyi yapmaya karar verdim» dedi. Şiir (Arapça) :

«Ben ihanet ederek sırrı açığa vurdum. Halbuki mert insanlar böyle yapmaz.

Sen sözünü sakınmadan söylersen, ben de onu saklamayabilirim.»

Bu şekilde iki taraf rıza göstererek Sultan'ı Kayseri'ye gönderdi. Sultan oraya varınca âsi ve muti askerler, Sultan'ın tanıdıkları ve arkadaşları her taraftan gelerek onun etrafına toplandılar. Kalabalık ve güçlü bir ordu meydana geldi. Kayseri valisi de ister istemez toplananların arasına katılıp diğer görevlilerin yanında yerini aldı.

O durumu öğrenen Hızır Beğ kaçıp Yaylak'ın yolunu tuttu. Sultan'ın gelişinin uğuruyla o vilayetin sâkinleri, mallarına ve canlarına göz dikmiş, kendilerini zulüm ve eziyet etmek için bekleyen Moğol mel'unlarının hücumundan korunup emniyette kaldılar. Emniyet ve huzurun gölgesinde rahatça kanat şırptılar. Şiir (Arapça) :

«Musa gelip asasını ortaya attığı zaman büyü de büyücü de kayboldu.»

O sırada Sivas'tan gelen Seyyidi Hüsam, Ali Beğ'den birlik, beraberlik, sevgi, saygı ve andlaşmaya bağlılık dileklerini içeren bir mektup getirdi. Mektupta Hacı İbrahim'den hakaret dolu sözlerle bahsediyor, onun sözünde durmadığını söyleyerek şöyle diyordu: [114] Beyt (Arapça) :

«Derdim bir olsa belki dayanabilirim. Fakat çok fazla olduğu için dayanamıyorum.»

Bunun dışında Ali Beğ'in mektubunda Hoca Beğ'in Kayseri'ye gelip kadılık işlerinde Sultan'a yardımcı olması hakkında bir de teklifi vardı.

Sultan, onun bu teklifini uygun görerek kabul etti. Ona ilgi gösterdi. Hoca Beğ ile Seyyidi Hüsam, Sultan ile yeni bir andlaşma yaptılar. Buna göre iki taraf, işlerde birbirine danışıp yardım edeeck, dostluk çeşmesini kötülük ve hile pisliğinden arındıracaklar, andlaşma ve dostluğa ters düşecek hareketlere başvurmayacaklar, Sultan'ın emir ve telkinlerinden dışarı çıkmayacaklardı.

O andlaşmanın üzerinden birkaç gün geçince, Sultan dünya işlerini bir yana bırakıp inzivaya çekilmek, bir köşede oturmak istedi. Sonunda aklından geçeni yaptı ve kanaat köşesine çekildi ve inananların İmamı ve Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib'in *-Allah ondan razı olsun-* feyzinden feyiz alan şu mısralarını söyledi. Şiir (Arapça) :

«Allah bana ne verdiyse kanaat edip Allah'a tevekkülde bulundum.

Gelip geçen şeylerde güzellik görünürse de, güzellik ancak kalıcı olan şeylerde vardır.»

Şehri Hoca Beğ'e emanet edip, ilmî bilgileri yayıp, öbür dünyaya ait saadetler kazanmakla meşgul oldu. Herbiri bir taraftan gelmiş ve Sultan'a samimî olarak bağlanmış olan genç askerler, o durum karşısında başlarını Hoca Beğ'den kurtararak, sırtlarına hırka giydiler.

HOCA BEĞ'İN ANDLAŞMAYI BOZARAK SULTAN'I ZOR DURUMDA BIRAKMASI

Hoca Beğ'in nefsinde bulunan kötülük ve yapısında olan fesatlık harekete geçerek Sultan'a zarar vermek istedi. Sultan, onun hıyanetinden habersiz bir köşede oturduğu için, olay önlenemez duruma gelmiş, onun kötülüğüne karşı tedbir alma imkânı kalmamıştı. [115] Şiir (Arapça) :

«Eğer bir kimse yapılması mümkün olan şeyi zamanında yapmazsa, fırsat elden kaçınca hiç yapamaz.»

Bir gün şehrin kenarında Sultan'ı tutuklayıp, cimrilerin kalbinden daha dar, cahillerin ruhundan daha karanlık bir kuyuya hapsettiler. Böylece onun arkadaşlarına güvenmesi, onların onu kıskanarak kuyuya atmaları durumu ile Yusuf'un durumu arasındaki benzerlik ortaya çıkmış oldu. Beyt (Arapça) :

«Anberden koku çıkaran ateş gibi gençlik ve fazilet sana zor durumlarda yardımcı olur.»

Şiir :

«Tatlı çekirdeğin daima kabuğun içinde bulunduğu gibi her belânın içinde de bir mutluluk sokulmuştur.

Ayın küçülmesi, senin gözünün onu öyle görmesindendir. Kuyumcunun altına değer vermesi, onun bilgili oluşundandır.

Kılıcı bir yere saklamakla onun değeri azalmaz. Aynanın kusurunu, ancak ondan anlayan anlar.

Kitap değerli olduğu için o korunur. Harflerin üzerine şedde koymak onları kolay okumak içindir.»

O karanlık düşünceli alçaklar, o ışığı, kuyunun karanlığıyla kapatmak istiyorlardı *«Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler.»* ([222])

---

(222) Kur'an-ı Kerim, 61/8.

Bunu yaparken, güneşi balçıkla sıvamak istediklerini ve dişleriyle demiri kemirdiklerinden haberleri yoktu. *«İnkârcılar ne kadar istemeseler Allah nurunu, dinini tamamlayacaktır.»* (223) O kısa görüşlü cahiller Allah'ın kılıcına karşı savaştıklarını bilmiyorlardı. Işığı pençe ile yok etmeye çalıştıklarından ve dağı tırnaklarıyla kazdıklarından habersiz idiler. *«Kendileriyle arzuladıkları şeyler arasına artık engel konur.»* (224) Mısır'a azizlik, peygamberlik ve sultanlık yapması gereken Yusuf'a arkadaşlarının hilesinden ve zindana düşmekten ne zarar gelir? Vahşi hayvanlara ve kuşlara söz geçiren Süleyman'a ifritlerin kötülüğünden ve âsilerin hilesinden ne zarar gelebilir? Misk kokusunun üzerine örtmek onun değerini düşürmez. Altını bir yere saklamak onun ayarını değiştirmez. Şiir (Arapça) :

«Bu günler, evlere benziyor; her zaman insanı geniş bir evden dar bir eve sokuyor.

[116] *Allah'ın Resulü Yusuf'u kendine örnek al! O da senin gibi zindanda ve güç durumlarda kaldı.*

Yusuf, karanlık zindanda büyük bir sabır gösterdikten sonra ülke sahibi oldu.»

Yazarın Şiiri :

«Iki üç gün zindandan ve kuyudan nasibini alsa da ne gam! Zaman onun makamını ve değerini iade etti.

Kuyudaki gümüşü ve yüzükteki akik taşını yüceltip onlara değer verirler.»

Sultan, dağ gibi o kötülüğe ve zulme dayanarak ayağını diredi; iradesini ve vekârını elden bırakmadı. Ezelî lütfun iyiliklerine ve ilahî yardımın geleceğine güvenerek, o karanlık ve dar yerde, o ışık görmeyen mahzende tevekkül kapısının önüne oturdu ve kendi kendine şöyle dedi : *«Allah sana bir sıkıntı verirse, onu O'ndan başkası gideremez. Sana bir iyilik dilerse, O'nun nimetini engelleyecek yoktur.»* (225) Şiir (Arapça) :

«Ey hüzünlü kalp, sabret! Bu işin sonu zaferle bitecek.

Zaman bana ne kadar eziyet ettiyse de onun beni değiştirmediğini görüyorsun.

İster içkili olalım, ister ayık, bizim gözümüzde günlerin hiçbir farkı yoktur.»

Sultan bir süre o kuyuda kaldıktan sonra, bir gün onu Ahı İsa ile birlikte oradan çıkararak başka bir kuyuya koydular. Onun halinin Yu-

---

(223) Kur'an-ı Kerim, 61/8.
(224) Kur'an-ı Kerim, 34/54.
(225) Kur'an-ı Kerim, 10/107.

suf'un haline benzemesi böylece bir kere daha ortaya çıkmış oldu. Yusuf'u önce kardeşleri kuyuya attı. *«Onu bir kuyunun derinliklerine bırakın!»* ([226]) Ondan sonra bir grup tüccar onu oradan çıkardı. *«Yolculardan onu bulup alan olur»* ([227]) dendiği gibi alıp Mısır'a götürdü. Onu ikinci kez, Züleyha'nın yüzünden zindana koydular. Sultan'ı da aynen onun gibi birinci kuyudan çıkarıp ikinci kuyuya attılar.

Sultan'ın bu hali, Yusuf'unkine benzemesinden başka, Allahın elçisinin gençliğinde yakınlarından ve sâdık dostlarından meydana gelen 12 kişiyle, kâfirlerin yaptıkları kötülükler, onların Yahudilerle birleşerek ona saldırması ve onun dinini inkâr etmesi yüzünden bir mağaraya saklanmasına benzemektedir. Sultan da onun gibi Ahı İsa ile birlikte kuyuya atıldığında genç yaştaydı. Bu azap onun ruhî meselelerini halledip, zamanın kötülüklerini üzerinden atmasına sebep oldu. Önüne yemek konduğu sıralarda Sultan, vücuda girenin çıkacağını, çekmenin itmeyi dâvet edeceğini düşünerek yemeğe dokunmaktan kendisini alıkoyuyor, [117] doğuştan gelen utanma duygusu yüzünden iftar etme konusunda tabiatının dizginini kısıyordu. O durumu, şöyle anlatıyordu : «Riyazete devam etmem, yeyip içmekten uzak durmam, iç temizliği için şart olan zahirî işlerden kaçınmamı ve gönül aynamı temizlememi sağlamıştı. Manevî kuvvetler, bendeki maddi hisleri emri altına almıştı. Kale dedikleri zaman kuyu anlıyordum ve ondan arkadaşımı haberdar ediyordum. Zikirde bulunduğum, nefsimle hesaplaştığım, Allah'a yönelip dünya ile bağlarımı kopardığım için o karanlık kuyu bana aydınlık geliyordu. Hatta taşçıların *(seng-traşan)* keserlerini gözlerimle görüyor, arkadaşıma, 'Sen de görüyor musun?' diye sorunca o da 'görmüyorum' diye cevap veriyor ve benim halime şaşırıp kalıyordu.»

Yine o,o günleri şöyle anlattı : «Durumumun iyice kötüleşip üzüntümün ve sıkıntımın arttığı o günlerde şöyle bir rüya gördüm : Bir kuyuda oturmuştum. Karşıma kötü kumaştan yapılmış bir perde astılar. O sırada oraya gelmiş olan birkaç Arap genci gördüm. Onlar birbirine, 'Bu genci kuyudan çıkarıp tahta oturtmanın zamanıdır'dediler. O söz beni rahatlattı. Onlara, 'Siz hangi kabiledensiniz?' diye sorunca, 'Biz Arapların Dehna kavmindeniz. Dehna, Temim bölgesinde bulunan bir yerin adıdır' diye cevap verdiler. Ben o ana kadar oranın adını duyup işitmemiştim. Kendi kendime, herhalde bunlar Arap eşrafındandır, dedim.»

O zamana ait Sultan'ın anlattıklarından biri de şu : «Bir gün, birkaç kişi konuşurken birbirlerine Hacı İbrahim'in Hoca Beğ'in üzerine geldiğini, Hoca Beğ'i yakalayıp, Kayseri'yi fethettiğini söylediklerini

(226) Kur'an-ı Kerim, 12/10.
(227) Kur'an-ı Kerim, 12/10.

duydum. «*Arkadaşı, üzülme Allah bizimledir, diyordu; Allah da ona güven vermiş, görmediğimiz askerlerle onu desteklemişti.*» ([228]) Duyduklarımı Ahi İsa'ya anlattığım zaman bana, 'Böyle şeyleri nerden duyuyor, nasıl uyduruyorsun?' dedi ve şaşkınlığını belirtti. Bana inanmadı. Sonunda bize yiyecek içecek getirmekle görevli olan adama, sakladığı şeyleri ona olduğu gibi anlatıp 'Biz durumu biliyoruz. Sen niye onu bizden saklıyorsun?' diye sorunca, «*Allah haberlerinizi bize bildirmiştir. Allah da, peygamberi de işleyeceklerini görecektir.*» ([229]) Adam, şaşkınlık içinde olanları anlatarak, 'Bu olanları size kim anlattı'diye sormaktan kendini alamadı. Ahi İsa da her zaman olduğu gibi benim bu kehanetime şaşırıp kaldı. O arada Kayseri'ye bir ordu geldiğini, Kayseri yöneticilerinin onlarla müzakereye başladıklarını duyunca gelenlerin kendi kabilemden olduklarını anladım. Onlar savaşıp kale halkını sıkıştırdıkları sırada ben kuyunun dibinden, 'Ey kardeşler, biriniz kuyunun başına gelin, size diyeceklerim var' diye bağırınca Gıyas adında biri geldi. Onun adını uğurlu saydım ve 'Ey Gıyas, Hacı İbrahim Kayseri'yi işgal edip Hoca Beğ'i yakaladı. [118] Şimdi sizinle savaşan benim kabilemdir. Ben onların hepsini tanır, adlarını sayarım'deyince. Gıyas hayret ederek, 'Bu olayların mahiyetini sana kim haber veriyor. Bütün bunları nereden öğreniyorsun?» diye sordu. Ben de ona, 'Sırların doğduğu yer bana bu bilgileri veriyor. Şimdi var kale komutanına *(kutval)* söyle de beni bu kuyudan çıkarsın. Çünkü ben sizin malınıza ve canınıza zarar verecek bir iş yapmadığım gibi sizden de bana kötülük gelmedi ve bana düşmanlıkta bulunmadınız. Eğer şimdi benim adamlarım ve askerlerim size saldırmışlarsa, bu benim isteğim ve iradem dışında olmuştur. Ben şimdi onların yükünü sizin üzerinizden kaldıracağıma, onların zararından sizi uzak tutacağıma söz veriyorum'dedim.»

SULTAN'IN KUYUDAN KURTULARAK MAKAM VE MEVKİYE KAVUŞMASI

Kale yöneticisi *(sâhib-i kale)* durumu öğrenince Sultan'ı Ahi İsa ile birlikte kuyudan çıkardı. Kötü bir hareket ve çirkin bir davranış olan bu olaydaki hatasını affettirmek ve günahını bağışlatmak için özür dileme merasimi düzenlendi. Sultan'a sevgi ve saygı gösterisinde bulundu ve dedi : Şiir (Arapça) :

«Cömert insanlar güneş gibi yücelip gözbebeği gibi kıymetlendiler.

İnsanları kınamayın! Doğrular saklı olduğu için en zekileri bile hata yapabilirler.

Acı ilaç içmenin sonu tatlı olur. Onu içince sıhhat bulur iyi olursun.»

(228) Kur'an-ı Kerim, 9/40.
(229) Kur'an-ı Kerim, 9/94.

Onun üzerine küçük büyük, yönetilen, yönetici bütün kale halkı gelip Sultan'ı tebrik ettiler, Onun vücudunu sağlam ve canını selamette görünce kalpleri ferahlıyor ve üzüntüleri dağılıyordu. Bu yüzden Yaradan'a şükrediyorlardı. Bu olaydan canı yanmış ve zarar görmüş olan aşiretler, kabileler, seçkinler, sıradan insanlar şükür için secdeye kapanıyorlardı. Ayağa kalkınca içlerinden gelen şu sözleri söylüyorlardı : [119] Şiir (Arapça) :

«Sen benim gözümde yüce dağlardan daha yücesin; ışıkların arasında bir ışık gibisin.

Sen benim tutuğunduğum dalım, kolum, cennetim, dilim, tırnağım ve dişlerimsin.»

Kalenin ileri gelenleri, kendilerinden, samimî olarak Sultan'ın etrafına toplandılar; onun iyilik gölgesine girip huzur buldular.

Allah'ın nimetlerine şükreden ve ona sığınan Sultân, Yusuf gibi kuyunun darlığından kurtulup makamların en yükseğine erdi. Güneş gibi tutulma durumundan çıkıp en parlak zamana ulaştı. Ok gibi elden kaçırdığı bir işi tekrar ele geçirip mızrak gibi yükseğe çıkardı. Üzengi gibi ayak altına düşmüş olan bir davayı, tekrar yüce makamına oturttu ve hal diliyle şöyle dedi : Şiir :

«Allah'a şükürler olsun, güneş mutlu ve arzusuna kavuşmuş olarak tutulma perdesinden dışarı çıktı.

Allah'a şükürler olsun ki, uğurlu yıldızın etkisinden dolayı, ay ışığı görünmezlik merkezinden kurtuldu.

Allah'a şükürler olsun ki, hem devletten zayıflık, hem de ülkeden güçsüzlük uzaklaşıp gitti.»

Sultan bir gün bana şunları anlatı : «O kuyuda 51 gün kaldım. Bu sayı, 40 necip kişinin, 7 abdalın ve 4 veli'nin toplam sayısına eşittir.»

Yine o, o olaydaki güzel tesadüfler ve beklenmeyen rastlantılar hakkında şunları söyledi : «O kuyuda 5 kişi idik : Benim adım Ahmed, diğerlerinki ise, Muhammed, Mahmud, İsa ve Süleyman idi. Şimdi önce 5 sayısını ele alalım : [120] Kendi nefsini ve başkalarınınkini korumak manasına gelen 5 sayısı, afetlerden ve felâketlerden kurtuluşun ve selâmetin delilidir. *«Rabbiniz size nişanlı beş bin melekle yardım eder»* (230) âyetinin kerâmetiyle o korkunç yerden ve tehlikeli durumdan canımı kurtardım.O zorluk, yerini ferahlık ve rahatlığa bıraktı. Bundan başka Ahmed, Muhammed, Mahmud kelimeleri aynı kökten türemiş kelimeler olup, yaşama ve hayatta kalmaya delâlet ederler. *«Körü ve alacaklıyı iyileştiri-*

(230) Kur'an-ı Kerim. 3/125.

rim; Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim.» ([231]) Diğer yandan Süleyman, padişahlık ve peygamberlik sıfatlarını kendinde toplayan bir isim olup, dünya ve ahirette üstün olmayı gerektirir. Kelime olarak da sıhhat ve selâmetle ilgilidir. Başka bir konu da o kalenin adı Ağca-kale idi ([232]). Renklerin en üstünü olan beyaz, aydınlık ve ferahlık işaretidir. Kuyu ise, makamın zıddıdır. Görüldüğü gibi bu güzel tesadüflerin herbiri,, benim kurtuluşumda etkili oldu. ve zamanı gelince özelliğini gösterdi. Bu olay meydana gelmeden birkaç yıl önce Şeyh Kutlu Şir, hal diliyle bana bunların başıma geleceğini anlatmış, gözünün ucuyla yumşak bir ifadeyle bana şöyle demişti : Mısra :

«Sen nere, hapis nere? Kimin malını çaldın?»

O karanlık zindanda ve dar kuyuda tutuluşumun en önemli sebebi şuydu : Yüce Allah, üç defa bana Kayseri'yi fethetme şerefini bağışladı. O bölgenin kadılık işlerinin çekip çevrilmesini benim irademe ve yetkime bıraktı. Benim saltanat ve padişahlık görevini üstlenmem için velilerin ve abdalların telkinlerini vesile kıldı. Ben bu şekilde görevi üstlenmem için açık işaretler ve emirler bulunmasına rağmen, ondan kaçındım. Selâmeti reisliğe tercih edip, yöneticiliğe karşılık yalnızlığı seçtim. Sonra hatamı anlayıp, kendi kendime, «Eğer Kapıları Açan *(Mufettihü'l-elbab)* beni o belânın azabından ve musibetin sıkıntısından kurtarırsa ve elime bir defa daha yönetimin başına geçme fırsatı geçerse, o fırsatı değerlendireceğim. Varlıkların en seçkini, fazilet ve cömertlik madeni, göçebelerin ve şehirdekilerin efendisi, hikmet kitabının başlığı, nasihat ve öğüt kitabının önsözü olan Peygamber'in *«Önüne yönetim kapıları açılan kimse hemen içeri girsin. Çünkü o kapının geri ne zaman kapanacağını kimse bilmez»* sözünü tutmaya karar verdim.' Şiir (Arapça) :

«Eğer rüzgâr gelmişse onu ganimet bil! Çünkü her fırtınanın sonunda sukûnet vardır.

Bağış yapmak için geç kalma! Çünkü ne zaman öleceğini bilemezsin.»

[121] Şiir :

«Ebedî devletin eteğini ve ümidini yakasını tutanlar, onu bir daha bırakmazlar.»

Sultan, o tehlikeli durumdan sağ salim kurtulunca yönetimi eline geçirmek için fırsat kollamaya başladı. O sırada Kayseri'nin yakınında bulunan Hacı İbrahim'in yanına gitti. Fakat Hacı İbrahim'in naibleri,

(231) Kur'an-ı Kerim, 3/49.
(232) Artukâbâd yakınında bir yer.

cahillikleri ve bilgisizlikleri yüzünden onu yanlarına koymak istemediler. Yüzüne dostmuş gibi davranıp arkasından kötü sözler söylediler. İkiyüzlüler ve sahtekârlar gibi davranarak onu arkasından vurmak istediler. Böylece zehiri şerbete döküp, ağuyu balla karıştırdılar. Yakınları ve adamları Sivas'ta olduğu için Sultan, onların bu davranışlarına karşı sabır ve tahammül etmekten başka çare göremedi. Şiir (Arapça) :

«Her zaman kötülüklerin düşmanı ol! Günlerini kötülük görmeden geçir.

Eziyet gören bir insan gülse bile, aslında onun yüreğine ateş düşmüştür.»

Sultan'a eziyetler etmiş ve onu yok etmeye kalkmış olan Hoca Beğ ile Seyyidi Hüsam'ı, zincire vurulmuş ve ayaklarına köstek takılmış halde Hacı İbrahim ve adamları yanlarında götürüyorlardı. Onlar böylece ettiklerinin cezasını çekiyorlardı. Sultan da onlarla birlikte Sivas'a gitti. Yolda onların düşmanlıklarından ve sert davranışlarından incindi. Onlarla beraber olmanın üzüntüsünü ve sıkıntısını çekti.

HACI İBRAHİM'İN HIZIR BEĞ İLE ANDLAŞARAK ALİ BEĞ'İ TUTUKLAMASI

Hacı İbrahim, Hızır Beğ ile sevgi ve dostluk bağlarını güçlendirdi. Onun kızını nikâhına alarak yakınlığı pekiştirdi. Onun üzerine Kayseri'yi Hızır Beğ'e verdi ve aralarında su sızmaz oldu. Hacı İbrahim işi o kadar azıttı ki, efendisinin oğlu Ali Beğ'i tutuklatıp, başına adamlar koyarak yanına kimsenin yaklaşmasına izin vermedi.

[122] Ali Beğ'in fitnelik ve fücurluk edip haddini aştığından dolayı Hacı İbrahim her ne kadar o hareketinde haklı olsa da, Ali Beğ'in, onun velinimetinin ve yetiştirenin oğlu olması, babasının onun üzerinde büyük hakları bulunması yüzünden halk onun bu hareketini uygun görmedi, adı, Hacı İbrahim'i nankörlük, hak ve iyilik bilmezlikle suçladı, onu açıktan açığa kınayıp yerdi.

Aradan bir süre geçince Seyyidî Hüsam'ı Ali Beğ'e teslim ettiler. Hoca Beğ'i akrabası olan Hacı Şadgeldi'nin şefaatıyla serbest bıraktılar. Ali Beğ bir defa daha Moğollarla anlaşarak, fitne tozu kaldırmak ve fesat ateşi yakmak istedi. Karışıklık ve nifak çıkardı. Sultan ise, iki taraf arasında üzüntü ve sıkıntı içinde kaldı. Beyt (Arapça) :

«İnsan her zaman istediğini elde edemez Rüzgâr bazen, gemilerin gidişini zorlaştırak yönde eser.»

O, huzursuz olarak günlerini geçirmeye, ne yaptığını bilmeden vakit öldürmeye başladı. O sıkıntılardan kurtulmak için bazen geniş alanlara

avlanmaya gidiyor, bazen de ruhun kuvveti ve kalbin azığı olan alim ve fazıllarla sohbet etmenin cilasıyla kalbinin aynasındaki üzüntü ve keder pasını siliyor, derdine deva, hastalığına şifa buluyordu. *«Dostlarla karşılaşmak hüzünlerin şifasıdır»* Şiir (Arapça) :

«Eğer eşek değilsen insanlarla konuş! Çünkü konuşmak insan içindir.

Dost olmak istersen bilgili insanlarla ol! Cahillerle olunan dostluk ayağı kaydırır.»

Şiir :

«Sevgilinin sevgiliyle sohbet etmesi, onun cennete girmesiyle aynı şeydir; sevgiliyle görüşmek cehennemden uzaklaşmak demektir.

Sevgilinin huzurunda bulunduğun her anın değerini anla! Çünkü hayatın en güzel anı o andır.»

O sırada Moğol Samagar ile düşman olan ve ona kin duyan Barambay kabilesi yaylak'a hareket etti. [123] Samagar'ın onlara karşı koyacak gücü olmadığı için, kaçıp Hacı İbrahim'e sığındı. Bu ikisi birbiriyle anlaşıp dost oldular ve kalabalık bir ordu toplayıp Barambay kabilesinin üzerine yürümek için fırsat kolladılar. Bu arada durumlarını güçlendirmek için Sultan'la da anlaştılar. Diğer yandan Barambay kabilesi, onların anlaşıp biraraya gelmelerini önemsemedi. Hepsi bir araya gelip Hacı İbrahim'in karşısına çıkarak, «Tutsak ettiğiniz beyimizi serbest bırakın da size dokunmayalım ve çekip gidelim. Değilse kavgaya ve savaşa hazır olun»dediler.

Hacı İbrahim'in onlara karşı koymaya gücü, onlara engel olup defedecek kuvveti olmadığı için Barambayların bir kolu olan Ala Gözlü kabilesiyle konuşup, diller döküp iltifatlarda bulunarak onlarla barış anlaşması yaptı. Geri dönerken, Moğol Barambay atlılarından bir topluluk onları arkadan çevirerek savaşa başladı. Hacı İbrahim, onlara karşı koymaya cesaret edemedi. Hezimete uğramış olarak Sivas'ın yolunu tuttu ve şöyle dedi : Mısra (Arapça) :

«Dünyayı ganimet saydım.»

Hacı İbrahim, kendi kendine artık bir daha o tür hareketlere girişmeyeceğine, selameti oturmakta arayacağına, canına ve malına saldırılıp mecbur kalmadıkça şehirden dışarı çıkmayacağına dair söz verdi.

O günlerde Sultan şöyle bir rüya görmüştü : Hacı İbrahim'in günleri ve rızkı tükenmiştir. Bilinen ecel ve beklenen son yaklaşmış olup o yok olacaktır, diye bir ses duydu. Sultan, bu rüya üzerinde kafa yoruyor ve kendi kendine, «Onun ölümü ve bu dünyadan ayrılışının benim işle-

rimin yoluna girmesine ve durumumun düzelmesine sebep olması garip bir kader. Çünkü böyle olursa, Ali Beğ ve adamları, zulüm ve eziyet gördükleri Hacı İbrahim'in benimle arası açık olduğu için bana yaklaşacaklar, emirlik ve valilik makamına tâlip olacaklardır, diyordu.

O bunları düşünürken Ala Gözlülerin askerleri yenilmiş olarak gelip, Hacı İbrahim'den yardım isteyerek ona, [124] (Barambay'ın askerleri seninle işbirliği yaptığımızı ileri sürerek bizi mağlup edip reisimiz ve başımız olan Emir Hasan'ı katlettiler. Gelip sana sığındık. Zaten senden başka sığınacağımız bir kimse de yok» dediler. Şiir :

«Ya bundan daha iyi bir şekilde beni himâyene al! Ya da insafa gel başımı kurtar!

Ya cömertler gibi bana bak! Ya da büyükler gibi benim kellemden vazgeç!»

HACI İBRAHİM İLE SAMAGAR'IN BARAMBAY İLE SAVAŞA GİTMESİ VE ÖLDÜRÜLMESİ

Ecel, Hacı İbrahim'i aradığı, kader gelip yakasına yapıştığı için daha önce evinde oturup selâmet köşesine çekilmek istemesine rağmen fikri değişti. «*Kaza gelince feza daralır*» sözü uyarınca hiç de gereği yokken savaş için harekete geçmeye karar verdi. O sırada takdir sarayının yazarları, onun hayal sayfasına şunları yazıp gözünün önüne koymuşlardı : «Düşman senin ününü ve gücünü duydu. Kendi güçsüzlük ve acizliğini anladı. Şimdi senin, süvarilerinle onların arkasından gidip, bu fırsatı ganimet sayman ve bütün gücünü savaşa vermen gerekir. Eğer bugün ok gibi peşinden koşmazsan, yarın istesen de kılıcınla onu bulamazsın. Çünkü Yay Burcu gibi hanesine yerleşir, işlerin dizginini tekrar eline geçirir, güçlenip kuvvetlenir ve seni ortadan kaldırmak için fırsat kollar. O zaman pişmanlık fayda etmez. «*Konuşmayı bırak, emri yerine getir.*» Şiir :

«Söndürebilirsen bugün söndür. Çünkü ateşin alevleri yükseldiği zaman dünyayı yakar.

Düşmana yayını kurmasına izin verme! Çünkü seni okla yok edebilir.»

Aynı gün çadırını şehrin dışına kurdu. Samagar ve Ala Göz kabileleri ile anlaşmış olarak düşmanı aramaya çıktı ve hal diliyle şu beyti söylemeye başladı : Beyt (Arapça) :

«Ölümümü ayaklarım istedi. Ayaklarımın kanımın dökülmesine sebep olduğunu görüyorum.»

[125] Sultan, Allah'ın himâyesine ve korunmasına sığınmış olarak şehirden ayrılmadı. Rüyasında gördüğü ve ona malûm ettikleri için Hacı İbrahim'in bu savaşta canlı kalıp geri dönmeyeceğinden emindi. Beyt:

«İnsan yaşadığı sürece üzüntü ve sevinç arasında gidip gelir.»

Birkaç gün sonra bir haberci *(kâsıd)* gelip, Hacı İbrahim'in ordusunun yenildiğini, Hacı İbrahim ile Sultan'ın teyzesinin oğlu Ahmed Çelebi'nin öldürüldüğü haberini getirdi. Fakat haberi gizli tuttular. O haberin arkasından Hoca Beğ'in, Hacı İbrahim'in kellesini Havik kalesine ([233]) götürdüğü, ordan da Sivas'ın ileri gelenleri ve halkı durumu öğrensin diye Sivas'a gönderdiği, onun bunu yaparken maksadının Ali Beğ'i zincirden kurtarıp emirlik makamına oturtmak, halkı ona itaate zorlamak olduğu haberini getirdiler. Şiir (Arapça):

«Pusuya yatmış olan dünyayı her an bir kötülük yapacak diye bekliyorum.
Dünya hiçbir canlıya bakî kalmadığı gibi, hiçbir canlı da dünyaya baki kalmaz.»

Diğer yandan Hacı İbrahim'in adamı *(gulâm)* olan Hacı Mukbil de, Hacı İbrahim'in çocuklarından birini babasının yerine emirlik makamına oturtmak ve halkı ona itaate çağırmak için harekete geçti.

Her ne kadar gerçekleşmesi imkânsız bir düşünce ve sakat bir fikir olsa da şehrin serserileri ve ayak takımından oluşan bir grup onun etrafında toplandı. Onların hırs ve ihtiras duyguları kabardı. Hacı Mukbil tarafından aldatılmış olanlar onun yanında yerlerini alınca Hacı Mukbil'in cesareti daha da arttı. Fakat karşı tarafta akıl gözleri, ahmaklık tozundan korunmuş, akıl kulakları gaflet pamuğundan uzakta olanlar onun yanına yaklaşmıyorlar, o olmayacak duaya âmin demiyorlar ve onların aklına gülerek şöyle diyorlardı: [126] Mısra (Arapça):

«Heyhat, soğuk demiri işlemeye çalışıyorlar!»

Hacı İbrahim, her sınıftan ve kabileden insanları birer birer itaate davet ederken, bir akşam Sultan'a ziyafet verdiği sırada yalnız kaldıkları zaman, ona devlet işlerinin dizginlerini ve ülkenin idaresini onun ellerine bırakmayı teklif etti. Onun da kendi tarafında yerini almasını söyleyerek ağzındaki baklayı çıkardı. Onun üzerine Sultan biraz düşündükten sonra, «Teklifin akla yatkın olup, açtığın fal uğurlu ve kutludur.
Senin Hacı İbrahim ailesinin halefi ve onların sâdık bir dostu olduğundan hiç şüphe yok. Söylediğin şeyler, niyetinin iyiliğinden ve kalbinin doğruluğundan gelmektedir Teklifin, razı olunup kabul edilebilecek bir

(233) Bugünkü Hafik.

tekliftir. Ancak, sen de iyi biliyorsun ki, ben bu şehrin garibiyim. Bilge kişiler garibi, gelip geçen suya, şehri de kuma benzetirler. Eğer sen kumun üzerine değirmen taşı bile koysan yerinden oynamaz, kutup gibi sabit ve yerinde kalır. Senin davetinin hedefi ve bu biatin muhatabı Sivas halkıdır. Eğer onlar senin düşüncen etrafında toplanır ve senin görüşünü benimserlerse, hiçkimsenin onu görmezden gelip hafife almaya gücü yetmez. Eğer onlar bunu reddederse, senin gayretin boşuna gider ve hiçbir zaman amacına ulaşamazsın. Dışardan evi basan bir suyu önüne set çekerek durdurmak mümkün olduğu gibi evin içinden çıkan suyu durdurmanın imkânı olmaz. Onun gibi içten çıkacak zararı telafi edip gidermek çok zor olur. Bundan şunu demek istiyorum. Eğer şehrin ileri gelenleri *(erbab)* bu konuda sana uyarlarsa, ben de sana uyar seninle beraber olurum. Onun dışında benim sizinle bir olmam hiçbir işe yaramaz ve benim yardımım hiçbir sonuç vermez»dedi. Hacı Mukbil, Sultan'ı söylediklerini dinledikten sonra, «Söylediklerinizin doğruluğu konusunda hiç şüphem yok. Onlara içten inanıyorum. Ben seçkinlerin ve sıradan kişilerin rızasını alıp her iki grubu da kendime bağladım. Ben istiyorum ki, bu sehpanın üç ayağından biri, bu kafiyenin beytü'l-kaside'si (kasidenin en güzel beyti) sen olasın. Çünkü senin himmetini, diğerlerinkinden üstün tutuyorum. Senin düşünceni, diğerlerinkinin rehberi sayıyorum» diye cevap verdi. [127] Şiir (Arapça) :

«Kış gelince bana güneş, yaz gelince gölge oluyorsun.»

Şiir :

«Tahtı yücelten sensin; tahtların ve bahtların ışığı sensin.

Ordunun ve komutanının ümidi sensin, onlar senin parlak zekâna güveniyorlar.»

Bu sözler üzerine Sultan, «Şehir halkının seçeceği bir kimseye ben de uyacağım. Elimin erdiği, gücümün yettiği kadar ona destek olacağım» diye söz verdi.

Bu şekilde andlaşmanın düğümü bağlanıp, karşılıklı sözler verildikten sonra Hacı Mukbil, Sultan'dan akıl danışarak, «Ben bu ise, senin gönüllere ferahlık veren nefesin ve ülkeleri ayakta tutan nasihatinle başlamak istiyorum. Yöneticilik kuralları ve siyaset kaideleri hakkında bana yol göster de senin dediklerini işimin rehberi ve zamanımın programı yapayım. Hükümlerin bağlanıp çözülmesininde onu esas alayım. Çünkü'Soran koybetmez, danışan pişman olmaz'demişler» dedi. Şiir (Arapça) :

Tecrübeler faydalı olur. Sen onların kalbi ve gözüsün.

Fikrin doğrulandı. Görüş ve düşüncen herkese rehber oldu.»

Sultan, «Bana karşı samimî davranıp dostluk bağlarını kuvvetlendirdin. Düşüncenin üzerindeki perde ve örtüyü kaldırarak Kur'an-ı Kerim'i dostluğumuzun şahidi ve güvencesi yaptın. Ben de «Danışan kişi emniyette olur» sözünden hareket ederek, sözün özü üzerindeki sert kabuğu kırıyor, birlik kapısından yabancılık perdesini kaldırıyor ve diyorum ki, reislik ve yöneticilik sırasında amaca ulaşmak için hiçbir araç ve hiçbir çare kahraman askerlerden ve savaşçı yiğitlerden daha etkili olamaz. Çünkü devletin sikkesi, bu topluluğun bilek gücüyle basılır, düşmanın azmi, bu zümrenin verdiği korkuyla kırılır. ([128] Şiir (Arapça) :

«Canlarını feda etmekten çekinmeyen süvariler durmadan kılıç sallıyorlar.

Onlar savaş meydanında her türlü cesareti gösterirler. Onlardan yılanlar ve akrepler bile korkar.»

Taraftar kazanmak, yardımcı bulmak, insanları kendine çekmek için hiçbir şey, hoögörülü davranmak, cömertlik etmek, bağışta bulunmak ve iyi ahlaklıları korumaktan da yararlı olamaz. Ancak insanların kalpleri bu yolla kazanılır ve zorluklar bu yolla halledilir. Bilgelerden biri oğluna nasihat ederken şöyle demiş : «Ey oğul, sana kötülük edene iyilikle mukabele et! Senden bir şey istedikleri zaman onu ver! Güçlü olduğun zaman affetmesini bil! Sakın cimrilik etme! Verdiğin sözü yerine getir! Zorluk çıkaran zorlukla, kolaylık gösteren ise kolaylıkla karşılaşır.» Şiir (Arapça) :

«Dünya sana karşı iyi görünse bile, insanların çoğuna karşı cimridir.

Cömertlik dünyaya bir zarar getirmediği gibi cimrilik de ona bir şey yapmaz.»

Şiir :

«Allah, varlığıyla halka huzur veren kulunu bağışlar.

Allah'ın kullarına iyilik eden kimse, her iki dünyada da iyilik bulur.»

Padişahın amacına ve hedefine ulaşabilmesi için adaletin ve siyasetin temelini güçlendirmesi, onları koruyup himâyesi altına alması halkına çobanlık edip onların kolplerini kazanmasıyla olur. Acem padişahı Ardeşir-i Bâbek (234) şöyle demiş : «Padişah ancak rical ile, halk malla, mal ise adalet ve siyasetle olur.» Şiir :

«Ülkenin düzenini bozmak istemezsen, halkın kalbini kırmaktan çekin!

---

(234) İran'da Sasani Hanedanının Kurucusu. (M. S. 224 - 241).

Halk senin makamının sığınağında oldukça, sen de onların dualarının sığınağında olursun.»

Bütün bunlardan şunu demek istiyorum: Hacı İbrahim'in hazinesini açarak, halka karşı görevlerini yerine getirmen ve onlara emniyetli biri olduğunu göstermen gerekir. [129] Seçkinleri ve sıradan insanları taşı mum eden ve soğuk havayı sıcak havaya çeviren gümüş mıknatısıyla kendine çekesin! O zaman senin bağış tasman, insanların boyunlarının sahibi olur; kudret kabzan onların dizginini ve gemini eline alır. *«Bundan dolayı kim bağışta bulunur günâhlardan korunursa ve en güzel sözü doğrularsa, ona her şeyi kolaylaştırırız»* ([235]) faziletini kazanırsın. *«İki huy vardır ki, bunlar müminlerde bir araya gelmez: Cimrilik ve kötü ahlâk»* rezaletinden korunup arınırsın ve bilgilerin, *«Cömertlik kalbi kendine çeker ve ülkeler fetheder»* sözüne uyar, amacına erişirsin Şiir (Arapça):

«İnsanlara bağışta bulunarak onların kalplerini kazan! Çünkü insan, bağış karşısında boyun eğer.»

Bu dediklerimi yapar, bu şekli kalbinin sayfasına çizersen, padişahlık sana geçer ve emirlik senin olur. *«İnsanlar galip gelene bağlanır.»* Yazarın Şiiri:

«Sen sen ol da altının tutsağı olma! Büyüklüğü istiyorsan altın saç!

Padişahlığın kuralı hazineyi dolu ve insanların ellerini boş bırakmak değildir.

Düşmanların üzerine gitmek ancak kılıç vuran mert insanların bileklerinin gücüyle mümkün olur.

Bağışta bulunarak savaşçı yiğidin gönlünü al! Çünkü hoş tutulmuş bir kalp, kılıcın önünde korkaklık etmez.

İflas etmiş birinden cesaret bekleme! Çünkü boş elden hiçbir iş gelmez.

Askeri ve savaş teçhizatı olmayan bir padişah, kanatsız bir kuş ve oksuz bir yaya benzer.

Ordusuz sultan düşünülemez. Çünkü o zaman atsız, üzengisiz ve yaya birinden farkı kalmaz.

Satrançta şah, ancak askerleriyle başı dik, boynu eğilmemiş ve cesurdur.

O, yanında askeri ve hizmetçisi olmayınca mat olur ve bir dirhemlik değeri kalmaz.

Bir de sen, bir tavlanın zarlarına bak! Ondaki tekleri ve çiftleri karşılaştır.

Çift gelirse durumun iyi, fakat tek gelirse yenildin demektir.»

---

(235) Kur'an-ı Kerim, 92/5, 6, 7.

Hacı Mukbil, bu sözleri duyunca, kafasını kaşıyarak, [130] «Hacı İbrahim, adamlarına *(nöker)* maaş vermek suretiyle hazinede bir şey bırakmamış» diyerek yapılması gerekeni yapmıyor, çekingen davranıyordu. Bu tür asılsız sözlerle kendini küçük düşürüyor, mantıksız özürler ve akla sığmayan deliller ileri sürerek, kararsızlık içinde titriyordu.

Sultan, bu şekilde alçaldığını görünce, onun bu işin adamı ve bu atın süvarisi olmadığını anladı ve şöyle dedi: Mısra (Arapça):

«Güzel bir söz taş kalpli birine tesir etmez. Sen hiç vaizin sözleriyle bir taşın yumuşadığını gördün mü?»

Bu şekilde ülke yöneticisiz ve şehir koruyucusuz kaldı. Halkın büyük bir kısmı ayağını kanunsuz işlere koydu. Ellerini, utanma ve korku eldiveninden çıkardılar. İş o noktaya vardı ki, serserilerden ve rezillerden bir grup, her gün bir araya gelip sabahtan akşama kadar kötü ve çirkin hareketlerde bulunuyordu. Hiç kimse de onları terbiye edip hadlerini bildirecek gücü ve cesareti kendinde bulamıyordu.

ALİ BEĞ'İN KENDİNİ KURTARMA KONUSUNU SULTAN İLE KONUŞMASI, SULTAN'IN *-ALLAH ŞÖHRETİNİ DÂİM ETSİN-* ONUN GÖRÜŞÜNÜ BENİMSEMESİ

O karışıklığın azdığı, şaşkınlığın doruk noktasına ulaştığı sırada Ali Beğ, güvendiği bir adamını gizlice Sultan'a gönderip Hoca Beğ işinde kendisini affetmesini, onda kendisinin suçu olmadığını söyledikten sonra, «Beni Hacı Mukbil'in zincirinden kurtar. Beni onun elinden kurtarır, onun kötülüğünden emin olursam, ülke ve devlet işlerinde karar verirken, hiçbir şekilde senin doğru ve uygun gördüğün şeylere itiraz etmem; senin arzu ve isteklerinin dışına çıkmam» dedi. Mısra (Arapça):

«Gök yere değerse dağlar dümdüz olur.»

[*131*] *«And olsun, eğer bizi bu felâketten kurtarırsan, şükredenlerden olacağız.»* ([326])

Sultan, tabiatının iyiliği, yaratılışının soyluluğu yüzünden, eskiden onunla olan dostluk ve arkadaşlığını düşünüp, iyiliklerini ve kendi üzerinde olan haklarını gözünün önüne getirerek, onun yaptığı kötülük ve hakaretleri bir yana bıraktı. Doğru ve isabetli karar vererek, onun serbest bırakılıp Samagar'ın oğluyla birlikte Ulus'a göndermelerini, ona karşılık Kayseri, Aksaray ve Kırşehir gibi şehirlerin kendi yönetimine bırakılmasını, o bölgelerde taraftarları ve adamlarıyla bir araya gelmesini, buna karşılık Hacı Mukbil'in de Sivas valisi olmasını kararlaştırdılar.

---

(236) Kur'an-ı Kerim, 10/22.

Fakat Ali Beğ, o andlaşmadan çıkacak sonuçları derinliğine düşünüp, onun üzerinde kafa yorunca, zararını ziyanını hesap edip enini boyunu ölçünce kendi kendine, «Devletin merkezi ve ikbâlin durağı olan ülkenin başkentinden *(darü'l-mülk)* uzak kalmak, en büyük şehirden *(sevad-ı azam)*, askerlerden ve hizmetçilerden ayrı düşmek, gelecek günlerin hayaliyle yaşamak, akıldan, mantıktan ve doğruluktan uzak olmak demektir. Bu, padişahlıktan bekçiliğe düşmeye razı olmak, bekçiliği sultanlığa tercih etmek demektir. Bu kararla ben, ülkenin merkezinin dışına çıkacağım ve işin dizginlerini kaybedeceğim ve böylece devletin merkezine geri dönmem çok zor olacak» dedi. Beyt (Arapça) :

«Kendi nefsine kötülük eden kimseyi Allah da affetmez.»

Şiir :

«Gurbet elinde ayağı çamura batmış olan orada öylece kalır. O artık memleketini tatlı rüyasında görür.»

Ali Beğ, Sultan'ı yanına çağırtıp, kendisi hakkında verilen kararı hatırlatarak, onun değiştirilmesini, fesih ya da tehir edilmesini teklif etti. Kabile, aşiret mensuplarının, hizmetçilerinin, taraftarlarının ve yardımcılarının bu kararı anlamakta güçlük çektiklerini söyledikten sonra, «Tabiatınızın iyiliği ve huyunuzun güzelliğine sığınarak, beni bana miras kalmış olan bölgeden ve şehirden sürmekten, daha önce tanımadığım, arkadaşlık ve dostluk etmediğim bir kavme tutsak etmekten vazgeçmenizi diliyorum. [132] Şiir (Arapça) :

«Sen başarılı değilsin, her an yeniliyorsun. Ancak beni tanırsan her an gâlibiyeti tadabilirsin.»

Benim cömert, olgun ve nesli temiz olan senden isteğim odur ki, parlak zekân ve kılı kırk yaran ince düşüncenle bir plân yap da beni Sivas emirliğine ve valiliğine tayin edileyim ve oranın yönetimi bana bırakılsın. Çünkü şehir ve köy halkı, göçenler ve göçmeyenler, seçkin ve sıradan kişiler benim tarafımı tutmaktalar. Onların bana karşı sevgi ve bağlılıkları var. Eğer dediğimi yapar, bu davayı benim istediğim şekilde sonuçlandırırsan, Beyt :

«Vücuduma ne hükmedersen hükmet!»

elimin erdiği, gücümün yettiği ölçüde yerine getirir, bu iyiliğini asla unutmam. Hiçbir zaman sana olacak şükran borcumu aklımdan çıkarmam» dedi. *«Düşün bak, ne dersin?»* ([237])

Sultan, zamanın şartlarını göz önünde bulundurarak onun söylediklerine önem verdi. Onun isteklerinin halkın istekleri doğrultusunda olduğunu, bu yüzden akla yatkın olduğunu anlayıp, Hacı Mukbil ile önce-

(237) Kur'an-ı Kerim, 37/102.

kinden başka bir tonda konuşarak, «Ben daha önce onu şehirden uzaklaştırıp Moğol kavminin yanına göndermek istemiştim. *'Hoşunuza giden bir şey hakkınızda kötü olabilir'* ([237]) dendiği gibi şimdi fikir değiştirmem şundan dolayıdır: Ali Beğ, sıradan basit bir kişi olup sık sık düşünce değiştirir. Her rüzgârla savrulup, her toza karışır. Buna rağmen onun sülâlesi babadan toruna bu ülkenin yöneticisi olup, adı bilinen ve sözleri tutulan kimselerdir. Bundan başka şehir halkı, *Biz babalarımızı bu yol üzerinde bulduk, biz de onların üzerinde gidiyoruz»* ([239]) âyetinin belirttiği gibi onların tarafını tutmaktadır. Bilindiği gibi Moğol kavmi, kötü ve fesat insanlar olup ar haya bilmezler, haktan hukuktan nasipleri olmayıp, dinden diyanetten habersizdirler. *«İyi bilin ki, onlar ortalığı bozanlardır, fakat anlamazlar.»* ([240]) Beyt (Arapça) :

«Kibirli olmakta ayak diriyor. Yürüyüşü kargadan daha güzel değil.»

[133] Bugün Ali Beğ'i Moğolların yanına göndermek, onların eline böyle bir koz vermek, sarhoşla işbirliği yapmak ve delinin eline ok vermek demektir. Çünkü onlar anlaşıp bir araya geldikleri zaman güçlenirler Onun etrafında toplanacak ve onunla işbirliği yapacak olan o alçak şeytanlar ve mel'un maymunlar ülkede karışıklık çıkarırlar. O zaman dünya onun ateşiyle yanar ve âlem birbirine girer. *«Fikri az olanın müşkili çok olur»* sözünü işin başında göz önünde bulundurmak gerekir. Dostun düşmanın bizi kınayacağını daha önceden sezmek gerekir. Beyt (Arapça) :

«Ateşe verilmiş bir oduna döndüm. Odunun çıkardığı ateşi gizlemek mümkün değil.»

Bugünkü şartların gereği ve meselenin çözüm yolu, senin bencillik perdesini kaldırıp, kırgınlık ve dargınlık örtüsünü ortadan kaldırman, hiç vakit geçirmeden onun yanına gidip güleryüz ve tatlı dille onun gönlünü alman, onu zincirden kurtarıp saltanat makamına oturtman, emirlerin büyükleri, askerlerin ve sivillerin ileri gelenleriyle anlaşman, ülke işlerinin çekip çevrilmesini onun ellerine bırakmandan geçer. O yönetici olduktan sonra, senin yardımın ve desteğinle işbaşına geldiğini bildiği için senin emir ve görüşlerinin dışında hareket etmez. Seninle görüş ayrılığına ve zıtlaşmaya düşmez. Böylece sen istek ve arzularını kolayca gerçekleştirir, kınayanların kınama okundan, dedikoducuların dilinden emniyette olursun. Eğer bunun aksini yaparsan, o kendiliğinden işbaşına geçer ve seni öldürmek için çaba harcayıp, seni ortadan kaldırmanın yollarını arar. Şiir (Arapça) :

«Herhangi bir işi yapmayı kafasına koymuş birisi, gerekirse azı dişlerini kullanır, gerekirse kendisini girdaba atar.»

---

(238) Kur'an-ı Kerim, 2/216.
(239) Kur'an-ı Kerim, 43/22.
(240) Kur'an-ı Kerim, 2/12.

ALİ BEĞ'İN EMİRLİK MAKAMINA OTURARAK SULTAN'I VEZİR TÂYİN ETMESİ

Çabuk ikna olan köle (Hacı Mukbil), görüşünde direnmediği için işlerin dizginini elinden bıraktı. Sabah olup, gezegenlerin padişahı bayrağını dönen mavi göğün üzerine çekip, ışık kılıcıyla doğu ve batı ülkelerini işgal edince Ali Beğ'i hapisten çıkardı. [134] Onu, Sultan'ın da rızasını alarak Sivas kalesine götürüp emirlik makamına oturttu. Ali Beğ'in evine dönmesi ile karışıklıkların çıkması aynı ana rastladı. Sultan, daha önce verdiği söze uyarak adamları ve taraftarlarıyla birlikte Ali Beğ'in tarafında yerini aldı. Şehir halkının çoğu da onun yanında yerini almıştı. Şehrin her tarafından arı kovanından çıkan uğultu gibi uğultular yükselmeye başlamıştı. Çok geçmeden sokaklara dolup Hacı İbrahim'in hazinelerini, definelerini, malını, mülkünü talan ve yağma ettiler. Hacı Mukbil'in de elini kolunu bağlayarak Ali Beğ'in yanına getirdiler ve onu onun insafına bıraktılar. Ali Beğ, onu görünce, «Seni öldürmeyeceğim» diye Kur'an-ı Kerim'e el basarak yemin etmesine rağmen aynı akşam başını vücudundan ayırdı. *«Onlara işledikleri kötü şeyler belli olur.»* ([241]) Şiir:

«Kötülük yaptıysan, kötülüklerden emin olma! Çünkü tabiatın her şeyin karşılığını vermek adeti vardır.»

Emirlik, Ali Beğ'e verildikten sonra 780 yılının Rebiyülevvel (Haziran 1378) ayında da vezirlik makamına Sultan tayin edildi. Ülke ve devlet işlerinin çekilip çevrilmesi, memleketin önemli meselelerinin düğümünün çözülüp bağlanması onun yetenekli ve usta ellerine bırakıldı. Yeri gelmişken burada Hâtıf Tevfik'in şu beyitlerini nakledelim: Şiir (Arapça):

«Ey cedlerinin ceddine boyun eğilen! ey yücelerin yücesinin önünde eğildiği kimse!

Mutluluğun elçileri sana dünya nimetlerini getirdiler; onlar sana vergi vermek için sırada beklemekteler.

Sana önceden gelen mutluluklar, sonra gelecek olanların habercileridirler.»

Sultan vezirlik makamına oturup, büyüklük mevkiine yerleşince, büyük bir şevk ve istekle işlerin tekrar yoluna konması, halkın durumunda meydana gelen bozuklukların düzeltilmesi için çaba harcadı. Zulüm görmüşlerin ve zarara uğramışların yüzüne adalet ve insaf kapılarını açtı. Zamanın açtığı yaraları kalem ilacıyla pansuman etti. Seçkinlerin ve sıradan insanların dağılmış olan mallarını toplayıp sahiplerine iade etmek için çalıştı. [135] Şiir:

(241) Kur'an-ı Kerim, 39/48.

Kalemin Tasviri

«Sus! O sana istediğin her şeyi haber verir.

Etrafta bulunan her şeyi sana gösterir. Kendisi çıplak, fakat herkesi giydirir.

Bütün işlerde hürdür; emir de yasak da ondan çıkar.

Bazen nimet, bazen zarar verir; şansı iyi olana faydası, şansız olana da zararı dokunur.

Çoğu zaman insana güven verir, onu korkudan emin eder.

Düşmanlık gösterdiği zaman kağıdın yüzü bembeyaz kesilir.

Deniz gibi çoşup gece gibi gider. Hücum halindeki cesur birine benzer.

Ey kalem sahibi, gayretli ve huzurlu ol! Kalem seni göklere ve yıldızlara yükseltir.»

Şiir :

«Gökte bulunan her mana, onun kalemini konuşturur.

Sözlükte bulunan belâgatin hepsi, onun kaleminin ucundan düşer.

Cömertliği sağa sola şeker saçar. Onu gören karınca ve yılan bile ağzını açar.

Onun çabası olmadan, her ne yaparsan yap, yazı olmaz.»

O, ayna renkli kılıcının cilasıyla tahtın ve tacın yüzündeki pası sildi. Mızrağının ucuyla din ve devletin önüne konulan zorlukların kapısını araladı. Silahşörlerin kılıcıyla ülkenin sınırında sağlam bir set oluşturdu. Mızrakların parıltısıyla İslâmın kıblesinin çevresinde güçlü bir hisar meydana getirdi. Şiir :

Kılıcın Tasviri

Arap ve Acem padişahları keskin kılıçların sahibidirler.

Kılıç, kınında nçıkınca güneş gibi parlar; doğuda ve batıda fethin anahtarıdır.

Halk, keskin kılıçtan sakınıp çekinerek padişaha itaat eder.

[136] Şiir :

«Ne güzel, üzerinde su damlası gibi inciler var; inciden damlalar oluşturmuş.

Biri, tek çift hesabı yapmadan onun üzerine mükemmel olarak incileri dizmiş.

Onun hışmına uğrayanın günü akşam, doğusu batı olur.»

Kalemini yonttu. Onu erzak ambarının (hazayin-i erzak) tam yetkilisi yaptı. Kılıcını çekti, onun emin, her yerde geçen bir şahne durumu-

na getirdi. Bazen kılıcının ateşinden çıkan kıvılcımları düşmanın canına attı, bazen de onun parlak ışıklarıyla dostların yarasına merhem yaptı Şiir (Arapça) :

«Dostu düşmanı kılıçla ağlayıp güldü. Gülenler onunla ağlar oldu.

Deniz bile onun cömertliğinden korktuğu için inciyi sedef içine sakladı.»

Sultan, o şerefli görevi üstlendikten kısa bir süre sonra adalet ve kanuna uyarak insanlara iyilik ve yardımda bulundu. Sıradan ve seçkin kişilerin, uzaktakilerin, yakındakilerin istek ve arzularını yerine getirmek ve onların amaçlarına ulaşmaları için gayret sarf etti. Çalışma hızını son haddine getirerek, devrin büyüklerinin boynuna iyilik ve merhamet tasması taktı ve onları kendine bağladı. İyi hareketler ve tatlı sözlerle herkesin gönlünü hoş tuttu. Devlet sarayının alanını, ülke arsasının göğünü, eziyet ve işkence pisliğinden arındırdı.

Devletin emirleri, ülkenin ileri gelenleri *(a'yan)*, kâtipler *(küttab)*, memur *(a'mal)* ve askerler, Sultan'ın ülke meselelerinin düğümünü çözüp bağlamada ve işlerin yapılıp bozulmasındaki kararlılığını ve yeteneğini kendi gözleriyle görüp, onun bilgi ve becerisinin ayarını itibar terazisinde ölçtüler. Onun üstün gayretlerini ve işlerde gösterdiği ustalığı araştırmalarına ve gözlemlerine dayanarak anladılar; makamının ve mevkiinin arsasının enini boyunu, bilgi ve basiret ölçeğiyle ortaya çıkardılar; huzurunu, işlerin görüldüğü ve emniyetin sağlandığı bir yer olarak gördüler. Büyüklüğünün ve yüceliğinin eşiğinde çember oluşturdular. Ona boyun eğip itaat etme konusunda canla başla çalışıp şöyle dediler : [137] Şiir (Arapça) :

«Yücelmen için Allah ömrünü uzatsın! Ellerin daima bağışta bulunmak için açılsın!

Her zaman kılıcın boyunlar ve kelleler üzerindeki hükmünü yürütsün!

Doğuda ve batıda en kâmil insan sensin. Yeryüzünde en cömert insan sensin.»

Bu makamın ona verilmesinin, bu görevin onun üzerine bırakılmasının ilahî hikmeti, onun saltanat ve yönetim işlerinde bilgi ve görgüsünün artması, meselelerin çözüm yollarını öğrenmesi, çeşitli sınıftan insanları tanıyarak, derece ve rütbelerine göre onlara nasıl davranılacağını bilmesi içindir. Şiir (Arapça) :

«Mal mülk sahibi biri kardeşlerine bağışta bulunmamışsa, o cömert değildir.

Faziletli mevki sahibi biri, mevkii yükseldikçe cömertliğini artırır.»

O sırada Ali Beğ, yanına yardımcısı Kılıç Arslan'ı alarak Amasya'ya gitmek için yola çıktı. Tokat'a varınca müneccimleri yanına çağırarak onlara istikbalden sorular sordu. O toplantıda Sultan ile Seyyidi Hüsam'a davul *(tabl)* ve bayrak *(alem)* verdi. Onları iltifat *(suyurgamişi)* ve hil'atlerle şereflendirdi. Ondan sonra Sultan'ın devlet yıldızı göklerde giderek yükselirken, Seyyidi Hüsam'ın işi gerileyip bozulmaya yüz tuttu. Buradan da itibarın gayretle değil, ezelden kararlaştırılmış talihle kazanıldığı anlaşılmaktadır. Eğer mutluluk sikkesi, «*Her şeye ayrı bir özellik veren, sonra doğru yola eriştirendir*» (242) darphanesinde basılmamış bir kişi için müneccim bir şey yapamaz. «*Her şeyi bir kitapta sayımışızdır*» (243) defterinde «*Nun, kalem ve onunla yazılanlar*» yazısı yazılmamışsa, müneccim yıldızlar cetvelindeki *(zayice-i hey'et)* onun işaretlerini tesbit edemez. [138] «*Allah insanlardan bir takımını doğru yola eriştirdi, fakat bir takımı da sapıklığı haketti.*» (244) Şiir :

«*Sen rahatı ve sıkıntıyı yıldızların uğurlusundan, uğursuzundan bilme!*
Çünkü onların hepsi de bizim gibi bir batağa saplanmışlar.»

Ali Beğ, Amasya'ya varınca Hacı Şadgeldi, naiblerinden birini dışarı göndererek, birlikte kaleden çıkıp, Ali Beğ'e karşı hizmet ve itaat görevlerini yerine getirmek, aralarındaki kötülük ve fitne tozunu silkmek için Seyyidi Hüsam'ı yanına çağırdı.

Seyyidi Hüsam kaleye gitti. İki taraf birbirine söylemek istediklerini söyledi. Seyyidi Hüsam akşam olunca Emir Ahmed ile içip eğlenmeye daldı. Aradan bir süre geçince çok miktarda içtikleri şarap akıllarını başlarından aldı. Aralarında çıkan tartışma kavgaya döndü. Birbirine sille tokat girdiler.

O kavgada Seyyidi Hüsam'ı birkaç adamıyla (nöker) birlikte yakalayıp, atlarını, eşyalarını, yanlarında bulunan giyecek, silah para ne varsa aldılar ve onları, çıplak ve ağlar vaziyette zincire vurdular. Böylece «*Boynuz ararken kulaktan oldular*» manası ortaya çıktı.

Bu haber Ali Beğ'e ulaşınca dünya onun gözünde karardı. Kalbinden huzur ve canından rahat kaçtı. Çünkü Seyyidi Hüsam'a canın tene yakınlığı gibi yakındı. Sultan'ı çağırıp, büyük bir üzüntü ve ıstırapla olayı anlattı. Onun üzerine Sultan, «Kendini bu şekilde bırakıp telaşlanmaman, endişe ve üzüntüyü kalbine koymaman, samimi dostlarından başkasına içini dökmemen gerekir. Çünkü Allah korusun, düşman senin

(242) Kur'an-ı Kerim, 20/50.
(243) Kur'an-ı Kerim, 12/36.
(244) Kur'an-ı Kerim, 7/30.

bu halini görürse, ondan senin zayıf ve aciz biri olduğun sonucunu çıkarır; senin büyüklüğün ve heybetin onların gözünden silinir. Onların karşısında âciz ve zayıf biri durumuna düşersin. «*Musibetler anında sabretmek, övülen şeylerin en iyisidir.*» Beyt (Arapça) :

«*Musibetlerden dolayı ümitsizliğe düşme! Musibetlere dayanamayan erkek, erkek değildir.*»

[139] Şiir :

«*Sonunda aziz can ümidini kaybetsin istemiyorsan, sabret! Sabrın elini öpmeyen kimsenin ayağı yerinde duramaz.*

Dağ sabırlı olmazsa, zaman rüzgâr ve yağmurun darbeleriyle onun vücudunda diken yaraları gibi yara açar.

Felek, zorluk ve sertlikle denemeden kıymetli taş madeninin kucağında akik'in rengini vermez.»

Yapılacak şey, yarın ata binip şehrin etrafını sararak her tarafa tuzak kurmak ve Allah'ın yardımıyla şehrin fethi için büyük bir gayret göstermektir. O zaman Seyyidi Hüsam ve adamlarıyla birlikte şerefimizi de kurtarmış oluruz» dedi.

O sırada Kılıç Arslan da geldi. Büyük bir orduyla yola çıktılar. Kalenin yanına vardıkları zaman Hacı Şadgeldi bir elçi göndererek, işlediği suçtan dolayı özür dilemek, kendisini affettirmek, kulluk ve bağlılık şartlarını yerine getirmek için Sultan ile Kılıç Arslan'dan görüşme talebinde bulundu. Fakat onun isteğine olumlu cevap vermediler. Yönlerini Amasya'ya döndürüp savaşa başladılar. Her iki taraf da birbirine mancınıklardan taş ve ok yağdırdılar. Her yerde feryat ve ah sesleri yükselmeye başladı. Şiddetli çarpışmalar ve amansız saldırıları gören Ali Beğ'in vücudunu titreme aldı; alnında korku ve telaş izleri belirdi. Yüzünün rengi soldu. Seyyidi Hüsam'a acıyıp üzülüyor, onun için ah çekiyordu. Bazen, «O zalimler onu mancınık taşlarına siper yapmasalar, bazen de «Onlardan biri öldürülürse, onu onun yerine kısas olarak öldürürler» diyor ve daha başka böyle ipe sapa gelmez sözler ediyordu. Beyt (Arapça) :

«*Herkes yengecin akrebe olan benzerliği gibi kendi tabiatının isteğine uyar.*»

Ağlayıp inlemede aşırıya kaçınca Sultan, «Bu şekilde dövünüp üzülmekten maksadın ne? Sen Amasya'yı mı, yoksa Seyyidi Hüsam'ı mı kazanmak istiyorsun? Yüce Allah'a yalvar da her iki dileğini de kabul etsin. Eğer maksadın Seyyidi Hüsam ise, bir yolunu bulalım da onu sana savaşsız kavgasız geri versinler. [140] Böylece sen arzuna ulaşmış

olur, onlar da sıkıntıdan kurtulurlar» deyince Ali Beğ, «Bir şeyler yapalım da Seyyidi Hüsam'ı kurtaralım» diye karşılık verdi.

Onun üzerine Sultan, Hacı Şadgeldi ile arkadaşlığı ve samimi dostluğu olan Rükneddin adındaki naibini çağırarak, «Merhum Hacı İbrahim aklı selim sahibi, iyi niyetli biriydi. Her zaman insanın kadrini ve kıymetini bilirdi. Buna rağmen onun sonunun nasıl olduğunu gördün. Şimdi de akıllı ve yeteekli biri olan, sözüne ve işine güvenilir, dostu düşmandan ayırabilen Hacı Şadgeldi gibi biri de kendi eliyle kendi işini çıkmaza sokmaktadır. Ben onun haline üzülüyor ve acıyorum» dedi. Rükneddin, «Ne bakımdan?» diye sorunca Sultan, «Seyyidi Hüsam'ı tutuklamış. Ali Beğ'in Hoca Beğ'i ne kadar sevdiğini sen de bilirsin. Buna rağmen şimdi onun birkaç günlük ayrılığından dolayı onunla ilgisini kesip Seyyidi Hüsam'a bağlandı. Onun adeti böyle. Birkaç gün sonra da ondan bıkıp başkasını bulur. Amasya'yı fethetmeden de buradan ayrılmaz» dedi. Onun bu sözlerine karşılık Rükneddin, «Eğer iznin olursa kalenin ayağına gidip onlarla irtibat kurayım. Beni kaleye götürdükleri zaman işin aslını anlatır, bir yolunu bulup Seyyidi Hüsam'ı kurtarırım. Böylece fitne ortadan kalkar» dedi.

Bu şekilde anlaştıktan sonra kaleye gitti. Bir saat kadar sonra aracılar dışarı çıkıp, ordunun kalenin etrafından çekilmesi şartıyla Seyyidi Hüsam'ı onlara teslim edeceklerini söylediler.

Aynı gün şartı kabul edip anlaştılar ve dava da bitti. Seyyidi Hüsam'ı def ve ney sesleri eşliğinde Amasya'dan çıkartıp Ali Beğ'e teslim ettiler. Ali Beğ onu görünce değil Amasya'yı dinini ve dünyasını da unuttu. Kalenin etrafındaki kuşatmayı kaldırdı ve şöyle dedi : Şiir :

[141] «Gam yeme ey gönül, gamımı dağıtan geldi. Mutluluğumun mayası ve işlerimin rehberi geldi.

Vuslat bahçesinde canımın goncası açtı, kalbimin dalı yeşerdi, baharım geldi.

Bütün dünya benden uzaklaşsa ne gam! Benim bütün âleme tercih ettiğim geldi.»

Ali Beğ, karakteri zayıf olan insanların yaptıkları gibi, her zaman Sultan ile Seyyidi Hüsam arasına nifak tohumları ekiyor onların arasına düşmanlık ve husumet sokuyor, ortalığı bulandırıp karıştırıyordu. Seyyidi Hüsam'a, «Senin tutsak olduğun sırada ben senin ayrılığında yanıp tutuşurken, o gününü gün ediyor zevk ve sefadan geri durmuyordu. Halbuki ben, her gün üzgün ve gamlı olarak şarabı ve eğlenceyi bir yana bırakıyor, ağlayıp inleyerek testi gibi bir köşeye oturuyordum» diyor, bu tür yalan ve dolanla ortalığı karıştırıyordu. Halbuki Sultan tedbirini

alıp teşebbüse geçmeseydi, ipin ucu kaçmış, Ali Beğ'in haysiyeti kırılmış olacak ve Seyyidi Hüsam hapiste kalacaktı.

Şiir (Arapça) :

«Sahip olduğu görüşüyle zor bir işin peşine takılırsa, onu bir gün mutlaka tuzağa düşürür.

Onun gayb alemi hakkında bir fikri vardır. Kapalı bir yere vardı mı, orayı açan anahtarlara dönüşür.

Yıldırım gibi çakan görüşleri, Yezbul dağına çarparsa, onu yıkar ya da sertliğini eritir.»

Yukarıda anlattığımız davranışı ve isabetli tedbiri yüzünden insanların kalbinde ve gözünde Sultan'ın değeri arttı. Sultan, oradan hareket edip Tokat'a gitti. Orada birkaç gün kaldıktan sonra Sivas'ın yolunu tuttu.

ALİ BEĞ'İN NİĞDE'YE GİTMESİ VE KARAHİSAR'IN ([245]) FETHİ

Birkaç gün sonra Niğde'den bir haberci *(kâsıd)* gelerek, «Şehir halkı şehri size teslim etmek için görüş birliğine vardı, sizin gelmenizi bekliyor» diye haber getirdi.

Bunu duyan Ali Beğ derhal bir ordu düzenleyip yola çıktı ve Kayseri'ye vardı. Oranın vâlisi Cüneyd, Sultan'a yaptıklarından dolayı korkup çekinmeye başladı Sultan onu affettiğini söyleyince soğukluk kalkıp dostluk ve arkadaşlık arsası çer çöpten temizlendi.

[142] Ali Beğ, Karahisar'a inip kalenin ayağına varınca başını ateş küresine değdiren bir dağ gördü; mavi gökyüzünün perdesini yırtmış olan granit taş yığınıyla karşılaştı. O dağ yükseklikte gökle yarışıyor, güneşin üzerine gölge düşürüyordu. Öyle ki hayalin onun burçlarına ulaşmasına imkân yok. Düşüncenin onun yüksekliğine yetişmesi mümkün değil. Öyle bir kale ki, yükseklik bakımından yıldızlarla aynı seviyede. Bulutlarla arkadaşlık etmekte. Göğün burçlarına yaklaşmakta. Sağlamlığı belgelere geçmiş. Yüksekliği akıl almaz ölçüde. Giriş yolları dar, tırmanışı çok sarp. Beyt (Arapça) :

«Bâkire kız, eli yabancı bir erkek tarafından tutulmamış, hiçkimsenin yanaşmamış olduğu kızdır.»

Şiir :

«Öyle yüksek ki, başını iki yıldızın arasından geçirmiş. O iki bitişik yıldızın arasına ayrılık sokmuş.

---

(245) Develi.

Düşünce kemendini ona atabilmek için ileriyi gören düşünce yüz defa düşünceye dalmış.

Atlas renkli köhnemiş felek, onun başının yüksekliğinden aciz kalıp onun ayağının bekçisi olmuş.»

O kale böyle muhkem olmasına rağmen azık ve zahire stoku yoktu ve orada sâdece birkaç sıradan insan oturuyordu. Ali Beğ, orayı almanın zor olduğunu düşünerek, kuşatma ve savaş işinde isteksiz davranıyordu. Onun üzerine Sultan ona dönerek, «Kalenin sağlam olması, tek başına onun fethedilemez olması demek değildir. Kale ne kadar sağlam olursa olsun, içindekilerin yeteri kadar yiyecek ve içeceği bulunmazsa, orayı koruyup savunamaz. Böylece çabukça istila edilir. Bundan başka, eğer biz kalenin fethinden vazgeçip âciz olarak geri dönersek, Niğre'yi bize karşı savunanlar cesaret bulup bizi hesaba almazlar. Amacımıza ulaşmakta zorluk ve engellerle karşılaşırız. Eğer *«Sabır felâket anında evladır»* sözünü tutar, işimize sıkı sarılırsak, heybetimizin şiddetli rüzgârı, muhaliflerimizin uzuvlarını titretir. Gücümüzün ve kuvvetimizin etkisi, inatçıların sakalını oynatır. Böylece hiçbir kimse başını ferman çizgisinin dışına çıkaramaz. Onlara hissettirebileceğimiz korku, onları kulluk ve itaat halkasına çeker» dedi. [143] Şiir :

«Feleğin cefasına niye boyun eğelim? Olmayacak bir iş için niçin çaba harcayalım?

Denizi ve dağı arkamızda bırakıp ilerleyelim. Simorg[246] gibi karayı ve denizi kanatlarımızın altında tutalım.

Ya irademizi kullanıp ayağımızı yıldızların üzerine koyalım ya da mertçe gayret ve çaba gösterip canla başla çalışalım!»

Bunu söyleyip âlemlerin Rabbi Yüce Allah'tan yardım istedi. Adamlarıyla birlikte canını siper edip kaleye saldırarak savaşa başladı. Savaş tufanı yükselince, kalenin üzerinden buluttan dolu yağar gibi ok yağdı. Burçların üzerinden gökten yıldırım düşer gibi taş düşmeye başladı. Yiğitlerin narası gökleri tuttu. Pehlivanların gürlemesinin şiddeti gökkubbenin perdesini yırttı. Onları gören diğer askerler, Sultan'ın gücünü, cesaretini ve üstün gayretini görünce, insanlık duygusu ister istemez onları harekete geçirdi. Her taraftan kalenin içine ve çevresine hücum ettiler. Bir kısmı gölge gibi duvara çıkarken, bir kısmı güneş gibi kale pencerelerinden içeri girdi. Sonunda kale halkı aman dileyip teslim oldu. İlahî desteğin lütfuyla o gayret meyvesini verdi, kale fethedildi. Beyt :

(246) İsmi olup. cismi olmayan, hayvan kemiklerini yiyerek beslendiğine inanılan efsanevi bir kuş.

«Oturayım, ateşin üzerine kebap, kılıcın üzerine pas düşer gibi iş başa düşünce kınanmadan harekete geçeyim!»

Sultan'ın kaleyi bu şekilde fethettiğini gören bilginler, cahiller, seçkinler ve sıradan insanlar onu övmek için seslerini göklere yükselttiler. Onun düşüncesinin doğruluğunu, tedbirinin isabetli oluşunu, irade gücünü ve kararlılığını itiraf ederek şöyle dediler : Şiir :

«Ey sen, senin ayağın azim üzengisine basarsa, gücünün sâyesinde güneş gibi gökyüzüne yükselirsin.

Dikkatli baktığın zaman feleğin saklısını gizlisini görürsün. Niyet ettiğin zaman onu dizginini eline alırsın.»

Taştan ses çıkarıp toprağı harekete geçirmiş olan bu fethin ünü, kalbi taşlanmış ve zihin gücü zayıflamış olan Ali Beğ'in nefsinde hiçbir etki yapmadı. O zaferin lezzeti onun damağına değmedi. [144] Zavallı adam, kalbinin kör oluşu yüzünden rezaletlere karşı koyup tepki göstermediği gibi faziletlerden de etkilenip heyecanlanmıyordu. Kötülüklerden ve çirkinliklerden sakınmadığı gibi övülecek ve sevilecek şeylerden de haz duymuyordu. Şiir (Arapça) :

«Kıymetli taşlar madenlerden çıkar. Fakat hayvanlar onun değerini bilmezler.»

Bu fethin ünü Rum ve Suriye ülkelerine yayılıp duyulunca dostlar sevince ve mutluluğa, düşmanlar da üzüntü ve kedere boğuldu.

Niğde halkı, bu fethin haberini duyunca korkudan titremeye başladı. Korku ve dehşet kalplerinde yer tuttu. Şehri tahkim edip kale kapılarını ve pencerelerini kapadılar. Yolları ve geçitleri tuttular. Sığınakları ve barınakları onardılar. Savaş araç ve gereçlerini dışarı çıkararak vuruşmaya hazırlandılar.

Ali Beğ, şehrin dışına inince, eskiden beri emirlerin başına *(melikü'l-ümerâ)* verilen büyük kale kapısının *(dervaze-i bozorg)* önünde savaşma görevini ve diğer önemli mevzileri Sultan'a emanet etti.

Kendisine verilen o görevi uğurlu sayan Sultan, gösterilen yere yürüdü. Kaleden dışarı çıkıp savaşmakta olan şehrin askerlerinin bir saldırıda burunlarını sürttü. Hepsini yerinden oynattı. Onlar bozguna uğramış ve sersemlemiş olarak kendilerini kaleye attılar. Sultan askerleriyle birlikte o kapının önüne indi. İki gün güneşin doğuşundan batışına kadar kale kapısının önünde şehirlilerle savaşıp vuruştu. Üçüncü günün sabahı ansızın askerler arasında panik çıktı. Askerler kaçmaya başladılar. Onun sebebi belli olmadı.

Sultan, askerlerini kapının önünde bırakıp Ali Beğ'in yanına gitti. Onu zırh giyerken gördü. Sultan ona durumun nasıl olduğunu sorunca, «Âsi bir topluluğun geldiğini haber verdiler» dedi. Onun üzerine Sultan, sağa sola adam gönderip durumu araştırdı. Adamlar gelip, «Onlar, bize yardıma gelen vilâyet halkı» diye haber getirdiler. Sultan, işin aslını Ali Beğ'e anlatınca Ali Beğ, «Allah'a yemin ederim ki, sen saltanat ve padişahlık peşindesin. Bu yüzden ülke fethedip cihanı eline geçirmek istiyorsun. Şimdi de ordu çekip bir şehri kuşatmakla meşgulsün» dedi. Sultan ona, «Doğruluğu yanlışlığı kesin olarak belli olmayan bilinmeyen birinin haberine inanarak kendini sıkıntıya sokuyorsun. Düşmana zayıf tarafını belli edip, kendi haysiyetinle birlikte ordunun da ümidini kırıyorsun. [145] Senin bu halini gören düşman ne söyler? Dostların senin eteğindeki bu kiri ve pisliği hangi sabunla temizleyecekler? Mesnevi :

«Acele yapılan işten pişmanlık doğar. Sen, bahçene acelecilik tohumu ekme!

Kırık bir tekneyle nehri geçmek, acele iş yapmaktan daha iyi sonuç verir.»

Önemli bir iş karşısında padişahın sâkin ve soğukkanlı hareket etmesi gerekir. Onun meyvesi kötülük ve sonucu pişmanlık olan acele davranmaktan ve fevri hareketten kaçınıp sakınması şarttır. O, *«Acele davranmak, tökezlemeye sebep olur»* tozundan uzak kalır. *«Sabırla yüce gâyelere ulaşılır»* sonucundan payını alır. *«Sabredin, çünkü Allah sabredenle beraberdir.»* (247) *Beyt (Arapça) :*

«Sabırlı kimse hepsine olmasa dahi bazı arzularına ulaşır. Acele davranmanın sonucu ise genellikle hüsran olur.»

Sultan'ın bu sözleri üzerine Ali Beğ'in çehresinde utanma ve sıkılma işaretleri görüldü. Alnında pişmanlık ve nedamet izleri belirdi. Korktuğunu ve utandığını belli etmemek için zırhı üzerinden çıkararak, «Biz, şehir halkını itaate davet etmek için gelmiştik. Onlar karşı koyduklarına ve şehri savaşla almanın mümkün olmadığına göre bizim burada oturup kalmamızın ne faydası var?» diye sorunca Sultan, «Önce şunu bilmek gerekir ki, şehir halkının bize karşı koyup bizden uzaklaştıkları kesin değil. Onların valiye gösterdikleri bağlılık mecbur ve çaresiz kaldıkları içindir. Kendi iradeleri ile hareket ettiklerinden değil. Çünkü onlar yönetilip güdülen bir kesimdir. Yapılacak iş, şehrin kalesine saldırmak ve kendimizi şehir halkına göstermektir. O zaman bizim gayretimizi gören şehir halkı, fırsatını ve imkânını bulunca şehri bize teslim etmek için çalışır. Her ne kadar tedbir takdir ile uygun düştüğü zaman başarıya

---

(247) Kur'an-ı Kerim, 8/4 - 6.

ulaşılır, denmişse de biz gene de çalışmamızla amacımıza ulaşmayı deneyelim. «*Sana başarıdan nöce çalışmak düşer.*» Mısra (Arapça) :

«*Nefsin başarılı olma yeteneği yanında kusuru da vardır.*»

[146] Sultan böyle kararlı bir şekilde savaşın başına döndü. Savaşa öyle sıkı sarıldı ki, hiçbir tarih kitabında (*kâr-nâme*) onun gibisi yazılı değildir. Hiçbir kalem, onun benzerini yazıp çizmemiştir. Askerlerin hepsi kendilerinden emin olarak bulundukları mevzileri savundular. O durumu gören kale halkı, Sultan'ın tarafına geçmek için hareket edince savaş şiddetlendi. Her taraftan ok ve taş yağmaya başladı. Savaşın ateşi arş-ı alaya çıktı.

O sırada Sultan'ın amcasının oğlu olan Mustafa Beğ, şehrin ileri gelenleriyle anlaşarak Karamanlılara saldırdı. Onları yenerek kale kapısının önüne gelip Sultan'la birleşti.

Diğer yandan Sultan, şehir halkını kendi yanına çekmeyi başardı. Şehir düşmek üzereyken Ali Beğ, Karamanlıları yanına çağırıp onları teselli etti. Onlardan alınmış olan ganimetleri geri verdi. Onun bu davranışı aslında cömertlik kisvesi altında acizlik, güçlülük örtüsü altında zayıflık, adalet perdesi altında zulümden başka bir şey değildi. Beyt (Arapça) :

«*Onun hatıralarına vesveseler kaynaklık eder. Onlar ne cimri ne de cömerttirler. Bazen alırlar bazen de verirler.*»

Bu şekilde peşpeşe gösterdiği yararlılıklara, az sayıda bir askerle bir orduyu yenmesine, hak hukuk için bir ülke fethetmesine rağmen Sultan, Ali Beğ'den beklediği ilgiyi görmedi. Ondan yardım alamadı. Aksine Ali Beğ, canlarını tehlikeye atarak savaşmış olan adamlarının (nöker) ve gençlerin elde ettikleri ganimetleri ve silahları onların elinden aldı. Sultan, ona çok içerledi. Ali Beğ'in bu tür çirkin hareketlerini görüp, kötü sözlerini sık sık duymasına rağmen dostluk ve yakınlık duymasa da muhalefet ve düşmanlık da etmiyordu. Onunla iyi ilişkiler içinde olmak için çaba harcıyordu. «*Herkes yaradılışına göre davranır.*» Şiir (Arapça) :

«*Bir adamla arkadaşlık etmek istiyorsan, sabredip onu dene! Aklı başında kimseye mudara et!*»

[147] Ali Beğ, Niğde'den hareket ederek Aksaray Timarhane'sine (*Timar-hâne-i Aksera*) gitti ([248]). O kale, Babukoğlu'nun adamlarının

(248) Bu konuda bak. Prof. Dr. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970, s. 38, n. 96.

(nöker) elindeydi. Sultan'a kalenin kapısının önünde savaşma görevi verdi. Orada Sultan, sabahtan akşama kadar savaşarak devlet düşmanlarına ders vermek için çalıştı. Sultan'ın askerlerinin dışındaki askerler ise, bir köşeye çekilip rahatlarına baktılar. Onun üzerine Sultan şöyle dedi: Şiir (Arapça) :

«Mum gibi dikilip kaldım. Kendimi yakarak diğerlerine ışık verdim.»

Çarpışmalar devam ederken uzaktan bir toz bulutu göründü. Kuşatmadaki askerler arasında panik çıktı. Herbiri kaçıp bir köşeye saklandı. O durumu gören kaledekiler Kılıçlarını çekip dışarı fırladılar. Sultan derhal adamlarıyla birlikte onlara karşı koyup, kılıç darbeleriyle hepsini tekrar kaleye sürdü. Diğer yandan Ali Beğ yalnız kalmıştı. Onun yanında çadırını ve yükleri toplayacak kadar bile insan kalmamıştı. Sultan kale kalkına karşı koyarken Ali Beğ atına binip yarım fersah kadar uzaklaşınca, Sultan onun arkasından at sürüp ona yetişti. Sultan ve adamlarını düşman ordusu sanan Ali Beğ'in emirleri onu düşmanın karşısında yalnız bırakarak kaçtılar. Sultan demirden bir set gibi onunla düşman arasına durdu. Kendisini belâ oku karşısında onun siperi yaptı. Onu büyük bir tehlikeden kurtardı. O anda ölmek ve yaşamak onun ileriyi gören gözünde eşit hale geldi. Şiir (Arapça) :

«Onun bir musibet olduğunu bilmiyorsun. Eğer bilirsen, onun daha büyük bir musibet olduğunu anlarsın.»

Bu da Sultan hakkında bir tür ilahî destek ve ezelî yardım idi. Çünkü her zaman büyüğün küçüğün boynu, onun iyilik ve bağış tasmasıyla bağlanmıştı. Hiçbir zaman hiçbir yaratığın hakkının tozu, onun namuslu eteğine konmamış, hiçbir kulun minnet yükü, onun gayret gücünü eksiltmemişti. Şiir (Arapça) :

«Eğer o büyük bir padişah da olsa, her zaman arzusuna ulaşamaz.

[*148*] *Yeryüzündeki bütün toprakların verimli olmadığı gibi bütün şimşekler de tehlikeli değildir.*

Nimet herkese eşit olarak gitmez; zenginlere çok, fakirlere az gider.»

ALİ BEĞ'İN NİKSAR'A GİDEREK ORAYI YAĞMALAMASI

Ali Beğ, başına gelen o olaydan sonra Sivas'a gidip bir süre orada kaldı. Kış günleri son bulup, soğuğun hiddeti ve şiddeti yavaşlayınca, kar ve buz engelleri yollardan ve geçitlerden kalkınca Niksar vilâyetine doğru yola çıktı. O vilâyetin yöneticisi olan Taceddin, oranın ileri ge-

len yerlilerindendi. Rum tahtına bağlı olup, divan'ın kararlaştırdığı malı, vergiyi ve askeri temin ederdi. Devlette gevşeklik ve zayıflık başgösterince emirleri dinlemez oldu. Kendi başına hareket edip kuvvet toplamaya başladı.

Ali Beğ, oraya varınca Sultan'a haber göndererek, onun o gece uzak bir yerde konaklamasını ve sabah olunca harekete geçmesini istedi. Sultan onun dediğini yaptı. Gece yarısı olunca Sultan'ın yanında bulunanlar birer birer atlarına binip hareket ettiler. Sultan, hareket için belirlenen zamanı beklerken yanında çok az insan kaldı. Sonra çadırların kurulduğu yere bir adam gönderdi. Adam geri gelip, «Ali Beğ ata binmiş, çadırcılar *(ferraşân)* çadırı söküyorlar» diye haber getirince Sultan da atına binip onların peşinden gitti. Tabl-hâne'ye ([249]) varınca emirlerin birkaçını orada buldu. Emirler Sultan'dan Ali Beğ'i sorunca Sultan işin aslını onlara anlattı. Hep birlikte yola düştüler.

O arada Moğol ordusu o bölgeyi yağmalarken, Sultan gençlerden bir kısmı ile bir köşede bekledi. Moğollar yağmadan elini çekip geri dönünce, tabl-hâne'yi, eşyayı ve yağmaladıkları şeyleri o felaketten kurtardı. Biraz ilerleyince, askerlerden *(nöker)* bir bölüğe *(cuk)* rastladı. Biraz konuştuktan sonra onlar, «Ali Beğ size incindi, şimdi çok öfkeli» dediler. Sultan, «Bari durum nasıl, şimdi nerededir?» diye sorunca «Filan yere konaklamış, Seyyidi Hüsam ile dinlenip suya giriyorlar. Sizi çok aradı. Ona sizin başka bir yoldan gidip Niksar vilâyetine saldırdığınızı söyledikleri zaman bu habere çok üzülüp korktu» diye cevap verdiler.

Sultan, «O konuşup azarlamaya başlayınca siz hiçbir şey söylemeyin. Ben ona gerekli cevabı veririm» diyerek onları uyardı. Sultan ordugâha varınca Ali Beğ, kızgınlığını belli ederek atına bindi ve onunla hiç ilgilenmedi. Sanki hal diliyle şu beyti okuyor, onları onun kulağına fısıldıyordu : Beyt (Arapça) :

«Burnu havada, sırtı suda, sanki küçük dağları kendisi yaratmış gibi.»

Ali Beğ, atından inince Sultan onun yanına gitti. Ali Beğ, her zaman Sultan'ı görünce ayağa kalkar, ona karşı saygılı davranır, ilgi ve sevgi gösterirdi. Bu defa hiç ilgilenmedi ve konuşmadı. *«Burnu havada, sırtı suda»* Şiir (Arapça) :

O benim karşımda aslan kesilmesine rağmen, savaşta deve kuşu gibi az bir sesten korkup kaçar.»

---

(249) Görevi askeri toplamak olan davulculardan oluşan mızıka birliği.

Aradan bir süre geçince Ali Beğ, «Ne haber?» diye sordu. Sultan «Neyi soruyorsan, onun cevabını vereyim» diye karşılık verdi. Ali Beğ, «Nerede idiniz?» deyince Sultan işin aslını anlattı. Onun üzerine Ali Beğ'in, «Bizden geride kalmanızın sebebi bu muydu?» sorusuna Sultan, «Siz, bize yanınızda konaklamamıza izin vermediniz. [149] Ben de askerler düşman yaklaşınca dağılmasınlar diye hepsini bir araya topladım ve toplu olarak konaklamalarını sağladım. Bunu yaparken, eğer bir olay olursa, çabukça bir araya gelip yardımlaşma ve dayanışmanın gereğini yerine getirirler, cesaretleri kırılıp kaçmazlar ve düşmanın hilesinin kurbanı olmazlar diye düşündüm. Çünkü insanlar bir araya gelip kalabalık oluşturursa tehlikeden uzak olur. Tavla ve satranç oyununu bu iddiamıza delil olarak gösterebiliriz: Tavlanın pullarının çoğu bir hanede toplanır, ikisi üçü veya daha fazlası üst üste durursa, karşı tarafın vurmasından emniyette olur. [150] Eğer onların birisi, diğerlerinden ayrı ve yalnız düşerse, karşı taraf onun üzerine binip, kırık olarak haneden dışarı çıkarır. Bazen tavlanın altı kapısında da kendisine yer bulamaz. Sıkıntı ve Belâya uğrar. Onu yeniden hanelerden birine koymak için uzun uzun süre zar atmak gerekir. Eğer şah, satranç tahtasında askerleri ve hizmetçileriyle beraber olursa, sağı solu soylu atlar ve düşmanı avlayan fillerle süslenirse, önünde can vermeye hazır piyadeler yönlerini düşmana çevirirse, hiç şüphesiz devlet merkezinde ve mutluluk tahtında sağlam ve rahat bir şekilde oturur. Kötülüklerden korunmuş olur. Eğer bir gün vezirinden uzak düşer, askerlerinden ve atlarından ayrı kalırsa, onun hakkında kötü düşünenler fırsatı ganimet bilip, onun üzerine saldırırlar. Basit bir piyadeyle onun büyüklüğüne zarar vererek yakalayıp ortadan kaldırırlar. Bundan başka, siz bana, davul çalıncaya kadar ata binme dediniz. Fakat kendiniz tespit ettiğiniz vakitten önce ata binerek bir şey söylemeden hareket ettiniz» dedikten sonra, «Tabl-hâne'nin eşyaların konduğu yer nere?» diye sorunca, oradakiler birbirinin gözüne bakarak «Bilmiyoruz» cevabını verdiler. Onun üzerine Sultan, «Askerin toplanmasını, hareket etmesini ve konaklamasını duyurup işaret eden davul *(tabl)* ve bayraktan *(alem)* haberiniz olmayınca ben sizi nerede arar, nasıl bulurum?» diye konuştu. Sonra orada bulunanlar, yükleri koydukları yere gidip onların yerinde bulamayınca, yağma edildiğini sanıp üzüldüler. O zaman Sultan, işin aslını anlatarak, «Yanımda bulunan bu emirlerin yardım ve gayretiyle bütün yükleri zarara ziyana uğratmadan dışarı çıkarıp emniyete aldık» dedi. Ali Beğ, bu habere çok sevindi. Orada bulunan emirler de Sultan'ın varlığından güven duydular.

Sonra Ali Beğ'in emri üzerine askerlerin Moğollardan ve halktan yağma ettikleri malları onların elinden geri aldılar. Bu suretle o, herkesi kendisine düşman ve hasım yaptı. Aynı gün bu hareketinden dolayı Sa-

magar'ın askerleri ondan yüz çevirdiler ve ona karşı güvenlerini kaybettiler. Kalpleri kırıldı ve artık onunla işbirliği yapmadılar. Onun bu davranışı, onun adının lekelenmesine ve düşmanlarının sevinmesine sebep oldu.

O harekât sırasında saldırı ve gece baskınının nasıl düzenleneceği, savaşa girmeye karar vermenin ve onun hakkında tedbir almanın yolları, padişahlık etmenin şartları, onun kanun ve nizamları hakkında Sultan'ın bilgisi arttı. [151] Şiir (Arapça) :

«Her sınıftan insanlarla yaşadım. İyi ve kötü huylularla düşüp kalktım.

Birçok faydalar ve nimetler elde ettim. Fakat onun eziyeti karşısında hiçbir zaman sabrımı yetirmedim.

Felâket gelmeden önce onu hissetmiyorum. Fakat geldikten sonra da ondan korkmuyor, onu hafife alıyorum.»

Oradan hareket eden Ali Beğ, Sivas'a geri döndü.

O günden sonra Sultan, Ali Beğ'in çirkin hareketlerine ve kötü davranışlarına katlanmak zorunda kalıyor, günlerini bıkkınlık ve kararsızlık içinde geçiriyordu. Eskiden olduğu gibi ne davalarda bilgi kurallarına uyup adalet ve insafın yolunu tutarak hüküm verebiliyor, ne kendine verilmiş olan görevleri serbestçe yerine getirebiliyor, ne de ayağını inziva ve yalnızlık eteğine çekebiliyordu. Eziyet ve sıkıntı içinde bir saniye, hatta bir an bile ondan gelecek kötülükten ve onun vereceği zarardan emniyette kalamıyor ve hiçbir zaman şu beyit dilinden düşmüyordu: Şiir (Arapça) :

«Hiçbir faydası olmadan geçip giden ve ömürden sayılan geceler, kaybedilmiş zamanlar değil mi?»

ERZİNCAN VÂLİSİ PİR HÜSEYİN'İN ÖLÜMÜ VE KILIÇ ARSLAN'IN ALİ BEĞ'İN YANINA GELMESİ

O sırada Erzincan vâlisinin günlerinin ve rızkının tükendiği, onun yükünü gurur menzilinden sevinç sarayına taşıdığı, ahiret âlemine göç ettiği haberi geldi. Ali Beğ'in nâibleri ve yakınları bu haberi duyunca onun yanına, gelerek «Erzincan'ın eskiden beri sizin atalarınız ve dedelerinize ait olduğu kimseye saklı değildir. Bugün o vilayetin valisi ölmüş, şehri felâket içinde bırakmıştır. O vilâyetin halkı, eskileri hatırlayarak sizi istemektedir. Cesur ve ileri görüşlü biri olan büyük emir Kılıç Arslan, size bağlı biri olarak o bölgenin yönetimini eline almak ve o önemli işi üstlenmek istemektedir. Eğer siz ona yardım eder, karışıklığı durdurur, onları emniyete kavuşturursanız, bu iş kolaylıkla ve süratle gerçekleşir ve amaca ulaşılmış olur» dediler.

[152] Bu tür efsaneler söyleyip masallar anlatarak Ali Beğ'in aklını çeldiler. Ali Beğ, yola çıkmak için hazırlıklara başladı. O arada Sultan ile görüş alışverişinde bulundu ve ona bu işin giriş-çıkış yollarını sorunca, Sultan, «Bu fikrin doğru, bu sözün gerçek olduğundan şüphe yok. O vilayetin eskiden sizin ailenize bağlı olduğu tesbit edilmiş. Fakat şehir halkının bizi isteyip bizim tarafımızı tuttuğu belli değil. Şimdiye kadar böyle bir belirti veya işaret görmedik. Başka bir konu da onların sizin hanedanınıza bağlılıklarının üzerinden yaklaşık bir asır geçmiş. Onlar bu bir asırlık süre içinde başkalarının hükmü altında yaşadılar. Onların heves ve arzularına göre hareket ettiler, onların emir ve yasaklarına uydular. Şimdi bizim onların yönetim konusunda istek ve arzularını kesin olarak öğrenmemiz gerekir. Bu konuda çalışıp çaba harcarsak, bu çabamız boşuna gidip heba olmaz. Şiir (Arapça) :

«Başı ateşe düşse bile ceylana benzeyen yüzü yanmaz.»

Bugün bizim için Erzincan'dan daha yakın ve alınması daha kolay olan yerler var. Halkın çoğunun da fethetmesini istediği bölgeler var. Yakın ve kolay yerleri bırakıp uzak ve zor yerlerden başlamak aklın kurallarına ve doğruluğun ilkelerine sığmaz, düşünce ve mantığa ters düşer. Bu konuda şöyle derler : Beyt (Arapça) :

«O sana yakın olursa barış içinde olursun. Senden uzaklaşırsa, savaş ihtimali doğar.»

Bu yakındaki bölgeler fethedilirse, kuvvetimiz ve sayımız artar. O zaman Erzincan'ın ele geçirilmesi kolaylaşır. Oranın fethinin önündeki engeller kalkar. Çünkü her bilinmeyenin bilinen yoluyla anlaşıldığı gibi her zorluk da kolaylıkla halledilir. Belki de bizim düşündüklerimiz Kılıç Arslan'ınki ile aynı değildir. [153] Belki de bizim yapacağımız kerpiç onun istek kalıbına sığmaz. O da bu düşüncenin gerçekleşmesini ve bu plânın uygulanmasını istemeyebilir. Çünkü Sivas ile Erzincan'ın birleşmesi durumunda o arada mahsur kalacaktır. Onun da bu düşüncede olması, bu plânları kurması mümkündür» dedi.

Sözün kısası, Sultan'ın onlara delil ve kanıtlarıyla söylediği gerçekleri kabul etmeyip, kendi görüşlerinde israr ettiler. Sultan'ın çabalarını geçersiz ve tedbirlerini yok saydılar. Sonunda görüşlerini uygulamak için Erzincan'ın yolunu tuttular. Onun üzerine Sultan kendi kendine, *«Bırak onları, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar»* (250) dedi. Mısra :

«Eğer altındaki ip kopmayacak olursa, oynadığın oyun iyi.»

---

(250) Kur'an-ı Kerim, 6/91.

Bu amacı gerçekleştirme, bu zorluğu kolaylaştırma konusunda harekete geçmelerine sebep olan, yardımına ve desteğine bel bağladıkları Kılıç Arslan, gerek önce, gerekse daha sonra onlarla birleşip onlara tâbi olmaktan kaçındı.

Onun bu davranışına Ali Beğ ile adamları şaşırıp kaldılar. Çünkü onlar, muhtemelen değil, kesin olarak bu işte onun yardımına güveniyorlar, onu kurtarıp geri dönmeyi plânlıyorlardı. Bu konuda herbiri bir görüş söyleyip herbiri bir fikir ileri sürdü. Sonunda Kılıç Arslan ile anlaşıp dost olmaktan, onunla görüşüp konuşmaktan başka çare olmadığına karar verdiler ve bu konuda Sultan'dan yardım isteyip onun görüşüne başvurarak, «Bu önemli mesele senin isabetli tedbirinle çözülür. Bu dava, senin yardımın ile yoluna girer. Şurası bir gerçektir ki, herkesin sözüne güvenilmez. Eğer biz onu (Kılıç Arslan) bu makamda bırakırsak, o bizim gözümüzden uzaklaşacak ve biz de onun gözünden düşeceğiz. O durumda iş kavgaya ve düşmanlığa dönecek ve her tarafta karışıklıklar doğacaktır. Şiir (Arapça) :

«Senin bana yenilmen beni ümitlendirdi, her şey gözüme güzel göründü.

Allah'tan bana verilen nimetlerin en değerlisi sensin.»

[154] Sultan, herkesi ilgilendiren o işin önemini fark edip, kendini o işten çekerse, ipin ucunun kaçacağını, ortaklıkta karışıklık ve yokluğun hüküm süreceğini anlayınca, vakit geçirmeden Kılıç Aslan'ın yanına giderek durumu ona anlattı.

Kılıç Arslan, olanları öğrenince Ali Beğ'e karşı kin ve nefret duymaya başladı. Onun yanlış düşüncesinden, isabetsiz fikirlerinden, huyunun kötülüğünden, aklının kısalığından, tabiatının sertliğinden şikâyet etti. Onunla birleşip anlaşmak istemediğini o şekilde anlattı ki, Sultan oraya gittiğine pişman oldu. Fakat aradan biraz zaman geçince ona yakınlık duydu ve hak vermeye başları. «Sizin söylediklerinize itirazım yok. Onların doğruluğunu inkâr etmiyorum. Siz, onunla olan ilişkilerinizde kin ve nefretten başka bir şey kazanmamışsınız. Çünkü o alçakların dostu ve rezillerin koruyucusudur. Akıllı insanlarla ve itibarlı kimselerle anlaşıp dostluk kurmaz. Fakat o şimdi bir işi gerçekleştirmeye karar vermiş. Eğer onun gerçekleşmesi konusunda senin ilginden yardım görürse, senin akla yatan düşünceni kabul eder. Şimdi o senin yanına gitmeni beklemekte ve seninle konuşmak istemektedir. Eğer bu işi yapar, adamlarına ve askerlerine bu konuda emirler verirsen, senin iyi huyun ve yaratılışın hakkında bende uyanan intibayı silmez, kalbimde senin cömertliğine karşı duyduğum güveni yok etmezsin. Doğru odur ki, cesaretinin ve yiğitliğinin verdiği güçle, hiç sıkılıp çekinmeden kalk onun

yanına gidelim. Yapılacak işler ve halkın selameti için gerekli olan şeyler hakkında onu aydınlatalım. Böyle bir davranışı doğruluktan ve iyilikten başka bir şey getirmez. Böyle davranırsan sana müteşekkir kalırım. Eğer ona karşı, Ali Beğ çirkin ve beğenilmeyen hareektlerde bulunursa, bu senin itibarını ve gücünü artırır. Şiir (Arapça) :

«Arkadaşından sevgi ve ilgi gören bir kimse, ölümden bile korkmaz.»

Eğer yolculuk üzengisine basıp kendine zahmet vermez, bu işe igli göstermezsen, aniden aranızda toz bulutu yükselip sevginin berraklığını bulandırır ve fesat şaibeleri iki tarafın arasını açar. Allah bizi ondan korusun! Ondan doğacak tehlikeli durumun zararı ve kötü olayın ziyanı ülkelerin altını üstüne getirip şehirleri yıkar ve toplulukları dağıtıp perişan eder. Hiç sebebi ve gereği yokken haklar çiğnenir, isyan ve başkaldırmalar her tarafta kendini gösterir. [155] Araya öyle bir perde iner ki, o perde özür dilemelerle, af, tövbe, istiğfar ve büyük gayretlerle ortadan kaldırabilir. Bugün şu iki durum ile karşı karşıyayız: Erzincan ya fetih edilecek, ya da edilmeyecek. Allah'ın izni ve yardımıyla eğer bu arzu gerçekleştirilirse, o vilayetin idaresi tek başına senin eline geçer. Çünkü ben oranın idaresini istemiyorum. Seyyidi Hüsam da Ali Beğ ile can ile ten gibidir. Ali Beğ, onun kendisinden uzaklaşıp oranın yönetimine gitmesine izin vermez. Eğer tedbir takdire uygun düşmez, o av istek kemendine tutulmazsa, o zaman çaresiz o vilayetin yıkılması, askerlerinin yenilip dağılması zorunlu olur. O zaman onlar bu yenilgi ve ümitsizlikten kurtulmak için senin gücüne ve kuvvetine ihtiyaç duyarlar. Her iki durumda da kazançlı ve kârlı çıkacak olan sensin. O halde senin bu işten kaçınmanın sebebi ne? Bu meselede gevşeklik göstermenin manası ne?» dedi.

Sultan, belagat atını bu şekilde sürüp, sözün sikkesini böyle basınca, onun başkaldırma hevesi söndü, nefsinin isyanı haşinlik ve sertlikten vazgeçip ılımlı yola girdi. Zor işten kolayına geçildi. Sultan tedbir okunun, amaç hedefine saplandığını, çaba kemendinin istek boynuna geçtiğini görünce, konuşmasının tonunu değiştirip, mana düğümünü başka bir şekilde çözdü. Bütün düşüncesini o konu üzerinde yoğunlaştırdı. Sözlerini yanlış anlamaların ilacı yaptı. Kılıç ve ok gibi keskin ve hızlı sözlerle, dilinin tatlılığı ve sözünün büyüsüyle Kılıç Arslan'ı itaat bağı ile bağlayıp boyun eğme sandığının içine soktu. Davete uyma ve sözü tutma yazısını kabul tahtası üzerine yazdı. Yumuşamış olarak irade dizginini Sultan'ın eline bırakarak şöyle dedi: Beyt :

«Benim iradem elimde değil. Eğer bir kimse o nerde diye sorarsa, onu sevgilimin eline verdim.»

Fakat kendisinin, Seyyidi Hüsam'ın yanına geldikten sonra geleceğini şart koştu.

Sultan, âsinin henüz sakınma ipinden kurtulmadığını, o isteğin özür dileme perdesinden dışarı çıkmadığını görünce, onun sebebini ortadan kaldırmak ve delilini çürütmek için fesahat (güzel konuşma) atını başka bir meydana sürdü. Söz okunu başka bir yaydan bırakarak, «Bu kadar açık delillere rağmen, bu işi engelleyip önlemeye çalışmak, ancak karşı tarafa duyulan güvensizlik ve sevgisizlikten ileri gelebilir. [156] Şimdi Allah'a şükür dostluk pınarları, ikiyüzlülük ve riya tozlarından arınmış, birlik ve beraberlik aynası cahillik ve bilgisizlik pasından temizlenmiştir. «Dostluğun şartı, zorluğun kalkmasıdır» demişler. Sevgi şarabı, üzüntü ve keder tortusundan süzülünce dostların damağına daha hoş gelir. Dostluk ve arkadaşlık yiyeceği, garaz ve kin karışımından uzak olursa, tarafların ağzına daha lezzetli gelir. *«İki elin iyiliği, ancak iki kolun gücüyle ortaya çıkar.»* Beyt (Arapça) :

«Arkadaşlarına karşı, babanın oğluna davrandığı gibi sevgiyle davran!»

Sultan'ın bu sözlerine karşılık Kılıç Arslan, «Ali Beğ, Seyyidi Hüsam'ı canı kabul edip bana güvenmezse, ben nasıl kendi canımı ona emanet ederim?» diye cevap verdi.

Onunla anlaşmayı kafasına koyan Sultan, her makamdan ve her telden çalıp, onun her sözüne cevap verdi ve «Bu işin gerçekleşmesi için ısrar etmemin sebebi, halkın sizin ile bizim aramızda soğukluğun ve kırgınlığın var olduğunu sanmamaları içindir. Senin isteğine gelince, ancak Ali Beğ, Seyyidi Hüsam'ı sana benim refakatimde göndermeye razı olur. Seyyidi Hüsam da samimi bir duygu ve istekle senin yanına gelip, adabı muaşeret kaidelerini yerine getirir» dedi.

Bu sözleri rıza kulağıyla dinleyen Kılıç Arslan, Sultan'ın istediği şekilde davayı sonuçlandırmaya karar verdi.

Ondan sonra Ali Beğ'in yanına gelen Sultan, Kılıç Arslan ile arasında geçen konuşmaları mana ipine dizip anlama meydanına serdi ve verilen kararı ona anlattı.

Ali Beğ, ilkönce Kılıç Arslan'ın karşı koyduğunu, sonunda yumuşadığını duyunca çok sevindi. Yüzünde memnuniyet ve mutluluk okunmaya başlandı. Fakat konuşma ilerleyip Kılıç Arslan'ın Seyyidi Hüsam'ı isteyip yanına çağırdığını öğrenince yüzü karıştı ve alnında memnuniyetsizlik işaretleri belirdi. Onu göndermeye yanaşmadı. Onun gitmesini engellemek için geçersiz deliller ve dayanaksız sebepler ileriye sürmeye başladı. Sultan bir süre suskun kaldı. Ali Beğ'in hiddetinin alevi ve gazabının ateşi sönmeye başladıktan sonra, «Eğer sen onun bu kıymetsiz isteğini ve değersiz arzusunu yerine getirmekten çekinir, muhalefet ve

karşı koyma yolunu tutarsan, onun buraya gelmesinden ve senin Erzincan'a gitmekten ümidini kes!. [157] Onun dediğini yapıp istek ve arzusuna uysan iyi olur. Eğer bunu yapmazsan, araya hiç hesapta olmayan zorluklar girer. Bu işi iyice düşün! Anlaşmaya uyup Seyyidi Hüsam'ı ona göndermen senin yararına olur» dedi.

Şimdi akıl ve düşünce sahibi insanlara saklı değildir ki, Ali Beğ gibi boş şeylerle uğraşan, beğenilip hoşa gitmeyen şeyler yapan bir adamdan nasıl reislik ve yöneticilik beklenir? İnsanlar onun devletinde ne hale gelirler? «*Yağmuru olsa, şimşeği de olacak*» Şiir :

«Eğer bulut hayat suyu da yağdırsa, hiçbir zaman söğüt ağacından meyve alamazsın.

Alçaklarla arkadaşlık yapma! Çünkü hasır olmuş kamıştan şeker yiyemezsin.»

Sultan her ne kadar bu pazarın parası, bu alışverişin metaı, bu gerdanlığın incisi ve bu elbisenin ölçüsü değilse de Ali Beğ ile konuşurken, körün önündeki lamba ve karıncanın önündeki Süleyman gibiydi. Buna rağmen zamanın şartlarını göz önünde bulundurup iyi yaratılışı ve asaletinin rehberliğiyle doğruda yanlışta onunla fikirbirliği ediyor, her durumda onunla anlaşmaya bakıyor ve şöyle diyordu : Şiir (Arapça) :

«Ahlaksız biri beni kötülükle karşı karşıya bırakıyor. Ona gerektiği gibi davranamıyorum.

O kötülüğünü arttırdıkça benim iyiliğim artıyor. Misk gibi yanarak güzel koku saçıyorum.»

Bu konuda muzaffer imam Ali b. Ebi Talib'den -*Allah ondan razı olsun*- şöyle rivayet ederler : Ona, «İlimleri ve terbiyeyi kimden öğrendin? Bu kadar fazileti ve olgunluğu nereden biriktirdin?» diye sordukları zaman, «Cahillerden ve edepsizlerden» cevabını verdi. «Nasıl?» diye tekrar sorduklarında «Çünkü onlardan görüp işittiğim çirkin hareketleri yapmaktan, uygunsuz sözleri söylemekten kaçındım ve onların yaptıklarının ve söylediklerinin tersini yapıp aksini söylemeyi kendime iş edindim» dedi.

Yine bu konuda şunları anlatırlar: Bağdat'ta keramet sahibi yüksek makamlı, iyi huylu ve temiz kalpli bir şeyh vardı. Kapısını insanların yüzüne kapamış, nefsin pençesini riyâzet eliyle kırmıştı. İyi ahlakı, berrak su gibi insana can bağışlıyordu. [158] Nefesi, insana kuzey rüzgârı gibi ferahlık veriyordu. Daima iyilik tohumu ekiyor ve namus eteğini yasaklanmış ve kınanmış şeylerin tozundan temiz tutuyordu. Beyt (Arapça) :

«Sen versen, bütün insanlar, hatta düşmanları bile onun ahlakını beğenirler.»

Bu şeyhin huyunun kötülüğü, nefsinin bozukluğu ve soysuzluğu ile tanınmış bir müridi vardı. İnsan kılığına girmiş bir dev ve insan elbisesine bürünmüş bir şeytan idi. Başkasının kusurunu aramada nergis gibi her tarafı göz, kötü davranma ve boş konuşmada yasemin gibi her yanı dil olan bir gammazdı. Nefsinin köpeğine kardeşlerinin etini veren bir serseriydi. Kurt gibi insan etine aş verirdi. Eğer yüz hüner görse, onu hemen kusura çevirir, eğer eline bir toz geçse, onu oraya buraya hediye olarak götürürdü. Beyt (Arapça) :

«Fikri bozuk, kalbi kara birinin arkadaşlığı ruha eziyet verir.»

Her zaman şeyhin sözüne karşı gelir, onun görüşüne uygun tek bir söz dahi söylemezdi. Şeyh, onun bu davranışları karşısında dişini sıkıyor, onun bu hareketlerinden dolayı mum gibi yanıp eriyordu. Bir gün insanların seçkini olan gayıb ve hazırda olanları bilen salih müridlerinden biri ona, «Ey göklerin kutbu, birlik dairesinin merkezinin nuru, senin bu küstahla ne işin var? Bu utanmazın yanında bulunmak için katlandığın zahmete ne gerek var? O durmadan senin kıymetli vakitlerini heba ediyor. Her zaman senin karşında inat ve anlayışsızlık yolunu tutuyor. Senin huzur pınarını bulandırmakta, iyilik ve doğruluk yanlarını gölgede bırakmaktadır. Dinden imandan haberi olmayan ahlakı bozuk, hareketleri çirkin, tabiatı kötü, ağzı bozuk, gururun dostu, emniyet ve sevincin düşmanı birisi» dedi. Beyt (Arapça) :

«Her zaman onun yüzünü asık görüyorum. Her gece şaşkın ve suskun bir vaziyette oturmakta.»

[159] Şiir:

«Tâvuz değilsin ki güzelliğine baksınlar. Simorg değilsin ki, yokluğunda adını ansınlar.

Bülbül değilsin ki, ötüşünde saç baş yolsunlar. O halde sen ne kuşusun? Ne işe yararsın?»

Şeyh, onun bu sözlerine karşılık, «Ey kardeş bu sözlerin bana olan sevgin ve saygından kaynaklanmaktadır. Söylediklerin tamamen akla ve mantığa uygundur. Fakat şunu bil ki, ben onun ahlaksızlığını görerek, iyi huyun değerini anlıyorum. Onun çirkin hareketlerinden sabır ve tahammülün faydalarını hatırlıyorum. Rezil davranışlarından olgunluğum artıyor. Onun kusurları bana nasihat gibi geliyor ve ondan çok yararlanıyorum» cevabını verdi. Mısra :

«Eşyayı birbirinden zıtları ayırır.»

Sözün kısası Sultan, Seyyidi Hüsam'ı yanına alarak kararlaştırılmış olan yere gitti. Orada, yakın adamlarından bir grupla beklemekte olan Kılıç Arslan'la bir araya geldiler ve biraz sohbet ettikten sonra Sultan güzel ve iltifat dolu sözlerle Kılıç Arslan'ı Ali Beğ'in yanına getirdi.

ALİ BEĞ'İN ERZİNCAN'A GİTMESİ DİĞER OLAYLAR VE HÂDİSELER HAKKINDA

Hep birlikte Erzincan'a dönüp şehrin dışında konakladılar. Şehir halkından hiçbir haberci gelmedi ve onlara hiçbir şekilde ilgi gösterip itibar etmediler.

Onun üzerine Ali Beğ, emirleri yanına çağırarak onlarla şehre hangi yolla girileceği ve savaşın hangi usulle yapılacağı konusunda görüş alışverişinde bulundu. Şehir ve vilâyet merkezinin doğu tarafına yerleşmeye, ekili yerleri harap edip, ağaçları kesmeye, bağ ve bostanın altını üstüne getirmeye karar verdiler. Onun üzerine Sultan, «Biz her zaman oraya Sivas tarafından girip çıktığımız için, onlar askerlerimizin de oradan geleceklerini tahmin ederler. Bu yüzden önce o tarafa inelim. Sonra haberci gönderip arkadan gelen askerlerin Erzincan yolundan gelmelerini söyleyelim. Böylece onlar düşmanın zararından emniyette olurlar» dedikten sonra hepsi Sultan'ın dediği bölgeye indiler.

[160] Fakat Kılıç Arslan, Sultan'ın bu teklifini arkadan gelen Sivas askerlerine duyurmayı ihmal etti. Onlar da karardan habersiz olarak normal yoldan gelmeye başlayınca, Erzincan askerleri onları birer birer yakalayarak atlarını, elbiselerini silahlarını ve diğer eşyalarını aldılar. Bâzılarını esir alıp, bazıların da çplak bir vaziyette serbest braktılar. Sivaslıların çoğu Erzincanlıların darbesini yedi. Sonra Ali Beğ ile Erzincan'ın ileri gelenleri birbirine görüşme teklifinde bulundular. Sultan'ın *dayı dediği Celayirlilerden Emir Tuğrul gibi şehrin emirlerinden bir kısmı* ile Ali Beğ'in *beylerinden birkaçının anlaşmazlık konusunu görüşmek* üzere belirlenen bir yerde bir araya gelmeleri kararlaştırıldı.

Anlaşma şartlarının gereği olarak beyler, şehrin dışına çıkarak, Ali Beğ'in beylerinden Sultan, Kılıç Arslan ve Seyyidi Hüsam ile görüşüp konuşmaya başladılar. Önce şehrin beyleri söz alarak, «Siz bizden ne istiyorsunuz? Buraya gelmenizin sebebi nedir?» diye sorunca Sultan, «Uzun bir süredir beyimiz (Ali Beğ'in) atalarının mülkünü kullanıyorsunuz. O, orayı isteyince, onu redetmekle hata ettiniz. Şimdi hakkımızı sizden almaya geldik. Eğer *«Emaneti ehline teslim ediniz»* ([251]) hükmüne gönülden ve samimi olarak uyarsanız, kavga sebebi ortadan kalkar. De-

---

(251) Kur'an-ı Kerim, 4/58.

ğilse haklıyı haksızdan ayırt eden bir hâkim olan adil kılıç suçluyu suçsuzdan ayırsın ve hakkı sahibine versin! Şiir :

«Onun güçlü bileğini tecrübelerden başka bir şey yıkamadı.

Ruh, affederek uzak yerlere hâkim olup kaderin kilidini açabilir.

O, kavgadan çekinmiyor, korku yanına yaklaşmıyor. Zırh korkusundan onun üzerine gelmiyor.»

Onlar, cevap olarak «O yer filan kimsenin mülkü idi. Aynebeğ ondan satın aldı» deyince Sultan, «Siz bizim mülkü emanet ettiğimiz kişisiniz. Sizin bizden bir alacağınız yok. Önce emaneti bize geri verin. Ondan sonra kimin davası varsa mahkemeye çıkıp hakkını arasın!» diye karşılık verdi.

Ona cevap vermekten âciz kalan Erzincanlılar, «Siz ancak bize, kılıç darbeleriyle bizi yenip, bize üstün geldiğiniz zaman tahakküm edip emir verebilirsiniz. Şimdi sizin hükmünüz ve idareniz altında bulunmadığımıza göre, sizin emir ve yasaklarınıza uymak zorunda değiliz. O halde sebepsiz yere niye size boyun eğerek kendimizi küçük düşürüp alçaltalım» dediler. [161] Onun üzerine Sultan, «Şımdi sizin akıl ve kanun karşısında aciz kaldığınızı görüyorum. Haklı dava karşısında diliniz tutuldu. Yarın iş çarpışmaya düştüğü, dava savaşa döndüğü, atı savaş meydanına sürüp, elimizi kılıçlarımıza atacağımız zaman mertlerin ve yiğitlerin nasıl dövüştüklerini, nasıl hızlı ata bindiklerini görecek, onların kılıçlarını ve mızraklarını boynunuzda hissedeceksiniz» dedi. Şiir :

«Herkesin kendi ayarında söz söylemesi gerekir. Çünkü hasır dokuyucusu altın işlemeyi bilmez.»

Söz bu noktaya ulaşınca görüşmecilerin herbiri kendi yerine döndü. Ali Beğ de şehrin dışında bir yerde Fırat nehrinin kıyısında gölgelik yapıp dinlenmek istedi. Oraya giderken bir kısım asker de ona katıldı. İstenilen yere varılınca askerlerin çoğu çadır kurup yerleşti. Bir kısmı da oraya buraya dağılıp eşyalarını ve silahlarını düzene koymaya başladı. O sırada ansızın şehir tarfındn bir toz bulutu kalktı. Ali Beğ'in adamlarının herbiri toz hakkında görüş bildirirlerken, Sultan, savaş teçhizatını kuşanıp atına bindi. Erzincan ordusu 500 süvariden oluşan üç bölük *(cuk)* halinde gelmeye başladı. Diğer taraftan Ali Beğ'in etrafına da 150 süvari toplandı. O durum karşısında Sultan, Ali Beğ'i ata bindirdikten sonra Pir Ali ile Hızır Beğ'i sol cenahta, Kılıç Arslan'ı sağ cenahta görevlendirerek kendisi de adamlarıyla birlikte merkezde yerini aldı.

İşin ciddileştiğini görünce Ali Beğ'i korku ve titreme aldı. Ürkeklik ve ürperti kalbini istila etti. Atının dizginini çadırların bulunduğu yere

çevirerek kaçmaya yeltendi. Onun niyetini fark eden Sultan, atının geminden tutup onu zorla düşman tarafına çekti ve 50 kadar süvariyle düşmanın merkezine saldırdı. Kaçmaya fırsat bulamayan Ali Beğ, Sultan'a «Benden ayrılma!» dedi. Sağ ve sol cenahlar Sultan'ın yiğitçe çarpıştığını görünce cesaret ve güç kazandılar. Her bölük *(cuk)*, samimi kararlı bir şekilde atlarının dizginlerini gevşetip rakiplerinin üzerine saldırdılar. Gökrenkli kılıçlarıyla Erzincan toprağında kan seli akıttılar; mızraklarının ucuyla düşmanlarının mide ve bağırsaklarını birbirine kattılar. Bu durum karşısında karşı tarafın askerlerinin arasında bağ koptu. Bâzıları öldürülüp yere serilirken, bâzıları da yaralı ve bitkin olarak kaçıp şehre sığındılar. [162] Böylece Sultan, güçlü azmi ve iradesi sayesinde yanında bulunan az sayıda insanla koca bir orduyu yenerek fetihte bulundu. Ülkenin şerefini ve namusunu korudu. Sonra şehrin emirlerine bir mektup yazarak, «Bizden savaş istediğiniz için derhal askerlerimizi savaş meydanına sürdük. Bu şekilde kimin başarılı olduğu, ortaya çıkıp haklı haksızdan ayrıldı. Bizim bu size yaptığımız çoğun azıdır» dedi. Şiir (Arapça) :

«Biliyorsun ben her savaşta aslan kesilirim ve bu konuda tecrübeliyim.
Savaşta yiğitlerin önünden gider, tecrübe ve cesaretimi gösteririm.»

Sultan'ın bu şekilde gösterdiği cesaret ve yiğitlik, düşmanın yenilmesi ve ülkenin namusunun korunması konusunda harcadığı bunca çaba ve gayret, Ali Beğ tarafından teşekküre değer bulunmadı. Böyle bir çalışma, onun duygusuz tabiatına ve kısa aklına hiçbir etki yapmadı. Fakat onun gösterdiği o büyüklük, seçkinlerin ve sıradan insanların kalbinde yer tuttu. Onun değeri ve mevkii bütün insanların gözünde büyüdü. Herkes bu fethin, Sultan'ın ayağının ve varlığının uğuruyla gerçekleştiğini, onun cesareti ve yiğitliği sayesinde düşmana gâlip gelindiğini anlad. Beyt :

«Senin kılıcın, düşmanı kesip parçalarken yüzü kızarmış olarak geri dönmektedir.»

Hiç şüphesiz, İlahî Yolgösterici, insanlar arasından birisini, yardım ve desteğiyle diğerlerinin arasından seçip, ona özel imtiyazlı elbiseyi giydirmek suretiyle sonsuz yardım kaynağını açık tutar. Alma, verme, emretme, yasaklama dizginini onun eline bırakır. Her zaman ondaki şansı ve gücü, insanların kalplerine telkin eder ve gayıb perdesinden gönderdiği lütuflarda onu destekler. Şiir (Arapça) :

«Mutluluk öyle bir şey ki, kimse onu her zaman elinde tutamaz.
Ancak şanslı kimseler ondan bir miktar pay alırlar.

O, insanlar için bir hazine gibidir. Herkes gayreti ve şansı ölçüsünde ondan faydalanır.»

[163] Bu taş Erzincanlı askerlerin dişine değip, bu ok onların sinesine saplanınca onlar, kaplumbağa gibi başlarını hüsran ve şanssızlış kabuğuna çekip kertenkele gibi korku ve ürkeklik deliğine kaydılar. Yiğitliğin kadın kılıklı olanların mesleği olmadığını, marangozluğu acemilerin yapamayacağını kesin olarak anladılar. Sel iseler, karşılarındakinin deniz olduğunu, yılan iseler ejderha ile karşılacaklarını öğrendiler. *«Allah'a ortak koştuklarından dolayı inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız»* ([252]) oku onların kalplerinin derinliklerine saplandı. *«Korkaklık bir kusurdur»* damgası onların halinin alnına vuruldu. *«Bakire biri değil, orta yaşlı biri geldi.»* Şiir :

«Yiğitlerin cesareti sende yoksa, kadınlar gibi evinde otur! Savaş meydanına gidersen, ok yağmurundan korkup geri dönme!»

Çok geçmeden Dulkadir İbrahim Beğ'in çok sayıda askerle Erzincanlıların yardımına geldiği haberi ulaştı. Onun üzerine, o bölgenin âdetlerini ve yollarını, giriş ve çıkışlarını çok iyi bilen Kılıç Arslan, silahla donatılmış bir bölük askerle yardıma gelenleri şehre girmeden önce köpek ve kurtlara yem, karga ve akbabalara lokma yapmak için görevlendirmeyi teklif etti. Fakat sonra güçlü bir orduya sâhip olan Kayseri valisi Cüneyd'i, bin kişilik seçkin bir birlikle güçlendirdiler.

Kararlaştırılan yere vardıklarında orada ordudan kimseye rastlamayıp düşmandan bir iz bulamadılar. Oraya konakladıkları zaman, askerler her zaman yaptığı gibi hayvanlarına yem *(alik)* aramak ve kendi ihtiyaçlarını gidermek için sağa sola dağıldılar. Çok geçmeden dağın tepesinde birkaç süvari göründü. 20 dakika kadar geçince 50 süvari çıkageldi. Onların arasında Kutlu Beğ'in oğlunu görünce derhal savaşa tutuştular.

Düşmanın yeri daha uygun olup, onların üzerinde bulunduğu için Cüneyd'in yardımcısı *(müşrif)*, «Bizim yenebilmemiz için onları düz alana çekmemiz gerekir» deyince onun teklifi kabul edildi. Fakat verilen kararı askerlerin çoğu bilmediği ve çok az kimsenin ondan haberi olduğu için, duyanların sırtını düşmana verip düzlüğe doğru at koşturduğunu gören o karardan habersiz olanlar, onların kaçtığını sanıp kaçıp dağıldılar.

[164] Onlar (Kutlu Beğ ve adamları), fırsatı ganimet bilip, kaçanların peşine düştüler. Kılıç ve mızrak darbesiyle onların çoğunu katlettiler.

(252) Kur'an-ı Kerim, 3/151.

Ordunun komutanı Cüneyd'i yakaladılar. Bir kısmı da yaralı ve bitkin bir vaziyette karargâha yöneldi. Ali Beğ bu durumdan habersizdi. Sultan da yanına bir birlik alarak şehrin yakınına gitmişti. Birden şehirden yükselen çıklıklar işitti. Halk bağırıp çağırarak sevinç gösterilerinde bulunuyordu. Gürültü ve patırtı gittikçe artıyordu ve herkes savaşmak için silahlanıyordu.

O durumu gören Sultan, Ali Beğ'in yanına birini göndererek, «Şehir halkı yaya ve süvari olarak silahları ellerinde dışarı çıkıyorlar. İşin doğrusu, askerlerimizi silahlandırıp savaş vaziyeti almalarını sağlamak ve onlar yaklaşınca onlara saldırarak şehre girmeden önce çoğunu yakalamaktır» dedi. Bir yandan bu haberi gönderirken, diğer yandan da savaş araç ve gereçlerini hazırlamaya ve askeri düzene koymaya başladı. Haber Ali Beğ'e ulaştığı zaman Sultan da atına binip harekete geçti.

Sultan, Ali Beğ'in yanına varınca onu sarhoş buldu. O gelmeden önce tabl-hâne'nin yöneticisini kılıcıyla ağır yaralamıştı. Ali Beğ'i o şekilde şuursuz halde görünce onunla konuşmadan bir süre ilerlediler. O arada asker şehirden çıkmış sıra olmaya başlamıştı.

Ali Beğ, köprünün başına varınca hemen düşmana saldırmak istedi. Sultan önüne geçerek, «Acele etme! Asker toplanıp düzene girsin de o zaman saldıralım» deyince Ali Beğ, «Benim bu işi senin gibi bilemediğimi, onu yürütüp uygulamaktan aciz kaldığımı sanıyorsun» cevabını verdi. Onun üzerine Sultan, «Eğer bilseydin, başka türlü tedbir alırdın. Çünkü bu durumda onlar sana saldırsalardı, senin onlara karşı koyacak gücün olmazdı. Mecburen kaçmaya çalışacaktın. Senin sırtını gösterdiğini gören asker de hezimete uğrayacak, bu şekilde haysiyet ve şerefimiz elden gidecekti» dedi. Ali Beğ, bu sözü duyunca geri dönüp askerlerini başka bir köprüden geçirdi. Sultan da kafilesiyle onun peşinden köprüyü geçince Kılıç Arslan bir birlikle sağ cenahı tutup savaş ateşini yaktı.

O sırada Sultan, Ali Beğ'in yanına atını sürerek, «Fetih ve zafer bize yüzünü gösterdi. Bugün direnme günüdür. Allah'ın inayetiyle zafer ve başarı bizi beklemektedir» deyince Ali Beğ onun yanına yaklaşarak, Cüneyd ve adamlarının yenilmesini hatırlatarak korktuğunu belli etti. [165] Onun bu haline şaşırıp hayret eden Sultan, «Ümitsizliğe kapılmana hiç gerek yok. Yüce Allah'ın yardımıyla önceki yenilgimizi en iyi şekilde telafi edip daha güçlü bir duruma geleceğiz *«Bu Allah için kolaydır.»* ([253]) diye görüş bildirdi.

Aradan bir süre geçince Ali Beğ, bu defa da Kılıç Arslan'ı yanına çağırarak Cüneyd'in yenilgisinden söz etti. Kılıç Arslan o haberi duyun-

---

(253) Kur'an-ı Kerim, 33/19.

ca çok üzüldü. Her ikisi de, iki cenahta ve merkezde bulunan askerleri Kılıç Arslan'ın emrine verme, onun düşmana karşı koyup sonra köprüden geçip karargaha birlikte dönme konusunda anlaştılar.

Onların bu kararı hatalı, düşünceleri doğru değildi. Öyle yaparlarsa Cüneyd'in başına gelenler onların da başına gelecekti. Çünkü düşmandan yüz çevirip ona sırtını dönmek, onu üstün duruma getirmek demektir.

Sözün kısası Kılıç Arslan, yanındaki seçkin askerlerle düşmana saldırdı. Karşı tarafın merkezini bir az olsun yerinden oynattı. Fakat aynı anda sol taraftan savaşçı ve yiğit biri olan Emir Mutahharten'in kardeşi ile Tuğrul Beğ Celayir gibileri Kılıç Arslan'ın üzerine saldırdılar. O saldırı karşısında Kılıç Arslan, Ali Beğ'den yardım istedi. Ali Beğ, Sultan'ı onun yardımına gönderdi. Bir süre sonra Ali Beğ'in bütün askerleri Kılıç Arslan'ın yanında yerlerini aldılar.

Çok geçmeden Sultan, ayağını karralılık üzengisine basıp, tevekkül dizginini eline alarak 15 süvariyle göz kamaştıran şimşek, her tarafı yıkan tufan gibi onların üzerine saldırdı. Karşı taraf 100 süvariden meydana geliyordu. Arada kısa bir mesafe kalınca saadet kaynağından zafer rüzgârı esmeye, devlet ırmağından fetih suyu akmaya başladı. Kısa bir süre sonra o bedbahtlar sırtlarını gösterdiler. Aciz ve yenik bir duruma düşüp kaçmaya başladılar. *«Arslandan ürkerek kaçan yabanî merkeplere benzerler»* ([254]) İlahî gücün desteği ve Muhammed'in devletinin yardımıyla şerlerden oluşan o grubun peşinden gidip yakaladıklarını teker teker fena okuna hedef yaptı. Sonunda kaçıp kurtulanlar kendilerini şehre atıp, kaleyi canlarına siper ve emniyetlerine araç yaptılar.

Diğer yandan Kılıç Arslan'ın rakipleri de arkadaşlarının yenilgisini görünce kaçmayı tercih ettiler. Böyle önemli ve büyük bir iş, doğru bir karar ve büyük bir çabayla gerçekleşti; yenildi zafere, sıkıntı rahatlığa döndü.

[166] Ali Beğ ise, böyle sevinçli bir durumda Sultan'ın savaş meydanından dönmesini beklemeden büyük bir hızla çadırına döndü.

Karşı tarafta Erzincan ordusu, Ali Beğ'in gidişinden ve asker sayısının azalmasından cesaret alarak şehrin dışına fırlayıp Sultan'ın peşine düştüler. Uzaktan ok yağdırdılarsa da ona yaklaşmaya cesaret edemediler. Sultan, onlar yanına yaklaşsın diye atını yavaşlattı. Fakat onlar saldırmayınca o saldırıya geçti. *«O takdirde bu zararına bir dönüştür»* ([255]) manasının hedefi olup, hezimete uğrayarak kendilerini şehre attılar.

---

(254) Kur'an-ı Kerim, 74/50 - 51.

(255) Kur'an-ı Kerim, 79/12.

Diğer yandan Sultan, başarılı ve muzaffer olarak karargâh'ın yolunu tuttu. Oraya varınca Ali Beğ ile Seyyidi Hüsam sağır ve dilsiz kesildiler. Kıskançlık ateşi onların dilini bağladı. «Ne işteydin, nereden geliyorsun?» demediler. *«Korkuları gidince iyiliğinize olanı çekemeyip sivri dilleriyle sizi incitirler.»* ([256]) Şiir :

«Hasetlerin nefisleri, onlara her zaman azap ve işkence ederler.

Güneşi nurundan dolayı kıskanan bir kimse ona ne yapabilir?»

Fakat kalplerinin aynası nifak pasından arınmış, içlerinin derinliği garaz hastalığından kurtulmuş olan ülkenin emir ve ayanları, insafın şartını yerine getirip hakkın yolunu tutarak, dua ve övgü seslerini göklere çıkararak, *«en yekadi»* ([257]) okuyup Sultan'ın üzerine üflediler. Yüce Allah'a şükür secdelerinde bulunup yüksek sesle memnuniyetlerini dile getirdiler. Eğer Yüce Allah, bu sağlam duvarı ve muhkem seddi yıkıp ortadan kaldırsaydı, doğacak fitnenin şiddetli rüzgârı, dünyanın imar edilmiş yerlerini yıkacak, o önemli olayın seli din ve devlet erkânı arasında çatlak meydana getirecekti. Bu gerçeği gören savaşın kahramanı ve onun sıcağını, soğuğunu tatmış olan Kılıç Arslan, «Allah'a şükürler olsun ki, bu insanın yüce varlığını, bir milletin kurtuluşunun sebebi yaptı. Onun başarılı çalışmalarını ve hayırlı işlerini, bir kavmin can simidi haline getirdi. O, savaşta gösterdiği direnç ve sağlam iradesiyle bütün bir ülkenin işini yoluna koydu. Eğer bu işte onun eli olmasaydı, iş işten geçmiş ve su boşa akmış olacaktı. Şiir :

«Bir orduya cevap verilmesi gereken bir yerde senin kılıcın etkisini gösterir.»

[167]) Yakındakiler, uzaktakiler, bilgililer, cahiller, velhasıl bütün yaratıklar, bu büyük yardımdan dolayı şükürler edip, bu önemli bağıştan dolayı Allah'a duada bulundular. Yalnız her ikisi de kin tuzağına düşmüş ve kıskançlık okunun hedefi olmuş olan Ali Beğ ile Seyyidi Hüsam diğerlerinin yaptıklarını yapmadılar. *«Kıskanç yükselmez.»*

Medh ü sena göklere çıkıp, övgü ve hayranlık en yüksek noktasına ulaşınca, daha onların yüz misline lâyık olan Sultan'ın mizacında utanma duygusu hakim oldu. Doğuştan gelen alçak gönüllülüğü eteğine yapıştı. Dedikoduları ortadan kaldırmak ve o iki kişinin üzüntüsünü gidermek için karargâha gidip şöyle dedi : Şiir :

«Elimden geldiği kadar kimsenin kalbini kırmamaya çalışırım. Kıskanç için ne yapabilirim? O kendi kendine eziyet etmektedir.»

---

(256) Kur'an-ı Kerim, 33/19.

(257) Nazara karşı okunan dua: «Neredeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi.» (68/51).

Bir gün Seyyidi Hüsam'ın nifak damarı kabarıp ayrılık düşüncesi galeyana gelince, Sultan'ın gıybetinde, «Hayret, böyle bir adamı niçin bu kadar övüyorlar? Ona medh ü sena söylüyorlar? Halbuki o düşmana kılıç çekemez ve düşmanla karşı karşıya geldiği zaman bir iş yapamaz» dedi.

Aslında o insafsız dar görüşlünün dimağına haset ve kıskançlık hastalığı yuva yaptığı için gerçeği göremiyordu. Saldırıya karşı dayanma gücü gösteremeyen, canını dişine takarak düşmanı nasıl bozguna uğratabilir? Onunla nasıl göğüs göğüse vuruşabilir? Mısra :

«Ey güzel, görmediğin o kimseye daha ne kadar vuracaksın?»

İSFAHANŞAH HATUN'UN BAĞDAT'TAN GELİŞİ, ERZURUM'DA TUTUKLANIP SERBEST BIRAKILMASI

O sırada Ali Beğ'in büyükannesi Isfahanşah Hatun'un Bağdat'tan çok sayıda mal, eşya, hoşa gidecek şeyler ve kıymetli ziynetlerle Sivas'a giderken, Mutahharten'e bağlı olan Erzurum vâlisi Orduşah tarafından tutuklandığı, onun İsfahanşah'tan zorla yüklü miktarda nakit, eşya, [168] mücevher, ziynet ve hayvan aldığı haberi gelince kerkes onu kurtarma konusunda bir fikir ileri sürdü. Herbiri bir çıkış yolu gösterdi. Sonunda Erzurum bölgesine asker çekip Orduşah ve adamları barışa yanaşıncaya kadar onunla savaşmaya, onları dize getirdikten sonra esirleri ve mallarını kurtarmayı kararlaştırdılar. O kararı gerçekleştirmek için yola çıktıkları zaman şehrin şeyhleri ve ileri gelenleri araya girip onları o işten vazgeçirdiler. Hep birlikte Sivas'a geri döndüler ve şöyle dediler: «Biz olduğumuz gibiyiz. Kendimiz üstün göstermemize gerek yok.»

Eğer onlar Sultan'ın görüşüne göre hareket etseler ve onun akla yatkın sözünü dinleselerdi, daha iyi olurdu. Bu kadar masraf yapıp, yolculuğun zahmet ve eziyetine katlanmazlar, hayvanlarını zayıflatmazlar ve bir takım şeyleri kaybetmezlerdi.

O olaydan sonra Sultan'ın zor durumlarda aldığı isabetli tedbirleri, çeşitli konulardaki engin bilgisini, savaş alanlarında gösterdiği kahramanlığı hatırlayan halkın, ona olan saygısı ve sevgisi daha da arttı.

Ondan birkaç gün sonra Isfahanşah Hatun geldi. Kendisini karşılamaya gelen kimseleri sözleri ve davranışlarıyla incitti. Hepsini üzüp kendinden soğuttu. Ali Beğ'in çok yakını olduğu için hiç kimse ona karşı gelmeye cesaret edemedi.

Hatun, Sivas'a geldikten sonra Ali Beğ'in külli ve cüz'i iradesini eline almak istedi. Böylece kendi rızası olmadan hiçbir iş yapılmayacaktı. Bağdat'tayken Şehzâde Şeyh Ali'nin idaresini elinde tuttuğu ve onun

üzerinde tam bir otoriteye sahip olduğu için Ali Beğ'i de emri altına almayı düşünüyordu. Fakat Ali Beğ'in mizacı farklı olduğundan onun emri altına girmiyor, Hatun da Sultan ile Seyyidi Hüsam engel olduğu için onun itaatsizlik ettiğini sanıyordu. Bu yüzden Hatun, Sultan ile Seyyidi Hüsam'a kin duymaya başladı. Bir gün onları yanına çağırarak, iltifatlarda bulunduktan sonra, «Yakınlarımdan güvendiğim birini torunumun yanına göndermiştim. O geri döndüğü zaman torunumun benden kendi kabilemizden iffet ve namus sahibi bir kız istediği haberini getirdi. Onun istediği sıfatları taşıyan, daha önce büyük emirlerin talip olup da vermediğim erkek kardeşimin çocuklarından birinin kızını ona (Ali Beğ'e) gönderdim. Fakat onun o kızla ilgilenmediğini ve ona gerektiği gibi davranmadığını öğrendim. Şimdi onun yanına gitmenizi, bu konuyu uygun bir şekilde ona anlatmanızı istiyorum: Eğer onu istiyorsa, nikahı altına alsın. İki ciğer köşemi evlenmiş görmekten daha fazla beni ne mutlu edebilir? Eğer evlenmek istemiyorsa, izin versin kızı yanıma getireyim» dedi.

[169] Sultan elçilik görevini yerine getirince Ali Beğ, «Sen benim başıma neler geldiğini bilmiyorsun. Durum daha önce anlatıldığı gibi. Hoca Beğ ile onun izni olmadan aralarında geçen şeyi kimseye söylememeye yemin etmişti. Eğer yemini bozarsa, kesin boşanma (talak-i selâse) olacaktı. Onun izni olmadan olayı Seyyidi Hüsam'a anlattı.

Durum çok çirkin olduğu için olayı tamamıyla Sultan'a anlatamamıştı. Fakat «Ben ona yemin ettim. O yemin bozulduğu için boşanma ortaya çıktı. Şimdi bir kadınla nikâhlanmak istiyorum. Bu durumda ne yapmam gerekir?» diye sordu. Ancak o daha önce, fuzulî (fazladan) nikâh yapma, onu sadece sözle değil, kurallarıyla yapma konusunda fetva almış, olaydan sonra fetvanın içeriğinin hilafına bir kadınla evlenmiş ve ondan bir erkek çocuk dünyaya gelmişti.

Sultan, Ali Beğ'e, «Şimdilik sen işine bak! Ben gerekeni yaparım» dedi. Maksadı, yapılan hatayı yorumla fetvaya uydurmaktı. Olay çirkin olduğundan Ali Beğ, büyükannesine anlatmaktan çekiniyordu. Sultan, ona «O beni vekil tayin etti. Filan akşam gelip görevimi yerine getireyim» diye haber verdi. O günler ramazan günleri idi.

Ali Beğ, merak içindeyken, «Filan akşam nikâh yapacaklar» diye konuşulduğunu duydu. Seyyidi Hüsam'a dönerek, «Kararlaştırılan gece onun (Sultan'ın) evine gidip onunla iftar etmen gerekiyor» dedi. Sultan, akşam üzeri Ali Beğ'in yanına gidince Ali Beğ ona, «Seyyidi Hüsam bu akşam sizin yanınıza gelecek» diye haber verdi.

Sultan, onu duyunca kalktı ve o akşam Seyyidi Hüsam ile iftar etti. Sonra Hatun'a bir adam göndererek, «Nikâh bu gece olmayacak. Daha

sonraki geceyi kararlaştırdılar» haberini ulaştırdı ve denildiği gibi yapıldı. Çünkü kararlaştırılan akşam o işin yapılmasını istemeyen Ali Beğ, Seyyidi Hüsam'a emir vererek Sultan'ı evine çağırmıştı.

Sultan ile Seyyidi Hüsam hakkında kötü düşünceleri olan Hatun, Ali Beğ'e bir mektup göndererek, «Bâzen nâib vezirin evinde, bâzen de vezir nâibin evinde gizli görüşmeler yapıp tedbirler almaktalar. Senin onların yaptıklarından haberin yok. Kendine dikkat et!» dedi.

Mektubu yanında saklayan Ali Beğ, her ne kadar onların kendi izni ve bilgisiyle birbirlerinin evlerine gidip geldiklerini bilmesine rağmen, çok miktarda afyon (haşiş) içip, aslı olmayan hayallere daldığı için askerlerine ve yakınlarına kendi hakkında duydukları her şeyi kendisine bildirmeleri için yemin vermişti.

Bayram geldiği zaman Ali Beğ büyükannesi ile nikâh yüzünden uzun süredir görüşmemişti. [170] Sultan da onun davranışlarından, onun nikâhı istemediğini anlayınca o konuda ağır davranmış ve onun gerçekleşmesi için çaba harcamamıştı.

Ali Beğ, Hatun'a güvendiği adamlarından birini göndererek, ondan «Hatun'un da hazır bulunacağı bayram törenini nerede yapayım?» diye sordurunca Hatun öfkelenerek, «Koca bir Ramazan geçti de bir defa olsun yanıma gelip benim evimde iftar etmedi. Şimdi kalkmış benden tören yerini soruyor. O kim oluyor da tören yapıyor? Onun yaptığı tören nasıl olur kim bilir? diye ağır sözler söyledi.

Haberci onun söylediklerini aynen Ali Beğ'e anlatınca Ali Beğ çok üzüldü. O da büyükannesi hakkında ağır sözler söylemeye başlayınca Sultan, onun öfkesini yatıştırmak için «Hatun böyle şeyler söylemez. Söylese bile, sizin evlatlığın gereklerini yerine getirmeniz gerekir» dedi. Onun üzerine Ali Beğ hemen büyükannesinin yazdığı mektubu çıkararak, «Oku bak, sizin hakkınızda neler yazmış!» diye çıkıştı. Sultan, mektubun içeriğini öğrenince, «Allah'a hamdolsun, siz de biliyorsunuz ki, biz birbirimizin evine sizin izniniz ve bilginiz olmadan gitmedik. Fakat belki de Hatun, size olan sevgisi ve anne şefkati yüzünden bizim bilmediğimiz bir şeyler biliyordur» deyince Ali Beğ, kendi hakkındaki bilgileri almak üzere Hatun'a adam gönderdi. O da «Kendisi gelsin de ona söyleyeyim» diye cevap verdi. Ali Beğ, gitme konusunda tereddüt edince bu sefer Hatun, «Sultan ile Seyyidi Hüsam'ı göndersin de onlara söyleyeyim» diye haber gönderdi.

Ali Beğ, Sultan'ı büyükannesinin yanına gönderirken, ona «Ne söylerse, cevabını vermekte kusur etme! Tevazu gösterme! Tartışmaya girmekten çekinip sözünü esirgeme!» diye tenbih etti.

Sultan, Hatun'un yanına giderken Ali Beğ, adamlarından birini olacakları olduğu gibi anlatsın diye onun peşinden gönderdi.

Sultan oraya varınca Hatun, «Ali niye gelmedi?» diye sordu. Sultan da «Beni gönderdi» cevabını verince, «Seyyidi Hüsam nerede? diye sordu. «Yorgun ve bitkin bir vaziyette» cevabını alınca, «Ben Ali'ye bir mektup göndermiştim. Onu herkesten saklıyordum. Şimdi o herkese mektubu açıp gösteriyor ve halkı o konudan haberdar ediyor» diye çıkıştı. [171] Ona karşılık Sultan, «Bu konuda yüzleşmek şarttır. Eğer o bir kimseyle konuşup onu azarlamışsa, yerinde bir iş yapmıştır. Onu o konuda mazur görürler. Şimdi işin aslını ortaya koydu. Eğer bir kimsenin suçu sabit görülürse, ne yaparsa, adil davranmış olur» diye karşılık verdi. Hatun, o zaman kızın davasını açarak, «O hayırlı işi bitirmek için iki akşam süre verdin. Fakat Seyyidi Hüsam yüzünden işi yapmayarak sözünde durmadın. Bu da ikinizin bana düşman olduğunuzun ve benim kötülüğümü istediğinizin delilidir. Hiç şüphesiz benim düşmanım Ali'nin düşmanıdır» dedi. Bu şekilde asılsız hikâyeler anlatmaya ve boş şeyler söylemeye başlayınca Sultan, «Evlendirmek istediğin kızı torunun kabul etmiyor ve istemiyorsa bizim suçumuz ne? Hangi sebepten onun suçu bize yükleniyor? Eğer o isterse, hemen bu işi sonuçlandırırım» diye konuşunca Hatun, «Madem onun kızla ilgilenmediğini biliyordun da niçin bana söylemedin?» dedi. Ona karşılık Sultan, «Onun izni olmadan size nasıl söylerim?» cevabını verdi.

Sultan'ın bu cevabı yerinde bir cevap olduğu için Hatun, mağlûp oldu ve ona diyecek bir şeyler bulamadığı için Ali Beğ'in kusur ve hatalarını sayıp dökerek, onun kötü davranışlarını ve çirkin hareketlerini anlatmaya başladı. Onun bu söyledikleri Sultan'ı ilgilendirmediği için Sultan ağzını açıp bir şey söylemedi.

Diğer taraftan iki taraf arasında geçen konuşmaları dinleyen Ali Beğ'in habercisi *(münhi)* orada geçen her şeyi öğrendi. Hatun'un gazap ateşi sönüp, öfke damarı inişince Sultan, «Sizin aranızdaki kırgınlık, dargınlık ve kavga bizi ilgilendirmez» deyip ayağa kalktı. Ali Beğ'in yanına gelerek olanları anlattıktan sonra, «Eğer unuttuğum bir şey varsa, orada bulunan habercin söylesin» dedi. Sözün kısası, Yüce Allah Sultan'ı o töhmetin kötülüğünden kurtardı. Ondan sonra Ali Beğ ile Hatun arasında görüşme olmadı.

O günlerde âriflerin kutbu Şeyh Kutlu Şir *-Allah onu affıyla örtsün-* ten kalıbını boşalttı ve Yüce Allah'ın rahmetine kavuştu. Ezelî ve ilahî lûtuflar hiçbir zaman Sultan'ın yanından ayrılmadı. Onu beklenmedik durumlardan haberdar etsin, gelecekte onun yapacağı kerametler ve fetihler hakkında onu uyarsın, ona yol gösterip onu uyarsın, aydınlatıp

eğitsin diye her zaman evliya zümresinden biri onunla dost ve arkadaş oldu. Şeyh Kutlu Şir'in ölümünden sonra İlahi Kudret onu Kayseri'de oturan Ali Beğ isimli biriyle tanıştırdı. Onunla arkadaş oldu. Ali Beğ'in önemli meselelerde seçkinler ve ileri gelenler tarafından fikri sorulur emri her tarafta geçerli olurdu.

[172] Ali Beğ'in ruh simorg'u oluş ve yok oluş dünyasından yüce ve ebedi dünyaya uçunca bu sefer Sultan, Sivas'ta ikâmet eden Şeyh Âdil ile dost oldu. Onun hiddetinin ve heybetinin büyüklüğüne şahit oldu. O, o kadar dirayetliydi ki, eğer bir kimsenin kötü bir hareketini ve kanunsuz bir davranışını görse, onun üzerine yürür, onunla öyle kavga eder, dövüşürdü ki, onun bu davranışından o hareketi yapan tövbe eder, onu gören başkaları da ondan ders alırdı. Bu büyük insan, Sultan'la yalnız kaldığı zaman Ali Beğ ile Seyyidi Hüsam'ın kıskançlık ve kinden onun hakkında kötü düşündüklerini söylüyor, onun başına gelecek olanlardan onu haberdar ediyor ve söyledikleri birer birer gerçekleşiyordu.

Güneş, ilkbaharın ılık noktasına ulaşıp, alemin kıyısı köşesi cennet bahçesi gibi yeşerip şenlenince, ulus'un emirleri bulundukları çevre ve civar bölgelerden gelip, bağlılıklarını bildirmek için gerekli olanları yerine getirdikten sonra Ali Beğ'i kendi bölgelerine davet ettiler.

O sıralarda bir gün, sözünün kötülüğü, tabiatının sertliği ile tanınmış, aslının bozukluğu, ahlakının çirkinliği yüzünden parmakla gösterilen Emir Ali adındaki biri, Sultan'ı yanına çağırttı. Ona, «Seni yanıma çağırmamın sebebini biliyor musun?» diye sorunca Sultan'dan «Hayır» cevabını aldı. Onun üzerine, «Moğol emirlerini tutuklamaya, sizi de onlardan saymaya karar verdiler» deyince Sultan, «Bu ancak senin sebep olduğun fitnedir. Bu ateşi sen yakıp, bu karışıklığı sen çıkardın» diye çıkıştı. Sonra oradan kalkıp Ali Beğ'in yanına gitti. Onu, düşünen aklı ve konuşan dili olan Seyyidi Hüsam ile bir arada gördü. Ali Beğ, Sultan'a «Moğol emirlerini tutuklamak istiyorum, buna ne diyorsun? Bu konuda görüşün nedir?» diye sorunca Sultan, «Onları tutuklamaktaki maksadın nedir? Onun sana ne faydası olacak?» sorusuyla karşılık verdi. Onun üzerine Ali Beğ, «Hacı Şadgeldi'nin oğlu benim düşmanımdır. Onun Hoca Beğ'in kardeşlerinin evine geldiğini duydum. Onu bana teslim etmeleri için onların hepsini tutuklayacağım» deyince Sultan, «Onları tutuklarsan, adın zalime ve kötüye çıkar. Senin bu hareketini öğrenen âlimler ve yöneticilerin senden ümitleri kesilir, isyan ve başkaldırma yolunu seçerler. Senin yanındakilerin de sana olan güvenleri sarsılır. Ondan sonra senin sözüne ve hareketlerine bel bağlamazlar. Böyle gayri meşru bir işe başvurduğun takdirde amacına ulaşman da kesin değildir. Çünkü senin istediğin adama yataklık eden emirlerin onunla bir bağları

yok. Buna rağmen onu sana vermeyebilirler. O durumda kör ve akılsız biri gibi davranabilirsin. [173] Bu da ülkeyi yıkıma kadar götürür, sana da kötü bir şöhret ve ad bırakır. *«Siz göre göre o aşırı kötülüğü yapıyorsunuz ha?»* (258) Şiir (Arapça) :

«Dikkat et de yanlış yola gitme! Çünkü sen yaratıksın, yaratan değilsin.»

Diğer bir konu da onlar buraya senin büyüklüğüne ve adaletine güvenerek gelmişler. Kanunen suçları sabit olmayan, kendi istek ve iradeleriyle insanlığına ve adaletine sığınarak senin dergâhına gelmişler. Seni emir olarak kabul etmiş olan insanları, kin ve garazın esiri olarak tutuklamak istemen, suçsuz ve günahsız insanlara eziyet ederek onları zarara ziyana uğratman ve kendini düşman yapman, insanlığa ve adalete sığmaz. Sen bu düşündüklerini yaparsan, onlar da kınama ve yergi dillerini açıp o yolla senin etini keskin dişleriyle ısırıp çiğnerler. Şiir :

«Bir kimse, bâzı insanlardan iyilik bekler. Benim senden iyilik beklediğim yok, o halde kötülük bari etme!»

/Yapacağın şey, onlara iyilik ve hoşgörüyle yaklaşmandır. Dostluk ve sevgi göstererek, onların emniyetini sağla! Herbirine uygun bir hil'at ve lâyık bir rütbe vererek, onları şereflendir. Ondan sonra tatlı bir dil ve güzel bir cümleyle, 'Sizin, benim devletimin iyiliğini ve selâmetini düşündüğünüzü biliyorum. Şimdi sizden, bana muhalif olan ve benim yerime göz diken, hile ve fesatla uğraşan Hacı Şadgeldi'nin oğlunu uygun bir şekilde yakalayıp bana teslim etmenizi istiyorum. Onu yaparsanız, sizin bana karşı olan niyetinizin iyiliği ve içinizdeki sadakati göstermiş olursunuz. Eğer bana bu iyiliği yapar, bu hizmeti yerine getirirseniz, isteyip arzu ettiğiniz her şeyi size verir, sizi güvenilir adamlarımdan sayarım' gibi sözler söyle.» dedi.

Ali Beğ, akıl ve bilgiden kaynaklanan bu sözleri kabul etti. Sultan'ı çağırmak için gönderdiği adam, bu sefer onları çağırmaya gönderdikten sonra Seyyidi Hüsam'a dönerek, «Moğol emirlerinin bu olanlardan haberdar olup kaçmaları ihtimal dahilindedir. İşin doğrusu senin atına binip onların yanına gitmendir» dedikten sonra yanında bulunan genç birini onları gözetlemesi için kalenin burcuna gönderdi.

Aradan bir müddet geçince genç koşarak gelip emirlerin kaçtıklarını haber verdi. [174] Ali Beğ hemen atını istedi. Fakat atı hazır olmadığı için dışarıda duran Sultan'ın atına binerek beylerin peşine düştü. Sultan da adamlarının birinin birinin atına binerek ona yetişti.

---

(258) Kur'an-ı Kerim, 27/54.

Aslında kaçmamış olan beyler, her zaman yaptıkları gibi Ali Beğ'i karşıladılar. Ali Beğ derhal emir verdi. Onları atlarından indirip çıplak ve üzgün bir şekilde zincire vurdular. Şehrin serserileri ve ayak takımları zulüm ellerini uzatıp nerde bir Moğol gördülerse, onu soydular. Bu şekilde 150 kadar insanı suçsuz ve masum olarak azaba ve işkenceye maruz bıraktılar.

Ali Beğ, bu yaptığının kötü ve düşüncesinin yanlış olduğunu fark edince, Sultan'a dönerek, «Çare ne?» diye sordu. Sultan, «Benim doğru sözlerimi kabul etmedin. Şimdi fırsat elden kaçtı. Öyle bir çare düşünelim ki, Kayseri Moğolların saldırısından emniyette kalsın» dedi. Ali Beğ onu da yapamadı. Tutukluların adamları bir fırsatını bulup, bölgeyi yağmalayarak kışlak'a gittiler.

Hacı Şadgeldi'nin oğlunun, Sultan'ın daha önce onun evine gönderilmesi şeklindeki plânı gerçekleşmedi. Moğol beylerinden birkaçı Sivas'ta tutuklu kaldı. Ali Beğ, her gün onlara, yiyecek, şarap ve diğer ihtiyaçlarını gönderdikten sonra kendisi de gecenin karanlığından faydalanarak onların kapısının önüne gidiyor, kimseye görünmeden ne konuştuklarını dinliyordu.

ALİ BEG'İN SEYYİDİ HÜSAM'IN ÖCÜNÜ ALMAK İÇİN AMASYA'YA GİTMESİ VE VEBA *(TAUN)* HASTALIĞINDAN ÖLMESİ

Aradan bir süre geçince Ali Beğ, Amasya'ya gidip Seyyidi Hüsam'ın öcünü alma fikrine düştü. Sultan'a, «Yusuf Çelebi'ye söyle de kurban kesip muhtaç olanlara dağıtsın. Çünkü dün gece onun hakkında kötü bir rüya gördüm» deyince Sultan, «Nasıl gördün?» diye sordu. Onun üzerine Ali Beğ, «Onun başını kestiklerini gördüm» dedi.

Sultan, gördüğü rüyayı öğrenince onun başının Ali Beğ'in başı demek olduğunu ve aralarında ayrılık çıkacağını anladı. O arada Sultan'a da, «Hayır işle, senin hakkında da kötü bir rüya gördüm» deyince Sultan, «Bari ne gördün?» diye sordu. Ali Beğ gördüğünü saklayıp cevap vermedi. [175] Sultan onu Seyyidi Hüsam'a sordu. Seyyidi Hüsam, «Sivas'ın kale duvarını yıkılmış, seni boynuna kadar onun altında kalmış olarak görmüş» deyince, Sultan hemen, «Ülkenin koruyucusu ve bekçisi Ali Beğ vefat edecek, ülkenin yönetimi ve korunması benim boynuma yüklenecek» diye düşündü. Gerçekten de Sultan'ın aklından geçenler, salih kişilerin ve evliyaların ona uykuda veya uyanıkken verdikleri telkinlerdir. Onların hepsi de birer birer gerçekleşti.

Ondan sonra, Ali Beğ, çadırını yüklenerek Amasya'ya doğru yola çıktı. Bir süre yol alınca o vilâyetin havasının bozulduğunu, orada veba hastalığının görüldüğünü haber verdiler. Onun üzerine Ali Beğ dehşete düştü. Sultan'a sık sık «İnsan ecelinden önce ölür mü, yoksa kurtulur mu?» diye sorular soruyor, Sultan da «Bu iki ihtimalin de gerçekleşmesi mümkün değildir» diye cevap veriyordu. Ali Beğ'in her an bu meseleyi açması üzerine Sultan, «Eğer tereddüdün varsa, şehre geri dönelim. Hava düzelip o bela ortadan kalkınca tekrar oraya hareket ederiz» demek zorunda kaldı. Ali Beğ ise ona karşılık, «Daha önce belirlenmiş eceli ve tesbit edilmiş olan kaderi değiştirmek mümkün olamayacağına göre, onun hükmü elbette geçerlidir. Ondan sakınmanın veya ona karşı tedbir almanın ne faydası olabilir?» dedi. Bu şekilde ayağı titreyerek korku ve endişe içinde Artukâbad'a vardı. Tereddüt ve kararsızlık içini kemiriyordu. Avlanmak bahanesiyle her gün atına binip şehrin dışında gezip dolaşıyor ve vakit öldürmeye çalışıyordu. Askere bir şey vermediği için hazinede bol miktarda altın birikmiş, para *(nukud)* ve mal *(ecnas)* çoğalmıştı. Bu sefer de aklını onlara takıp onları düşünerek kendisini oyalamaya bakıyordu. Kendi kendine bazen, «Bu altınları bir kuyuya gömmek gerekir» diyor, bazen de «Onların bir kısmını ticarete ayırmalı» diyordu. Devletin yıkılmasını, cemiyetin ve düzenin bozulmasını sağlayacak bu tür uygunsuz ve boş sözler söylüyordu. Halbuki ömrünün müddetinin bittiğinden ve ecel kaplanın tuzakta beklediğinden haberi yoktu. Şiir :

«İşin bitmeden önce hırs gözünü kanaatle dik!

Bu harap meyhanede ne zamana kadar eli ayağı hırs ve arzu ile bağlanmış olarak kalacaksın?

Bu köhne dünyayı kalbinden sil de ayağını büyüklük eteğinin altına çek!» [176]

Askere bir dirhem altın ve bir batman tahıl vermeyeli bir yıl olmuştu. Bu özür ve kusurundan başka, uzun ve yorucu seferler düzenlemiş, onlara eziyet ve zahmet vermişti. Şunu iyi bilmek gerekir ki, padişahın askerlerinin ve süvarilerinin *(hayl u haşem)* gönlünü almak, adamlarının ve hizmetçilerinin *(havlu hadem)* kalbini kazanmak için ilgi ve sevgi dahil hiçbir şey cömertlik ve bağışın yerini tutamaz. Çünkü bağış öyle bir danedir ki, kalp kuşları ancak onunla avlanır. Cömertlik öyle bir tuzaktır ki, hür kimselerin beyni ancak onunla tutsak edilebilir. Şiir (Arapça) :

«Sen cömertlik sofrasını serdin. Bütün kusurların cömertlik örtüsüyle örtüldüğünü görüyorum.

İnsanların kusurunu cimrilik açığa çıkarır, fakat cömertlik örter.»

Tarihlerde yazıldığına ve dilden dile dolaştığına göre, Hüsrev-i Perviz'in ([259]) çok akıllı ve cesur bir komutanı vardı. Yüksek bir makama ve geniş yetkilere sahipti. Ordunun işlerini düzene koymakta ve ülkenin meselelerini halletmekte bir dakikasını bile boş geçirmezdi. Bir gün muhbirlerden biri (münhi) gelerek padişahın kulağına komutanın isyan ve başkaldırma hazırlığı içinde olduğunu, fitne ve karışıklık yarasını kaşıdığını, yakında itaat ve bağlılık zincirini kıracağını, ayağını iyilik ve doğruluk alanından çıkaracağını haber verdi. Onun üzerine Hüsrev, bu konuyu huzurunda bulunan devlet büyükleri ve ileri gelenleriyle görüştü. Uzun konuşma ve tartışmalardan sonra onun tutuklanması konusunda görüş bildirdiler. Padişah da o görüşü benimsedi ve o konuda karar kıldılar. Ertesi gün padişahın makamında toplanılıp eşraf ve ayan rütbelerine göre yerlerini alınca Hüsrev, komutanı çağırarak, onu her zamanki yerinden daha yüksek bir yere oturttu. İlgi ve sevgi göstererek şereflendirdi. Herkesin önünde onun kendisine bağlı ve mert biri olduğunu söyledi. Ona çok miktarda mücevherler, kıymetli şeyler, vilâyetler ve iktâlar vererek onu sevindirdi. Bu şekilde kin tozu, onun göğsünden kalktı. Düşmanlık ve nefret pisliği onun kalbinin derinliklerinden temizlendi. Hiç şüphesiz, komutanın kin ve garazının sebebi, onun daha yüksek mevkiye ve daha çok mala duyduğu özlemden kaynaklanıyordu. O, ümitsizlikten kurtulup arzusuna kavuştuğu, isteyip dilediği şeyin çok daha fazlasını elde ettiği için çaba dizginini muhalefet tarafından çekip, içinin aynasını kötülük pasından temizledi. *«Bağışı çok olanı, dostları daha fazla sever.»* [17] Şiir :

«Güzel şeyler yaparak ahiret sarayını mamur et! Şimdiki durumunun devam edeceğini sanma!

Biriktirip yemeyen öldü ve hiçbir şey götürmedi. Sen, haberin olsun, elinden geldiği kadar ye, bağışla ve ver!

Senden bir başkasına gideni iyilik say! Çünkü bu durumda misafir, kendi rızkını senin elinden yiyor demektir.»

Durumun düzelmesini komutanın hapsedilmesinde gören padişahın vezirleri, onun bu şekilde davrandığını görünce, «Padişahın kutlu niyetini değiştirmesinin ve daha önce alınan karardan dönmesinin sebebi nedir?» diye sorunca padişah, «Ben sizin görüşünüzün aksine davranmadım. Verilen kararın dışına çıkmadım. Kendi görüş ve düşüncelerimde de hiçbir sapma ve değişme olmadı. Ben sizinle onu zincire vurma konusunda anlaştım. Onun üzerinde uzun uzun düşünerek, hiçbir zincirin bağış zincirinden daha sağlam olmadığı, hiçbir bağın bağış bağından

(259) Sasani Hükümdarı II. Hüsrev (566 - 591).

daha sıkı olmadığı kanaatine vardım. Çünkü ayağa ve ele vurulan bağ, belli bir kuvvetle kırılır ve biraz çabayla çabukça çözülür. O kalıcı ve devamlı olmaz, diye düşünerek vücudun padişahı olan onun kalbini ve diğer organlarını, huyunu ve hareketini bağış bağıyla bağladım. Onun boynuna minnet tasmasını taktım. Onu, önemli uzuvlarıyla kendime bağladım. Eğer bir kimsenin önemli uzuvları bağlanırsa, diğerleri de kendiliğinden itaat eder. Buna karşılık demir ve zincir bağı sürtmek suretiyle kesilebilir. Fakat bağış bağı hür bir kimsenin kalbini tutunca hiçbir alet onu koparamaz. Hiçbir güç ve kuvvet onu çürütemez.» dedi. Şiir (Arapça) :

«Kalbimi senin sevgine bağladım. Çünkü iyilik gören kimse, iyiliğin sahibine bağlanır.»

Ali Beğ, Şeyh Nusret yolundan (260) Amasya'ya yöneldi. O her gece emirlerin ve devlet büyüklerinin çadırlarının etrafında dolaşmayı ve onların konuştuklarını dinlemeyi âdet edinmişti. Bir gece Seyyidi Hüsam, Sultan'ın oğlu ve birkaç kişi Sultan'ın çadırında sohbet ediyorlardı. Ali Beğ, sabaha kadar onları dinledi ve sabah olunca oradan ayrıldı.

Aynı gün Sultan, onun yanına varınca onu üzüntülü ve sıkıntılı gördü. [178] Çünkü o, insanların bir araya gelip birbirleriyle konuşmalarından hoşlanmazdı. Sultan, onun üzüntüsünün sebebini hemen anladı.

Ertesi gün Kazâbâd'da (261) konakladıkları zaman Sultan'a birini göndererek, «Filan ağacın altına gel! Emirler ve hizmetçiler (nöker) senin yanında toplansınlar ve sofrayı oraya sersinler!» dedi. Onun bu durumu sanki ülkeyi bir başkasına teslim ettiğini, kendisinin de ülkeden ayrılıp gittiğini gösteriyordu.

Sultan, buyruğu yerine getirdi. Ertesi sabah onun halini sorunca, «Bugün dışarı çıkmıyor» cevabını verdiler.

O civarda çiçeklerle donanmış yeşilliklerle kaplı, her türlü ağacı içinde barındıran, güzel bahçeleri olan bir otlak *(çeragâh)* vardı. Şiir (Arapça) :

«Çevresinde ve ortasında şakayiklerden yapılmış akikler var.
Orası, sarı çizgili elbise giyinmiş zenci bir kadına benziyor.»

Suyu Kevser suyunu aratmayacak lezzette. Toprağı misk ve amberle karışmış. Arsası, bahar rüzgârından daha çok kalbe ferahlık vermekte.

---

(260) Bu yol hakkında bak. F. Taeschner. Das Anatolische Wegenetz Nach Osmanischen Quellen, Leipzig 1924, s. 239.

(261) Bugünkü Kazova.

Alanı altında nehirler akan cennet bahçesine benzemekte. Ağaçları başlarını göklere değdirmişler. Kuşların nağmeleri birbirine karışmakta. Zaman sarrafının Magrib altınını teraziye koyduğu, hazan sikkesinin dökülen yapraklarla süslendiği bir zamanda, şiir :

«Söğüdün dalındaki yapraklar, altın parçalarıyla kaplanmış gibi. Su nehirde gümüş rengini almış.

Sonbahar mevsimi, ılık rüzgârın etkisiyle başka bir Karun olmuş. Bir kimya bulup onunla dal madeninin yaprağını altın yapmış.»

Sultan, dostlarından birkaçıyla o bahçeye gitti ve şöyle dedi : Beyt: (Arapça) :

«Nimetlerden ve zevklerden nasibinizi alın! Çünkü her şey belli bir süre sonra tükenir.»

Eğlence meclisini süsledi. Şarap istedi. Çalgıcılar oturdu, sakiler kalktı. [179] Kadehlerdeki sıvı, göğüs alanlarındaki üzüntü tozunu sildi. Nağmelerin cilası kalplerin aynasındaki gam pasını temizledi. Şiir (Arapça) :

«Oturduğum zaman hüzünle beraber oluyorum. Hiç sevinç hüzünle bir araya gelir mi?»

Sâkinin dudağının zevki, kadehin ağzının suyunu akıtmakta, canı dudağa getirmekte ve damağa ulaştırmakta. Şarabın ateşi, akıl ve bilgi harmanını yok etmekte. Zühdün ve riyânın defterini toprak gibi suya atmakta. Şiir :

«Mal için çalışanların akılları başlarında değil. Kalbim artık dedikodudan usandı.

Akıl bağından kurtul ve mutlu olarak yaşa! Çünkü olan oldu, olacak da olacak.

Şarap iç, çünkü ecel senin kalıcılık şerbetini içmekte. Sen şarap kadehini başına dik! Çünkü dünya, ömrünün kadehlerini başına dikmekte.»

Bir süre eğlence ile vakit geçirip kalplerden kederi silerken, Ali Beğ'in adamlarından biri gelerek, «Şimdi yeyip içmenin ve eğlenmenin sırası mı? Ali Beğ'in durumu ağırlaştı. Tehlikeli bir hastalığa tutuldu Filan kimse divan'a oturup insanların işlerine bakmıyor, ülkenin davalarını ve yönetimini üstlenmiyor' diyor» dedi. Onun üzerine Sultan aklından şu şiiri geçirdi : Beyt (Arapça) :

«Sabah olup güneş doğunca aramızdan ayrıldı. Dünya senin hangi neşeli anını kedere çevirmedi ki?»

Sonra derhal atına binerek çadıra vardı. Orayı görevlilerden *(nöker)* boş buldu. Yalnız kapıcı *(bevvâb)* ve bir hademe *(hâdim)* kapının önünde duruyorlardı. Hademe onu karşılayarak hizmetin gereklerini yerine getirdi.

Sultan, çadırdan içeri girince Ali Beğ'i ateşler içinde, acı ve ıstırapla kıvranırken gördü. «Neren ağrıyor?» diye sorunca, [180] Ali Beğ, «Kalçamdan bir şey çıktı» cevabını verdi. Sultan onun taun (veba) hastalığına yakalandığını anladı. O durumdakilere yapıldığı gibi onu teselli ederek, «Yaradan'ın faziletiyle kim bu hastalığa tutulursa, sonunda selâmete ve sağlığa kavuşur» diyerek birini tabibe gönderdi.

O sıralarda Sultan her zaman yanında Şeyh Kutlu Şir'in *-Allah rahmet eylesin-* mezarından aldığı toprağı kesesinde taşırdı. O akşam birine bağışta bulunurken kesenin ağzı açılmış ve toprak keseden boşalmıştı. Sultan, bundan Ali Beğ'in artık kesin olarak o hastalıktan kurtulamayacağı sonucunu çıkardı. O gece geçince ertesi sabah Ali Beğ'in yanına giderek, «Elhamdülillah bugün dünkünden daha iyisin» deyince Ali Beğ, «Dün sen burada mı idin?» diye sordu. Sultan, «Evet benimle konuştun» cevabını verdi. Ali Beğ de «Benim ondan haberim yok» dedi.

Sözün kısası, onun nabzı, damarı ve diğer uzuvları öyle gösteriyordu ki, o gecenin sabahını göremeyecekti. Onu anlayan Sultan, Seyyidi Hüsam ile orada bulunanlara, «Ali Beğ, bu gece ölecek. Bizim yapacağımız şey, onun vâdesi gelince bağırıp çağırmamak ve ağlayıp inlememek ve durumu halktan saklamaktır. Onun cesedini herkesten gizleyerek Tokat'a gönderelim. Başı ve yüzü örtülü birini onun atına bindirerek, 'Emir'i hamama götürüyoruz' diye haber yayalım. Tokat'a varınca durumu açıklayıp cenaze törenini yerine getirelim. Çünkü burada düşman yanıbaşımızda bulunmakta ve emirlik iddiasında bulunup karışıklık çıkaracakların sayısı fazladır. Eğer burada durumu açıklarsak, insanlar birbirine girer, fesat ve fitne her tarafı tutar» dedi.

Bayağı ve akılsız bir adam olan Seyyidi Hüsam, Sultan'ın teklifini kabul etmedi.

Ali Beğ, kalıbını boşaltınca Seyyidi Hüsam, «Seni istiyor» diye birini Sultan'a gönderirken, diğer yandan durumu herkese duyurdu. Evet, kim doğduysa ölecek. Ortaya çıkan her şey yok olacak. *«Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.»* ([262]) Hayat, nehrinin kıyısında hangi selviyi büyütüp de sonunda helâk ederek toprakla bir etmedi? Hangi tomurcuğu, kalıcılık bahçesinde sulayıp da sonunda fena okuyla vurmadı?» *O, göklerin ve yerin hükümdârı, dirilten, öldüren ve her şeye kadir olandır.»* ([263])

---

(262) Kur'an-ı Kerim, 39/30.
(263) Kur'an-ı Kerim, 7/158.

Bu olay (Ali Beğ'in ölümü) 782 yılının Cemaziyelevvel'inde (Ağustos 1380) oldu.

Sultan, Ali Beğ'in çadırına *(bârgâh)* vardığı zaman insanların birbirine düşmüş ve işin çığırından çıkmış olduğunu gördü. [181] Hemen emirler ve devlet memurları *(eshab-ı devlet)* onun ve Seyyidi Hüsam'ın etrafında toplanarak onların sözlerinin ve görüşlerinin dışına çıkmayacaklarına, emir ve yasaklarına uyacaklarına dâir yemin ettiler. Onun üzerine Seyyidi Hüsam da her konuda Sultan'la görüş birliğinde olacağına, azda ve çokta ona muhalefet edip karşı koymayacağına, her halükârda ona karşı gelmeyeceğine and içti. Fakat yemin etmesiyle onu bozması bir oldu. Sözü tutmamanın ve yemini bozmanın uğursuzluğunun kaçınılmaz sonucu olarak askerler arasında bozulma oldu. Herkes itaat halkasından boynunu çıkarıp, ellerini yağma ve talana uzattı. Hazinenin bulunduğu çadıra girip ne var ne yok aldılar. İşi o kadar ileri götürdüler ki, Ali Beğ'in üzerinden örtüyü ve altından kilimi alıp cenazesini çıplak olarak kuru yere bıraktılar. Onu o durumda gören hiçbir kimse yanına yaklaşmadı. Yalnız Sultan onun başucundan ayrılmadı. Onu bir sedyenin üzerine koyup, üzerine buhur ve kâfur sürdükten sonra Tokat'a doğru yola çıkardı. Böylece Emiri (Ali Beğ) saltanat tahtından indirip tabut tahtasına bindirdiler. Geniş ve görkemli bir makam odasından dar bir mezara attılar. Şiir (Arapça) :

İşte böyle, ölüm kahramanları da yok eder. İşte böyle zaman dağları sarsar.

Ey yüce kişi, nasıl oldu da sarsıntılar seni o makamdan aşağıya attı?

Ey Allahım, kısmeti insanlara nasıl dağıttın? Onlara büyüklüğünü nasıl gösterdin?»

Ali Beğ hayattayken, sevinç ve neşe günlerinde onun dostu ve sırdaşı olan Seyyidi Hüsam, gam, üzüntü ve matem günü gelince, iyi günde yaklaşan, kötü günde uzaklaşan reziller ve serseriler gibi hizmetinde bulunduğu velinimetinin cenazesinin yıkanıp kefenlenmesini beklemeden Sivas'a gitti. «*Ateşte de olsan dostunu koru!*» sözünü unuttu. Şiir (Arapça) :

«*Vallahi, iyi ve kötü insanlar, olaylar karşısında açığa çıkarlar.*»
Adamlarını ve askerlerini kendi idaresinde olan Ahmedek'te ([264]) toplayarak oradaki kaleyi sağlamlaştırıp tahkim etmekle meşgul oldu.

[182] Diğer yandan Sultan da atları, katırları, yükleri ve eşyasıyla sağ salim Tokat'a vardı. Çok sayıda insan onun emirlerine uyup himayesine

(264) Sivas'ın iç kalesi.

girerek canlarını, mallarını ve hayvanlarını, tehlikelerden ve belâlardan kurtarıp emniyete aldılar.

Oradan Sultan matem elbisesi giyerek Sivas'a hareket etti. Sivas'ta bulunan Seyyidi Hüsam da, iş işten geçtikten sonra vakitsiz öten horoz gibi elbisesini değiştirerek toplantıya gitti. Devlet büyükleri ve şehrin ileri gelenleri, onun bu hareketini sahte ve zamansız bulduklarından, gülerek şöyle dediler: «Beyt: (Arapça) :

«Yanağın üzerindeki gözyaşının durumu, kimin doğru, kimin yalandan ağladığını ele verir.»

Hep birlikte Sultan'ın ikametgâhına gittiler. Ali Beğ'in 7 yaşındaki oğlunu mecliste oturttular. Kur'ân-ı Kerim hatmederek, dua okuyarak ve namaz kılarak dini görevlerini yerine getirdiler.

EMİRLİK KONUSUNDA SULTAN'IN SEYYİDİ HÜSAM İLE GÖRÜŞMESİ VE KILIÇ ARSLAN'IN SİVAS'A GELMESİ

Sultan, Seyyidi Hüsam'a dönerek, «Bir müddet bir köşeye çekilip, işlerin düzene konulması ve halkın meselelerine çare bulunması konusunda birbirimizle konuşmamız, çözüm yollarını ve karışıklığın sebeplerini bulup açığa çıkarmamız uygun olur» deyince Seyyidi Hüsam, «Biraz bekleyin! Cenazeye gelenleri yolcu ettikten sonra yanınıza gelirim» diye cevap verdi. Sonra işlere el attı. Kendisinden yana olanları devlet *(enderun)* hizmetinde bırakıp, Sultan'ın taraftarlarına orada yer vermedi. Sonra makamına oturup Sultan'ı huzuruna çağırdı. Sultan, onu kalabalık bir toplulukla görünce, «Halkın menfaatlerini görüşmek için burası uygun bir meclis değil» dedi. Seyyid Hüsam, «Burada yabancı kimse yok. Bunlar sır saklamasını bilen insanlar» diye karşılık verdi. Onun üzerine Sultan, «Benim evvela demek istediğim şu ki, bildiğin gibi Ali Beğ, Hakkın rahmetine kavuştu. Her tarafta bu ülkeye gözünü dikmiş, isyan ve itaatsizlik yoluna girecek çok sayıda insan var. Onların arasında Hacı Şadgeldi, askerlerinin ve adamlarının çokluğu ile tanınır. O bir taraftan saldırı için hazırlanırken diğer taraftan da emirlikten dem vuran ve kendisini ülkenin vârisi gören Kılıç Arslan harekete geçecektir. [183] Şimdi bu iki belânın savuşturulması, bu iki zehirli yılanın defedilmesi için çare aramak gerekir. Onları bu arzularından caydırmak için tedbir almalıyız. Bunu yapabilmek için, zayıf veya kuvvetli köylerden ve şehirlerden asker toplayıp onların kalplerini mal, mülk vererek kazanalım. Ordunun fertlerini birer birer tanıyıp, toplananların nicelik ve niteliklerini öğrenelim. Komutanlık için uygun olana emirlik rütbesi vererek kale ve vilâyet teslim edelim. Kapı kullarından *(nökerân-ı hasse)* herbi-

rinin yeteneğine göre makam ve rütbe verelim. Adamların *(nöker)* ve askerlerin *(leşker)* işlerini bu şekilde yoluna koyduktan sonra şehrin ve vilâyetin büyüklerini kendi tarafımıza çekelim. Onların yükünü azaltıp vergilerini hafifleterek bir süre onları rahat ve huzurlu bırakalım. Onları harcamaların ve giderlerin yükünden kurtaralım. Ordunun ve şehrin işlerini bu şekilde düzene koyup halkın huzurunu ve geçimini sağlarsak, Allah'ın yardımıyla düşmanı defetmek kolaylaşır. Karşı gelenleri caydırmak mümkün olur. Ondan sonra zamana ve zemine, hale ve geleceğe uygun tedbiri doğru ve mükemmel olarak alabiliriz. Allah, sebeplerin yaratıcısı ve doğruyu ilham edendir» dedi.

Mecliste bulunanlar ona, «Aferin!» dediler. Dilleriyle dua okuyup övgüler söylediler ve «İşte düşünce, tedbir ve takdir böyle olur!» dediler.
Şiir :

«Ey yüce makamı, düşüncenin ve eylemin üzerinde olan, felek senin hükmüne mahkum, zaman senin emrine memur oldu.»

Cimriliği ve hasisliği fazla, aklı ve yeteneği az olan Seyyidi Hüsam'ın, ülke ve devlet işlerinin düzene girmesi için gerekli olan harcamalarda bulunularak asker toplanması işi aklına yatmadı. «Siz, mal var sanıyorsunuz. Halbuki hazinede nakitten ve eşyadan hiçbir şey kalmadı» dedikten sonra, hazinenin boş olduğuna ve elde bir şey bulunmadığına dâir yemin etti. Ona karşılık Sultan, «Hazineye gireni çıkanı biliyoruz. Onun içi dışı bilgimiz dışında değildir. Orada bulunanlar plânlarımızın bir kısmını gerçekleştirir. O zaman zarfında da rızık veren Allah başka kapılar açıp başka imkânlar yaratır. [184] Çünkü insan yaşadıkça rızkı kesilmez. Can bedende durdukça ekmek derdi çekilmez. Peygamber bu konuda, *«Her halükârda kula rızık gelir. Dindar biri onu artıramayacağı gibi günahkâr biri de eksiltemez.»* demiştir. Yine bilge kişiler, *«Malı bir yana bırakan kişi arzularına yaklaşır»* sözünü etmişlerdir. Beyt (Arapça) :

«Kaderin doğurduğu olayları sen mi çıkardın? Rızkın dağılışı senin elinde mi?»

Şiir :

«Allah, kullarının rızkının kefilidir. Ey aziz kardeşim, o az olsun çok olsun, çalışıp çabalamayla elde edilmez.

Yüce Allah'ın faziletine bel bağla ve bir köşeye oturup bekle! (Rızık aramak için) sağa sola gitme!»

Ona Seyyidi Hüsam, «Bizim yapacağımız şey, biz emirlerin hazineden bir şey beklemeden, adamlarımızın ihtiyaçlarını kendi özel malımızdan (hasse) karşılamaktır. Eğer elimize bir hazine geçerse onu da diğer askerlere dağıtırız» diye cevap verdi.

Onun bu sözleri samimi değildi. Yalanı süsleyerek söylüyor hile ve aldatma tuzakları kuruyordu. Bu yanlış sözlerden ve sahte davranışlardan maksadı, askerlerin hepsini kendi tarafına çekmekti. Halbuki o böyle davranırken, doğru olmayan şeyler söylerken devletin direkleri ve ülkenin temeli olan emirleri ve devlet büyüklerini incittiğini ve kendinden soğuttuğunu bilmiyordu. Mısra (Arapça) :

«Sen bir şey kazandın. Fakat buna karşılık çok şeyler kaybettin.»

Sözlerinin sakatlığından ve dilinin çarpıklığından Seyyidi Hüsam'ın niyetinin kötülüğünü, düşüncesinin bozukluğunu hisseden, onun halinin nabzında ve ağzının ifadesinde ayrılık ve nifak işaretleri gören Sultan, onun kötülüklerinin defedilmesi için, fesat maddesini kesen, inatçının ve isyankârın başını anında ezen keskin kılıca başvurmaktan başka çarenin ve yolun olmadığını anladı. Fakat hür vicdanı ona aklından geçenleri yapmasına izin vermedi. Çünkü eğer o işi yaparsa, işin aslını bilmeyenler, kendisi hakkında kötü düşünüp, doğruluğun ve mertliğin şartlarını yerine getirmedi. Arkadaşlığın ve dostluğun hakkına riayet etmedi. Makam hırsı ve değersiz dünya malı için sevgi pınarını bulandırdı. [185] İnsanlık ve kardeşlik bağlarını kopardı, derler diye çekindi ve kendi kendine, Eğer o, arkadaşlık ve dostluğun ayarını sözünde durmayıp yemini bozarak düşürürse, bana karşı düşmanlık ve kin duyarsa, o kendi bileceği şey. Çünkü 'Hile sahibine zarar verir.' Ne gereği var ki, ben onun hakkında kötülük düşünüp ona tuzak kurayım da zamanımı kin ve nefretle kirleteyim. Beyt :

«Düşmanlıktan yolumuzun üzerine diken koyan kimsenin, ömür bahçesinde biten her gülü dikensiz olsun!»

en iyisi ben, *'Bu iş ancak niyetle olur'* diyen Peygamber'in sözüne uyarak, onu kendi niyeti ve ameliyle başbaşa bırakayım. Onu, her hilekârın cevabını veren, her sahtekârı cezalandıran zamana bırakayım. Zaman, onun tabiatının istediği, yaratılışının arzu ettiği ağacın meyvesini ona tattırır. *«Umulur ki Allah, inkâr edenlerin baskınını önler. Allah'ın kahrı da ibret alınacak cezası da pek şiddetlidir.»* ([265]) Şiir :

«Sen kendine kötülük edenleri zamana bırak! Çünkü zaman, senin öcünü alacak bir uşaktır.»

Her halükârda onun kalçasının altında bulunan hava ve heves çıbanı onu fena ve hüsran çukuruna atacak. Onun karnına yerleşmiş olan düşmanlık ve kin yılanı, pusudan çıkarak onu can damarından ısıracak. *«Herkesin kazandığı kendisinedir, kimse başkasının yükünü taşımaz.»* ([266]) dedi. Beyt (Arapça) :

---

(265) Kur'an-ı Kerim, 4/84.
(266) Kur'an-ı Kerim, 6/164.

«Eğer bir adam sana kötülük eder, sen de onun karşılığını verirsen, o kötünün yaptığıyla senin yaptığın aynı olur.»

Sultan, gücünün kuvvetinin yerinde olmasına rağmen onu defedip ortadan kaldırmak için çaba harcamadı. Ona arkadaş ve dost gibi davrandı. Bir süre de olsa, onu ahmaklığın çukuruna ve serkeşliğ n çölüne bağlayan ipi keserek onu kurtardı. Cehalet ve alçaklık zilletinden onu çıkarıp rahat ve emniyet makamına oturttu.

[186] Onun üzerinden fazla bir zaman geçmeden Hacı Şadgeldi'nin yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Haberin hemen arkasından bir elçi gelerek insanları Hacı Şadgeldi tarafında toplanmaya çağırdı. Şehir halkı, birine bağlanma konusunda değişik görüşler ileri sürdü. Sonunda Kılıç Arslan'a sığınmaya, onu o orduya ve o sele karşı set yapmaya, hadiselerin ve karışıklıkların gailesinden onun çaba ve gayretlerinden medet aramaya karar verdiler. Diğer taraftan Kılıç Arslan da o işin gerçekleşmesini Allah'tan diliyor, o fırsatı dua ile bekliyordu. Şehir halkının arzusunu öğrenince kafilesiyle gelip şehrin dışında kondu.

KILIÇ ARSLAN'IN SİVAS'A GELMESİ VE EMİRLİK MAKAMINA OTURMASI

Seyyidi Hüsam, Kılıç Arslan'ı şehre getirmek ve orada yerleşmesini sağlamak hususunda tereddüte düştü. Ne onu şehre getirmeye cesareti, ne de ondan yüz çevirip kendi haline bırakmaya yüreği vardı. Câhiller gibi âciz, kötü kalpliler gibi çekingen davranıyor, tereddütün girdabında dönerek kaybolup gidiyordu. Şiir (Arapça) :

«Normal zamanlarda cahil, bilgili biri gibi davranır. Fakat zor günlerde aralarındaki fark ortaya çıkar.»

Şiir :

«İşi tecrübesiz birine bırakan bir kimse gam denizinde çok dalga yutar.»

Sultan, onu böyle şaşkın bir vaziyette görünce atını şehrin dışına sürüp Kılıç Arslan'a büyük bir izzet ve ikramda bulunarak şehre getirdi. Oradan kaleye giderek durumu görüştüler. Her konuda söz söylediler. O konuşma sırasında Seyyidi Hüsam, alçakların yaptıkları gibi dalkavuklukta bulunarak Kılıç Arslan'a, «Senin benim üzerimde babalık hakkın var. Ben senin hizmetçinim, sen de benim efendimsin. Eğer benim üzerime gölgeni düşürür, benim halime acırsan, Osmanoğlu bütün kuvveti ve haşmetine rağmen benim itibar terazimde bir ağırlık teşkil etmez. Karşı koyup benimle savaşamaz» dedi. Bu tür boş hikâyeler ve asılsız sözler söylemeye devam etti. Ona karşılık Kılıç Arslan, gözünün al-

tından Sultan'a bakıyor gülmemek için kendisini zor tutuyordu. [187] Şiir (Arapça) :

«Bencil birinin yumuşak gördüğü şey sonunda sertleşir.
Başı dik biri sonunda boyun eğmeye mecbur kalır.»

Kılıç Arslan'ın güçlendiğini, asker düzenleyip savaş araç ve gereçleri topladığını öğrenen Hacı Şadgeldi, atının dizginini dönüş tarafına çevirerek daimi ikametgâhına gitti. Diğer yandan Moğol'dan, Tatar'dan çok sayıda insan Kılıç Arslan'ın etrafına toplandı. Onun işleri tam manasıyla yoluna girdi. Her sınıftan insan, onu sayı ve güç bakımından üstün görünce onun yanında yerini aldı ve ona boyun eğmeyi tercih etti. Onun işi ne kadar ilerlediyse Seyyidi Hüsam'ınki de o kadar geriledi. Dimağında beslediği heves ateşi söndü; gurur ve kibir kanatları kırıldı.

Diğer yandan Kılıç Arslan, kendisini yüksek bir rütbede ve büyük bir makamda görünce tavus gibi kolunu kanadını açtı. Gurur ve kibir külahını başına koydu. Emirlik iddiası kafasına yerleşip, yönetici ve baş olma hevesi içinde yer tutunca devlet emirlerinden, ülke büyüklerinden, kadılardan, şeyhlerden ve sıradan insanlardan meydana gelen bir encümen kurarak onlara, «Biz üç kişiyiz. Yani ben, Sultan ve Seyyidi Hüsam birbirimize karşı kardeş gibiyiz. Hepimiz bir nefes halindeyiz. Bugün Ali Beğ bekâ alemine göçtü. Ülkede emredecek, yasaklayacak, tâyin ve azledecek bağımsız bir bey'in bulunması şarttır. Çünkü beylik görevi ortaklarla yürütülemez. O halde sizin bu konudaki görüşünüz nedir? Bu üçümüzden hangisini seçiyorsunuz?» diye sormaya karar verdi. Bu konuda görüşbirliğine varıp encümeni toplamaya başladılar.

O sırada Sultan, Seyyidi Hüsam'a dönerek, «Benimle anlaşma yapıp onu hemen bozdun. Birlikte verdiğimiz karara uymadın. Sözden dönmenin ve yemin bozmanın uğursuzluğu etkisini hemen gösterdi. İşin dizgini elimizden kaçtı. *«And olsun ki ben size Rabbimin sözünü bildirmiş ve öğüt vermiştim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.»* (267)
Şiir :

«Ne yaptığını gördün. Gördün ne yaptın? Gördün, ahde vefa göstermedin.»

Artık elini kavga ve dövüşten çek, anlaşma ve arkadaşlık yolunu tut! Çünkü gücümüzü kaybedip fırsatı kaçırdık. [188] Bu durumda Kılıç Arslan'ı emirlik makamına oturmaktan, bu şekilde şehri karışıklıktan kurtarmaktan başka çare yok» dedi Şiir (Arapça) :

«Bana ulaşmak isteyen nice kişiler vardır ki, bulunduğum yere varmadan önce yedi türlü zorlukla karşılaşacaklardır.

---

(267) Kur'an-ı Kerim, 7/79.

Güneşin ışığında ateş yakacak ve o ateşin alevlenişi sırasında kıvılcım çakacaktır.

Yüceltiğime darbe vurmak istiyor. Ancak aramızdaki uzaklık onun bunu başarmasını engelliyor.»

Seyyidi Hüsam, gayrette kusur ederek makamını kaybetti. Kendisini alçaltıp küçülterek, «Her ne olursa olsun, ben irademi onun eline bıraktım, başımı onun yoluna koydum» diye cevap verdi. Onun üzerine Sultan, onun aklının kısalığına ve nefsinin düşkünlüğüne gülerek şöyle dedi : Beyt (Arapça) :

«İşleri kolaylaştıranın işi kolaylaşır. Eski yaranın acısı giderek kaybolur.»

Toplantı düzenleyip, her sınıftan insan orada hazır olunca, o topluluk arasından tanınmış bir kimse topluluğa dönerek, «Bu üç kişiden hangisini emirliğe kabul ediyorsunuz? Onların hangisine itaat etmeyi düşünüyorsunuz?» diye sorunca, beyler ve şehir halkı, «Merhum Ali Beğ'in zamanında bizim önderimiz ve âmirimiz Hazreti Sultan idi. Biz, hepimiz onun büyüklük gölgesi altında rahat edip, ondan bağış ve merhamet gördük. Eskiden olsun, şimdi olsun, onun bizim üzerimizde hakları ve iyilikleri vardır. Merhum emir de onun sözünü tutar, onun sözüne, nasihatine ve telkinine uyarak hükümet ederdi. Şimdi de o bizim emir'imiz, rehberimiz ve velinimetimizdir. Onun üstünde bir kimse tanımıyoruz. Onun hizmetine girmeye ve emirlerine uymaya hazırız. Eğer o kendi istek ve arzusuyla, kendisine verdiğimiz bu görevi başka birine bırakırsa, kendi bileceği bir iş» dedi. *«İnsanoğlu artık kendi kendinin şahididir»* ([268]).

O konuşma karşısında Sultan, hiçbir şey söylemeden suskun oturdu. Diğer yandan böyle konuşmalarla karşılaşacağını tahmin etmeyen, kendisini bu kurranın şanslısı ve bu falın efendisi sanan Kılıç Arslan çok üzüldü. [189] Sultan'a dönerek, «Niçin konuşmuyorsun?» diye sorunca Sultan, «Hiç şüphe yok ki, bu görevin gerektirdiği yetenek ve bilgiler sende hepimizden daha fazladır. Malın ve askerin de öyle. Benim bazı şartlarım var. Onları kabul eder, yerine getireceğine söz verirsen, seni reis yapar, yönetimi sana bırakmaya razı olurum» dedi. Kılıç Arslan, «Şartların nedir?» diye sorunca, «Birincisi o ki, maliye işlerine, ülkenin gelir *(dahal)* ve giderine *(harc)*, ilâve vergilere *(avarız)* ve onları toplayan görevlilere hiçbir şekilde karışıp müdahale etmeyeceksin. Beni bağımsız olarak tedbir alıp onu uygulamada serbest bırakacaksın. Şartların elverdiği ölçüde gerektiği gibi sana danışmadan harcama yapacağım,

(268) Kur'an-ı Kerim, 75/14.

İleri gelenlerin ve sıradan insanların işlerini yoluna koymak için çalışacağım. Diğer bir şartım da doğup, yetiştiğim yer olan vatanım Kayseri'deki Harsenos ([269]) kalesini alıp bana teslim etmen ve başkasının müdahalesi olmadan benim orayı dilediğim gibi idare etmemdir» dedi. Bu şartları ileri sürdükten sonra, «Üçüncü şartım da Seyyid'i Hüsam(makam ve mevkiinden azl etmemen, üzerinde bulunan görev ve yetkileri ondan almamandır» deyince Seyyidi Hüsam, Kılıç Arslan'ın cevabını beklemeden önce araya girerek, «Benim hakkımda şart koşup söz söylemene gerek yok. Ben zaten o görevleri istemiyorum» deyince Sultan, «Kendi işinin eğrisini doğrusunu sen kendin daha iyi bilirsin» diye konuştu.

Sözün kısası, o iki şartta karar kıldılar. İki taraf da onlara uyacağına yemin etti.

O anlaşmadan kısa bir süre sonra Seyyidi Hüsam'ın durumu bozuldu. İşleri tersine döndü. Ahmedek'te bulunan evini yıktılar. Daha sonra, «İki kalenin bir şehirde bulunması uygun olmaz» diyerek, onun elinde bulunan Havik kalesini de yerle bir ettiler. Ona ait olan toprakların ve yerlerin çoğunu elinden aldılar. Böylece onun Sultan hakkında düşündüğü kötülüklerin hepsi başına geldi ve ondan nasibini aldı. *«Seni aldatmak isterlerse, bil ki şüphesiz Allah sana kâfidir. Seni ve insanları yardımıyla destekleyen, kalplerini uzlaştıran O'dur.»* ([270]) Şiir (Arapça) :

«Kötülük yapan kimse kötülük bulur. Hıyanetten, pişmanlıktan başka bir şey elde edemezsin.»

[190] KILIÇ ARSLAN'IN EMİRLİK MAKAMINA OTURMASI VE SULTAN'IN KAYSERİ'YE GİTMESİ

Kılıç Arslan emirlik makamına oturup, ülke işlerinin düğümünü çözüp bağlama, emredip yasaklama yetkilerini eline alıp güç kazanınca Sultan, Kayseri'ye dönmek istedi. Kılıç Arslan, kısa bir süre önce ona bu konuda söz verdiği için onun bu isteğine karşı koymadı. İzin verip, yolculuk için ona yardım etti.

Sultan, Şeyh Adil'e veda etmek için oradan ayrıldı. Şeyh'i tekkede bulamadı. Gitmeye kararlı olduğu için yola çıktı. O akşam şehrin dışında konakladı. O sırada Şeyh'in yanında bir derviş gelerek, «Şeyh size dua ediyor ve bir kurban istiyor» deyince Sultan, güvendiği adamların-

(269) Bu yer hakkında bak. H. Giesecke, Das Werk des Azîz İbn Ardaşîr Astarâbâdî, Leipzig 1940, s. 38, not 1.

(270) Kur'an-ı Kerim, 8/62.

dan birini yanına çağırdı. Şeyh'e vermesi için bir miktar altın bırakarak, ona «Şeüh'ten ne duyarsan, eksiksiz, fazlasız yazıp bana gönder» diye emir verdi. Aynı akşam içinde «Onu (Sultan'ı) bu seferden alıkoyalım ve Emir Eretna'nın yerini ona verelim» diye yazan bir mektup *(rik'a)* getirdiler.

Sultan, Kayseri bölgesine varınca, o bölgede bulunan Moğollar hep birlikte onu karşılayarak bağlılıklarını bildirdiler. O vilâyet halkının tamamı onun itaat tasmasını boyunlarına geçirdiler. Sultan şehri almak üzereyken, Kılıç Arslan'ın nâibleri bir mektup getirdiler. Mektupta, «Şimdi derhal geri dön! Önce Hacı Şadgeldi meselesini halledelim! Daha sonra hep birlikte gidip Kayseri'yi alırız» diyordu. Kılıç Arslan başka bir mektup da Kayseri Vâlisi Cüneyd'e gönderip, onunla işbirliği yapmıştı. Onun bu şekilde ikiyüzlü davranışı ve yeminini bozması, ömrünün ve devletinin yıkılmaya mahkum olacağının göstergesiydi. Mesnevi

«Kötü tabiatlı insanlara asla güvenme! Burada sana anlatacağım bir hikâye var!

Saygısız kimselere sır açmak ve onlardan iyilik beklemek,

Kendi kuyunu, kendi elinle kazmak ve cebinde yılan beslemek demektir.»

Sultan, Sivas'a geri döndü. Kılıç Arslan'a yüzüne karşı, «Sözünde durmadın» diye çıkıştı. Fakat kin ve garaz gütmediği, Yüce Allah'ın yardım ve inâyetine güvendiği için işin üstünde daha fazla durmadı.

[191] Kayseri'den gelirken Sultan'ın adamlarından çoğu ümitsizliğe kapılarak onun yanından ayrılmıştı.

Başka bir defa Kılıç Arslan Sultan'a dönerek, «Emeline ulaşmadan, istediğini elde etmeden dönüşünün sebebi neydi, niçin geri geldin?» diye sordu. Onun bu sorusunda, yeminini bozmasından, sözünü tutmamasından daha fazla bayağılık ve alçaklık vardı. Sultan ona, «Yeminini bozdun diye cevap verince, «20 gün içinde birlikte Hacı Şadgeldi'nin işini gördükten sonra Kayseri'ye gidelim. Orayı fethetmekten başka işe bakmayacağım» diye tekrar söz verdi. Onun üzerine Sultan, «Gâib perdesiyle örtülü bir işi, senin aklın ve zihnin anlamaya yetmez. Senin verdiğin bu söz akla ve nakle aykırı düşmektedir. Bu durumda ne olabilir? Olabilecekler senin düşündüğünün aksidir. Karşına aklından ve fikrinden geçmeyen zorluklarla karşılaşırsın ve hedefine ulaşamazsın. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim şöyle diyor: *«Herhangi bir şey için Allah'ın dilemesi dışında, ben yarın onu yapacağım deme»* ([271]) Şiir (Arapça) :

---

(271) Kur'an-ı Kerim,

«Yaratıklar için tedbir yoktur. Tedbir alan Allah'tır. İnsan Allah'ın takdirine boyun eğer.»

Bir defa daha sözünü tutmazsan, o zaman onun doğuracağı kötülük ve zarar, sıradan veya seçkin insanların hepsine isabet eder.

KILIÇ ARSLAN'IN HACI ŞADGELDİ İLE SAVAŞA GİTMESİ VE YENİLMESİ

Kılıç Arslan, Hacı Şadgeldi'nin ortadan kaldırılması konusunda her zaman Sultan ile görüş alışverişinde bulunuyor ve fırsat kolluyordu. Sultan, onun bunu yapmasına izin vermiyordu. Onun düşüncesini uygulamanın felaket getireceğini söylüyor, onun yanlış tedbirini akla ve nakle uygun delillerle bozmaya çalışıyor ve «Ona saldırıp onu kışkırtarak harekete geçirmenin zamanı değildir. Çünkü iş görecek, savaşacak ve dövüşecek olan Sivas askerlerinin çoğu sana yabancıdır ve onların seninle dostluğu ve yakınlığı yoktur. Senden henüz bağış ve menfaat görmemiştir. O halde onlardan nasıl kendilerini tehlikeye atmalarını, canlarını belâ ve felâket oklarına siper etmelerini beklersin? Eğer bir süre beklersen, senin için daha iyi olur, amacına daha kolay ulaşırsın» dedi. [192] Beyt (Arapça) :

«Dostlukla istediğini elde edersin. Fakat düşmanlıkla kötülük ve zarardan başka bir şey göremezsin.»

Kılıç Arslan'ın bahtı açık ve talihi yâver olmadığı için Sultan'ın nasihatini kabul etmedi. Onun sözüne kulak asmadı. O sözleri Sultan'ın kendisine duyduğu garazdan dolayı söylediğini, sanıp, onun niyetinin kötülüğüne verdi. Mesnevî :

«Kader başını göyüzünden aşağı indirince, bütün o kulları sağır ve dilsiz yapar.

O zaman Yüce Allah'ın adaletinden dolayı parlak güneş karanlık toprağa ışık vermez.»

Kılıç Arslan sonunda sefere çıkmaya karar vererek Tokat'a vardı. Orada birkaç gün kalınca Seyyidi Hüsam'dan bir haberci gelerek, onun da geldiğini bildiren bir mektup getirdi. Kılıç Arslan, izni olmadan onun kalkıp gelmesine öfkelendi. Onu tutuklaması için bir adam gönderdi. Bu şekilde Seyyidi Hüsam, halkın gözünde daha da alçalıp küçüldü.

O arada Kılıç Arslan, Sultan'a dönerek, «Şimdi ne yapmamız gerekiyor?» diye sorunca Sultan, «Şimdi yapacağın en doğru şey, Tokat'tan uzaklaşmadan Hacı Şadgeldi ile anlaşma yapmaktır. Onunla barış ve iyi geçinme yollarını ara! Yönetimi tam olarak eline geçirip, durumunu

güçlendirince, uzaktaki yakındaki herkes senin yanında yerini alınca, devletinin ve gücünün ünü dünyanın her yanına yayılınca aklından geçenleri gerçekleştirmek için harekete geçer amacına ve arzuna ulaşır, kötülüklerden ve felâketlerden emniyette olursun» dedi.

Bu faydalı ilaç onun damağına acı geldi. Bu şifalı şerbet, onun mizacına yaramadı. «Ben savaşın piri ve hocasıyım. Aklın ve bilginin öncüsüyüm. Savaşın kural ve yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahibim. Onun yapılması konusunda kimsenin aklına ve bilgisine ihtiyacım yok. Bu konuda başkalarının uyarı ve ikazını istemem» diye çıkıştıktan sonra Tokat'tan hareket etti.

Bir süre yol alınca, Hacı Şadgeldi'nin çok sayıda asker ve önemli ölçüde savaş araç ve gereciyle yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Onun üzerine bir defa daha Sultan'a akıl danıştı. [193] Sultan cevap vermeyince, ona «Niçin konuşmuyorsun?» diye sordu. Sultan, «Seni dinliyorum» cevabını verdi. Onun ısrarı aşırıya kaçınca Sultan, «Senin bu seferden amacın ne?» diye sorunca, ondan, «Hacı Şadgeldi'den öc alıp onu rezil ederek hizaya getirmek» diye cevap aldı. Onun üzerine Sultan, «Şimdi o nerede bulunuyor?» diye sordu. «Bize çok yakın» dedi. O zaman Sultan, «Şimdi amacına ulaştın. Engeller ve maniler ortadan kalktı. O halde bu durup beklemek niye? Bu gevşeklik ve tembellik de ne oluyor?» diye çıkıştı. Bu sözleri duyan Kılıç Arslan, orduyu düzene koyarak düşmanın üzerine yürüdü.

Sultan her savaşta doğuştan gelen cesareti ve içinden gelen gayretiyle yılmadan mücadele eder, her zaman savaşçıların ve yiğitlerin önünde giderdi. Bu defa da Kılıç Arslan'ın kendisini çekemeyip kıskandığını bile bile yine öyle yaptı. Mısra (Arapça) :

«Okla vurulan avını öldüren tınlayan yay gibi.»

O, Kılıç Arslan, Kayseri'nin fethedilmesi ve oranın kurtarılıp alınması için çalışıp çabalasın diye savaşa atılıp, ilahî gücün yardımıyla orayı fethetme şerefinin kendisine ait olmasını istedi. Askerlerin ileri gelenleri ve aslanların ensesine elense çeken, kaplanın ağzındaki dişleri söken yiğitlerden meydana gelen bir birlikle savaş düzenine girip hücuma geçti. Düşmanın öncü birliklerini yerinden oynatarak merkeze doğru ilerledi. Onun üzerine Kılıç Arslan arkadan yetişerek, «Böyle acele etmek uygun olmaz. Şu anda beklemek gerekir. Bütün askerlerimiz bir araya gelince hep birlikte düşmana saldırır, onları dağıtırız» dedi.

[194] Onun sözlerinden kıskançlık ve haset kokusu alan Sultan durdu. Askerler toplanınca, «Karşı taraf derlenip toparlanmadan onlara saldıralım» dediyse de Kılıç Arslan izin vermedi. «Develer ve yük hayvanları

da gelsin de öyle saldıralım» dedi. Onlar gelince gün akşam oldu. Her iki tarafın askerleri de kendi yerlerine çekildiler.

Onların bu kadar çok beklediğini gören Hacı Şadgeldi'nin ümidi ve cesareti arttı. Sabahleyin bir menzil ilerleyince Kılıç Arslan'ı korku aldı. Onun çehresinde açıkça beliren korku ve dehşet izlerini, alnında beliren telaş ve şaşkınlık ifadelerini gören Sultan «Şu anda düşman yokmuş gibi rahat olmak gerek. Dün onları yenmiştik. Gösterdikleri bu cesaret, bizim beklememizdendir. Şimdi fırsatını bulup saldırmanın zamanıdır» dedi. Fakat cesaretini kaybedip vehmin ve kuruntunun hakimiyeti altına giren Kılıç Arslan'ı harekete geçirme çabası fayda vermiyor, onu hırslandırıp gayretlendirmek yolunda atılan adımlar sonuçsuz kalıyordu. Beyt :

«Eğer yapabilirim dersen, ayağını ileriye at! O zaman yapabilirsin. Eğer yapamam dersen, otur! Yapamazsın.»

O sırada gelen ani yağmur onun gevşekliğini ve çekingenliğini daha da artırdı. Kalbini korku sardı. Kendisini koruyup güvence altına almak için sipere atladı. Düşkünlerin başvurduğu âcizlerin tutunduğu dal olan ikiyüzlülük ve hile yolunu seçti. Beyt (Arapça) :

«Hüzünler kararsız bir haldeler. Orada kalıp kalmayacaklarını bilmiyorlar.»

Düşman sıkışıp yenilmek üzereyken savaştan elini çeken Kılıç Arslan tembel ve gevşek davranmıştı. Düşman gözünü açınca onun tembelliği ve gevşekliği büsbütün arttı. Başını eğip barış için harekete geçti. [195] Şiir :

«Her işi zamanında yap! Çünkü öldükten sonra Suhrab'a (272) vereceğin iksirin faydası olmaz.»

Diğer yandan kafilesine almadığı ve güvenmediği Sivas askerlerini hile ve yalanla kendi yanına çekmeye çalıştı. Emir Yusuf Çelebi'yi elçi olarak Hacı Şadgeldi'nin huzuruna gönderdi. Düşmana acizliğini ve zayıflığını belli ederek Tazya'nın (273) yolunu tutu. O yola çıkmadan önce Sultan'ın, «Elçi dönmeden önce buradan hareket etmek doğru değil. Bir yandan barış isterken, diğer yandan da azimli ve kararlı olduğunu göstermek, düşmana cesaret vermemek için ayak diremek gerek» deyip onu durdurmak için çaba harcadıysa da fayda etmedi.

---

(272) Şehnâme kahramanlarından Rüstem Pehlivan'ın oğlu olup, babasıyla girdiği bir savaşta onun tarafından öldürülmüştür. Rüstem, öldürdüğünün oğlu olduğunu anlayınca üzüntüye boğulmuştur.

(273) Turhal'ın bir köyü.

Kılıç Arslan'ın oradan hareket ettiği gün elçi gelip yetişti ve «Hacı Şadgeldi diyor ki, barış kaçıştan önce yapılır. Şimdi siz bozguna uğrayıp kaçtığınıza göre, barışın ne manası olur? Hiç vakit geçirmeden silahlı ve teçhizatlı bütün askerle sizi tâkip edeceğiz diye haber getirdi.

Kılıç Arslan ve adamları Tazya'ya varınca sanki kendi evlerine iniyorlarmış gibi rahat ve serbest olarak oraya indiler. Diğer yandan Hacı Şadgeldi, düzenli ve kararlı bir şekilde onların peşinden ayrılmadı. Kılıç Arslan, askerlerinin seçkinlerinden bir birliği, gelenleri iki taraftan ok yağmuruna tutsunlar diye dağ yoluna gönderdi.

Sultan, onun bu halini görünce, «Süphanallah, sizi saran bu gaflet nedendir?» diyerek kendi adamlarıyla karşı tarafın piyadelerinin üzerine yürüdü. Emirlerden biri de Sultan'a katıldı. Piyadelerle karşı karşıya gelince onları yenip dağıttı. Herbirinin dağların kovuklarına tepe ve yamaçlardaki mağaralara saklanmasın sebep oldu. Tazya'ya geri dönünce Kılıç Arslan'ı gerekli tedbiri *(yasamişi)* alıp Hacı Şadgeldi'nin önüne dikilmiş buldu. Ona bir haberci göndererek, «Yerinde bir hareket yapıp, uygun bir adım atmışsın. Şimdi vakit geçirmeden saldırmanın ve fırsatı ganimet bilmenin zamanıdır» dedi. Kılıç Arslan ona cevap vermedi. Çünkü haberci gelmeden önce o, aslanlık iddiasında bulunurken tilki gibi kılık değiştirmiş, yenilgiyi ganimet bilmişti. Şiir (Arapça) :

«Korkaklar, cesareti kötü görürler. Fakat o, kötü tabiatlıların görüşüdür.

Ölümün tadı büyük küçük herkes için aynıdır.»

[196] Diğer yandan Sultan, geride kalıp düşmanla savaşıyor ve onlara karşı koyuyor, vuruşarak ilerliyordu. Akşam olunca Hacı Şadgeldi'nin ordusunun arka tarafını kuşattı.

O arada Sultan, kendi adamlarından bir bölüğün kaçmakta olduğunu gördü. Onlar Sultan'ı uzaktan görünce onu düşman sanarak silah ve teçhizatlarını da atıp kaçmayı hızlandırdılar. Sultan, onları durdurup sakinleştirmek için peşlerinden bir süvari gönderdi. Atların çıkardığı toz dağılıp ortalık açılınca kaçanların Kılıç Arslan ve adamları olduğu anlaşıldı.

Durum açığa çıkınca Kılıç Arslan, birini Sultan'ın yanına koşturarak ona, «Şimdi durma zamanı mı? Söyle, hemen bize yetişsin de kendimizi bu tehlikeli ve zor durumdan kurtarıp emniyete alalım» diye haber gönderdi.

O olayda ilahî hikmetin yardımıyla Sultan, Kılıç Arslan'ın aslını, neslini öğrendi; değerini ve ayarını itibar terazisinde tarttı. Onun bu

meydanda at koşturacak ve bu orduya komuta edecek biri olmadığını anladı.

Kılıç Arslan'ın korkaklığı ve çekingenliğine rağmen Sultan'ın cesurluğu ve yiğitliği ortaya çıktı. Bu işe lâyık ve en uygun olanın o olduğu herkes tarafından anlaşıldı. *«İnsanların değeri zorluklar karşısında anlaşılır».* Şiir :

«Senin düşüncenin zaferi, kutsal ruhun (Ruhû'l-kuds) nefesinin etkisinde kalan bir yere dahi ruh verir.

Düşüncenin oku, düşmanların kafasındaki beyni kemik haline getirip Huma kuşuna yem yapar.»

O korkunun vehmi, o dehşetin hayali Kılıç Arslan'ı öyle perişan ve muztarip etti ki, kuyuyu yoldan, sabahı akşamdan ayıramaz oldu. Gecenin karanlığında yolunu kaybedince, dağların tepelerinde, ovada ve vadide başıboş ve gayesiz olarak dolaşmaya başladı. Dolap beygiri gibi akşam sabah dönüp durdu.

Diğer yandan Sultan, sâkin ve huzurlu olarak bir köyde konakladı. Orada bir gün dinlendikten sonra sabahleyin hareket ederek sağ salim Sivas'a vardı. Oraya vardığında şaşkın ve serseri bir vaziyette orda burda dolaşan Kılıç Arslan henüz gelmemişti.

Sultan, Kılıç Arslan'a saygısızlık olmasın diye o gelmeden şehre girmedi. Şehrin dışında bekledi. O da gelince birlikte şehre gittiler. Emirler, ordunun ileri gelenleri ve şehrin büyükleri, Kılıç Arslan'ı mağlûp ve ezilmiş gören adamlarının ve askerlerinin ayaklanmak için kıpırdandıklarını, onun o savaşta ve kavgada ümitlerinin ve moralinin yanında namusunu ve itibarını da kaybettiğini gördüler. [197] Başı dik tutmaya ve şerefli olmaya aracı olan davranışların onun elinden gelmediğini anladılar. Hayal kırıklığına uğrayıp ondan soğudular. Yukarıdan bakarak onu küçük görmeye başladılar. Kınama ve küfretme dillerini açıp, alaycı ve küçük düşürücü şu sözleri söylediler: Şiir (Arapça) :

«Elbisenin kuzu derisinden, terliğinin deve derisinden yapıldığını biliyor musun?

Allah'a şükret. Çünkü O, sana mülk verip tahta oturmanı sağladı.»

Diğer yandan Sultan, ona karşı dostluk ve arkadaşlık göstermeye devam etti. Yardımcı ve destek olma şartlarını yerine getirdi. Gerek yüzüne karşı, gerekse gıybetinde hiçbir zaman aralarını bozacak söz ve davranışlarda bulunmadığı gibi yanında diğerlerinin de onun hakkında kötü söylemelerine ve onu kınamalarına izin vermedi.

Kılıç Arslan ise, Sultan'ın yüzüne karşı sevgi ve şefkat gösteriyor, ona karşı işlediği hatalardan üzüldüğünü belli etmeye çalışıyorsa da,

Sultan'ın haberi olmadan kale ve yöre (buk'a) emirlerine, «Benim yenilmem ve bu hale düşmem onun yüzündendir. Beni böyle utandıran ve küçük düşüren odur. Çünkü kasıtlı olarak savaşta gayret göstermedi. Câhil ve tecrübesiz kimselere iş buyurarak işi bu hale, durumu bu noktaya getirdi» diye mektup yazdı. Sık sık kalbinin kötülüğünden ve içinin fesatlığından kaynaklanan bu tür yollara başvurdu.

Sultan, onun uzattığı o lokmanın acılığı ve onun hakaretinin sıkıntısı karşısında çeşitli yolları deniyor, sabır ve tahammül gösteriyor ve şöyle diyordu: Şiir (Arapça) :

«Arzuma çok geç ulaşsam da yine de istediğim oluyor.

Zorlukları kolay kabul ettim; sanki onlardan zevk alıyor gibiyim.»

Kılıç Arslan'ın adamlarının *(nöker)* ve taraftarlarının üzerine felâket çöküp, sıkıntı ve ümitsizlik onları sardığı sırada, merhum Ali Beğ zamanında Sultan'a bağlı olan, onun ölümü üzerine boyunlarını itaat tasmasından çıkaran, başlarını isyan ve ayaklanma için kaldıran, asiliğe ve serkeşliğe başlayan Sivas vilâyetinde üslenen askerî bir birliğe *(hâşem)* karşı Sultan harekete geçti. [198] Adamları *(nöker)* ganimetlerden faydalansın ve başına iş geldiğinde ne yapabileceğini dosta düşmana, uzaktaki, yakındakine öğretsin diye askerini hazırlayıp düzene soktu. İlahî faziletin yardımıyla o isyankâr serserileri ve başkaldıran fesatları Amasya hududunda buldu. Hepsinin mallarını, hayvanlarını, yüklerini, develerini, atlarını, katırlarını, velhasıl neleri varsa, sütten ve hamurdan kıl çeker gibi aldı. Onları soyarak çok miktarda mal ve ganimet kazandı. Bu durum karşısında Sonbahardaki ağaçlarda bulunan yapraklardan daha az yaprağa sâhip ve kışın bülbülünden daha sessiz olan Kılıç Arslan'ın adamları, bahardaki ağaçlar ve yağmur mevsimindeki otlar gibi yeşerip canlandılar. Piyâdeler süvari, süvariler ise yük ve binek hayvanlarına sâhip oldular. Gördükleri bu iyiliğe karşılık her zaman Sultan'dan şikâyet etmeye ve onun kuyusunu kazmaya çalıştılar.

KILIÇ ARSLAN'IN SULTAN'A VERDİĞİ SÖZÜ TUTMAMASI VE ONU ÖLDÜRMEYE ÇALIŞMASI

Bir süre geçip, günler bu şekilde birbirini kovalayınca Sultan, Kılıç Arslan'ın nâiblerini çağırarak, onlara «Kayseri kadılığı hakkındaki talebime hâlâ bir cevap verilmedi. Havik kalesini de bana bırakmadınız. Hiç olmazsa o bölgeyi ve orada bulunan askerleri benim emrime bırakın da, kavmim ve kabilem oradan geçimini temin etsin ve oranın ürünlerinden yiyeceklerini sağlasın. Her ne kadar maiyetimde çalışan yabancılara yardımda ve bağışta bulunamıyorsam ve onların geçimlerini

sağlıyamıyorsam da, bari aileden sayılabilecek akrabaları ve yakınları oranın geliriyle hoşnut edeyim. Çünkü onların geçim derdi ve maişetinin yükü altında eziliyorum» dedi. Bu sözü Kılıç Arslan'a ilettikleri zaman o, «O bölge Mübarek Şah'a aittir» cevabını verdi. Mübarek Şah, ona sığınmış, onun sevdiği bir şahıstı.

Birkaç gün sonra emirlerden biri Kayseri'ye gitti. Gidenin mülkiyetinde bulunan köyü Sultan istediyse de Kılıç Arslan vermedi. Onun üzerine Sultan, «Hiç olmazsa, gelirimizin-giderinizin dışında kalan Hacı Şadgeldi'nin elinde bulunan Tokat şehrini alıp orayı kendime kale yapayım» dediyse de Kılıç Arslan, «O şehir kaleye bağlıdır» diyerek ona da razı olmadı. Onun üzerine Sultan, «Gomanat (274) hakkında ne düşünüyorsun?» diye sordu. Ona karşılık Kılıç Arslan, «Orayı da Kör Bayezid'e verdim» diyerek, ona da razı olmadı.

[199] O sırada Kılıç Arslan'ın Sultan'a vereceğim diye iki defa söz verdiği Harsenos kalesinin yöneticisi geldi. O zaman Sultan, «Bu konuda ne diyeceksin ?» diye sorunca, «Onunla konuşalım» cevabını verdi. Sonra oranın yöneticisini bir köşeye çekerek, «Ben o kalenin başından çekil, orayı bana teslim et, dediğim zaman yumuşayıp razı olma» diye onu öğütledi.

Sözün kısası, Sultan'ın gıyabında veya yüzüne karşı Kılıç Arslan'ın emir ve yasaklarına uymasına, onun istek ve arzularını kendininkinden üstün tutmasına rağmen, Kılıç Arslan'ın kalbinin karalığı ve tabiatının kötülüğü yüzünden onun yaptıkları hiçbir zaman hora geçmiyordu. En ufak bir şeyde hemen tartışmaya başlıyor, haksız yere ona tepeden bakıp onu ezmek istiyor, sert ve kırıcı davranıyordu. Yüzyüze geldikleri zaman onun yüzüne gülüyor, hoşgörü kisvesine bürünüyor, fakat içinden kin ve düşmanlık besliyordu. *«Yapmadığınız şeyi yaptık demeniz, Allah hakkında büyük gazaba sebep olur.»* (275) Şiir :

«Karşısında uysal bir koyun, gıybetinde ise insan yiyen bir kurt gibidir.»

Zıtlaşma son haddine varıp, aralarındaki soğukluk ve nefret duyguları artınca, Sultan *«O halde size tecavüz edene, size tecavüz ettikleri gibi tecavüz edin»* (276) emrine uyarak, ayağını dostluk yolundan çekti. Güvenme ve arkadaşlık etme ayarını düşürdü. Onun dostluk parasının kalp ve arkadaşlık sikkesinin sahte olduğunu anladı. *«Yolunu değiştirdi.»* Şiir (Arapça) :

(274) Bak. Yaşar Yücel, a. g. e., s. 46, n. 121.
(275) Kur'an-ı Kerim, 61/3.
(276) Kur'an-ı Kerim, 2/194.

«Bana isyan ederek doğru yoldan uzaklaştı. Sonunda ektiğinin meyvesini aldı.

Senden yüz çevirip ilişkiyi kestim. Düşmanlık eden düşmanlık görür.»

Şaşılacak olan şu ki, Kılıç Arslan, emirlik makamına oturmadan önce şehrin dışında oturuyor, kalbi ümit ve ümitsizlik arasında mekik dokuyordu. O sırada Seyyidi Hüsam onu şehre getirmenin yollarını aramış, o işi nasıl ve ne şekilde yapacağını düşünüp dururken Sultan, hiç çekinmen onun yanına gidip, [200] saygı ve sevgi göstererek onu şehre getirmiş, hakkından ve beklediğinden fazla ilgi göstererek çıkması muhtemel karışıklığı önlemiş, Müslümanlar arasında kavga çıkmadan onu emirlik makamına oturtmuş, sıradan ve seçkin insanları ona boyun eğmeye ve itaate çağırmıştı. O, o sırada vergi işlerini Sultan'a bırakacağına, Kayseri ve Harsenos kalelerini onun emrine vereceğine söz verip and içmişti. Fakat yeminini bozup, sözünü tutmadı. Daha önce ettiği vaadlerin hiçbirini yerine getirmedi. Hiçbir şekilde Sultan'ı devlet işlerine karıştırmadı ve hiçbir işte onun görüşünü almadı. Yalnız harap bir köyü ve önemsiz bir kaleyi ona bırakmaya razı oldu. Seyfü'd-Devle Hemedanî'nin (277) kardeşi Nâsırü'd-Devle'nin davranışı hakkında söylediği şu şiir konumuza ve iddiamıza uygun düşmektedir. Şiir (Arapça) :

«Sen ona lâyıksın diye sana yüksek rütbe verilmesine razı oldum. Soranlara, onunla benim aramda fark var, dedim.

Ben de senin üstünlüğünü hiç inkâr etmedim. Hakkımı senin eline bıraktım, o da senin oldu.

Ben senin üstünlüğünü kabul ediyorum da, sen benim haklı isteklerimi niye kabul etmiyorsun?»

O karışıklıklar sırasında Seyyidi Hüsam, Akşehir'den (278) kaçmaya koyuldu. Kafurî hududunda Kılıç Arslan'ın adamlarından bir grup o durumu öğrendiler. Sarp bir yolda, ince ve dar bir geçitte onu buldular. Zorlu bir savaştan sonra yaralı olarak ele geçirdiler.

Kılıç Arslan durumu öğrenince, onun emri üzerine Seyyidi Hüsam'ı zincire vurup Karahisar'a götürdüler ve orada hapsettiler. Bu şekilde,

---

(277) Ebu'l-Hasan Ali b. Ebul-Hica-i Abdullah, Halep Hamedanilerinin ilk padişahı (333 - 354/944 - 967).

(278) Burası meşhur Erzincan Akşehir'idir ki, Sivas'ta Zara'nın kuzeydoğusunda, Şarki Karahisar'ın güneybatısında, Koyulhisar ve bugünkü Suşehri'nin güneydoğusunda bulunmakta idi. Şehir ile Kelkit çayı arasındaki ova da son zamanlara kadar «Akşehir ovası» adıyla anılmaktaydı. (Yaşar Yücel, a. g. e., s. 51, n. 135).

«Zalimlerin bir kısmını, kazandıklarından ötürü, diğer bir kısmına böylece musallat ederiz» ([279]) hikmeti ortaya çıkmış oldu.

Kılıç Arslan, her zaman Sultan ile konuşup sohbet ederken, Karahisar'ın olmayan güzelliklerini anlatır, havasının ve suyunun hoşluğundan, arazisinin ve otlaklarının verimliliğinden abartarak söz eder, oranın ağaçlarını ve çiçeklerinin nefasetini ballandıra ballandıra söylerdi. Bu hile ve yalandan maksadı, kendi isteğiyle Sultan'ı oraya gönderip, onu ülkenin başkentinden *(darül-mülk)* ve en büyük şehrinden *(sevad-ı azam)* ayrı düşürmekti. Bunu yaparken, ona saldıracağı zaman, işinin kolaylaşması için onu aslından neslinden, kabilesinden ve oymağından uzakta tutmak istiyordu. [201] Fakat bu üstü örtülü tuzak, Sultan'ın düşünce aynasında açıkça görüldü. Bu hile ve yalan onun kalbinin sayfasında kendini belli etti.

O günlerde Sultan, rüyasında, havadan süzülüp inen bir kartalın bahçedeki güvercini kaparken, süratle kartalın üzerine atılıp onu yakaladığını, onun kanadının birini bir ayağının altına aldığını, sağ eliyle de diğer kanadını kırmak için çektiğini ve güvercini kartalın elinden kurtardığını görmüştü.

Uykudan uyanınca aydınlık kalbine malûm oldu ki, güvercin merhum Ali Beğ'in oğlu, kartal da onu alıştığı kaleden ve daimi yuvasından koparmak isteyen Kılıç Arslan'dı. Kendi kendine, «Ben o çocuğun kurtulmasına sebep oldum. Yüce Allah beni, o mazlumu o zalimin kötülüğünden kurtarayım ve onu zorbanın elinden çekip alayım diye görevlendirdi» dedi.

Yine o günlerde rüyasında, kendisine saldıran bir aslanı kılıcıyla parça parça ettiğini gördü. O aslanın, adının da gösterdiği gibi Kılıç Arslan olduğunu anladı.

Sultan, o rüyalardan, kendisinde bulunan evliya ve şeyhlerin sıfatlarının verdiği önseziden ve daha önceki rüyalarından, yeminini bozup sözünü tutmaması yüzünden, o hilekâr sahtekârın yok edilip ortadan kaldırılması görevini Yüce Allah'ın kendisine verdiğini anladı. *«Allah'ın insanları birbiriyle savması olmasaydı yeryüzünün düzeni bozulurdu»* ([280]) mahkemesi, onun idam edilmesi görevini Sultan'a vermişti. Fakat *«Vakitleri dolunca ne bir saat gecikebilir ne de öne geçebilirler»* ([281]) hükmü uyarınca, daha onun ecel bakımından mühleti ve zaman bakımından süresi vardı. Daha harcayacağı gücü ve rızkı kalmıştı. Önce

(279) Kur'an-ı Kerim, 6/129.
(280) Kur'an-ı Kerim, 2/251.
(281) Kur'an-ı Kerim, 7/34.

onun adamlarının ve dostlarının çıkaracakları zorlukları, sonra kendi arkadaş ve taraftarlarının az olduğunu düşünerek o işi gerçekleştirme konusunda ağır davrandı. Aradan bir süre geçince şehrin tanınmış kişileri ve vilayetin ileri gelenleri, Kılıç Arslan'ın kötü hareketlerinden ve çirkin davranışlarından bıkıp usandılar. Herkes ondan soğuyup uzaklaşmaya başladı. Emirler ve devlet erkânı, ikişer ikişer, üçer üçer ve dörder dörder Sultan'ın yanına giderek ondan şikayette bulunarak, «Yerin derinliklerinden Süreyya yıldızının en uc noktasına kadar var olan ve var olması mümkün olan şeylerin, oturup kalkması, hareket edip durmasının ezelî iradesi ve sınırsız kudretine bağlı olan; ulvi ve suflî varlıkların, yerden en yüce göklere kadar yer kaplayan yaratıkların ve yaratılacak olanların yüzlerinin, bedenlerinin, enlerinin ve boylarının yaratılmasının güçlü ellerine ve kudretli iradesine bağlı olduğu Yüce Allah, [202] her zaman, korku saçan kılıcını, hunhar zalimleri ve insanlara eziyet eden zorbaları ortadan kaldırsın ve ülkelerini tamir etsin, kullarının hayat seviyesini yükseltsin diye dindar padişahlara ve şeriate uyan sultanlara gönderdi. Onları, kendi yardım ve inayetine mazhar etti. Görev, iş, rızık ve ecel dizginini onların yetkili ellerine ve cömert avuçlarına bıraktı. Saygıdeğer kimselerin kanını şerbet yapıp içen, sevdiklerimizin ciğerini kebap yapıp yiyen bu arsız zalimi, bu utanmaz haini başımızdan uzaklaştır. Keskin kılıcınla, bu ülkenin arsasını, onun varlığının pisliğinden ve nefsinin kötülüğünden temizle. Biz zavallıları, onun şerrinin belasından ve zulmünden emniyete al da başımız vücudumuzda, canımız bedenimizde olsun. Biz, senin kölelerin ve hizmetçileriniz. Boynumuzu senin hükmünün tasmasından çıkarmayız. Eğer bu verdiğimiz sözü tutmaz, bu ettiğimiz yemini bozar, ahde vefa göstermezsek, *«İşte Allah'ın, meleklerin insanların hepsinin lâneti onlaradır.»* ([282]) zümresinden olalım.» dediler.

Devrin komutanlarından (ru's ecnad) bazısı Sultan'a geliyor, ona gelirlerinin azlığından ve düştükleri geçim sıkıntısından şikayet ediyor ve ondan yardım istiyorlardı. Diğerlerinin durumu da bu gelenlerden farklı değildi.

Bir gün şehir halkından biri, durumu Kılıç Arslan'a anlattı. Şehirlilerin ve askerlerin onunla yaptıkları sözleşme ve andlaşmanın mahiyetinden bahsetti. Kılıç Arslan, onun üzerine çok üzüldü ve büyük bir paniğe kapıldı. Çok yakını ve sırdaşı olan birkaç kişiye durumu açtı. Bu tehlikeli olayı kendi lehine çevirmek için çareler aradı.

Aklın sesi can kulağına ulaşmış, basiret gözü insaf yüzünü görmüş olan şehir halkından biri Kılıç Arslan'a dönerek, «Üstün görüşünüze

(282) Kur'an-ı Kerim, 2/161.

saklı değildir ki, bu şahıs (Sultan) bu şehrin temel direği ve bu ülkenin en seçkinlerindendir. O gerek asil soyu, gerekse aklı ve yeteneğiyle doğunun ve batının hakanlarının ve dünyanın büyüklerinin önünde gelir. Kılıç ve kaleminin faziletleri Arap ve Acem ülkelerinde söylenmektedir. Bundan başka Seyyidi Hüsam ve adamları sana itaat etme konusunda tereddüt ederlerken, evet ve hayır arasında gidip gelirlerken, o gerçek dost olarak, hiç düşünmeden kalkıp, izzet ve ikram ile seni şehre getirdi. Ülke ve devlet üzerinde en çok hakkı olan, onu yönetecek en uygun kimse olmasına rağmen, o senin yöneticiliğine ve önderliğine razı oldu. Seni emirlik makamına oturttu. O görevin dizginini senin eline ve tasarrufuna bıraktı. Sen onunla andlaşma yapmana rağmen ona uymadın Vaad ettiğin kaleyi ve vilayeti ona vermedin. Ona herhangi bir görev veya iş bırakmadın. Bunun dışında onun isteklerinin hiçbirini yerine getirmedin. Hangi kapıdan girmek istediyse o kapıyı kapamaya çalıştın. Onun meselelerini halletmek istemedin. Onun haklarını gözetmekte gafil ve isteksiz davrandın. [203]Şimdi ona verdiğin bu kadar zarara ve bu kadar horlamaya rağmen, senden incinmiş ve senin açıktan açığa gösterdiğin düşmanlığa karşılık kalbinde kin oluşmuşsa, onu insanoğlunun tabiatının gereği olarak yapmıştır. Bunun için ona gönül koyup üzülmek yanlış olur. Rübai :

Herkes, sırtına kendine uyan bir elbise giymediği gibi kendisini de kibir şarabıyla sarhoş etmez.

Fakirin dostu zengin olup da onu unutursa, ahde vefa etmemiş olur.»

Şimdi her ne kadar vakit geçmiş ve kusur son haddine varmışsa da, tek çıkar yol, daha önce anlaşıp söz verdiğin gibi onun doğduğu yer olan vatanı Kayseri'yi, orayı elinde bulunduran kimseden *(mütegallib)* alıp, bağlı bölgeleri *(muzafât)* ve adamlarıyla *(mensubât)* birlikte Sultan'a verip onun istek ve arzularını yerine getirmek için gayret sarf etmendir. İyi niyetle onunla yeni bir anlaşma yap. Onun yüzüne ve gıybetine karşı iyi sözler söyle ki, bu sözlerin onun üzüntüsünü alsın ve makamında sakin otursun. Bu şekilde sen de sözünü tutmamak ve yemini bozmakla suçlanmamış olursun.» dedi.

Kılıç Arslan bu konuşmayı dinledikten sonra Sultan ile yalnız kalınca ona, «Siz, şehir halkıyla anlaşıp birlikte hareket etmeye karar vermişsiniz» dedi. Sultan «Evet» cevabını verdi. «Nasıl?» diye tekrar sorunca, «Eğer sizden veya başka birinden eziyet veya zarar görecek olursak, onu bertaraf etmek için birlik ve beraberlik içinde hareket edeceğiz. Ona engel olma ve defetme konusunda elele vereceğiz» dedi. Onun üzerine Kılıç Arslan, «Eğer size bir zarar gelirse, dilediğiniz gibi hareket

edin» dedikten sonra daha önce edip bozduğu yemine benzer bir yemin ettikten sonra sahte ve yapmacık hareketlerle sözde dostluk gösterilerinde bulundu. Onunla her konuda görüşbirliği içinde olduğunu söyledi. *«Yalan uyduranlar ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlardır. Yalancılar işte onlardır.»* ([283])

Sultan, onunla arasındaki bağın koptuğunu, gıybette konuşulan kötü sözlerin aralarına soğukluk düşürdüğünü görüp, onun yüzüne gülüp dostluk gösterisinde bulunmasına rağmen içinden onun kuyusunu kazdığını anlayınca, askeri kendi tarafına çekmek, onların kalplerini kazanıp gönüllerini almak için bütün gayretini harcadı. [204] Güvendiği birini Kılıç Arslan'a göndererek, «Mevsim kış. Asker aç ve açık. Eğer uygun görürseniz, Hacı Şadgeldi'nin vilayetine gidip mal alarak adamları memnun edeyim ve onları düzene sokayım. Bir miktar da hazine için ayırayım» dedi.

Kılıç Arslan, bu teklifi uygun görüp ona izin verdi. Sultan'ın birkaç günlük yokluğunu, kendi huzuruna sebep saydı.

Sultan, Yüce Allah'ın izniyle, yanında büyük bir kalabalık olduğu halde o tarafa hareket etti. Orada kısa bir süre içinde çok miktarda mal ele geçirdi. Bin kadar askere bir yıl yetecek kadar erzak verdi. Böylece ordunun ileri gelenleri ve askerlerin gençleri ona bağlanarak, onun yönetimini ister oldular. Ona sevgi duyup itaat ettiler.

Emirlerin bazıları Sultan'a gelip Kılıç Arslan'ı şikayet ediyorlardı Sultan, onları teselli ederek, bir süre daha sabretmelerini söylüyordu.

Sultan, onun bölgesine gittiği zaman Hacı Şadgeldi, Sultan'a yaklaştıysa da ona saldırıp onunla savaşmayı göze alamadı.

Sultan'ın kazandığı bu başarı sonucundan emirlerin ve askerlerin ona olan güveni ve sevgisi arttı. Sultan, sağ salim, amacına ulaşmış olarak Sivas'ın yolunu tuttu. Şehrin dışında görününce, devletin ileri gelenleri *(sudur)*, beyler *(mevali)*, ağalar *(erbab)* ve sıradan kimseler onu karşılamaya gelip sevinç ve mutluluk gösterisinde bulundular. Sultan'a yakın olan ve onun güvendiği bir grup da gelip Kılıç Arslan'ın çirkin hareketlerinden ve kötü davranışlarından söz ettiler. Onların anlattıklarından biri, Sultan'ın hareketinden birkaç gün sonra, onun merhum Ali Beğ'in nikâhlı karısı ile evlenmek istemesi ve nikâh işlerini düzenlemekle meşgul olmasıydı.

Velhasıl Sultan, şehre girince Kılıç Arslan'ı görmeye gitti. Büyük bir kalabalık ve korku veren bir toplulukla onun huzuruna girince,

---

(283) Kur'an-ı Kerim, 16/105.

Kılıç Arslan vehimlendi ve kalbini korku sardı. Sultan için şerbet istedi. Onun üzerine amcası Keyhüsrev, «Onlara başka şerbet vermek gerekir» dedi. O sözü o toplantıda hemen Sultan'a ilettiler.

Velhasıl şerbet içildi. Tesadüfen o sırada şehrin ileri gelenleri *(mevâli)* ve kadıları *(kuzat)*, tam bir gizlilik içinde nikâh işiyle meşguldüler ve başlık sened *i(mehr-nâme)* yazıyorlardı.

Onlar işlerini tamamlayınca girip Kılıç Arslan'ı tebrik ettiler. Pir Ali ile diğer emirler gelip evlenme haberini Sultan'a duyurdular.

[205] O nikâh onlara danışılıp görüşleri alınmadan yapıldığı için normal olarak ona tahammül edemediler ve «Bizim bilgimiz ve iznimiz olmadan bir Türkmen'in emirimizin haremini nikâha alması hangi insanlığa ve mezhebe sığar? Bize bir danışma tenezzülünde dahi bulunmadı Eğer bu hakareti ve horlanmayı kabul eder, bu kötüleme ve alçalmaya razı olursak, ölüm bu şekilde yaşamaktan daha iyidir. O durumda bıyık ve sakal bize haram olur. *«Ölüm, kötü bir hayattan daha iyidir.»*

Her ne kadar bu haysiyet kırıcı olayın ateşi, bu utanç verici durumun öfkesi, Sultan'ın bütün uzuvlarının titremesine, bu hakaret ve hafife almanın gazabının ateşi onun her tarafını kapladıysa da tahammül ayağını sıkı bastı suratını asıp ekşitmedi. Büyük bir soğukkanlılıkla o topluluğu teselli ederek, «Sakin olmak gerekir. *«Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin»* ([284]) müjdesi müjdelenmiş ve kendini göstermiştir. Şu anda gaibde bulunan güzellikler hareket halindedir. İlahî inayet bizimledir. Her şeyin kararlaştırılmış bir vakti ve tesbit edilmiş bir sonu vardır. Yüce Allah'ın lütfundan ümitli olarak öyle sanıyorum ki, bu işi temizlemek için uzun zamanımız kalmadı. Bu iş, sizin tabiatınızın ipine ve iradenizin gücüne bağlıdır. Peygamberlerin efendisi, bütünlerin ve parçaların seçkini şöyle buyuruyor: *«Zafer zabırla, başarı zorlukla ge. lir»* Şiir (Arapça) :

«Eğer düşman sana kötü gözle bakarsa, kalbin daralmasın.

Allah'a güvenin olsun. Allah'tan yardım geleceğini göreceksin.»

Bu şekilde gün geçtikçe Kılıç Arslan'ın vehmi artmaya, korku ve telaşı çoğalmaya başladı.

Bir gün Kılıç Arslan, Sultan'la beraber içki meclisinde bulunduğu sırada, Sultan'ın mizacında değişiklik oldu. İçindeki utanma perdesi kalkıp, ar örtüsü yırtılınca elini kılıcına atarak herkesin içinde, «Ben bir gün bu kılıcı savaşta kanla kirleteceğim. Bu hayat suyuna susamış olan

---

(284) Kur'an-ı Kerim, 12/87.

âleti, fesatların ciğer kanıyla sulayacağım» dedi. Hiç kimse kalkıp da, «Bu nasıl bir hikâye, bu söz kime?» diye sormaya cesaret edemedi. Sözü tekrar alarak, «Eğer bu kılıcı duvara vurursam, duvar dört parçaya ayrılır» dedikten sonra orada bulunanlara dönerek, «Bu evde, 'Farz edelim ki, duvar ikiye bölünür, fakat dörde nasıl bölünür? diye soracak yiğit birisi yok» dedi. [206] Daha sonra işi daha da ileri götürerek, «Bana cevap verebilecek kimse yok. Korkudan kendinizi kaybettiniz» dedi.

Sultan zaman zaman bu şekilde meydan okuyor, onun bu hareketleri, Kılıç Arslan'ın korkusunu ve telaşını artırıyordu.

Başka bir akşam hep birlikte sohbet ederlerken, Kılıç Arslan, fikrini almak ve konuşma tarzından kendi durumunun iyiliği kötülüğü hakkında bir sonuç çıkarmak için Şeyh Âdil'i *-Allah rahmet eylesin-* yanına çağırtı. Fakat o bunu yaparken, onun gibi ariflerin dünyaya ait işlerden ve menfaatlerden el etek çektiklerini yüzlerini hiçbir kimseye ve şeye ihtiyacı olmayanın dergahına çevirdiklerini, onları ayağa çağırmanın, vakitlerini alarak onları rahatsız etmenin insanlığa ve terbiye kuralına sığmadığını, eğer bir kimsenin onlarla önemli bir işi olursa, onların ziyaretine gidip dertlerini söylemesi gerektiğini düşünemedi.

Sözün kısası, Şeyh'i getirdikleri zaman Kılıç Arslan, Sultan'a dönüp, «Önce onunla siz yalnız kalın ve sohbet edin» deyince Sultan fırsatı ganimet bilip pir ile konuşmaya koştu ve onunla görüşme şerefine erdi. Pir hemen Sultan'a, «Bu kahbe avratlı harami nerede?» diye sorunca, Sultan «Kapının önünde» cevabını verdi. «O halde onu çağır» dedi. Kılıç Arslan, o sırada kapının önünde konuşmaları dinliyordu. Sultan dışarı çıkıp «Pir seni istiyor» deyince içeri girdi ve Sultan kapının önünde bekledi. Bir süre sonra bir adam içerden dışarı çıkıp, Sultan'a, «İçerde hararetli konuşmalar oluyor, sizi çağırıyorlar» deyince Sultan içeri girdi. Şeyhi elinde bir sopayla gördü. Kılıç Arslan onun karşısında oturmuştu. O da gidip onun arkasına oturdu. Kılıç Arslan, ona dönerek, «Niye arkaya oturdun?» diye sorunca, «Sopa senin kafana insin diye» cevabını aldı.

Aradan bir süre geçince her konudan söz açıldı. Konuşma sırasında Şeyh yüzünü Kılıç Arslan'a çevirerek, «Ey kahbe avratlı harami, buraya gelip daha önce yemediğin şeyi yedin ve giymediğin şeyi giydin. Şimdi hemen git. Yoksa Vallahi seni öldürürler» dedikten sonra orada bulunan Mevlâna'nın Mesnevi'sini eline aldı. [207] Onun sayfalarını açarak, «İşte seni yakaladılar, işte seni hançerlediler, işte seni öldürdüler, işte kelleni kestiler» diye konuştuktan sonra büyük bir öfke ve gazapla bütün sayfaları karıştırırken aynı sözleri söyledi. Daha sonra yerinden kalkıp, yüzünü Sultan'a dönerek, «Bre Ahmed, bunu öldür, acıma!» dedi. Sultan

ise, «Öyle yapayım dedi. Defalarca Şeyh'in hükmünü yerine getirmek istedi. Fakat merhameti ve acıma duygusu ona engel oldu. Büyüklüğü ve asaleti eteğinden tuttu. Fakat bir yandan da o işi gerçekleştirmek için Şeyh'in hükmünün ve izninin olduğunu düşündükçe cesareti artıyor, korku aklından çıkıyordu.

Toplantı sona erdikten sonra Kılıç Arslan, endişeli ve şaşkın bir vaziyette kara kara düşünmeye başladı. Bir saat kadar öyle kaldıktan sonra başını kaldırdı ve «Eğer Şeyh Âdil'in dedikleri çıkarsa vay benim halime! Söyledikleri doğruysa benim halim nice olur?» diye dertlendi. Onun üzerine Keyhüsrev, ağzını açıp kötü sözler söyledi. Şeyh'e ağır küfürler ettikten sonra, «Bu tür adamları çağırıp onlardan kötü sözler duymanın alemi ne?» dedi. Orada bulunanların herbiri Kılıç Arslan'ı teselli etmeye çalıştı.

Birkaç gün sonra Şeyh, Sultan'ın evine gitti. Elini yemek kazanlarına sürerek, «Bundan sonra yemekleri çok pişirin. Kazanları doldurun» dedi ve Sultan'ı, «Melik Ahmed» adıyla çağırmaya başladı. Önüne konan yiyecek, meyve vb. şeylerin herbirinden Sultan'a bir nasib ayırıyor, ona iltifat ediyor, bu durum Sultan'ın gücünü ve cesaretini artırıyordu.

Bir gün Kılıç Arslan Sultan'a «Dün gece seni şu şekilde rüyamda gördüm: Erzincan'daki bahçene beni dâvet etmiştin. O bahçenin yüksek bir duvarı vardı. Çok güzel ve nefis bir bahçeydi. Sen sekiye ben de senin yanında oturmuştum. Senin elinde kalın bir kitap vardı ve ona bakıyordun ve «Filan yerin geliri şu kadar, eni şu kadar, boyu şu kadar. Filan bölgenin malı şöyle, filanınki şöyle» diye sayıyordun. Surmari ve Çabcemal'i de ağzına alınca, ben sana 'Bu söylediklerin de mi kitapta yazılı' diye soruyorum. Sen de «Evet, başka yerler hakkında yazılmış kitaplar da var» diyordun. Ondan sonra bir derviş ortaya çıkıp, 'O halde doğruluğun ve samimiyetin her şeyden daha iyi olduğu anlaşıldı' dedi.»

[208] SULTAN'IN KILIÇ ARSLAN'IN SUİKAST PLÂNINDAN HABERDAR OLMASI, ONUN VE KEYHÜSREV'İN KATLİ

Kılıç Arslan'ın hareminde bulunan Ali Beğ'in eski nikâhlısının adamlarından biri, bir gün Sultan'a gelerek, ona «Bu iki gün içinde Kılıç Arslan'ın adamları (nöker) bir araya gelip seni yakalayacaklar ve Ahmedek'e götürüp öldürecekler, haberin olsun» dedi.

Sultan, akşam olunca güvendiği kimseleri toplayarak durumu onlarla konuştu. Sonra dostluk bağlarıyla bağlı olduğu, çocuk yaşından itibaren yetiştirilip büyütülmesi, eğitilip öğretilmesi konusunda emeği

geçmiş olan Şeyh Müeyyid'i yanına çağırarak, «Kılıç Arslan benimle andlaşma yaptı. Fakat bizden malına ve mevkiine bir zarar görmeden veya suç ve hatamızı bulmadan andlaşmayı bozdu. Sebepsiz yere canımıza kastetti. Şimdi o, bu hafta içinde bizden kurtulmanın yollarını arıyor. Onun bu düşüncesi bize bilindikten ve doğru olduğu kesinleştikten sonra, onun tedbirini almakta tembellik eder, gevşek davranırsak, bizi yok eder. O durumda gerek şeriat, gerekse akıl açısından cehalet içinde ölmüş oluruz. Dünyayı ve ahireti kaybederek bu dünyadan ayrılırız. Cahilliğin belâsından Allah'a sığınırım. Böyle bir durumda gevşek davranan, canını korumayan, kanını kendi eliyle döküp âsilik toprağını başına saçmış olur. Vücudunu çukura gömüp, başına mezar taşı dikmiş sayılır. Bu şekilde kendini düşmanın eline bırakmak ve vücudu ölüme terk etmek acizliğin ve alçaklığın işaretidir. Çoluğu çocuğu kurtarıp kendi başını ölüme teslim etmek yersiz ve gereksiz olur. O halde gözümüzü açıp mertçe ortaya çıkalım. O bize vurmadan biz onun boynunu vuralım ve hayat ile bağını keselim. Böyle bir iş, bizim kurtulmamıza. düşmanın cezasını çekerek hak ettiğini bulmasına, diğer fesat ve fitnelerin ders almalarına sebep olur. Yapacağımız için tarihi, cihan padişahları ve dünya sultanları hakkında yazılacak tarih kitaplarının baş sayfasına yazılır ve *«Hile dönüp dolaşarak sahibine zarar verir»* gerçeği ortaya çıkar. *«Kardeşine kuyu kazan içine düşer»* iddiası doğrulanır. Kötü huylu kimsenin yılan gibi başının ezilmesi şer'en mübahtır. Beyt (Arapça) :

«Eğer bir kimse sana düşmanca davranıyorsa, sen de ona aynı şekilde karşılık ver!»

[209] Hiç şüphe yok ki, sen bizim aile ağacımızın bir dalı ve kabilemizin önemli bir kolusun. Bize ruh ve cisim olarak bağlısın. Sana sağ kolumuzsun desek yerinde olur. Bileğimizin gücü dersek abartmamış oluruz. Bana acıyacağın kadar bir başkasına acımazsın. Bana senin vereceğini bir başkası veremez. Yüce Allah, gücünü, kuvvetini artırsın. Ben bu önemli meseleyi halletmek ve bu işin üstesinden gelmek için senin yardım ve desteğine ihtiyacım var. Senin cesaretine ve kararlılığına güvenim sonsuz. Çünkü senin alnında yiğitlik ve mertlik işaretleri görüyorum. Zafer ve başarı ışıklarının alnında parladığını fark ediyorum. *'Kabile yiğitlik gösterme zamanı bir araya gelir'* dedi.

Emir Şeyh Müeyyed, bu gönül okşayan sözleri ve dokunaklı kelimeleri duyunca, «Devletin taraftarları her zaman muzaffer ve mutlu, düşmanları ise mağlup ve hüzünlü olsun! Bendeniz, kulların en aciziyim ve bu geniş devletin harmanında dane toplayan değilim. Ne söyleyecek önemli bir sözüm, ne de övüneceğim bir hizmetim var.

Şiir :

«Benim satacak bir şeyim olmadığı gibi itaat etmek için de bir sebebim yok.»

Buna rağmen bu dergaha bağlanmış, bu yolun toprağına bulaşmış ve bu ışıkla aydınlanmış olduğum için bulunduğum bu (aciz) durumdan sıyrılıp kurtuluş ve zafer için çalışacağım. Şiir :

«Hiçbir zaman senin düşmanlarının başından söz edilmez. Çünkü düşmanlarının başı olmaz.

Senin düşmanlarının başı üzerinde konuşmayı kestim. Çünkü kesme fiili ancak öyle bir yer için uygun olur.»

[210] Onun üzerine söz alan Sultan, «Bu gaddar devin ortadan kaldırılması için fazla çaba harcamadım. Onun yok edilmesi hususundaki gayretimi sınırlı tuttum. Şimdi yapacağımız şey, ben onunla kavga ederken, sen hemen bir elinde ip bir elinde kılıçla onu sıkıca bağlamandır. Ben o arada diğer saldırılara cevap veririm. Çünkü o savaşta canını ve başını kaybetmeyen kimseler benim yanımda olmayabilir. Ben canımı dişime takıp, elimin erdiği, gücümün yettiği kadar çaba harcayacağım» dedi. Mısra :

«Sonunda iş nereye varacak, görelim.»

Emir Şeyh Müeyyed, onun samimi ve iyi niyetli teklifini benimsedi. «Yarın bu işi bitirelim» diye karar verdiler.

Sabah olunca bu niyetle ata bindiler. Kılıç Arslan'ı gezinti yerinde buldular. Daha önce Sultan işaret verince Emir Müeyyed, Kılıç Arslan'a saldıracak diye karar vermişlerdi. Birlikte at sürüp onu yakalayabilecekleri bir mesafeye geldiler. Sultan, Emir Şeyh Müeyyed'e işaret etti. O da Pir Ali'ye bir şeyler söyledikten sonra yerine geçti ve saldırı için hareket etmedi. Sonra yol alırlarken oradan daha uygun bir yere varınca Sultan bir defa daha işaret etti Yine yerinden oynamadı. Şehre gelip atlarından indikleri zaman Sultan, «Ne oldu da sözünde durmadın?» diye sorunca Emir Şeyh Müeyyed, «Emir Pir Ali izin vermedi. Sebep olarak da o anda gusülsüz olduğunu söyledi» cevabını verdi.

O işte Sultan'la beraber olanlar o ihmali görünce bir kısmı korkup fikir değiştirdi. Sözün kısası işte gevşeme başgösterdi. Andlaşmayı uygulamakta isteksizlik ve gönülsüzlük belirdi. Aralarındaki sırrın üzerinin açılacağından ve işin sarpa saracağından endişelendiler. Çünkü akıllı kimseler şöyle demişler: Mısra (Arapça) :

«İkinci bir şahsa açılan sır yayılır.»

[211] Fakat bu dairenin merkezi ve bu pergelin noktası olan Sultan, çaba ve gayretindeki direnci ve kararlılığı kaybetmedi. Sahip olduğu güçlü arzu ve niyetle azmini ve iradesini elden bırakmadı ve şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«Musibetler ondan örnek almaz mı? Güvercinler ondan korkup ürkmez mi?

Zaman bir insanın aleyhinde dönmeye başlayınca, onun boynu kılıçtan kurtulmaz.»

Akşam olunca Sultan, Emir Şeyh Müeyyed'e dönerek, «Koyduğumuz kural böyle, gideceğimiz yol bu şekilde değildi. Çünkü böyle bir işi erteleme veya geciktirme, candan ve ruhtan vazgeçme anlamına gelir. İşbirliği yaptığımız insanların mizaçları değişik, huyları farklıdır. İnsan her dakika düşünce, her an hayal değiştirir. Arap dilinde gönle, her an başka bir hale girdiği, her zaman başka bir şey arzu ettiği için «kalp» demişler. Bir atasözünde *«Kalbin yüz vadisi var»* denmiş. Yine bu konuda iki dünyanın imamı, Hasan ile Hüseyin'in babası Ali b. Ebi Talib'in şöyle dediğini naklederler: «İnsanda bulunan en garip şey onun kalbidir. Orada hikmetten konular vardır. Zıt şeyler onu değişik hallere sokar. Hırs onun en büyük düşmanıdır. Onda hırs çok olursa, onun hayatını tehlikeye düşürür. Eğer onu üzüntü işgal ederse, bu onun ölümü demektir. Öfke hâkim olursa gerginliği artar. Sakin olursa, mutluluk onda yer bulur. Korku ona hakim olursa, üzüntü de yer bulur. Emniyeti arttıkça sevinci de artar. Malı arttıkça zenginlik onu kötü yola sevk eder. Fakirliğe uğrayınca sabrını yitirir. Açlık çekerse zayıflar. Fazla yerse rahatsız olur. Yiyeceğin eksiği de fazlası da zararlıdır.»

Bütün bunları söylememin sebebi, biliyorsun bu işi birkaç kişi biliyor. İnsan kalbi her zaman bir halde olmaz. Bu işi bitirmede gevşek davranmanın büyük bir tehlikesi, onu uzatmanın vahim bir sonu vardır. Fakat bugün yapılan hatada senin rolün olmadığı için affedilebilirsin. Allah izin verirse, yarın da aynı işareti yapacağım. Eğer harekete geçersen ne ala, geçmezsen sen bu meydanın eri ve bu atın süvarisi değilsin demektir. O zaman ben tek başıma aslanınkine benzeyen pençemle ona vurup, o ejderhanın ağzına gireceğim. Mısra :

«Benim sırtımı, ancak parmağımın ucu kaşır.»

[212] Hiç şüphesiz kazanın ve kaderin dediği olacaktır. Hiçbir hilekârın hilesi, hiçbir düzenbazın düzeni onu değiştirip ona engel olamayacaktır. De ki : *Allah bizim için ne yazmış ise, ancak bize o ulaşır, bizim sahibimiz O'dur. İnananlar Allah'a dayansınlar.»*-([285]) Bu konuda İbn Abbas'tan şöy-

(285) Kur'an-ı Kerim, 9/51.

le nakledeler: «Bir gün Resul'ün huzurunda idim. Bana nasihat ederken şöyle dedi: 'Eğer bir millet sana faydalı olmak için bir araya gelse bile, onlar Allah'ın takdir ettiği şeyden fazla bir şeyi sana veremezler. Eğer onlar sana zarar vermek için bir araya gelseler, Allah'ın yazdığının dışında sana bir şey yapamazlar. O'nun emri olmadan kalemler tutmaz, sayfalar boş kalır. Şiir :

«Allah'ın takdiriyle hükmü geçerli oldu. Kalbi onun bunun gailesinden ferahladı.»

Nihayet sabah olup Kılıç Arslan atına binince onu kılıçla selamlamayı ve yumrukla karşılamayı kararlaştırdılar.

Kararlaştırılan vakitte Sultan, yakın adamlarından 7 kişiyle ata binip Kılıç Arslan'ın kapısına gitti. Bir saat kadar beklediyse de dışarı çıkmadı. Her an «Şimdi çıkar» derken, o başka bir kapıdan hamama gitmişti. Ansızın kafilesiyle *(kevkebe)* birlikte Sultan'ın arkasından kendini gösterdi.

Sultan, birden onun durumu öğrendiğini, kendisini yakalamak istediğini sandı. Fakat Kılıç Arslan'ın bir şeyden haberi yoktu ve her zaman yaptığı gibi evine dönüyordu. Sultan, hemen karşılamak için onun önüne gitti. Kılıç Arslan durumdan şüphelendi. Evin yolundan başka bir yola saptı. O zaman Sultan kendi kendine, «Eğer gezmeye gitse, onun yolu bu tarafta. O da beni ortadan kaldırmak için o tarafa yöneldi» dedi. Sonunda Çekonem ([286]) sahrasına çıktılar.

O gün çok şiddetli bir soğuk vardı. Her yeri kalın bir kar kaplamıştı. Çığırın dışına çıkanları kar yutuyordu. Yan yana giden iki çığır vardı. Birinde Kılıç Arslan, diğerinde Sultan omuz omuza at sürüyorlardı. Diğer süvariler ise, karın içinde düşe kalka yol alıyorlardı. Her adımda kara batan ve büyük bir zahmetle ilerleyen Kılıç Arslan'ın adamlarının aksine Sultan'ın adamları *(nöker)* kara batmıyordu.

[213] Kılıç Arslan, bu duruma şaşırıp kalarak, «Garip bir şey görüyorum. Senin adamların yıldırım gibi karın üzerinde gidiyor ve onların atları kara batmıyor. Halbuki benim adamlarım kara batıyor. Zahmetle yol alıyorlar. Bunda garip bir sır ve acaip bir hikmet vr» dedi. Onun üzerine Sultan alaylı bir şekilde, «Sizin adamlarınız şişman, atları enli ve ağır. Ağırlıklarının fazlalığı yüzünden kara batıyor ve kayıyorlar. Buna karşılık bizim yâranımız zayıf ve aç. Binekleri de halsiz ve bitkin. Onun için hızlı ve emniyetli yol alıyorlar» dedi. Beyt:

---

(286) Sivas-Zara yolu üzerindeki Çekonem çayırı hakkında bk. F. Taescher, An. Wegenetz, II, 11.

«Yükü ağır olan güçlükle hareket ettikleri için yükü hafif olmak daha iyidir.»

Bu alaycı ve hakaret edici sözü duyunca Kılıç Arslan'ın şüphesi daha da arttı. Sultan'ın acı ve nahoş söz söylemekten amacı, karşısındakine de ağır sözler söyletmek, konuşmayı tartışmaya çevirmekti. Böylece taraflar arasında utanma duyguları kalkacak ve kavga çıkacaktı. *«Şüphesiz söz sözü açar.»*

Fakat onun beklediğinin aksine Kılıç Arslan cevap vermeyip suskun kaldı. Aralarındaki mesafe kapanmadı. Nihayet Sivas çayına varınca orada bir saat konakladılar. O arada Emir Pir Ali geldi. Kılıç Arslan'ın adamlarının biri ona işaret edince hep birlikte dönmek için yola çıktılar.

Şeyh Erzirum'un *-Allah rahmet eylesin-* türbesine varınca Sultan, Emir Şeyh Müeyyed'e işaret etti. O da daha önce yaptığı gibi Emir Pir Ali'ye bir şey söyledi ve yerine döndü. Yola devam ettiler. Hacı Beğ Arac'ın zaviyesine varınca Sultan bir defa daha işaret etti. Fakat o, orada da elini oynatmadı.

Emir Şeyh Müeyyed'in gösterdiği o gevşeklik Sultan'a ağır geldi. Kendi kendine, «Eğer o işi bugün bitirmezse, onlar çabuk davranırlar ve iş tamamen aleyhimize döner. Belki de onlar, durumu sezip şüphelenmişler ve saldırı fırsatı arıyorlardır» dedi.

Sultan, iş uzadıkça zamanın düşmanın lehine işlemekte olduğunu anladı. Meydan kapısının dışında bulunan dükkanların sokağına vardıkları zaman, Kılıç Arslan'ın sokağa girişini bekledi. O gelince Yüce Allah'a sığınıp tevekkül ederek, dört halifenin ruhlarından, evliyanın ve şeyhlerin himmetinden yardım ve meded isteyerek, güçlü bir kalp ve Murtaza'ya mahsus bir kuvvetle kılıcını kınından çıkardı. Haydar'a mahsus sesiyle Gürcü ülkelerinde dahi duyulacak yükseklikte bir nara attı ve «Ey savaş erleri, vefalı yâran neredesiniz?» dedi. [214] O arada Sultan'ın kulağına Emir Şeyh Müeyyed'in sesi geldi. Onu, Kılıç Arslan'ın atının dizginini sıkıca tutmuş olarak gördü. Sultan derhal, Kılıç Arslan'ın yakın olan ve onunla kendisi arasında ikili oynayan Mübarek Şah'ın üzerine saldırınca o kaçmaya başladı. Sonra Kılıç Arslan'a döndü. Hala Emir Şeyh Müeyyed bir eliyle onun atının dizginini tutarken diğer eliyle de kılıcını tutuyordu.

O sırada adamlarından biri gelip Kılıç Arslan'ın atının dizginini kesti. Onu gören Sultan hemen onun omuzlarına iki darbe indirince atıyla birlikte sarsıldı ve Sultan'a doğru kaymaya başladı. Kılıcıyla Kılıç Arslan'ın üzerine hamle edince aygır olan Kılıç Arslan'ın iki ayağı üzerinde şaha kalktı. Onun üzerine yürüyüp son derece güçlü bir dar-

beyle Kılıç Arslan'ı ikiye ayırdı. O darbe öyle güçlüydü ki, Kılıç Arslan'ın kellesini uçurduktan sonra atının da boynunu yaralamıştı. Kılıç Arslan atının sağrısından düşerek can verdi. Sultan adamları onun başına toplanarak herbiri ona bir kılıç vurdu. Kılıç Arslan'ın adamlarından bazılarını öldürüp bazılarını esir aldılar. *«Onlarla eğlenenleri alaya aldıkları şey mahvetti.»* ([287])

Böylece Yüce Allah, Sultan'ı, sebepsiz yere düşmanlık ve hasımlık göstermiş olan o fitnelerin gailesinden ve o kötü kimselerin kurdukları tuzaktan kurtardı. O asil ağacı, kökünü kazımak isteyenlerin kötülüğünden korudu. *«Ona düzen kurmak istediler. Fakat biz onları hüsrana uğrattık»* ([288]) ateşi onların halinin alnına kondu. Hile ve düzen yoluyla çektikleri düşmanlık kılıcı kendilenin başına indi. İsyan ve kötülük parmağıyla çektikleri zulüm ve eziyet oku göğüslerinde parçalandı. Şiir (Arapça) :

«Ey işlerinde zalim olan, zulüm sahibine geri döner.»

Ondan sonra Sultan, iki adamıyla *(nöker)* şehir tarafına at koşturdu. Kale kapısına vardığı zaman, kapının bir kanadını kapalı buldu. Diğer kanadı da kapanmak üzereyken Sultan ileri atıldı. Oradakiler kaçıp dağındılar. [215] Sultan şehre girdi. Celaleddin Mahmud Mustevfî'nin torunlarından olan ünlü Abdullah önden, Ahi İsa da Sultan'ın arkasından at sürdüler.

Saraçlar çarşısına (bazar-ı Sarracân) varınca, annesinin soyu Selçuklu sultanlarına dayanan ve bu bakımdan Sultan ile akrabalığı tespit edilmiş, cesareti ve kavgacılığıyla ün salmış olan Kılıç Arslan'ın amcası Keyhüsrev, bir bölük süvariyle karşıdan göründü.

Sultan, onun tebrik etmeye geldiğini düşünerek, onu yönetimde kendisine ortak yapmayı, onunla birlik ve beraberlik içinde hareket etmeyi aklından geçirdi.

Diğer taraftan Keyhüsrev, Sultan'ın ve adamlarının kılıçlarını yalın görünce şaşırdı ve «Bu ne hal?» diye sorunca Abdullah, «Kılıç Arslan ömrünü size verdi» cevabını verdi. Bunu duyan Keyhüsrev derhal kılıcını çekip ona saldırdı. Abdullah ona kılıçla karşı koyunca iki taraf bir süre mücadele ettiler. O arada Sultan atını mahmuzlayıp kılıcını Keyhüsrev'e çevirdi. Durumunun kötü olduğunu anlayan Keyhüsrev, aman dileyip yalvarmaya başladı. Akraba olduğunu hatırlatıp ondan merhamet diledi. Acıma ve insanlık duyguları Sultan'ın eteğini tuttu. O anda Sultan'ın aklına şu şiir geldi: Beyt (Arapça) :

«Mızrakla saldırmadan önce keşke Hamim beni anlasaydı!»

---

(287) Kur'an-ı Kerim, 6/10.
(288) Kur'an-ı Kerim, 21/70.

Onun üzerine Sultan, elini savaş ve kavgadan çekti. Ona yumuşak davranarak iltifatlarda bulundu. Yan yana at sürerek ilerlemeye başladılar. Yolun dar olması sebebiyle bâzen yan yana gitmeleri mümkün olmuyordu. Bâzen biri, bâzen diğeri geride kalıyordu. O durum karşısında Sultan sıkı duruyor, hançerini elinde tutuyordu. O deve gibi kindar olan adam, savaş adamı olmadığı, çarpışmaya cesareti bulunmadığı için âcizlerin sermayesi ve alçakların dayanağı olan hile ve düzen yoluna başvurmak istiyor ve bunun için fırsat kolluyordu. Fakat kader kılıcından sakınmanın, bela selinden geçmenin mümkün olmadığını düşünemedi. Mezarın lokması, yılan ve karıncanın yiyeceği olacağı aklından geçmedi.

Diğer yandan Sultan, Yaradan'ın yardımına güvenen, Allah'ın yardım ve desteğini almış olarak yol alıyordu. [216] Dar bir yola girdikleri zaman o gaddar, Sultan'dan biraz geride kaldı ve hançeriyle ona hamle etti. İlahî ilhamla onun hareketini hisseden Sultan, biraz eğilerek o saldırıyı atlattıktan sonra kılıcını çekip o münafığın karnına sapladı. Kılıç, midesini ve bağırsaklarını deldi. Ağır yaralı olmasına rağmen olağanüstü bir gayret göstererek deli gibi kaçmaya başladı. Sultan, arkadan yetişip kılıcı kafasına indirerek, sarığın altında bulunan başını ve kulağını parçaladı. Başından iki parmak derinliğinde yara alan Keyhüsrev, atından düşerek, hiç doğmamış gibi oldu.

Sultan, onun işini gördükten sonra kanlı kılıç elinde olduğu halde atını koşturdu. Kimsenin ne olup bittiğinden haberi yoktu. O arada Sultan'ın adamlarından ve hizmetçilerinden bir grup, sarayın kapısında toplandı. Sultan ile Keyhüsrev arasında çarpışma olduğu, Sultan'ın böğründen yaralandığı haberi yayılınca ortalık karıştı. Birden Sultan'ı elinde kanlı kılıcıyla öfkeli bir halde gelirken görünce, Allah'a şükretmek için ağızlarını açtılar. Sultan'a duada ve övgüde bulundular. Durum anlaşılınca Sultan'ın adamları, Kılıç Arslan'ın taraftarlarını nerede bulurlarsa yakalayıp soyuyorlar, kılıç tehdidiyle Sultan'ın önüne getiriyorlar, sıraya dizip sorguya çekiyorlardı. O sorgulama sırasında onlardan biri, kılıç artıklarından bir grubun Ahmedek zaviyelerine gizlendiklerini haber verdi. Onun üzerine Sultan, yanına birkaç kişi alarak anılan yere atını sürdü. Fakat onlardan bir eser bulamadı. Çünkü daha önce can korkusundan oradan ayrılmışlar, duvar kovuklarına ve mağara deliklerine saklanmışlardı.

Sultan şehre dönünce sıradan ve seçkin kimseler akın akın onun huzuruna gelip kutlama merasiminin gereklerini yerine getirdiler ve eşiğini öperek şeref kazandılar. Boyunlarına itaat tasmasını geçirdiler. Şu güzel şiiri, ruhlarının rahatının sebebi ve huzurlarının sermayesi bildiler ve şöyle dediler: Şiir (Arapça) :

«Bugün seni tebrik ediyorum. Sen yüksek bir mevkide iken daha da yükseldin.

Gökler ve yıldızlar durdukça sen de dur! Ağaçlarda kuşlar öttükçe hayatta ol!»

[217] SULTAN'IN EMİRLİK SARAYINA *(DÂRÜ'L-EMARE)* GİTMESİ, EMİRLERİN VE ŞEHİR HALKININ TOPLANMASI

Sultan, Allah'a şükredip onun adını anarak, sevinçli bir kalp ve kazanılmış bir fetihle emirlik sarayına koştu ve *«Herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onun benzerini getiririz»* ([289]) âyetinin şartı yerine geldi Kılıç ve kalem erbabı, askerlerin ve hizmetçilerin *(haşem u hadem)* herbiri kendi yerini aldı. Kılıç Arslan için hazırlanmış olan sofrayı ortaya getirdiler.

Yemeğe başlayınca Sultan, düşmanlarının kanlarına bulanmış olan kılıcını meclisin ortasına atarak, *«Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun ki, zulmeden milletin kökü böylece kesildi»* ([290]) dedi. Sonra Kılıç Arslan'ın uyacağını taahhüt ettiği, fakat sonradan uymadığı kendi eliyle yazdığı iki andlaşma metnini *(sovgend-nâme)* mecliste hazır bulunan âlim ve fazıllara okudu. Onun andlaşma metinlerini *(kasem-nâme)* yanında saklamakta iki amacı vardı: Eğer Yüce Allah, işleri onun gönlünden geçtiği gibi sonuçlandırırsa ve zaferi ona bağışlarsa, onu halka belge olarak gösterecekti. O zaman halk, kendisinin haklı ve kusurlu taraflarını öğrenecek, onun kıymetini veya önemsiz bir kişi olduğunu anlayacak Sultan'ın bu işi, mal ve makam için yapmadığını, mecbur kalarak ona başvurduğunu öğrenecek, Kılıç Arslan'ın da felâket baltasını kendi eliyle kendi ayağına başvurduğunu, bu musibetin toprağını kendi avucuyla kendi başına attığını, bu olayda başka hiçbir yaratığın kusuru, hiçbir kimsenin suçu olmadığını, cehaletinin fazlalığı ve ahmaklığının çokluğundan kendi kendini felâket kılıcının üzerine alıp, belâ okuna kendisini hedef yaptığını, *«Onunla saptırdığı yalnız fasıklardır ki, onlar Allah'la yapılan sözleşmeyi kabulden sonra bozarlar. Allah'ın birleştirmesini buyurduğu şeyi ayırırlar ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar; zarara uğrayanlar işte onlardır»* ([291]) âyetinde belittiği gibi onun andlaşmayı ihlal ederek yeminini bozduğunu, böylece utanç verici bir iş yaptığını bilecekler. Beyt (Arapça) :

«Anlaşma yaptığın zaman onu bozma! Çünkü anlaşmayı bozan kişı alçalır.»

---

(289) Kur'an-ı Kerim, 2/106.

(290) Kur'an-ı Kerim, 6/45.

(291) Kur'an-ı Kerim, 2/27.

İkincisi, çok az bir ihtimal dahil olsa, olaylar isteğinin aksi istikamette gelişir, çabalarıyla hedeflediği noktaya varamazsa, Kılıç Arslan andlaşma metinlerine bakıp kendisinin haksız olduğunu görünce özür dilemek zorunda kalacak, [218] suikaste ve hıyanete kalkışmayacak, onun mecburen bu işe başvurduğunu anlayacaktı. Diğer yandan halk da, Kılıç Arslan ve adamlarının kendisine saldırı konusunda gizli olarak anlaştıklarını, maksadının onu yok etmek, onun ocağını söndürmek, ailesini ve akrabasını öldürmek, sebepsiz yere kan dökmek olduğunu anlayacak» tı. Fakat Allah onun ışığının sönmesini kabul etmedi. Onun varlığını ortadan kaldırmaya izin vermedi. Düşmanlarını kötü kadere mahkum etti. Onları kılıçlara yem edip ortadan kaldırdı. Böylece kazdıkları kuyuya düşmüş oldular.

Şehrin ileri gelenleri ve imamları andlaşma metninin içeriğinden haberdar olup, Kılıç Arslan'ın Sultan'a suikast düzenlediğini öğrenince, bütün bu kötülüklerin onun başının altından çıktığını anladılar. Sultan'ı mazur görüp, onu kınadılar ve yerdiler ve şöyle dediler : Beyt :

«Kafasında kötülük olan kötü niyetli biri, akrep gibi evlerden uzak olsun!

Olaylar bu şekilde gelişip, sözler bu şekilde söylenirken, daha önce Kılıç Arslan'dan nefret etmiş ve onunla yıldızları barışmamış, Sultan'la dost ve arkadaş olan, kendisini onun sırdaşı kabul ettiği ordunun büyüklerinden Ayne Beğ, Sultan'a dönerek, öğüt ve uyarı tonundaki sesiyle, «Doğrusu olur ki, şehrin ileri gelenlerine ve şeyhlere, 'Ben bu işi Hacı Şadgeldi için yaptım' diyesin. O zaman dilediğin her şeyi serbestçe yapabilirsin» dedi.

Sultan, bu teklifin enini boyunu iyice düşünüp, iyiliğini, kötülüğünü, doğruluğunu, yanlışlığını akıl terazisinde tartınca onun sonunun kötü, neticesinin vahim olacağını anladı ve kendi kendine, «Böyle tehlikeli bir işe kalkıştıktan ve kendi başıma bu meseleyi hallettikten sonra ne diye ülkeye göz dikmiş, devleti ve saltanatı ele geçirmek için tetikte bekleyen Hacı Şadgeldi'nin emirlerini ve yöneticiliğini kabul ettiğimi bütün insanlara ilan edeyim. Onun benim üzerimde hiçbir dünya ve ahiret hakkı yokken, niye kendimi ona minnettar ve borçlu sayayım? Bende hiçbir iyiliği yokken niçin ona bağlanayım? Ben üstün ve gâlip durumdayken neden bu aptalca söze ve saçma teklife kendimi kaptırayım? Böyle utanılacak bir işe girip, bu kusurlu elbiseyi giyersem, uzaktakiler, yakındakiler bana ne derler? O zaman Türk ve Tacik (292) [219] benim emirlerimi dinler mi? Beni kıskananlar ve karışıklık çıkarma peşinde olanlar, Hacı

(292) İranlılara verilen ad.

Şadgeldi hakkında söyleyeceğim böyle bir sözü hemen ona ulaştırır, böyle akılsız ve gevşek davranışımı armağan olarak onun önüne koyarlarsa, benim itibarım ve saygınlığım onun gözünden düşer, ülkeyi ele geçirme hırsı daha da artar. Olmayan gücüne güç katıp, sahip olmadığı cesarete kavuşur» dedi.

Sonra Sultan, orada toplanmış olan uzaktan yakından gelenlere, seçkin ve sıradan insanlara dönerek, «Bilgili ve akıllı kimseler bilirler ki, «Kötülük yapan karşılığını görür. Allah, komşusundan kötülük göreni ona mirascı yapar. Kılıç Arslan, düşünce ve davranışının meyvesini topladı. O ne ektiyse onu biçti. Kazanda pişirdiği yemeği tattı. Kadere mahkum olup ilahî adalet tecelli etti. *«Olan oldu.»* Şu anda ülkeyi yönetecek, şehrin işlerini yürütecek, halkın ihtiyaçlarını giderecek bir padişahın olmaması akıl ve mantığa aykırı düşmektedir. Çünkü ümmetin büyükleri ve milletin bilginleri, *«Sultansız halk, ruhsuz cisim gibidir»* demişler. Hiç şüphe yok ki, vücut için baş neyse, ülke için de sultan odur. Bütün uzuvların düzenli bir şekilde çalışması başa bağlıdır. Baş sağlıklı olduğu zaman ona bağlı olan uzuvların hepside his, hareket, güç ve kuvvet bulunur. Uzuvların herbiri onun isteği doğrultusunda hareket eder. Eğer bir gün baş, görevini yapamaz, beden sarayı onun tedbir ve tasarrufundan mahrum kalırsa ten ülkesi anında harabe ve yıkıntıya döner. Uzuvlar uyum içinde çalışmaz. Hiçbir çare ve araç onları yeniden düzene sokup çalıştıramaz. Benim bu sözleri söylemekten ve bunları dile getirmekten maksadım, durumumuzun düzelmesi, rahatımızın sağlanması, işlerimizin yoluna konması, geçim sıkıntısının ortadan kaldırılması, âsilerin elinin kolunun bağlanması, fesatların karışıklık çıkarmalarına izin verilmemesi içindir. Şimdi size soruyorum. Bu mesele hakkındaki görüşünüz ve düşünceniz nedir?» dedi.

Orada bulunan âyân ve ileri gelenler bu sözü duyunca ağızlarını dua ve övgü için açarak şöyle dediler Beyt :

«Ey cennetin bir parçası ve rahmetin bir işareti olan, sen zamanımızda Hakkın bize bir armağanısın!»

[220] «Varlığıyla dünyayı süsleyen zatıâliniz bilirsiniz ki, biz zavallılar, kötülüğü, zülmü, insafsızlığı, fesatlığı herkes tarafından bilinen Kılıç Arslan zamanında korku ve telaş içinde yaşıyorduk. O uğursuz zalimin ve gaddar zorbanın yönetimi altında gam, keder ve güvensizlik içinde hayat sürüyorduk. Evimiz barkımız viran ve harap idi. Geniş dünya bize zindan olmuştu. Ne yaşamaktan zevk alıyor, ne de eğlenmenin tadına varabiliyorduk. Şiir :

«Zalim bize zulüm ettiğini sandı. Onun zulmü bizden geçip onun boynunda kaldı.»

Onun cefası ve eziyeti tahammülün ve sabrın sınırını, aşıp biz mazlumların inleme ve feryatları göklere çıkınca Cömert ve Merhametli olan Allah, biz zavallılara bir yumruk bağışladı. Rahmetin işareti, yüceliğin ve merhametin kaynağı olan Sultan'ı, ilham lütuflarıyla harekete geçirip, ateş saçan kıvılcımıyla o soysuzun varlık harmanını yokluk ve fena ateşine bıraktı. Onu gurur atından indirip belâya uğratarak tozun ve külün içine attı. Onun afet tuzağına tutulmuş ve felaket kemendinin esiri olan biz tutsakları, onun hışmından ve belasından kurtardı. Yeryüzünü, o zâlimin vücudunun kirinden, o mel'unun varlığının uğursuzluğundan temizledi. Zatıâlinizin de malumudur ki, biz gerek ondan önceki günlerde, gerekse onun zamanında sizin devletinizi ciddi olarak istiyor ve onu lâmba ile arıyorduk. Bize bu lütfun ulaştığı, bu saadetin yüz gösterdiği bugün, daha bekleyecek neyimiz ve dinleyecek kimimiz var? Hiç şüpheniz olmasın ki, eğer zatıâliniz, Mısır'da, Suriye'de veya Bağdat'ta olsaydınız, kalem gibi başımızı ayak yapıp ayağınızı öpmeye koşardık. Diğer ülkelerin padişahlarının gözü olduğu ve ünlü sultanların almak istedikleri bu ülkenin yönetimini tamamen sizin ellerinize bırakır, o işi hayatımızın en şerefli işi sayardık. Bu fethin önümüzde açıldığı, bu muradın bedava olarak bize takdim edildiği bugün, canlı olduğumuz sürece bu iyiliğe şükredip, onu canımıza minnet bileceğiz. Eğer bu nimete nankörlük edersek bize insan demesinler. Eğer sizin emrinizin dışına çıkarsak kadın olalım» dediler.

Sultan, o günlerde oruç tutuyor, *«Oruç benim içindir, onun karşılığını veririm»* vaadine uyuyordu. Yeme, içme ve benzerleri gibi tabiî ve beşeri ihtiyaçlardan kurtulup, manevî olarak yükseliyordu. [221] O gün ilahî özelliklerle donandığı ve manevî sıfatlarla vasıflandığı için onun sözleri ve işleri gerçeklere ve adalete uyuyordu. *De ki: Ben kendime dahi, Allah'ın dilediğinden başka, ne bir zarar, ne de bir yarar verme gücüne sahip değilim.»* ([293]) Şiir:

«Kimin bahtı açık, şansı yâverse, her zaman bütün işlerde başarılı olur.

O kimsenin aklına ve fikrine düşen her şey, kutsal ruh'tan ve Allah'ın ilhamından bir nefes olur.»

Bundan başka bu olay, Zilkâde'nin on dördünde meydana geldi. Zilkâde ayı, yılın en şerefli günleri olan iki bayramın ortasında bulunur. On dört rakamı ise, ayın ortasına yakındır ve ayın en parlak göründüğü zamandır. Bu iş, ayın ortası ve günlerin hayırlısı olan bir zamanda emir kaynağından oluş mekanına çıktı. *«İşlerin en iyisi ortasıdır»* sözünün de şahitlik ettiğine göre o günde hayırlı ve iyi işlerin yapılacağına kimse

(293) Kur'an-ı Kerim, 10/49.

itiraz edemez. Eğer bir cahil, sapıklığı ve düşüncesizliği yüzünden, o işi kınayıp yererse, o kınama ve yergi, onun kısa aklına ve karanlık düşüncesine geri döner. *«Bu Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz; fakat insanların çoğu bilmezler. Dünya hayatından sadece görünen dış yüzü bilirler; ahiretleri ise, onlar tamamen gâfildirler.»* ([294])

Bir diğer konu da, her şeye gücü yeten ve her kapıyı açan Yüce Allah, delil bulmak ve sebep göstermek için Kılıç Arslan'ın kötü davranışlarını ve çirkin huylarını halkın duymasını sağladı. *«Onlar ortalığı bozanlardır»* ([295]) yazısını onun halinin alnına yazdı. Onun durumunda acizlik ve gevşeklik işaretleri ortaya çıkardı. Böylece onun haşmeti ve korkusu herkesin içinden ve kalp sayfasından silindi. Ondan nefret ve soğuma insanların düşüncelerine yerleşti. O, büyük küçük herkesin gözünde hor ve değersiz biri oldu. Buna karşılık Allah, Sultan'a onun ateşini söndürmek ve kıvılcımını yok etmek için ilham ve güç verdi. Ülkenin ve yerin yüzünü o köpeğin pisliğinden ve sapıklığından temizledi. Büyüklük ve yücelik alanını, çirkin ve kokuşmuş bir çöplük olan onun vücudundan arındırdı. *«Allah, dünya hayatında onlara rezillik tattırdı.»* ([296])

Diğer yandan andlaşmayı çiğneyip yeminini bozması, onun sonunun işkence ve akıbetinin kötü olacağına açık ve doğru bir delildi. Bir kimse için hangi kötülük ve çirkinlik, Allah'ın adını küçük düşürerek günah işlemekten, kendi Yaradanına ve Mabuduna karşı gelmekten daha beterdir? İmamların fetvasına ve milletlerin kararına göre, Allah'a hasım olanın öldürülmesi vacib olup, onun asılıp yakılması uygundur. *«Eğer andlaşma yaptıktan sonra andlarını bozarlar ve deninize dil uzatırlarsa, o küfür önderleriyle hemen savaşın. Çünkü onların andları yoktur.»* ([296])

[222] Sultan'ın nebilere ve peygamberlere *-Allah'ın selamı onların üzerine olsun-* has özelliklerinden biri de onlar gibi onun da başlangıçta ücret karşılığında çalışmış olmasıydı. Bunların arasında peygamberlerin efendisi ve yolların rehberi Muhammed «Buğday karşılığında Mekke'de koyun çobanlığı yaptım» buyurmuştur. Musa da kızını almak için sekiz yıl Şuayib'in koyunlarını güttü. *«Bak bana sekiz yıl hizmet etmen şartıyla şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum.»* ([298]) O müddet dolduktan sonra da iki yıl ona hizmet etti. *«Demek hangi süreyi yerine getirsem bana düşmanlık yok.»* ([299]) Yusuf da Mısır Azizine vekillik ve nâib-

(294) Kur'an-ı Kerim, 30/6 - 7.
(295) Kur'an-ı Kerim, 2/12.
(296) Kur'an-ı Kerim 39/26.
(297) Kur'an-ı Kerim, 9/12.
(298) Kur'an-ı Kerim, 28/27.
(299) Kur'an-ı Kerim, 28/28.

lik ederek ülkenin hazinelerini *(hazain-i arz)* koruyup saklamakla görevlendirildi. *«Melik, getirin onu bana, onu kendime özel dost yapayım, dedi. Kendisiyle konuşup ondaki olgunluğu görünce Yusuf'a, sen artık yanımızda güvenilir bir kimsesin. Yusuf, Melik'e, beni ülkenin hazineleri üzerine memur koy. Çünkü ben onları iyi korurum.»* ([300]) Ondan sonra bağımız olarak Mısır ülkesinin yönetimini eline aldı.

Sultan da gençliğinin ilk yıllarında öğretmenlik ve kadılık görevlerini yaptı. Sonra vezirlik ve emirliğe tayin edildi. Ondan sonra da sultanlığa ve padişahlığa erdi ve yönetimi eline aldı. Akıl sahiplerine ve bilgi yolunda koşanlara gizli değildir ki, bütün dünyanın sahip olmak istediği, insanoğlunun nihai hedefi olan böyle yüksek bir mevkiye ve yüce bir makama ulaşmak, bazı zorlukları yenmek ve meşakkatlere katlanmaktan başka, ezelî lütfun yardım ve desteği olmadan mümkün değildir. *«Deki: Hamd olsun Allah'a, selâm O'nun seçtiği kullara.»* ([301])

SULTAN'IN EMİRLİK MAKAMINA OTURMASI, EMİRLERİN VE ŞEHİR HALKININ ONA BİAT ETMESİ

Sultan, mutlu ve muzaffer olarak emirlik makamına sağlam bir şekilde oturunca, din ve devlet işlerini yoluna koymak, ülkede adlî durumu düzenlemekte tam bir yetkiye sâhip oldu. Allah'ın izniyle durumu bildirmek için şehirlere ve bölgelere elçiler ve mektuplar gönderdi. Dağılmış olan askerleri yanına çağırıp onlardan biat aldı. Bağış ve cömertlik elini açarak gelenlere altın, gümüş, at, elbise, silah vb. şeyleri hiç çekinmeden dağıttı. Büyük emirlerin, devlet erkânının, memleket âyânının herbirine iltifatlarda ve vaadlerde bulunarak onları ümitli ve mutlu olarak geri gönderdi.

Bu biat, 14 Zilkâde 782 (9 Şubat 1381) tarihinde oldu.

Bunun üzerine Sultan, şehirde tellal çağırtarak, «Bundan sonra hiç kimse doğruluk ve hakkın yolundan ayrılmayacak, kimseyi rahatsız edip saldırıda bulunmayacak. Başkasının malına göz dikilmeyecek, haksız isteklerde bulunmayacak. [223] Eğer bir kimse bir kimseyle anlaşmazlığa düşerse, şeriat mahkemesine başvuracak, İslâm kadıları, o davayı soruşturup karara bağlayacak. Her karar ve hüküm hukuk çerçevesi içinde alınacak. Kararlara, Moğol yasası, İslâma ve şeriate aykırı yenilikler, Hanefi mezhebinin yasakladığı şeyler girmeyecek. Hiç kimse, tutarsız delillere ve yersiz fikirlere dayanarak hüküm vermesin! İnsanların aklını karıştırıp onları tahrik etmesin! Kimse kimseye saldırmasın! Herbirinin işi ve

(300) Kur'an-ı Kerim, 12/54 - 55.
(301) Kur'an-ı Kerim, 27/59.

mesleği ayrı olan ağalar *(erbab)*, halk *(ahali)*, sanatkârlar *(sun'a)*, zenaatkârlar *(muhterife)*, geçimini muhtelif yollardan sağlayanlar *(müteayyişân)* ve diğerleri gibi cemiyet mensupları kendi sınırlarını geçmesinler! Bizim sevgi ve merhametimize mazhar olanlar korku ve telaşa kapılmasınlar! Her halükarda içlerini ve kalplerini rahat tutsunlar! Herkes bu doğrultuda hareket etsin! Kimse verilen emirlere karşı gelip muhalefet etmesin! Karşı gelenler büyük azaba ve ağır cezaya uğrayacaklar» dedi. Şiir (Arapça) :

«O, kavmin en akıllısı en cömerti, en sabırlısı ve en kahramanıdır.

Yumuşak olup kimseye sert davranmaz. Cömert olup kimseye karşı cimri değildir.

Adil davranmada her zaman kararlıdır. Yaşı genç, fakat tecrübelidir.»

Karışıklık yatışıp korku kalktıktan sonra halkın ileri gelenlerine *(havas)* ve sıradan insanlara *(avam)* yapacakları şeyleri söyledi. Hak kelimesinin manasını yüceltmeyi, rahmet ve şefkat kanatlarını açmayı, hayırlı ve iyi işleri teşvik etmeyi kararlaştırıp yürürlüğe koydu. Başkentte bulunan silah deposunun *(zerrad-hâne)* yerini değiştirdi. Kapı kullarını *(nökerân-ı hasse)* ve güvendiği sırdaşı kimseleri *(mutemedan-i mahrem)* yanına çağırıp onlara, gece gündüz yanından ayrılmamalarını buyurdu. Bundan maksadı onların dağılmalarını önlemek ve halkın onların arasında görüş ayrılığı var düşüncesini ve endişesini ortadan kaldırmak içindi. O zamanda daha insanların çoğu karışıklık çıkarmaya ve kötülük yapmaya meyli vardı. Bunu bildiğinden, düşmanların şamatasına, kıskançların ve muhaliflerin zarar ve ziyanına karşı uyanık davranıyordu. Çünkü devletin başına geçtiği ilk günlerde temkinli ve basiretli hareket etmesi gerektiğinin bilinci içindeydi. Bu gibi tedbirleri aldıktan sonra Kılıç Arslan'ın kavmini, kabilesini, akrabalarını ve yakınlarını denetim ve gözetim altında tuttu. Herbirini yakalayıp güvendiği birine teslim etti. Bu şekilde onlardan emin olunca, âdet edilmiş bir kaideye ve alışılmış bir yola uyarak her gün divan kurdu ve halka huzurunda yer verdi. Her ne kadar daha o zaman çocukluğunun ilk yıllarında olup, mecliste ve makamda oturacak çağda olmasa da babasının haklarını gözeterek, iyiliğin [224] ve dostluğun gereklerini yerine getiriyor, merhum Ali Beğ'in oğlunu divan'a çağırıyor, onu kendi yanında oturtuyor, babası gibi ona ilgi ve şefkat gösteriyor, ihtiyacını ve istediklerini yerine getiriyor ve Resul'ün şu sözüne uyuyordu: *«Küçüğümüze sevgi, büyüğümüze ilgi ve alimimize saygı göstermeyen bizden değildir.»*

Her gün bu şekilde divan kuruyordu. Bir akşam Ayne Beğ gelerek, «Bu akşam şehir halkı toplanmış, sana karşı ayaklanmak için birbiriyle

anlaşıp yemin ediyorlar. Bu durumda senin her an tetikte olman ve ihtiyatı elden bırakmaman gerekir. Ben onların yanına gidip olanlardan seni haberdar edeyim» dedi.

Onun bu sözleri üzerine Sultan, yanında bulunan askerleri *(nökerân)* silahlandırıp hazırladı. Hepsi tetikte ve uyanık beklediler. Sultan, durumu öğrenmek için bütün mahalle ve sokaklara haberciler *(münhiyân)* gönderdi. Gidenler, hiçbir yerde toplanmış halka rastlamadılar ve suikast ve isyandan bir iz bulamadılar. O sırada efendilerin efendisi, cömertlik ve büyüklük kaynağı, mertlik ve yiğitlik timsali, iyi huyu ve güzel ahlakı kendinde toplamış, ilim ve amelle süslenmiş, takva ve ibadetle donanmış, güzel hasletiyle övülmüş, bilgi, yetenek, soy, sop bakımından Şam ve Rum âlimlerine üstünlük kazanmış olan Mevlâna Kemaleddin -*Allah ömrünü uzun etsin*- Sultan'ın huzuruna geldi. Konuşma ve sohbetten sonra, «Ahi Rükneddin'den naklen bana şöyle dediler: Sultan'a suikast düzenleyip zarar verecekler. Allah'a hamdolsun ki, siz onun halini herkesten iyi bilirsiniz. O halis ve dindar bir adamdır. Kötülükten ve fesatlıktan arınmıştır. Benzerleri ve örnekleri arasında iyi huyluluğu ve hayat tarzıyla övülmüş ve beğenilmiştir. Şüphe yok ki, bu suikast plânı, o bedbaht gammazın (Ayne Beğ) ve müzevir düzenbazın uydurmasıdır»dedi. Fakat, şiir:

«Sen büyüklük yolundan başka yola düşecek biri değilsin. Sen, iyilik tohumundan başka tohum ekecek kişi değilsin.»

[225] Onun bu sözlerini dinledikten sonra Sultan, aklını ve zekâsını kullanarak, bu fitne ve fesatın Ayne Beğ'in iftirasından kaynaklandığını, o düzenbazın kendisini dedikodu ve yalana kaptırdığını, haset ateşiyle yandığını, hile ve sahtekârlık için hazır beklediğini dostluk bağını kötülük bıçağıyla kestiğini, azizlerin saf aynasını hıyanet nefesiyle göstermez hale soktuğunu anladı. Bu şekilde bir davranışın kötülüğü, böyle bir hareketin çirkinliği hakkında Peygamber şöyle buyuruyor: *«Dedikodululardan olup kardeşlerin arasını bozanlar, Allah'ın en çok nefret ettiği kişilerdir.»*

Sultan, onun, şehir halkının toplanıp isyan ve ayaklanma için anlaştığı hakkındaki yalan ve iftirasını, asılsız hikâyesini Mevlâna'ya anlatınca, Mevlâna o bedbahtın ahlakının bozukluğu ve tabiatının kötülüğü karşısında şaşırıp hayretler içinde kaldı ve «O, o yalanı söylediği akşam şehir halkının yanına giderek, Sultan bu gece sizi tutuklayıp hepinizi zincire vuracak ve eziyet ederek öldürecek, dikkatli olup başınızın çaresine bakın, diye konuştu.» dedikten sonra birini gönderip Ahi Rükneddin'i oraya çağırttı. Ahi Rükneddin, Sultan'ın ayağına kapanarak, aralarındaki fitne ve fesat tozunu ortadan kaldırdı. Sultan, Ahi Rükneddin'e iyi davranarak ona bağış ve lütuflarda bulundu. Çıkmak üzere olan canını

tenine geri döndürdü. Mevlâna'dan özür dileyerek, onu padişahlara lâyık ihsan ve bağışıyla geri gönderdi. Bu şekilde ellerinden bir iş gelmeyen, insan sınıfından sayılmayan alçak düşmanları ve zayıf rakipleri haset ve kıskançlık ateşinden mum gibi erimeye başladılar. Fakat diğer yandan her an asılsız haber çıkarıp halkı tahrik etmekten geri durmadılar. Onların bir kısmı, Hacı Şadgeldi'nin kanadı ile uçuyor, bir kısmı Erzincan vâlisinin havasında hareket ediyor, bir kısmı da Şam emirleriyle ilişki kuruyorlardı. Fakat güneş lâmbasının büyücülerin nefesiyle sönmeyeceğini, ayışığının köpeklerin havlamasıyla kaybolmayacağını bilmiyorlardı. *«Allah, insanların bir rahmet açtı mı onu tutan olmaz.»* (302) Mısra (Arapça) :

«Kimse kadere karşı gelemez.»

Tevekkül yüzünü vekil olan Yaradan'a çevirmiş olan Sultan, O'nun güç ve kuvvetinden başka hiçbir şeye güvenmiyor, muhaliflerinin düşmanlığını ve hasetlerin kıskançlığını hafif bir rüzgâr gibi görüyor, devletinin ipine sıkıca sarılmış ve samimî olarak bağlanmış olan bir grupla günlerini geçiriyor, kılıç ile kalem arasında kanat çırpınıyordu [226] *«Onlar ki, halk kendilerine, düşmanlarınız size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun, deyince, Allah bize yeter, O ne güzel vekildir, dediler. Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve bollukla geri döndüler, kendilerine hiçbir kötülük dokunmadı ve Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük kerem sahibidir.»* (303)

Sultan, yanına gelenlere iyilik ve fetihler vaad ediyor, şeytanî vesveseden sakınmalarını ve nefse ait kötülüklerden korunmalarını öğütlüyor ve şöyle diyordu : Şiir (Arapça) :

«Sana karşılıksız olarak bağışta bulunanı her zaman iyilikle an!

Senin ona verdiğin şeyleri Allah da yarın sana verecektir.»

Sultan'ın sevgili bir dayısı vardı. Her zaman ona baba şefkati gösterirdi. Onu gözünün bebeği gibi aziz ve kıymetli sayardı. O günlerde düşmanların kışkırtmalarının korkusundan, hasımların ve muhaliflerin kavgalarından çekindiğinden Sultan'a iltihak etti. Onun yakınlığı ve dostluğu Sultan'a rahatlık ve huzur getirdi. Varlığı Sultan'ın güvenini ve sevincini artırdı.

Sultan'ın parlak devletinin hilali, görünmeyen yerden çıkıp günden güne büyüyor, ilerlemesine devam ediyor ve durmadan yükselip gelişiyordu. Fakat bazı kısa görüşlü ve akılsız kimseler o büyümenin farkında değillerdi. Onlar, onun gözle görülen büyümesini anlayamıyorlar,

---

(302) Kur'an-ı Kerim, 35/2.

(303) Kur'an-ı Kerim, 3/173 - 174.

ufukları saran aydınlığını göremiyorlardı. Sıradan ve cahil insanların, sık sık yaptıkları gibi onlar da ona güvenmiyorlar, ayaklarını doğru yolda tutmuyorlardı.

Beldenin dışında oturan bir grup da başlarını itaat halkasına sokmuyor, boyunlarına teslim tasması takmıyorlardı. Bu yüzden Sultan, gezintiye çıktığı zamanlar, düşmanlar hücum etmesin ve fesatlar tuzak kurmasın diye kale kapısında kapıkullarını *(nökeran-ı hasse)* görevlendiriyordu.

Sultan'ın bu korunma ve sakınma tedbirleri aslında halka karşı değildi. Çünkü onlar Sultan'a düşmanlık göstermiyorlardı. [227] Onu Hacı Şadgeldi için yapıyordu. O zeki ve hilekâr biriydi. Hacı İbrahim ile arasında evlilik akrabalığı olduğu için Sultan'ın ülkesini ve devletini ele geçirmek istiyordu. O her zaman Sivas ile Amasya'yı bir hane gibi görüyordu. Sultan, onun düşüncelerini bildiği için tedbirli davranıyor, kendisini koruyup emniyet altına almak ihtiyacını duyuyordu. Sivas'ın kolayca zapt edilebileceği kanaatini vermek istemiyordu.

Fakat her zaman gücünün ne kadar olduğunu biliyordu. Bir anda güneş gibi 7 iklimi istilâ etmenin kendi yapabileceği bir iş olmadığının farkındaydı. Engin gökyüzü gibi bir anda altı yöne hâkim olamayacağının bilincindeydi. Yiğitlik, cesaret, büyüklük, güçlülük, yeterlilik, dirayet, atılganlık ve sebat gibi hususlarda daha çok eksiği vardı. Onun dikkatliliği, ileri görüşlülüğü, isabetli düşüncesi, iradesi dışında gelişen olayları kendi lehine çevirebilecek ölçüde değildi.

Onun, devletin başına geçtiği, yönetimi eline aldığı ilk günlerde siyasi işler istediği gibi gitmiyordu. İnsanların heves ve arzuları çeşitli olduğu için askerlerin ve halkın çoğunun kalbi Hacı Şadgeldi için çarpıyordu. Eğer o işin başlarında, o karışıklıklar sırasında Hacı Şadgeldi atik davranıp işe karışsaydı, halkın çoğunun onun yanında yer alması ve ona itaat etmesi mümkündü ve onun devleti ele geçirmesi ihtimal dahilindeydi.

Sultan, gücünün bulunmadığı, karışıklıkların ateşinin yüksek olduğu o günlerde insanların başıbozuk hareketlerine karşı sabredip tahammül gösteriyordu. O sırada Hacı Şadgeldi'nin ağır bir hastalığa ve elim bir derde tutulduğu haberi geldi. Bu ayağa gelmiş bir zafer, kendiliğinden olmuş bir fetih demekti. Çünkü kötülüğün kapıda olduğu tehlikenin yaklaştığı bir sırada Yüce Allah, Sultan'ın yardımcısı oldu. Onu harb ve savaş zahmetine sokmadan düşmanını ortadan kaldırıp hayatına renk kattı. Beyt :

«Bir kimsenin kötülükle arasında bir gece kadar mesafe varsa, o sabah Allah'ın ne yapacağını kim bilir?»

[228] AHİ İSA'NIN HACI ŞADGELDİ'NİN YANINA GİTMESİ, ONUN GÜCÜ VE KUVVETİYLE ÖVÜNMESİ

Sultan, güvendiği ve nâiblik verdiği, dürüstlüğü ve dindarlığı ile tanınıp bilinen Ahi İsa'yı, yeni gelişmeleri öğrenmesi, aklından geçenleri haber alıp kendisine bildirmesi için Hacı Şadgeldi'nin yanına gönderdi.

O, elçilik görevini yerine getirdikten birkaç gün sonra geri geldi ve şöyle dedi: «O, ağır bir hastalık geçirdi. Fakat şimdi sağlığına kavuşmak üzere. Hastalıktan kurtulduktan sonra Tokat'a hareket edecek. Onun gözü aslında Sivas'ta. Başında gurur ve kibir yelleri esiyor. Beynine cinler ve şeytanlar yerleşmiş. Sıradan ve serseri kimselerin yaptığı gibi durmadan gücü ve kuvvetiyle övünüyor. Askerinin kalabalık oluşundan ve haşmetinden dem vuruyor. İşlerin, kaderin hükmüne göre gerçekleşeceğini, tedbir ve kuvvetin ona yetmediğini, her şeyin kısmete bağlı olduğunu, büyüklük ve haşmetle ona engel olunamayacağını bilmiyor.»

Diğer bir konu da Hacı Şadgeldi, Ahi İsa ile konuşurken, kendini överken Sultan'ı da yermişti. *«Söz, söyleyenin sıfatıdır»* dendiği gibi kendi sıfatını, Sultan'ın hatalı davranan zayıf biri olduğunu cahilce sözlerle anlatıp, alçakça iftiralarda bulunarak göstermişti. Halbuki o bunları söylerken, cahilliği ve ahmaklığı yüzünden Sultan'ın hocalık ve kadılık gibi görevleri büyük bir yetenekle yaptığını düşünmemişti. Şimdiye kadar halifelerin, imamların ve alimlerin ileri gelenlerinin üstlendiği o iki şerefli görevi küçük görmekle o, aslında alçaklığını ve cahilliğini açığa vurmuştu. Mütenebbi (304), bu konuyu anlatırken şu beytinde belagatin ve güzel söz söylemenin ne demek olduğunu göstermiştir: Şiir:

«Eğer kötü biri sana beni keserse, bu benim iyi olduğumun en güzel şahididir.»

Basiret gözü açık ve dikkatli bir kişiliğe sahip olan bir kimse, hemcinslerine karşı sert ve haşin davranmaz. Hiçbir zaman büyüklük ve bilgiçlik taslamaz. Yapısının terkibi ve tıynetinin karışımı üzerinde gerekli ve yeterli ölçüde kafa yorar. Vücudunun şekil *(suret)* ve maddeden *(heyula)* meydana geldiğini, onun her zaman dört unsurun kavga alanı olduğunu, varlık ile yokluk arasında imtihanda bulunduğunu anlar. [229] Feleğin devirlerine ve zamanın hareketine oranla çok kısa olan ve her zaman korku ve telaşla geçen ömrünün başından sonuna kadar kötülüklere karşı koymak, zorluklara dayanmak için çaba harcar. Kendi yaratılışının hikmetini ve nefsinin gücünü bilmesi gerekir: Varlığının cisminin maddesi ve hamurunun mayası, idrar yolundan çıkıp rahme düşmüş kokuşmuş bir nutfe (döl) dir. Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyuruyor:

---

(304) Ahmed b. el-Hüseyin el-Ca'fî el-Kufî (303 - 354/915 - 965) Ünlü Arap Şairi.

«Bir baksan insan neden yaratıldı? Atılan bir sudan yaratıldı. Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan bir su.» ([305]) Rahme düşünce nutfeden daha kirli olan başka bir kanla birleşir. Peynir gibi maya tutar. Sonra sertleşmeye başlar. Şekilleri ve ruhları yaratanın, nefesleri meydana getirenin gücüyle uzuvlarının kalıpları şekillenmeye başlar. Sonunda etten bir parça olur. *«Sonra nutfeyi* alâka'ya *(embriyo) çevirdik, alâka'yı bir çiğnemlik ete çevirdik, bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik ve kemiklere et giydirdik.»* ([306]) Ondan sonra «Ol»emri ile ruh onunla birleşir ve onun hareket etmesini sağlayınca hava ve gıdaya ihtiyaç duyar. Bir süre o karanlık ve dar yerde, sıkıcı hücrede kalır. O zaman zarfında onun gıdası kokuşmuş kandır. Çıkış zamanı gelince belirlenmiş yerden başaşağı dışarı düşer. O anda soğukluk, sıcaklık, açlık, susuzluk, yeme, içme, def-i hacet, durma, hareket etme, giyinme, barınma vb. konularda kendine yeterli olmayıp başkalarına muhtaç olur. Beşiğe hapsolur, önlüğe, sargıya, beze sarılır. Bir süre de o azabı çektikten sonra hocanın eğitimi öğretimi sırasında onun dövüp azarlamasına, anne, babanın terbiyesine, terbiyenin gereklerini yerine getirmeye mecbur kalır. Bir müddet de o girdabda hayat kavgası verdikten sonra büluğ çağına erer. O zaman onun hayat defterine vazife ve görev yazıları yazarlar ve alnına kulluk damgası vururlar. Şer'i kanunların gereklerine ve temel ilkelerine uyarak, namazın, orucun, zekatın, hacc'ın, cihadın, helalın, haramın gereklerini yerine getirme bağlarıyla kayıtlanıp şartlanır; karısının, çocuğunun, ailesinin, hizmetçilerinin ve hayvanlarının geçimini sağlamak ve onların ihtiyaçlarını gidermek, ad, namus uğruna çaba harcamak gibi yüklerin altında ezilip çöker. Âfetler, felâketler, hastalıklar, acılar, dertler, elemler, düşmanlıklar, kıskançlıklar, yırtıcı hayvanlar, yılanlar, akrepler ve daha pek çok kötülüğün saldırısına uğrar. Bunun yanında yeme, içme, evlenme, ata binme, giyinip kuşanma gibi geçici şeylerden zevk alır olur. Sevgi, rahat ve huzur gibi duygular onu sarar. Hastalığın asıl ilacı, acı ve dertlerin giderilmesidir. Çünkü açlık susuzluk vb. şeyler aslında herbiri aniden kendini gösteren bir hastalıktır. [230] O, onu giderdiği zaman kendisini zevk ve safa içinde sanar. Cima, binicilik, kıymetli elbiseler giymek, mal, mülk sahibi olmak, başkalarına hükmetme zevki gibi hissi istekler ve bedenî lezzetler de ona geçici haz verir. Fakat işin en kötüsü, hırs, şehvet ve diğer ihtiyaçların sebep olduğu sıkıntı ve dürtü, elde edebileceğinden fazlasını ondan ister. Onun onları gerçekleştirme yolunda harcayacağı çaba ve gayret, istekleri karşısında yetersiz kalır. O, istediği ve arzuladığı şeylere kavuşup onlardan mahrum kalınca çaresiz üzgün ve kederli olur. Her zaman onun hasretiyle yanıp tutuşur. Onun ayrılığının

(305) Kur'an-ı Kerim, 86/5, 6, 7.
(306) Kur'an-ı Kerim, 23/14

acısından yorgun ve bitkin düşer. Ona kavuşmak için aldığı tedbir fayda etmez. İşlerin çoğu onun isteği doğrultusunda gerçekleşmez. Bütün ömrünce ayrılık ve hasret çekmeye mahkum olur. Gelecekte ise, hayırdan, şerden, faydadan, zarardan, zorluktan rahattan, hastalıktan, şifadan başına ne geleceğini bilmez. Hayata bir gün bile güvenmez. O dünyada sadece içinde bulunan nefesin sahibidir. Hayatı her zaman ona bağlıdır. O bir nefes, tıkanma, boğulma veya başka bir engele rastlar, gecikirse veya çiğere taze hava girmezse, derhal ölür ve anında vücudu soğur. Bu kadar eziyet, zorluk, sıkıntı ve üzüntü gördükten sonra ömrünün süresi biter. Hiçbir tedbirin, çarenin, rüşvetin, paranın engel olamadığı, padişahın, bekçinin, fakirin, zenginin o pazarda aynı narhla satılıp aynı terazide tartıldığı, beklenen ölüm ve kaçınılmayan ecel gelir çatar. O zaman ölüm şerbetini içerek yok olur. Dostlarından ve sevdiklerinden ayrılır. Mala, mülke çoluk çocuğa veda eder. Zevcelerini, evladını, yakınlarını geride bırakır. Böylece dünyayı terk edip o acı tadlı ölüm şerbetini içtikten sonra, arkadaşsız, eşsiz, dostsuz, olarak karanlık ve dar mezarda yatıp yılana ve çiyana yem olur. Ondan sonra münkerin, nekirin ([307]) günahların ve sevapların hesabını verir. Kabirin azabını, onun dehşet verici yalnızlığını ve ayrılığın acısını çeker. Ondan sonra hepsi de zor bir imtihan olan haşr, neşir, sırat, hesap, sevap, günah gibi şeylerle karşılaşır. *«Bir kısmı cennette, bir kısmı cehennemde»* denilen zümrenin hangisine katılacağı, saadet ve azaptan hangisini tadacağı ortaya çıkar. Beyt:

«Bu geçici bıyığınla niçin gururlanıyorsun? Bu ölümlü olan vücudunla neden büyüklük taslıyorsun?»

[231] O halde bu kadar çeşitli belalardan geçmiş, bu kadar zahmete kallanmış olan bu zavallı (Hacı Şadgeldi), niçin karanlıkta yumruk sallamakta? Onun ne gelişinden haberi, ne yaşamakta kararı var, ne de gitmek kendi elinde. İşveli bir kukla gibi aniden perdeden çıkarılıp, bir süre oynatıldıktan sonra tekrar yerine konur. Bu durumda büyüklenip gururlanmak niye? Büyüklerine, küçüklerine, yaşıtlarına niye büyüklük taslar? Eğer bu büyüklenmesi ve gururu mal ve mülkten dolayı ise, onlar her an yok olur veya kaybedilebilir. Eğer çoluk çocuk ve hizmetçilerden ise, onlar da bir gün gelir dağılıp giderler. Eğer güzelliğinden ve tazeliğinden ise, onlar da kalıcı değildir. Soyundan sopundan dolayı ise, onlar artık bir avuç topraktan ibarettir. *«O gün aralarında soylar yoktur ve insanlar, birbirlerine soylarını sormazlar.»* ([308]) Eğer anlayış ve yeteneğinin üstünlüğünden ise, onlar da izafidir. Her zaman daha üstünleri çıkar. Eğer ibadet ve namazı yüzünden ise, Mabud'un ona ihtiyacı yok-

(307) Münker ve Nekir, Müslümanların inancına göre, ölünün kabirdeki ilk akşamında onu sorguya çeken iki melek.

(308) Kur'an-ı Kerim, 23/101.

tur. O halde büyüklenme, gururlanma, kibirlenme gülünç hareketlerdir. *«Allah, kendini beğenip övünen kimseyi sevmez.»* (309) Muzaffer imam Ali b. Ebi Talib'in *-Allah yüzünü ağartsın-* kibirlilerin biri hakkında şöyle söylediği rivayet edilir; «İnsanın başlangıcı bir parça nutfe, sonu ise kokmuş cesettir. Sen onunla bunun arasında bulunmaktasın.» Şiir (Arapça) :

«Hayret, bugün kendini beğenen dün kokmuş bir nutfe idi.
Yarın bu güzel yüzün mezarlıkta kokmuş bir ete dönüşecek.»

«Üstünlük tamamen Allah'ındır» (310) hükmünün de belirttiği gibi büyüklük, üstünlük, haşmet, azamet ve yücelik gibi sıfatlar Allah'a mahsustur. Çünkü yaratılma tozu O'nun ebedî eteğine konmaz. Değişme ve yok olma afeti, onun ölümsüz ülkesine ulaşamaz. Yaratılmış olmadığı için ölüm semtine uğramaz. Yaratılması mümkün olmadığı için noksanlık ve eksiklik onun yanına yaklaşamaz. O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Hırs ve istek onu incitmez. O, tek başına ve müstakil olup, O'na acizlik ve düşkünlük yüklenemez. Sabırlıdır, yorgunluk ve bıkkınlık bilmez. Ebedîdir, sonu ve yok olma ihtimali yoktur. *«Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Göklerde ve yerde ululuk yalnız O'na aittir. O, azizdir, hakimdir.»* (311)

O halde büyüklük ve azamet Allah'a yakışır. Bu sıfat O'na aittir. Kim, kendisinde bu sıfatın var olduğunu iddia ederse, aslında Allah ile kavga etmeye soyunmuş olur. O'na düşman ve hasım olur. Öyleyse kibirli bir kimse Allah'ın düşmanıdır. Allah'ın düşmanı ise, aklen ve şer'en kâfir olur ve onun katli vaciptir ve yeri cehennemdir. Bu konuda Kutsî hadis bulunmaktadır: *«Büyüklük elbisem, yücelik abamdır. Kim onlardan birine sahip çıkarsa onu cehennem ateşine atarım.»*

[232] Her ne kadar bu anlattıklarımızın kitabın konusu ile ilgisi yoksa da, söz söylemenin yolları ve türleri çok, tarzı çeşitlidir. Öyle olduğu için insanın o zamanki haline göre, onun tabiatının vahşi atı, bâzen doğru ve yanlışı ayırt eden dizginini kaptırıp, insanı oradan oraya sürükler.

SULTAN'IN HACI ŞADGELDİ İLE SAVAŞMAK İÇİN ASKER ÇIKARMASI, ONUN İŞİNİN TEDBİRİNİ ALMASI VE DİĞER İŞLERLE MEŞGUL OLMASI

Sultan, Hacı Şadgeldi'nin niyetini öğrenince asker toplamaya başladı. Her taraftan akın akın asker gelip büyük bir kalabalık oluşturdu. Sayı ve güç bakımından yeterli seviyeye ulaşıldı.

(309) Kur'an-ı Kerim, 31/18.
(310) Kur'an-ı Kerim, 10/65.
(311) Kur'an-ı Kerim, 45/36, 37.

Asker toplama işinden kurtulunca Sultan, Keyhüsrev'in kardeşi Zünnun'u yanına çağırdı ve ona iltifatlarda bulunarak, «Bizim, Kılıç Arslan'la aramızda bir mesele olmuşsa, herkes tarafından bilinmektedir ki, o mesele mal ve mevki için değil, onun cana yönelik saldırısını bertaraf etmek içindir. Sözün kısası Allah'ın emri oldu. Keyhüsrev'in durumunu da sen biliyorsun. Akrabalığım yüzünden onun hakkında iyi niyetlerim ve düşüncelerim vardı. Onunla dinî ve dünyevî işlerde birlik ve beraberlik içinde olmayı umuyordum. Eğer aramızda bir olay olmuşsa bu *«Kötülüğün cezası, yine onun gibi bir kötülüktür»* (312) uyarınca olmuştur. İlkönce olayı biz değil, o başlattı. *'Zulme başlayan zâlimdir.'* Hiç şüphe yok ki, dünyada ne olursa, *«Ol der olur»* (313) emri uyarınca meydana gelir ve hepimiz o karara mahkumuz ve uymak zorundayız. *«İstediğini yapan»* (314) gücü Yüce Allah'a aittir. Şiir :

«Kimse, her şeyin nasılını, niçinini anlayamaz. Nasıl ve niçinin sebebi, olaylara şekil veren Allah'dır.»

Sen bizim için kıymetli ve güvenilir birisin. Bize her zaman yakınlık gösterdin. İşine ve sözüne itimat ederiz. Şu anda babanın yerini ve makamını sana bıraktık. Seni alıştığın her zamanki ikametgâhına göndereceğiz. Oranın yönetimini sana verdik. [233] Şimdiki görevin gidip o vilayeti idare etmek, oranın ileri gelenlerine ve sıradan kişilerine hak ve doğruluk yolunu göstermek, adalet ve insaf ilkelerine uyarak işleri yürütmek, zayıfların ve miskinlerin hakkını gözetmek ve o bölgenin imarı için çalışmaktır. Öyle yaparsan, insanlar çaba ve gayretine teşekkür edip sana dua ederler. Seni herkesin arasından seçip vâlilik ve yöneticiliğe tâyin ettikten sonra, senden bu söylediklerimin dışına çıkan bir davranış görürsem, beğenilmeyen işler yaparsan, en kısa zamanda onun karşılığını göreceğini ve cezasını çekeceğini bilmeni isterim» dedi.

Zünnun, bu vaad ve tehdini duyunca elini Kur'an-ı Kerim'in üzerine koyarak, o günden sonra doğruluk ve dürüstlükten elini çekmeyeceğine, başını fermandan dışarı çıkarmayacağına, Sultan'ın emir ve yasaklarına kalben uyup onları hayatının rehberi yapacağına, onun haklarını unutup, isyana ve ayaklanmaya sebep olabilecek işlere girişmeyeceğine dâir and içti.

Bu şekilde hareket etmeye karar veren Zünnun, iltifatlar görüp nimetlere sahip olarak yola çıktı.

Sultan, diğer yandan hapiste bulunan Melik Ahmed'in kardeşini kurtardı. Hil'at vererek onu Karahisar emirliğine tâyin etti. Daha sonra

---

(312) Kur'an-ı Kerim, 42/40.
(313) Kur'an-ı Kerim, 6/73.
(314) Kur'an-ı Kerim, 11/107.

Seyyidi Hüsam'ı hapisten çıkarmalarını ve en kısa zamanda huzuruna getirmelerini buyurdu

Zünnun oraya varınca Koyulhisar ve Akşehir kaleleri ona teslim oldu. O arada Melik Ahmed'in kardeşi, Seyyidi Hüsam'ı hapisten kurtardı. Her iki vilâyetin de daha önce Kılıç Arslan'a bağlı olması sebebiyle her ikisi de bu iki vilayete sahip olma hevesine düştüler. Zünnün ile aralarında anlaşmazlık çıktı ve karışıklık başgösterdi. Seyyidi Hüsam bir süre Melik Ahmed ile birleşerek Zünnun'a karşı savaştı. Daha sonra dostluk ve arkadaşlık kisvesine bürünerek Zünnun'un yanına gitti. Onu kışkırtıp yoldan çıkarmak ve Melik Ahmed ile düşman olmasını sağlamak için çaba harcadı.

Zünnun, Melik Ahmed ile düşman ve Emir Mutahharten ile dost olduğu için Seyyidi Hüsam her iki tarafı da birbirine düşman edemedi.

Seyyidi Hüsam, her iki taraftan da yüz bulamayıp, onlardan bir iş çıkmayacağını anlayınca ümitsiz ve bitkin olarak Sultan'ın huzuruna yöneldi. Hizmet ve itaat ihramını giyindi. Durumu bozulmuş ve kanadı kırılmış olarak büyük bir hızla menzilleri aştı. Sivas vilâyetine varınca Sultan, padişahlara has merhamet ve iyiliğiyle yakınlarından bir grubu onu karşılamaya gönderdi. Karşılamaya gidenler sevgi ve saygı gösterileriyle onu şehre getirdiler. Onun gelişinden dolayı eğlence meclisleri düzenlediler.

[234] Bahar gelip, kar ve buz engelleri yollardan ve geçitlerden kalkıp, her türlü bitki düzlükleri ve dağ eteklerini kaplayınca Rum ve Suriye askerleri savaşa hazırlandılar. Hızır Beğ, Samagar tarifesinden bir toplulukla yaylak'a doğru yola çıktı. Sivas vilayetine varınca derhal Sultan'ın huzuruna koştu. Görevini yerine getirdikten sonra hil'at, lütuf, bağış ve hediyelerle şereflendi. Bağlılık ve samimiyeti sağlamlaştırdı. Sonra, «Şam Türkmenlerinden bir topluluk otlak için bu bölgeye geldiler. Moğolları kışkırtıp fitne ve fesada başvuruyorlar. Yolları ve geçitleri tutmuşlar, yol kesip soygun ve yağmada bulunuyorlar. Eğer muzaffer askerlerinizden *(asakir-i mansure)* bir birlik görevlendirirseniz, onları dağıtır, o bölgeleri onların kötülüğünden ve pisliğinden temizleriz. Bunu yaparsak, oradaki insanlar rahatlar ve günden güne büyüyen devletinizin gücü artar» dedi.

Sultan, onun teklifini olumlu karşılayarak, Emir Pir Ali ile Seyyidi Hüsam'ı kalabalık bir orduyla yola çıkardı. Onlar, yanlarına Hızır Beğ'i de alarak hep birlikte Türkmenlerin üzerine yürüdüler. Onların mallarını yağmalayarak, hepsini o bölgeden çıkardılar. Dağların sarp yamaçlarına ve vadilerin kovuklarına sığınmalarına sebep oldular.

Geri dönerlerken, Türkmenlerden bir kısmı onların arkasından yetişip, Seyyidi Hüsam ile bir miktar askeri ve Moğolu esir alıp geri döndüler. Askerin komutanı olan Moğol emirlerinden Nebi adlı biri, durumu öğrenince süvarilerden bir grup ile geri döndü. Türkmenlerle savaşarak Seyyidi Hüsam ile esir düşmüş olan çok sayıda Moğolu kurtardı. Yolda ordunun ileri gelenleri *(havas)* ve mensupları *(avam)* Seyyidi Hüsam'ı kınamak için ağızlarını açtılar. Her taraftan ona ağır sözler söyleyip hakaretler yağdırdılar. O, hakareti durdurmak için geçersiz özürler ve asılsız sebepler ileri sürerek, «Ben Pir Ali'nin bayrağı altında ne yapabilirim? Başka birinin emrinde nasıl başarı gösterebilirim?» diye konuşmaya başladı. Fakat diğer taraftan Sultan, onun hatırını sayıyor, ona hakaret etmiyor ve adamlarının da hakaret etmesine engel oluyordu.

O sırada Hacı Şadgeldi'nin Çaygazan ordusunu kendisine müttefik yaptığı, Tokat halkını kendi tarafına çekip onlardan asker alarak kalabalık bir ordu meydana getirdiği, o orduyla Sivas yöresine geldiği haberi ulaştı. O haberin hemen ardından bir elçi gelerek, «Bizim buraya gelmemizin sebebi, bir anlaşmaya varıp, devrin halefi ve ülkenin vârisi olan Ali Beğ'in oğlunu emirlik makamına oturtmak, herkesin ona itaat etmesini, onun emir ve isteklerini yerine getirmek için çaba harcamasını sağlamak içindir» deyince Sultan, Hacı Şadgeldi'ye «Önce işin başına geçirmek istediğin emir'in dedesini öldürdün.[235] Babasını şehir şehir kovaladın. Onun atalarından miras kalmış mülkü olan Amasya'ya girmesine izin vermedin. Askerlerinin ve adamlarının mallarını yağma ettirdin. Saldırı, yaralama, öldürme, vurup kırma, çarpma, esir alma, karışıklık çıkarma, ihanet ve hakaret gibi ne kadar kötülük varsa ona, adamlarına ve onların mallarına reva gördün. Kılıç Arslan'ın zorbalığı son haddine vardırdığı sırada ona ve ailesine sahip çıkmadın. O, onlara zulüm ve eziyet gösterirken kılını kıpırdatmadın. Onlara hiçbir tepki göstermedin. Ona karşılık ben, ilahî yardım ile onun düşmanını ortadan kaldırıp, onu ve ailesini unutulmuşluk köşesinden alıp saygın bir makama getirdim. Ve emirlik koltuğuna oturttum. Eğer şimdi senin sevgi ve şefkat damarların kabardıysa, bu beni de sevindirir. O zaman gel, anlaşma yoluna girelim ve düzenin sağlanması için gerekeni yapalım» diye haber gönderdi.

Elçiyi böyle mantıklı sözler ve kesin delillerle geri yolladıktan sonra Allah'a tevekkül edip, güçlü bir irade ve büyük bir azimle askeri donatmaya ve savaş araç-gereçleri temin etmeye başladı. O işi bitirdikten sonra Samagar meselesini halledip onların itaat altına alınmasını buyurdu.

O sırada Hacı Şadgeldi'nin yanında bulunan Sultan'ın dayısının oğlundan gizli bir haber ulaştı. O haberde Sivas'ın ileri gelenlerinin Hacı Şadgeldi'ye mektup gönderip ona itaat edeceklerini duyurduklarını, Hacı Şadgeldi ve ordusunun Sivas tarafına yürüdüğünü bildiriyor ve ondan dikkatli olmasını istiyordu.

Sultan, bu haberi alınca derhal konuyu yakınları ve güvendikleri kimselerle görüştü. Herbiri bir görüş belirtti ve fikrini söyledi. Sonunda şehrin ileri gelenlerinden iki kedhüda'yı şehirden dışarı attı. Büyük bir ordu tarafından tehdit edilen Sultan'ın şehrin ileri gelenleriyle uğraşıp onlara cephe alabileceğini hiçkimse aklından geçirmiyordu. O durumu gören halk Sultan'ın azim ve cesaretine hayran kaldı. Böylece onun heybeti ve otoritesi arttı ve düşmanlarının burnu sürtüldü. Dostları ise, sevinip, ona daha çok güvendiler.

Elçi, Sultan'ın cevabını Hacı Şadgeldi'ye ulaştırınca, Hacı Şadgeldi, birkaç atlı ile kendisinin ordugâhtan, Sultan'ın da şehirden çıkarak belli bir yerde buluşmaları, andlaşma şartları hakkında görüş alışverişinde bulunmaları, sonra birlikte şehre giderek, herkesin önünde görüşme sırasında birbirlerine saldırmamaları konusunda yemin etmeleri teklifini Sultan'a ulaştırdı.

Bu teklif Sultan'a gelince o, «İki taraf da eşit sayıda olacak. O yüzden yemine gerek yok» diyerek birinci yemine razı olmadı.

[236] O sırada Hacı Şadgeldi ile birleşmiş olan Çaygazan ordusunun mensuplarının akılları başına gelerek, «Bizim ne mecburiyetimiz var da aslı ve nesli bozuk, şerefsiz oluşu herkes tarafından bilinen bir kölenin oğlu olan Hacı Şadgeldi'nin tarafını tutalım? Niye onu, aslı, nesli temiz, ilim âleminde sevilip sayılan, kılıcının etkisiyle kaleminin fazileti başbaşa giden, yiğitlikte eşine rastlanmayan Sultan'a tercih edelim? Hacı Şadgeldi'nin tarafını tutarak niye her konuda Rum ve Şam meliklerinden üstün olduğunu ispat etmiş olan böyle bir kimseyi kendimize düşman edelim? Doğruluğun şartları, bize, yardım ve desteğimizi, hak yerini bulsun, adalet işlesin diye Sultan'a vermemizi gerektiriyor» dediler.

Bunları söyledikten sonra evlerinin ve yurtlarının yolunu tuttular. Onların kanatlarıyla uçan Hacı Şadgeldi'nin kanadı kırıldı. Sultan'ın cevabını beklemeden ümitsiz ve mağlup bir vaziyette geri dönüp Amasya'nın yolunu tuttu.

Bu güzel olay, bir defa daha Sultan'ın halkın gözünde büyümesine sebep oldu. Gücüne güç katıldı. Bu durumu gören şehir ve bölge halkı kulaklarında bulunan gaflet pamuğunu çıkardılar. Daha önce Hacı Şadgeldi'nin devletinin beyinlerinde sarhoşluk doğurduğu kimseler, başağrı-

sına ve ümitsizliğe tutuldular. Hepsi de Hacı Şadgeldi'nin lambasının ışığı ve arkadaşlığının faydası olmadığını, anladılar. Onun ününün kuru bir gürültüden, parlaklığının bir seraptan ibaret olduğunu fark ettiler. Beyt (Arapça) :

«Eğer bir kavmin rehberi karga ise, onun gideceği yer mezarlıktır.»

Şiir :

«Malından dolayı rahatı olmayan, dünyevi görevlerinde yetersiz kalan,

Görmekten zevk duymadığın kimseyle dost olmaya çalışman ahmaklıktır.»

Hepsi birden samimi olarak ve içlerinden gelerek Sultan'a bağlanıp ona itaat ettiler. Devletinin gücüne sığınıp, onun önderliğinin bereketinden faydalandılar.

Diğer yandan Tokat kulesinin yöneticisi, damadıyla birlikte Sultan'ın huzuruna gelip hediyeler getirerek büyük bir şeref kazandı. Bağlılığını ve itaatini bildirdi.

[237] Onların peşinden Emir Said ile Arslan gelerek Havik kalesini Sultan'ın emrine vererek onun ileri gelenlerinin *(havas)* arasına katıldılar. Huzurda bulunan emirlerden biri o kaleye komutan *(kutval-i kal'e)* tayin edildi.

Böylece giderek Sultan'ın gücü kuvveti arttığı sırada bir gün yeteneği ve dirayetiyle emsallerinden üstün, düşüncesinin doğruluğu ve iradesinin güçlülüğü ile tanınmış olan Şeyh Necib, bir haberci *(kâsıd)* göndererek, Sultan'la yalnız konuşmak istediğini söyledi.

Sultan, isteğini kabul ederek onu Emir Şeyh Müeyyid'in evine çağırıp, «Ne söyleyeceksen söyle» deyince, Şeyh Necib, «Siz Rum ülkesini almayı düşünüyor musunuz, düşünmüyor musunuz?» diye sordu. Sultan ona «Evet» diye karşılık verdi. Onun üzerine Şeyh Necib, «Bu emeline Tokat kalesini alıp çok miktarda mal sahibi olmadan ulaşamazsın. Tokat kulesi *(kulle-i Tokat)* tamamen benim elimde olduğuna göre kale de benim elimde sayılır. Tokat'tan mal ve servet bakımından ün kazanmış olan Kabi'nin oğlu da benim elimdedir. Şimdi ben size Tokat kalesini verip karşılığında sizden bir şehir istiyorum. Eğer elimizden idarecilik ve yöneticilik gelseydi, hiçbir şekilde gelip size sığınmaz kendi başımızın çaresine bakardık. Artık yönetim sizin elinizdedir» dedi. Onun bu sözlerine karşılık Sultan, «Bizim âdetimiz ve geleneğimiz, memurlarımızdan ve görevlilerimizden yolsuzluk ve ihanet görmedikçe sicillerine azil kalemi şekip, onları incitmez ve küçük düşürmeyiz. Hiçbir zaman bu kuralı bozmak bu yolu terk etmek niyetinde değiliz. Koyduğumuz kanuna aykı-

rı davranmayız. Tokat kalesinin yöneticisi (sâhib) olan Mukbil'den bir hıyanet veya hata görmedik. Eğer sen onun hakkında bir şey biliyor ve onu ispat edebiliyorsan, gerekeni yaparız» dedi. Onun üzerine Şeyh Necib, «Onun kaleyi Hacı Şadgeldi'ye satacağını ve Taceddin ile anlaştığını öğrendim» diye karşılık verince Sultan, «Eğer öyleyse, hıyaneti ispat edilirse, azledilip sürülmesi kesinleşir» dedi.

Bu konuşmalardan sonra Sultan, Şeyh Necib'in istediği parayı, malı, silahı, alet ve edavatı verdikten sonra meclis dağıldı.

Emir Eretna ile akrabalığı bulunan, anne tarafından Rum ülkesinde fitne ve fesat çıkararak Müslümanların evlerini yıkmış olan Hoca Ali'ye [238] dayanan Feridun adlı bir genci de Artukâbâd emirliğine tayin edip ona *hil'at ve soyurgal* (dirlik) vererek geri gönderdi.

Seyyidi Hüsam'ı da Danişmendiye vilâyetinin yöneticiliğine ve komutanlığına getirdi. Şeyh Necib ile Mukbil'in damadı Ali'ye hil'at verip Tokat'a gönderdi.

Aradan bir süre geçince Seyyidi Hüsam ile Şeyh Necib anlaştılar. Şeyh Necib, Kule'ye varınca Seyyidi Hüsam'ı yukarı çıkarıp kale halkını Kule'den kovdu. Feridun'u da kaleye sürdü.

Sultan bu haber ile Hacı Şadgeldi'nin Tokat kalesine gittiği haberini aynı anda aldı.

O arada Zünnun, Emir Mutahharten ile barış yapıp, onun kızkardeşiyle nikahlandı. Beraber olup fesat ve karışıklık çıkardılar. Sivas topraklarına saldırarak, oralarda yıkımlara sebep oldular.

Sultan, onları defetmek için sık sık birlikler gönderdiyse de bir sonuç alamadı. Onun üzerine, o işin başına bizzat kendisi geçip, onların kötülüklerini Müslümanlardan uzaklaştırmak isteyince, şehir halkı, fitne ve karışıklık çıkar endişesiyle ondan şehri terk etmemesini rica ettiler.

Sultan, onların isteğine uydu. Fakat o durum devam etti. fesat çıkaranların zulmü ve zorbalığı aşırıya kaçıp tahammül sınırını aşınca her tarafta karamsarlık ve bezginlik hüküm sürmeye başladı.

O sırada Zünnun'un iki bin kadar süvari ile saldırıya geçip yağmada bulunduğu haberi gelince Sultan'ın gazap ateşi alevlendi. Öfkesinden titremeye başladı. Derhal atına binip orada hazır bulunan adamlarıyla (nöker) birlikte seyran yerine çıktı. Akşam namazına kadar at koşturdu. Onların seyran yerini terk ettiklerini öğrenince bir köye vardı ve onlar hakkında bilgi istedi. Onlardan, onların öğleye kadar bölgeyi yağmalayıp öğle vakti oradan uzaklaştıkları haberini alınca, Sultan'ın emirlerin-

den bazısı, «Önce atlara yem verip dinlenelim, sonra onların peşinden göndeririz dedilerse de, Sultan, «Eğer ata yem vermekle vakit kaybedersek, fırsat kaçar ve emeklerimiz boşa gider. Şimdi onlar bir yerde konaklayıp atlarına arpa yediriyorlardır. Vakit fırsattır» cevabını verdi.

Bunu söyledikten sonra o karanlık gecede, karanlık yollardaki İskender ve çöllerdeki Hızır gibi yola düştü. [239] Şiir (Arapça) :

«Azmettiği zaman geceler onu gamlı görmez ve binekler ona zorluk vermez.

Karakteri ve yaratılışı saygın ve sabırlıdır. Huyu, huyların en güzellerinden meydana gelmiştir.»

Gecenin yarısı geçince onlara yetişti. O sırada rüzgârın bile zorlukla geçtiği, suyun bile sızamayacağı kadar sarp ve dar bir geçitte konaklayıp atlarına yem vermişlerdi. Tam atlarına binmek üzerelerken onların tepelerine indiler. O rezilleri ellerine geçirdiklerini kılıç ve hançerle yere serdiler. Yumruk, sopa ve keserle o uğursuzların başlarını ezdiler. Ruh kuşlarını ten kafesinden uçurdular. Çoğunu ayaklar altında toprak çiğner gibi çiğnedikten sonra felâket ve azap kuyusuna attılar. Şiir (Arapça) :

«Onlar saldırdıkları zaman aslan gibi, diğer zamanlarda ise elleri ve tırnakları ceylanınki kadar güzel.

Savaş gününde karşılarına Merih yıldızı bile çıksa, çekinmeden üzerine atılırlar.»

Sultan, altı yüz kadar süvari ile tam iki bin düşman atlısını bozguna uğratıp onların çoğunu kurda kuşa yem yaptı. Sabaha kadar vuruşup çok sayıda süvariyi atından düşürdü. Onların çoğu öbür dünyayı boyladı. Bâzılarını esir aldı. Bâzı kılıç artıkları da kaçıp dağların kovuğuna saklandılar. Gecenin karanlık perdesini, canlarına örtü ve siper yaptılar.

Sabah olunca Sultan, bir grubu şehre gönderdi. Onlar, esirleri sıraya dizerek sokaklarda yürüttüler. Şehrin ve vilâyetin ileri gelenleri ve sıradan insanları bu fethe çok sevindiler. Kalplerine Sultan'ın sevgisi ve saygısı sağlam bir şekilde yerleşti. Yakındakiler, uzaktakiler, küçük, büyük herkes, Sultan'ın üstün meziyetlerine, düşüncesinin doğruluğuna, iradesinin güçlülüğüne övgü yağdırdılar. O savaşta düşmanların ve muhaliflerin dişine taş değdi.

Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra gerçekleştirilen ilk fetih buydu. Bu fetih, Sultan'ın durumunun düzelmesine ve işlerinin yoluna girmesine sebep oldu. Fesat çıkaranların ve ona karşı gelenlerin arzu ve niyetlerine sekte vurdu.

[240] SULTAN'A DÜŞMANLIK ETMESİ VE KARIŞIKLIK ÇIKARMASI KONUSUNDA HACI ŞADGELDİ'NİN EMİR MUTAHHARTEN'İ KIŞKIRTMASI

Tokat kalesini kuşatmakla meşgul olan Hacı Şadgeldi, Zünnun'un hezimeti haberini duyunca ıstırap ve sıkıntıya düştü. Emir Mutahharten'e bir haberci (kâsıd) göndererek, «Bu şahıs (Sultan), Rum ülkesinin başkenti *(darü'l-mülk)* ve bu memleketin en büyük şehri olan Sivas'ı zora ve zorbalığa başvurarak ele geçirdi. Havik kalesini aldı. Şimdi de Tokat kalesine gözünü dikmiş. Orayı almak için Seyyidi Hüsam'ı görevlendirmiş. Ülkesinin çapını gün geçtikçe büyütmek ve devletinin alanını genişletmek için büyük bir çaba içine girmiş. Cömert ve çalışkan biri olduğu için askerler onun yanında yerlerini almış. Sen her şeyden habersizsin ve bu işin tedbirini düşünmüyorsun. Eğer onun devletinin dolabı bu şekilde döner, onun işi yoluna girer, durumu güçlenirse, o zaman senin, benim ve daha pek çoğumuzun atalarımızdan bize miras kalmış olan bu topraklardan göçmek, köklü ailemizi dağıtmak, yerimizi yurdumuzu terk etmek gerekecek» dedi. Sık sık bu tür kışkırtmalarda bulunarak onun kafasına taş atıyor, onun hırs ateşini körüklüyordu. *«Uyuyan fitneyi uyandırana Allah lânet etsin»* sözüne onu hedef ediyor, fitne tozu kaldırıp, karışıklık tohumu ekiyordu. Sonunda onu, gerçeğe benzer yalanlar ve üstü kapalı tuzaklarla aldattı. Onun Sivas'a yürümesini sağlayarak kendisi de savaş yapmadan ve hiçbir engelle karşılaşmadan Tokat kalesini almaya karar verdi.

Ondan kısa bir süre sonra Tokat'tan bir haberci gelerek «Bir süredir Seyyidi Hüsam, Şeyh Necib ve Feridun, kalede canlarını dişlerini takarak Hacı Şadgeldi'ye karşı koyuyorlar ve orayı ellerinden geldiği kadar savunuyorlar. Bela okuna göğüslerini siper edip, azgın sele karşı canla başla mücadele veriyorlar. Buna karşılık Sultan'dan bir yardım gelmiyor. Onları cesaretlendirip onlara güç verecek bir işaret de yok. Eğer bu direnmenin süresi uzar ve bu karşı koymanın zamanı gecikirse, *«Kuşatılanların hepsi ele geçti»* hükmünce kale elden gider. Devlette namus kaybı başlar. Düşmanların cesareti, rakip ve hasımların cüreti tehlikeli ölçülere varır» diye haber getirdi.

Bu şikayeti işitince, Sultan'ın yanaklarında ve vücudunda haya ve utanma belirtileri göründü. Sinirleri gerilip damarlarında öfke ve gazap ateşi yanmaya başladı. [241] Emirleri ve nâibleri yanına çağırdı. Onlarla konuşup danıştıktan sonra büyük küçük herkesin, Hacı Şadgeldi'nin üzerine yürümesine, kale halkı içerden saldırınca, kendilerinin de dışarıdan harekete geçmelerine, onu sıkıştırıp yakalayarak lâyık olduğu cezaya çarptırmalarına karar verdiler.

Sultan, bu işi yapmayı aklına koyunca, güvendiği ve sırdaşı olan, adamlarının seçkinlerinden birini Ahmedek'e tâyin etti. Ayne Beğ ise, kendisini hasta göstererek Sivas'tan ayrılmak istemedi. Padişahın bayrağı «*râyât-i humayun*» zafere ve başarıya susamış olarak Tokat'a doğru yola çıktı.

O seferde Sultan'ın yanında bin asker vardı. Buna karşılık Hacı Şalgeldi'nin maiyetinde, çevreden gelip etrafında toplanmış süvari ve piyadelerden başka üç bin kadar silahlı ve teçhizatlı asker bulunuyordu.

Sultan, Tokat bölgesine varınca, kamışlık ve sazlıkların sıklığı, geçitlerin ve yolların darlığı yüzünden Emir Pir Ali'yi önden gönderdi. Bundan maksadı, onun geniş bir alana çıktığı zaman durarak askerlerin orada toplanmalarını sağlamak, herkes toplanınca hep birlikte düşmanın üzerine saldırmaktı.

Emir Pir Ali, geniş bir alana varınca, askeri istediği şekilde durduramadı. Bâzısı yürüyüp önden gitti. Diğer yandan durumu öğrenen Hacı Şadgeldi, askerinin bir kısmını kale kapısının önünde bırakarak, geri kalanla Sultan'ın askerlerini karşılamaya çıktı. İlk vuruşmada karşı tarafın birliklerini biraz geriletti.

Emir Pir Ali ile yanında bulunan birkaç emir'in karşı koyacak güçleri olmadığı için onlar geri çekilerek yollarını değiştirdiler.

İleriden gelen perişan ve bitkin süvariler, Sultan'a, Hacı Şadgeldi'nin ilerlediğini, askerlerin dağılıp bozulduğunu anlattılar. Bunu duyan Sultan, emirlerinin ve askerlerinin çoğunun önde bulunan Emir Pir Ali'nin yanından dağılmış, bâzılarının da arkadan henüz gelmemiş olmalarına rağmen, Yüce Allah'tan yardım isteyerek yanında bulunanlarla birlikte atının dizginlerini gevşetti. Düşmana rüzgar ve şimşek hızıyla saldırdı. O uğursuzları vâdinin ve derenin etrafındaki ağaçların arasında sardı. Onları ok ve kılıç yağmuruna tuttu. Önüne gelen düşmanı yere serip bozguna uğrattı. Diğer taraftan boş alanda atının üzerinde duran Hacı Şadgeldi, sırtını gösterip uğursuz bir yıldız gibi yorgun ve bitkin bir halde geri döndü. Askerler ve adamları da perişan olarak kaçıp dağıldılar.

[242] Şiir :

«Onun hançeri, düşmanı ahirete gönderir. Aslan bile kılıcını görünce kaçacak yer arar.

Cihan padişahının okunun korkusundan kuşların şahı, kanadını açıp uzaklaşır.»

Sultan, o fesatların peşinden at koşturarak onları kan revan içinde bıraktı. Çoğunu esir edip atlarını ve silahlarını ellerinden aldı. Bâzıları,

geçit yerlerinin darlığı, tepelere ve sarp yerlere çıkmanın zorluğu yüzünden kendilerini ormana attılar ve o tehlikeden canlarını kurtardılar. Böylece Sultan'ın bayrağı muzaffer ve gâlip olarak dalgaladı. Onun muhalifleri de kahrolup dağıldılar. Şiir:

«Ben o bir vuruşta öldüren gürzü elime aldım. Orduyu orada bıraktım.

Eyerimin üzerinden yüksek sesle bağırdığım zaman, onların altındaki yer değirmen taşı gibi dönmeye başladı.»

O sırada Sultan, Emir Pir Ali ile öteki emirleri buldurmak için her tarafa süvariler gönderdi. Gidenler akşama kadar aramalarına rağmen onların izine rastlamadılar.

İlahî yardım sâyesinde böyle bir fethin sâhibi olan Sultan, daha tam olarak güvenemediği Sivas halkının kendi yokluğunda karışıklık çıkarıp isyan ve yağmaya kalkışacağını sanarak ve bilhassa onların arasında bulunan, alnında kötülük ve fesat izleri açıkça okunan Ayne Beğ'in onları kıştırtacağını düşünerek, şehre dönmeye karar verdi. Akşamın karanlığı basınca hareket etti. Ahmedek'e bir an önce varması için de Emir Şeyh Müeyyed'i önden gönderdi.

Emir Şeyh Müeyyed şehre girerken, Hacı Şadgeldi'nin saldırıp Emir Pir Ali'yi kaçırdığı haberi şehre yayılmış, insanlar birbirine girmişti. Ahmedek'te bulunan yönetici *(mutemid)* şehirlilere karşı koymak için kale kapısını kapamış savaşa hazır bekliyordu. Bu fitnenin kaynağı, bu kavganın çıkmasına sebep olan kişi Ayne Beğ idi.

Emir Şeyh Müeyyed, şehre varınca birini göndererek, Ayne Beğ'i çağırttı. Gelince ona çok sert ve ağır sözler söylemeye başladı. Ayne Beğ, onun sözlerine aldırmayarak, «Eğer şimdi halkın arasına Bilal Habeşî de gitse, onu da dinlemezler» dedi. Ondan kısa bir süre sonra şehirde bulunan hayvanların yağmalandığı haberi geldi.

[243] Şeyh Müeyyed şehirdeki karışıklığı görünce, akıllı davranarak kendisini kavganın dışına atıp Ahmedek kalesine sığındı. Böylece o kötülüğün pisliğine bulaşmaktan kurtuldu.

Çok geçmeden Sultan, adamları ve askerleriyle gâlip ve muzaffer olarak Sivas'a girdi. Kötü ve çirkin hareketlerde bulunmuş ve halkı birbirine düşürmüş, *«Ahmağın kalbi dilinin altındadır»* dendiği gibi asılsız dedikodular çıkarmış olan Ayne Beğ ve yanındakiler hor ve zelil olarak Sultan'ın yanına geldiler. Korku ve telaş içinde utanıp sıkılarak ayakta durdular.

Sultan, Ayne Beğ'i yanına çağırarak, onun sözle ve fiili olarak işlediği suçun cezasını vermeleri buyurdu. Derhal mallarına el koydular.

Adamlarının ve memurlarının neleri varsa, ellerinden aldılar. Buna karşılık Sultan, şehir halkının yaptıklarına göz yumarak onlara bir şey yapmadı.

Tokat'a hareket ederken Sultan, Şeyh Âdil'e güvendiği adamlarından *(mutemid)* birini göndermiş, onun duasını istemişti. Bunu yaparken o, onun sözünün muhtevasından bu harekâtın nasıl sonuçlanacağı konusunda bilgi çıkarmak istemişti. Ona cevap olarak Şeyh, «Bir işe teşebbüs edilemeyecek uygunsuz bir gün» demiş, fakat ima yoluyla, «Sana kimse engel olmayacak, gidebilirsin» demek istemişti. Her ne kadar o harekâtın sonucu, gitmekten ve gelmekten ibaret görünüyorsa da, aslında Sultan'a, dostlarını, düşmanlarını tanımak, onların akıllarından geçenleri öğrenmek fırsatını vermiş ve daha pek çok açıdan faydalı olmuştu. Beyt (Arapça) :

«Olaylardaki kötü kişileri öğrendim. Onları yapanlara göre tasnif edecek olursak, ben ön sırayı alırım.»

O olay bittikten sonra Hacı Şadgeldi, Erzincan'a peşpeşe elçiler ve mektuplar göndererek, Emir Mutahharten'in Rum emirliğine ve Sivas'a saldırması için kışkırttı. İki yüzlü ve alçakça davranışlarla kendini onun taraftarı ve adamı gibi gösteriyor, onu bu işe bulaştırmak için türlü türlü hilelere başvuruyor, tuzaklar kuruyordu.

Emir Mutahharten'in yüreğinde, Zünnun meselesi ve onun Sultan'a yenilmesinden dolayı Sultan'a karşı kin ve nefret vardı. Öcünü almak için Sivas'ın nahiyelerine gelip oradan Sultan'a bir elçi göndererek, «Biz Emir Eretna'nın adamları ve hizmetçileriyiz. Buraya, onun torununu tahta oturtmaya, herkesi ona itaate çağırmaya geldik. Yine eskiden olduğu gibi ülkenin vezirliği sana verilsin. [244] Eski görev ve yetkilerini tekrar sana iade edelim. Senin için hayırlı olacak şey, bizim davetimize uyman ve bizimle işbirliği yapmandır. O zaman biz de kendi işimize bakar, kendi yolumuza gideriz. Velinimetimizin hakkını tanımış, ona karşı hizmet ve vefa borcumuzu ödemiş oluruz» dedi.

Bu konuşmadan sonra Emir Tuğrul'un nâibi Sultan'a nasihat yoluyla şunları söyledi : Mısra :

«O, seni öğretmedi. Yemen gerekir.»

«Bu ricayı kabul edip, büyük bir itibarı ve saygınlığı olan Rum vezirliği ile yetinmen, halkın isteği hilafına hareket ederek, kendini önemli ve tehlikeli bir işe atmaman kendi menfatin içindir. Böyle tehlikeli bir işe el atarak, gücünün ve kuvvetinin kaynağını kurutma! Bu işe kalkışarak kendini ateşe atma! Öyle yaparsan, bütün dünyayı kendine düşman edip, kendini felaketin içinde bulursun».

Mutahharten'in adamları bu şekilde elçilik görevini yerine getirip, isteklerini içeren mektubu *(istimalet-nâme)* şehir halkına vererek geri döndüler.

Sultan, Tuğrul Beğ'in damadını çağırarak ona, «Şehir halkının *(ahali)* ve ileri gelenlerinin *(ked-hüda)* henüz kalpleri bana ısınmadı. Bu yüzden Hacı Şadgeldi'nin tarafını tutuyorlar. Onun heves ve arzusunun peşinden gidiyorlar. Askerlerin çoğu da gizliden gizliye onunla ittifak halinde bulunuyorlar. Bunların hepsini sen de biliyorsun. Eğer ben dayımı karşılamak için şehrin dışına çıkacak olursam, şehirdekiler hiç vakit geçirmeden kale kapılarını arkamdan kapayıp isyana başvururlar. Ve böylece Sivas elden gider. Şimdi doğrusu odur ki, bize destek vermek için bin kadar askerinizle şehre gelin. Eğer ben şehirlilerden emin olur, onlara güvenebilirsem, gönül rahatlığıyla şehrin dışına çıkıp dostluğun şartını yerine getiririm O zaman zarfında bir olay çıkmazsa bizim için büyük bir kazanç olur» dedi.

Bu konuşmayı dinleyince Tuğrul Beğ'in damadı, çok menmun oldu ve Sultan'a sevgi ve saygı gösterisinde bulundu. Ona övgü yağdırdıktan sonra «Dayınızın da isteği böyle. Eğer isterseniz o da gelecek» diye cevap verdi. Onun üzerine Sultan, «Eğer ben o konuda bir şey söylersem, belki onun beklediği şekilde olmayabilir, onu başka manaya çekebilir. Onun için kimi tayin ederlerse, o gelsin» dedi.

Bunları söyledikten sonra onları yolcu etti. Şöyle dedikleri gibi Sultan'ın onu söylemekten maksadı, [245] Mısra :

«Hilekâr bir adamla hileli tavla oynamak gerek.»

sözünün gereğini yapmak idi.

Yine o bunu yaparken, ikna yoluyla düşman tarafından bin kadar atlı ve silahlı askeri kendi saflarına katmak, o yolla onların durumunda zayıflık ve gevşeklik meydana getirmek, onları ümitsiz ve sıkıntılı bir halde bırakmak istiyordu. Fakat onların arasında da akıllı ve tecrübeli insanlar vardı. Onlar, konuyu enine boyuna inceledikten sonra, Sultan'ın niyetini anladılar. Tuğrul Beğ'i iki yüz süvari ile Sultan'a gönderdiler. Böylece o tedbirin oku hedefine ulaşamadı.

Sultan, Tuğrul Beğ'e samimi sevgi bağları ve gerçek kardeşlik duygularıyla bağlıydı. Onun halası eskiden Sultan'ın dedesinin nikahlı eşiydi. Sultan, ona sevgi ve saygı duyduğu için dayı diye hitap ederdi.

Sultan, Tuğrul Beğ ile görüşmek için şehrin dışına çıktı. O dışarı çıkarken, her zaman yaptıkları gibi şehir halkı (ahali) ve ileri gelenler (erbâb) Sultan'ı övüp ona dua ettiler. O sırada Sultanın yanında bulu-

nan Tuğrul Beğ'in damadı, «Bu insanlar Kayseri'den mi?» diye sordu. Çünkü o, şehir halkının Sultan'ı tutmadığını, onun yöneticiliğini kabul etmediğini sanıyordu.

Onlar şehre dönünce, büyük, küçük, fakir, zengin bütün şehir halkı her taraftan değişik ifadelerle Sultan'a dua edip övgü yağdırdılar. Düşmanlarına ve muhaliflerine beddualar ettiler. Onlara kötü sözler söyleyip, ağır hakaretlerde bulundular. Kötü şakalar ve müstehcen fıkralarla Erzincanlıları ahmak ve cahil yerine koydular.

İkinci gün sofranın başına toplanıp yemek yemeye başladıkları zaman Tuğrul Beğ «Şimdi kararlaştırdığımız şeyi yapmamız ve verdiğimiz sözü tutmamız gerekiyor. Çünkü halk onu bekliyor. Beklemek her iki tarafın da zararına olur» dedi. Ona karşılık Sultan, «Böyle işlerde acele etmek doğru değil. Sabredip beklemek daha uygun olur. Çünkü'*Şüphesız Allah sabredenleri sever»* ([315]) Şiir (Arapça) :

«Meyve olgunlaşmadan önce onu koparma! Pişmeden önce yemeğin tadı olmaz.»

Onun üzerine Tuğrul Beğ, «O takdirde biz hergün sizin misafiriniz olacağız. Başınızı ağrıtıp sizi rahatsız edeceğiz. [246] En iyisi işi bir an önce bitirip sonuca bir an önce varmak» dedi.

Söz, terbiye sınırlarını aşıp, israr ve inat aşırıya kaçınca Sultan, «Siz buraya ne iş için geldiniz?» diye sordu. Tuğrul Beğ, «Yalnız konuşalım» cevabını verdi. O zaman Sultan, «Bizim bu mecliste bulunanlardan saklayıp gizleyeceğimiz bir şeyimiz yok. Onların bilmediği bir sırrımız da olamaz. Anlatmak istediğini burada anlat» diye çıkıştı. Onun üzerine Tuğrul Beğ, «Biz, Emir Eratna'nın tebası ve kullarıyız. Bildiğiniz gibi onun oğlu Ali Beğ ebedî âleme göç etti. Ondan halef olarak bir oğul kaldı. Biz buraya onun oğlunu emirlik makamına oturtmaya, ona itaat ve bağlılık görevlerimizi yerine getirmeye, ülke ve devlet işlerinde görülen tıkanklığı açmaya geldik. Hacı Şadgeldi ile Ömer Ahtacı'nın bütün çocukları da buraya gelip görevlerini yerine getirsinler. Eskiden olduğu gibi ülkenin vezirliği sana bırakılsın. Biz, daha önce diğerleriyle bu konu üzerinde anlaştık Bizim buraya gelmemizin sebebi budur» dedi. Ona cevap olarak Sultan, «İçinde bulunduğunuz bu ev bana aittir. Evin sahibi olan ben sizi davet etmedim. Siz buraya kimin davetiyle geldiniz?» diye sorunca Tuğrul Beğ, önce «Siz çağırdınız» dediyse de sonra yalanını düzeltmek zorunda kaldı ve «Biz kendiliğimizden geldik» diye itiraf etti. Onun üzerine Sultan, siz, birinin evine habersiz olarak bir ordu getireceksiniz. Sonra bunun normal bir hareket olduğunu savunacaksınız» diye çıkıştı.

---

(315) Kur'an-ı Kerim, 3/146.

Söz bu noktaya gelince karşı tarafın hepsi susup çenelerini tuttular. O suskunluktan yararlanan Sultan, gülümseyerek, «O halde Emir Eretna'nın torununu hangi yolla emir yapacağız? Bu işi gerçekleştirmek için ne gibi planlar yaptınız? diye sorunca Tuğrul Beğ, «Âdetlerin ve geleneklerin buyurduğu şekilde» cevabını verdi Onun üzerine Sultan, «Önce bu kaideyi koyan ve bu yolu açan sizsiniz. 'Önce kendin başla'dendiği gibi önce siz, Erzincan, Bayburt vb. idareniz altındaki yerleri ortaya koyun. Oraların yönetimini kesin olarak Emir'in oğluna bırakın da diğerleri de sizi tâkip edip örnek alsınlar.» dedi. Bu konuda şöyle demişler [247] Beyt (Arapça) :

«Sana yapılmasını istemediğin bir şeyi başkalarına yapma!»

O zaman Tuğrul Beğ, «Bizim çalışma ve çabalarımız, toprağımız ve nüfusumuz artsın, malımız, gücümüz çoğalsın diyedir. Yoksa elimizde olanı kaybetmek için değil» deyince Sultan, «O zaman Amasya'yı Hacı Şadgeldi'den alıp ona verelim» karşılığını verdi. Tuğrul Beğ «Olmayacak bir iş» dedi. Sultan, «O halde Kayseri'yi Ömeroğlu'ndan alıp ona verelim» deyince, «Uygun değil» cevabını aldı. «O zaman Karaman veya Osmanoğlu ülkesini alıp ona teslim edelim» deyince Tuğrul Beğ, «Bu mümkün mü?» dedi. Sultan, «Siz Emir Eretna'ya bağlılığınızı iddia edip ona vefa borcunuzu ödemekten söz ediyorsunuz. Fakat elinizdeki toprakları onun vârisine teslim etmiyorsunuz. O konuda cimri ve ketum davranıyorsunuz. Onun kölesi ve hayvanlarının bakıcısının *(ahtacı)* çeşitli hilelerle ele geçirdiği kaleyi torununu teslim etmiyorsunuz. Fakat ben büyük bir çaba ve kılıç zoruyla bir zorbanın elinden aldığım bir şehri, Emir Eretna'nın tebasından olmadığım halde niye onun torununa teslim edeyim? Başka birinin boyunduruğu altına niçin gireyim?» dedi Şiir (Arapça) :

«En yüksek mevki, bizim mevkimizdir. Diğer yüksek mevkiler, bizimkinden daha aşağıdadır.»

Allah'ın bize verdiği nasibi almaya hazırız. Allah yüce ve uludur» dedi. Söz bu noktaya gelince Tuğrul Beğ, «O halde ben gidip durumu dayına anlatayım» deyince, Sultan «Sen önemli ve mevki sahibi bir adamsın. Senin gidip gelmen doğru olmaz. Naiblerden birini gönder. Durumu anlatıp cevabını getirsin» dedi. Onun üzerine Tuğrul Beğ, «Gitmemize izin vermiyorsun. Yoksa tutuklu muyuz?» diye sorunca Sultan, «Evet» cevabını verdi. [248] Tuğrul Beğ, «Hangi sebepten?» dedi. Sultan, «O sebeptendir ki, ülkemize asker çektiniz. Haksız olarak halkın malını ve hayvanlarını yağmalayıp, yıkımlarda bulundunuz. Şimdi onun cezasını çekin. Müslümanların elinden haksız olarak zorla aldıklarınızı geri verin de ondan sonra istediğiniz yere gidin. Değilse suçlu olarak serbest bırakılıp git-

meniz mümkün değildir Biz sizden zorla bir şey istemiyoruz. Hakkımız olan şeyi istiyoruz» dedi.

Bu konuşmalardan sonra onları bir çadıra (vasak) gönderip, silahlarını, binek hayvanlarını ve mallarını rehin alarak onları esas sahiplerine dağıtsın diye güvenilir bir kimseye *(mutemid)* emanet etti.

Haber Emir Mutahharten'e ulaşınca o, elçilerle mektup göndererek, «Olan oldu. Artık onları unutalım. Bugünden itibaren birbirimizin toprağına göz dikmeyelim. Halkımıza ve şehirlerimize saldırmayalım. Her halükarda birlik ve beraberlik içinde olalım» dedi ve ülkesine geri döndü.

Onun üzerine Sultan, Emir Tuğrul'u yanına çağırarak ona lütuf ve iltifatlarda bulundu. Korku ve sıkıntıdan kurtararak, ona kıymetli hediyeler ve soylu atlar verdi. Adamlarını *(nöker)*, silah ve teçhizatını eksiksiz iade etti. Cömertliğin ve iyiliğin şartlarını yerine getirdi. Ondan sonra Tuğrul Beğ, Sultan'a dönerek, «Biz buradan ayrılınca, hepsi de sana düşman olan ve seni her tarafından kuşatmış Hacı Şadgeldi, Şam askerleri, Ömeroğulları, Moğol ve Tatar ordusuyla nasıl baş edeceksin? Bu düşmanların saldırı ve tehditlerine karşı ne gibi tedbirler aldın? Senin yapacağın en iyi şey. Emir Muttaharten ile dost olmandır. Onunla dostluk ve beraberlik andlaşması yapın. Andlaşmanın şartlarına uyması konusunda ona kefil olabilirim. Emriniz doğrultusunda hareket ederim. Bu birlik ve beraberlik haberi çevrede duyulur, bu yardımlaşmanın ve dayanışmanın ünü, ülkelere ve bölgelere yayılınca, düşmanın cesareti kırılır. Ondan sonra zalimler ve zorbalar, zalim ellerini insanların mallarından çekerler. Şiir :

«Eğer iki dost her konuda birbiriyle anlaşıyorsa, düşmanın darbesi onlara yarım arpa öneminde olur.

Onlar müttefik olup birlikte hareket ederlerse, gayretleriyle gökkuşağını kırabilirler.»

[249] Onun üzerine Sultan, «Siz huzur içinde yolunuza gidin. Bugün bize en yakın düşman Hacı Şadgeldi'dir. Yüce Allah'ın yardımına sığınarak, kesin olarak onun dersini verip, kellesini askerlerimle *(nöker)* Erzincan'a göndereceğim» dedi.

SULTAN'IN HACI ŞADGELDİ İLE SAVAŞMASI, ONU YENİP ÖLDÜRMESİ

783 yılının Ramazan ayının (Kasım 1381) ilk on gününde Sultan, Hacı Şadgeldi gâilesini ve tehlikesini ortadan kaldırmak için tedbir alıp

çare düşünmekle meşgul oldu. Çevreden etrafına asker ve savaşçılar topladı. Savaş araç ve gereçleri sağlamak için bütün mesaisini harcadı.

O sırada Ulus emirlerine elçi olarak gitmiş olan Mahmud Fic geri döndü. Ulus askerlerinin komutanı ve Moğol savaşçılarının başı olan Babuk Ali Paşa'nın oğlunun Sultan'a yardım ve desteğe geldiğini, dostluk ve kardeşlik kemerini canının beline taktığını, Sultan ne buyurursa yapacağına söz verdiğini haber verdi. Halbuki, bu fesat (Mahmud Fic), ona Sivas ülkesini vadederek oraya gelmesini sağlamıştı ve perde arkasından düşmanlığını devam ettiriyordu.

Sultan, her zamanki iyiliği ve insanlığı ile, güleryüz göstererek, onu büyük bir ilgi ve sevgiyle karşılayıp şehre getirdi. Onun için ağırlama törenleri düzenledi. Kıymetli hediye ve hil'atler vererek mevkiini yükseltti. Acınır ve perişan durumdaki elbisesini değiştirdi. Moğollara mahsus post elbiselerle gelmiş olan nâib *(nevvab)* ve adamlarını *(nöker)* kıymetli *hil'atler* ve renkli giysilerle *(kisvet)* şereflendirdi. Onlar, yoksul ve alçak bir mertebede bulurlarken kıymetli şeylere sahip oldular.

Diğer yandan Hacı Şadgeldi, Sultan'a elçiler ve mektuplar göndererek, Tokat'ta görüşüp, barış andlaşması yapmayı, aralarındaki yabancılık perdesini kaldırmayı, kendisinin Amasya ile yetinip, diğer bölgelere saldırmayacağını, iki taraf arasında düşmanlık ve husumetin kalkmasını, muhalefet ve kavga maddelerinin giderilmesini teklif etti.

Sultan, Artukâbâd yolundan Tokat'a yürüdü. Oranın nahiyelerine inince güvendiği kimselerden olan Ahmed Devatî'yi, geldiğini bildirmek için Hacı Şadgeldi'ye gönderdi.

[250] Sabah olunca hareket edip Danişmendiye kasabasına ([316]) vardı. «Orada yarın ordu ata binecek» diye emir verdi. Aynı akşam zırh, miğfer, gürz vb. savaş aletlerini askerlere dağıttı. Askeri hazırlayıp savaş düzenine soktu. Henüz mumlar yanarken, gaibden Sultan'ın kulağına bir ses geldi ve «Ey Müslümanlar, âsi geldi» dedi. Kendisinden başkasının o sesi duymadığını anlayınca onu saklı tutarak kimseye bir şey söylemedi.

Aradan bir süre geçince o sese benzer bir ses daha duydu. Derhal savaş teçhizatını kuşanıp her şeyi yoluna koydu. Safları düzenleyerek atını sürdü. O sırada sol cenahtan sağ cenaha geçen askerler gördü. Ondan sonra bir grubun daha onlara katılıp hep birlikte kaçtığını fark edince işin aslını anladı : «Düşman onlara saldırmış, onlar da kurtuluşu kaçmakta görmüşlerdi.

Askerlerinin o durumunu gören Sultan'ın gazap ateşi gökleri tuttu. Hançeresinin derinliklerden çıkan Haydar'a mahsus narası göklerin pen-

---

(316) Tokat ile Sivas arasında bugün de aynı adla anılan yer.

ceresine ulaştı. Yanında bulunan 30 kadar süvariyle atının dizginini gevşetti. Hacı Şadgeldi'nin askerinin üzerine yürüdü. Ateş gibi parlayan kılıcının darbesiyle dokunduğu yeri kesiyor, mızrağıyla kötü düşüncelilerin gözyaşlarını döküp, onların karnını deliyor ve azalarını dışarı çıkarıyordu. Kılıcından çıkan parlaklık her tarafa ışık saçıyordu. Kısa bir süre içinde ovayı ve dağın eteğini kan seli kapladı. Şiir (Arapça) :

«Onlar çocukları savaşa sürmüşler. Halbuki karşılarındakiler gerçek savaşçılar.

Durduğu yerde döndü, Ortaklığı ateşe vermeden, düşmanın ocağını söndürmeden önce,

Atını mahmuzladı. Savaş alanında aslanlar gibi kılıç ve mızrak salladı.

Atının nallarının değdiği taşlar, toz gibi ufalandı Yalın kılıcı kandan yapılmış çamurla örtüldü.»

Bu şekilde savaşıp vuruştu. Sonunda cenahlar birbirine girip merkez bozuldu. Ordu komutanları ve savaşçı yiğitler, onun yiğitçe saldırılarını ve vuruşmasını görünce, kılıçlarını kınından çıkarıp düşmanın üzerine yürüdüler ve çarpışmaya başladılar. [251] Sonunda 400 kadar ünlü süvari, düşman askerlerini keskin kılıçlarına yem yapıp, onları felaket ve ölüm çukuruna attılar. Savaş dalgalarının kabardığı, vuruşmanın şiddetlendiği sırada Hacı Şadgeldi'yi öldürmüşlerdi. Onun emirlerinin bâzılarını öbür dünyaya gönderip, bâzılarını da zincire ve prangaya vurarak esir ettiler.

Düşmanın kesin olarak yenildiği, zaferin ve fethin açık olarak görüldüğü zaman Sultan, askerlerine yağmalama izni verdi. Diğer yandan kılıcı dişleriyle karşılayan, mızraklarıyla zırhları delen bir birlik, kaçan kılıç artıklarının peşine düştü. Hepsini yakalayıp öbür dünyaya gönderdiler. Böylece, *«Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir»* ([317]) sırrı ortaya çıktı ve *«Topluluğunuz, topladığınız mal ve büyüklük taslamalarınız size fayda vermedi»* ([318]) hükmü herkes tarafından anlaşıldı.

Fetih ve başarı ışıkları, pedişahın bayrağını üzerinde parlamaya başlayınca, Yüce Allah, bu büyük desteğin ve önemli yardımın Sultan'ın devrinin üzerine saçınca, Sultan büyük bir tevazu ile yönünü ilahî dergâha çevirip, içten gelen samimî duygularla Yüce Allah'ın huzuruna şükürler ve dualar gönderdi. *«Rabbim, bana ve ana babama verdiğin nimete şükürde, hoşnut olacağın işi yapmakta beni muvaffak kıl»* ([319]) dedi.

(317) Kur'an-ı Kerim. 37/173.
(318) Kur'an-ı Kerim, 7/48.
(319) Kur'an-ı Kerim, 27/19.

Şurası bir gerçektir ki, 30 kadar askerle, emirlerinin çoğu Ulus askerlerinden ve komutanlarından olan Hacı Şadgeldi'nin 4 bin süvariden meydana gelen ordusunu yenip, böyle büyük ve önemli bir zaferi gerçekleştirmek, cihan padişahının gücünün artmasına, dindarlara zafer ve dinsizlere mağlûbiyet tattıran Yüce Allah'ın yardımıyla onun etkisinin çoğalmasına sebep oldu. *«Kim Allah'ın kitabına sarılırsa, şüphesiz doğru yola erişir.»* ([320]) Şiir (Arapça) :

«Allah'a şükürler olsun, gerçek ortaya çıktı. Kim Allah'ın adını anarsa, tehlikeden kurtulur.»

O savaşta Babukoğlu ve askerlerinin çoğu ellerini kılıca sürmediler. Ayaklarını savaş meydanına koymadılar ve yerlerinden kımıldamadılar.

Bu fethin şekli, bir evvelki gecede Sultan'ın rüyasına girmişti. Sabah olup, savaşa gidip, vuruşmaya ve dövüşmeye başlamadan önce huzurunda bulunan ileri gelenler *(havas)* düyasını anlatarak, «Bu gece rüyamda Hacı Şadgeldi'yi yenip, yanında bulunan hayvan ve malları yağmaladığım, gördüm» dedi.

[252] O tarihten uzun bir süre önce de rüyasında, kendisine saldıran büyük bir yılanı tutup başını dizine koyarak, beyaz saplı bir hançerle ağzını yardığını, yılan ölünce, derisini yüzüp, ondan sahtiyan yapmak istediğini, yılanın yağının ve suyunun eline bulaştığını görmüştü.

O gördüğü rüya aynen gerçekleşti. Çünkü Sultan, yılan kılığında görünen Hacı Şadgeldi'ye saldırıp onu ortadan kaldırdı. Onun malını, mülkünü, hazinelerini ve definelerini ele geçirdi. Sultan'ın eline bulaşan yılanın yağı ise, dünya malını, altın ve gümüşü simgeliyordu.

O harekâta başlayacağı sıralarda Sultan, Şeyh Âdil'e vedâ etmeye gitmişti. Onun yanında bir süre oturduktan sonra Şeyh, vecd halinde kendi kendine, «Kibir, orduyu yenmişti. Melik Ahmed saldırıp, kibrin askerini yendi ve kibri öldürdü» dedi.

Şeyh Âdil'in söyledikleri eksiksiz fazlasız gerçekleşti. Şurası bir gerçektir ki, bu zümre (şeyhler), hak diliyle konuşur, hak dilinden çıkanları dinler. O halde onların sözünde hata bulunmaz.

O gün Sultan'a bağımsız olarak saltanat makamı teslim edildi. Çünkü o, ülkeye gözünü dikmiş, kendi güç ve kuvvetiyle gururlanan, Hakkı unutmuş olan kimseyi, Allah'ın yardımıyla yok edip ortadan kaldırdı. Düşmanlarını ölüm kılıcının lokması, akbaba ve çakalların yiyeceği yap-

---

(320) Kur'an-ı Kerim, 3/101.

tı. «*Her inatçı zorba hüsrana uğradı*» ([321]) âyetinin dediği oldu. Akıllarının noksanlığı, fikirlerinin yanlışlığı yüzünden gerçekleri görmeyen, basiret gözleri, işin aslını anlamaktan âciz ve yetersiz kalan kısa görüşlü ve ahmak kimseler, Sultan'ı devlet yüzüğünü parmağında tutmaktan aciz sanıyorlar, onun şerefli bayrağının şeref burcuna dikilmeyeceğini tahmin ediyorlardı. O cahil zümre, Sultan'ın iddiasının doğruluğunu kesin olarak görüp, onun isbatı için gerekli olan işaretleri açık olarak fark ettikleri zaman kendi cehaletlerini ve Sultan'ın devletini ikrar ve itiraf ettiler. Âciz başlarını, itaat eşiğine koydular ve «*Vallahi biz, apaçık bir sapıklıkta idik*» ([322]) dediler.

Savaş gâilesi bitip, gürültü patırdı kesilince Sultan, Hacı Şadgeldi'nin kellesini Sivas'a gönderdi. [253] Oradan Erzincan'a götürdüler. O tarihten itibaren başı dik olanlar boyun eğip, gaflet pamuğunu kulaklarından çıkardılar.

Tuğrul Beğ, Hacı Şadgeldi'nin kellesini gözleriyle görünce şaşırdı. Yanında bulunan emirlere ve ileri gelenlere, Sultan'ın daha önce kendisine, «Yakında onun kellesini sana göndereceğim» dediğini anlattı. Onu dinleyenler, Sultan'ın ileriyi görmesine hayran oldular. Onun korkusu kalplerine heybeti hafızalarına yerleşti. Uzaktakiler ve yakındakiler kurtuluş çarelerini ona boyun eğip itaat etmekte buldular.

Öte yandan Sultan'ın muzaffer ordusu, Allah'ın, verdiği zaferden dolayı şükredip, paradan, ev eşyasından, kumaştan, silahtan, alet ve edevattan, attan, deveden, köleden, cariyeden ve bunun gibi şeylerden bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Ondan sonra her rütbeden asker, akın akın Sultan'ın huzuruna gelip ona dua ve övgüde bulunuyordu. Yalnız, yanındaki birkaç Moğol ve çevreden topladığı birkaç askerle gelip Sultan'a misafir oldukları için savaşın zahmet ve zorluklarından muaf tutulmuş olan Cildu dedikleri Babukoğlu ve yanındakiler, durumu uzaktan seyrediyorlardı. Halbuki Sultan, yanına ilk geldikleri sırada onlara ilgi göstermiş ve kusurlarına göz yummuştu. Devlet erkânın ve ileri gelenlerin onunla konuşmalarını ve onun yanına gidip gelmelerini yasaklamıştı. Fakat yalnız kaldığı zaman ona savaş hikâyeleri anlatıp, hücum ve saldırı taktiklerinden bahsediyordu. Daha önce kendisine karşı gelmiş ve ileri gitmiş olanların gönlünü alıp, överek yatıştırdıktan sonra onlara kıymetli hediyeler veriyor, herbirine çaba ve hizmetlerini göz önünde bulundurarak, kale, şehir, asker, vilâyet, at, elbise, kılıç ve kemer gibi şeylerle şereflendiriyordu. İhsan ve bağıştan başka türlü vaadlerle de onları ümitlendiriyordu.

---

(321) Kur'an-ı Kerim, 14/15.
(322) Kur'an-ı Kerim, 26/97.

Savaş sözü geçtiği zaman emirler ve ileri gelenler, yüksek sesle Sultan'a dua ediyorlar ve ona övgüler yağdırarak, «Biz, hepimiz hayatımızı Sultan'ın kılıcına borçluyuz. Onun bileğinin gücüyle canımızı kurtardık. Onun devletinin ve cesaretinin etkisiyle Yüce Allah bizi, bu korkunç olaylardan ve tehlikeli işlerden sağ salim kurtardı» diyorlardı. Bilhassa Sultan'ın kuru toprağın üzerinden kaldırıp, kafile (kevkebe), davul (tabl) ve sancak (alem) sahibi yaptığı, Karahisar-ı Behramşah'ı ([323]) altın karşılığında satın alıp kendisine emanet ettiği, o savaşın en tehlikeli anlarında, o vuruşmanın en şiddetli sırasında attan düşürüp [254] kellesini kesecekleri sırada yetişip rakiplerini kılıç darbeleriyle başından uzaklaştırdığı, o kanlı beladan ve tehlikeli durumdan kurtardığı Nebi adlı bir genç, canını ve malını borçlu olduğu Sultan'a içinden gelen samimî duygularla dua ediyor ve «Sahibi olduğum bu ömrü, Sultan'ın devletine borçluyum» diyordu. O, Ali Beğ'in oğluyla anne tarafından akraba olmasına ve uzun yıllar Babuk'un hizmetinde bulunmasına rağmen, itibar ve şöhrete Sultan'n hizmetinde kavuşmuş, onun devletinin ileri gelenlerinden (havas) ve dergâhının yakınlarından olmuştu. O sayede çok miktarda servete ve mala kavuşmuştu.

Allah izin verirse, bu bölümün konularından daha sonra bahsedilecektir.

SULTAN'IN SALTANAT TAHTINA OTURMASI, ÜLKE VE DEVLET İŞLERİNİ BAĞIMSIZ OLARAK YÜRÜTMESİ

Sultan, kalbine padişahlık sevdasını yerleştiren, tahtı kendinin malı gibi gören, büyüklük ve üstünlükten dem vuran, zorba ve zâlim Hacı Şadgeldi'nin gailesinden kurtulup, kafası, onun çıkaracağı engelleri ve ondan alacağı öcü düşünmekten rahat edince emniyet ve huzur içinde padişahlık tahtına oturdu ([324]). Büyüklük ve mutluluk koltuğuna yaslandı. Adalet, mutluluk ve refah kapılarını, büyük, küçük, zengin, fakir herkesin yüzüne açtı. Sevgi, şefkat, iyilik ve merhamet yolları bütün insanların faydanabileceği yerler haline geldi. Devletin idarî dizginlerini eline geçirdiğini, ülkenin yönetiminin kendi üzerinde olduğunu, padişahlık merdivenlerini tırmanıp, saltanat basamaklarını aşarak tahta oturduğunu duyurmak için Rum (Anadolu), Suriye ve Irak diyarlarına aynı anda birbiri ardından müjdeciler ve haberciler gönderdi. Şahane adı ve ünvanıyla hutbe ve sikke'yi süsleyip güzelleştirdi. Bunların dışında kalan diğer padişahlık geleneklerini ve sultanlık kurallarını gerektiği gibi yapıp

---

(323) Sivas-Kırşehir arasında bulunur. (Bak. Yaşar Yücel, a. g. e., s. 58, n. 151).

(324) Kadı Burhaneddin, 1381 yılı Sonbaharında, tahta oturmuştur (Bk. Y. Yücel, s. 61).

yerine getirdi. Büyük bir çaba ve üstün bir gayretle ülkenin işlerini ve halkın idaresini düzenleyip yoluna koydu. Şiir (Arapça) :

«Kader onun isteğine uydu, her şey gönlünce oldu.
Asi zaman ona itaat edip, önünde el pençe divan durdu.»

O arada Tokat kalesine de bir haberci *(kâsıd)* gönderdi. [255] Seyyidi Hüsam, Şeyh Necib ve Feridun'a mektuplar yazdı. Gönüllerini alıp dostluk bağlarını güçlendirmek istedi. Adamlarından bir kısmını Emir Pir Ali ile Yusuf Çelebi'nin emrine vererek, onlardan Tokat'a gidip kale yöneticileri *(ashab-ı kale)* ile işbirliği yaparak, Hacı Şadgeldi'nin taraftarlarına boyun eğdirmelerini, onların korkularını gidermek için çaba harcamalarını istedi.

Çok geçmeden Babuk Ali Paşa'nın oğlu, Sultan'dan, Hacı Şadgeldi'den geride kalanları ve onun mirasını istedi. Sultan'da izzet ve ikramda bulunup isteğini kabul ederek istediği yerleri ona bağışladı. Onun gereği olarak şerefli imzasıyla süslenmiş bir ferman çıkardı. Daha önce gönderdiği komutanların (emir) peşinden kendisi de Tokat'a gitti. O, kale komutanlarından kendisini karşılayacaklarını, düşmanı ezdiğinden dolayı kendisine saygı ve sevgi gösterilerinde bulunacaklarını, vefalı kulların ve hakşinas hizmetçilerin yapması gerekeni yapacaklarını bekliyordu. Fakat onlar onu yapmadı. Aksine davranışlarında nankörlük izleri ve âsilik işaretleri görüldü. Büyük küçük herbirinin hareketinde sitem ve zulüm belirtileri ortaya çıktı.

Sultan şehre inince, âdet olduğu üzere Feridun gelip bütün kale yöneticilerinin selamını getirdi. Birlik perdesi altında ayrılık niyetini belli ederek, «Şimdi Seyyidi Hüsam, maiyetindekilerin işlerini yoluna koymakla meşgul. Yarın gelip huzurunuzun eşiğini öperek şeref kazanmayı ve kendini yükseltmeyi düşünmektedir.» dedi.

Halbuki ondan önce durumu öğrenmek, orada ne olup bittiğini haber almak için gönderilen haberci geri gelmiş ve «Ali Paşa'nın adamı kaleye gidince, kale yöneticilerinden üçü, onunla bir köşeye çekilip uzun uzun konuştular. O günden sonra kaledekilerin durumu değişti ve eski davranışlarından vazgeçtiler. Bunların yanında Seyyidi Hüsam da itaat edip boyun eğmekten kaçınarak, yoldan çıktı. Ayrılık ve gayrılık yolunu tuttu. Adamlarının ve taraftarlarının kaleden çıkmalarını yasakladı. Bu şekilde onun karşı koyup isyan etme niyeti kesin olarak ortaya çıktı» diye haber getirmişti.

Bunun üzerine Sultan, onların kendilerinden sakınıp çekinmelerinin, ayrılıp uzaklaşmalarının sebeplerini araştırması için bir haberci göndererek, «Onların eski kararlarından caymalarının, doğru yoldan ay-

rılmalarının, kendinden uzaklaşarak köşeye çekilmek istemelerinin sebeplerini öğren!» dedi.

Haberci kaleye gidip, Sultan'ın söylediklerini onlara anlatınca, onlar, süslü yalanları ve boş sözleri delil olarak gösterdiler ve «Filan kimse şöyle dedi. Biz sizinle birleşirsek onların yapacakları kötülükten korkarız» dediler. Hainlerin ve düzenbazların tutanağı ve dayanağı olan bu tür boş sözler ve asılsız bahaneler ileri sürdüler. Çünkü «Hain korkak olur.»

Bu davranışlarından onların nimetin hakkını inkâr ettikleri, birlik yolunu bırakarak, ayrılık yoluna saptıkları ortaya çıktı. Şiir (Arapça) :

[256] *«Düşman sana ne kadar iyilik yaparsa yapsın, bir gün muhakkak karşına dikilir.»*

Sultan, ağırbaşlı, soğukkanlı, iyi huylu ve terbiyeli olduğu için kendisinin onların üzerindeki haklarının ve iyiliklerinin çiğnenişine göz yumup onların yaptıklarını görmezden geldi. Tahammül ve sabır yolunu tuttu ve «Kabilemizde size karşı kin yok. Aklımızdan kötülük geçirmiyoruz. Eğer böyle düşünceler taşısaydık, karşımızda hiçbir engelin bulunmadığı, tâyin ve azil gibi yetkileri elimizde tuttuğumuz sıralarda onların etkilerini gösterirdik. Gizlediğimiz şeyleri açığa vururduk. Ama biz verdiğimiz sözde ve aldığımız kararda duruyor, koyduğumuz kuralın dışına çıkmıyoruz. Bunu göz önünde bulundurup, nefsin kötülüklerine ve şeytanın aldatmalarına karşı uyanık olmak gerekir. Kin ve garaz duygularını tatmin etmek için fitne taşını dostluğun saf camına atan, iki kişinin arasını açmak için çalışıp çabalayan kıskançların ve kötü kalplilerin altatıp yoldan çıkarmalarına inanarak işlerinizi kötüleştirip zarar görmeyin. *«Şunların hiçbirine itaat etme: Yemin edip duran, aşağılık, herkesi kınayan, söz götürüp getiren, hayra engel olan, saldırgan, günahkâr»* (325) âyetlerini dikkate alıp, verdiğimiz nasihati, yalan ve yanlıştan arınmış ve temizlenmiş olarak kabul ediniz. Sizin tarafınızdan ayrılık ve gayrılık görülmedikçe, bizden korkup çekinmenize hiçbir sebep yok. O zaman öfkemizin ve kinimizin ateşinden emniyette olacaksınız» dedi. «Bu bir öğüttür. Dinleyen, Rabbine varan bir yol tutar.» (326)

Sultan bunları söyledikten sonra, kaledekilerin yollarını kapasın, onların giriş-çıkışlarına izin vermesin ve her tarafı tutsun diye savaşçı yiğitlerden ve vefalı mutemetlerden bir bölüğü kale kapısında görevlendirdi. Kendisi de diğer askerlerle şehirde oturarak, dönen feleğin zarın-

(325) Kur'an-ı Kerim, 68/10 - 11 - 12.
(326) Kur'an-ı Kerim, 73/19.

dan hangisinin düşeceğini, hokkabaz zamanın hokkasından ne çıkacağını beklemeye başladı.

Nihayet eskiden Ali Beğ'in naiblerinden olan, Sultan'ın da aynı göreve tayin ettiği, bütün işlerde yetkili kıldığı, daha önceki mesleği deri dikmek olan, son derece hilekâr, insanları yoldan çıkaran, fendiyle kurdun derisini yüzen, hile ve düzen ile aslanı tuzağa düşüren tilki gibi kurnaz, dostlarını hileli zarlarla üten, sıkıntıya düştüğü zaman kendisini el etek öperek kurtaran, insan donuna girmiş bir çakal ve Samirî'nin (327) büyüsüyle dana şeklini almış gibi olan Ahi Nevruz, bir gün Sultan'ın huzuruna gelerek, «Size hizmet eden bir köle ve sizin yolunuza canını feda etmeye hazır biri olan Ali Paşa, sizin engin cömertliğinizi ve sonsuz iyiliğinizi duymuş, evini, ailesini vatanını ve yurdunu bırakarak buraya gelmiş, [257] umudunu şerefli ve yüce makamınıza bağlamış, sevgi ve bağlılık kemerini canının beline takmış. O sizden Hacı Ahmed'in evine yerleşmek için izin istiyor. Çünkü garip olup, yeri yurdu yoktur. Eğer onun yerinde ve uygun olan isteği yerine getirilir ve oraya yerleşmesine izin verilirse, o kulluğun gereklerini ve hizmetin şartlarını gönül rahatlığıyla yerine getirir. Onun devlete bağlanması ve tarafınıza geçmesi, diğer kullarınızın ve devletinizi isteyenlerin ümitlerini artırır» dedi.

Eski günlerde o evin, Emir Yusuf Çelebi'nin makamı olmasına rağmen Sultan, orayı ona vermeye razı oldu. Orada bulunan dayısını da oradan çıkarıp başka bir yere yerleştirdi. Böylece Ali Paşa'ya karşı izzet ve ikramın şartlarını yerine getirmeye çalıştı.

Aradan birkaç gün geçince Ali Paşa, Sultan'ın huzuruna geldi. Oradan buradan konuşurken, «Filan yer, güzel bir av ve huzur verici bir dinlenme yeridir. Orası çeşitli vahşi hayvanlar, kuşlar, ağaçlar ve çiçeklerle donanıp süslenmiştir. Eğer bir gün padişah, atını oraya sürer ve orada avlanırsa, eğlenip neşelenir ve kalbi ferahlar, ruhu dinlenir» dedi.

Ata binmeye ve avlanmaya büyük bir tutkusu, gezip dolaşmaya karşı aşırı düşkünlüğü olan Sultan, onun teklifini kabul etti. Fakat o gülün dikeni ,o şarabın başağrısı olduğunu düşünemedi. *«İçinde düşmandan daha beter bir düşmanlık gizlemekte.»*

Sultan, ertesi gün anılan yere hareket ederek Emir Pir Ali'yi Nebi ve Emir Yusuf Çelebi ile birlikte şehirde bıraktı. Ali Paşa da kafilesiyle *(kevkebe)* ona katılınca yola çıktılar.

Sultan, aklının gücü zihninin açıklığıyla onların davranışlarından akıllarından geçenleri anladı. Ali Paşa'nın genç ve çevik adamlarının,

---

(327) Musa Peygamber'in kavminden (beni İsrail) ve onun çağdaşı. Altından bir buzağı yaparak insanları ona tapmaya teşvik etti.

kendisinin onlara hediye (soyurgal) olarak verdiği soylu atlara silahlı ve teşhizatlı olarak bindiklerini, toplu ve dikkatli bir şekilde yürüdüklerini, birbirlerinden hiç ayrılmadıklarını fark etti. «*Müminlerin anlama gücüne (feraset) güvenin. Çünkü onlar Rahman gözüyle bakarlar*» ilahî ilhamı gereğince onların suikast planı kurdukları, Sultan'ın kalp sayfasına yazıldı. Kurdukları tuzağın şekli aklının aynasında göründü. Fakat belli etmedi. Yüce nefsinin ve olgun tabiatının gücüyle sabır ve tahammül yolunu seçti.

Av yerine varıp saflar kurulunca hiçbir av göremedi ve hiçbir canlının hareketini fark edemedi. Bir az daha yol alınca kaleden bir hayli uzaklaştığını anladı. [258] O arada davul sesi kulağına geldi. Bundan tecrübelerine dayanarak, kalede karışıklıklar çıkıp ayaklanma olduğunu, bu avın plânın hile ve tuzak üzerıne kurulduğunu anladı. Derhal atını kale tarafına çevirip hızla o tarafa koşturdu. Çok geçmeden adamları da kendisine katıldı. Ali Paşa'nın cüssesi aşırı ölçüde ağır ve bedeni haddinden fazla kalın olduğu için Sultan'ın peşinden yetişemedi.

Sultan kaleye vardığında kale halkından bazısını kendi adamlarıyla vuruşma halinde gördü. Ovadan dağa esen bir rüzgâr ve alçaktan yükseğe çıkan bir ateş gibi derhal o yabancıların *(havaric)* üzerine saldırdı. Hepsini karınca gibi deliğe ve yılan gibi kovuğa sürdü. Birkaçını öldürüp, kalanları yaraladı.

Ali Paşa kaleye dönünce atından inip, suçlamadan ve zandan kurtulmak için düşman tarafına birkaç ok attı. Görevini yaptığını göstermek için sağa sola saldırmaya başladı. Halbuki o, ikiyüzlülüğünün gün gibi açığa çıktığından ve sahtekârlığının herkes tarafından öğrenildiğinden habersizdi.

Daha sonra Sultan, başkaldırıp isyan eden kale halkını düzene koyduğu askerleri tarafından kuşatma altında tuttu. O gaileden kurtulunca, güvendiği yakınlarından *(havas)* birkaç kişiyle yalnız kalarak onlara, «Benim Ali Paşa hakkında tereddütüm var. Onu ortadan kaldırayım mı, kaldırmayayım mı, diye düşünüyorum. Aklım bu iki şıktan birini seçmekte kararsız. Uzun zamandan beri, ondan iyi niyet ve hoşgörüyü yok eden hareketler görülmektedir. Öyle ki, bir gün geldi bizi ata binmeye ve ava gitmeye ikna etti. O konuda çok israr etti. Düşmanın karşımızda durduğu bir sırada bizi kandırarak yerimizden oynattı. Garip ve misafirdir diyerek biz de onun isteğini yerine getirerek ata bindik. Onun hareketlerinden tuzak ve komplo kurduğundan şüphelendik. Kale halkının bize saldırısı ve onun adamlarının üzerimize yürümesi şüphemizi doğruladı. O halde onun niyeti nedir? Onun bu yaptıkları, ayrılık mı, yoksa birleşme istediğini mi gösteriyor» deyince, orada bulunan devlet erkânının herbiri bir şey söyledi ve toplantı dağıldı.

AHİ NEVRUZ'UN BİR GRUP FESATLA BİRLEŞEREK SUİKAST DÜZENLEMESİ VE SULTAN'IN ONLARIN NİYETİNDEN HABERDAR OLMASI

Bir gün Sultan'ın sırdaşlarından biri, onun huzuruna gelerek, «Ali paşa ve sahibi kapıda. [259] Sizinle yalnız konuşmak istiyor» deyince, Sultan, onun içeri alınmasını duyurdu. Adam içeri girdi ve «Mahmud Fic Ali Paşa'yı Ahi Nevruz'un dâveti ile türlü vaadlerde bulunarak Ulus'tan getirmiştir. Onlar hizmet kisvesi altında düşmanlık etmekteler. Hepsi birden size komplo hazırlayıp suikast düzenlemeye, O işte başarılı olurlarsa Ali Paşa'ya Ali Beğ'in hanımını nikahlamaya, yöneticiliği onun oğluna bırakarak, insanları kendilerine itaat ettirmeye ve şehri ele geçirmeye karar verdiler. Fakat bu işi şehirde yapamayacaklarını anlayınca, işi kalede bulunan Seyyidi Hüsam'a açarak ondan yardım istediler. Onlar hep birden av bahanesiyle Sultan'ı şehrin dışına götürüp, onun şehir ve askerle ilgisini kesmek konusunda anlaştılar. Bunu yaparken nizamı ve düzeni bozup, birbirine bağlı birlikleri ayıracaklarını, daha sonra Sultan ve onun yanındakileri asacaklarını, kale halkını kendi taraflarına çekeceklerini düşünüyorlar. Onlar her zaman hileye başvuruyorlar. Çünkü biliyorlar ki, kalabalık olmalarına rağmen savaş ve kavgadan âciz, vuruşmaya ve dövüşmeye güçleri yoktur. Onların birbirleriyle anlaşıp bir araya gelmelerinin sebebi, Seyyidi Hüsam'ın daha önce Ali Beğ'in adamı *(nöker)* ve Feridun'un da onun akrabası olmasıydı. Ali Paşa'nın evini değiştirmesinden maksat da, o evin iki kapısının olması, birinin Ahi Nevruz'un evine açılmasıdır. Böylece onlar geceleri bir araya gelip, sizi devirmek için plânlar kuruyorlar. Bunu böyle bilesiniz» dedi.

Fakat onlar bunu yaparlarken ezelî takdire karşı beşerî çaba ve gayretin fayda vermeyeceğini, ilahî karara karşı insanî tedbir ve düzenin bir işe yaramayacağını bilmiyorlardı. Şiir (Arapça) :

«Eğer Allah sana mutluluk vermişse, fazlasını elde etmek için başka yollar deneme.

Eğer Allah sana bir zafer takdir etmişse, ondan fazlasını bulamazsın.

Adamların ve kabilen çok kalabalık bile olsa, Allah'ın yaptığını sana kimse yapamaz.»

O hain şeytanların ve mel'un nankörlerin işlerinin temeli ve niyetlerinin dayanağı Allah'a isyan, velinimete karşı gelme, hakları unutup, dostluğun şartlarına uymama, din ve devletin temelini yıkma, adalet ve insafı ortadan kaldırma olduğu anlaşıldı. Böyle olunca hiç şüphesiz her şeye kâdir olan Allah, o kâfirlerin başkaldırmalarının ve kibirli kimse-

lerin yaptıklarının karşılığını verecek ve *«Tuzak kurdular, Allah da onların tuzaklarına karşılık verdi; çünkü Allah istese, herkesten daha iyi tuzak kurar»* ([328]) sözlerinin dediklerini onlara uygulayacak, [260] takdir taşını onların tedbir camına vuracak, emniyet ve güvenlerinin sayfası üzerine kayıp ve hüsran çizgisini çekecek, hayallerine çizip resmettikleri komplo plânlarından Sultan'ı haberdar edecek, sonunda hepsi hor ve zelil olarak başlarına utanç ve hüsran perdesini çekecekler, gözlerini pişmanlık ve umutsuzluk ufkuna çevireceklerdi. Şiir (Arapça) :

«İnsaf etmişlerse iyi etmişler. Kötülük etmişlerse, zaman onlara onun karşılığını verir.

Zamanın dili, onların yaptıklarını anlatır. Bazı şeyleri zamana bırakmaktan başka çare yoktur.»

Sultan, onların kurduğu tuzağı öğrenince, sırdaşlarından ve güvendiği kimselerden meydana gelen bir grubu yanına çağırdı. Durumu onlara yeniden anlattı. Bu olayın zararsız ziyansız atlatılması ve bu kazanın önlenmesi konusunda görüşlerini söyledi. Orada bulunan Ali Paşa ile akrabalığı olan Emir Pir Ali, «Onların süikast düzenledikleri konusunda söylenenlerin hepsi doğru. Bu işte anlaşıp ortak hareket ettiklerini ben de duydum. Eğer emir verirseniz, hepsini hemen yakalayıp lâyık oldukları cezaya çarptıralım» dedi. Orada bulunanların hepsi de suikast düzenleyenlerin asılıp katledilmeleri konusunda görüş bildirdiler. Yalnız Sultan, düşüncesinin doğruluğuna, yaratılışının iyiliğine, tabiatının olgunluğuna, kalbinin temizliğine uyarak, hiç düşünmeden onların katlini uygun görmedi ve «Bize onlar hakkında haber getirip bir şeyler anlattılar. Anlatılanlar doğru da yanlış da olabilir. Yapacağımız şey, olayı aydınlatmak için çaba harcama, doğruluğunu yanlışlığını ortaya çıkarmaktır. Böylece adaletin ve insafın gereklerini yerine getirmiş oluruz. Eğer delilleri bulup olayı açığa çıkarmadan önce onların üzerine giderek onlara kötülük edersek, herkesin ağzı bizi kınayıp lanetlemek için açılır. Bütün kalplere ve yüreklere bizim hakkımızda nefret ve düşmanlık yerleşir. Böylece kötü kalpli ve zâlim olarak her tarafta ün salarız. Her yerde rezil rüsva olur, kötü ve günahkâr kişiler olarak anılırız. Sıradan ve seçkin kişilerin, yöneticilerin ve yönetilenlerin kalpleri bizden soğuyup nefret eder. Hiç kimsenin bize güveni ve inancı kalmaz. Bir de üzerimizde Kılıç Arslan meselesi var. Her ne kadar biz o konuda haklı olsak ve yapılacak olanı yapmış olsak da, insanların çoğunun o işin aslından ve gerçeğinden haberi yok. Yine de kan akıtmanın, can almanın, hayata son vermenin sonu kötü ve tehlikeli olup, onun telafisi ve onarılması mümkün olmaz. İnsanlara karşı daima hoşgörülü davranmak gerekir. Çünkü

(328) Kur'an-ı Kerim, 3/54.

«Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılıp giderler di» ([329]) diye buyrulmuştur. Cezalandırma işlerinde acele etmek, padişahlar için büyük bir ayıp ve çirkin bir davranıştır. [261] Çünkü olayın başka türlü olması da mümkündür. O, iftira ve yalanın eseri olabilir. Öyle olursa pişmanlık fayda etmez. O iş, Allah'ın ve kulun indinde kınanıp lanetlenir. Akıllı kimseler, *«Acele eden sonunda utanır»* demişlerdir. Şimdi yapacağımız şey odur ki, *«Bir işe iyilikle başlayan iyi, kötülükle başlayan kötülük yapar»* sözüne uyup, sabırı ve tahammülü kendimize rehber edelim. Olanları onlardan saklayalım. Ali Paşa'ya iyi davranıp gönlünü alarak, onu makam ve mevkiine gönderelim. Sıradan ve basit kimseler olan, ellerinden hayır da şer de gelmeyen Ahi Nevruz, Mahmud Fic ve arkadaşlarının yaptıklarını büyütmeyelim ve onlara göz yumalım. Çünkü bu kimselerin dayanağı ve akıl hocası Ali Paşa'dır. Ondan ayrılıp koptukları zaman yalnız başlarına ellerinden bir iş gelmez. Zaman geçtikçe bu hayal onların aklından silinir ve bu düşüncelerinden pişman olurlar. Bu ihanetin ve nankörlüğün utancı ve azabı onlara yeter ve onlara ölümden daha acı gelir. Bu konuda Müminlerin Emiri Ali *-Allah zatını aziz kılsın-* şöyle buyuruyor: *«Kardeşinin öfkeyle yaptığına cömertlikle karşılık ver. Onun kötülüğüne iyilikle cevap ver.»*

Bunları söyledikten sonra Ali Paşa'yı çağırarak, onu ilgi ve sevgiyle şereflendirdi. Kıymetli hil'atler ve değerli hediyelerle yüceltti. İzzet ve ikramda bulunarak, onu daimi ikametgâhına gönderdi. Bunun üzerine hasta olan Nebi, sıhhate ve sağlığa kavuştu.

Sultan, kendisine dost sanarak, olanların bir kısmını ona anlatınca o, aynı günün akşamı çadırını, otağını, eşyasını ve yükünü bırakarak kaçtı. Onun üzerine bu ateşi tutuşturanın bu tozu kaldıranın, bu fitneyi uyandırıp bu karışıklığı çıkaranın o olduğu anlaşıldı.

Sultan, bahar mevsiminin başlarına kadar Tokat kalesinin kuşatmasıyla meşgul oldu. Bu hıyanetin ve kötülüğün doğurduğu engeller yüzünden, kolayca alınabilir durumda olan Amasya'nın fethi tehlikeye düştü ve orası Emir Ahmed'e ([330]) kaldı.

Sultan'ın sâyesinde büyük bir makam ve yüksek bir mevki bularak, benzerlerinden ve yaşıtlarından ileriye geçmiş, toprağıyla ve askerleriyle birlikte iki sağlam kalenin yönetimi üzerine bırakılmış olan cahil Nebi, [262] aslının bozuk ve nefsinin kötü oluşu yüzünden nimetin ve ekmeğin hakkını unuttu. Bütün bu Sultan'ın yaptıkları iyilikleri hiçe saydı. Onun muhalif ve düşmanlarıyla birleşti. Haydutları ve haramileri sık sık Sivas'ın nahiyelerine göndererek, oraların yakılıp yağmalanmasına sebep

---

(329) Kur'an-ı Kerim, 3/159.

(330) Hacı Şadgeldi'nin oğlu.

oldu. Onun bu hareketi de Amasya'nın fethinin zorlaşmasına, Müslümanların rahat ve huzur bulmalarının gecikmesine sebep oldu.

Fakat bununla beraber hainlerin ve fesatların kötülükleri, bir bakıma ilahî lütuflardan bir lütuf ve Rahmanî güzelliklerden bir güzellik idi. «*Öde zarar veren, ciğere fayda verir*» demişler.

Zaman bu şekilde akıp giderken bahar geldi. Güneş ılık bölgeye ulaştı. Gece ve gündüzün süreleri eşitlendi. Havanın tabiatı ılımlı bir hal alınca askerler ve ordular, durgunluk ve istirahatten çıkıp harekete geçtiler. Yüzlerini yazlıklara çevirdiler. O arada Ulus emirlerinin başı olan ve kendini güçlü kuvvetli hisseden Ali Paşa'nın inadı ve düşmanlığı canlandı, kötülük ve fitne çıkarma ümidi arttı. Diğer düşmanların ve muhaliflerin Sultan'a saldırısını beklemeye ve onun gâfil bir anını kollamaya başladı.

Diğer taraftan Sultan, zamanın karışık olmasından, kale halkının fesat ve fitnelerle birleşmelerinden ve Müslümanların işlerinin bozulmasından çekinip endişe ederek Tokat kalesini kuşatmaktan vazgeçip devletin kaynağı ve saltanatın merkezi olan Sivas'a geri döndü. Şeref koltuğuna ve mutluluk makamına yerleşti. Neşe sofrasını yayıp eğlenmek için harekete geçti. Katıksız şarapla yorgunluk ve hüzün ateşini göğüs alanında söndürdü. Bâde zımparasıyla ruh aynasını parlattı. Şiir (Arapça) :

«İçkinin kokusunu hüzünlü biri alırsa, o ona canlılık ve dirilik verir.

Şarabın üzerindeki kabarcıklar, onu yakut, inci ve mercanla süslenmiş gibi gösterir.»

Gümüş tenli sâkiler, şarap kadehleriyle sofrayı aydınlatmaya ve sabahtan akşama kadar ruhların lâmbasını yakmaya başladılar. [263] Şiir (Arapça) :

«Kâseyi eline aldığın zaman eli kana bulanmış gibi olur. Yanakları kor gibi kızarır.

O ceylana benzeyen sakinin elinden ışık saçılır ve yanağında güller açar.»

Güzel şarkılar, Zühre ([231]) yıldızını harekete geçiriyor, ud ve kanunun sesi, Müşteri ([232]) yıldızının aklını başından alıyordu. Ruhlar, ayyüzlülerin mırıldanmalarından ferahlıyor, kucaklar güzellerin şarkısıyla açılıp kapanıyordu. Beyt :

«Sabah içkisi sırasında çalgının inlemesi ve sakinin nağmesi, Zühre yıldızını harekete geçiriyor.»

---

(331) Nahid, Venüs yıldızı.
(332) Jüpiter.

Sultan, büyüklük tahtına ve saltanat makamına oturmuş olarak bu şekilde günlerini geçiriyor, zamanın önüne kötü olaylar çıkarmamış olmasını ganimet biliyordu. *«Allah'ın emri şüphesiz gereği gibi yerine gelecektir»* ([333]) göğünden hayır ve şer yıldızlarından hangisinin doğacağını, *«Allah her şeyden öncedir ve her şeyden sonra da olacaktır»* sayfasından hangi falın çıkacağını bekliyordu.

SEYYİDİ HÜSAM'IN EMİR AHMED VE DİĞER MOĞOL BEYLERİ İLE BİRLEŞMESİ VE ONLARI SULTAN'A KARŞI GELMEYE ÇAĞIRMASI

Tilki sıfatlı olmasına rağmen başka bir kılığa girmiş, kaplumbağa gibi başını hile ve düzen kabuğuna çekmiş olan Seyyidi Hüsam, meydanı mertlerden, ormanı aslandan boş görünce sağ ve sol cenahları düzene koyup, fitne ve fesat çıkarmak için harekete geçti. Beyt: (Arapça):

«Aslanın bulunmadığı yerde tilki rahat dolaşır.»

Arazisi imar edilmiş ve zengin bir vilayet olan Tokat'tan bir bölük insanı etrafında topladı. Emir Ahmed ve Moğol emirleri ile yazışıp mektuplaşmaya başladı. Daha önce kendisiyle görüşbirliğinde olan Nebi ile anlaşmayı yeniledi. [264] Sultan'a düşmanlık edip kin duyma konusunda önüne geleni tahrik edip kışkırttı. Alçakların ve rezillerin yaptığı gibi birbirlerine dost insanların kafalarını karıştırmaya, birbirlerine bağlı olan insanları ayırmaya, taraflar arasına fitne ve fesat sokmaya başladı. Bu işlerde başarılı oldu. Dostluğu düşmanlığa, sevgiyi nefrete dönüştürdü. Herkesi Sultan'a düşmanlık ve kin duygularında birleştirmeye çalışarak, «Şimdi yaşlı ve tecrübeli bir insan olan Hacı Şadgeldi ölmüşse, Allah'a hamdolsun, halef olarak yiğit ve genç bir erkek çocuğu bırakmıştır. O genç, cesaret ve yiğitlik bakımından babasından iki kat, hatta bin kat daha üstündür. Ulus, Kayseri, Erzincan emirleriyle Taceddin Canitî ([334]) ve diğer çevre bölgelerin yöneticileri onunla anlaşma halindeler» dedi.

Bu şekilde asılsız sözler ve boş hikâyeler anlatıyor, kendisini övüp duruyordu.

Diğer taraftan Sultan, şansın ve şanssızlığın, lûtfunun veya öfkesinin sonucu; mutluluk ve mutsuzluğun; hidayetinin ve yoldan çıkarmasının meyvesi olan ülkelerin sahibi, ulu ve yüce Allah'a dayanarak, içleriyle

---

(333) Kur'an-ı Kerim, 33/38.

(334) Karadeniz sahilinde Samsun'dan Batum'a kadar bu yerlerdeki Kommen hükümdarlarına da Melik-i Cânit, Tekfüûr-i Cânit ve hatta bazen sadece Canitî diyorlardı. (Bk. Yaşar Yücel, s. 64).

dışları bir olan, başlarını ortaya koymuş, canlarını fedaya hazır büyüklerden ve temiz kalpli kimselerden oluşan dostlarıyla, korkusuz ve endişesiz olarak tevekkül makamına sağlam bir şekilde ayağını basmış olarak ilahî güce ve Muhammed'in devletine güvenmekteydi. Ne düşmanlarının kalabalık oluşundan içinde bir korku, ne de onların gücünden kuvvetinde bir endişesi vardı. Çünkü onların durumunu, kıvrak zekâsıyla anlamış, zayıflıklarını meseleleri kolayca halleden aklıyla fark etmişti. Her ne kadar geriden kalabalık ve mükemmel görünüyorlarsa da, aslında onlar, dağılmaya ve bozulmaya yatkın bir topluluktan başka bir şey değildi. Çeşitli kabilelerden ve muhtelif sınıflardan meydana gelmişlerdi. Bâzıları kendi isteği, bazıları da zorla orada bulunuyordu. *«Uzak yollardan sana gelsinler»* ([335]) âyetinin dediği gibi bir topluluk oluşturmuşlardı. Bu yüzden herbirinin amacı ve niyeti başkaydı. Amaç ve niyet farklılığı, ayrılığın temelini oluşturur. Herkesin birer birer amacına ulaşması, menfaatlerin birbiriyle uyum sağlaması zor ve imkânsızdır. Böyle bir toplulukta ayrılık ve gayrılık hemen kendisini gösterir. Gevşeklik ve isteksizlik herkese hakim olur. Küçük bir sebep onların ayrılıp dağılmalarına kâfi gelir. Menfaatlerinin çatışması sonucunda birbirlerine düşüp birbirlerini öldürmesi ihtimal dahilindedir. Velhasıl bu tür topluluğun kalıcı ve devamlı olması mümkün değildir. Bir toplumda birlik ve beraberlik ancak, o topluluğunun mensuplarının herbirini, kendi iradelerinin dizginini mutlak bir hakimin ve etkili bir padişahın eline vermesiyle gerçekleşir. O durumda o ne söyler, ne buyurursa, herkes hiç düşünmeden ona boyun eğer. [265] Tek yöneticinin emrine uyan bir topluluk, dışarıdan birbirine uzak duran fertlerden meydana gelmiş gibi görünse de aslında birbirine sıkı sıkıya bağlı, yekvücut olur. Bunlar genellikle düşmana gâlip gelip, üstünlük sağlar. Ayrılık ve gayrılığın izine onlarda rastlanmaz.

Şimdi esas konumuza dönelim ve onu anlatmaya devam edelim :

Sultan, savaş hazırlıkları yapıp, silah ve teçhizat temin etmek için çalışırken, Nebi, Seyyidi Hüsam ve Emir Ahmed'in Artukâbad'da bir araya gelip güçbirliği ettikleri ve Sultan'a karşı koyma konusunda görüş birliğine vardıkları haberi geldi.

Bu haberi duyunca Sultan, çadırını ([336]) şehrin dışına kurdu. Nebi'ye bağlı olan Ağca-kale ([337]) tarafına yürüdü. Oraya varmaya az bir zaman kala akşam bastırdı. Sabahleyin kaleye varıp kısa bir süre içinde orayı alıp Körpe Beğ'e emanet etti.

---

(335) Kur'an-ı Kerim, 22/27.
(336) Karargâh.
(337) Artukâbad yakınında bir yer.

Sultan'ın rakipleri bu zaferin haberini duyunca birbirlerine düştüler. Herbirinin yüreğini korku aldığı için dağılıp kendi yerlerine döndüler.

O seferde alınan kale, Sultan'ın fetihlerinden ilk fethi idi.

Bahar günlerinden birkaç gün geçince Ali Paşa, Barambay kabilesi ile birleşerek fitne ve fesat çıkarmaya başladı. Fakat eline bir şey geçmedi. Gayreti ve emeği boşa gitti.

Moğolların geri çekildiği sırada Emir Mutaharten de bir ordu hazırlayıp Sivas'a yöneldi. Askerler toplandıktan sonra Zünnun'u yakalayıp Melik Ahmed'e teslim etti. Aslında onun tutuklanmasının sebebi, Sultan'la yaptığı anlaşmayı bozmak içindi. Bir süre onu Karahisar'da mahpus tuttuktan sonra, kellesini vücudundan ayırdılar.

Onun üzerine Mutahharten'in yanında bulunan Kılıç Arslan'ın adamları oradan ayrılıp Sultan'ın yanına geldiler.

Emir Mutahharten, bunu yaparken hata etti. İnsanlığın ve iyiliğin gereklerini unuttu. Çünkü o, önce kızkardeşini Zünnun'a eş olarak vermiş, sonra da onu katletmişti. Hür kişilerin mezhebinde böyle bir şeye başvurmak, büyük bir ayıp ve çirkin bir davranıştır. Üstelik bu suçu işlemekten utanacak ve arlanacak yerde Koyulhisar'a gözünü dikti. O hisar, o sırada Kılıç Arslan'ın akrabalarından Şeyh Mahmud adlı birinin eline geçti ve onun arzusu gerçekleşmedi. O sırada adamlarından birini Akşehir kalesine gönderip, kendisi de her gün Koyulhisar halkıyla savaşmaya başladı. O savaşta çok sayıda insan hayatını kaybetti. [266] Sonunda o kalenin hasretiyle yanan Emir Mutahharten'in kalbinden o istek silindi ve amacına ulaşamadı.

SULTAN'IN MOĞOL ASKERLERİYLE SAVAŞMASI, HOCA YAKUT'UN İHANETİ VE ORDUNUN DAĞILMASI

Sultan, Emir Ahmed'in babasının vilâyetine gidip orası ile yetinmesi orada huzur içinde yaşaması konusunda onunla anlaştı. Sonra kale halkı, tahılı kaleye taşımadan, zahire hazırlığı yapmadan önce kalenin girişini çıkışını kapamak için Tokat'a gitti.

Seyyidi Hüsam, Sultan'ın gelişini haber alınca kaleyi bırakıp Nebi ile birlikte Moğollara katıldı. Fitne çıkarıp kötülük ve fesada başladı. Feridun da kaçıp Sultan'ın huzuruna koştu. O sırada Tokat kalesi kuşatma altında idi.

Bütün Ulus'un birleşip Sultan ile savaşa ve kavgaya geldiği kesin olarak anlaşılınca, Sultan, nâibleri *(nevvab)* ile görüş alış-verişinde bu-

lundu. Onlar, Tokat şehrinde bir mutemet bırakmak, Sivas hududunda bulunan sarp bir dağa sığınmak ve Moğol ordusu geri döndükten birkaç gün sonra da tekrar kuşatmaya devam etmek konusunda görüş bildirdiler. O teklif üzerine Emir Yusuf Çelebi söz alarak, «Yapacağımız en doğru iş, bizim şehirden ayrılmamız ve mevzilerimizi terk etmemizdir. Karşımıza kim çıkarsa onunla savaşalım. Şehrin kendisi de bir kaledir. Yabancı bir asker burada ne yapabilir? Nasıl tutunabilir? dedi.

O cevap karşısında Sultan, «Muhammed'e Kur'an öğretilmez. Eflatun'un yanında hikmet konusunda bilgiçlik taslanmaz. Şunu kesin olarak biliyorum ki, karşıma bir düşman çıkar veya başıma kötü bir iş gelirse, benden başka kimse onun önünde durmaz» dedi ve Emir Şeyh Müeyyed'in askerleriyle kaleyi kuşatmada tutması, Emir Yusuf Çelebi'nin şehirde kalması, kendisinin de kapıkulu askerleri *(nökerân-ı hassa)* ([338]) ve diğerleriyle birlikte Moğolların geçit yeri olan kale ile Kazâbâd arasındaki yerde tuzak kurması, böylece kaza ve kaderin ne göstereceğini beklemesi konusunda karar verdi.

O sırada Emir Ahmed'in yanına gitmiş olan elçi gelerek, «Emir Ahmed, Moğolların ilerlediği haberini alınca sâhip olduğu orduyla Turhal'a geldi. Sizinle birleşerek Moğollara karşı koymak istemektedir. Yiğit askerlere ve kahraman savaşçılara sâhiptir. [267] Diğer yandan Emir Ahmed'in kayınpederi olan Kastamonu yöneticisi *(sâhib)* Emir Bâyezid de, bir bölük askeri bir naibinin emrine vererek onun yardımına gönderdi. «Durum lehinizedir» diye haber getirdi.

Bunun üzerine Sultan, derhal hazırlıklara girişti. Önemli işlerde görüşü alınan, herkes tarafından sayılıp sevilen, kendisinin de güvenip değer verdiği, daha önce de Emir Eretna'nın yakınlarından *(havas)* olan Yakut'u, görüşme yerini tespit etmek için Emir Ahmed'in yanına gönderdi.

Yakut, o tür görevleri yapan diğerleri gibi içinde tuttuğu kötülük duygusuyla Emir Ahmed'in yanına gitti. Nalı tersinden takarak, davanın şeklini değiştirdi ve «Siz, kalabalık, düzenli ve disiplinli bir ordu hazırlayarak buraya gelmişsiniz. Moğol emirleri de yeteri kadar asker ve adamla yakında bulunmaktadırlar. Sen babanın öcünü almak için bun-

---

(338) Kapıkulu askeri. yani hükümdarın şahsına ait asker. Bunlar Büyük Selçuklular ile Anadolu Selçuklularında da tımarlı asker ile birlikte ordunun esas kuvvetini teşkil etmekte idi.

Diğer asker tabiri ile de Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçuklularında olduğu gibi tımarlı kuvvetler ile devlet hizmetine girmiş aşiret kuvvetleri kastedilmiş olmalıdır. Bunların yanında icabında orduya alınan ücretli askerlerin de bulunduğu söylenir (Bk. Yaşar Yücel, s 66 vd.)

dan daha fazla güç toplayamaz, bundan daha iyi fırsat bulamazsın. Böyle bir gücü ve kalabalığı uzun yıllar bir araya getiremezsin. Eğer bugün gerekeni yapmazsan bu fırsatı bir daha ele geçiremezsin. Onu hayalinde bile göremezsin» dedi.

Bu sevdayı Emir Ahmed'in beynine yerleştirip, bu havayı onun ateşinin üzerine üfledikten sonra, «Askeriniz uzaktan görününce, ben Sultan'ın askerlerinin çoğuyla beraber kaçarım. Bu şekilde elinize fırsat geçer, fetih ve zafer kolayca sizin olur» dedi.

Sözün kısası Sultan'a bu şekilde ihanet edip, «*Kadın kılıklı erkekten hayır gelmez*» sözünü doğruladı.

Onun bu sözlerine kanan Emir Ahmed, bir haberci *(kâsıd)* göndererek, Ali Paşa'dan ve Moğol askerlerinden yardım ve destek istedi.

Sultan, bu ihanetten habersiz, Emir Ahmed ile görüşmek ve Moğollarla savaşmak için hazırlanırken, bir öğlen vakti Moğol askerlerinin gelmekte olduğunu haber verdiler. O sırada Sultan'ın askerlerinin çoğu otlatmak için atlarını serbest bırakmışlar, olanlardan habersiz istirahat halindeydiler. Moğollar gelip Sultan ile şehirde bulunan askerlerin arasını tuttular. Askerlerin bâzıları kaçtılar, bâzılarını da Moğol askerleri soydular. Şehirde karışıklık ve panik çıktı ve askerler dağıldılar.

Sultan, Âlemlerin Rabbinden yardım isteyerek 20 kadar atlı ile Moğol ordusunun karşısına güçlü bir set ve sağlam bir kale gibi dikildi ve onlarla savaşa tutuştu. O sırada etrafına 300 atlı toplandı. Fakat karşı tarafın atlı sayısı yaklaşık 6 bin kadardı.

[268] Sultan, yanında bulunan az sayıda askerle yeniden saldırıya geçti. Moğolları yerinden oynatarak geriletti. Üzerlerine yürüyünce onlar, dağılıp kaçmaya başladılar.

Sultan, kılıcını onların göğsüne saplamak ve hepsine ölüm şerbeti içirmek için arkalarından koşmak istediyse de Hoca Yakut onun atının dizginini tutarak, «Ali Paşa 3 bin süvari ile filan yerde pusuda beklemekte. Bizi hile ile oraya çekiyorlar. Oraya vardığımızda hepimizi yok edecekler» dedi. Böylece hile ve yalanla Sultan'ı yolundan alıkoydu.

Bu söz amacına ulaşıp maksat hâsıl olunca Sultan atının dizginini çekti ve durumu öğrensin diye pusu kurulan yere bir atlı gönderdi. Moğol ordusu, taraftarları ve destekçileriyle birlikte hezimete uğrayıp orada akan büyük bir sudan karşı tarafa geçmiş oldukları ve arayı bir hayli açtıkları için Sultan onların peşinden gitmeyi uygun görmedi.

Atından inip bir saat kadar dinlendi. O sırada Emir Ahmed'in ordugâhı tarafından bir toz kalktı. Sultan'ın adamlarından bazıları onu as-

ker, bâzıları da Moğolların hayvanları sandılar. Sonunda tozun arasınki birkaç atlıyı fark ettiler. Onlar Moğolların yanına giden Emir Ahmed'in askerleriydi. Moğollar da birkaç askerini Emir Ahmed'in yanına gönderince Emir Ahmed'in ihanet ederek Moğolların tarafına geçtiği açığa çıktı.

Sultan, işin aslını öğrenince atına bindi. Orduyu düzene koyup safları teşkil etti. O sırada Hoca Yakut, Emir Ahmed ile yaptığı anlaşmaya uyarak, Ahi Nevruz ve Hoca Beğ ile bir olup ordunun büyük bir kısmını baştan çıkararak onların dağılmalarına sebep oldu. Bu hile ve düzenin sonunda Sultan 60 kadar atlı ile ordusundan ve adamlarından uzak düştü. Kale kapısında bulunan Emir Şeyh Müeyyed'in yanında bulunan askerler de ordudaki bu dağılmayı görünce onlar da kaçış yolunu tuttular. O sırada karşı taraf da iki grup halinde harekete geçti. Emir Ahmed ordusuyla Sivas yolundan, Moğol ordusu da başka bir yoldan gelip kendini gösterdi.

İki taraftan kalabalık orduların saldırısına uğrayan Sultan, yanında bulunan az sayıdaki askerle onlara karşı koyamayacağını anladı. Artık cesaret gösterecek durum kalmamıştı. Yerinde gösterilmeyen cesaret aklen ve şer'en yerilmiştir. Bu konuda, *«Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın»* ([339]) buyurulmuştur. Mecburen atının dizginini geriye çevirdi. Yol çok dar ve taşlık olduğu için ansızın Sultan'ın atının ayağı tökezleyip kayınca Sultan, yere düştü.

Sultan, attan düşerken zırhlı olduğu için Yaradan'ın inâyetiyle uzuvlarına herhangi bir zarar gelmedi. [269] Doğrulup etrafına bakınca, emirlerden Bâyezid adlı birinin atını tutup binmek isterken Sultan ondan alıp kendisi bindi. Yanında bulunan birkaç kişiyle Emir Ahmed'in ordusuna yetişti. Oraya varınca yolun tutulmuş olduğunu ve oradan geçmenin imkansız olduğunu anladı.

Adamları durumu öyle görünce, topluluk bağlarını koparıp herbiri bir tarafa gitti. Orada Sultan'ı tek başına bıraktılar.

Durum bu noktaya gelince Sultan, hislerine hâkim oldu. Âciz kalanların yardımcısı ve şaşıranların yol göstericisi olan Yüce Allah'tan yardım isteyip, yıldızlar kadar kalabalık olan düşmanların içinden güneş gibi tek başına atının üzerinde yola düştü. Önüne çıkan safları yarıp şimşek gibi çakmaya başladı. Gücünün ve kuvvetinin üstünlüğüyle önüne geçen herkesi ya öldürdü ya da kaçırdı. Hepsini korku ve dehşet çukuruna atıp doğru yoluna devam etti .Timsah gibi azgın denizden çıkıp rüzgâr gibi selâmet sahiline ulaştı. Düşman askerlerinden hiçbiri, ona

(399) Kur'an-ı Kerim, 2/195.

yaklaşıp onunla savaşmaya cesaret edemedi. Sadece uzaktan ok atmakla yetindiler. Onların hiçbiri de Allah'ın yardımıyla Sultan'a değmedi. Sultan, keskin kılıç ve hedefini sapıtmayan ok gibi yoluna devam etti. Şiir (Arapça) :

«Etrafı çevrili alanda aslanlar gibi dolaşır.

Savaş meydanlarında elinde mızrak, düşmana göz açtırmaz.»

Onun o hareketlerini gören düşmanların vücutlarını titreme aldı. Onlara şaşkınlık hâkim oldu.

O sırada ileri gelenlerden *(havas)* bir kısmı gelip Sultan'a katıldı. Sultan onu uğurlu sayarak, yüksek bir yere çıkıp kendisini emniyete aldı.

Güneş sararmaya yüz tutunca, savaşın zahmetinden ve vuruşmanın yorgunluğundan bir an olsun kurtulmak için kendisini bıraktı. Tam dinlenecekken ansızın düşmanlar bastırdılar. Sultan'ın adamlarından *(nöker)* herbiri bir yana dağıldı. Zırhı ve silahı düşmanın eline geçti. Bir defa daha tek başına kalan Sultan, çarpışıp vuruşmadan başka çıkar yol göremedi.

Okluğundan birkaç ok çekerek yola koyuldu. Yolda atı yaralanmış, yaya giden Dulkadiroğlu'nun adamlarından birine rastladı.

O adam, Sultan'ı acele yol alırken görünce, onun arkasında düşman olduğunu anladı, korkup titremeye başladı. [270] Sultan'a dönerek, «Bu kadar kişi, sizin ekmeğinizi yeyip, sayenizde huzura kavuştuktan sonra iş başa düşünce korkup dağıldı. Ben devletinizin iyilik ve bağışlarından ümitliyim. Size hizmet etmeye, bağlanmaya hazırım» dedi.

Sultan, ona ilgi gösterip iltifat etti. Bir süre yürüyünce Ebu Bekir'in oğluna rastladı. O da kendisine katıldı. Akşam olunca bir yaya gördüler ve ondan durumu sordukları zaman, «Bu yolda düşman çok. Başka bir yola saparsan iyi olur» cevabını aldılar.

Onun üzerine o yoldan çıkıp dağlık bir yola saptılar. Geçilmesi zor, karanlık ve dar bir geçide varınca atlarından indiler.

O sırada ayağının altı şişip, şiddetli ağrı yaptığı için Sultan, yayına dayanarak yol almaya başladı. Güneş doğup ortalık aydınlandığı zaman, etraflarına bakınca kendilerini Tokat yakınında buldular. O zaman yanlış yolda olduklarını anlayıp bir ormana girerek saklandılar.

Aradan bir süre geçince Sultan, Dulkadir'in adamına (nöker) «Adın ne?» diye sorunca «Halil» cevabını aldı. Sultan onun adını kutlu sayarak ona ilgi ve sevgi gösterdi ve «Sen bana bağlanıp dostluk ve arkadaşlığın gereklerini yerine getirdin. İnşallah bu iyiliğinin ve fedakârlığının karşılığını görürsün» dedi.

Aradan bir süre geçince genç adam. «Ben açım. Açlığa hiç tahammülüm yok. Eğer yiyecek bulmakta biraz daha gecikirsem, korkarım öleceğim» diye konuştu. Sultan ona nasihatte bulunup teselli etmeye çalıştıysa da fayda etmedi. Onun yatışmadığını gören Sultan, «Kalk şehre gidip sana yiyecek bulalım» deyince genç adam, «Moğol askerleri dağı ve ovayı tutmuşlar. Şehre giderken onların eline düşmemiz kuvvetle muhtemel» karşılığını verdi.

Sözün kısası gencin ne sabredecek gücü, ne de dışarı çıkacak cesareti vardı. Sonunda o bölgede bulunan bir köye gidip yiyecek aramaya karar verdi.

Sultan, her ne kadar ona engel olmaya kalktıysa da başarılı olamadı. [271] Kurt gibi acıkmış olan zavallı, diken üstünde duruyor, mide ve bağırsaklarının gurultusu göklere çıkıyordu. O sırada yanlarında bulunan yaya adam, bir parça ekmekle peynir çıkarıp Sultan'a uzattı. Sultan onun hepsini genç adama verdi.

Onu yeyince gencin açlığı biraz yatıştı. Nefs-i emmâre'si (340) sâkinleşti ve adam bir süre sızlanmayı bıraktı. Fakat aradan bir müddet geçince, «Benim işim bu kadar yiyecekle görülmez» dedi.

Sultan, sözün fayda etmeyeceğini ve durumun kötüleşeceğini anlayınca atına binip Seyyid Ebu Bekir'in oğlunun siperini ve okluğunu aldı. Ona yay ile birkaç ok bırakarak atını sürdü. Dar ve sarp bir yere varınca önden iki atlı ile birkaç piyadenin yol aldıklarını görünce geri dönüp durumu yanındakilere anlattı ve «Siz peşimden gelin. Ben onlara saldıracağım. Eğer onlar Moğol askerleri iseler, iki atla birkaç silaha sahip oluruz, böylece gücümüz artar. Yok eğer bizim adamlarımız iseler, bu bizim için daha iyi olur» dedi. Hiç vakit kaybetmeden onların üzerine yürüdü.

Atlılar kaçmayı tercih ettiler. Orada kalan yayalar Sultan'ı tanıdılar. Sultan onlardan, atlıların kimler olduğunu sorunca, «Emir Pir Ali'nin adamları» dediler. Onun üzerine Sultan, «adları ne?» dedi. Onlar korktukları için değişik adlar söylediler. Sultan, onların söylediği isimle onları çağırınca onlar kaçmaya devam ettiler. Sultan geri dönüp yayalara, «Bana yanlış ad mı söylediniz?» diye sorunca, «Evet» cevabını verdiler. «Birinin adı Laçin. Biraz önce biz onun adını saklamıştık» dediler.

Sultan, tekrar kaçanların arkasından at koşturdu. Yaklaşınca bu adla çağırdı. Kaçan kişi adını duyunca geri dönüp Sultan'a selam verdi. Arkadaşını da beraberinde getirerek Sultan'ın sağlığı için dualar etti.

---

(340) Nefs-i emmare: İnsanı kötü işlere sevk eden maddi ruh (Ame charnelle).

Silahı ve yüküyle ormanda yaya kalmış olan bir genç de onlara katıldı. Böylece 10 kişi oldular.

O sırada Sultan, atı iyi olan Pir Ali'nin adamını Sivas'a koşturdu. Güvenmeleri için özel yüzüğünü ona verdi.

Bir süre daha at sürünce Emir Şeyh Müeyyed'e yetiştiler. O da yanında bulunan birkaç kişiyle Sultan'a katıldı. İkindi namazı vaktinde Yıldız kalesine ([341]) vardılar.

[272] Kaleye girince her zaman açlıktan şikayet eden Halil'e Sultan, kendisine getirilen bütün yiyecekleri verdi. Halil, kör ördek gibi önüne ne konduysa tuzlu tatlı demeyip yedi.

O akşam Emir Yusuf Çelebi'nin adamları birkaç at getirdiler. Böylece 20 süvari olan Sultan ve adamları yola koyuldular. Sabah olmadan önce Sivas'ın kapısına vardılar.

Daha önce şehir halkı kale kapılarını sıkıca kapamışlardı. Sultan'ın yüzüğünü getiren haberci (kâsid), onun geleceğini bütün şehir halkına duyurmuş, onları yardıma hazır hale getirmişti.

Ahmedek kapısından şehre giren Sultan'a halk sevgi gösterilerinde bulundu. Onun varlığının selâmeti için Yüce Allah'a dua ettiler. Muhtaçlara sadaka verdiler. Bu tür olaylar ve hareketler bir gece, bir gündüz boyunca arkası kesilmeden devam etti.

Hiç şüphe yok ki, üstün bir gayrete, olgun bir nefse sâhip olan, doğruluğu ve şanı hedef almış bir kimse, hiçbir zaman şahsiyetsizliğin zaafına ve düşkünlüğün girdabına kendini kaptırmaz. Tehlikeli ve zor durumlarda kendini olayların ve felaketlerin içine atmaktan çekinmez. Ekmeğini aslanın ağzından ve arzusunu kılıcın sapından çeker alır. İnsanlığın ve yiğitliğin gereklerini yerine getirir. Çünkü «*Tembel, bal yiyemez.*» Şiir (Arapça) :

«*İş yapma azmim beni işleri yapmaya itiyor. Fakat en hafif bir işin de bir ağırlığı var.*

Ben çalışma yolunu tuttuğum zaman büyüklerin bana yapacağı az bir bağış da yeterli olur.»

«*Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz*» ([342]) müjdesinden mahrum olanlar, iradelerinin dizginini başka birinin eline verenler, benliklerinin esiri ve kölesi olan kimseler, «*İşte on-*

---

(341) Yıldızeli için bk. Uzunçarşılı, Sivas şehri, s. 12; Taeschner, Wegenetz, I, tablo 28; Tayyib Gökbilgin, XV. ve XVI. asırlarda Eyâlet-i Rum, VD VI, s. 53 vd.

(342) Kur'an-ı Kerim, 29/69.

lar hayvanlar gibi, hatta daha da sapıktırlar» ([343]) sınıfında kalırlar ve sapıklar grubuna girerler. Bunlar, akıl ve mantığı kendilerine rehber edinmiş olanların dışında kalan, dünya nimetleri için başkalarının eline bakan ve kendi menfaati uğruna herşeye başvuran insanlar için söylenmiştir.

Hiç şüphesiz yöneten ile yönetilenler arasında büyük fark vardır. Halkın rahatı ve mutluluğu için çalışmak zor ve yorucu bir iştir. Hedef yüceldikçe ona ulaşma zorluğu da o ölçüde zorlaşır. Bu konuda bir hadis şöyle diyor : *«Cennetin çevresinde hoşa gitmeyen şeyler vardır.»* [273] Eğer dalgıç, timsaha yem olmaktan korkarsa, denizin dibindeki şahane inciyi elde edemez. Denizin dalgalarından çekinen tâcir *(bezirgân)* hiçbir zaman kârın yüzünü göremez.

Bunları anlatmamızın sebebi, akıllı kimselerin, esir olarak yaşamayı ve alçaklara muhtaç olmayı ölümle bir saydıklarını göstermek içindir. Acı ve keder içinde geçen anlar, ömürden sayılmaz ve hayatın içine katılmaz. Bu konuda şu hikâyeyi anlatalım : Tarih kitaplarında şöyle naklederler : Eski zamanlarda ve geçmiş devirlerde çoluk çocuk sâhibi, fakir ve zor geçinen bir adam vardı. Yiyecek, içeceğini temin edemiyor, ömrünü mihnet ve darlık içinde geçiriyordu. Uğursuzluk yeli onun başına toz saçıyor, kötülük rüzgârı, geçim harmanını kül ediyordu. Mum gibi, kendi yiyeceğini kendi bedeninden yapıyor, gözlerinin yaşı eksilmiyor, ciğerinin kanı akmaya devam ediyordu. Yanık kalbinden ve köz olmuş ciğerinden başka kebap bulamıyordu. Zamanın olaylarına karşı boğuşup direniyor, halini dosttan düşmandan saklayarak şöyle diyordu : Şiir :

«Vallahi, 'Aç olan ister' sözüne rağmen hiçbir zaman ekmek için kimsenin kapısına gitmedim.»

O durumda yaşarken, bir gece, gök gibi alemin altını üstünü dolaşmış, güneş gibi dünyanın kurusunu yaşını görmüş bir yolcu onun misafiri oldu. Birlikte oturup hazırda ne varsa yedikten sonra sağdan soldan konuşmaya başladılar. Sözü yolcu alarak, «Hindistan diyarında havası ve suyu hoş, geliri ve nüfusu çok bir şehre vardım. O şehir, ayyüzlülerin saçı gibi gönül okşuyor, eşi ve benzeri olmayan cennete benziyordu. Geçim kolay ve her türlü nimetin kolayca elde edilebileceği bir yerdi. *«Orada yükseltilmiş tahtlar vardır. Yerleştirilmiş kâseler. Sıra sıra yastıklar. Serilmiş yumuşak tüylü halılar vardır.»* ([344]) Şiir (Arapça) :

«Bu hava, hiçbir zaman bu kadar güzel olmamış. Bu kadar insana huzur vermemiş.

---

(343) Kur'an-ı Kerim, 7/179.
(344) Kur'an-ı Kerim, 88/12 - 16.

O, bizim gittiğimiz her yere gidiyor, bizim dolaştığımız yerde dolaşıp göğe yükseliyor.»

O şehrin suyunun bir özelliği de ondan bir yudum içenin sağlık ve huzur içinde yüz yıl ömür sürmesi [274] Hastalık nedir bilmemesi sakatlık ve sızının onun vücuduna girmemesiydi. *«Onun katkısı, gözdelerin içtiği yüce kaynaktandır»* ([345]) dedi.

Ev sahibi, bu hikâyeyi işitince, her ne kadar *«Vatan sevgisi imandandır»* sözü doğru bir söz olsa da onun başka bir durum için söylendiği kesindir. Yolcunun söyledikleri akla ve mantığa uygun. *«O, kendiliğinden konuşmamaktadır»* ([346]) işareti, onun delili için yeterlidir ve benim gibi emniyet ve huzur bulmamış olanlar için söylenmiştir. Çünkü sofrasında ekmeği, bardağında suyu olmayan, geceyi bir lokma yemeden geçiren benim için vatan gurbet, ev ise sıkıntı ve üzüntü yeridir. Yiyecek sıkıntısı ve açlık çekerek burada yaşamak, dostun düşmanın eline bakarak onlardan hakaret görmek, çok acıdır. Bu yaşama kisvesi altında ölmek demektir. Şiir :

«Ey Sadi, her ne kadar vatan sevgisi doğru bir şey ise de, burada doğdun diye sıkıntı içinde ölecek halin yok ya.» ([347]

Eğer yer değiştirme ve göçte fayda bulunmasa ve yolculuk çıkar yol olmasaydı, varlığın özü ve yaratıkların seçkini Muhammed, Mekke'den Medine'ye göç etmez, *«Yolculuk ediniz, kazanınız ve tecrübe sahibi olunuz»* diye buyurmazdı. Onun bu sözüne Kur'an-ı Kerim'in şu âyeti kesin bir kanıttır: *«O, size yeri boyun eğer yaptı. Haydi onun omuzlarından yürüyün ve Allah'ın rızkından yeyin. Sonunda dönüş O'nadır.»* ([348])

Şiir (Arapça) :

«Göç et, sonra da Allah'tan yardım iste! Varacağın yerde faydalı şeyler bulacağın kesin.»

Bunları söyledikten sonra Hindistan'ın yolunu tuttu. Gece gündüz demeden menziller aştı. Şehirden şehire geçerek, sonunda o şehre vardı. Şehre girmeden önce yolu oranın mezarlığına düştü. Birkaç mezar taşının üzerindeki tarihlere göz atınca oradakilerin hepsinin de 5 veya 6 yıl yaşadıklarının yazılı olduğunu gördü. Şaşkınlık içinde kendi kendine, «Yoksa bu mezarlık çocuk mezarlığı mı?» diye sordu. Fakat bir iki tane 30, 40 rakamı gördü. İki yüz mezarda da aynı rakamları görünce oranın

---

(345) Kur'an-ı Kerim, 83/27 - 28.
(346) Kur'an-ı Kerim, 53/3.
(347) Şeyh Sa'di'nin Gülistan'ından.
(348) Kur'an-ı Kerim, 67/15.

çocuk mezarlığı olmadığını anladı ve büyük bir üzüntüye kapılarak şöyle dedi : [275] Mısra :

«Ne yazık, yol çatal ve zahmeti çok!»

Gördün mü, yolcu beni nasıl da kandırdı? Yalan söyleyerek, 'Bu şehrin insanı yüz yıl yaşar' dedi. Dediğinin tersi çıktı.»

Bunları söyledikten sonra geri dönmek istedi. Fakat sonra aklı başına geldi ve «Uzun bir yolculuk yaparak bu kadar zahmet çektim. Şehre gidip birkaç gün dinleneyim. Sonra vatanıma dönmek için yola çıkayım!» dedi.

Şehre girip, büyük ve mamur bir şehirle karşılaşıp orada küçük, büyük, şeyh ve çobandan oluşan kalabalık bir nüfus görünce içi rahatladı. Kumaşçılar çarşısına *(bazar-ı bezzâzân)* girdi. Orada yaşlı bir adam gördü, gidip yanına oturdu. Bir süre geçince yüzünü yaşlı adama çevirerek, «Benim bir meselem var. Eğer onu çözümünde bana yardımcı olursan, aklımın sayfasındaki pası silmiş, bu garibi sevindirmiş ve ona büyük bir iyilikte bulunmuş olursun» deyince, yaşlı adam, «Eğer elimde bir şeyse, memnuniyetle yaparım» diye karşılık verdi. Onun üzerine yolcu meseleyi ona anlattı. Yaşlı adam konuşmaya başlayarak, «Bizde şan ve şerefle, mutluluk ve sevinç içinde yaşanmış olan hayatı hayat sayarlar. Geçim sıkıntısı, darlık ve çile içinde geçen ömrü ömür saymazlar, onu ölümle bir tutarlar» dedi. Bu konuda şair şöyle söylüyor: Şiir:

«Ölüm, sabretmek, sıkıntı çekmek ve acı tatmaktan daha iyidir.»

SULTAN'IN MOĞOL ORDUSUNUN ÜZERİNE YÜRÜMESİ, ONU YENMESİ, ÇOK MİKTARDA GANİMET ELE GEÇİRMESİ

Sultan, ikbal kaynağına ve büyüklük merkezine dönünce, emirlerin ve devlet erkânının durumunu araştırıp soruşturdu. [276] Onların vaziyetlerinin nasıl olduğunu öğrenmek istedi. Emir Pir Ali, Bâyezid ve Emir Veled'i tutukladıklarını, Moğol emirlerinin Seyyidi Hüsam'a büyük ümitler bağladıklarını, fakat onda beklediklerini bulamadıklarını, ellerine boş ve asılsız sözlerden başka bir şey geçmediğini, onların Emir Ahmed'den de aynı şeyi gördüklerini, onlarla bir olmaktan pişmanlık duyduklarını, üzgün ve umutsuz geri döndüklerini, Emir Pir Ali'yi Ağca kale'ye götürdüklerini, kale halkı vefa ve kadirşinaslık şartlarını yerine getirerek kaleyi koruduklarını anlattılar.

Emir Pir Ali'ye o yüzden eziyet etmesinler diye Sultan, kaleyi Körpe Beğ'den alıp başka birine verdi. Bu haber Moğollara ulaşınca onlar, Emir Pir Ali'yi serbest bırakıp Sultan'a gönderdiler. Özür ve af dilediler.

O günlerde etrafta çıkan karışıklık ve isyanlara, dahilde ve hariçte başgösteren ihanet ve komplolara rağmen, Sultan, adamlarını ve askerlerini korumada üstün bir gayret ve yorucu bir çalışma gösterdi. Vilayetin üzerine dev gibi çökmüş, fitne ve fesat çıkararak müslümanlara eziyet eden bir Moğol birliğinin üzerine saldırdı. Onlardan 600 at, 30 bin koyun, 300 deve ve 2 bin sığırı ganimet olarak aldı. Başka yerlerde ele geçirilen maları da ona katarak hepsini askerlerine dağıttı.

Ona Davud Beğ'den de 30 kadar Arap atı getirdiler. Onları da emirlerine ve kapı kulu askerlerine (nökeran-ı hassa) paylaştırdı. Böylece askerlerin durumunda tam bir iyileşme gözlendi. Onların gücü ve kuvveti arttı.

Sultan, savaş günü atının önüne geçmiş ve ondan başka suçlar da işlemiş olan Kör Bâyezid'i bağışladı. Onun kusurlarına göz yumdu. Gönlünü alarak Zara ve Todurga ([349]) vilayetini dirlik *(soyurgal)* olarak ona bıraktı.

Sultan, onların yardımına ve desteğine değil, ilahî güce dayanmış, Allah'ın yardımıyla kendini tek başına, güçlü bir ordunun arasından selâmete çıkarmış, o tehlikeli durumdan kurtarmıştı. [277] Fakat o gevşek kimseler, ihanette bulunarak yedikleri ekmeğin ve tuzun hakkını yerine getirmemişlerdi.

O olay her ne kadar fesatların ve kıskançların kötülüklerinden doğmuş gelip geçici bir göz ağrısı idiyse de, diğer yandan Sultan'ın tek başına verdiği mücadelenin ve gösterdiği gayretin korkusu ve heybeti, düşmanların kalbinde büyük bir iz bırakmış, muhaliflerinin ödünü patlatmıştı. Ondan sonra herkes, eğer Moğol emirleriyle Emir Ahmed anlaşıp bir araya gelmeseydi ve Sultan'ın askerleri de ihanet etmeseydi, kimse Sultan'ı yenemezdi diye düşündüler. Gerçekten de Sultan o savaşta korkunç bir sel ve hızlı bir rüzgâr gibi kendini Emir Ahmed'in ordusunun üzerine atmış, dalgalı bir denize ve hızlı akan bir nehire benzeyen düşman ordusunun önünü kesmiş ve o tehlikeden canını kurtarmış, sayısı 3 bine varan düşman atlısından hiçbirinde peşine düşüp onunla savaşacak cesaret kalmamıştı. Böyle bir olayı Âdem'den günümüze kadar kimse görüp işitmemiş, hiçbir padişahın öyle bir şey yaptığı anlatılıp nakledilmemişti. Onun gösterdiği bu yiğitliğin ünü, sıradan ve seçkin bütün insanların diline düşmüş, basit insanlar, şerefli kişiler, âsiler ve mutiler, onun üstünlüğünü kabul etmişler, yiğitliğinin mükemmelliği ve cesaretinin fazlalığını her yerde anlatır olmuşlardı.

---

(349) Zara ile yakınındaki Todurga için bk. Taeschner, Wegenetz, II, s. 3.

Sultan, o savaşta kendisine katılan Halil'e ilgi ve sevgi gösterdi. Ona *hil'at* ve dirlik *(ikta)* verdi ve adını *Yoldaş* [350] Halil koydu. Beyt (Arapça):

«Cömert kimseler, cömertlik yaptıkları zaman evlerinde ağırladıkları misafirleri onu her yerde anltaırlar.»

Diğer yandan Sultan, ihanet edip yenilgiye sebep olmuş olanlara kötü davranmadı. Suçlarına göz yumup onları görmezden geldi. Yalnız konuşurken nasihat kisvesi altında onlara laf dokundurdu ve «Bizim askerin masraflarına katlanmaktan, onlara yardım ve destek görevini üslenmekten amacımız, düşmanla karşılaşacağımız günü düşündüğümüz içindir. Bizimle aynı sofrayı paylaşan ve arkadaşlık eden kardeşlerimizin, savaş anında aynı zamanda kendi işlerinin de yoluna girip kendilerini de kurtaracaklarını düşünerek bizimle işbirliği etmeleri, yardım ve destek vermeleri, herbirinin gücünün yettiği, elinin erdiği kadar ileri atılıp mücadele etmesi gerekir. Böyle yaparlarsa yedikleri ekmeğin ve dostluğun hakkını vermiş olurlar. Dost düşman herkesin yanında başları dik gezerler. [278] Sâdece bolluk, refah ve rahat günlerinde dostluktan dem vurup gelire ve kazanca ortak olmazlar, savaş gününde de savaş alanını düşmana bırakıp kaçmazlar. Zaten bizim diğer zamanlarda kimsenin yardım ve desteğine ihtiyacımız yok. Her durumda bizim koruyucumuz ve hâmimiz, şanı yüce ve ihsanı bol olan Allah'tır. Herkes O'nun gücüne ve desteğine elini uzatır, onun nimetinden ve ihsanından yardım bekler» dedi. Beyt (Arapça):

«Dostluk düşmanlıktan daha iyidir. O, zor günlerde belli olur.»

Şiir:

«İyi gününde sana gelip dostluk ve kardeşlik lafı edeni dost sayma.
Dost, zor ve dar günlerde dostun elini tutan kimsedir.»

Sultan'ın saltanat tahtına, şeref ve yücelik makamına oturduğunu, askerlerinin toplandığını, işlerinin yoluna girdiğini haber alan Emir Ahmed, alttan alıp tevazu göstermeye başladı. Onunla mektuplaşıp yazışmaya niyet etti ve «Ben ordumu Sultan'a yardım etmek ve onu desteklemek için getirmiştim. Onun emirlerini yerine getirmek için el pençe divan durmuştum, Moğol ordusu araya girdiği için sizinle birleşip buluşmak mümkün olmadı. Mecburen onların arasında kaldım. Yoksa benim onlarla ne işim, onların benimle ne ilgisi var» dedi.

Bu tür hilelere başvurarak, ikiyüzlülük ve samimiyetsizlik yolunu seçti.

---

(350) Bu kelime için bk. Yaşar Yücel, s. 69.

Sultan, bu sahte davranışlarına rağmen, ona iltifatlarda bulunarak gönlünü almaya çalıştı.

Seyyidi Hüsam Moğollarla işbirliği yaptığı için elinde bulunan Karahisar-ı Nevas'ı (351) Ali Paşa'ya bıraktı ve Tokat'a gitti. Kule Şeyh Necib'in elinde bulunuyordu. Eğer o istese, Seyyidi Hüsam'ı oradan uzaklaştırır, oraya girmesine izin vermezdi.

Moğollara dayanıp güvenince Seyyidi Hüsam'ın beyni sulandı. Kafasında iktidar ve idare yelleri esmeye başladı. Şeyh Necib'i tutuklayarak, zor ve şiddete başvurup kaleyi ondan almak istedi.

Kule halkı, kaleyi koruyup savunmada mertçe ayak diredliler. Seyyidi Hüsam'ı oraya sokmadılar. Daha sonra Şeyh Necib, kale kapısına gelip, oranın Seyyidi Hüsam'a teslimi için çaba harcadıysa da fayda vermedi.

[279] Seyyidi Hüsam, eğer orayı almakta israr ederse, davanın zorlaşacağını, Sultan'ın harekete geçeceğini, kendisinin büyük bir bela ile karşı karşıya geleceğini anlayınca Şeyh Necib'i serbest bırakarak Emir Ahmed'in yanına gitti. Onunla Sultan arasında elçiler gelip gitti. Sonunda Gomonat'ın Sultan'a bırakılması, Tokat alındığı zaman da iki taraf arasında taksim edilmesi konusunda anlaşmaya vardılar.

O sırada Emir Veled esaretten kurtularak Sultan'ın yanına geldi.

Sultan, Amasya kulesini almak üzereyken, fesatların çıkardıkları karışıklıklar ve hainlerin ihaneti yüzünden, Emir Ahmed ile anlaşma yaparak onunla iyi geçinme mecburiyetinde bırakıldı. Bu olaylar sonbahar günlerinin sonunda oldu (352).

EMİR AHMED'İN BİR DEFA DAHA TURHAL'A GELMESİ HIYANET VE İHANETTE BULUNAN AHI NEVRUZ İLE DİĞER EMİRLERİN KAÇMASI

Sultan, Gomonat'a gidip oranın imar edilmesi için emir verdiği bir sırada Emir Ahmed'in hazırlık yapıp Turhal'a geldiği, savaşma ve vuruşma niyetinde olduğu, Moğolların Caungar kabilesinin orada hazır olan askerleriyle ona katıldığı haberi geldi.

Sultan, konuşup danıştıktan sonra derhal harekete geçmeye ve onlarla savaşmaya karar verdi Emirlerden ve nâiblerden bâzıları isteme-

---

(351) Diğer eserlerde Karahisar-ı Yavaş veya Karahisar-ı Bevas olarak da geçen bu yer, Niğde hududunda bulunmaktadır (Bk. Yaşar Yücel, s. 70).

(352) 1382 yılı.

yerek o karara uydular ve «Doğrusu odur ki, biz yerimizden ayrılmayalım. Eğer o karşımıza çıkarsa savaşalım! Yok eğer geri dönerse, o zaman yenilmiş sayılır» dediler.

Sultan onların isteğini kabul etti. Şeyh Necib'den asker istemeye karar verdi. Onunla birleştiği takdirde, Emir Ahmed'in Tokat'tan geçemeyeceğini düşündü.

Bu önemli iş için Ahi Nevruz'u Şeyh Necib'in yanına gönderdi. Ondan önce de Şeyh Necib'in dayısı Sultan'ın yanına gelmişti. Böylece birlik ve beraberlik için adımlar atılmış oldu.

Ahi Nevruz oraya varınca hile ve yalana başvurarak, Şeyh Necib'i verdiği karardan dolayı pişman etti ve onun hevesi kursağında kaldı.

Ahi Nevruz geri dönerken Tokat'tan geçmiş olan Emir Ahmed, ona yetişti. Sultan'la beraber olan Türkmenlerden bir bölük hareket halindeyken, karşı tarafın askerlerine yaklaştı. [280] Konaklayacakları sırada karşı tarafın askerleri geldi. İki taraf arasında nehir vardı. Nehrin bir yakasında Sultan, diğer tarafında da muhalifleri saflar kurdular. İki ordu arasındaki mesafe daralınca Sultan'ın emirleri ihanet ederek atlarının dizginlerini geri çevirdiler. Ahi Nevruz, Feridun, Bâyezid ve Osman Beğ Dulkadir, adamlarını da yanlarına alarak kaçış yolunu tuttular. Sultan'ın iki cenahı hezimete uğrayınca, merkezde bulunan birkaç kişi de dayanamayarak kaçmayı tercih etti.

Tek başına kalan Sultan, askerlerden gördüklerini yanına çağırarak mücadeleye devam etti.

İş işten geçip dayanma gücü kalmayınca Sultan da zarurî olarak askerlerinin peşinden yola düştü. Yanında bulunan 5 atlı ile düşmana karşı koyarak yoluna devam etmeye başladı.

Aradan bir süre geçince Sultan'ın önünde bir bölük atlı göründü. Sultan'ı tanımayıp kendilerinden biri sanarak, «Atınızı sürün, düşman yakında» dediler.

Onlar, Ahi Nevruz ve diğerlerinin peşinden takip için gitmiş, onlardan çok miktarda ganimet alarak geri dönmüş olan bir birlikti.

Sultan ve adamları, işin aslını öğrenince kılıçlarını çekip onların peşlerine düştüler. Hepsini bozguna uğratarak bâzılarını öldürüp, bâzılarını yaraladılar.

Daha sonra atlarını büyük bir süratle sürdüler. Arkalarından gelen düşmanlar, oradaki ölüleri görünce korkup geri döndüler. Diğer yandan Sultan ihtiyatlı bir şekilde yol alıyordu. Rüzgârın bile zorlukla geçtiği

düşüncenin bile zor geçeceği dar bir geçide varınca Sultan'ın adamlarından birini okla vurup yere serdiler.

Aradan bir süre geçip ortalık yatışınca o geçidi tutanın köylüler olduğu, onların o bölgede karışıklıklar çıkardığı anlaşıldı, Sultan onların üzerine yürüdü. Hepsini o geçitten uzaklaştırarak oradan geçti.

Ortadan kurtulunca Yıldız kalesine vardılar. Ahi Nevruz'u sordukları zaman, «Buraya konaklayıp atlarına yem verdikten sonra hareket etti» cevabını aldılar. Onlardan biri, «Ahi Nevruz adamlarına, bu sefer de Sultan'ı düşmanın arasında bıraktık. O ve adamları kurtulup savaş alanından sağ olarak çıkamamıştır, dedi» diye haber verdi ve buna benzer şeyler anlattı.

Daha sonra Sultan, kendisinin sağ salim devletin merkezine döndüğünü bildirmek için Sivas'a bir haberci (kâsıd) gönderdi. O sırada Şeyh Misafir, Sultan'ın yanına gelerek, «Pir Ali ve biz göz yaşı dökerken, Ahi Nevruz, Bâyezid ve diğer fesatlar gülüp eğlenmekteydiler. Allah'a şükürler olsun ki, onların beklediklerinin tam tersi oldu. Mesele, sizin kullarınızın ve devletinizi isteyenlerin isteği doğrultusunda çözüldü» dedi.

[281] Bu olaylar olurken, Emir Ahmed'in adamları, Sultan'a bağlı Türkmenlere saldırarak, onların mallarını yağmaladılar. Daha sonra dağınık halde bulunan Türkmenler bir araya gelerek, onların yolunu kestiler. Zorlu bir savaştan sonra onları yenilgiye uğratarak, 300 kişiyi öldürdüler.

Bu olaylarda Sultan'ın adamlarının gösterdiği gevşekliğin sebebi, Sultan'ın kendi düşüncesine göre değil de emirlerin sözüne göre hareket etmesindendi. Ondan sonraki her olayda Sultan, emirlerinin görüşlerini akıl terazisine vurmadan, ölçüp tartmadan kabul etmemeye karar verdi. *«Mümin, akrebin yuvasından iki defa geçmez»* şeklindeki Peygamber'in (A.S.) sözünü kendisine rehber yaptı.

Bahar günleri yaklaşınca Sultan'ın gönlünü bir hüzündür kapladı. Mübarek aklını sıkıntı bastı. O sıkıntının giderilmesi için akrabaları ve yakınları zevk ve eğlence meclisleri düzenledilerse de hiçbir faydası olmadı. O sırada Ömeroğlu'nun Kızılırmak'ın (Sivas Suyu) sahiline sağlam bir mağara ile bir kale inşa ettirdiğini, oraya girip çıkanı yağmaladığını, fitne ve fesat çıkarmakla meşgul olduğunu haber verdiler.

Sultan, o fitnelerin şerrine son vermeleri için Emir Yusuf Çelebi, Emir Pir Ali ve Ahi İsa'yı kendilerine bağlı birliklerle görevlendirdi. Kör Bayezid'in de onlara katılması kararlaştırıldı. Ahi Nevruz, Sultan'a dönerek, «Bayezid'in gitmek için gerekli teçhizatı yok. Onu bırakınız» dedi. Diğer birlikler de Sultan'dan izin isteyip, kendi yerlerine ve yurtlarına gittiler.

AHİ NEVRUZ'UN SULTAN'I ÖLDÜRME KONUSUNDA DİĞER FESATLARLA ANLAŞMASI, SULTAN'IN DURUMDAN HABERDAR OLMASI VE ONLARIN ÖLDÜRÜLMESİ

O sırada Sultan, halkın işlerini yoluna koymak ve geçim meselelerini halletmek için çaba harcadı. Askerler için kararlaştırıldığı şekilde harcama yaptı. Cuma günü namaza yakın bir sırada yüce fermanıyla *(tevki-i hümayun)* ([353]) Râvilere *(revât)* hakları *(mevacib)* verilirken bir muhbir *(münhi)* gelerek «Sana gizli bir sözüm var. Bu sözü benden duyduğunu kimseye söylemeyeceğine söz ver de adım dile düşmesin» dedi. Sultan, «Söylemem. De neyin var?» diye sorunca, adam, «Yemin et, durum çok tehlikeli» dedi. [282] Sultna yemin ettikten sonra adam tekrar söz alarak, «Uyanık ve tetikte ol. Mahmud Fic gelip bana, Ahi Nevruz, Feridun, Osman Dulkadir, Kör Bayezid, Muhammed Tugay Timur ve asker *(nöker)* zümresinden birkaç kişi anlaşarak, bugün Cuma camiinde na-maz sırasında sizi öldürmeyi kararlaştırdılar. Plânlarını gerçekleştirmeye çalışacaklar. Hepsi de konuda düşünce ve söz birliği halindeler ve tetikte beklemekteler. O halde hazır olup, daha önce bu işin tedbirini almak gerek» dedi.

Bunu söyledi ve oradan uzaklaştı.

Sultan onu tekrar yanına çağırarak, «Şehir halkından onlarla bir olan var mı yok mu?» diye sorunca haberci, «Onlar şehir halkını da kendilerine düşman biliyorlar ve sizin yanınızda olduğunu sanıyorlar» dedikten sonra ayağa kalkarak, «Ben şehirden ayrılıyorum» dedi ve yola koyuldu.

Sultan, haberin doğruluğu üzerinde bir süre düşündü. Güvendiği, yakın adamlarından birkaçı şehirden ayrılmıştı. Durum kendisi için çok kötüydü.

Olay son derece ciddi ve ihmale gelmez olduğu için Sultan, *«Umarım ki Rabbim beni doğru yola iletir»* ([354]) sözüne uyarak şaşkınlığı ve tereddüdü üzerinden atmaya çalıştı. Aklını başına toplayıp çare aramaya başladı. Güvendiği, sırlarını açtığı, ona samimi duygularla bağlı olan yakınlarından *(havas-ı hazret)* bâzılarını yanına çağrarak, «Karşımızda önemli bir mesele var. Büyük bir tehlike bizi beklemektedir. Onun ihmale ve ağırdan olmaya gelir tarafı yok. Hemen şimdi herkesin silahlarını kuşanıp yanımda yerini alması gerekiyor. Kendi askerlerinizi ve adamlarınızı da toplayıp onları silahlandırarak bize katılın» dedikten son-

---

(353) Bu tâbirin Selçuklular ve Memlüklularda kullanılışı için bk. Uzunçarşılı, Medhal, s. 75, 419.

(354) Kur'an-ı Kerim, 28/22.

ra işin aslını onlardan birine anlattı. O da, «Söyledikleriniz doğru. Onu ben de duymuştum» deyince, Sultan «Nasıl duydun?» diye sordu. Adam da, «Bugün Tugay Timur'un hanımı anneme, oğlunun evden çıkmasına izin verme, dedi. Bu da söylediklerinizin doğruluğunu gösteriyor» diye cevap verdi.

Ahi Nevruz'un komşusu olan başka bir kimse de Sultan'a, «Bugün Ahi Nevruz'un evini boşaltıyorlar, kumaşları ve kıymetli eşyayı dışarı taşıyorlardı» dedi.

O konuşma sırasında Emir Şeyh Müeyyed içeri girdi. Sultan, durumu ona anlatınca o, «O halde niye bekliyorsun? [283] Ağırdan almanın ne faydası var? Hemen şimdi atlarımıza binip, hainleri birer birer evinde yakalayıp gerekli cezayı verelim» dedi. O zaman Sultan, «İşlerde acele etmek, iyilik getirmez. Sabredip beklemek en doğru yoldur. Çünkü bu haberin asılsız olması mümkündür. O durumda boş yere birçok insanın kanı dökülür. O zaman Allah tarafından cezalandırılır, halk tarafından kınanırım. Pişmanlığın, ah'ın vah'ın bir faydası olmaz» diye çıkıştı.

O sırada Hızır Beğ içeri girdi. Sultan durumu ona da anlatınca, o da bu işte acele edilmesini teklif etti.

Sultan ona da sabretmesini buyurduktan sonra yanına 40 kadar adam *(nöker)* aldı. Seccadeyi her zaman cuma namazını kıldığı camiye götürdüler. Sultan atına bindi. Seccadeyi götürenler, «Cemaat camide toplanmışlar mı?» diye sorunca, «Henüz kimse gelmemiş» cevabını aldı.

Sonra Sultan Camiine yöneldi ve seccadeyi oraya götürmelerini buyurdu.

O sırada Emir Mutahharten'in elçisine zıyafet vermek istedi. Güzel bir yer aradı. Aklına Ahmedek geldi. Elçiyi oraya çağırdı. Sonra emri üzerine şehir kapılarını kapayıp anahtarlarını ona getirdiler.

Sultan'ın Ahmedek'e gelmiş olduğunu duyan Muhammed Tugay Timur da atına binip şehrin dışına çıktı.

O olayda görülen garipliklerden biri de şuydu: O sırada Şeyh Âdil vefat etmişti. Sıradan kimselerin divâne olarak niteledikleri Mevlâna Paşa da kimsenin yanına gitmiyordu. Fakat Şeyh Âdil'in ölümünden sonra Sultan'ın yanına gelerek onunla dostluk ve samimiyet kurdu.

Gerek tecrübe ve gerekse mukayese yoluyla açıkça ortaya çıkıyor ki, Yüce Allah'ın Sultan'a gösterdiği lütuflardan biri, nefislerinin kutsallığı onaylanmış, keramet ve buluşlarıyla üstünlük kazanmış abdal ve kutuplardan birini Sultan'a arkadaş etmiş olmasıdır. İlahi hikmet, bu yol-

la Sultanı, başına gelecek iyi veya kötü olayların sırrından haberdar ediyor, düşmanların kurdukları tuzağa düşmemesi konusunda onu uyarıyordu. Öyle ki, işe ilk başladığı gençliğinin başlarında o, Şeyh Kutlu Şir'in işaretiyle yürümüş, sonra Şeyh Ali Beğ'in ve sonra da Şeyh Âdil'in rehberliğini kazanmıştı. [284] Şeyh Âdil'in ölümünden sonra Sultan kendisine bir rehber beklerken, insanlar ve dünyadaki bütün yaratıklarla ilişkisini kesmiş, hiç kimseyle arkadaşlık etmeyen Mevlâna Paşa, kendiliğinden gelip Sultan ile dostluğa başladı. Gece gündüz onun yanından ayrılmadı. O süre zarfında kerametlerde bulundu. O günlerde hainlerden bir topluluğu Sultan'ın huzuruna getirdiler. Mevlâna Paşa girip Sultan'ın yanına oturdu. Hainlerin tarafını göstererek, «Bu Moğollar senin canına kastettiler, onlara güvenme!» dedi.

Hainlerin komplo düzenlemeyi plânladıkları cuma günü Sultan'ın sarayının kapısının önüne oturak etrafı gözetlemeye başladı. Sultan ata binince onun yanında yaya olarak Ahmedek'e gitti ve kapının yanında bir yere oturdu. Hainlerin yakalanmasına kadar da oradan ayrılmadı. Onlar yakalanınca sevinçten ve mutluluktan deliye döndü.

O halde cisme ve cana varlık veren, yeri ve zamanı yaratan, gayb âlemine güzellik ve nimetlerle dolduran devlet sahibi Yüce Allah, Sultan'ı bu dünyada evliya ve abdallarla dost etmiş olduğuna göre, ona düşman tuzağından ne zarar gelir? Hainlerin ve fesatların kötü düşüncesinden ne çıkar? «*Halbuki yalnız kendilerini aldatırlar da farkında olmazlar.*» ([355])

Beyt:

«*Dünyadakilerin canı sensin. Senin düşmanın, canın düşmanı sayılır. Ey ona düşman olanlar, siz aslında kendi canınıza düşmansınız.*»

Diğer yandan hainler Sultan'ın seccadesinin Sultan camiine götürüldüğünü öğrenince oraya gittiler. Caminin kapısına silahlı ve teçhizatlı kişiler yerleştirdiler. Çok geçmeden seçkin ve sıradan bütün insanlar onların niyetini öğrendi. Halk, camide Sultan'ı beklemeye başladı. Namaz vakti yaklaşınca Sultan birini camie göndererek, «Müslümanlar namazlarını kılsınlar, bizim önemli bir işimiz var» dedi.

Namaz kılınınca silahlı ve teçhizatlı olarak kapıda bekleyenler korkup şehir kapılarına doğru büyük bir süratle atlarını sürdüler. Dışarı çıkmak isterlerken kapıları kapalı buldular. Korku ve telaş içinde evlerine dönerek silahlarını ve teçhizatlarını üzerlerinden çıkardılar.

Onların arasında bulunan Osman Beğ de kaçış yolunun kapalı olduğunu görünce evine çekilip korkulu bir şekilde beklemeye başladı.

---

(355) Kur'an-ı Kerim, 2/9.

Bir süre sonra Sultan onları birer birer huzuruna çağırdı. Hepsi bir araya gelince işlerin ters gittiğini, sonlarının yaklaştığını anladılar.

[285] Osman Beğ Dulkadir, her ne kadar suç ortağı idiyse de garip bir adam olduğu için o da huzura geldi. Sultan onu azarlamak veya ona zarar vermek istemedi. Ona dönerek, «Benim bu adamlarla davam var. Şimdi sen hakemlik yap! Gör bakalım kim haklı» dedi.

O, Sultan'dan böyle bir ilgi ve lütuf görünce, çıkmış olan canı vücuduna geri geldi. Ümidini kestiği hayata yeniden kavuştu.

Aradan bir süre geçince Sultan ile Ahi Nevruz arasında şunlar konuşuldu : Sultan,

— «Sen kimsin?»
— «Sizin kullarınızdan bir kulum.»
— «Senin aslını, neslini soruyorum.»
— «Rüstem'in oğluyum.»
— «Rüstem ne iş yapardı?»
— «Dedenizin hizmetkârı idi.»
— «Hizmetteki görevi neydi?»
— «Mutfakta aşçıydı *(baverci-yi mutbah)*»
— «O sırada sen kaç yaşındaydın?»
— «Büyüktüm ve her şeyi hatırlıyorum.»
— «Babanın pişirdiği yemeği eve götürür müydün?»
— «Bizim geçimimiz, sizin verdiğiniz sadakalardandı.»
— «Ondan sonra Emir Eratna'nın hizmetine nasıl girdin?»
— «Meta Hatun'a hizmet ederken, Emir Eratna'nın hizmetine girdim.»
— «Onun yanında hangi makam ve mevkiye sahiptiniz?»
— «Deri dikerdim *(pustin duz)*»

— «O halde Emir Eratna'nın devletinde emirlik makamına kadar yükseldin ve yöneticilik yaptın. Sana ne oluyor da ekmeğini ve tuzunu yediğin herkese ihanet edip, kötülük düşünüyorsun? Haklara isyanla karşılık veriyor, dostluğu düşmanlığa çeviriyorsun?»

— «Haşa, ben böyle şeyler yapmam!»

— [286] Hoca Beğ'i öldürmek istediğini hatırlıyor musun? Onu öldürmek, Ali Beğ'in rızası olmadan gerçekleşmiyordu. Şimdi de ekmeğini yediğin ve velinemitin olan Eratnaoğluna ihanet ettin. Onun canına kıymak için çaba harcadın. O sözü bana dedikleri için benim ve Ali Beğ'in arasına düşmanlık, soğukluk ve husumet girdi. Canım tehlikeye düştü. Bu da senin başka bir hıyanet ve kötülüğündü. Tekrar başladığın bu

ihanetin ve kurduğun bu tuzağın aslı ne? Sen fitne çıkarıp alemi birbirine katmak istiyorsun.»

Ahi Nevruz bu sözü duyunca inkâr yolunu tuttu, ve «Haşa, ben Sultan'a hiçbir zaman ihanet etmedim ve ona kötülük düşünmedim.» deyince Sultan, «Senin gibi zeki bir insan, benim gâib ilmini bilmediğimi mi sanıyor? Her an senin yaptıklarını bana haber verdiler. Bugünkü durum ve davranışınız sizi rezil edip, sırrınızı açığa vurdu. Şimdi söyle bakalım, hiç kimse benim seni öldüreceğimi veya tutuklayacağımı sana anlattı mı?»

— «Hayır.»

— «O halde evindeki kumaşı ve eşyayı niye kaçırdın?»

— «Onu Bâyezid Beğ kaçırdı. Onların hanımları birbirlerinin kızkardeşidirler.»

O söz üzerine Bayezid söz alarak, «Ey Müslümanlar, o eşyasını kaçırmış, suçu benim üzerime atıyor» dedi.

Söz buraya varıp ihanet sabit olunca, orada bulunanlar suçlarını itiraf ettiler. Ahi isa, Emir Pir Ali ve Emir Yusuf Çelebi oraya gelince, Sultan onlara mahkeme *(divan-ı mezalim)* ([375]) kurup davaya bakmalarını buyurdu. sonra hepsini de hapse götürdüler.

Sultan elçi ile şarap içip eğlenip dinlenerek vakit geçirdi. Düşmanlarının kurduğu tuzağın açığa çıkmasından, onların rezil rüsva olup yakalanmasından dolayı Yüce Allah'a şükretti. *«Allah hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz»* ([357]) sözünü düşünüyor, *«Kıskanç, suçsuzlardan rahatsız olur»* manasının doğru olduğuna inanıyordu. Çünkü bu nankör münafıklar ve kadirbilmez fesatlar, hiçbir sebep yokken böyle bir komplo düzenlemişler, ihanet ve suikaste kalkmışlardı. Hakları inkâr edip isyan yolunu tutmuşlardı. Onların hepsi de Sultan'ın ekmeğini yemiş, onun bağışlarıyla durumlarını düzeltmişlerdi. Onun devleti ve merhameti sayesinde düşkünlüğün en ucundan makam ve mevkiin en yükseğine ulaşmışlar, havul *(tabl)*, bayrak *(alem)*, asker *(hayl)* ve hizmetçi *(hadem)* sahibi olmuşlardı. İşledikleri kusurlara ve yaptıkları hatalara rağmen, Sultan'dan gerek sözlü, gerekse fiili olarak herhangi bir zarar görmemişler, ondan azar ve kötü söz işitmemişlerdi. [287] «Alçaklar, iyiliği unutup, aldıklarının hakkını inkâr eder» sözünü ne güzel söylemişler. İbn er-Ru-

---

(356) Hükümdarın başkanlık ettiği adalet dağıtan Divan-ı mezâlim'in (dârü'l-adl) Memlüklularda ve Selçuklularda işleyiş tarzı için bk. Uzunçarşılı, Medhal s. 396 vd; Osman Turan, Türk-İslâm Medeniyeti, s. 222, 280: Halil İnalcık Adaletnâmeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, II. 3-4 (1965), s. 49-145 (Y. Yücel, s. 72. not 33).

(357) Kur'an-ı Kerim, 12/52.

mî'nin [358] şu beyitleri de bu söylediklerimizi doğrular mahiyettedir. Şiir (Arapça):

Ben onları savunmak için zırhımla ortaya çıkmış olmama rağmen, onlar düşmanın tuzağında beni yalnız bıraktılar.

Aynı şekilde onlara büyük bir güven duymuştum. Fakat onlar ihanet etmekten geri durmadılar.

Siz, benim size duyduğum sevgiye karşılık vermeseniz de hiç olmazsa bana zarar da vermeyin.

Beni tek başıma yalnız bırakın da mızrağımla düşmana karşı koyayım.»

Sultan o zaman Şeyh Kutlu Şir'in *-Allah sırrını kutsasın-* *sözünü* hatırladı: O, «Ne sırlar saklıyorsun?» diye sormuştu. Sultan o sorunun üzerinde uzun uzun düşünmüş, kutlu nefsine korku düşmüş ve kendi kendine «Benim fermanımla çok kan akacak» demişti. Ondan başka Şeyh ona, «Senin kılıcın kınından çıkmış öyle durmakta. Kim ona kendini vurursa ölür. Senin onda ne suçun var» demişti.

Sultan o sözle kendisini teselli etti ve «Eğer kan dökülürse, haksız yere dökülmeyecek» dedi.

Sonra bir adam göndererek orada bulunan emirleri yanına çağırdı.

Huzura gelenlerden biri, «Bu karışıklıkta Mevlâna Seyfeddin'in de parmağı olduğunu sanıyorum. O Kayseri'nin ileri gelen bilginlerinden biri olup Mevlâna Abdülhasan ile yakınlığı var» deyince Sultan, «Bunu ispat etmek için delilin nedir?» diye sordu. O, bu soruya «Bugün onun evine gitmiştim. Evini kilitli gördüm. O evinde yoktu ve kimse de nereye gittiğini bilmiyordu» karşılığını verdi.

Sultan, onu araştırıp soruşturunca söylenenin gerçek olduğu ortaya çıktı.

Ertesi gün emirlerin kaleyi fethederek geri döndükleri haberi geldi.

Sultan, sabah olunca gezinti yerine gitmek için atına bindi. [288] Şehrin ağalarından ve tanınmış kişilerinden olan Ebu Bekir de onun peşinden yola koyuldu. Ebu Bekir, her yıl Sultan'dan 80 bin dirhem kadar bağış alırdı. Son derece fesat ve sisli havayı seven biriydi. Birkaç defa ihaneti ve komplosu açığa çıkarılmıştı. Yanına yaklaşınca Sultan'dan, «Bu meselenin aslı ne?» diye sorunca Sultan, «Ben her zaman değişik bir

---

(358) İbn er-Rumî: Ali b. Abbas (ölm. 284/897). Beni Abbas'ın kölelerinden olup, büyük bir divana sahip ünlü bir şair.

camide namaz kılarım. Hainlerin suikast düzenlediği gün tesadüfen o camideydim» karşılığını verdi. Bu cevapla tatmin olmayıp devamlı bu konu üzerinde konuşmak istedi. Suçlu olduğu her halinden belliydi. Bu konuda İmam Ali b. Ebu Talib şöyle buyuruyor: *«Bir kimsenin aklından* geçenler, gözünden ve sözünden okunur.»

Sultan. onun sözlerinden ve davranışlarından bu işte parmağı olduğu, suça katıldığı sonucunu çıkardı.

Aradan biraz zaman geçince Ebu Bekir, «Seyyid Mahmud da her zaman onlarla fikir ve ve zikir birliği içinde olmuştur» dedi. Sultan, onun üzerine, «O da bu suikastın önde gelenlerinden, bu ihanetin düzenleyicilerindendir. Eğer elime düşseydi, cezasını verir, yaptıklarını yanına bırakmazdım» diye karşılık verdi. Ebu Bekir, «Ama o seyyid'dir» deyince Sultan, «Hangi bakımdan?» diye sordu. Ebu Bekir, «Peygamber neslindendir» cevabını verdi. Ona karşılık Sultan, «Biz hepimiz Peygamber soyundanız. Çünkü insanoğlunun atası Âdem peygamberdir. İkinci atası sayılan Nuh da peygamberdi. Biz hepimiz onların neslindeniz. Hatta Yahudiler ve Hıristiyanlar da onların neslindendir. İtibar, soydan soptan değil, inançtan ve amelden doğar» dedi.

Bu sözler karşısında Ebu Bekir vehimlendi. Yüzünün rengi değişti. Bu da onun hain ve fesat olduğunun bir deliliydi.

Sonra emirler gelerek Sultan'ın huzurunda yerlerini aldılar. Böyle bir olay karşısındaki üzüntülerini bildirip, hainlerin tuzaklarının ortaya çıkmasından dolayı şükrettiler, Sultan'ın isabetli düşüncesini ve kararlı davranışını övdüler.

Konuşma sırasında Ahı İsa söz alarak, «Seyyid Ebu Bekir, hainlerle işbirliği halindeydi» deyince, Sultan «Nereden öğrendin» diye sordu. Bunun üzerine, «Benim şehirde muhbirlerim *(münhi)* var. Onlar olandan bitenden beni haberdar ederler. Her türlü haberin doğruluğunu yanlışlığını bulduktan sonra bana iletirler. Sözün kısası onlar bana, [289] Seyyid Mahmud'un her gün Seyyid Ebu Bekir'in yanına gittiğini, oradan çıkınca Ahi Nevruz'u ve diğer işbirlikçileri ziyaret ettiğini, onların birlik, beraberlik içinde hareket ettiklerini haber verdiler» dedi.

O sırada iyi huylu ve temiz kalpli bir insan olan, güvenilirliği ve dindarlığıyla tanınan, Sultan'ın mutemetleri arasında sadakati ve kadirşinaslığı ile ün yapmış olan Hacı Abdurrahman söze karışarak, «Seyyid Mahmud bana bir şeyler söyledi. Ben ona yemin verdim, kabul etti ve onun kanını Sultan'ın huzurunda arayacağım, olanları olduğu gibi hiç değiştirmeden anlatacağım ve geçenleri ayrıntılarıyla ortaya koyacağım» diye kabul etti dedi.

Başkente *(darü'l-emare)* gittikleri zaman, hainler grubunun, Mahmud Fic'in yakalandığı haberini duydukları zaman hepsinin ihanet ve hıyanetlerini itiraf ettikleri haberini vekiller getirdiler.

Sultan bu haberi alınca şehrin emirlerini, büyüklerini, şeyhlerini, ileri gelenlerini, ağalarını ve sıradan kişilerini huzuruna çağırdı. Onlar geldikten sonra Mahmud Fic'i getirdiler. O, işin aslını baştan sona kadar bütün yönleriyle anlattı. O olayda parmağı olanların hepsinin isimlerini söyledi. O olaydan başka onların Sultan'ın yenilmesini sağlamak için kasten savaştan kaçtıklarını, şehrin kapılarını kapayarak şehri ele geçirmek istediklerini, her zaman ayaklanma için pusuda beklediklerini delil ve şahitleriyle anlattı.

O konuşma sırasında Mevlâna Seyfeddin'i Suriye hududunda yakalayarak getirdiklerini haber verdiler. O da utanıp sıkılarak içeri girince, işin aslını olduğu gibi anlattı.

O zaman Sultan, Hacı Şadgeldi'ye mektup yazarak onu davet etmiş olan bir grubun tutuklanmasını buyurdu. Onların arasında Hacı Ali *Köhne-puş* (359) da vardı. O adam, dışını içinin kötülüğünün örtüsü yaparak hile ve yalanla insanları aldatan, seccade ve tesbihi iki yüzlülüğüne ve riyakârlığına kalkan yaparak emeline ulaşmaya çalışıyordu. Aslında zahitliği riya karşılığında satıyor, hırkasının altında *zünnar* (360) taşıyor koltuğunun altında put saklıyordu. Sultan başlangıçta, *«Bir kavme benzeyen, o kavimden olur»* sözüne uyarak ona iltiat edip ilgi göstermişti. O yalnız hainlerle işbirliği yapmakla kalmıyor, aynı zamanda onlara hocalık da ediyordu. Sultan, onu yanına çağırırken içinden, «Eğer inkar yoluna sapmaz doğruyu söylerse, [290] onu affeder, din ehli kisvesine büründüğü için onun günahını almam ve onu cezalandırmaktan vazgeçerim» diye geçiriyordu.

Buna karşılık o, doğruyla işi olmadığı, içi boş ve taklitçi olduğu için içeri girer girmez vücudunu titreme ve korku sardı. Hırsızlar gibi yalana ve inkara başladı. Fakat aradan bir müddet geçip doğru söylemekten başka çare olmadığını görünce, yüzünü suç ortaklarına çevirerek, «Siz hepiniz bu konuda bir şeyler söylediniz. Şimdi ben de aynı şeyleri söylüyorum. Allah hak getire» deyince Sultan, «Senin yaptığın, yediğin ekmeğin ve tuzun karşılığı» cevabını verdi. Daha sonra Sultan'ın emri üzerine onu asarak, bütün insanlara ders olmasını sağladılar.

Ondan sonra fesatları birer getirip sorguya çektiler. Hepsi teker teker yaptıklarını itiraf ettiler. Fakat suçu üzerlerine almayarak, «Suç fi-

---

(359) Köhne-puş: Eski elbise giyen, derviş manasına gelir.
(360) Hıristiyan din adamlarının bellerine taktıkları kemer veya kuşak.

lan kimsenin» diyorlardı. Böylece boş sözler ve asılsız şeyler ileri sürdüler. *«Sanki yüzleri, karanlık geceden parçalara bürünmüştür.»* ([361])

Daha sonra Sultan'ın emri üzerine karışıklığın kaynağı ve fesatlar zincirinin baş halkası olan Ahi Nevruz'un boynunu vurdular. Ateş saçan kılıcın suyuyla, o gaddarın vücudunun pisliğinden yeryüzünü temizlediler.

O iş bittikten sonra basiret ve bilgi gözü kör olan Bayezid'in ve kardeşinin her iki gözüne de mil çektiler. Onların gözüne dünyayı zindan ettiler.

O arada Sultan, Feridun'u affetti.

O suikastte parmağı olan askerî şahıslardan birkaçını ipe çektiler. Onların ciğerlerini ve barsaklarını, çakallara, akbabalara, kurda, kuşa yem yaptılar.

Sultan hainlerden Seyyid Ebu Bekir'i şehir halkından bazısıyla birlikte Havik kalesine hapsetti.

Sultan, Mahmud Fic'in kanını Hacı Abdurrahman'a helal ettiği için onun emri üzerine onun da kellesini vücudundan ayırdılar.

Böylece bu rezillerin herbiri ettiğinin cezasını çekti. *«Bir tuzak kurdular, biz de onlar hiç farkında olmadan onlara bir tuzak kurduk. Bak işte tuzaklarının sonucu nasıl oldu? Nasıl biz onları ve kavimlerini toptan mahvettik.»* ([362])

Muhammed Tugay Timur, bu olaydan önce kaçıp Tokat'a gitmiş ve orada «Böyle bir olay olmuş. Şehirden dışarı çıktığım zaman orada kavga vardı. İşin nasıl sonuçlandığını bilmiyorum» demiş. [291] Bu haberi Emir Ahmed'e ulaştırdılar. O zaten onu biliyordu. Daha önce o olayı ona anlatmışlardı. Onun desteğiyle bu iş başlamıştı. Başlangıçta fesatların saldırısından, suikastten ve onların komplosundan haber alınca sevinç ve neşeye boğuldu. Büyük bir menmuniyet duydu. Başını bağdan çıkararak kanatlarını açtı. Gurur külahını giyerek Sivas'a yöneldi O, düşmanların tedbir okunun amaç hedefine saplandığını, kötü düşüncelilerin fesat kılıcının garaz göğsüne yerleştiğini sandı. Fakat *«Taşkınlığınız kendi aleyhinizedir»* ([363]) hükmünün değişmeyeceğini ve *«Kılıçla öldüren kılıçla öldürülür»* kuralının bozulmayacağını bilmiyordu. Önünü sonunu düşünmeden Sivas'a doğru harekete geçti. Fakat akılsız asilerin ve bedbaht fesatların yakalandığını, onların yok edilip ortadan kaldırıldığını duyunca

---

(361) Kur'an-ı Kerim, 10/27.

(362) Kur'an-ı Kerim, 27/50 - 51.

(363) Kur'an-ı Kerim, 10/23.

ümidi ümitsizliğe döndü. Hezimet zırhını sırtına sarıp, üzüntü, sıkıntı içinde, yorgun ve bitkin bir halde Yıldız kalesine gitti.

Sultan, onun Sivas'a geldiğini duyunca ordu düzenleyerek savaşa hazırlandı. Çadırını şehrin dışına kurdu.

Sultan'ın geldiğini duyan Emir Ahmed, Seyyidi Hüsam ve Nebi ile birlikte korkarak hezimet yolunu tuttu. Kaçmayı tek çıkar yol bildi. İhanet ehlinin terk edip bıraktıkları yerlerde çok miktarda para, mal, silah ve eşya kaldı. Hepsi Sultan'ın eline geçti. Sultan onları askerin ihtiyaçlarına harcadı ve kalanlar onlara dağıtıldı.

Diğer taraftan Emir Ahmed, Tokat'ı Seyyidi Hüsam'a bıraktı. Kale yüzünden aralarında kavga ve çekişme hiç bitmedi.

Şeyh Necib ise Sultan'ın tarafında idi.

Nebi de Moğolların yardımıyla Amasya hududunda bir kale inşa etti. Emir Ahmed onu yıkmak için çok çaba harcadıysa da başaramadı. Bu yüzden aralarına düşmanlık girdi. Barış yerini savaşa bıraktı.

Bahar gelince Moğol ve Türk askerleri yönlerini yaylak'a çevirdiler. Ulus emirleri ve tuşimalleri ([364]) Sultan'ın huzuruna gelerek, «Eğer siz isterseniz bütün Ulus askerleri emir ve fermanınız altına girmeye hazırdır. Bizim sizden isteğimiz, Kayseri'yi fethederek, ülke topraklarına katmanızdır» dediler.

[292] Onların Kayseri'yi Sultan'ın almasını istemelerinin sebebi, Ömeroğlu'nun onları sıkıntıya sokmuş olmasındandı. Çünkü onlar, Kayseri vilayetine bir günlük yolda bulunan otlaklarına ve yurtlarına gidemiyorlar ve oradan uzak kalıyorlardı.

Sultan onların isteğini kabul ederek, çadırını şehrin dışına kurdu.

HER TARAFTAN FESATLARIN VE HARAMİLERİN SALDIRIYA GEÇMESİ VE EMİR YUSUF ÇELEBİ'NİN KATLİ

O günlerde Erzincan valisi düşmanca davranmaya başladı. Yol kesenler gelip Sivas vilayetinin hududunda yıkımda ve yağmada bulunuyorlar, cür'et ve küstahlığın dozunu kaçırıyorlardı.

Sultan, Emir Yusuf Çelebi'yi onları deftedip kovması için görevlendirdiği sırada Türklerin ileri gelenlerinden olan Kutlu Beğ'in oğlu Ahmed Beğ ([365]), Sivas yöresine saldırdı.

---

(364) Bu memuriyet ve kelime için bk. Vakıflar Dergisi, I, 159 vd.
(365) Akkoyunlu beylerinden.

Emir Yusuf Çelebi, haramîlerin yaptıkları gibi derhal az sayıdaki adamıyla onların üzerine hücum etti. Aralarında büyük bir savaş başladı. Çok geçmeden onu şehid ettiler. Ruh şahini, karanlık kalıptan çıkıp nurlu âleme uçtu ve *«Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilakis onlar Rableri katında diridirler»* ([366]) makamına vasıl oldu.

Onun ölüm haberi Sultan'a ulaşınca, kutlu vücudunu üzüntü sardı ve neşeli tabiatını sıkıntı bastı. Acı ve keder içinde kıvranmaya başladı.

Sultan'ın halinde görülen o duraklama *(fetret)* sırasında Hoca Beğ'in kötü kalbinde bulunan düşmanlık ve başkaldırma hisleri harekete geçti. Bozuk aklına kötü tabiatlı karga yuva yaptı. Sivas'ta bulunan Moğol emirlerini fesat ve fitne için kışkırtarak onlara, «Bu elim olay ve fecî hadise dolayısıyla Sultan'ın Kayseri'ye saldırma işi suya düştü. Şimdi ilgisi başka taraftadır. Şu sırada bizim yapacağımız en doğru şey, bu fırsatı değerlendirip hazırlıklarımızı tamamlayarak Kayserilere saldıralım. Onların atlarını ve silahlarını yağma edelim. Hayvanlarını ve mallarını ganimet alarak yerlerimize yurtlarımıza dönelim» dedi. Bu konuda anlaşmaya vardılar.

Diğer yandan Sultan da askerlerini donatıp düzene koyduktan sonra odasına çekildi. Yerine oturmak üzereyken Moğolların ata bindikleri haberini getirdiler.

[293] Sultan, kıvrak zekâsıyla o saldırının sebebinin ihanet ve fesatlık, o harekâtın sebebinin inatlık ve düşmanlık olduğunu anladı ve kükreyen aslan ve yırtıcı kaplan gibi 40 kişiyle ata bindi. Onların 20'sini yanına alarak Moğolların üzerine yürüdü.

O bedbahtlar, düşüncelerinin yanlış olduğunu ve ellerinden bir şey gelmeyeceğini anlayınca, alttan alıp riyakârlığa başladılar ve «Şam Türkmenleri toplanıp kabilemize saldırmışlar. Biz onları korumak için yurdumuza dönüyoruz» dediler.

Böyle davranarak esirlik bağından ve zindan karanlığından kurtuldular. Fakat biraz uzaklaşınca vilayetin hayvanlarını yağma ettiler.

Sultan, onların bu yaptıklarını duyunca arkalarından gitti. Onlar Sultan'ın geldiğini öğrenince hayvanları bırakıp kaçmaya başladılar. Bâzıları kaçıp kurtulurken, bâzıları da yakalandı veya yaralandı.

O olaydan birkaç gün sonra Hoca Beğ ile diğer Moğol tuşimalleri gelerek, «Biz ihanet etmedik. Bu iş bizim aklımızdan bile geçmez» deyip özür dilediler. Bâzıları, kaçırdıkları hayvanları, tutuklularla takas ederek onları kurtardılar.

---

(366) Kur'an-ı Kerim, 3/169.

Bu yüzden Kayseri'ye gitme ve Moğolların Sultan'a katılması işi aksadı ve o harekât iptal edildi.

Öte yandan Emir Mutahharten, Sultan'a elçiler ve mektuplar göndererek, arayı düzeltmeye çalıştı. «Sivas vilayetine saldırıp zarara ve ziyana sebep olan kişiler, bizim iznimiz ve haberimiz olmadan böyle bir işe cüret etmişler. Ben onlara gereken cezayı veririm» diyerek dostluk bağlarını kurma isteğinde bulundu.

Savaşıp dövüşmenin sırası olmadığını, yapılacak daha önemli işleri olduğunu düşünen Sultan, afetme ve göz yumma yolunu seçti ve Moğollar geri dönmeye başladılar.

Çok geçmeden Şam Türkleri *(etrak-i şam)* ellerini fitne ve fesada attılar. Sivas vilayetinde yağma ve talanda bulunarak, halkı isyana teşvik ettiler. Onun üzerine âsiler ve serseriler istediklerini yapmaya, her tarafta karışıklık çıkarmaya ve halkın rahatını kaçırmaya başladılar. Hiç çekinmeden köylere ve mezralara gelerek, evlere yerleşiyor, halkı yerlerinden yurtlarından sürerek, hayvanlarına ve mallarına el koyuyorlardı.

Sultan, onlara karşı koyacak gücü ve kuvveti kendinde bulmasına rağmen, *«Onlarla en güzel şekilde mücadele et»* ([367]) hükmüne uyarak, (294) onlara karşı dostluk ve mudara yolunu tutuyor, nasihat ve uyarılarda bulunuyorsa da hiçbir faydasını görmüyordu. Aksine onlar kötü işlerine ve çirkin hareketlerine devam ediyor, kötülüklerini daha da ileriye götürüyorlardı. Eğer Sultan öfkeye kapılarak onları cezalandırmaya kalksa, hemen Şam ordusu araya giriyor, Sultan'ın üzerine yürümeye kalkıyordu. Onun üzerine fitne ve fesatların cüreti ve cesareti artıyordu. Bu yüzden Sultan onlara iyi davranıyor, yaptıklarına sabır ve tahammül gösteriyordu. Fakat küstahlık son haddine varıp, korkusuzluk ve cür'et haddini aşınca Sultan, *«Biz elçi göndermedikçe azab edecek değiliz»* ([368]) âyetine uyarak, o rezillere bir mutemet göndererek, «Elinizi Müslümanlara eziyet etmekten çekin! Ayağınızı fitne ve fesattan uzak tutun! Bu süre zarfında halktan haksız olarak aldığınız şeyleri geri verin! Vilayet topraklarını terk edip yerinize yurdunuza dönün! Eskiden olduğu gibi toy için gönderilen koyunu *(gusfend-i şilan)* ve çok az olan verginizi (rüsum) ödeyin. Eğer bu şekilde davranıp, emir ve yasaklarıma uyarsanız, öfke ve gazap ateşimizden uzak kalır affımızı kazanırsınız. Yoksa karşısında dağın samandan daha hafif, filin sivrisinekten daha küçük kaldığı gücümüzün darbelerine hazır olun. Canınızın alınmasını, malınızın mülkünüzün yok olmasını bekleyin. *«Ey karıncalar, yuvalarınıza gi-*

(367) Kur'an-ı Kerim, 16/125.
(368) Kur'an-ı Kerim, 17/15.

rin ki Süleyman ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesinler» (369) dedi.

Daha sonra elçiler göndererek asker topladı. Ortaya çıkarak «Hiçbiriniz mala ve ganimete el uzatmayacaksınız. İznim ve emrimden önce yağma ve talana başlamayacaksınız. Bunun aksine hareket edenler kendilerini yok bilsinler» diye tellal çağırttı.

Türkler *(etrak)*, Sultan'ın üzerlerine geldiği haberini duyunca mallarını, yüklerini, çoluk çocuklarını yola düşürerek, kendileri de sâhib oldukları askerleri toplayarak onların arkasından gittiler. Bunu yaparlarken, muzaffer asker *(asakir-i mansure)* ganimet ve yağma ile meşgul olurken, kendilerinin fırsat bulup onların üzerine atılmayı düşünüyorlardı.

Sultan'ın askerleri derece derece ilerliyorlar, onları yerlerinden ve mevzilerinden sürüyorlar, koyunları ve yük hayvanlarını bırakarak yol alıyorlardı. Sonunda hayvanlarının tamamını bırakarak başlarının çaresine baktılar. Sultan'ın askerlerinin hepsi onların yüklerinin, kadınlarının ve mallarının üzerine atıldılar. Yağma ve talana başladılar. Sonunda şeyhler, dullar, yaşlılar, çocukları ve bebekleri kucaklarına alıp başlarını açarak, bağışlaması için Sultan'ın atının ayaklarına düştüler. Feryat ve figanı göklere çıkardılar.

Sultan merhamete gelerek onların canını bağışladı. Emri üzerine askerler ellerini, yağma talan ve öldürmeden çektiler. [295] Sonra dağılmış olan hayvanları topladılar. Ovanın yüzü ve gökyüzü boşluğu onları taşımakta zorluk çekti. Sayıları karınca gibi kalabalık olup sayılmasına imkân yoktu. Askerler ganimet ve mallardan çok miktarda pay alırken düşmanların ve muhaliflerin burnu sürtüldü.

Bu fethin haberi her tarafa yayılınca, ülkelerde ve bölgelerde fitne ve fesatta haddini aşmış, gürültü ve patırtıda aşırıya kaçmış olan diğer zorbalar ve yol kesenler de Müslümanlara saldırıp eziyet etmekten ellerini çektiler. Yolların emniyeti sağlanarak, karışıklıklar yatıştı.

Ülke Moğolların ve Türklerin korkusundan temizlenip, asker bol miktarda ganimet ve mala kavuşunca Sultan, isyan sevdasının dimağını bozduğu, cehalet ve akılsızlık perdesinin basiret gözünü kapadığı Emir Ahmed'den öc alma isteğiyle harekete geçti. Öfke ve gazap ateşi her yanını sardı. Çünkü Emir Ahmed, Tokat kalesini almak için kızkardeşini vererek Şeyh Necib ile akrabalık bağları kurmuştu. Ondan nefret eden Seyyidi Hüsam da Sultan'ın devletinin ipine sarılmak istedi. Sultan'ın

---

(369) Kur'an-ı Kerim, 27/18.

eşiğini öpme şerefine kavuşmuş, padişahın lütuf ve ilgisini kazanmak, onun iyiniyet ve hoşgörüsüne sığınmak için Emir Pir Ali ile Ahi İsa'yı aracı yaptı.

Onlar gidip Seyyidi Hüsam'ı getirdiler. Böylece o huzura çıkarak başı yükseldi. Büyük bir ilgi ve sevgi gördü. Bol miktarda mala ve binek hayvanlarına kavuşarak sağ salim meskenine döndü.

Sultan, kışın ortasında Kazâbâd'a hareket etti. O vilayetin mahsül *(mahsülat)* ve gelirlerinden *(müteveccihat)* askerlere bol miktarda ulufe dağıttı. Bir süre Azine Pazar ([370]) hududunda ikâmet etti.

Emir Ahmed, Amasya'dan Turhal'a gelerek, bir bölük askeri, mera ve mezralara dağılmış olan Sultan'ın askerlerinin üzerine gönderdi.

Bu haber Sultan'a ulaşınca o, hiç vakit kaybetmeden askerlerin ileri gelenlerinden ve savaşçı yiğitlerden oluşan bir birliği onların üzerine koşturdu. Onlar, Emir Ahmed'in askerlerinin başını ezdi. Çoğunu attan düşürerek atlarına ve silahlarına el koydular. Bâzılarını esir ettiler. Geri kalanları da dağların ve kayaların kovuklarına ve inlere dağıldılar. O savaşın darbesinden yorgun ve bitkin bir hale gelen Emir Ahmed Amasya'nın yolunu tuttu.

[296] Allah'ın yardımıyla galip Sultan ise, ikbal başkentine *(darü'l-mülk-ü ikbâl)* geri döndü.

SULTAN'IN EMİR AHMED İLE SAVAŞMASI, ONU YENEREK ÇOK MİKTARDA GANİMET VE MAL ELE GEÇİRMESİ ÜLKE TAHTINA İYİCE YERLEŞİP HÂKİMİYET KURMASI

Aradan bir süre geçip bâzı şeyler değişince Seyyidi Hüsam, Sultan'a bir haberci *(kâsıd)* göndererek, Emir Ahmed'in kalabalık bir ordu hazırladığını, Kastamonu'ya elçi göndererek Emir Bâyezid'den ([371]) yardım ve destek istediğini, onun da oğlu İsfendiyar'ı ([732]) büyük bir orduyla yardıma gönderdiğini, hep birlikte Gomonat'a doğru ilerlediklerini haber verdi.

---

(370) Bk. Taeschner, Wegenetz, I, s. 215; Osman Turan, Amasya-Tokat arasında bulunan Azine'de pazar kurulduğu için Azine Pazar adı ile anıldığını ve Ortaçağ Türkiye'sindeki panayır yerlerinin (pazar) en önemlilerinden biri olduğuna işaret etmektedir. Bk. Türk İslâm Medeniyeti, s. 270; Tarihi Takvimler, s. 72 (Âzine mescid); İ. H. Uzunçarşılı, Kitabeler I, s. 135 (Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 76, n. 43).

(371) Candaroğlu Kötürüm Bayezid'in hayatı ve faaliyetleri için bk. Yaşar Yücel, Kastamonu'nun ilk fethine kadar Osmanlı-Çandar Münasebetleri TAD I (1963), s. 133 - 137.

(372) Bk. Yaşar Yücel, Çelebi İsfendiyar Beğ, TAD II/2 - 3 (1964) s. 157 - 174.

Sultan o haberi alınca hareket edip Kazâbâd'a vardı. Orada Emir Ahmed'in Turhal'a geldiğini öğrenince derhal oraya yürüdü.. İki tarafın öncü birlikleri savaşa tutuştular. İlk anda Emir Ahmed'in askerlerini yenerek, ümitsiz ve bitkin bir vaziyette onları dağıttılar.

Emir Ahmed, bu ilk yenilgiyi ve hüsranı görünce Turhal'ı terk ederek kaçmayı ganimet bildi.

Sultan ise Zile'ye gitti. Orada 10 gün kaldı. Emir Ahmed'in durumunu öğrenmek için muhbirler *(münhi)* görevlendirdi. Onlardan haber beklerken bir akşam güvendiği adamlardan biri içeri girerek, «Bir haberci *(kâsıd)* geldi ve Emir Ahmed'in kendi vilâyetinin sınırına varınca Kastamonu askerlerinin gelip ona katıldığını, hep birlikte geri dönüp Turhal'a döndüklerini haber verdi» dedi.

Sultan sağ ve sol cenahları düzene koyup saflar kurarak Zile'den hareket etti. Aradan bir süre geçip hiçbir orduya rastlamayınca haberin asılsız olduğunu düşündüler. Onun üzerine Sultan, Emir Ahmed'in elinde bulunan Endiz kalesine yöneldi. Çünkü öyle yaparsa, Emir Ahmed'in karşı koymaya gücü varsa onunla Kazâbad düzlüğünde karşılaşır, yoksa kaleyi ele geçiririm diye düşünüyordu. Sonra askerlerin yanlarına 10 günlük ulufe almalarını buyurdu. Onun üzerine askerlerin bâzıları yem bulmak için her tarafa dağıldılar, bâzıları da girişi çıkışı kesmek için kalenin önüne gittiler.

Sultanı 50 atlı ile birlikte yol alırken, ansızın Turhal yolundan bir toz bulutu kalktı ve bir karartı belirdi. [297] Bir süre sonra onun ordu olduğu anlaşıldı. İki taraf arasında büyük bir ırmak vardı, hiçbir yerden karşıya geçmek mümkün değildi.

Sultan, atının dizginini köprü tarafına çevirince düşmanları onun kaçtığını sandılar.

Köprünün başına varınca Seyyidi Hüsam, «Biz, azız onlar çok. Doğrusu odur ki, köprünün başını tutalım. Onlarla savaşarak köprüden geçmelerine izin vermeyelim» dedi.

Sultan buna razı olmadı. «Ben bu âcizliği üzerime alıp, bu kusura ortak olamam» diyerek, askerlerini çağırmak için bir haberci gönderdi. Orada yanında bulunanlarla birlikte Yüce Allah'tan yardım isteyip O'nun desteğine ve inayetine tevekkül ederek, önde kendisi olmak üzere köprüyü geçti ve düşmanın karşısına dikilerek şöyle dedi: Şiir (Arapça) :

«Kaçmaktan başka çare bulamıyorum, fakat kaçmak bana ölümden daha zor geliyor.

Onun için kendimi ölüme attım ve arkadaşlarıma, yiğitçe ölün dedim.»

Sultan, yüzünü askerlerine çevirerek, «Ey kardeşlerim, düşman çok yakınımızda. Her tarafımızı tutmuş. Eğer böyle bir zamanda gevşek davranıp elimizi işten çekersek, yenilmemiz kesinleşir. Eğer kaçar sırtımızı düşmana gösterirsek, hiçbirimiz canımızı kurtaramayız. Bunu aklınızdan çıkarmayın. Bu konuda *«Ey insanlar, bir toplulukla karşılaşırsanız dayanın; başarıya erişebilmeniz için Allah'ı çok anın»* ([373]) buyrulmuştur. Şimdi bizim Yaradan'a tevekkül etmekten ve ateş saçan kılıcımızı kullanmaktan başka çaremiz yoktur. O halde mertçe ileri atılıp işinize sıkı sarılın. Onların çokluğu ve bizim azlığımız gözünüzü korkutmasın. Kalbinizi İlahî yardıma ve gaibden gelecek desteğe açık tutun. Şurasını iyi bilin ki, koyun sürüsüne bir kurt, sığır topluluğuna bir aslan kafi gelir. *«Nice az topluluk çok topluluğa, Allah'ın izniyle üstün gelmiştir»* ([374]) sözünü unutmayın» dedi.

Bu sözü söyleyip tufan ve kasırga gibi o bedbahtların üzerine yürüyünce [298] gök yüzüne toz bulutu çekip, güneş kaynağı gözlerini kapadı Mızrak demiri tozun çıkardığı karanlık karanlık içinde parlamaya, kılıçların kıvılcımı bulutlar arasında çakmaya başladı.

İki taraf birbirine girdi. Keskin hançerlerle boğazlardan kan akıtıp, gürzün başıyla kafaları parçaladılar. Kılıçların kıvılcımıyla canların harmanına ateş attılar. Bela rüzgârı estirerek varlık bahçesindeki hayat fidanını kökünden söktüler.

Sultan, mızrak ormanına dönmüş olan savaş meydanında nisan şimşeği gibi gürlüyor, çabalıyor ve her tarafa saldırıyordu. Kılıcı ve hançeriyle önüne geçen bütünü ikiye ayırıyordu. İlahi yardımın rüzgârı, şüphe ve zan tozunu yarıp, fetih ve zafer işaretlerini, Sultan'ın cihangir bayrağının üzerine getirince düşmanın bayrağı başını yere eğdi. Düşmanlar hor ve zelil bir vaziyette hezimet yolunu tuttular.

Onların askerlerinin, emirlerinin ve ordusunun büyüklerinin çoğu keskin kılıca yem, hedefini şaşmayan oka hedef tutuldular veya esir düştüler. Çeşitli zümrelerden ve değişik gruplardan gelen o şeytanların bâzıları da, İlahî gücün taşlarına hedef olarak birbirlerinden ayrılıp dağların deliklerine, taşların ve kayaların arasına dağıldılar. sersem ve şaşkın bir vaziyette kendilerini mağaralara, sarp ve ulaşılması zor yerlere attılar.

---

(373) Kur'an-ı Kerim. 8/45.

(374) Kur'an-ı Kerim, 2/249.

Diğer taraftan muzaffer askerler çok miktarda ganimet ele geçirdiler. Binek hayvanlarının iyilerine, kılıç ve mızrakların keskinlerine, kızların ve cariyelerin genç ve güzellerine, nakit paralara, çok miktarda mücevhere, mala, mülke, ata, deveye kavuştular.

Ordunun ileri gelenleri tümenlere *(tevâmin)* ve binliklere *(alaf)* kavuşurken, sıradan kişilerin çoğu da deve ve kervan sahibi oldular.

O fethin ve zaferin kerameti bir yandan Sultan'ın gücünü, kuvvetini artırırken, diğer yandan tecrübe ve bilgi kazanmasına sebep oldu. İç düşmanların, her ne kadar sayıları ve güçleri az olsa da onların verebileceği zarar ve yapabileceği kötülüğün dış düşmandan daha fazla olabileceğini anladı. Nasıl ki, bedenin içinde hâsıl olan ateşi veya üşümeyi gidermek için çok miktarda ilaca, şuruba veya perhize ihtiyaç varsa, üstelik iyileşme de kesin değilse, sıcaklık veya soğukluk bedeninin dışından gelirse, az bir gayret gösterip ısınarak veya serinleyerek onun kesin çaresi bulunabilir. Zararından, ziyanından emniyette olunabilir.

Sözün kısası, Sultan muzaffer ve gâlip olarak, Allah'ın verdiği nimetlere şükrederek, güvenli ve emin bir şekilde Endiz kalesine geldi. [299] Ertesi gün orada büyük bir savaşa girişti. Kalenin bir yanında delikler açtılar. Kalenin son derece sağlam ve alınması zor olmasına rağmen, Emir Ahmed'i korku ve telaş içinde gören oranın büyükleri ve ileri gelenleri ümitsizliğe kapıldılar. Vücutlarını korku ve titreme aldı. Sonunda alçalıp küçülerek feryat ve figana başladılar. Aman dileyip kaleyi zahireleri, kıymetli eşyayı, nakitleri ve mallarıyla teslim ettiler.

Sultan, kaleyi Seyyidi Hüsam'a emanet ettikten sonra Yaradan'ın izniyle Tokat'a geldi.

Sivas'a hareket ederken verdiği emir üzerine Tokat'ın ileri gelenleri ve halkı göç edip Gomonat'a gittiler ve şehri boş bıraktılar. Alış veriş kesildi. Kale halkı birer birer kaçmaya başlayınca Şeyh Necib'in işi geriledi.

Sultan'ın emri üzerine Tokat yakınına başka bir kale inşa ettiler. Sultan yakın sırdaşlarından *(havas-ı mahrem)* Şeyh Misafir'i oraya tâyin etti ve böylece kale sakinlerini zora ve sıkıntıya soktu.

Bahar mevsimi gelince Sultan açık bahtı ve yaver talihiyle Sivas'a geri geldi. Orası ilahî yardımı üzerine çekmiş bir yerdi. Çünkü daha önce alınmış iki yenilgiye, insanlar arasındaki bu kadar ayrılık ve gayrılığa, emirlerin ihanetine, Emir Yusuf Çelebi'nin vefatına, Moğolların çıkardıkları karışıklık ve sıkıntılara, Şam askerlerinin gelmesine, kabilelerin birbirlerine düşmanca davranmalarına rağmen Yüce Allah orayı

korudu. Yardımını ve desteğini Sultan'dan esirgemedi. O'nun sayesinde az sayıdaki bir orduyla kalabalık bir orduyu dağıttı. Güçlü düşmanı kendisine itaat ettirdi. Halkın üzerine bir ümitsizlik çöktükten, hareketlerinde gevşeklik ve isteksizlik yerleşmişken, bu açık fethin ve büyük zaferin uğuruyla tekrar ümitlendiler. Sultan'ın büyüklüğü ve dirayeti onların kalbine yer etti. Sevgisi ve saygısı giderek artmaya başladı. Devletin işleri ahenkli bir yola girdi.

Bu fetih, 785/1383 yılı civarında oldu.

O sırada Sultan 40 yaşındaydı. O yaş bilginin en yüksek seviyede olduğu, aklın olgunluk bulduğu, bedende güçlerin mükemmelleştiği, nefsin arındığı bir dönemdir. Bu yüzden Sultan'ın devletinin işleri o zaman düzene girdi. Ülkenin ve saltanatın idaresi uyum içinde yürütüldü.

[300] Bu yaşın diğer bir özelliği de Hazreti Peygamber'e peygamberliğin verilişi, vahyin inmeye başlaması, peygamberlik işlerinin yürütülmesi, ümmetinin bağlanıp itaat etmesi ona o yaşta nasip olmasıydı. Allah'a hamdolsun, Sultan da *-Allah fetihlerini daim etsin-* o yaşta kazandığı bu fetihle bağımsızlığa kavuştu. Yönetim ve hâkimiyet konularında isim ve şöhret kazandı. Bu şekilde yakınlarının, yaşıtlarının, aşiretinin yardım ve desteği olmadan Yüce Allah onu sultanlık ve padişahlık mertebesine ulaştırdı. Ona saadet ve mutluluk bağışladı. Şiir :

«Allah'ın faziletini kim sayabilir? O'nun yaptıklarının binde birine şükreden kim var?»

Sultan, Sivas'a yerleşince emirler ve Ulus'un tuşimalleri akın akın Sultan'ın huzuruna gelerek şeref ve büyüklük kazandılar, anlaşmayı yenileyerek, itaat ve bağlılık yoluna girdiler. Cüneyd'in kötülük ve zulmünden şikayet ederek, Sultan'ın onun üzerine gitmesi konusunda çaba harcadılar.

Sultan, Cüneyd'in fitne ve fesat çıkarmada aşırıya kaçmasını, Feridun'a emanet ettiği Gedük ([375]) kalesine saldırmasını, vilayetin hayvanlarının üzerine haramiler göndermesini, yağma ve talana başvurmasını göz önünde bulundurarak, onların isteklerini kabul etti ve Kayseri'ye sefer düzenlemeye karar verdi.

Diğer yandan Cüneyd, yaylak mevsiminin sonunda Berukut ([376]) kalesine giderek orayı kuşattı. O yüzden onunla Karamanlılar arasına düşmanlık girdi. Karamanoğlu Cüneyd'in üzerine bir ordu gönderdi. Cüneyd'in ordusunu yenerek onu tutukladılar. Sultan'ın bir oğlunun ol-

(375) Sivas-Kayseri yolu üzerinde Şarkışla yakınındaki Gedik (Wegenetz, II, 57)
(376) Yeri tespit edilemedi.

duğu, onun adını Muhammed koyduğu gün bu haberi Sultan'a ilettiler. Daha önceki günlerde Cüneyd Kayseri'ye varmış olan hacıların paralarını ve mallarını almış, o kötülüğün verdiği rahatsızlık, o insafsız ve çirkin hareketin uyandırdığı şaşkınlık, Sultan'ın uykusunu kaçırarak iştahını kesmiş, o olayın verdiği tiksinti, onun şerefli nefsine büyük bir etki ederek onu hasta düşürmüştü. Belki de Sultan'ın Kayseri'ye sefer düzenlemesinin en önemli sebebi, o uygunsuz ve nefret uyandıran hareketti.

[301] Sultan asker topladıktan, güç ve kuvvet bulduktan sonra Kayseri'ye hareket etti Şehrin dışına konakladı. Mancınıkları ve diğer savaş araçlarını yerleştirerek kaleyi sardı. Kale kapısının birini Moğollara emanet ederek, emirlerinin ve komutanlarının herbirini uygun gördüğü bin yerde görevlendirdi. Sonra askerler Sultan'ın emri üzerine yönlerini hep birden kaleye çevirerek oraya saldırdılar. Kale kapılarını ateşe verip, duvarlarda gedikler açtılar. Fakat ansızın bir feryat yükseldi ve Sultan'ın askerleri hezimete uğradı. Onun sebebi anlaşılamadı.

Sultan'da askerlerin peşinden gitmek zorunda kaldı. Kaçanlar bir yerde toplanıp olayın aslı araştırılınca, «Kale halkı, Moğollara emanet edilen kapıdan çıkıp saldırıya geçtiler. Moğollar kaçmaya başladılar. O yüzden diğer askerler de yerlerinden oynadılar.» dediler.

O gün, o olay yüzünden bütün çabalar boşa gitti ve önemli bir fırsat kaçırıldı.

Sultan, atından inerek savaş hazırlıklarına yeniden başladı. Moğolların korkaklık ve gevşekliğini görüp onlardan bir iş çıkmayacağını anladığından, daha önce onlara bıraktığı kapıya, kılıç darbesini şerbet ve dövüşmeyi sevişme sayan tecrübeli ve yiğit askerleri görevlendirdi.

Fakat o esnada bir haberci gelerek, ormanda aslanın yokluğunu hissedip ortaya çıkarak kendini gösteren tilki gibi Sultan'ın yokluğunu haber alan Emir Mutahharten'in bir orduyla Sivas'a doğru ilerlediği haberini getirdi.

EMİR MUTAHHARTEN'İN SİVAS'A GELMESİ, SULTAN'IN KAYSERİ'DEN DÖNEREK ONU ORADAN UZAKLAŞTIRMASI

Sultan bu haberi alıp geri dönerken, Kayseri vilayetine adamlar göndererek, şehrin ileri gelenleri *(erbâb)* ve yöneticilerinin *(kedhüda)* çoluk çocuklarını, adamlarını ve mallarını toplayarak Sivas'a gelmelerini istedi.

İki konak yol alınca, Emir Mutahharten'in Sivas'ın dışına indiği, Fars kalesini savaşla ele geçirdiği, kale yöneticisi (sâhib-i kale) Hızır

Beğ Çelebi'yi okla ahirete gönderdiği ve ona şehitlik şerbetini içirdiği haberi geldi.

Sultan, bu haberi alınca hareketini hızlandırdı. [302] Kapı kulundan *(havass)* oluşan bir birlikle yatsı namazında Sivas hududuna vardı. Yanında bulunanlarla onların üzerine saldırmak istedi. Fakat o mel'unlar, askerin tozunu görünce Abdülvahhab ([377]) mevkiinden kalkıp Kızılırmak'tan (Sivas suyu) geçtiler ve köprünün başına nöbetçiler bıraktılar. Oraya varan Sultan'ın öncü birlikleri *(mukaddimât-ı leşker)*, köprüde bekleyen Erzincan askerleriyle savaşıp onları yendiler ve bozguna uğrattılar.

Sultan, Günbed-i Şahne'ye ([378]) varınca, susuzluklarını dindirmek, hızlı sürdükleri atlarını dinlendirmek ve çoğu geride kalmış olan askerleri beklemek için orada konakladı. Bir gün dinlenip sabah olunca atına bindi. Düşmana saldırmak istediyse de onların kaçıp o tehlikeden canlarını kurtardığını öğrendi. Beyt :

«Ayın ışığı o derece fazla idi ki, parlak güneş görünmez olmuştu.»

Emir Mutahharten'in düşmanlık ve muhalefete başlamış olmasından dolayı onun cevabını vermek gerekti. Sultan Akşehir ([379]) üzerine yürüdü. Şehri ateşe verdiler ve kalede savaşa tutuştular. Duvarlarda gedikler açtılar. Eğer Sultan'da küçük bir hastalık belirmese, askerlerin yağma ile uğraşmaları olmasaydı, kale alınacak ve Erzincan yakınına kadar olan yerler fethedilecekti. Bu kadar galibiyetle yetinip teselli bulan Sultan, şerefli makamına ve ikbalin doğduğu yere geri döndü.

Kış gelince Emir Ahmed'in durumunda büyük bir bozulma oldu Osmanoğlu, Sultan'ın Emir Ahmed'i yenmesi ve Bâyezid'in Kastamonu ordusunun o durumdan etkilenip zayıflaması sebebiyle fırsatı ganimet bilip onun üzerine yürüdü.

Emir Bâyezid, üstün düşmanın kendi üzerine geldiğini öğrenince, Sultan ile dostluk ve birlik bağları kurmak için harekete geçti. Peş peşe nâibler ve güvendiği adamlarla mektuplar gönderdi. Kendinden kaynaklanmış olan suçlar ve hatalar için af dileyip Emir Ahmed'e düşman olacağına yemin etti. Andına ve yeminine uyarak Merzifon şehrini ve bölgesini yağma etti. Sultan ise, onun nâiblerine ilgi gösterip çeşitli hediyeler vererek geri gönderdi.

[303] Nâibler ona katılınca Merzifon'dan aldıklarını iade ederek yeminine karşı hareket etti. O, yalnız nâiblerin kendisine katılmasıyla düşmanın ondan uzaklaşacağını hayal ediyordu.

---

(377) Sivas'ın iki kilometre kuzeydoğusundadır.
(378) Yeri tespit edilemedi.
(379) Erzincan yakınlarındaki Akşehir.

Sonra Osmanoğlu ([380]) babasına başkaldırıp ayaklanmış olan Süleyman Paşa yı destekleyip kollayarak Kastamonu'yu ele geçirdi. Bâyezid ise kaçarak Sinop'a gitti ([381]).

Bu olay üzerine Emir Ahmed'in cesareti kırıldı. Halinde zayıflık ve âcizlik başgösterdi.

Bahar gelince bütün Moğollar ve Türkler, her tarafta yaylağa çıkmaya başladılar. Bir kere daha Emir Mutahharten, Sultan'a karşı dostluk ve kardeşlik yolunu tuttu. Onunla mektuplaşmaya ve yazışmaya başladı. Araya aracılar koyup, eskiden yaptıklarından dolayı tövbe istiğfar etti.

Uzun görüşmelerden sonra geçmişi unutup anlaşma yolunu tutmayı, dostluk ve kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmeyi, zor günlerde yardımlaşıp güç birliği etmeyi, düşmanların ve kötü niyetlilerin sözlerine kulak asmamayı kararlaştırdılar. Belirlenen bir yerde bir araya geldiler. Dostluk sıcaklığı araya girdiği için korku ve soğukluk yok oldu. Emir Mutahharten, Sultan'a vâki olacak bir saldırıda veya başına gelecek kötü bir işte, maddi ve manevi olarak Sultan'ın yardımına koşmayı, ona her türlü destek vermeyi vaad etti. Bu şartla birbirinden ayrılıp kendi yurtlarına döndüler.

Sultan'ın döndükten sonra yaptığı ilk iş, onun hal ve hareketlerini gözlemek, yaptıklarını itibar terazisinde tartmak oldu. Sonunda onun siyaset elinin, ülke ve devlet işlerini çekip çevirmeye yatmadığını, çabasının milleti idare etmeye yetmediğini, cesaret ve cömertlik kefesinde ağırlığının bulunmadığını yöneticilik ve padişahlık sırlarından habersiz olduğunu anlayınca onu önemsemedi. Sevgisine ve düşmanlığına bel bağlamadı. *«Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?»* Şiir :

«Kargaya şahin diyen kimsenin gözlerinin gördüğüne kimse inanmaz.»

[304] Moğol emirleri bu barış ve huzur ortamını görünce, Sultan'ın huzuruna vararak, «Allah'a hamdolsun, Erzincan tarafından tam bir güven ve gönül rahatlığı sağlandı. Amasya cephesinden de aynı. Şam ordusu da yediği bir darbeden dolayı, zulüm ve düşmanlık ellerini ceplerine soktular ve ülkenin sınırları onların kötülüklerinden ve şerlerinden temizlendi. Yüce Allah'ın yardımıyla ülke emniyette, devlet muzaffer ve halkın işleri yolunda. Şimdi Ulus askerlerinin durumunun düzeltilmesi, onların gönlünün alınması için çaba gösterilmesinin tam zamanıdır. O zaman bu devletin taraftarı ve bu hazretin hizmetkârı olan o bölgenin zayıfları,

---

(380) Osmanlı Padişahı I. Murat.

(381) Bu konuda bk. Yaşar Yücel, TAD I (1963), s. 135 - 136.

Cüneyd'in kötülük ve saldırılarından kurtularak hizmet görevlerini ve kulluk törenlerini gereği gibi yerine getirirler. Fitne sebepleri o bölgeden ve diyardan kalkar. Zamanın geçmesinden ve olaylardan etkilenmeyecek bir dürüstlük doğar. Onun izleri günlerin ve gecelerin sayfalarında hiç silinmeden kalır» diye arz ettiler. Şiir :

Ciğer yanmakta ve kalp kan ağlamakta. Eğer merhamet edeceksen tam zamanı.»

SULTAN'IN KAYSERİ'YE GİTMESİ, ORASI İLE BAŞKA BÖLGE VE KALELERİ FETHETMESİ

Sultan, Ulus emirlerinin ricasını kabul etti. Talihi yâver ve bahtı açık olarak Kayseri'ye yürüdü. Oranın hududunda ve nahiyelerinde bulunan kalelerin hepsini ele geçirerek, şehrin dışında konakladı. Kuşatma alet ve edevâtını düzene koymak ve gerekli tedbirleri almak için Sahra-i Kasr'da ([382]) ordugâhını kurdu ve birkaç gün orada kaldı.

Koruk-i Kabakulak'a ([383]) varınca Kayseri'nin tanınmış kişilerinden biri gelerek, şehir halkının ve ileri gelenlerinin bağlılık ve itaat konusundaki isteklerini dilinin döndüğü, gücünün yettiği kadar anlattı. Çünkü küçük, büyük, zayıf, güçlü bütün Kayseri halkı Sultan'ın devletinin nimeti ile yetişmiş, onun kutlu selef ve haleflerinin ekmeğini yemişlerdi. Bu yüzden ona sağlam bağlarla bağlıydılar.

Aradan bir süre geçince şehir tarafında bir karışıklık çıktı. Bir atlı hızla gelerek, [305] «Şehir halkı Boyacılar Kapısını *(dervaze-i sabbagî)* ([384]) tutmuş ve Ömeroğlu da Ahmedek'e sığınmış, Sultan'ın gelmesini bekliyorlar» dedi.

Sultan derhal atına binip şehre girdi ve Ahmedek'in kapısının önüne gitti. Ömeroğulları başka bir çare bulamadıkları için dışarı çıkıp hor ve zelil olarak Sultan'ın atının ayağına düştüler. Böylece akıl yolunu tutup selamet elbisesi giymiş oldular. Bu şekilde daha önce Rum kayserlerinin başkenti *(darü'l-mülk)*, meliklerin ve yöneticilerin ikametgâhı olan o belde yabancıların baskısından, kötü kişilerin zulmünden kurtuldu. Halkı da Sultan'a itaat ederek emniyet ve huzura kavuştu.

Öte yandan Sultan, şeref burcuna giren güneş ve saadet tahtına kurulan Cemşid gibi emirlik sarayına girip başı dik olarak büyüklük koltuğuna ve ikbal kaynağına oturdu. Şiir (Arapça) :

---

(382) Kayseri sahrası olmalı (Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed) s. 80, n. 55).
(383) Kayseri yakınlarında bir yer.
(384) Bu gün de Kayseri'de aynı isimle anılan bir semt bulunmaktadır. (Bk. Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. n. 57).

«Güneş Koç burcuna ([385]) girince hak yerine geldi.»

Şehrin alınmasına, halkının durumunda değişiklik olmasına, Moğoldan Türkten her türlü askerin oraya girip çıkmasına, askerin yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmesine rağmen ihtiyaç için hiçbir kimse rahatsız edilmedi. Hiçbir yaratıktan uygunsuz olarak bir dirhem gümüş, bir *men* ([386]) tahıl istenmedi. Herkes kendi halinde serbest olarak yaşamasına devam etti.

Kayseri de ülkenin sınırları içine girince, topraklarda büyük bir genişleme oldu. Muzaffer ordunun sayısı da büyüdü. Sultan'ın gücü ve korkusu bütün kalplerde yer tuttu. Ülkenin kıyısında köşesinde ülke yönetimini ele geçirmek için hayaller kuran düşmanlar ve direnen kimseler akıllarını başlarına topladılar ve hal diliyle şöyle dediler : Beyt :

«Padişah güvenlik içinde, ülkenin kalesi sağlam. Böyle olduğu için Allah'a şükürler olsun.»

Kayseri'nin fethinin ikinci seferde gerçekleşmesi, iki dünyanın efendisi ve iki âlemin özü olan Peygamber'in Mekke'yi almasına benzemektedir. Orası da birinci seferde alınması ertelenmiş ikinci seferde kolay ve zahmetsiz olarak fethedilmişti.

Kayseri hududunda bulunan diğer kaleler de o esnada ele geçirildi. [306] Develi kalesi düşmek üzereyken, Karamanoğlu Sultan'a duyduğu aşırı kıskançlıktan dolayı Cüneyd'i hapisten bıraktı. O kale kuşatılmadan önce oraya vardı. Böylece oranın alınması ertelenmiş oldu.

Kayseri toprakları ve nahiyeleri tamamen fethedilince, Moğolların yolları açıldı. Yollar ve konaklar, yankesici ve eşkiyadan emin oldu. Her gruptan insan, kendi tarlasına, otlağına korkup çekinmeden gider duruma geldi. Sultan'ın korunmasında olduğu hisis herkese güven sağladı. Asayiş ve huzur her yerde hâkim oldu.

Sultan'ın kılıcı eline alışının, ülke ve devlet işlerinde söz sahibi oluşunun üzerinden yaklaşık yedi yıl geçmişti. Bu yedi rakamı, daha önce söylediğimiz gibi rüyasında gördüğü o yedi günü göstermektedir. O günlerde düşmanların, âsilerin ve inatların sebep oldukları karışıklık, halkın durumunun bozulması, şehir ve köylerin yıkılması, devletin ve ülkenin işlerinin sarsıntı geçirmesi gibi felâketler birbirini kovalamıştı.

Kayseri'nin fethinden sonra Sultan'ın ikbal güneşi en yüksek noktasına erişti. Güçlü devletinin işleri yoluna girdi. Onun âdil yönetimiyle uzaktakilerin yakındakilerin aklından kötülük silindi. Ülkenin her yanı

---

(385) Baharın geldiği zaman.

(386) Yaklaşık 3 kilograma eşit bir ağırlık birimi.

imar edilip düzene girdi. Savaşların ve saldırıların sebep olduğu zararlar ve ziyanlar giderildi. Çiftçiler ve sanatkârlar ziraat ve imar işlerine koyuldular. Herkes kendi yerine ve yurduna yerleşti. Bilhassa ziraat alanları *(ziya)*, daima zarar gören, gelirleri *(akaret)* kurda kuşa yem olan, fethinden itibaren yaklaşık bir yıl memurların yiyecek, içecek, giyim ve diğer ihtiyaçlarının Sivas'tan karşılandığı Kayseri, Sultan'ın adaleti ve iyi idaresi sayesinde imar edilip yaşanılır bir hale getirildi. Karışıklık ve yokluk hastalığından kurtulup emniyet ve huzura kavuştu. Geliri ve nüfusu arttı. Şehirleri oturulur ve yolları emniyetli oldu. Düşman kabileler barışını seçkin, sıradan bütün insanların halinde düzelme görüldü ve herkesin işi yoluna girdi.

SULTAN'IN SİVAS'A GELMESİ, SEYYİDİ HÜSAM'IN AYRI BAŞ ÇEKMESİ, DİĞER OLAYLAR VE HADİSELER

Sultan, Kayseri'nin zaptı ve düzene konması işini tamamlayıp, amacına, ulaşmış, mutlu olarak Sivas'a döndükten sonra, [307] içki içip eğlenmek ve kalbinin alanından günün olaylarının tozunu temizlemekle meşgul olmaya başladı. Bu konuda şâir şöyle diyor: Şiir (Arapça):

«Bana aşıkların yanağında güller açtıran akik rengindeki şaraptan ver!

Şarap içerek günlerini geçiren bir kimse, acıları duymadan dünyadan zevk alır.

Hayat, sağlık, gençlik ve kader gibi şeylerin hepsi, güzel sakinin elinden şarap içmek demektir.»

Rübaî :

«Toprağın kirinden arınmış olan o ruh, o pak âlemden sana misafir olarak gelmiştir.»

Aradan bir süre geçip Şeyh Necib, Tokat kalesinde yiyecek sıkıntısına düşünce Emir Ahmed'e giderek durumunun bozulduğunu, kalenin perişan olduğunu, yiyeceğin kalmadığını söyledi. O da ona az miktarda yardımda bulundu.

Şeyh Necib, o miktar yardımla kalenin işinin görülmeyeceğini anlayınca, oranın işlerini yürütmekten istifa ederek, «Ben, kaleyi koruma işinin üstesinden gelemiyorum. Onun masraflarını ve giderlerini karşılamaya gücüm yetmiyor.» dedi ve kaleyi teslim etmek istediyse de Emir Ahmed kabul etmedi.

Şeyh Necib ondan ümidini kesince Sivas'a geldi ve kaleyi Sultan'a teslim etti. Ondan izzet ve ikram görerek bir süre Sivas'ta kaldı. Sonra akraba olduğu için tekrar Emir Ahmed'in yanına gitti.

Sultan mutemetlerinden birini Tokat kalesini korumaya gönderdi. Şehir mamur ve meskun hale gelince, oranın yönetimini Seyyidi Hüsam'a bıraktı. Ondan sonra orası tam olarak düzene girdi.

Aradan bir müddet geçince Seyyidi Hüsam'ın kötü tabiatı ve kara kalbi kendini gösterdi. *«Hayır, kendini zengin gördüğü için insan azar»* ([387]) ayetinde de belirtildiği gibi hırs ve tamah onun aklını bozdu. Cahilliğinin fazlalığı basiret gözünü kapadı. *«Kötü nefsin dünyadan çıkması haramdır. Ona iyilik eden kötülük eder»* sözünün doğruluğunu ispat ederek bir defa daha Sultan'ın muhalifleri ve düşmanlarıyla anlaştı. [308] Taceddin oğullarıyla konuşarak onun beynine boş hevesler aşıladı. Onlar da onun sözlerine kanarak aldandılar. Onun hikayesine ve masalına inandılar. Akşehir vilayetini yağmalayarak Emir Ahmed'le birleştiler. Seyyidi Hüsam o birleşmeyi Sultan'dan saklıyor, askerlerin tecrübesizlerini yanına çağırıp onları Sultan'ın parasıyla aldatarak yoldan çıkartıyor ve Sultan'ın aleyhine kışkırtıyordu.

Onun ayrılık tohumları ektiği, isyana ve savaşa başvuracağı kesin olarak anlaşılınca Sultan, kendi kendine, «Eğer onun yaptıklarını bir süre daha bilmez görünürsem, onun doğuracağı zorluklar büyük yaralar açacak, yaktığı ateş her yanı alacak, bu şekilde onu tamir etmek uzun yıllarda mümkün olmayacak» diye düşündü.

Aradan bir süre geçince gezmek bahanesiyle Tokat'a doğru hareket etti. Seyyidi Hüsam istemeye istemeye onu karşılamaya çıktı. Fakat onun alnında kin ve düşmanlık izleri açıkça görülüyor, sözünde ise ikiyüzlülük ve samimiyetsizlik manaları belli oluyordu. Çünkü *«Suçlular simalarından tanınır»* ([388]) denmiştir.

Akşam olup bir araya gelince her konudan söz açıldı. Daha önce eşlerine, çocuklarına ve adamlarına (nöker) zarar vermeden onun (Seyyidi Hüsam) tutuklanması kararlaştırılmıştı. Seyyidi Hüsam ise o toplantıda utanma ve arlanmayı bir tarafa bırakarak uygunsuz sözler ve ağır kelimeler sarf etmeye başladı.

Sabahleyin Sultan atına binip biraz gezindikten sonra kaleye döndü. Meclis düzenleyip emirleri ve devlet erkânını topladı. Orada Sultan, Seyyidi Hüsam hakkında duyduğu şeyleri birer birer onun yüzüne söyledi. Suçu delilleriyle sâbit olunca Sultan emir verdi. Onu bağladılar. Daha önce kararlaştırıldığı gibi adamlarının gönülleri alınarak güvenlikleri sağlandı. Ona emanet edilmiş olan Endiz kalesi de ondan geri alındı.

(387) Kur'an-ı Kerim, 96/6 - 7.
(388) Kur'an-ı Kerim, 55/41.

Aradan bir müddet geçince Sultan onun suçlarına göz yumdu. Onun hatalarına af kalemi çekti. Ondan alınmış olan atları, binekleri, konuşanları, konuşmayanları ona iade etti. Ayrıca ayni ve nakdi yardımda bulundu. Durumu düzelmiş olarak Hicaz'a gönderirken ona, Yüce Allah'ın Beyt-i Haram'ını ziyaret ederken tövbe istiğfar etmesini, kötü alışkanlıklarını güzel ahlakla değiştirmesini, elini ve dilini fitne fücurdan çekmesini tavsiye etti. Eğer dediklerini yaparsa, her zamanki gibi ona iyi davranacağını, yakınlarını himayesi altına alacağını, her istediğini ve dilediğini yerine getireceğini söyledi.

Bundan sonra Tokat ile Kazâbad'ın imar edilmesi için emir verdi.

[309] Yakın güvenilir ve denenmiş adamlarından olan Ahmed Devatî'yi Turhal'a tayin ederek, oranın girişini çıkışını tutmasını ve karşı tarafın durumunu bozmasını emretti.

Zile'de sağlam bir medrese inşa ettirip orayı Ahi Âdilşah'a emanet etti ve Zile'yi yönetimi altına aldı.

Bunları yaptıktan sonra yeniden inşa ettirdiği Nebi'nin kalesine asker çekti. Emri üzerine oranın çevresine mancınık ve arrâde yerleştirerek savaş ateşini yaktılar. Ordunun yiğitleri ve askerin kahramanları ilk darbeyi indirerek savaşı başlattılar. Zorlu bir çarpışmadan sonra kale halkının çoğunu öldürüp yaraladılar. Kale halkı, onların savaşmasını görünce konuşup anlaşma yolunu tuttular. Ertesi gün de kaleyi teslim ettiler. Şimdi orası sağlamlık bakımından Rum kalelerinin hepsinden üstündür ve oraya Karacahisar ([389]) derler.

Bu kalenin düşmesinden sonra Nebi, kendisi gibi felâkete ve başarısızlığa uğramış, cahillik ve aptallık bakımından eşit olan Emir Ahmed ile anlaşıp kaynaştı. Onunla birlik ve beraberlik içine girdi.

Kâbe-yi Şerife'ye gitme üstünlüğü kazanamayan Seyyidi Hüsam, ahmaklık ve aptallık yolunu tuttu. Onun kin dolu kalbine isyan ve öc duygularını yeniden koydular. Bu yüzden hacı olma mutluluğuna kavuşamadı. Halep'ten geri dönerek cahil Nebi'nin yanına gitti. Karışıklık ve nifak çıkarmaya başladı. Ulus emirleriyle mektuplaşıp haberleşti. Bu suretle fitne tozları yükselmeye, kötülük tohumları yeşermeye başladı.

Onun yaptığı bu ihaneti öğrenen Sultan o tarafa doğru hareket etti. Zile'ye varınca askerin savaş düzenini almasını buyurdu. O esnada bir haberci *(kâsıd)* gelip, karısının doğurmak üzere olduğunu müjdeledi. Sultan, Mevlâna Paşa'ya dönerek, onun erkek mi kız mı olacağını sorunca, o her zaman yaptığı gibi sözü başka bir konuya çekmek istedi. Sultan

---

(389) Amasya-Tokat bölgesindeki bu kale hakkında bk. Taeschner. Wegenetz, I, s. 197.

israr edince, «Ali geliyor» cevabını verdi. Onun sözü üzerine Sultan, daha sonra kendisine halef olacak çocuğun adını Ali koydu. Onun alnında Haydar'ınki gibi yiğitlik ve mertlik ışıkları güneş gibi belli oluyor, kutlu tabiatında iyilik nurları ay gibi parlıyordu. [310] Şiir (Arapça) :

«Boyu selvi, yüzü hilal gibi. Endâmı uyumlu ve güzel koku saçmakta.

Vefalı oluşu herkese güç ve cesaret veriyor. Seni sevenler mutlu, düşmanların mutsuz olur.

Bilgi ve fazilet mezhebin, merhamet ve cömertlik dinin oldu.

Ahlâkının güzelliği her yerde söylenmeye başlandı, iyiliğin dillere düştü.

Hasetlerin senin hakkında söylediklerine inanmayanlar, mutluluk ve sevinç içinde yaşarlar.»

Onun kutlu doğumu ile günler ve geceler bayram gününü andırdı. Şerefli varlığının yüceliği ve kutsallığıyla hilal büyümeye başladı. Simasında padişahlık belirtileri, aslandaki heybet kılıcın üzerindeki kıymetli taş gibi hemen kendini göstermekte. Tabiatındaki hükümdarlık ve komutanlık izleri, sudaki berraklık ve şaraptaki ferahlık gibi apaçık. Şiir :

«Saadet ve mutluluk semasının güneşi doğdu. Celal göğünde yücelik ayı göründü.

O, cömertliğin, mertliğin, faziletin, bilginin ve Allah'ın lütfunun bir sembolüdür.

Onun padişahlığı kutlu, mutlu ve uğurlu, sansı açık, talihi yaver ve *falı iyi olsun.»*

Sultan, o haberi kutlu, o gâibden gelen yolcunun ayağını ve gelişini uğurlu saydı. Âdet olduğu üzere Zile'de bir tören düzenlendi. Eğlence ve neşe meclisleri kuruldu. Her türlü yiyecek ve içeceği orada hazır ettiler. Meyve ve sebzeler sofraları doldurdu. *«Göz öylesini görmedi, kulak duymadı ve insan hafızası hatırlamadı»* dendiği gibi tatlı dilli ayyüzlü güzeller saf şarapları parlak kadehlere döktüler. Şeker dudağı ve fıstık ağızı meze yaptılar. Şarap sâkilerin güzelliğinden duyduğu kıskançlıktan erimeye, kadeh onların yüzlerinin parlaklığı karşısında duyduğu aşağılıktan bağrına taş basmaya başladı. Sanki herkes şaraptan değil de onların baygın gözlerinden sarhoş olmuştu. Sanki eğlence kapısını onların can bağışlayan kırmızı dudakları açıyordu. [311] Şiir (Arapça) :

«Şarap insanın sıfatlarını kolay açığa çıkarıyor. Kederlilerin üzüntüsünü alıyor.

Sanki güneş ışığını, şarap taşıyan ayyüzlülerin yanaklarından almakta.

Sakinin elleri şaraba ışık ve renk katıyor. Ona çiçek gibi güzel koku veriyor.»

Yüzleri güneş gibi parlayan şarkıcılar, tar ve ud'un sesiyle âşıklara secde ettiriyorlar, okuyucular, içli sesleri ve güzel sözleriyle sevdalıların kalplerinde tutmuş olan pası siliyorlardı. Sonunda dikbaşlılar tevazu gösterip âsiler boyun eğdiler. Sarhoşlar kendilerine gelip şarabın verdiği başağrısından kurtuldular Beyt (Arapça) :

«Şarkıcı istediğimiz şarkıyı söyledi. Sesi, kalbin tellerinî harekete geçirerek heyecanlandırdı.»

Sultan, o eğlence törenini bitirdikten sonra savaş bayraklarını açarak Amasya ve Merzifon vilayetlerine yürüdü. O kışı orada geçirdi. O bölgeden elde edilen ganimet ve malları askere dağıttı. Delikteki karınca ve taşlıktaki yılan gibi kalede bir köşeye çekilen Emir Ahmet, kalenin şerefelerinin birinden başını dahi göstermeye cesaret edemedi.

Onun bu korkaklık ve gevşekliğini gören, kararsızlığını ve çekingenliğini sezen nâibleri ve ordusunun ileri gelenleri, ondan ümitlerini keserek soğudular. Onun aslan görünümünde bir kukla, erkek görünümünde bir çocuk olduğunu anladılar. Mesnevî :

«Babam, nur içinde yatsın, bana çok güzel ve mantıklı bir nasihat vererek,

'Devleti (talihi) olmayanlardan ok gibi uzaklaş! Başını devlet sahiplerinin köyüne koy!' dedi.»

Ulu Beğ, Selâmet Beğ, Gözler Beğ gibi Ca'ungar emirlerinin hepsi, ondan yüz çevirerek Sultan'ın çevresine biriktiler. [312] Muzaffer ordunun mensupları arasına girip başlarını itaat ve bağlılık tasmasına soktular. Şir (Arapça) :

«Düşmanlarının sayısı çekirge sürüsü kadar olmasına rağmen gözlerinden yaş eksik olmaz.

Onların bazıları toprağın üstünde, bazıları altında. Gençleri esir, kadınları ise matem elbisesi giymiş.»

Sultan, bir süre Amasya kalesini kuşatma altında tuttu. Mancınık ve arrade'lerin işleyemeyeceği kadar sağlam olması yüzünden orayı almayı başaramadı.

Bahar mevsimi gelip, göğün gül yüzlü Yusuf'u (390), Yunus gibi Balığın karın kuyusundan çıkıp (391) Koç bahçesine doğru (392) salına salı-

---

(390) Güzelliğiyle ünlü Yusuf Peygamber, güneş manasına kullanılıyor.
(391) Burçların on ikincisi olup, aynı zamanda yılın sonunu gösterir.
(392) Güneş Koç burcuna girinci bahar gelir.

na yürüyüp, baharın perdecisi, yeşil renkli kumaşı dağa ve ovaya örtüp, dünyanın havası hoş, alemin arsası cennet bahçesine dönünce, Şiir (Arapça) :

Gözleri nereye baksa oraya bolluk yağıyor. Hiçbir şeye ihtiyacı yok. Tarlada inci bulacak bilgi ve beceride.

İstese göğü yere yapıştırıp, yıldızların şekillerini toprağa çıkartır.» Moğol emirlerinden bir kısmı huzura gelerek, «Karamanoğlu inat ve fesat bir kişi. Durmadan Moğol askerine eziyet ediyor. Onların üzerine harami gönderip neleri var neleri yok ellerinden alıyor. Cüneyd'i hapisten çıkarıp takviye ederek Kayseri'ye gönderdi. Onun vasıtasıyla Müslümanlara zarar verip milleti birbirine düşürmeye çalışıyor. Yapılan zorbalık ve zulüm onun cesaretini artırmaktadır. Eğer kabul ederseniz, sizin emrinize gireriz. Develi yolundan Larende ([393]) vilâyetine saldırır, ülkesini yıkıp yurdunu yuvasını dağıtırız» dediler.

Sultan, onların isteğini kabul ederek Yaylak'a doğru hareket etti.

SULTAN'IN KARAMAN ÜLKESİNE YÜRÜMESİ VE O GÜNLERDE MEYDANA GELEN OLAYLARIN ANLATILMASI HAKKINDA

[313] Sultan, Rabbani yardımın gölgesinde ve Hakkani desteğin himayesinde, yerin taşımaktan inleyip titrediği, havanın çıkardıkları tozdan boğulup tıkandığı bir orduyla yönünü Karaman ülkesine çevirdi. Develi'ye varınca Osmanoğlu'nun ([394]) iyi teçhiz edilmiş, karınca sürüsü gibi kalabalık bir orduyla Karaman'a yürüdüğü haberini aldı.

Sultan, devlet erkânını ve emirlerini *(umerâ-yı hazret)* çağırarak, «Osmanoğlu, Karaman ülkesine gelip oranın yakıp yıkımıyla meşgul. Biz oraya hareket ederken İlahî destek ve yardımdan sonra kendi gücümüze ve kuvvetimize güvendik. Başkasından yardım almadan onunla savaşalım dedik. Eğer Allah'ın izniyle fetih nasip olursa, dostun düşmanın yanında itibarımız artar, uzaktakilerin, yakındakilerin övgüsünü kazanırız diye düşündük. Fakat bugün onların karşısında güçlü bir düşman ve üstün bir hasım dikilmiştir. Bu durumda onlara saldırıp öc almak, herkes tarafından kınanan çirkin bir hareket olur ve ona iyi gözle bakılmaz. Bütün insanlar, bizim onlara saldırımızın haklılığına inanmazlar ve kusurlu olduğumuza karar verirler. Bu kötü hareket, her zaman itibarımızın ve şerefimizin üzerinde kara bir leke olarak kalır. Velhasıl bir şahsın düşmanla savaşıp tehlikeye ve ölüme göğüs gerdiği böyle bir anda, baş-

(393) Bugünkü Karaman.
(394) I. Murad'ın 1386 - 7 yılında yaptığı sefer.

ka birinin gelip ona saldırması yiğitliğe ve insanlığa sığmaz. Öyle bir hareket âcizlerin ve zayıf kişilerin başvurabileceği bir hareket olur. Çünkü ölünün kellesini kesmek ve sakatın arkasından koşmak, mert ve yiğit insanların yapacağı bir iş değildir» dedi. Beyt: (Arapça):

«Şerefimi yükselterek zilletten kurtuldum. Nefsimi arındırıp cesaretimi artırdım.»

Sultan bunları söylerken Karaman elçisi geldi. Özür dileyip yalvarmaya başladı. Tövbe istiğfar etti. O günden itibaren Moğol atlarına ve koyunlarına saldırmayacaklarına, asker çekip onları rahatsız etmeyeceklerine, Kayseri'ye gidip, oranın köylerine ve halkına zarar verme konusunda Cüneyd'e yardım etmeyeceklerine, onu desteklemeyeceklerine, ellerini Müslümanların mallarına uzatmayacaklarına onlara zulüm ve eziyet etmeyeceklerine dâir söz verdi.

Bu konuda anlaşmaya varıldı. Sultan, o saldırı ve harekattan vazgeçerek Sivas'ın yolunu tuttu.

[314] Osmanoğlu ise, Karaman'a bağlı olan Eğridir kalesini fethedip geri döndü.

Sultan şeref hil'ati *(hil'at-i fahir)* göndererek, kalenin yönetimini sar'ın fethine görevlendirdiği Kılıç Arslan'ın amcasının oğlu Siraceddin'in büyük bir başarı göstererek kaleyi fethettiği, Taceddin'in teyzesinin oğlunu tutukladığı, o bölgeleri ele geçirip, kötülüklerden arındırdığı haberi geldi.

Sultan şeref hil'ati *(fil'at-i fahir)* göndererek, kalenin yönetimini ona emanet etti.

Aradan birkaç gün geçince Taceddin'in teyzesinin diğer oğlu Muhammed elçi olarak gelip kardeşinin bağışlanmasını istedi.

Sultan onun isteğini kabul ederek kardeşinin suçlarını affetti ve onu serbest bıraktı.

Sultan, Sivas'a gelince, Osmanoğlu saldırısından emniyete çıkıp, onun gailesinden kurtulması üzerine, *«İnsana bir darlık dokunduğu zaman, yanı üzere yatarken, otururken yahut ayakta bize yalvarır; ama biz onun darlığını açıp kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir darlıktan ötürü bize hiç yalvarmamış gibi hareket eder»* ([395]) dendiği gibi rahatlık ve ferahlık Karamanoğlu'nun ([396]) aklını bozdu. Huzur ve güven sarhoşluğu, onun kalbindeki darlık ve sıkıntıyı çıkarınca zulüm ve saldırganlık yolunu tuttu. Yemin ve andını bozarak görev ve sorumluluk

(395) Kur'an-ı Kerim, 10/12.
(396) Alaaddin Beğ.

şişesini yere çaldı. Kayseri'yi yıkıp yakma ve talan etme konusunda Cüneyd'i kışkırtıp baştan çıkardı. Vurup kırmada elini güçlendirdi.

Buna karşılık Emir Ahmed meselesi ile uğraşan, onun ortadan kaldırılıp, kökünün kazınmasını düşünen Sultan, Karaman işini ihmal etti. O konuda gevşek davrandı. Bir ordu düzenleyip Amasya'ya yöneldi.

Amasya'nın hududuna varınca ora halkının şehri terk edip kaçtığını haber aldı. Bunun üzerine Kazankaya kalesine ([397]) yürüdü. Asker her taraftan saldırıya geçerek büyük bir savaş başlattı. Kale sâkinleri daha ilk saldırıda titremeye başlayıp kalplerine dehşet ve korku yerleşti. Ağlayıp inleyerek aman dilediler ve kaleyi teslim ettiler.

Sultan, oranın yönetimini Hacı Arif Şah'a bıraktı. Ona, o bölgede bulunan Çekerek ([398] kalesine saldırmasını ve oranın giriş çıkışını tutmasını buyurdu.

[315] Asker o harekâtta çok miktarda nefis ve değerli eşya elde etti. Yeteri kadar ganımet ve mala kavuştu. Sultan, başarılı ve mutlu olarak büyüklük merkezine ve ikbal yuvasına hareket etti.

Çekerek kalesinin giriş çıkışlarını tutan Hacı Arif Şah, oranın sâkinlerini acz ve sıkıntı içinde bıraktı. Emir Ahmed, orayı Seyyidi Hüsam'a verdi. O bir süre orada ikâmet etti. Zamanını hile ve karışıklık çıkarmak için harcadı. Ham hayal ve boş düşünceyle vakit geçiriyor, heves ve kuruntunun esiri oluyordu. Sonunda kaleyi sağlamlaştırıp adam (nöker) toplamaya karar verdi. İnat ve isyan bayrağını açtı. Fitne ve fesat tohumları ekmeye başladı. Emir Ahmed'in desteğiyle Ahi Adil Şah Medresesine saldırdı. Orayı almak için çok çaba harcadıysa da amacına ulaşamadı. Pişmanlık ve hüsran içinde geri döndü fakat şunu anlayamadı : Beyt (Arapça) :

«Bir şey olmayacaksa, tedbir ile hiç olmaz. Olacaksa, muhakkak olacaktır.»

Aradan bir müddet geçince tuzak kurup hile ve düzenle Ahi Adil Şah'ı tutukladılar. Fakat ona bir şey yapamadılar. Sonunda *«İşte bu hüsran topu»* diyerek geri döndüler. O bölgeyi fethedemeyeceklerini anlayınca Karahisar ([399]) üzerine yürüdüler.

---

(397) Bk. Taeschner, Wegenetz, I, s. 239.

(398) Yeşilırmak'ın bir kolu olan ve Zile yakınlarından geçen Çekerek suyunun batısında bugün aynı isimle anılan bir köy bulunmaktadır. Kalenin de vaktiyle burada olması ihtimal dahilindedir. (Bk. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 83, n. 66).

(399) Tokat-Amasya kaleleri arasında bulunur.

Sultan, onları yenecek gücü olmasına rağmen onlarla savaşıp vuruşmak konusunda sabrediyordu. Onların kendiliklerinden Müslümanlar arasında karışıklık çıkarıp onları rahatsız etmekten ellerini çekeceklerini umarken, onlar düşmanlık ve kötülükte israr ediyorlar, yağma ve talana başvuruyorlardı. Sonunda işi öyle bir yere vardılar ki, göz yumup görmezlikten gelmek, o fesatların cür'etini daha çok artırdı. Onlar, küstahlığı son haddine çıkarıp, kin ve düşmanlıkta aşırıya kaçınca Sultan'ın gazap ateşi alevlendi. Öfke ve heyecan fırtınasına tutuldu. Bütün gayretini onları defetmek, düşünce ve tedbirini onların kötülüklerini önlemek için harcamaya başladı. ve şöyle dedi : Beyt (Arapça) :

«Yumuşak huyluluğu (hilm) bazı yerde önemsiz, bazı yerde de yücelip sahibine fayda verir bir halde görüyorum.»

[316] Sultan'ın sevilen yanlarından ve beğenilen özelliklerinden biri de, yönetime geçtiği ilk günlerden sonuna kadar hiçbir kimseye boş yere düşmanlık beslememiş, nefsin yok olmasına ve canın tehlikeye girmesine sebep olabilecek, suskun kalıp eli kolu bağlı beklemenin aklen ve şer'en mümkün olmadığı zarurî hallerin dışında hiçbir yaratığa zarar vermemiş ve kin duymamıştı. Onun bu haline şu şiir uygun düşmektedir : Beyt (Arapça) :

Ben zaman gibiyim. O uyanık olursa ben de oluyorum. O uyursa ben de uyuyorum.»

Onun düşmanlarına yaptığı kötülükler ve onlara verdiği rahatsızlıklar hiçbir zaman yersiz öc alma duygusundan değil, geleneklere ve şeri kanunlara uyarak onların verdikleri zarar ve ziyanlarını önlemek içindi. Beyt (Arapça) :

«Eğer biri sana kolaylık gösteriyorsa, yakınında da uzağında da olsa, sen de ona kolaylık göster.»

Sultan, defalarca kendisine açıkça saldırıp çirkin hareketlerde bulunmuş, suçları deliller ve şahitlerle ortaya çıkmış olanlara bile, onları cezalandırmaya gücü yetmesine rağmen göz yummuş, sabır ve tahammül yolunu tutmuştu. O, o kişilerin sebepsiz olarak çirkin davranışta bulunmalarını ve kötü işler yapmalarını, şeytanın onları baştan çıkarmasına veya kendi nefislerine uymalarına veriyordu. İlahi nurların onların aklına ışık tutacağı zaman, ihanetin ve kötülüğün pisliğinin kalplerinden silineceğini, cahillik ve ahmaklık sarhoşluğundan ayıkacaklarını, kendilerini belâ çukuruna atmayacaklarını düşünüyordu. Onun için vahim bir işe ve kötü bir harekete başvurmak istemiyordu. Çünkü şurası bilinmektedir ki, bir kimseye, yerinde veya yersiz olsun, öfke duyan ve kötülük yapmak isteyen bir kimse, nefsine gazap hâkim olmadan

veya akıl aynasına keder yerleşmeden o işi yapamaz ve onu incitemez. Çünkü gazap ve düşmanlığın herbiri, ruhi bir hastalık ve tabii bir illettir. O halde gazap ve öfke önce sahibini incitir, sonra başkasını. Şair bu konuda şöyle diyor : [317] Şiir (Arapça) :

«Düşmanlarımı denedim. Hiçbir düşman bana öfkemden daha düşman görünmedi.»

ÇEKEREK VE KARAHİSAR KALELERİNİN FETHİ, SULTAN'IN EMİR AHMED VE TACEDDİN'LE SAVAŞMASI VE ONLARIN KAÇIŞI

Sultan dağ gibi bir ordu ve görkemli bir törenle Sivas'tan hareket etti. Hiç vakit kaybetmeden hâlenin ayı, göğün toz bulutunu sardığı gibi Çekerek kalesini sardı. O sırada Seyyidi Hüsam, hilekâr tilki gibi tuzaktan kaçmış, canını ağdan kurtarmıştı. Kardeşini vekil *(kaim-i makam)* olarak kalede bırakıp, kendisi kaçmıştı.

Sultan, güzel sözler ve faydalı nasihatlerle Seyyidi Hüsam'ın kardeşini uyarıp doğru yola çağırdı. Ona yüksek makamlar ve rütbelerle bol miktarda mal vaadettiyse de, kara bahtı ve kötü talihi onu, o devletin ganimetlerinden ve fırsattan faydalanmaktan alıkoydu. Cahilliğinin sebep olduğu kibir basiret gözünü bağladı. Ona itaat ve bağlılık zevkini tattırmadı.

Bunun üzerine Sultan, savaş araç ve gereçlerini düzene koydu. Sabah olup ortalık ağarınca, ejderhanın ateş saçan nefesinin üzerine gitmekten çekinmeyen, timsahın ağzından istediği şeyi alan yiğitlerle kalenin her tarafından saldırıya geçti. Onlar duvarların ve burçların üzerinde toz bulutu kaldırdılar. Her tarafta yarık ve delikler açtılar. Mancınık ve arradelerle burçları yıktılar. Sonunda gölge gibi duvarların üzerinden aşağıya inerek iç kaleye saldırdılar. Oraya sığınarak yol kesen, geçitleri tutan, yolcuların ve kervanların mallarına el koyan zorba ve fesatları birer birer zincire ve prangaya vurup eziyet ve işkence ederek yukarıdan aşağıya çektiler. Onları esaret ipinde ve hüsran bağında tuttular.

Sultan, o zorluğun üstesinden geldikten ve meseleyi hallettikten sonra kalenin idaresini Kazankayası kalesiyle birleştirerek Pir Ali Siyah'a emanet etti ve ona Amasya ile de ilgilenmesini söyledi.

Bu fetihten dolayı düşmanların gözüne çöp kaçtı ve göğsüne kılıç sapladı. [318] Dostlar sevinip düşmanlar korku ve dehşete düştüler. Her tarafa fetihnâme'ler gönderildi. Telaşa ve korkuya kapılan Nebi, çareyi Osmanoğlu'na iltica etmekte buldu.

Sultan, Nebi'nin sağlamlık ve büyüklükte eşi olmayan Karahisar kalesini [400] Osmanoğlu'na teslim etmesini önlemek için oraya hareket etti. Oraya varınca yıldızlarla aynı yükseklikte, göklerle yarışan, kartalların şereflerinin üzerinden uçmayı göze alamadığı, göğün gezegenlerinin burçlarının üzerinde dolaşmaya cesaret edemediği bir kale gördı. Kalede vekil (nâib menab) bırakılan Nebi'nin kardeşine, kaleyi Osmanoğlu'na vermemesi, eğer bir kimseye verecekse kendisine vermesi konusunda yemin ve şart ettirdi.

Aradan bir süre geçince kalenin yöneticisi Sultan'a bir haberci *(kâsıd)* göndererek ondan güvenilir birini kaleye yollamasını istedi. O kimse gelince kaleyi ona teslim etti ve Sultan'ın eşiğini öpme şerefine kavuştu. Onu yapmasının sebebi, Nebi'nin vefat etmiş ve kalenin sahipsiz kalmış olmasıydı.

Yıllarca süren kuşatma ve savaşlarla düşmeyen, bütün padişahların ve yöneticilerin göz diktiği böyle sağlam bir kalenin savaşa ve şiddete başvurulmadan alınması, böyle önemli bir işin başarılması şansın ve talihin yaver gitmesindendir. Böyle bir başarı, hasetlerin ve hainlerin gözlerine çöp, kalplerine iğne batırdı. Bilhassa müzmin kıskançlık hastalığına yakalanmış olan Emir Ahmed'in kulağına kar suyu kaçırdı.

Bu olaydan sonra Sultan giriş çıkış yollarını tutsun, zahire girişlerine engel olsun ve oranın yiyeceğinin tükenmesini sağlasın diye Turhal kalesinin yanına sağlam bir kale yapmaya ve orada bir birlik bulundurmaya karar verdi.

Oraya konaklayınca araştırmaları sonucund yıkık bir cami buldular. Sultan oraya kale yaptı. Adamlarından *(nöker)* bir kısmını orada vekil olarak bırakıp geri döndü.

Taceddin ile anlaşan Emir Ahmed ise, fırsat kolluyor, harekete geçmek için tetikte bekliyordu. İki taraf arasındaki mesafe daralınca, Taceddin'den Sultan'a bir haberci geldi ve «Konuşup anlaşmak, her zaman kavga ve dövüşten daha iyidir. Benim iki tarafın arasını bulmak ve Müslümanların huzurunu sağlamaktan başka amacım yok. Sizin yapacağınız şey, inşa ettiğiniz kaleyi yıkmaktır. O zaman Emir Ahmed'in içi rahatlar ve düşmanlık ortadan kalkar. Her iki tarafın mensupları da rahata ve huzura kavuşurlar. [319] Bu isteğin yerine getirilmesiyle Emir Ahmed'in gönlü alınır. Dostluk ve birlik, düşmanlığın ve ayrılığın yerini alır» diye arz etti.

---

(400) Çelebi Mehmed'in Danişmendiye bölgesindeki beyler ile mücadelesi sırasında bu bölge (Tokat-Amasya) kaleleri arasında adı geçmektedir (Bk. Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 83, n. 67).

Bu teklif Sultan'ın aklına yatmadığı için ona cevap vermedi. Dağılmış olan askerlerin toplanmasını buyurdu. Hep birlikte hareket edip Emir Ahmed ile Taceddin'in karşısına dikildi. Onlardan gelen haberciyi yanına çağırarak, «Barış, iki tarafın birbirine uzak olduğu zaman yapılır. Biz ise şimdi karşı karşıya geldik. İki tarafın böyle kavgalı olması hoş bir şey değildir. Bu bizim huzursuz, halkın rahatsız olmasından başka bir işe yaramaz. Ben âdil bir hâkim ve dürüst bir hakem olan kılıcı kendime vekil tayin ettim. Bu işin kesilip biçilme işini onun etkili ellerine bırakarak, yanağı kırmızı ve başı dik olan onun (kılıcın) gerçek ve ilahi adaletine sığındım. Şiir (Arapça) :

«Kalbim aşıkların kalbi gibi durmadan atıyor. Her an ona veda etmek için fırsat kolluyorum.»

Artık kadı kılıç, hasım siz ve mahkeme de savaş alanıdır» dedi.

Bunu söyledikten sonra onların elçisini gönderdi. O sırada Sultan'ın yanında beş yüz atlı vardı ve karşı tarafın sayısı ise, yedi bini buluyordu.

Elçi gidip Sultan'ın söylediklerini aktarınca karşı taraf atlarına binip yola koyuldular.

Sultan, onların hareketini haber alınca atına bindi. İki taraf arasında bulunan nehri geçerek, rakiplerinin tarafına vardı. Safları kurup sağ ve sol cenahları düzene koydu. Demirden bir dağ ve keskin bir kılıç gibi onların karşısına dikildi.

İki taraf birbirine yaklaştığında güneşin altın bayrağı batı yönüne çekilmiş, karanlık çadır mavi renkli feleğin üzerine örtülmüştü. Her iki taraf da birbirinin mevzilerine saldırarak savaş ipini kestiler. [320] Sultan'ın ordusu akşamın başlangıcından sabaha kadar akın akın savaş alanına gelip yerlerini aldılar. Sabahleyin yıldızların padişahı olan güneş, Çin hududu tarafından karanlık bulutunu yarıp akşamın ordusunu hezimete uğratınca Sultan şahane atına binerek safları düzene koydu. Askerlerinin toplam sayısı bin atlıyı buluyordu. Diğer taraftan Emir Ahmed ile Taceddin, bir tepenin üzerinde askerlerini savaş düzenine sokuyorlar, yaya ve atlıları teftiş ediyorlardı.

Sultan, onların duraklamalarından zayıf oldukları sonucunu çıkardı. Ona göre, onlar her ne kadar kemiyet bakımından fazla olsa da, keyfiyet bakımından az idiler. Aradan bir süre geçince yaklaşık iki bin yaya tepeden aşağıya inerek Sultan'ın askerlerini ok yağmuruna tuttular.

Sultan hiç vakit geçirmeden savaşta büyük yararlılıklar gösteren iki yüz yayanın yanına atlı ve filli süvariler katarak onların üzerine gönderdi. Onlar, karşı tarafın askerlerini ok yağmuruna tutarak delik deşik ettiler. Hezimete uğratarak o tepeyi onların elinden aldılar.

Emir Ahmed o durumu görünce bütün atlı ve yayaları ile saldırıya geçti. Öte yandan Sultan, savaşta aslanları aratmayan, vurup kırmada eşine rastlanmayan askerlerinden bir birliği onların üzerine gönderdi. Gidenler karşı tarafın sağ ve sol cenahlarını okları ve kılıçlarıyla yerinden oynatarak hepsini hezimete uğrattılar.

Emir Ahmed, karşı tarafın üstünlüğünü görüp aklı başına gelince kibir ve gururu bırakarak, küçülüp alçalmaya başladı. Kinin zirvesinden düşkünlüğün çukuruna indi. Zamanın imamı ve önderi, İslam şeyhlerinin büyüklerinden, Danişmendiye vilâyetinin yöneticisi olan Şeyh Nureddin'in oğlunu, iki tarafın arasını bulmak için aracı tayin etti.

Şeyh, barış kurallarını hâkim kılmak, iki tarafın arasını bulmak, ayrılık ve gayrılığı ortadan kaldırmak için büyük bir çaba ve üstün bir gayret sarf ettiyse de fayda vermedi. Çünkü Sultan savaş ve kavgada ısrarlı idi. Şeyh ısrarı sürdürünce iki taraf arasında elçiler gidip gelmeye başladı.

Nihayet Sultan, Şeyh'in hatırını sayıp itibarını gözeterek, «Şeyh'in görüşü sadakat ve doğruluktan kaynaklanmaktadır. Ne buyuruyorsa, kabul edilebilir ve yerine getirilebilir. Ancak benim bir şartım var : O da Taceddin'in fesat ve fitne yolunu bırakarak Emir Ahmed ile anlaşma ve ittifak ipini koparması, ayağını barış ve doğruluk çemberinden dışarı atmaması, fitne ve karışıklık çıkararak halka kötülük ve zulüm etmeye kalkmamasıdır. [321] Eğer bu dediklerime uyarsa, onun suçlarına göz yumar, her iki tarafın menfaatine olan şeyleri yaparım.» dedi. Beyt :

Yarın güneş doğunca, ben, gürzüm ve Efrasiyab savaş meydanında olacağız.» ([401])

Karşı taraf onun bu şartlarını kabul etti. Taceddin özür dilemek, kulluk ve bağlılık şartlarını yerine getirmek için nâibini Sultan'ın huzuruna gönderdi. Kendisi de onun peşinden huzura kabul edilme şerefine nail oldu. Bağlılık görevlerini yerine getirdi. O sırada Sultan'ın adamları *(nöker)* Taceddin'in etrafını sardılar. O önüne arkasına bakınca kendisini aslanın ağzında ve kılıcın ucunda sandı. Tilki gibi alttan alıp dil dökmeye başladı. Yalvararak, «Ben kendim doğru yolu seçtim ve suçumu kabul ettim. Cahil olduğumu ve yalan söylediğimi biliyorum. Size karşı kötülük yaptım. Utanç içinde kara bir yüz ile kılıç ve kefenle karşınızdayım. Eğer öldürürsen, adalete uymuş, bağışlarsan faziletini göstermiş olursun» dedi. Beyt (Arapça) :

«Sana karşı çok suç işledim. Fakat sen af sahibisin. Eğer cezalandırırsan bu senin adaletini, bağışlarsan o senin faziletini gösterir.»

---

(401) Firdevsi'nin Şeh-nâmesinden.

Bu şekilde boş sözler ve asılsız laflar ederek su üzerine şekil çizmeye çalıştı. Baştan yaptığı kötülükleri örtbas etmeye çalıştıysa da, Sultan'ın her şeyi bildiğini anlayınca dil döküp yalvarmaya ve suçlarını itiraf etmeye başladı. Hayatında ilk defa doğru söz söyledi. Sonra, «Ben her ne kadar günahkâr olup, kötü şeyler yapmışsam, öfke ve gazabı üzerime çekmişsem de, sizin iyiliğinizin çokluğuna, hoşgörünüzün enginliğine, tabiatınızın olgunluğuna, iradenizin güçlülüğüne dayanarak şunu biliyorum ki siz, olayı benim yaptığım kötülüklere ve işlediğim suçlara göre değil de kendi lütuf ve cömertliğinize göre değerlendireceksiniz» dedi. Beyt :

«Ben elimden geleni yaptım işte, sen de elinden geleni yap!»

[322] Bunun üzerine Sultan, «Eğer sen namusunu düşünseydin yerinden oynamaz, işinin başında durur, sebat gösterirdin. Buraya kadar geldiğine göre hürriyetini ve namusunu kaybettin demektir. Şimdi hangi şöhret ve namustan bahsediyorsun?» dedi. Şiir (Arapça) :

«Eğer bir kimse imkânı varken yapmaz, elinde olduğu halde görevini yerine getirmezse,

O kimseyi terk edin. Çünkü o düşüncesiz biridir. Bir gün gülerse bir yıl ağlar.»

Taceddin bu sözleri duyunca korkuya kapılarak hayattan ümidini kesti. Bitkin bir yürek ve peltek bir dille duaya başladı ve «Ya Rab, Sultan'a zafer ve başarı ver! Devletini muzaffer ve düşmanını mağlup et! Ondan başkasını bize hakim ve hükümdar etme! Yapsa da yıksa da hâkim odur. Çağırsa da kovsa da o bilir» dedi. Beyt :

«Eğer başka bir şeyle başım dik olmasa bile, başımın senin eşiğinde olması bana yeter.»

Ağlayıp inleme haddini aşıp, yalvarıp yakarma çığırından çıkınca Sultan'ın doğuştan gelen merhameti ve iyilik etme duygusu harekete geçti. Padişahlara layık büyüklüğü ve cömertliği eteğini tuttu. Kutlu yüzünde insanlık ve mertlik izleri belirdi. Asık surat ve ekşi yüz yerini güleryüz ve hoşgörüye bıraktı ve «Yaptığın işlerin kötülüğünü ve davranışlarının çirkinliğini bildiğine, suçlarını ve hatalarını itiraf ettiğine göre biz de *«Israr eden değil, ikrar eden affedilir»* sözüne uyarak, senin yaptığın kötülüklere göz yumuyor, amel defterine af çizgisi çekiyoruz. Fakat bundan böyle eski hatalarını tekrarlama! Haddinin ve yetkinin dışına çıkma! *«Haddini bilene ve onu aşmayana Allah yardım etsin»* sözüne göre hareket et! *«Dönerseniz döneriz»* tehlikesinden uzak dur! Şair de Kur'ân'dan alıntı yaparak bu konuda şöyle diyor: Beyt (Arapça) :

«Akrebin döndüğü yöne sen de dön! Ondan korunmak için elinde terliğini hazır et!»

[323] Bu güzel sözleri ve faydalı öğütleri duyunca, bu vaad ve tehditleri dinleyince Taceddin'in çıkmış canı tenine geri geldi. Dilini övgü ve dua için açarak şöyle dedi : Beyt (Arapça) :

«Bana söz verdi. Mülk verip güçlü yöneticiler arasına sokacağını söyledi.»

Sonra izin alıp, «Gideyim, kulunuzun çocuklarını huzurunuza göndereyim de onlar da padişahın yüzünü görmek ve ayağını öpmek şerefine nail olsunlar ve başları yükselsin» diyerek yola çıktı. Hiçbir yerde eğlenmeyip soluğu Sunisa (402) tarafında aldı.

Diğer taraftan Emir Ahmed, Turhal kalesine yerleşmiş, Taceddin'in barışın temellerini attığını, anlaşma ve dostluk için çaba harcadığını düşünüyor, fakat onun firar edip canını kurtardığını bilmiyor ve şöyle diyordu : Beyt :

«Tekrar ördeğe, sahra güzel, deyince o, akşamlar hayır olsun, ben yerimden memnunum, cevabını verdi.»

Sultan ertesi gün, askerlerinden bir birliği Emir Ahmed'in üzerine gönderdi. Onlar, onu kaleden sürüp, yüklerine, ağırlıklarına, develerine, atlarına, silahlarına ve teçhizatlarına el koydular. Çok miktarda ganimet ele geçirdiler. Zafere alışmış, amacına ulaşmış olan Sultan'ın başarılı bayrağı Tokat'a hareket etti. Kutsal Ramazan Bayramını orada kutladı.

Sultan orada kaldığı birkaç gün içinde kadehi başına dikerek, zamanın olaylarının tozunu akıl sayfasından sildi. Tar nağmeleri dinleyerek beyninin derinliklerini, efkâr gailelerinden boşalttı. Bazen göz aynasını erguvan renkli şarapla aydınlatıyor, bazen de gönül sevdasını, gülyüzlü sakinin cemaliyle yatıştırıyordu. [324] Şiir (Arapça) :

«O, rengini güneşin parlaklığından alıyor, içi de dışı da birdir.

Tabiatını iyilikler meydana getiriyor, yudumlayana şifa veriyor.

Parlaklığı zöhre yıldızı gibi. Yanağının kırmızılığını güneşten almakta.

Bardakta daha güzel görünüyor. İçi ile dışı bir olup aynı renktedir.»

---

(402) Niksar'ın batısında, Amasya'nın kuzey-batısında ve Ladik'in doğusunda, Kelkit'e yakın bir yer. Sunisa hakkında bk. Taeschner, Wegenetz, I, s. 217; Tayyib Gökbilgin, adı geçen makale, s. 52, vd. (Bk. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 84, n. 69).

Aradan bir süre geçince Emir Ahmed ile Taceddin'in Sunisa'da bir araya gelip çare aradıkları haberi geldi.

Sultan onların toplanmasını önemsemedi. Çünkü onları bir araya getiren bağların güçlü olmadığını biliyordu. Kendisi sağlıklı bir topluluk meydana getirdi. Devletin büyüklerini ve yakınlarını, birer birer veya ikişer ikişer huzuruna çağırarak, ortaya çıkan olayların aslı, nesli, ve önemli meseleler üzerinde görüş alışverişinde bulundu. Düşmanların davranışları karşısında nasıl hareket edileceğini ilan ettikten sonra emir ve yasakları bildirdi. Her şeyin doğrusunu, yanlışını itibar terazisinde tartarak gerekenlerin yapılmasını buyurdu. Sonunda begleri, savaş araç ve gereçlerini derleyip, kendilerine bağlı adamlarla birlikte gece yarısı ata bindiler. Sabah olup güneş doğunca muzaffer Sultan, güçlü ordusuyla Niksar vilayetine saldırdı. Kardeşleri arasında cesareti ve yiğitliğiyle tanınmış, korkusuzluğu ve cüreti ile bilinen Taceddin'in oğlu Alparslan, Sultan'ın ordusunun öncü birlikleriyle karşılaştı. Sultan'ın askerleri, kılıç ve mızrak darbeleriyle karşı tarafı ağır bir yenilgiye uğrattılar. Alparslan'ın eli ağır bir şekilde yaralanıp önemli bir sakatlık geçirdi. Sultan, çok miktarda ganimet ve mal elde ederek Tokat'a geldi. Emir Ahmed, onun huzuruna elçiler ve mektuplar göndererek barış istedi.

O sırada bahar mevsimi geldi. Padişahın bayrağı, devletin merkezine ve saadetin kaynağına doğru hareket etti.

SULTAN'IN FESATLARI UZAKLAŞTIRMAK İÇİN KAYSERİ'YE GİDİP KÖSEDAĞ'DA KONAKLAMASI, HÂİNLERİ VE AYRILIKÇILARI CEZALANDIRMASI

Sık sık Kayseri'den haberciler gelip, uygunsuz hareketlerde bulunan, elini talan ve yağmaya atarak karışıklık çıkaran, [325] yolları kesen Ömeroğlu'nu şikâyet ediyorlar ve Sultan'dan adalet istiyorlardı.

Sultan orada olanlara engel olmak, kötülüğün yuvasını dağıtmak, şerlerin kökünü kazıyarak iyileri yüceltmek için bir ordu hazırlamaya karar verdi. Askerlerin ve orduların toplanıp düzene girmesi için emir verdi. Zafere alışmış bayrağını *-ebediyyen dalgalansın-* çekmeden önce Ahi İsa'yı Kayseri askerleriyle ([403]) birlikte yola çıkardı. Bunu yaparken Ömeroğlu'nun Kayseri halkının kendisine saldırdığını sanarak, kaleden çıkacağını, onun onlarla uğraştığı sıradan kendisinin pusudan çıkıp ansızın üzerine atılarak onu yakalayacağını düşündü.

---

(403) Prof. Dr. Yaşar Yücel'e göre bunların tımarlardan gelme iktalı asker olması mümkündür (Bk. Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 85, n. 71).

Bu şekilde tedbir alıp bir süre pusuda durdu. Fakat o fesatlar işin aslını öğrendiklerinden yerlerinden çıkmadılar.

Sultan, pusudan çıkıp kaleye doğru hareket etti ve bir tepenin üzerine çıktı. Oradan askerlerin ganimetle gelip Kayseri tarafına gittiklerini gördü.

O sırada Ahi İsa'nın az sayıda askerle kalenin kapısına gittiği, kale halkının hücum ederek onu sıkıştırdıkları, bu durum karşısında onun yardım istediği haberi geldi.

Sultan derhal bir bölük askerle oraya yürüdü. Kalenin önüne vardıkları zaman kale halkı Ahi İsa'yı yakalayıp kaleye götürdükleri için bir sonuç alamadılar.

Bunun üzerine Sultan mecburi olarak Kayseri'ye geldi. Birkaç gün sonra kaleye saldırı düzenledi. Şehri yağma ettiler. Geri dönerken kaledekilerden bir kısım asker dışarı çıkıp güç ve cesaret gösterisinde bulundular. Muzaffer ordudan birkaç atlı onların üzerine saldırıp kılıçtan geçirdi. Bâzılarını ölüme gönderip, bâzılarını yaralayıp esir aldılar.

Sultan çok miktarda ganimet ve malla Sivas'a döndü. Yaylak mevsimi olduğu için Kösedağ'a yöneldi. Daha önce Sultan'dan gerekli dersi almış olan Şam Türkleri *(etrak-i şam)*, onu karşılayarak kulluk ve bağlılık görevlerini lâyıkıyla yerine getirdiler. Eskiden kararlaştırıldığı gibi toy için gereken koyunu *(gusfend-i şilân)*, diğer vergileri (itavât) ve kararlaştırılmış şeyleri *(mukarrerât)* takdim ederek, kulluk ve itaatın gereklerini yerine getirdiler. Sultan, o yaylak yerinin merasında ve otlağın yeşilliğinde birkaç gün dinlendikten sonra güvendiği adamlardan biri gelerek, şehir halkının isyan ederek muhalefet yolunu tuttuğunu, [326] itaat ve kulluk yolundan çıktıklarını, Cüneyd'i dâvet edip ondan kendilerine katılmalarını istediklerini, daha sonra Ali Beğ'in oğlunu emirlik makamına oturtmaya, şehri ve vilâyeti ele geçirmeye karar verdiklerini haber verdi.

Sultan, Emir Abdullah Çelebi'yi yanına çağırarak, karışıklık çıkaranları getirmesi için onu Sivas'a gönderdi. Kendisi de Erzincan ordusunun kötülüklerine ve Kılıç Arslan'ın adamlarına karşı sağlam bir duvar ve dayanıklı bir engel olan Burtuluş kalesinin ([404]) imarı ile meşgul oldu. Aradan bir süre geçince Emir Abdullah Çelebi, inat ve fesat yolunu tutarak ayaklarını itaat dairesinden dışarı çıkarmış olan behbahtları Sultan'ın huzuruna getirdi Onların arasında eskiden Ali Beğ'in terziliğini

(404) Erzincan hududunda olmalı (Bk. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 86, n. 72.

(hayât) yapmış olan Emir Hac; daima emirler arasında dolaşan, dedikodu ve laf getirip götürerek onlara yaklaşmak isteyen, eski günlerde Sultan'ın verdikleriyle beslenen, onun terbiyesiyle yetişip büyüyen, daha sonra Ömeroğlu ile beraberlik kuran, işi gücü fitne ve fesat çıkarmak olan sarraflardan Bâyezid; çocukluk günlerinde iyilik mührünü kötülük eline kaptırmış, utanma arlanma gözünü utanmazlık toprağı doldurmuş, itaat tasmasını herkesin eline vermiş, hayvan sıfatlı olduğu için onun bunun altına düşmüş, yüzsüzlük ederek, şarap ve işret meclislerine devam etmiş, fitne ve fücür ehliyle arkadaşlık ettikten sonra Müminlerin Emiri Ali'nin *-Allah ondan razı olsun-* şehit düştüğü yere giderek hırka giymiş, Basra harab olduktan sonra (405) dindarlık kisvesine bürünmüş olan ahilerden Hoca Arasteoğlu Ahi Muhammed; daha önce ihanette bulunduğu için şehre girmesi yasaklanan, halkın arasına sokulmayan, fakat sonra *şehir kethüdasına* (406) akrabalığı dolayısıyla Sultan'ın acıyıp bağışlaması üzerine şehre alınan, Sultan'ın kendisine maaş bağlayıp zaviye yaptırdığı Ahi Nureddin ve bir diğeri de Hıristiyan rahiplerinin tanınmışlarından biriydi. Onlar anlaşıp Cüneyd ile adamlarını şehrin dışındaki büyük kilisede pusuda tutmak, âsileri Tokat kalesinde toplamak ve onları şehre getirmek konusunda karara varmışlardı. Ali Beğ'in oğlu onlarla anlaşarak, hepsini itibarlı bir mevkiye getirmeyi, özel bir rütbe ile önemli makamlara tâyin etmeyi vaadetmişti. Emirlerin ve devlet erkânının topraklarını *(mevazi)* ve arazilerini *(iktaât)* bu rezillere taksim etmeyi plânlamıştı.

Sultan, her zaman Emir Hac ile Cüneyd'in elçiliğini yapmış, onların sözlerini getirip götürmüş ve sonra da o meselenin enini boyunu kendisine anlatmış olan şahsı yanına çağırdı. Gelince görgü şahidi olarak, onların ihanetlerini yüzlerine karşı birer birer anlattı. [327] O âsi sefillerin kalplerinin kötülüğünü bütün yönleriyle açığa çıkardı. Herbirine ayrı ayrı dönerek, «Filan yerde şöyle bir iş yapıp, şunları söylemedin mi?» diye sordu.

Hepsi ihanetlerini ve yaptıkları çirkin hareketleri itiraf ettiler. Fakat işin ayrıntısında ve birkaç küçük noktada ihtilafa düştüler. Suçu ve hatayı birbirlerinin üstüne atmaya başladılar. Biri, «Sen başlattın», diğeri, «Beni sen kışkırtıp baştan çıkardın. Yolumun şeytanı sen oldun» diyordu. Bu tür boş sözler ve asılsız laflarla vakit geçiriyorlardı. Bu işin planını yapan ve bu meselenin baş sorumlusu olan sarraf Bâyezid, yaptığı kalıpta bastığı sahte parayı tedavüle sokmaya, yaptığı ihaneti şeffaf

---

(405) İş işten geçtikten sonra manasına gelen bir deyim.

(406) Selçuklu idarî düzeninde bulunan bu sınıf için bak. M. Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, s. 12.

perde ile örtmeye çalışıyordu. Fakat karşısındaki alıcının basiret sâhibi iyiyi kötüyü birbirinden ayırt edebilecek, doğruyu yanlışı seçebilecek biri olduğunu bilmiyordu. Söylediklerine inanılmadığını anlayınca İblis gibi dil döküp alçalmaya başlayarak, «Yıllardır bu hanedana hizmet etmek için canımı dişime taktım. Bu devletin gelişmesi için kan ağladım. Allah yardım edip iş istediğim gibi sonuçlanınca rahatladım ve şöyle dedim: Mısra :

«Allah'tan istediğim oldu.»

Artık umutsuzluk yüzü görmeyeceğim ve günlerin mihnet yükünü çekmeyeceğim, diye kendi kendimi teselli ettim. Fakat şarap yerine başağrısı içtiğimi fark edemedim. Bal yerine arının iğnesini yediğimi anlayamadım» dedi. Feryat ve figan ederek bu tür boş sözlere devam etti.

Onun bu davranışı karşısında Sultan, «Hangi menfaat seni bu işe attı? Ondan ne gibi itibar ve şeref bekliyordun?» diye sorunca, «Cüneyd'i kilisede bekletirken, size koşup haber vererek onun bu karışıklıkta helak olmasını sağlamak istiyordum» cevabını verdi.

Bu da açık bir hile ve çirkin bir yalandı. Üstü örtülmüş bir tuzak, aldatmak için söylenmiş bir sözdü.

Daha sonra bu haberlerin ambarı, bu sırların kutusu olan, nefsinin melanetinin ve tabiatının kötülüğünün etkisiyle iyiliğin karşılığı olarak kötülük yapan, bağışa başkaldırma ile cevap veren Ahi Nâsireddin ise, inkâr yolunu tutarak, «Haşa ben böyle bir iş yapmadım. [328] Mısra :

«Ben nere, ülke idaresi hakkında söz söyleme nere?»

Benim bu işte hiçbir suçum yok. Ben bu işi kale kapısını kırıp Cüneyd'i zorla şehre getirmek için yaptım» diye kendini savundu.

Kâfirliği ve din düşmanlığı doğuştan beynini sulandırmış, cahilliği basiret gözünü bağlamış olan rahiplerin ileri geleni, «Benim bu işten haberim yok. Olanları bilmiyorum. Yalnız birkaç kişi yanıma gelerek, bize izin verin de Cüneyd'i kiliseye yerleştirelim. Bu sırrı kimseye söyleme, dedi. Şimdi beni bu kadar şeyle onlara suç ortağı yapmak, Sultan'ın insafına ve adaletine sığmaz» dedi.

Haya ve ar sikkesini çocukluk çağında kırmış, fütüvvet ve mürüvvet harmanını daha küçükken yakmış, sarhoşların ve ayyaşların toplandıkları yerlerde ve meyhanelerde her mezenin tadıcısı ve her kadehin yudumlayıcısı olan Ahi Muhammed, «Birkaç kişi yanıma gelerek yemin edip bana da ettirdiler. Ben onlara yardımcı olmadım» deyince Sultan, «Olanları niye bana söylemedin?» diye sordu. «Öyle yapmak benim in-

sanlığıma sığmaz» cevabını aldı. Onun üzerine Sultan, «Gençken yaptığın her şey insanlığına sığıyordu da şimdi mi sığmıyor» diye çıkıştı.

Velhasıl hepsinin hıyanet ve ihanet içinde olduğu, kendi sözlerinden anlaşılıp canları burunlarına gelip, bıçak kemiklerine dayanınca, tutunacak bir dal aramaya ve geçersiz ve asılsız delilller ileri sürmeye başladılar. Onun üzerine onların velinimetlerine ihanet ettikleri, akıl ve şeriat açısından öldürülmelerinin vacip olduğu küçük büyük herkes tarafından kabul edildi.

Sonra Sultan, *«Taşkınlığınız kendi aleyhinizedir»* (407) hükmüne uyarak, onların cezalandırılması için ferman çıkarttı. Gerçeğin delili ve tarafsız hakem olan keskin kılıçla hepsinin başını vücudundan ve ruhunu bedeninden ayırdılar. Onları kendi kazdıkları çukura gönderdiler. *«İşte suçluları böyle cezalandırırız.»* (408) [329] Beyt (Arapça) :

«Allah, zalimlerin yıkılmasını ve felâketlerin onların başına gelmesini takdir etti.»

Yalnız onların arasında daha yeni yetişen, mürüvvet ve fütüvvet şarabı içmiş olan Ahi Muhammed'in canını bağışlayarak zindana gönderdi.

Hakkın hükmü o mel'unlara uygulanıp, devletin alanı onların varlığının pisliğinden ve nefislerinin kötülüğünden temizlenince Sultan, «Bu komploda muhakkak onların yardımcıları, destekçileri ve suç ortakları vardır» diyerek, onların araştırılıp bulunmasını istedi. Onlara yardımcı olan çok sayıda kişinin adlarını muhbirler *(münhi)* tespit ettiler.

Sultan, onların hepsini affedip suçlarını sildi. İşin başı ve sebebi olan Ali Beğ'in oğlunun yaptıklarını, babasıyla olan dostluğun ve iyi ilişkilerinin haklarını düşünerek affedip görmezlikten geldi.

Ali Beğ'in oğlu, ikinci defadır Sultan'a ihanet edip hainlerle işbirliği yapıyordu. Buna rağmen Sultan onu, eski dostluğu ve hakları dikkate alarak suçu ağır da olsa affetti. Cezalandırmaya tenezzül etmeyip *«Bugün azarlanacak değilsiniz, Allah sizi bağışlar. O, merhametlilerin merhametlisidir»* (409) âyetini hatırladı Şiir (Arapça) :

«Bizim dostluğumuzda hıyanetin yeri yoktur. Hayatımızda ihanete ve kötülüğe yer vermeyiz.

Eğer birini arkadaş edinmişsek ona kötülük etmeyiz. Onun her yaptığını iyi kabul ederiz.

---

(407) Kur'an-ı Kerim, 10/23.
(408) Kur'an-ı Kerim, 7/40.
(409) Kur'an-ı Kerim, 12/92.

Zamanın geçmesi verdiğimiz sözü bize unutturmaz. Verdiğimiz söz eskiden verilmiş olsa bile yerine getiririz.

Kötülükler ve eziyetler sizden geldi, ihanette siz bulundunuz. Fakat biz asla ihanet etmeyeceğiz.»

EMİR AHMED'İN MUHALEFETİ, SULTAN'IN ONUNLA SAVAŞMASI, ONU YENEREK KAYSERİ'YE GİTMESİ

O dava sonuçlanınca Sultan, Sivas'a gitti. Aradan bir süre geçince Sultan'a ihaneti duyan Emir Ahmed'in cesaretlendiği ahdi ve anlaşmayı bozduğu, durumun uygun olduğunu sanıp çareler aramaya başladığı, güzel bir dinlenme yeri olan Kaynarpınaı'na ([410]) çadırını kurarak, [330] asker toplamak ve savaş araç-gereğleri temin etmekle meşgul olduğu, Kuvvadaroğlu ([411]) ile anlaşıp, onun destek ve yardımıyla Sivas vilâyetine yürümek istediği haberi geldi. O hareket etmeden önce Sultan derhal onun üzerine yürüdü. Yolda muhbirler *(münhi)* gelerek, Emir Ahmed'in Sultan'ın geldiğinden habersiz, askerin içinde vakit geçirdiğini haber verdiler.

Sultan, güneş daha kılıcını, dağdan yapılmış kemerinden çıkarmadan, altından siperini doğu ufkundan çıkarmadan, fırsatı ganimet bilerek Emir Ahmed'in üzerine saldırdı. Emir Ahmed, direnme gücünü kendinde göremeyerek, yanında bulunan az sayıdaki askerle kaçıp gitti. Yükünü, eşyasını, çadırı velhasıl her şeyini orada bıraktı. Muzaffer ordu, onun çadırlarına, eşyasına, bineklerine, mallarına saldırıp, nakitten, maldan, konuşandan, konuşmayandan ne buldularsa ganimet aldılar. O kadar hayvan ele geçirdiler ki, onların kalabalığından ve sayılarının fazlalığından dağlar ve ovalar dar geldi. Çıkardıkları toz bulutu havayı kararttı. Sultan, büyük bir zafer ve başarılı bir fetih elde etmiş olarak, devletin merkezine ve saadetin yuvasına geri döndü. O güzel çabanın haberi, dünyanın her yanına yayıldı. Şiir (Arapça) :

«Ey iyi zaman, biz senin devrinde şan ve şöhrete kavuştuk.

Sen daha önce bize kötülük edip vefâsızlık göstermiş olsan da,

'Kalk kılıcını çek senin ufkunu karartayım'diye meydan okumuş olsan da.»

Kış mevsimi gelince Sultan, her taraftan gelip kendisine katılmış olan haramilerin yardımıyla Cüneyd'in Müslümanlara zarar verdiğini, sı-

---

(410) Yeri tespit edilemedi.

(411) Metinde Kududaroğlu olarak geçmektedir. Bu aile için bk. M. Z. Oral, Kuvaddar-oğulları, Belleten 73, s. 99 - 102.

ğındıkları ve barındıkları yere ulaşmanın zor olması dolayısıyla başka mevsimlerde onları cezalandırıp, kulaklarını çekmenin zor olacağını, kış gelince onların buzların kalınlığı ve soğuğun şiddeti yüzünden dağların yükseklerinden, sarp ve kayalık yerlerden ovalara ve vâdilere ineceğini, yanaşılması ve ulaşılması zor olan yerlerden uzaklaşacaklarını, onlara saldırır, Cüneyd'den gelecek yardım ve desteği keserse, hem onların cezasını bulacağını, hem de Cüneyd'in gücünden büyük bir azalma olacağını, o zaman onu yenip ortadan kaldırmanın kolaylaşacağını, onun kalesinin eline geçeceğini düşünerek, ordu düzenleyip onların üzerine yürüdü. Tesadüfen o kış çok fazla kar yağmıştı. Tuşimaller, haramileri birer birer evden dışarıya çağırıp tutukladılar ve Cüneyd'e bağlı olan o bölgedeki kaleyi ele geçirdiler. [331] Cüneyd'in destekçisi olan o haramilerin başı Hüseyin'i esir edip zincire vurdular. Oradaki mezra ve otlaklar da ülke topraklarına katıldıktan sonra Sultan, yüce divan ile meşverete *(be-muâmere-i dîvân-alâ)* ([412]) girdi.

Bu olay üzerine Cüneyd'in durumunda bozulma ve kötüleşme oldu. Acz ve sıkıntı içine düştü. Kuyruğunu karnına ve başını yakasına çekti. Sultan, amacına ulaşmış ve hedefini tutturmuş olarak Kayseri'ye geldi. Kaleyi fethetmek için mancınık, arrade, ve diğer silahları temin etmeye koyuldu. Cüneyd'in işinin tedbirini aldı.

Cüneyd o durum karşısında sonunun yaklaştığını, hayatının çok kötü bir şekilde biteceğini düşündü. Çılgın bir file sataşmanın, kükreyen bir aslana pençe vurmanın akıldan ve mantıktan uzak bir davranış olduğunu anladı. Cesareti ve yiğitliği bir kenara bırakıp, gurur ve kibiri aklından çıkararak Sultan'ın huzuruna elçi gönderdi ve ondan şefaat diledi. Araya aracılar düşürdü. Hapiste tuttuğu Ahi İsa'yı işledikleri suçların ve hataların affedilmesi için aracı koydu.

Sultan ona cevap olarak, «Madem ki, Ahi İsa onun esiridir ve bizim göstereceğimiz şefaat ve merhamet onun yüzünden olacak. O halde onu bırakıp bize göndersin» dedi.

Cüneyd, onu serbest bırakmaktan başka bir çare, anlaşıp barışmaktan başka bir yol olmadığını görünce Ahi İsa'yı büyük bir törenle Sultan'ın huzuruna gönderdi. Böylece kulluğun ve bağlılığın şartlarını yerine getirmiş oldu. İşlediği suçlardan ve yaptığı hatalardan dolayı özür diledi. O günden sonra itaatsizlik ve isyan yoluna girmeyeceğine, dostluk ve sadakatten şaşmayacağına, emir ve yasaklara uyacağına, mal, asker ve diğer lüzumlu şeyleri esirgemeyeceğine, kulluk ve bağlılık şartlarını hakkıyla yerine getireceğine dair and içti.

---

(412) Bu konuda bak. Yaşar Yücel, a. g. e., s. 88, n. 82.

Onun bu pişmanlığını ve yalvarmasını gören Sultan, suçlarının sayfalarının üzerini af kalemiyle çizdi. Ondan aldığı yerleri geri vererek Sivas'a döndü. Vaktini gezinti yaparak, avlanarak, cömertlik ve bağışta bulunarak geçirmeye başladı.

Sultan, Erzincan hududuna varınca Emir Timur'un Aladağ'da konakladığı ve Erzincan halkının birbirine girdiğini haber verdiler.

Sivas'a geri dönerek, kalenin burçlarının ve duvarlarının sağlamlaştırılması konusunda emir verdi. Canları ve kanları korumak, fakirleri ve yetimleri himaye etmek, savaşıp vuruşmak için hazırlıklara girişti.

[332] Diğer yandan Emir Mutahharten, Erzincan'ı boşalttı. Çoluğunu, çocuğunu, malını, eşyasını Karahisar'a gönderdi. Erzincan halk da yurtlarını terk edip herbiri bir yere dağıldı.

Emir Mutahharten de şehirden rüzgâr gibi uzaklaşmak için birkaç kişiyle anlaşma yaptı.

Emir Timur, Erzurum'a giderek Karakoyunlu Türkmenlerine saldırdı. Onların çoğunu esir ve tutsak etti. Yakıp yıkarak geri döndü. Böylece Erzincan, onun kötülüğünden kurtulmuş oldu.

O sıkıntılı günleri fırsat sayan Emir Ahmed, fitne ve fesada yeniden başlayarak Zile'ye geldi. Haydutların yaptığı gibi yapıp birkaç evi yıktıktan sonra kaleye kaçtı.

Onun üzerine Sultan, Amasya'ya hareket ederek, o vilâyetin hayvanlarını ganimet olarak aldı. Emir Ahmed'in yaktığı evlere karşılık evler yıktıktan sonra Sivas'a geldi. O tarihten sonra Amasya'dan çok sayıda insan kaçıp Sultan'ın yanına gelerek bir birlik meydana getirdiler. Sultan'ın ordusu güçlenip kuvvetlenerek işleri yoluna girdi.

TACEDDİN'İN SÜLEYMAN BEĞ'İN VİLÂYETİNE GİTMESİ, ONUN SULTAN'DAN YARDIM İSTEMESİ, TACEDDİN'İN SIKIŞTIRILIP KATLEDİLMESİ

Taceddin, gözünü Hacı Emir'in vilâyetine ([413]) dikti ve oranın fethi için çaba harcamaya başladı. Çünkü Hacı Emir, ağır bir hastalığa ve elim bir derde yakalanmış, ölümün eşiğine varmıştı. Çocuklarının en büyüğü, evlatlarının en olgunu (erşed-i evlad) ([414]) Süleyman Beğ idi. Alnında bü-

(413) Samsun-Trabzon'u çevreleyen bölgede XIII. yüzyılın sonları, XIV, yüzyılın başlarında kurulan iki beylik vardır: Bunlar, Taceddin Beyliği ve Hacı Emir Beyliği, Bk. Y. Yücel, Kadı Burhanedin Ahmed, s. 89, n. 86.

(414) Bu konuda bk. Halil İnalcık, Osmanlı Saltanat Verasesi Usulü ve Türk Hâkimiyet Telakkisi ile İlgisi, Siyasal Bil. Fak. Der. XIV I (1959), s. 1-28.

yüklük ve asalet izleri, yüzünde olgunluk ve yiğitlik ışığı parlıyordu. Hacı Emir, akrabalarını ve vilâyetin ileri gelenlerini yanına çağırarak, «Her yaratığın sonu ölümdür. O herkesin içmesi gereken bir şerbet, her canlının er geç yudumlayacağı bir yudumdur. Hastalık onun sebeplerinden ve alametlerinden biridir. Ben şimdi ölümün eşiğindeyim. Dil sayfama sessizlik harfi konmadan, hayat defterime azil çizgisi çekilmeden yerime geçecek *(kaimmakam)* veliahtımı sizin içinizden seçeyim, halkın idaresini ve işlerini yoluna koyacak birini tayin edeyim de ölümümden sonra emirlik makamına otursun, sizin durumunuzun iyileşmesi ve geçiminizin sağlanması için çaba harcasın! [333] Sizi yönetme ve koruma işini üzerine alsın! Bunu yaparsam oğullarım arasında kavga çıkmaz ve o kavga ayrılık ve karışıklığa sebep olmaz. Zarar ziyana uğrayarak durumunuz bozulmaz» dedi.

Orada bulunan herkes onun bu iyi düşüncesini onaylayıp, kendilerini düşündüğü için sevindiler. Emirlik makamı Süleyman Beğ'e verildi. Halkın ileri gelenleri ve tanınmış kişiler ona biat ederek bağlılıklarını bildirdiler.

O sırada Hacı Emir, hastalığı iyileşip sıhhate kavuşsa bile verdiği sözden dönmeyeceği, yönetimi Süleyman Beğ'e bırakıp kendisinin bir köşeye çekilerek elini yönetimden çekeceği, Yüce Allah'a ibadet ederek günlerini geçireceği konusunda söz verip and içti. O konuda herkes görüşbirliğine vardılar.

Aradan birkaç gün geçince Yüce Allah ona sağlığını bağışladı. Hastalığının belirtileri kaybolmaya başladı. Gücü kuvveti yerine gelip uzuvları ve hisleri normal çalışmaya başlayınca, *«Kalplerine korku gelince ölüm baygınlığı geçiren kimse gibi gözleri döner»* ([415]) dendiği gibi Hacı Emir'in içindeki yöneticilik dürtüleri harekete geçti. Emir verme sevdası tabiatında yeniden canlandı. Oğlunu valilik bağından koparmak ve yöneticilik makamından azletmek istedi.

Delikanlılık çağının başlarında ve gençliğinin baharında olan oğul, yönetim işlerinin yürütülmesinde ehil ve usta olup, manevi olgunlukların her türlüsüyle süslenip donanmıştı. Kılıç ve kalem *(seyf ü kalem)* konusunda eşi emsali yoktu. Bu yüzden babası, zorlanıp mecbur bırakılmadan kendi isteği ve arzusuyla onu kendisine veliaht ve nâib tayin etmiş, işlerin düğümünün bağlanıp çözülmesine onun ellerine ve iradesine bırakmıştı. O konuda anlaşma ve sözleşme yapmıştı. Bu yüzden ahalinin büyüklerinin ve ileri gelenlerinin bâzısı yemini ve andı göz önünde bulundurarak, bâzısı da emirlik görevini yerine getirmede Süleyman Beğ'in

(415) Kur'an-ı Kerim, 33/19.

babasından üstün olduğunu, onun zamanının babasınınkinden daha başarılı geçtiğini düşünerek Süleyman Beğ'in tarafını tutuyordu.

Süleyman Beğ de kendisine olan güveninden ve ileri görüşlü oluşundan dolayı azledilip görevden uzaklaştırılmayı kendine yediremedi. Küçülüp horlanmaya razı olmadı. Babasıyla arasında verilen söze, edilen şarta dayanarak kararında ısrar etti.

[334] Görüş ayrılığı derinleşip dava düşmanlık ve husumete dönüşünce destek istedi. Oğluyla çekişip mücadele etmeye etmeye başladı. Oğul da babasının yönetimine başvurdu. Bu yüzden onların akrabaları ve taraftarları arasında düşmanlık başgösterdi. İhtilaf ve görüş ayrılıkları durumlarını zayıflatınca, düşmanlar ve hasımlar zulüm etmek için ellerini o vilâyete uzattılar.

O vilayete zalim ellerini uzatanlar arasında Taceddin de vardı. O hanedanın ezeli düşmanı olan, o ülkeye göz dikmiş, düşmanlığın gereklerini yerine getirmek için pusuda bekleyen Taceddin, baba oğul arasındaki çekişmeyi ve mücadeleyi görünce, «*Fırsat kaçarsa üzüntü gelir*» dedi. Beyt (Arapça) :

«*Eline fırsat geçince vakit kaybetme. Çünkü kaybedilmiş vakit vakit değildir.*»

Asker düzenleyerek iki defa onların üzerine yürüdü. Başarı kazanamayınca bir defa daha hazırlık yapıp saldırıya geçmeye karar verdi.

Süleyman Beğ, o belayı önlemek ve gaileyi atlatmak için Sultan'ın devletine müracaat etti. O zehirin panzehirini, o derdin devasını onun hastanesinde *(darü'ş-şifa)* aradı. Bunun için peş peşe elçiler ve mektuplar gönderdi.

Sultan onun isteğini yerine getirmeyi kabul etti. Kâmil bir şeyh, amelli bir fâzıl olan, sevilen özellikleri ve beğenilen huylarıyla tanınmış, alimlerin kutbu, milletin ve dinin büyüğü *Şeyhülislam* ([416]) Şeyh Yar Ali'yi, naiblerden bir mutemet ile Taceddin'in yanına göndererek, «Duydum ki, hiçbir sebep yokken Süleyman Beğ'in ülkesine saldırıp, birkaç defa savaşa tutuşmuşsun. Onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik haklarını çiğnemişsin! Bu hareketin bana çok kötü ve çirkin geldi. İyi huyundan ve temiz tabiatından beklenilen şeylerin tersini yaptın. Şiir (Arapça) :

---

(416) Selçuklu devri Anadolu şehirlerinde ilim ehlinin başı olan birer Şeyhü'l-İslâm bulunuyordu. Büyük bir ihtimalle kadı devleti devrinde Sivas'ta görülen bu memuriyet de aynı görevin bir devamı olmalıdır. (Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed), s. 90, n. 88.

«Eğer sen kardeşine insaf etmezsen daima bela ile karşılaşırsın. Şansını kaybeden bir kimseye kör kılıç bile işler.»

Eğer onunla babası arasında anlaşmazlık çıkmış, kavga başlamışsa, dürüstlüğün yolu, [335] kardeşliğin ve yiğitliğin şartı, nasihat ve öğütle araya girip, güzel sözler ve tatlı dille onların arasındaki tozu kaldırmak ve ikiliği gidermek, iki tarafın arasını bulmak, hasımları barıştırmak için bütün çaba ve gayreti göstermek, aralarına düşen perdeyi ortadan kaldırıp, fitne ve fesatın bir parçası olmamak, onları kin ve nefretten uzaklaştırmaktır. Halbuki sen zorla onların atalarından miras kalmış olan ülkesini almak isteyip, onların malına ve canına saldırmayı kendine uygun gördün. Sana düşen şey, iyilik yapmıyorsan, kötülük de yapma! Barış yerine kavgayı tercih etme! Kendi vilayetinle yetinip onlarınkine göz dikme! Elini savaş ve kavgadan çek ve bu konuda yemin et! Eğer bu dediklerimin aksine davranır, ayağını yiğitlik ve mertlik yolundan çıkarırsan, biz ona yardım edip onu destekleriz ve onun tarafında yerimizi alırız. Ondan sonra sana bir kötülük gelirse, veya ondan bir zarar görürsen, onun bizim davranış ve hareketlerimizden değil, kendi zulüm ve zorbalığından doğacağını anla! O işin bizim arsızlık ve zalimliğimizden değil, küstahlığından ve akılsızlığından kaynaklanacağını bil.» dedi Şiir (Arapça):

«Hürriyetini ve namusunu koru! Utanılacak yolu tutma! Çünkü her hür kişi, diğer hür kişilerin koruyucusudur.

Bütün işlerde temkinli ol da kimse şikayette bulunup seni kınamasın!

Şanslı olduğun zaman mağrur olma! Çünkü küçük bir çatlak bir binanın yıkılmasına sebep olabilir.»

Şeyh, bu elçilik görevini yerine getirmek için yola çıktığında Ramazanın son günleri idi.

Aradan bir süre geçince, bir gün Sultan Kızılırmak'ın (Sivas suyu) kenarında gezinirken, biri gelip Emir Said'e bir şeyler söyledi. Emir Said de derhal Sultan'ın yanına koşarak, Taceddin'in asker çekip Süleyman Beğ'in üzerine yürüdüğünü, iki taraf arasında şiddetli bir savaş olduğunu, Süleyman Beğ'in onun askerlerini bir köşeye sıkıştırıp onlara büyük bir zarar verdiğini, onu beş yüz süvarisiyle birlikte cehenneme gönderdiğini haber verdiklerini söyledi.

Bu haberin ardından bir adam gelerek Şeyh'in geldiğini bildirdi. Şeyh huzura varınca Sultan, ondan durumun nasıl olduğunu sordu. O da, «Yüce fermanınız gereğince Taceddin bütün şartlarınızı ve öğütlerinizi kabul etti. O konuda and içip imamların ve eşrafın şahitliğinde bize bir

andlaşma senedi *(sovgend-nâme)* verdi. [336] Sonra ordu kurup yanımdaki mutemedi de yanına alarak Süleyman Beğ'in üzerine yürüdü. Hareketinden önce ona, 'Bu andlaşmanın önemli bir şartı Süleyman Beğ'in dostuyla dost, düşmanıyla düşman olmaktır. Süleyman Beğ'in Sultan'ın dostu ve adamı olduğu kesin olduğu halde sen onunla savaşa gidiyorsun. Yeminini bozup kendini Allah'ın kılıcının üzerine atmış oluyorsun. Senin işin kötü' dedim. Sözüme aldırış etmeyip yola düştü.» dedi.

Yemini bozmasından dolayı Sultan onun ölüm haberine kesin olarak inandı. Çünkü şurası bir gerçek ki, kim yüce kitabı, Kur'ân-ı Kerim'i hafife alır, Allah'ın huzurunda verdiği sözü tutmamaya kalkışırsa, her halükarda onun işi bu şekilde son bulur ve böyle bir felâketle karşılaşır. *«Kim de Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu ebedi kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.»* ([417])

SULTAN'IN NİKSAR'A GİTMESİ, İSKEFSER KALESİNİ ALMASI, EMİR MUTAHHARTEN'İN SİVAS HUDUDUNA GELMESİ VE YENİLMESİ

Bu olayın gerçekleşmesi ve bu hadisenin öğrenilmesinden sonra Sultan, Emir Said'i Niksar'a gönderdikten sonra asker toplamak ve savaş araç ve gereçleri temin etmekle meşgul olduğu sırada Niksar halkı gelip, şehrin anahtarını ona vererek itaat ve bağlılık yolunu seçtiler. Akıllı davranıp kurtuluşlarını sağladılar.

Sultan, Niksarlıların gönlünü alarak onlara ilgi ve sevgi gösterdi. Askerlerinden bir birliği öncü olarak gönderdikten sonra kendisi de onların peşinden yola düştü. Şehrin dışına çıkınca abdest alarak mücahitlerin yıldızı şehid Gazi Melik Danişmend'in *-Allah kabrini nurlandırsın-* türbesini ([418]) ziyaret şerefine ermek isterken, eline diken batıp kan akmaya başladı.

Kan durunca yeniden abdest aldı. Kanının akışından, «Melik Gazi bize hal diliyle, bu beldenin fethi için kanımız döküldü. Siz de bizim yolumuzdan gidiyorsunuz» diyer sonucunu çıkardı.

Yüce Allah'a şükür ve niyaz ettikten sonra atına bindi. Kavgaya el atıp savaşmaya başlamadan Niksar kendiliğinden teslim olarak ülke topraklarına katıldı. [337] Çevreye fetih-nâme'ler ve müjdeciler koşturdu-

---

(417) Kur'an-ı Kerim, 4/14.

(418) Melik Gazi Türbeleri hakkında yazılan makaleler için bk. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 91, n. 91.

lar. Daha sonra Sultan, âriflerin kutbu, bilginlerin sultanı, Hüdavendigâr Mevlâna Celâleddin'e -*Allah aziz sırrını kutsasın*- adağını yerine getirdi.

Onun adak adamasının sebebi şuydu: Sultan'ın Kılıç Arslan'ın defedilmesi meselesi ortaya çıkınca, onun meclisine kutsal bahtını öğrenmek için Mevlâna'nın şiirlerinden bir bölümü getirdiler. Sultan kitabı eline alarak o seferin niyetine fal açtı. Soldaki sayfanın ilk beyti şuydu:

Beyt:

«O padişah ne yaparsa güzel yapar. Çünkü incir ağacı hep tatlı meyve verir.»

O gazelin tam metni Sultan'ın isteklerine cevap verdi. İstenilen şey gerçekleşip, falın dediği çıkınca, Sultan, Yüce Allah'ın kendisine nasip edeceği ve hükmü altına sokacağı her şehir ve vilayette Hüdavendigâr'ın -*Allah sırrını kutsasın*- adına bir kapı açmaya, mum yakmaya, sofralar kurmaya niyet edip adakta bulundu.

Ondan sonra Süleyman Beğ'in yakınlarından biri Sultan'ın huzuruna gelerek, Taceddin'in acı sonunu ve Süleyman Beğ'in başarısını ayrıntılı olarak anlattı. Şeyh'in yanında Taceddin'e gitmiş ve savaşta onun önüne düşmüş olan mutemet de gelip başından geçenleri Sultan'a aktardı.

Sultan, onun gelişini uğurlu sayarak, atını daha önce Taceddin'in elinde bulunan İskefser kalesine (419) sürdü Ora halkı önce direndiyse de, sonra çabalarının sonuç vermeyeceğini, kendilerinin esir düşeceklerini anlayınca kaleyi teslim ettiler. Sultan kaleye girip geceyi orada geçirdi. Sabah olunca kaleyi, içindeki zahireyi, kıymetli eşyayı, malları ve içinde yaşayan insanları Süleyman Beğ'e ikta edip bağışlayarak *(resm-i suyurgal)* Niksar'a geri döndü.

Sultan'ın huzuruna Taceddin'in oğlu Mahmud Çelebi'nin gönderdiği mutemetler geldi. [338] Onlar af ve özür dileme törenini yerine getirdikten sonra, Sultan'a asker ve mal göndermeyi, başlarını itaat ve bağlılık yolunu koyarak, ayaklarını hüküm ve ferman çizgisinden dışarı atmamayı, cihan hâkimi Sultan'ın sözünü tutmayı kendilerine görev bilmeyi, ayrılık ve gayrılığa kalkmamayı ve kendi başlarına hareket etmemeyi kabul ettiler.

Sultan, onların babaları zamanında isteyerek veya istemeyerek kendisine bağlılıktan bahsettiklerini ve iyi davrandıklarını göz önünde tutarak onlara acıdı. Onların vilâyetini, insanları, malları, mensupları ve ek-

---

(419) Niksar-Koyulhisar yolu üzerinde, Niksar'a sekiz menzil uzaklıkta bulunur. (Bk. Taeschner, Wegenetz, II, 54, tablo 41).

lentileriyle birlikte onlara bıraktı. O konuda bir de uyulması gereken bir hüküm *(hükm-i lazumü'l-etteba)* çıkardı. Süleyman Beğ ile de onlara saldırmama, onların da ona saldırmaması konusunda anlaşma yaptıktan sonra tarafların herbiri kendi toprakları ve miras kalmış yurtları ile yetindiler.

O sırada Sultan'ın Koyulhisar'da görevlendirdiği memurlarından Siraceddin'den, Emir Mutahharten'in, Emir Timur'un saldırısı dolayısıyla mesken ve yurtlarından sürülmüş ve Erzincan hududunda toplanmış olan Türk kölelerden ve Türkmen serserilerinden bir ordu hazırlayarak Sivas'a yöneldiği haberi geldi.

Bu haberi alır almaz Sultan savaşa hazırlandı. Sahip olduğu askerlerle birlikte kendisine katılması için Süleyman Beğ'e bir haberci *(kâsıd)* gönderdi.

Süleyman Beğ Sivas'a geldiğinde Emir Mutahharten, Sivas'ın nahiyelerine ulaşmıştı. Sultan, onun ülkesine yürümesinin sebeplerini araştırması için Mutaharten'e yakınlarından *(havas)* güvendiği birini *(mutemed)* gönderdi. Onun mutemedi göndermesinden asıl maksadı, karşı tarafın sayısını, güçlü ve zayıf yanlarını öğrenmek içindi.

Emir Mutaharten de cevap olarak, «Sultan'ın Niksar'a giderken bize haber vermemesine üzüldük. Haberimiz olsaydı, yardım ve desteğimizi esirgemezdik. Dostluk ve birliğimizin şartlarını yerine getirirdik» dedi. Bu cevabı iletmesi için Sultan'ın mutemedinin yanına bir naib katarak Sultan'ın huzuruna gönderdi.

Sultan, onun gönderdiği naibini dövüşüp savaşmakla tehdit etti. Ona sert davranarak çadırını şehrin dışına kurdu. Şiddetli bir soğuğun ve yoğun bir kar yağışının hüküm sürdüğü ertesi gün askeri savaş düzenine koyup yola çıktı.

Çok geçmeden Emir Mutaharten'den, vilâyetine döndüğünü ve diğer birkaç önemsiz şeyleri bildiren bir mektup geldi.

Sultan işin aslını öğrenmek için birkaç atlı gönderdi. Onlar döndükleri zaman Mutaharten'in akşamın karanlığından faydalanarak ülkesine gittiğini haber verdiler.

[339] Sultan, sabahleyin onların peşine düştüyse de yetişemedi. Şiddetli kar ve tipi yüzünden geri dönüp Sivas'a geldi. O kışı zevk ve eğlenceyle geçirdi. Ayyüzlü sâkilerin elinden erguvan renkli şarap içti. Fitnenin uykuda, devletin uyanık olmasını ganimet bildi. Arzulara ulaşma aracı ve büyüklerin arkadaşı olan üzümün oğlu (şarap) ile vakit geçirip şunları söylüyordu : Şiir (Arapça) :

«İyi olsun, kötü olsun zamanı bırak! Hüzünleri içki ve kadehe şikayet et!

Şarap, hüzünler için denenmiş bir ilaçtır. Sana bunu söyleyenlerin sözüne kulak ver.

Zamanı kendi haline bırak! Kendini akıllı sanan çok kimse, onu islah etmek için uğraştıysa da islah edemedi.»

MALATYA'YI TESLİM KONUSUNDA MİNTAŞ'IN SULTAN İLE ANDLAŞMASI, ONU BOZMASI VE SULTAN İLE ŞAM EMİRLERİ ARASINDAKİ DÜŞMANLIĞIN SEBEBİ

Bahar mevsimi geldi. Güneşin altın tahtı Koç sarayına (Koç Burcu) kuruldu. Tomurcuk mumu, bahçelerin toprağında yanmaya başladı. Kar ve soğuk dalgaları dağ ve ova yollarına uğramaz oldu ve zaman hal diliyle şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«İşte bahar ve işte onun aydınlığı. Gece ve gündüzler güzelleşmeye başlıyor.

Çiçeklerin ve ağaçların renkleri gümüşe, nehirlerinki ise altına döndü.

Eskiden tar tellerinin verdiği sesi şimdi kuşlar vermeye başladı.»

Sultan Erzincan'a yürüyüp Emir Mutaharten'den öcünü almaya karar verdi. Onun için asker toplayıp sayısını artırmak için etraftan yardım istedi. O arada Malatya naibi Mintaş'tan, dostluk ve barış temellerini atmak ,birlik ve beraberlik içine girmek dileğini duyurmak için bir elçi geldi. Onu buna iten sebep şuydu : [340] Sultan Berkuk, Mısır'ı istila edince (420), Melik Nâsır'ın evlat ve torunlarının peşine dütşü. Onların ocağını söndürüp köklerini kazımak için gayret etti. Onları ülke ve saltanat tahtından uzaklaştırarak, onları boşalttığı yere sağlam bir şekilde yerleşti. O aslen Çerkez bir köle olduğu için soyunu sopunu asil bir sülâleye dayandırmak istiyordu. Fakat bilgi ve terbiye bakımından hiç de onlara benzemiyordu. Mısır ve Suriye emirlerinin ve askerlerinin çoğu Türk dedikleri Moğol asıllı idiler. Berkuk, rütbesinin küçüklüğü ve soyunun bozukluğu dolayısıyla Türk ileri gelenlerinden korkup çekiniyordu. Aralarını açarak onları birbirinden uzaklaştırmak, Çerkez kavminin şanını yüceltip durumunu düzeltmek için büyük bir çaba sarf etti. Küçük bir suçtan veya önemsiz bir hatadan dolayı büyük emirlerin bazısını katletti, bazılarını da tutuklatıp hapse attı.. Geri kalanların da yetkilerini ellerinden alıp görevlerinden uzaklaştrdı. Bu yüzden Türk emirler kin duyup ondan çekinmeye başladılar. Ona duyulan düşmanlık,

(420) Berkuk'un yönetime el koyma tarihi 784/1382'dir.

Türklerin kalbine iyice yerleşti. Mintaş onların ileri gelenlerinden biri idi. O, Berkuk'a bağlılığını bildirerek ona biat etmiş, onun kötülük akreplerinin zehirinden ve zararının felâketlerinden kurtulmak için kulluk ve köleliğini ikrar ederek, kendini Berkuk'a satmıştı. Bununla beraber, onun bu ikiyüzlülüğü ve sahtekarlığı fayda etmiyordu. Bu tedbiri ve çaresi tutumuyordu. Daima ondan gelecek kötülük ve zarardan endişeli ve tedirgindi. O, Berkuk'un Emir Timur meselesinden kurtulduğu ve onun derdinden emniyette olduğu zaman, Şam (Dımaşk) ordusunu kendi üzerine göndereceğini, kendisini helak edip kökünü kazıma konusunda büyük bir çaba harcayacağını kesin olarak biliyordu.

Mintaş bu sebepten dolayı Sultan'la dostluk ve birlik bağları kurmaya ve ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Olayların azgın seline, felaketlerin darbesine karşı onu set olarak kullanmak istedi. Mısır ve Suriye askerleri kendisine saldırıya geçtikleri sırada Malatya'yı Sultan'a teslim edeceğine and içip söz verdi.

Sultan, onun bu sözlerine güvenerek ona yakınlık gösterdi. Erzincan'a gitmeyi erteledi. Mintaş'ın düşünen beyni ve konuşan dili olan kâtibi (devatî) elçi olarak Sultan'ın huzuruna gelerek birlik ve beraberlik bağlarını kuvvetlendirdi. Dostluğun ve bağlılığın bütün şartlarını yerine getirerek, «Şam emirlerinin hepsi bizim müttefikimiz. Onlar birer birer Berkuk'tan kaçarak bize katılıyor. Etraftan da askerler gelip yanımızda yerlerini almakta. Şimdi ordumuzda büyük bir kalabalık ve güçlenme meydana geldi. Askerî bakımdan eksiğimiz kalmadı» dedi.

Onun üzerine Sultan'ın Malatya'ya olan ilgisi daha da arttı. [341] Onun Şamlılarla arasında uzun zamandan beri düşmanlık hüküm sürüyordu. Çünkü o, onlardan kaçarak, kendisine sığınmış olan Dulkadir oğullarını himaye etmekteydi. Şam emirlerinin birkaç defa onları istemelerine rağmen, onun yüreği ve vicdanı, düşmanın tuzağından kaçarak, canlarını kurtarmak için kendi ipinden tutmuş, yüce makamını ve güvenilir şahsiyetini sağlam bir sur ve kalın bir set olarak görmüş olan onları düşmanının eline bırakmaya, insanlığını kaybederek onların iyi niyetini suistimal etmeye izi vermedi. Beyt:

«Onun kapısına ümit bağlıyalıdan beri parmaktaki altın yüzük gibi hiç ondan ayrılmadı.»

O kabilenin büyüğü ve en seçkini olan Dulkadiroğlu Halil Beğ, Harput kalesine sıkışıp kalmış, birkaç defa da Şam askerlerine yenilmişti. Sultan'ın desteğiyle güç ve kuvvet buldu. Korkulu ve âciz bir durumdan kurtulup şerefli ve yüksek bir makama ulaştı. O derece kuvvetlendi ki artık yaylakları Sultan'ın sınırlarına yakın yerde olan Şam askerlerine saldırıyor, onlara kafa tutuyordu. Sık sık Sultan'ın huzuruna gelerek iz-

zet ve ikram görüyor, Sultan'ın devletinin sayesinde Şam ordusuyla başa baş savaşıyor ve onların şerrinden emniyette kalıyordu.

Sultan'ın Şamlılarla düşman olmasının diğer bir sebebi de şuydu: Bir tacir, Ali Beğ'den aldığı bir miktar malı satmak için Suriye'ye götürmüştü [421]. O tacir, Ali Beğ'in öldüğünü haber alınca işi bırakıp Suriye'ye yerleşmişti. Sultan, o malı geri alıp Ali Beğ'in vârislerine vermek için büyük bir çaba harcadı ve Suriyeye adamlar gönderdi. Fakat onun çabası sonuç vermedi. Suriye yöneticileri borçlunun aranıp bulunmasına izin vermediler. Borcu ödeme işini geciktirip, taciri teslim etme konusunu ihmal ettiler. O olayın üzerinden bir süre geçince Sivas'a Berkuk'un tâcirlerinden biri geldi. Sultan'ın emri üzerine Ali Beğ'in alacağı kadar onun malından alarak Ali Beğ'in vârislerine verdiler.

[342] O tacir Berkuk'un yanına giderek şikayette bulunup adalet istedi. Mısır'ın askeri yöneticisi *(sipehsalar)* olan ve Emir Timur'u uzaklaştırmak için Şam'da bulunan Yunus Devatî, o konuda Sultan'a bir mektup yazdı. Mektupta kölelerin kullandığı üslubu kullanarak, alçaklığını ve aptallığını belli etti.

Sultan'ın emri üzerine o mektuba uygun bir cevap yazdılar. Mektubun bir bölümü şöyleydi: «Sizin gösterdiğiniz alçaklık ve kötülük, ettiğiniz terbiyesizlik, o sahtekâr tüccarın kabahatinden ve hatasından kaynaklanmaktadır. Çünkü siz, öyle sahtekârla bir araya gelince, samimiyeti küstahlık ölçüsüne çıkarıyor şakanın ve ciddiyetsizliğin ölçüsünü kaçırıyorsunuz. Çocukluktan beri, kadınlığın gevşeklik ve zayıflıkları sizin tabiatınızda yer ettiğinden dolayı kötü hareketler yapıyor ve çirkin sözler sarf ediyorsunuz. Boş ve aslı olmayan şeylerle uğraşıyorsunuz. Bu konuda şair şöyle diyor: Beyt (Arapça):

«Tabiatı iyi olmayan bir kimsenin ağzından güzel sözler çıkmaz.» Müminlerin Emri Ali de *-Allah ondan razı olsun- «Alçalan kimsenin hayası eksilir ve dili bozulur» demiştir.»*

Bu sebep de düşmanlığın diğer sebeplerine eklendi.

Düşmanlığın başka bir sebebi de şuydu: Sultan, Emir Timur [422] hakkında bilgi toplamak, onun halini, durumunu öğrenmek için ona derviş kılığında birini göndermişti. Onunla birlikte aralarındaki dedikoduyu kaldırmak için bir mektup yollamıştı. Emir Timur da Sultan'ın mektubunu okuyarak ona bir cevap göndermişti. Mektubu taşıyan dervişi

(421) Anadolu'da hükümetlerin sermaye sahipleriyle ortak ticaretlerine örnek olarak gösterilebilir. Krş. Osman Turan, Türk-İslâm Medeniyeti, s. 285; (Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 96, n. 109).

(422) Bu konuda bk. Şerafettin Ali Yezdi, Zafer-nâme, I, s. 418 vd.

Sivas'a dönerken Emir Mutaharten yakalamış, elinden mektubu alarak onu Şamlılara göndermiş ve «Filanca, Emir Timur'un tarafını tutup ona dostça davranıyor. Bu mektup onun kesin bir delilidir» diyen bir de mektup yazmıştı.

Bunlardan başka bir de, bir gün Sultan, bir konuşma sırasında şaka ve latife olsun diye, «Bundan sonra Çerkez köleyi ([423]) Rum'dan Suriyeye götürmelerine izin vermeyeceğim» demişti.

Bu şakanın ateşi, Suriyelilerin ciğerini yakmış, bu sözün etkisi onların akıllarını başlarından almıştı.

Daha önce de Sultan'ın Şam Türkmenleri ile yaptığı savaş bu düşmanlığın ateşini körüklemiş, gerginliği artırmıştı.

[343] Bütün bu olanlar karşısında Mintaş'ın dostluk ve destek vaadi, Sultan'ın aklına yatıyor, onun sözleri etkili oluyor ve kabul görüyordu. Bu yüzden iki taraf arasındaki yazışmaların ardı arkası kesilmiyordu. Bir gün Devatî *(kâtip)* gelerek, «Malatya'yı teslim edeceğiz, Şehri teslim alması için bir mutemet görevlendiriniz» dedi.

Bunun üzerine Sultan, yakınlarından birini, yanına birkaç adam *(nöker)* katarak yola çıkardı. Kendisi de onların peşinden hareket etti.

Malatya hududuna varınca şehir halkı ve sâkinleri onu karşılayarak, bağlılıklarını bildirmek ve onu kutlamak için harekete geçtiler.

O sırada bir haberci gelerek, «Mintaş sözünde durmadı. Oraya gönderilen adamları tutuklayarak hapsetti» dedi.

Bunun üzerine Sultan, Devatî'yi alarak geri döndü. Kalmah bölgesine ([424]) varınca Malatya'dan bir elçi geldi. Sultan'a, kıymetli ve nefis şeyler ile birkaç tane de at getirdi. Onların arkasından Sultan'ın Malatya'ya gönderdiği adamlar da gelip Mintaş'ın selamlarını getirdiler. Malatya'da meydana gelen tatsız olaylardan dolayı özür beyan ettiler.

Sultan, Devatî'ye *hil'at* verip geri gönderirken, «Aramızdaki soğukluk ve gerginliğin sebebi sizsiniz. Maksat her birimizin kendi şehir ve vilayetlerimizde oturarak dostluk kurulması ise, Malatyayı teslim için davet edilmemize ne gerek vardı? Bu tür davranışlar düşmanlık ve kötülükten başka ürün vermez. Verdiği sözü tutmayan kimse, iyilik perdesinden ve güzellik örtüsünden mahrum kalır. Hiç kimse öyle birinin sözüne ve işine güvenmez. O, sefillerin ve düşkünlerin arasında yerini alır. Âlemlerin efendisi ve İnsanoğlunun özü olan Peygamber'in şu sözü bu söylediklerimizin kesin bir delilidir: *«Söz verip de tutmayan ve emane-*

(423) Bu konuda bk.Yaşar Yücel,Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 96, n. 111.
(424) Suriye hududunda bulunur.

te hıyanet eden kimse tam bir münafıktır.» İmam Gazzalî de *-Allah rahmet eylesin-* şöyle rivâyet etmektedir: «Kainatın efendisi ve varlıkların seçkini olan Peygamber, Ebu'l-Heysem'e bir cariye vaadetmişti. Ondan birkaç gün sonra Peygamber'e üç cariye getirdiler. O da onların ikisini sâhiplerine verip birini yanında bıraktı. O sırada kıyametin hatunu Fatma, eldeğirmenin elinde açtığı yarayı âlemlerin efendisine göstererek, elinin yarası iyileşinceye kadar o cariyeyi değirmeni döndürmesi için yanlarında tutmasını istedi. Onun üzerine peygamber, [344] «Bu nasıl olur? Ben onu Ebu'l-Heysem'e söz verdim. Sözümden nasıl dönerim» dedi. O halde o, ciğerinin parçası olan Fatıma'ya eldeğirmenin açtığı yarayı ve verdiği acıyı uygun gördü de verdiği sözden dönmedi. Bu konuda daha pek çok söylenecek şeyler var. Şiir:

«Bir şeye evet dersen onu yerine getir. Çünkü evet kelimesi hür kimselerin namusudur.

Ancak yine de sen hayır diyerek rahat et! Ondan dolayı kimse seni sözünden dönmekle suçlayamaz.»

MİNTAŞ'IN SULTAN'I MALATYA'YA ÇAĞIRMASI, YEMİNİNİ BOZMASI VE TUTUKLANMASI

Sultan, Sivas'a dönüp bir süre orada kalınca, Cüneyd'in itaat tasmasını boynundan çıkardığı, başını fitne ve karışıklık işine soktuğu, Kayseri'nin yollarını keserek ora halkının mallarına el uzattığı haberi geldi.

Sultan, o fesat ve hainin dersini vermek için Kayseri'ye yöneldi. Mancınık, arrade, vb. kale fetih aletlerinin ([425]) temini için emir verdi.

O sırada Emir Timur'un geri döndüğü Toktamış Han'ın ülkesine yürüdüğü Harezm, Kât ve Hive gibi bâzı yerleri yakıp yıkarak kendi topraklarına kattığı haberi geldi.

Bu haberin ardından da Mintaş'ın kardeşi ile Şeyh Hasan-ı Kurd'un naibi geldi.

Şeyh Hasan, sözünün doğruluğu, nefsinin sağlamlığı, huyunun güzelliği, güvenilir ve dindar oluşuyla tanınmış olup, niyetinin iyiliği ve dürüstlüğü Sultan tarafından bilinmekteydi.

Sözün kısası ikisi de huzuru alınma şerefine kavuşup, bağlılık törenlerini ve elçilik görevlerini yerine getirdikten sonra, «Biz, daha önce kararlaştırıldığı gibi Malatya kalesini teslim etmeye geldik. Böylece verdiğimiz sözü yerine getirmiş olacağız» dediler.

---

(425) O devirde kullanılan savaş aletleri hakkında bk. Uzunçarşılı, Medhal, s. 146.

Sultan, onların bu sözlerine şaşırarak cevap vermedi. Sultan'ın huzurunda bulunan nâiblerden bazısı, onlara, «Sizin sözünüze nasıl güvenelim?» diye sordular. *«Yalancı yalanının ortaya çıkacağından korkmaz mı?»* Beyt (Arapça) : [345]

«Ömrünün bir gül gibi geçici olduğunu görüyorum. Şunu söyleyebiliriz ki, sözünü tutmayan bir adamdan hayır gelmez.»

O toplantı bu sözle sona erdi.

Ertesi gün Şeyh Hasan'ın nâibi Sultan'ın huzuruna geldi. İddiasının doğruluğu ve sözünün gerçekliği hakkında birkaç delil ileri sürdü. Onu inandırmak için çaba harcadı. Yeminde aşırıya kaçıp sağlam vesikalar göstererek, «Sizin ülkeyi süsleyen düşüncenize saklı değildir ki Mintaş'ın Malatya kalesini korumaya gücü, kuvveti yoktur. Onun askerinin sayısı bu işin üstesinden gelmeye yetmez. Şam ordusunun hücumu karşısında onun orada tutunması imkansızdır. O bölgenin şehri ve toprağı imar edilmiştir. Bu yüzden Mısır, Suriye ve Irak tüccarlarını kendine çeker. Orası eski zamanlardan beri Rum ülkesinin toprakları ve sınırları içinde yer almıştır. Doğru olanı oranın artık sizin topraklarınız ve sınırlarınız içinde yerini almasıdır. Eğer siz orayı teslim alma konusunda ağırdan alır gerekli çabayı göstermezseniz, mecburen kale, Kara Mehmed'e ([426]) veya başka birine verilecek. Böylece orası zarar ve ziyana uğrayacak. Bunun için bizim Sultan'ın devletini ve askerini güçlendirmek, ülkesinin alanını genişletmek, halkının işlerini yoluna koymak ve onların huzurlu olmasını istemekten başka amacımız yok» dedi.

Şeyh Hasan'ın nâibi, her gün bu tür sözler söylüyor, gönülleri almak için çaba harcıyordu. Sonunda uzun konuşma ve müzakerelerden sonra, onun söylediklerinin doğruluğu ve kabul edilmesi gerektiği devlet erkânının aklına yattı. Herkes Malatya'ya sefer düzenlenmesi konusunda görüş birliğine vardı. Fakat bu konu, Sultan'ın aydınlık kalbine ve parlak zekâsına ters düşüyordu.

Elçiler bu isteğin kabul edilmesi ve bu sözün yerine getirilmesi konusunda ısrar edip direndiler. «Eğer kaleyi teslim etmezsek, bizi suçlu sayın ve istediğiniz cezayı verin» diyerek bu konuda bir de belge (*vesika*) yazdılar.

Huzurda bulunan emirler bu sözü duyunca emin oldular. Harekete karar vererek, «Develi'den Malatya'ya kadar çok mesafe, bir hayli uzaklık var. Eğer Allah'ın izniyle o bölge ülkeye katılır, o vilâyet yönetim altına alınırsa, Şam ordusuna karşı yapılacak savunmada ondan daha sağlam bir set ve daha büyük bir kale düşünülemez» dediler.

(426) Karakoyunlu beylerinden.

[346] Sultan, oradan kalkıp Sivas'ın yolunu tuttu. Cüneyd, onun yanına gelerek bir kere daha, Moğollara ve Kayseri halkına saldırmayacağına, doğruluk ve akıl yolundan sapmayacağına, yolcuları rahatsız etmeyeceğine dâir yemin edip and içti.

Sultan, Sivas'a gelince, Mintaş'a bir haberci *(kâsıd)* göndererek, «Karasızlığın ve sık sık fikir değiştirmenden dolayı senin hakkında şüphelerimiz var. Çünkü senin evet'inin, hayır'ının ne manaya geldiğini anlamış değiliz. Her an bir renge, her zaman bir kılığa giriyorsun. Daha önce biz isteyip teklif etmeden bize Malatya'yı teslim edeceğine and içip söz verdin. Fakat onu yerine getirmedin. Şimdi başka bir yoldan girip başka bir plân sunuyorsun. Eğer bu defa oyunu doğru oynayıp hile yoluna sapmayacaksan şunları yerine getir: Bizim Sivas'ta kaldığımız şu birkaç gün içinde şehri terk edip bize doğru gel. O zaman naiblerden bir mutemedi gönderir şehri teslim alırız. Böylece anlaşmanın gereklerini ve dostluğun şartlarını tam olarak yerine getirmiş oluruz. *«Kim iyilik getirirse, ona o getireceğinin on katı vardır.* (427) vaadini uygulamaya koyarız. Eğer boş sözleri bırakır hile ve düzen peşinde koşmazsan, dilini aldatmak için kullanmazsan, daha önce hedef olduğun sahtekârlık ayıbından ve yediğin düzenbazlık damgasından kurtulur, onlardan uzak kalırsın. Biz de senin işlerine kafa yormaktan ve çare aramaktan kurtulmuş oluruz» dedi. Beyt:

«Her işte önce düşünmek gerek. Sen her zaman öyle yap! Yoksa sonunda pişman olursun.»

Mintaş, bu mektubu okuyup, bu sözleri duyunca «Şehrin ileri gelenleri ve büyükleri benden korkup çekiniyorlar. Onlar bana karşı samimi değiller. Her an kalplerinde saklayıp akıllarından geçenleri uygulamak için pusuda bekliyorlar. Eğer ben şehirden çıkıp orayı boş bırakırsam, onlar ayaklanır, bir fırsatını bularak şehri ele geçirirler. O zaman sen şehirden, ben de askerlerimden mahrum kalırım. Son pişmanlık fayda etmez. Doğrusu odur ki, güvenilir bir adam gönder de Ahmedek'i sana teslim edeyim, ve en kısa zamanda huzuruna koşayım» diyen bir mektup yazdı. Şeyh Hasan'ın naibi de onun sözlerinin doğruluğu ve samimiyeti konusunda yemin şart etti.

Herkesin onun sözüne güvendiğini söylemesi üzerine Sultan, tam bir düzen içinde Sivas'tan Malatya'ya hareket etti. Sultan'ın yanında bulunan seçkin ve sıradan kişiler Malatya'ya alındı gözüyle bakıyorlardı. Fakat Sultan, onlarla aynı görüşü paylaşmıyordu. [347] Alınıp alınmayacağı konusunda tereddütünü muhafaza ediyordu. Yine de eski zamanların-

---

(427) Kur'an-ı Kerim, 6/160.

dan beri Rum ülkesinin olup da zorla ve cebren Şam topraklarına katılmış olan şehrin fethedilmesini canu gönülden istiyor, o konudaki ümidini hiç kesmiyordu.

Sultan, Şam'ın serhaddi olan Kalmah'a vardığı zaman Emir Yusuf Çelebi'yi katletmiş olan Kutlu Beğ'in oğullarından biri orada idi. Onun ne kaçmaya mecali, ne de Sultan'dan kurtulabileceğine ümidi olduğu için zaruri olarak Sultan'ın huzuruna geldi. Onun eşiğini öpme şartını yerine getirdi. Sultan, her ne kadar suçu ağır olsa da, iyiliğini ve cesurluğunu göz önünde bulundurarak onu affetti. Onu merhametli ve şefkatli kanatları arasına aldı. Tatlı canından ümidini kesmiş ve ölümü bekler durumda olan o adi suçlu, sevinçli bir kalp ve şükreden bir dille kardeşlerinin yanına koştu ve onları da alıp Sultan'ın yanına getirdi. Onlar da huzura çıkma şerefine kavuştular. Hepsi de padişahlara mahsus bağış ve yardıma kavuştular. Geri dönmek için izin alarak, büyük bir sevinç ve mutluluk içinde yerlerine yurtlarına vardılar. Şiir (Arapça) :

«Ona yeteri kadar şükredemedim diye kendi kendimden şikayetçi olacağım. Garip olan şey, ondan hem şikayet edip, hem de teşekkür etmemdir.

O, beni bırakıp gidince çiçeğini dökmüş bir ağaç dalına döndüm.»

Osman adındaki küçük kardeşlerini Sultan'ın yanında bıraktılar.

Mintaş büyük bir saygıyla Sultan'ı karşılamaya çıktı. İzzet, ikramda bulunarak, saygı ve bağlılık şartlarını yerine getirdi. Konuşma sırasında Sultan, «Şartlara göre Ahmedek'in gönderdiğim mutemede teslim edilmiş ve verilen sözün tutulmuş olması gerekir» deyince Mintaş, «Şartlar yerine getirildi» cevabını verdi. Bunun üzerine Sultan, kilim, yatak, eyer, kap, kacak, yorgan, döşek gibi şeyler hazırlayarak Mintaş için bir çadır kurulmasını buyurdu.

Mintaş oraya yerleştikten sonra Sultan'ın huzuruna vardı. Beraber yemek yeyip yemekten kalktıktan sonra, «Şu anda Suriye'ye yürüyüp onlarla savaşmayı düşünüyor musunuz?» diye sorunca Sultan, «Bizim buraya gelmemizin sebebi, senin ahdini ve sözünü yerine getirerek Malatya'yı teslim etmen içindir. [348] Sen orayı bize verirsen, bunun karşılığında biz de sana, askerleri, meraları ve tarlalarıyla birlikte Niksar'ı veririz. Oranın işlerinin düğümlerinin çözülüp bağlanmasını, çekilip çevrilmesini senin ellerine ve yetkine bırakırız. Daha sonra da Suriye'ye gidip aklından geçenleri gerşekleştiririz» dedi.

Onun üzerine Mintaş, «O zaman daha önce bizimle Şam üzerine yürüme konusunda anlaşıp hudutta bekleyenlerin durumu ne olacak?»

diye sorunca Sultan, «Bunu daha önce düşünmek lazımdı. Şimdi yapacak bir şey yok» cevabını verdi. Beyt :

«Göz elden gidince sürmenin ne faydası olur? Ciğer kanla dolunca ilaç ne işe yarar?»

Bunun üzerine Mintaş, «Hemen bir haberci *(kâsıd)* göndereyim de kaleyi teslim etsinler» deyip dışarı çıkınca Sultan, «Bu, yine saçma şeyler söyleyip fitne ve fesat etrafında dönüyor. Tavrından sözünde durmayacağı ve eskisi gibi yapacağı anlaşılıyor» dedi ve emirlerden birini yanına çağırdı. Mintaş'ın kafilesi *(kevkebe)* ile birlikte çadırını kuşatmasını, onu nokta gibi çemberin arasına almasını buyurdu.

Daha sonra Sultan atına binip Malatya düzlüğüne *(sahra) varınca* haberci gelip, Mintaş'ın kâtibinin *(devatî-yi Mintaş)* başkaldırdığını, Sultan'ın gönderdiği mutemedi, adamlarıyla *(nöker)* birlikte tutuklayıp ayrılık yolunu tuttuğunu söyledi.

Bu haberi alınca Sultan'ın yüzünde gazap ateşi yanmaya, alnında öfkenin izleri okunmaya başladı. Beyt :

«Savaş günü kahır ateşi, koskoca denizin suyunu serap damlalarına çevirir.»

Mintaş tekrar huzura gelerek, «Şehirdeki muhafızın fikir değiştirmesinin sebebini bilmiyorum. Onun neden öyle hareket ettiğini anlayamadım» deyince Sultan, «Onun sebebi, senin yeniden şarap görüntüsü altında serap, sevgi kisvesi altında işve göstermendir. Boş sözler ve asılsız vaadlerle bizi davet edip, hile ve düzenle yerimizden oynattın. Dışından dostluk gösterip içinden düşmanlığını sürdürdün. [349] Katibine *(devatî)* adamlarımızı *(nöker)* tutuklamalarını buyurdun. Bunu yaparken kendi elinle, kendi kuyunu kazdığını, kendi ayağınla ölümü karşıladığını anlayamadın» dedi. *«İşte o tam bir sapıklık içindedir.»* Beyt (Arapça) :

«Her insan içindekini dışına vurur. Fakat bazıları onu anlar, bazıları anlamaz.»

Bu sözleri söyledikten sonra Mintaş'ı nâibleri *(nüvvab)* ve adamlarıyla *(nöker)* birlikte yakalanıp bağlanmasını buyurdu. Sonra Malatya düzlüğüne *(sahra)* inerek, Mintaş'ın kâtibine, «Eğer Mintaş'ı sağ salim istiyorsan, adamlarımızı gittikleri yerden geri gönderirsin. Yoksa onun yüzünü rüyanda görür, adını hikâyelerde duyarsın» diye haber gönderdi. Fakat o, yüzüne utanmazlık perdesi ve aptallık örtüsü çekerek, Sultan'ın adamlarını göndermeye yanaşmadı. Sultan, Mintaş'ı adamlarıyla birlikte zincire vurarak Sivas'a getirdi.

YELBOĞA-YI NASIRÎ'NİN KOMUTASINDA MISIR VE ŞAM ASKERLERİNİN SİVAS'A GELİŞİ VE ORAYI KUŞATMASI

Mintaş'ın ikinci defa bu çirkin davranışta bulunup, ahdini ve yeminini bozarak nifak ve kötülük yoluna sapması üzerine Sultan, Mısır ve Şam askerlerinin komutanı *(sipehsâlar)* ve Halep nâibi olan Yelboğa-yı Nasırî'ye elçiler göndererek, durumu bildirdi ve «Malatya'ya asker çekmemiz ve oraya gitmemiz, Mintaş'tan kaynaklanmıştır. O, düşündüğünüz gibi bir insan değildir» dedi.

Bir süre sonra gönderilen elçi geri dönerek Yelboga'nın, «Siz, Mısır Sultanının adamını hangi sebepten tutuklayarak malına, mülküne, adamlarına ve hizmetçilerine el koyarsınız? O işin aslı nedir? Şimdi ben geliyorum. Sadece Mintaş'ı ve Sivas'ı değil, bütün Rum ülkelerini alacak, bu horlamanın ve hakaretin hesabını soracağım» dediğini nakletti.

Bunun üzerinden birkaç gün geçince güçlü bir ordu ve kalabalık bir askerle yola çıktı. Sultan askerlerini toplamadan, savaş araç ve gereçlerini hazır etmeden önce Sivas'ın nahiyelerine girdi ([428]).

[350] Emir Ahmed ise, eskiden beri Yelboga'ya haberci *(kâsıd)* gönderiyor, Sivas'a gelmesini teşvik ederek onu kışkırtıyor ve «Sizin Sivas'a gelmeniz durumunda, Sivas halkı ve askerleri Sultan'a bakşaldıracaklar ve şehri size teslim edeceklerdir. O durum karşısında Sultan, şehri size karşı koruyamayacaktır» diyordu.

Aynı şekilde Emir Mutahharten de ona mektuplar yazıyor, onu baştan çıkararak Sivas sevdasını beynine yerleştiriyordu.

Cüneyd de kendi bulunduğu yerden haberciler göndererek, «Eğer Sivas'a gelir, orayı alırsanız, ben başımı sizin yolunuza koyar, kanımı ve canımı helal ederim» diyordu.

Şehir halkından kılıç artığı olan birkaç fesat kişi de, bu fitne ateşine körükle gidiyor, arıların yuvasına çomak sokuyordu. Yelboga'ya mektup yazarak, onu Sultan'a savaşa teşvik ediyorlardı.

Bu sebeplerden başka Yelboğa-yı Nasırî içinde Sultan'a karşı kin duyuyor, onun için düşmanca hisler taşıyordu. Çünkü o, Mintaş ile dosttu ve onun Sultan tarafından tutuklanması gücüne gitmişti. Fakat onu hiçbir zaman açıktan söylemiyordu. Sultan, Berkuk'un adamlarına ve askerlerine, «İnsanlığın ve mertliğin yolu bir araya gelip Mintaş'ı kurtarmaktır. O şekilde Rum ülkesini de ele geçirip Sultanımızın ülkesine katmış oluruz» dedikten sonra aynı şeyi Sultan Berkuk'a da arzetti ve Rum

---

(428) Yelboğa'nın Sivas'a geliş tarihi Rebiü'lâhir 799 (Ocak 1397) dir.

ülkesinin sevdasını onun kalbine soktu. Bu şekilde ondan sefer için izin kopardı. Halbuki o içinden Mintaş'a karşı dostluk, Berkuk'a karşı da kin besliyordu. Sultan, Berkuk'un yardımıyla Mintaş'ı kurtardıktan, gücü kuvveti arttıktan sonra Berkuk'a karşı ayaklanmayı, onun kökünü kazımayı, onun askeriyle onu yenmeyi aklından geçiriyordu. Böylece onun ilk amacı, velinimetine ihanet etmek ve onun kuyusunu kazmaktı. Kendi yakınlarına ve yardımcılarına, «Sivas'ı ele geçirince Mintaş da saflarımıza katılır. Yanımızda bulunan Berkuk'un Çerkezlerini kılıçtan geçiririz. Onların atlarını ve silahlarını alırız. Biz bu şekilde güçlenince Mısır ülkesinin ve o diyarın fethi kolaylaşır ve o mesele böylece çözülmüş olur» diyor, bu tür boş hayaller kuruyor ve gerçekleşmesi mümkün olmayan şeylerden bahsediyordu. [351] Fakat *«Böylece kitap ehli bilsin ki, kendileri Allah'ın lütfundan hiçbir şey elde edemezler. Lütuf Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir»* ([429]) sırrından habersizdi. Gurur ve kibrine, şuursuz cesaretine esir olmuştu. Bu konuda şair şöyle söylüyor:

Beyt (Arapça):

«Yolunu kaybedenin kalbi fesat ve aklı noksandır. O, her zaman öfke ve kırgınlığı kendine çeker.»

Mısır ve Şam ordusu Sivas'ı kuşatınca her taraftan şiddetli savaşlar başladı.

Sultan, sağlam bir irade, güçlü bir azim ve kararlı bir tutumla düşmanı İslam topraklarından atmak, ülkeyi korumak, seçkin ve sıradan insanların huzurunu sağlamak için cihad kemerini beline bağladı. Herkesin koruyucusu ve yardımcısı, bütün yaratıkların sığınağı ve güvencesi olan Yüce Allah'tan yardım isteyerek, sabahın doğuşundan akşamın oluşuna kadar savaştı. Savaş davulunun sesi kulaklarına saz'ın sezinden daha hoş gelen, er meydanında vuruşmayı, oynayıp dans etmeden kolay sayan yiğit askerleri ve korkusuz savaşçıları düşmana karşı koymaları için sağ ve sol cenahlarda görevlendirdi. Şiir (Arapça):

«Onlar, çağrıldıkları zaman hemen savaşa koşar, düşmanla karşılaştıkları zaman hiçbir zaman geri dönmezler.

Büyük, küçük ve her çeşit mızrağı savaşta büyük bir ustalıkla kullanırlar.

Onlar, ülkeyi ayakta tutan direklerdir. Kılıç gibi keskin mızrak gibi ince ve delicidirler.»

O yiğitler, her tarafta savaşa giriyor, karşısına çıkanları yere indiriyorlar, o bedbahtları fena ateşine odun, bela çukuruna taş yapıyorlar-

---

(429) Kur'an-ı Kerim, 57/29.

dı. O gün akşama kadar büyük bir azimle savaştılar. Her iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü veya yaralandı. Suriyelilerin hisarın ve burcun yanına yaklaşmaya mecalleri kalmadı. Bu büyük savaşın ilk darbelerini yeyip, ilk anda böyle sert bir dirençle karşılaşınca kuyruklarını karınlarının altına çekip korkmaya ve çekinmeye başladılar. Dehşet ve ürperti her yanlarını aldı. [352] Durumun aleyhlerine döndüğü ve işlerin bozulduğu düşüncesine kapıldılar. Şehrin bir mil uzağına çekilerek, ihtiyatlı davranıp sakınmaya başladılar.

Ertesi gün ilk günkü cesareti gösterip saldırıyı gerçekleştiremediler. Durmayı ilerlemeye, beklemeyi yürümeye tercih ettiler. Şehri alma kuruntusu kalplerinden silindi ve büyük bir ümitsizliğe kapıldılar.

Diğer taraftan Sultan, Mintaş'a kıymetli hediyeler ve değerli hil'atler verdi. Onu türlü izzet ve ikramda bulunarak yüceltip, yanına yiğitlerden meydana gelen bir birlik katarak savaşması için kalenin dışına gönderdi.

Şam köleleri *(gulamân-ı şam)*, onların yiğitliğini görünce birer birer kaçıp Sultan'ın huzuruna geliyorlar, hil'at ve hediyelere kavuşuyorlardı.

Şam askerleri, ilk saldırıda yenik ve bitkin düşüp, savaşla bir iş yapamayacaklarını, savaş ve kavgada o meydanın adamı, o yiğitlerin rakibi olmadıklarını anlayınca, ellerini hile ve düzene attılar. Kalenin fethi için aletler sağlayıp düzene koymaya, merdivenler *(gavsiper)* ve basamaklar *(arek)* yerleştirmeye başladılar.

Bu savaş aletlerini hazırladıktan sonra bir gün her taraftan şehrin üzerine yürüdüler. Büyük bir saldırı başlatıp, şiddetli bir savaşa tutuştular. Basamakları, arabalara *(gerdun)* bağlayıp kale tarafına geldiler. O arabalardn birini duvarın dibine ulaştırdılar.

Diğer taraftan savaşın aslanları ve yiğitleri, kalenin üzerinden o basamağın üzerine taş ve ok yağdırdılar. Şamlıların üzerine dolu gibi taş ve kaya döktüler.

Şamlılar basamakların uçlarını saman çuvallarıyla sağlamlaştırıp onların etrafını ham deri ile sardıklarından taş ve kaya darbeleri onu etkilemiyor, o vuruşların bir faydası olmuyordu.

Bunun üzerine o çuvalların üzerine kuru çer-çöp dökerek üzerine ateş attılar. Ateş tutunca araba basamakla birlikte yandı. Onların üzerinde bulunan bir kısım asker de yarı yanmış olarak kendilerini basamaklardan aşağıya attılar. Bitkin ve yaralı olarak ordugâh'a *(ma'asker)* kaçtılar. Şamlıların o tedbiri de sonuç vermedi. O çarenin de bir faydası olmadı.

Onlar ertesi gün başka bir çare düşünüp başka bir alet düzene koydular. O alet, kalenin duvarının dibine konacak bir masa ve onun üzerine monte edilecek bir merdivenden ibaretti. O şekilde kalenin davranından kolayca tırmanmayı düşünüyorlardı.

[353] Onlar o aletle kaleye yaklaştıkları zaman okçular *(kemandâr)*, kalenin burcundaki gözetleme deliklerinden *(menafiz-i şerefât)* ok yağdırdılar. Atılan okların çokluğundan güneşin ışığı görünmez oldu. Dünya, o rezillerin gözünde karanlık geceye döndü. Sonunda o çare de bir fayda vermedi. Aciz ve zelil olarak geri döndüler. *«Artık Ye'cüc ve Me'cüc onu ne aşabildiler, ne de delebildiler»* (430) ayetinde sözü edilen kavmin akıbetine uğradılar. Beş yüz yaralıyla birlikte ümitlerini de kaybettiler.

O sırada Ulus emirlerinden haberciler gelerek, Moğol ordusunun birlik ve beraberlik içinde yola çıktığını, Sultan'a yardım konusunda canlarını ve kanlarını feda etmeye hazır olduklarını haber verdiler.

Bunun üzerine Şam askerlerinin korku ve endişesi daha da arttı. Telaş ve şaşkınlıkları had safhaya çıktı.

Şam askerleri, Divriği nâibi olan Veled Şuhrî'yi Moğolların durumunu öğrenmeye gönderdiler. Onlara yaklaşınca iki taraf arasında savaş çıktı. Moğol askerleri savaş alanına akın akın gelmeye başladılar. Sayıları artınca galip gelmeleri kolaylaştı. Şam askerlerini yenerek Veled Şuhurî'yi de katlettiler.

Bu olay da Şamlıların korkusunun daha da artmasına, ümitlerinin kırılmasına sebep oldu. Diğer yandan Sultan'ın askerlerinin her taraftan saldırıya geçip gece baskınları düzenlemesi, onların atlarını, katırlarını ve diğer hayvanları ele geçirmesi, gevşekliklerini daha da artırdı. Şaşkınlık ve korku içine düştüler. Şehrin etrafındaki kuşatmayı gevşettiler. Korku ve endişe yüzünden hepsi bir araya toplanınca şehrin bazı yerleri kuşatmadan boş kaldı.

Emir Ahmed, Turhal'a, Süleyman Beğ de Nîksar hududuna vardığı için etrafa dağılmış olan Sultan'ın askerleri, sık sık Şamlılara baskın düzenleyip onların hayvanlarını yağma ediyorlar, kendi kale ve topraklarını savunuyorlar, Şamlıların kışkırtma ve tahriklerinden uzak duruyorlardı.

Diğer yandan Cüneyd Şam ordusuna katılarak, onlara rehberlik etmeye, fitne ve fesat çıkarmaya başladı.

---

(430) Kur'an-ı Kerim, 18/97.

O sırada Ali Beğ'in oğlu ([431]) bir köleyi iple kaleden aşağıya indirerek Yelboğa'nın yanına gönderdi. [354] Savaş ve vuruşma konusunda onu cesaretlendirdi. O da Sivas halkına bir mektup göndererek, «Biz bu savaşı sizin beyinizin oğlu için yapıyoruz. Sivas'ı onun için fethedeceğiz» dedi.

Şehirde bulunan bazı fesatlar bu sözden aldanıp fikirlerini değiştirdiler.

Şamlılar savaş ve hile yolunu deneyip başarıya ulaşamayınca, her zaman yaptıklarını yaparak şehrin suyunu kesmeye kalktılar. Kerbela'da Müminlerin Emiri Hüseyin'e *-Allah ondan razı olsun-* yaptıkları gibi şehrin suyunu tutup oraya gitmesini önlemek için büyük bir çaba harcadılar. O konuda mümkün olan her yolu denediyseler başarılı olamadılar. Çünkü şehirde çok sayıda pınar ve çay akmaktaydı. Bunlardan başka nerede yarım *gez* ([432]) çukur açsalar su çıkıyordu. Bu yüzden Sivaslılar hiç su sıkıntısı çekmediler.

O arada Moğol askerleri gelip Murkum kenarında saflar kurdular. Sultan da savaşa hazır haldeydi.

Şam askeri iki kısma ayrıldı. Bir kısmı şehri kuşatmakla, diğeri Moğollarla savaşmakla meşgul oldu. Kuşatmaya ayrılan birlik, Mısırlılardan meydana geliyordu. Kısa bir süre içinde her taraftan vuruşma ve çarpışma başladı. Her yere harp ve darp hakim oldu. Kılıç ve mızrağın pazarı canlandı. Canın değeri ve ruhun ücreti ucuzladı. Şiir :

«Onlar, yiğitçe harbe girip, beyaz atlarının üzerinde kahramanlık gösterdiler.

Herbiri birer aslan kesilip şan ve şöhret kazanmak için çaba harcadılar.

Onların mızraklarının döktüğü kandan etraf kan gölüne döndü.»

O savaşın gürültü ve patırtısı içinde Moğollardan bir haberci gelerek, «Moğol emirleri, yarın büyük bir savaşa tutuşmaya karar verdiler» dedi. Dediği gün Moğol askerlerinden bir bölük, Şam askerlerinin üzerine yürüdü. Onların bir kısmını şehirden uzaklaştırdıktan sonra Mısırlılara saldırdılar. Onları bozguna uğratarak ordugâh'a *(ma'asker)* kadar kovaladılar. O gün akşama kadar savaş alanı canlı kaldı. Bayraklar dikili durarak, vuruşmanın ardı kesilmedi.

---

(431) Kaynaklar Mehmed adındaki Ali Beğ'in oğlunun 792/1389 - 90 yılında öldüğünü kaydederler, Bk. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 101, n. 125.

(432) 104 cm. karşılığında eski bir uzunluk birimi.

Sabah olunca Mısır ordusu, bulundukları yerden kalkıp Yelboga'nın yanına gittiler ve Şam ordusuna katıldılar. Böylece şehrin bir tarafının daha kuşatması kalkmış oldu.

[355] Diğer yandan Moğol ordusu da Sivas'ın doğu tarafında atlarından inip Sultan'a katıldı.

Bu durum karşısında Şam ordusunun maneviyatı bozuldu. Akıllarına kaçmayı koydular. Firar edecekleri sırada, nefsinin kötülüğüyle İblis'i geride bırakmış olan ve üzerindeki Sultan'ın hakları herkes tarafından bilinen Seyyidi Hüsam, Moğolların yanına gitti. Aklının bozukluğu ve fikrinin sakatlığı yüzünden Şamlıların kalabalık ve üstün olduğunu düşündü. Ezelî yardımın ve inayetin Sultan'ın yanında olmasından habersiz olarak Şamlıların gâlip geleceğini sanıp hile ve düzen yolunu tuttu. Moğol askerleri arasında komutanlarının *(tuşimal)* Şamlılarla anlaşıp onlara katıldığı haberini yaydı.

Moğol askerlerinin önemli bir kısmı bu haberi duyunca geri dönüp yerlerine ve yurtlarına gittiler. Kendi asker ve adamlarının uzaklaştığını gören tuşimaller de zaruri olarak onlara uydular. Böylece Sivas'ın nahiyelerinde Moğol askerlerinden hiçkimse kalmadı.

Bu durumu gören Şamlıların ölmüş vücutlarına can geldi. Cesaretlenip güç kazandılar. Davullar çalıp eğlenceler düzenlediler. Kayseri kapısına ([433]) gelerek gürültü ve patırtıyı göklere çıkardılar.

Sultan o durumun araştırılmasını buyurunca, «Şamlılar arasında, Kayseri valisi Emir Şeyh Müeyyed'i tutukladıkları haberi yayılmış» diye haber getirdiler. Diğer yandan o olaydan önce Sultan'ın Emir Ahmed'den savaşla aldığı kaleleri, komutanlarının *(kutval)* ona geri verdikleri haberi geldi. Böyle kısa bir süre içinde Sultan'ın aleyhine gelişmeler ve uygunsuz durumlar ortaya çıktı.

Sultan soğukkanlı ve sağlam iradeli olduğu için telaşa kapılmadı. İşi oluruna bırakarak şöyle dedi : Beyt (Arapça) :

«Seven kişinin nefsi dertlere dayanır. Belki bir gün gelir, onun derdine de çare bulunur.»

Yönünü askerlerinin komutanlarına ve devletinin büyüklerine çevirerek, «Malımız, mülkümüz, konuşandan konuşmayandan neyimiz varsa kuşatma altındadır. Buradan başka gidecebileceğimiz bir yerimiz de yok. Şimdi canınızı dişinize takarak, gevşeklik ve ürkekliği kendinizden

(433) Sivas'ta bugün de aynı isimli bir semt bulunmaktadır. (Y. Yücel, s. 101, not. 126).

uzaklaştırın. Tevekkül ayağını sıkı ve sağlam olarak yere değdirin. Her an canınızı, çoluk çocuğunuzu düşünün. Ailenizi ve yakınlarınızı aklınızdan çıkarmayın. [356] Canımıza ve malımıza kasteden düşmana karşı koyup, elimizden geleni yapalım. Kış gelinceye kadar büyük bir gayretle düşmana karşı koyalım. Soğuğun askerleri saldırıya geçince onlar bizim başımızdan giderler. O. zaman kaza ve kaderin yazdıkları gerçekleşir» dedi. Beyt (Arapça) :

«Sıkıntılı biri, rahatlayacağı anı iple çeker. O bekleyiş anı, onun en zor anıdır.»

Sultan'ın askerleri onun sözüne uyarak birlik ve beraberlik içinde hareket edip düşmana karşı direndiler. O sırada Emir Şeyh Müeyyed'in Kayseri'deki makamında sağ salim oturduğu, onun tutuklandığı haberinin gerçek dışı olduğunu bildirdiler.

Şamlılar, savaşıp vuruşmakla, tuzak kurup hile yapmakla bir sonuç alamayacaklarını, aldıkları her tedbirin okunan amaçlarının hedefine değmediğini görünce şaşkınlık ve acz içine düştüler. Beyt (Arapça) :

«Felâket senin yanına hiç çekinmeden sessiz olarak gelir. Onda hiç utanma yoktur.»

Onlar Sivas'ın fethinin mümkün olmadığını kesin olarak anlayınca o sevdanın peşini bıraktılar. *«Bu ağacın kökü yok»* dendiği gibi o işin sonunun olmadığını düşünerek barışın temellerini atmaya karar verdiler ve konuşup anlaşma yolunu tuttular. Sultan'ın huzuruna güvenilir birini göndererek, «Mintaş'ı bize teslim et de Sivas'tan çekilelim» dediler. Mısra (Arapça) :

«Heyhat, soğuk demiri işlemeye çalışıyor!»

Bunun üzerine Sultan, «Mintaş'ın sözünü tutmaması ve yeminini bozması yüzünden benim zindanıma düştüğü, esaret zincirinde perişan halde bulunduğu gün ben onu size teslim etmek istedim, fakat kabul etmediniz. Ondan kaçınıp çekindiniz. Ben onun bağlarını çözüp yüksek bir makama ve üstün bir rütbeye getirdiğim şu anda onu size nasıl teslim ederim? Siz, boş bir hayal ve gerçekleşmesi mümkün olmayan bir iş peşindesiniz» dedi.

[357] Birçok elçi ve mektup teatisinden sonra, barışa geri dönmeye, barış şartının Mintaş'ın teslimine bağlı olmamasına, eğer sonradan o kendi rızasıyla Şamlıların yanına gitmek isterse, Sultan'ın ona engel olmayacağına ve onu kendi haline bırakacağı konusunda karar kıldılar.

Bu karar üzerine Sultan, milletin ve dinin büyüğü Şeyhülislâm Şeyh Yar Ali'yi barışın şartlarını yerine getirsin, karar gereğince Suriye emir-

lerine and içirerek anlaşma ve sözleşmeyi yapsın diye şehrin dışına gönderdi.

O sırada birkaç kişi Sultan'ın yanına gelerek, Hamalı bir şahsın kendisini kaleden aşağıya atıp Şamlıların yanına gittiğini, onlara asılsız hikâyeler anlatarak fitne ve fesat çıkardığını arz etti.

Diğer yandan Şeyh, elçilik görevini yerine getirdikten sonra huzura gelerek, «Onlar, uzun tartışmalardan sonra yemin etmeye râzı oldular. Dava sonuçlanacağı sırada Mısır emirlerinden biri içeri girerek Yelboğa'nın kulağına bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Yelboğa, 'Bize ne lazım da Mintaş için yemin edelim. Bu işten vazgeçiyoruz. Eğer onu teslim ederseniz barış gerçekleşmiş olur. Yoksa Sivas orada ve onun içinde bulunan her şey de bize aittir. Bu konuda bizim hiç acelemiz yok' dediğini anlattı.

Bir süre sonra Şeyh yeniden söz alarak, «Bana öyle geliyor ki, onların yeminden vazgeçmesinin, şartlarından ve sözlerinden dönmelerinin sebebi, onların yanına kaçan Hamalı'nın onları aldatmasıdır. Tahminim odur ki, onlar yarın Subaşı ([434]) kapısına gelecekler, orada bulunan değirmeni yıkacaklar, tekrar suyu kesmeye çalışacaklar» dedi.

Sultan, soğukkanlılığını ve cesaretini koruyarak, burçları, kale duvarlarını, menfezleri, giriş ve çıkış yerlerini denetledi. Tek başına atına binip şehrin etrafını dolandı. Erzincan kapısına varınca şehir halkından bir grubu silahlanmış olarak gördü. Onların yanında devlet erkânından ve mutemetlerden kimse yoktu. O kapının korunması görevini verdiği Emirzâde Abdullah'ı yanına çağırarak, «Biz seni bu kapıya vekil olarak bıraktık. Oranın korunup savunulması konusunda sana tam olarak güvendik. Sen orayı adamlardan *(nöker)* arındırıp şehirlilere bıraktın. Bu durum senin koruma ve savunma görevinle bağdaşmadığı gibi, senin ileri görüşlü ve yetenekli oluşuna da ters düşmektedir» diye çıkıştı.

Ertesi gün Şamlılar toplanıp saflar kurarak Subaşı kapısına geldiler. Atlarından inip değirmenin başına vardılar.

Bunun üzerine Sultan emir verdi. Mızrağı bulutlardan geçiren, oku güneşin kursuna saplayabilen, canlarını feda etmekten çekinmeyen savaşçı yiğitler şehirden dışarı çıkıp Şamlılarla savaşa tutuştular. Kılıç darbeleriyle onların kellelerini uçurup şahdamarlarından kan seli meydana getirdiler. [358] Hepsini bitkin ve perişan bir halde yerlerinden oynattılar. Çoğunu yakalayarak silahlarına ve atlarına el koydular. Bâzı-

---

(434) Sivas'ta bugün de aynı adlı bir semt bulunmaktadır. (Y. Yücel, s. 102, not. 127).

larını da şaşkın ve bitkin bir halde ordugah'a doğru kovaladılar. Beyt (Arapça) :

«Savaşmak için zırhı, kılıcı ve mızrağı hazır. Şehid olmak için daha önce yüzüne gerekli kokuları sürmüş.»

ŞEHİR HALKININ İHANETTE BULUNARAK ŞAMLILARI SİVAS'A GETİRMESİ, ONLARIN ŞEHİRDEN KOVULUP SÜRÜLMESİ

Şehir halkının ihanette bulunmasının aslı şuydu: Bir gün Muzaffer, Feridun'un kulağına bir şeyler söyledi. O, o sözden rahatsız oldu. Yerinden kalkarak yola düştü.

Bunun üzerine Sultan, Hacı Said'i Feridun'a göndererek ondan işin aslını öğrenmesini istedi. Hacı Said, bir süre sonra geri dönerek, «Ata binmek gerekiyor» dedi. Sultan, «Durum nasıl?» diye sorduğunda ondan, «Hayırdır» cevabını aldı.

Onun üzerine Sultan, konağa *(çehar tak)* giderek Şamlılar tarafına bir göz attı. Onların Erzincan kapısında yığılmış olduklarını görünce, yanında bulunanlardan birinden, «Bunlara ne oldu da hep bu tarafa döküldüler» sorusuna o adam, «Yoksa askerimiz yenilip şehre mi kaçtı?» diye soruyla karşılık verdi.

Sultan kaleden aşağıya indi. Atına binmek üzereyken Muzaffer geldi ve «Şehirliler ihanet ettiler. Erzincan kapısını kırarak Şamlıları içeri aldılar» dedi.

Onun üzerine Sultan okluğunu beline takıp siperi üzerine geçirince Muzaffer, «Zırh giymek gerekir» dedi. Ona Sultan, «Biz canımızı ortaya koyup kendimizi kadere teslim ettik. Böyle birinin zırha ihtiyacı olmaz» diyerek atına bindi ve şunları söyledi : Şiir (Arapça) :

«Mızraklar yanımda biriktikçe mevkiimin yükseldiğini hissediyorum.

Kılıcımı sağdan soldan indirilen darbelerle düşman vücudunda onulmaz yaralar açar.»

[359] Sonunda Sultan, kılıçla haşır neşir olmuş, ölümü hiçe sayan 40 kişiden oluşan bir birlikle karşısına çıkanlara korku ve dehşet vererek kovaladı.

Erzincan kapısına varınca şehre girmiş olan Şamlılarla karşılaştı. Hiç vakit kaybetmeden keskin kılıcını çekip o rezillerin üzerine yürüdü. Büyük bir hamle ile o yabancıları birbirine kattı. Kılıcının Şamlı bed-

bahtların damarında açtığı yara ortalığı kan deryasına çevirdi. Sağ kalanları da bozguna uğrattı. Putu Kabe'den, köpeği mescitten ve şeytanı cennetten attıkları gibi onları şehir kapısından dışarı attı. Çıkış yerinin darlığı yüzünden dışarı çıkamayanların tamamını da ateş saçan kılıcının nefesiyle cehenneme gönderdi. Böylece onlar, *«Ateşin azabını tadın»* ([435]) vaadine kavuşmuş oldular. Beyt :

«Allah'ın zaferi ve fethi geldi. O kitaplarda ve yazılarda ne güzel tasvir edildi.»

Bir şehrin kuşatması için uzun süre canla başla çalışan, her türlü çareye başvurmasına rağmen oraya girmeyi başaramayan, ancak şehirden ihanet olunca içeri girebilen koskoca bir orduya karşı, Sultan'ın 40 kişilik bir birlikle insanüstü cesaret ve gayret göstererek onları şehirden dışarı atmasının, uğurlu elleriyle ailesini, çoluk-çocuğuyla birlikte birkaç bin Müslümanı esaret ve felâket zincirinden kurtarmak için büyük bir fedakârlık göstermesinin değerini, insaf gözü karanlık perdesiyle örtülmemiş, akıl kulağı kötülük ve kıskançlık tozuyla tıkanmamış olan herkes gayet iyi bilir. Şiir (Arapça) :

«İslâmın beyaz bayrağını korudu. Yenik düşen kâfirler geri çekildiler.

Hidayet ufkundan insaf güneşi doğdu. Gizlenmiş olan adalet açığa çıktı.»

Sultan, muzaffer ve mutlu olarak şehrin etrafını dolaşmaya ve halkın gönlünü almaya başladı. Herkes, Sultan'a aferin diyor, ona dua ve övgüde bulunuyordu. Kalplerindeki sevinci dile getiriyordu. Beyt :

[*360*] *«İşin yapılması gerektiği zaman büyükler böyle yaparlar. Padişahların kılıcı böyle iz bırakır.»*

İhanette bulunmuş olan şehrin fesatçılarından bâzısı, Şamlılar'a birlikte kendilerini dışarı atmışlar, geri kalanları da yakayı ele vermişlerdi. Sultan, suçlarının sâbit olduğunu, ihanetlerinin kesinlik kazandığını görünce onları lâyık oldukları cezaya çarptırdı. Dışarıdan olanları seyreden Şamlılar, her kapının önünde bir fesadı darağacına çekilmiş olarak gördüler.

O cezalandırma onların kalbine korku ve dehşet saldı. O durumdan Sultan'ın iradesinin güçlü ve tedbirinin doğru olduğu sonucunu çıkardılar. Şehri almaktan ümitlerini tamamen kestiler. O hayali akıllarından çıkardılar. Yaradan'ın yardımıyla Sultan'ın durumu ve mevkii güçlendi. Yiyeceği, zahiresi ve geçim araçları kalmamış olan kimseler, fesatlardan kalanlardan istifade ettiler. Onların hayatında düzelme ve rahatlık görüldü.

---

(435) Kuran-ı Kerim, 32/20

Şaşılacak olan şu ki, ihanet edenlerinin çoğunun Sultan'ın yönetim günlerinde rütbe ve makam kazanmış, onun saltanatı sırasında en alçak yerden şöhretin zirvesine tırmanmış olanlardan meydana gelmiş olmasaydı. Onlar öyle bir vakitte öyle bir ihanette bulundular ki, çok sayıda canın alınmasına, ocakların yıkılmasına ve evlerin yanmasına sebep oldular. Sonunda zaruri olarak Yüce Allah, niyetinin meyvesini onlara tattırdı. Çirkin işlerinin ve kötü hareketlerinin karşılığını onlara verdi. Hepsi fena ve ölüm okunun hedefi oldu. Öteki hainlere ve kötü iş yapanlara örnek teşkil etti. *«Onlar işlediklerinin karşılığından başka bir şeyle mi cezalanırlar?»* (436) Mısra (Arapça) :

«Kötülük yapan kötülük bulur.»

Şam askerleri birkaç gün daha beklediler. Her bakımdan ümitsizliğe düştüler. Âcizliklerini gidermek ve korkularını yenmek için çare arayıp, bir defa daha barışa yöneldiler. Sözü dostluktan ve kardeşlikten açtılar. Bu defa Mintaş'ı istemeyi ve onun hikâyesini unuttular.

[361] Sultan'ın gâlibiyetini öğrenen, daha önce onu yalnız bırakıp askerleri ve hayvanlarıyla gitmiş olan Moğol emirleri, tekrar yönlerini Sultan'ın huzuruna çevirdiler.

O sırada Şam ordusu göç ederek, hüsran ve ümitsizlik içinde yüzlerini vatanlarına döndüler.

Onların geri döndüğünü gören Moğol emirleri, onlara saldırıp ellerini yağma ve talana uzatmak, mallarını ve eşyasını ganimet olarak almak istediler.

Fakat barışa uyan Sultan, Moğolların saldırıp onlara zarar vermesine razı olmadı. Şamlılar Sivas Suyunu (Kızılırmak) geçerek aşağıya indiler.

Onlar, Sultan'ın üstün gayretini ve cesaretini kendi gözleriyle görüp, gevşekliklerini ve korkaklıklarını anlayınca yollarına devam ettiler.

Gözlerini hırs bürümüş olan Moğol askerleri onların peşine düştüler.

Şamlılara kin duyan Mintaş da Moğolların yanında yerini aldı. Sultan'ın Şamlılara saldırı konusunda izin verdiği haberini yayarak onların arkasından saldırdı, arkada kalanları attan indirdiler.

O saldırı Moğolların cüretini ve cesaretini artırdı. Sultan, duruma bakarak Şam ordusunun onları perişan edeceğini anladı. Çünkü Moğol ordusu sayıca az olup değişik topluluklardan meydana gelmişti. Sultan durmadan Şamlılara süvariler gönderiyor, namus elden gitmesin diye onların saldırısına engel oluyordu. Sonunda kendisi de ata binip yanında

---

(436) Kur'an-ı Kerim, 7/147

bulunan 200 atlı ile yola çıktı. Dar bir geçide varınca adamlarından *(nöker)* bir kısmının hızla geri döndüğünü gördü. Onlardan durumu sorunca. «Mintaş, Şam ordusuna saldırdı. Onlar geri dönerek Mintaş'ı yendiler. Bizim askerlerimiz de onun yüzünden hezimete uğradı» cevabını verdiler. Onlar bunu söyleyip orada beklemeye cesaret edemeyerek nehirden geçtiler.

Sultan yanında bulunan askerlerle Şamlılara karşı koydu. Onlarla savaşarak geri çekildi. Şehrin kenarına gelince adamlarını *(nöker)* ve askerlerini emniyete aldı.

[362] ŞAMLILAR'IN ÜLKELERİNE DÖNÜŞÜ, BERKUK İLE ŞAM EMİRLERİ ARASINDA DÜŞMANLIK DOĞMASI VE BERKUK'UN ONLAR TARAFINDAN TUTUKLANMASI

Sultan şehre girdi. Kararlaştırıldığı üzere sipahileri kalenin burçlarına gönderdi. Onların herbiri yerini alarak meşaleler yaktılar. Sabah olunca Şam askerleri Çekonem düzlüğüne indi. Sultan'ın bütün askerleriyle düzenli olarak şehre girdiğini, koyunları şehre aldıklarını ve tam olarak güçlendiklerini görünce Sivas hayalini kesin olarak akıllarından çıkardılar. Göç ederek yüzlerini Şam tarafına çevirdiler. O zaman gâib meleği *(hâtif-i gâib)* hal diliyle şu beyti söylemeye başladı : Beyt (Arapça):

«Sizin için gökler zaferle dönüyor. Düşmanın başının üzerinde felâketler dolaşıyor.»

O günlerde Mevlâna Paşa'dan *-Kerameti devam etsin-* keramet ve mucize sayılabilecek iki söz duyuldu. Seçkin, sıradan bütün yaratıklar onun doğruluğunu gözleriyle gördüler.

O kerametlerinden biri şuydu: Bir gün Şamlılara doğru bakarak, «Onlar şehre girecekler» dedi. Gerçekten de onun dediği gibi oldu. İkincisi de, «Onlar şehri 40 gün mahasara edecekler» demişti.

Onlar kırkıncı gün göç etmişlerdi. Fakat Moğol askerlerinin ani baskını üzerine Şamlıların kale kapılarının önünden çekilişleri ve bir yerde toplanışları, nöbetçisi olmayan diğer kapılardan insanların şehre girip çıkması da bir tür göç sayılırdı.

O günlerde Sultan'ın gösetrdiği olağanüstü başarılardan biri de yiğit gençlerin kuşatmaya rağmen kale kapılarından dışarı çıkıp koyun, at, katır ve deve sürülerini kaleye getirmeleriydi.

Yine o günlerde Sultan, Emir Ahmed'e bir mektup yazarak, Şam askerlerinin güçsüz ve kötü durumda olduğunu, Allah'ın yardımıyla hep

birlikte onlara saldırıp onların mallarını ganimet olarak almalarını, adamlarını tutuklamalarını, bu işi el birliğiyle müşterek olarak yapmalarını teklif etmişti.

O iyilik bilmez gevşek adam, Sultan'ın mektubunu Şamlılara göndermiş, onun üzerine Yelboğa, o mektuba cevap olarak birkaç kelime yazıp Sultan'a cevap vermiş, [363] onun hemen arkasından da «Sivas'ı ele geçirmedikçe buradan hareket etmeyeceğim» diye haber göndermişti. Sultan da ona cevap olarak, «Sizinle Sultan Berkuk arasında düşmanlık var. Sonunda ölümünüz onun kılıcıyla olacaktır. Çünkü velinimete ihanet etmenin sonu vahimdir. O halde mademki buradasınız, birkaç günlük hayatı ganimet bilin. Bundan sonra yaşamayacaksınız. Haleb'e vardığınız zaman içinizde sakladığınız kin ve düşmanlık açığa çıkacak. Aranıza kılıç düşecek ve birbirinizin kökünü kazımak için çaba harcayacaksınız. Mısra :

«Gözden düşeni taş gibi fırlatırlar.»

sözü gerçekleşecek» demişti.

Onların başından tamı tamına bunlar geçti. Sultan'ın dedikleri vahiy gibi eksiksiz noksansız gerçekleşti.

O olay şöyle oldu: Onlar Haleb'e varınca, Mısır ordusu da Şam üzerine yürüdü. Ondan önce Yunus Devatî, Yelboğa-yı Nasırî'nin Berkuk'a beslediği kini ve nefreti Berkuk'a anlatmıştı. Ondan başka, Berkuk iki kere Mintaş'ı tutuklama fırsatı bulmuşken, Yelboğa ona engel olmuş, onu bu fikrinden caydırarak fırsatın kaçmasına sebep olmuştu.

Diğer yandan Yelboğa, ikiyüzlü Devatî'den aldığı işaretle Berkuk'tan şüphelenmeye başlamıştı. O yüzden şehre girmek istemiyor, emirlerin üzerine yürüyüp yakalayacaklarından çekiniyordu. Bu yüzden kendini asker toplamaya verdi. Arap, Türk kimi görse yanına çağırıyordu. Halep naibi oluncaya kadar etrafına büyük bir ordu toplayıp haddini, hudunu aşmaya başladı. Yemek tadıcısını *(çaşni-gir)*, Berkuk'tan aldığı emirle kendisini zehirlemeye kalktığını iddia ederek onu katletti. Eskiden beri Mısır'ın ve Şam'ın düşmanı olan Suli b. Dulkadir ile birleşip anlaştı. [364] Sonra Sultan'a gizlice haberci *(kâsıd)* göndererek, ondan Amasya'ya kaçıp iyilik ve dostluk haklarını yele vermiş olan Mintaş'ı istedi.

Sultan, onun isteğini kabul etti. Onun Şam'a gitmesine kimsenin engel olmamasını emretti.

O günlerde Yelboğa, Mısır hacibini halkın gözü önünde öldürdü.

Velhasıl Mintaş, Yelboğa'ya katıldı. Birbirleriyle fikir ve güç birliği ederek Humus, Hama ve Şam'ı fethettiler ve Mısır'a yöneldiler.

O sırada Yunus Devatî'yi öldürerek kellesini Yelboğa'ya getirdiler. Sonunda Yelboğa ve taraftarları Mısır'ı alıp Berkuk'u yakaladılar ve Kerek kalesinde hapsettiler. O, zamanın zulmüne ve devrin zorbalığına boyun eğerek rezil ve sefil bir hayat sürmeye râzı oldu. Eziyete ve kötülüğe karşı dişini sıkarak şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«İnsan tam olarak kime güvenecek? Hür, cömert ve samimi dostlar nerede?

Bu adamların çok azı insan olarak kaldı. Diğerleri insan donuna girmiş kurda benzemektedir.

Ben aciz biriyim, şikayetimi Allah'a yapıyorum. Köpeklere sözüm geçmiyor.»

Şiir :

«Yıllardır gönlüm mutlu olduğu için dedikodudan hiçbir endişem yoktu.

O sırada tabiatımın ayın tutulmaz, hayatımın güneşi batmak bilmezdi.

Felek bana zarar vermek istiyordu. Fakat onun onu yapmak için gücü ve kuvveti yoktu.

Sonunda hayalde olmayan bir şekilde istediğini yaptı.»

O karışıklık sırasında Sivas savaşında bulunmuş olanların bir kısmı da yok olup gittiler.

Yelboğa, Mısır ülkesini ele geçirince Mintaş ona itaat etmekten kaçındı. Hasta olduğunu ileri sürerek kendisini yatağa attı. Yelboğa'nın emirleri ona geçmiş olsuna gelince hepsini tutukladı. Asker hazırlayarak Mısır kalesinin eteğine gitti. Berkuk'la savaşa tutuştu. [365] O sırada Berkuk'un adamları ve askerleri gelip onun yanında yerlerini aldılar. Ona bağlanıp emir ve yasaklarını yerine getirdiler. Mintaş, *«Mülk kimin?»* iddiasıyla ortaya çıkmış ve *«Bizden daha kuvvetli kim var?»* debdebesini dünyaya salmış olan Yelboğa-yı Nasırî'yi hüsran kuyusuna atıp esaret zilletine düşürdü, zincire ve prangaya vurulmuş olarak İskenderiye'ye gönderdi. Ona mensup ve bağlı olan kimselerin hepsini katletti. İşte Sivas'ı almak için gelmiş olan kimselerin bâzısı da o olayda canını kaybetti.

Yelboğa'nın memuru olan Kerek kalesinin yöneticisi, efendisinin düştüğü durumu görünce, ondan gördüğü iyilikler yakasına yapıştı. Ona hizmet etme arzusu kalbini istila etti. Ona kalben bağlılığı yüzünden onu hapisten kurtararak ayaklarını öptü. Birkaç adamıyla Havran vilayetine

geldi. Muhtelif bölgelerin kıyısına köşesine saklanmış olan Yelboğa'nın adamları ve askerleri o durumu öğrenince onun etrafında yerlerini aldılar. O şekilde durumu düzeldi. Halep nâibi, eski dostluğuna dayanarak onunla elçi teati edip mektuplaşmaya başladı ve dostluk bağlarını yenilemek için çaba harcadı.

Trablus askerleri Berkuk'a karşı koymak için ortaya çıktılar. Berkuk, büyük bir direnç göstererek, sağlam bir irade ve güçlü bir azimle onlara karşı koydu. Onlarla savaşa tutuştu. Onları da yenip hezimete uğrattı. Onların mallarından, atlarından, hayvanlarından ve silahlarından önemli ölçüde ganimet elde etti. Büyük bir güç kazanarak Şam'a yöneldi.

Şam (Dımaşk) ordusu, onunla savaşıp vuruşmak için şehrin dışına çıktı ve harbe tutuştu. Berkuk onları da yenip bozguna uğrattı. Askerleri şehrin her tarafına girerek yağma ettiler. Halep nâibi de adamları ve askerleriyle birlikte ona katıldı. Berkuk böylece ümitsiz bir durumdan kurtulup büyük bir güç kazanmış oldu. Âciz bir halden güçlü bir hale geldi. Bu konuda şair ne güzel söylemiş : Şiir :

«Felek seni rahatsız ederse rahat bekle! Çünkü zaman bekleyene beklediğini verir.

Zaman seni üzüp sana eziyet ediyorsa, sabret! Çünkü sabrın sonunda mutluluk vardır.»

Bu haberler Mintaş'a ulaşınca Mısır'dan bir ordu teşkil etti. Melik Nasır'ın oğullarından birini tahta oturtmuş olan Halife'nin ve Sultan'ın desteğini alarak Berkuk'un üzerine yürüdü. [366]) Saflar düzenleyip sağ ve sol cenahları yerleştirdiler.

İki ordu dalgalı iki deniz ve yüklü iki bulut gibi birbirlerinin üzerine düştü. İki tarafın askerleri, mızraklarının ve kılıçlarının ucuyla birbirinin gırtlağını boğazından ayırmaya, hançerleriyle karından mide ve barsakları çıkarmaya başladılar. Sonunda koskoca çöl kan deryasına döndü. Düz alanlar cesetlerden tepelere ve küçük dağlara çevrildi. Şiir (Arapça) :

«Soylu atlar dağ gibi yığılmış cesetler üzerinde yürümekte. Ayakları kan çamuruyla kaplanmış.

İnsan kelleleri onların ürküp kişnemelerine sebep oluyor.»

Sonunda Mintaş, nankörlüğünün, başkaldırmasının ve itaatsizliği karşılığını gördü. Onun gurur bayrakları ve kibir sancakları şanssızlık çukuruna ve hüsran kuyusuna düştü. Düzeninin ipi kırılmaya yüz tuttu.

Yanında bulunan birkaç kişiyle Şam'a sığındı. Halife ile Sultan'ı da tutukladılar.

Berkuk, durumunu düzeltmiş ve güçlenmiş olarak Mısır'a gitti.

Böylece Sivas'a savaşmaya gelmiş olan askerlerin bâzısı da o olayda canlarını kaybedip cehenneme göçtüler. *«İşlediklerinin karşılıkları vardır»* sözüne hedef oldular.

Şanı yüce ve bağışı bol olan Allah'ın kudretinin üstünlüklerinden, kerametinin büyüklüklerinden biri de, Mısır ülkesine buyruğu altına alıp fermanı o bölgede geçen güçlü bir padişahı, cezanın ve azabın hızlı rüzgârıyla saltanat tahtından alıp alçaklık kuyusuna atmış olması, onun elinden tutarak yeniden padişahlık ve saltanat tahtına oturtmasıdır. Bu şekilde makam ve mevki vererek onun gönlünü aldı. Cahil iddiacılar ve boş yere gururlananlar bilsinler ki, hüküm O'nun hükmüdür. Şans ve şanssızlık O'nun lütfundan ve öfkesinden gelir. *«Oysa göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmişlerdir.»* ([437])

Berkuk, ikinci defa Mısır ülkesini alıp saadet koltuğuna oturunca Yelboğa'yı İskenderiye'de bulunduğu hapisten çıkardı. Geçmişi unutarak ona iyi davrandı. Makam ve mevkii vererek onun Mintaş'ın üzerine gönderdi.

[367] Yelboğa Şam sınırına varınca Mintaş orayı boşalttı. Yakınlarından birkaç kişiyle Türkmen ordusuna katıldı.

Yelboğa, Şam'ı alınca Mintaş'ın adamlarından çoğunu katletti. Böylece Sivas savaşına katılmış olanlardan bir kısmı da o olayda can verdi.

Mintaş, Türkmenlerden ve başka kavimlerden meydana gelen bir ordu kurarak Anteb'e yürüdü ve orayı yağmaladı. Sonra Haleb'e geldi. Ona karşı koyan bir ordu orayı kuşatmasına izin vermedi. Sonra kalabalık bir orduyla Şam'a gidip Yelboğa ile savaşa tutuştu.

Yelboğa, onun karşısında saldırıya geçmek istemiyor, onunla savaşmak konusunda isteksiz davranıyordu. Ona her zaman davrandığı gibi davranıyor, onun ortadan kalkmasına gönlü razı olmuyordu. Çünkü onun ortadan kalkması demek, kendisinin de felâketi ve sonu demek olduğunu gayet iyi biliyordu.

Onun bu durumunu öğrenen Berkuk, Şam'a yürüdü. Mintaş da hezimete uğrayarak Arapların içine karıştı.

Berkuk Haleb'e gelince Suli, oğlunu kardeşleriyle birlikte ona göndererek aman diledi.

---

(437) Kur'an-ı Kerim, 2/116.

Berkuk onu bağışlayarak Haleb'e girdi. Sivas'a savaşmak için gelmiş olan askerlerin bir kısmı da o karışıklıkta hayatlarını kaybetti Yeryüzü onların pisliğinden temizlendi.

Bir süre sonra tarafsız Araplar, Mintaş'ı yakalayarak Berkuk'a teslim ettiler. Sonunda o, büyük bir azap ve elim bir cezaya tabi tutularak intikam kılıcıyla öldürüldü. Sultan'ın daha önce Şamlılar hakkında, «Herbiri diğerinin eliyle öldürülecek» sözü yukarıda anlattığımız şekilde gerçekleşmiş oldu. Gerçekten de ilahî ilham ve kutsal telkinler, gelecek hakkında Sultan'ın kalbine bilgi veriyor, o bilgi de onun incelikleri kolayca ifade eden diline geliyordu. *«Allah kula doğruyu ilham eder. Yeter ki tövbekâr olsun.»*

Bütün bunlardan şu sonucu çıkarıyoruz: Basiret gözünü iyice açıp gerçeğin sırrını Allah'ın yarattıklarında aramak, onun lütuf ve yardımlarından ümitsizliğe düşmemek gerekir. Çünkü Allah'ın âciz kullarına yaptığı iyilik ve cömertlik, o kulların daha önce işledikleri hayıra karşılık olsun diye değildir. Aksine hidayetinden ve inayetinden kaynaklanan ihsanı ve bağışı er geç kuluna ulaşır. O, kulunu *«Allah kullarına lütufta bulunandır»* ([438]) hazinesinden mahrum etmez. Şahsı güzel işlerin öznesi, itaat ve ibadetin faili yapan bu mana, Allah'ın diğer bir fazileti ve nimetidir.

[368] Şunu da iyi bilmek gerekir ki, iyi olsun kötü olsun kullarına dünyaya veya ahirete ait iyilikleri ve mutlulukları bağışlayarak onları şereflendirmesi, herhangi bir sebebe veya niyete bağlı değildir. Aksine, bu, O'nun cömert, fazıl, rızık veren ve bağışlayan oluşundandır. Mutluluğu ibadetin bedeli, hayır hasenatın karşılığı sanan, boş işiyle ve asılsız gururuyla sevinen kimseler, cahilliğin derinliklerinde, dalalet ve sapıklığın çukurunda demektir. Çünkü Yüce Allah, temiz kalpli insanların ibadetinden ve kötü kimselerin isyanından fayda veya zarar görmez. Ne O'nun sonsuz ülkesinin hudutları ibadetle genişler, ne de hiçbir şeye muhtaç olmayan zat'ı isyandan etkilenir. *«Doğrusu Allah, âlemlerden müstagnîdir.»* ([439])

Bu iddiamıza delil olarak şunu gösterebiliriz : Kul, varlığının şuuruna varmadan ve hayata gelmeden önce itaat ve ibadetle ilgisi yoktu ki, hayırlı işlerinin karşılığı olarak, diğer yaratıklardan üstün kılınmış, konuşma ve iyiyi kötüden ayırt etme *(temyiz)* yeteneğiyle şereflendirilmiş, gözle görünen *(zâhir)* ve görünmeyen *(bâtın)* nimetlerden yararlandırılmış olsun! Çünkü eğer kul, yüz bin yıl ibadet edip, yeryüzünü rüku ve secde ile katetse, dua ve yakarışını gökkubbenin en yüksek noktasına çıkarsa, beş duyusundan birinin bedelini dahi ödemiş olamaz. Manevi güçlerinden birinin dahi karşılığını vermiş sayılmaz. Daha önce hiçbir hiz-

---

(438) Kur'an-ı Kerim. 42/19.

(439) Kur'an-ı Kerim, 3/97.

meti ve ibadeti olmadan Yüce Allah kulunu bağışlamış, o, kalıcı nimetlere ve ebedî saadetlere kavuşsun diye önceden âlemleri yaratmıştır. *«Bu nimet Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.»* (440)

Her ne kadar yaratığın ibâdetinin ölçüsü, Yaratan'ın yaptığı iyiliklerin ayarında olmasa da ve onunla kıyaslanacak derecede bulunmasa da, yine de kul, bu önemli iyiliklerin ve büyük nimetlerin şükrü için her durumda Allah'a ibadet, kulluk ve tevekkül görevlerini yerine getirmesi gerekir. *«İyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz o da kendinizedir.»* (441)

Şimdi tekrar konumuza dönelim: Mısır ve Suriye askerleri, Sivas kuşatmasını bırakıp kendi ülkelerine dönünce Berkuk'un gücüne güvenip Şamlşlarla işbirliği yapmış olan Cüneyd ve diğer fesatlar, onların yenilgisini ve Sultan'ın zaferini görünce hayalleri yıkılmış ve ümitleri kırılmış olarak mesken ve makamlarına döndüler. Şaşkınlık içinde kalarak ağızlarını mühürlediler. Şam ordusunun Sultan'ınki ile boy ölçüşemeyeceğini, çünkü onun ilahi yardım ve desteğe sahip olduğunu anladılar.

[369] Beyt (Arapça) : *«İnsanlardan her isteyen istediği şeye erişemez. Şerefe doğru yol alan herkes de şerefe varamaz.»*

Velhasıl Emir Ahmed yalvarıp yakarma yolunu tuttu. Elçiler ve mektuplar göndermeye başladı. Tövbe ve istigfar ederek eski yoptıklarında pişman oldu ve dedi :

Şiir (Arapça) :

«Seninle bir araya geldiğim zaman konuşmandan faydalanıp cesaret alabilir miyim?

Ben hata işlediğim zaman başımı eğersem, sen beni affedebilecek misin?

Eğer suçumu bağışlarsan, bendeki suçun azalması senin affını artırmış olur.»

EMİR MUTAHHARTEN'İN AKKOYUNLU TÜRKMENLERİNE DÜŞMANLIĞI, ONLARIN SULTAN'A SIĞINMASI VE AHMED BEĞ'İN İHANETİ

O günlerde Emir Mutahharten, Akkoyunlu Türkmenlerine kötülük düşündü. Emirleri Kutlu Beğ'in (442) vefatını fırsat bilerek onlara saldır-

---

(440) Kur'an-ı Kerim, 4/70.

(441) Kur'an-ı Kerim, 17/7.

(442) Kutlu Beğ hakkında bk. Adnan Sadık Erzi, Akkoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar, Belleten 70 (1953), s. 179 vd.; Bekir Sıtkı Baykal, Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi, TAD II/3-4 (1954), s. 70, n. 12.

dı. Mallarını, hayvanlarını, konuşan konuşmayan neleri varsa yağma ederek sözünü ve andını bozdu.

Türkmenler (terakime) onun zorbalığı karşısında arılar gibi coştular, Onun üzerine yürüyerek büyük bir savaş başlattılar. Onu yaraladılar ve askerlerinide ağır bir yenilgiye uğrattılar.

Türkler *(etrak)* yaylak'tan inince, Emir Mutahharten, yenilgisini telafi etmek ve onun öcünü almak için asker toplayarak onların üzerine yürüdü. Fakat yaklaşınca onlarla savaşmaya cesaret edemedi. Emir Yalman'ı aracı koyarak barış istedi.

Türkmenler, onun korktuğunu ve gevşek davrandığını anlayınca onun yalvarmasına ve ricasına karşı tavşan uykusuna yatıp kulaklarına pamuk tıkadılar. Hiç acele etmeden asker toplayıp savaşa hazırlanmaya başladılar. Sayıca yeterli hale gelip güçlenince onun üzerine yürüdüler. Onu yenip adamlarını bozguna uğrattılar ve onları ağaç kovuklarına ve dağın sarp yerlerine kaçırdılar.

[370] Mutahharten, o beladan kurtulmak ve çukurdan çıkmak için Kara Mehmed'e sığındı. Çünkü her iki taraf arasında yâni Kara Mehmed ile Türkmenler arasında eskiden beri düşmanlık vardı. Ondan yardım ve destek istedi. İki taraf güçlerini birleştirerek Akkoyunlu'ların üzerine yürüdü. Onları dar bir geçitte kıstırdılar. Daha önce kendi aralarında savaşıp zayıf düştükleri için yenilmeleri kolay oldu. Onlar, oradan canlarını kurtarınca doğru Sultan'ın yanına sığındılar ve ondan yardım ve destek istediler.

Sultan iyi tabiatının ve yardımseverliğinin gereği olarak onları himaye etmek için elinden geleni yaptı ve isteklerini kabul etti. Hepsine ilgi ve yakınlık göstererek çeşitli bağışlarda bulundu. Âciz ve düşkün olanlara hayır ve iyilik kapılarını açtı. Ahmed Beğ'i kıymetli hadiyeler ve değerli hil'atlerle şereflendirip nasiplendirdi. Nefis şeyler ve değerli mallar vererek onun alnında okunan korku ve endişeyi sildi.

Yaz mevsimi geçmeye ve ateş saçan küre sönmeye yüz tuttu. Ruhu besleyen nesimin esmesi havanın tabiatına can kattı. Zamanda ve zeminde tam bir itidal meydana geldi. Şiir (Arapça) :

«Bizdeki hicran ateşini söndürerek uzun günlerde bizi rahat ettirdin.

Sıcak rüzgârlardan kurtulup rahatlatıcı ve serin gölgelere geldik.»

Akkoyunlu Türkmenlerinin Sultan'ın iyiliğiyle durumları düzelip, yiyecekleri ve nüfusları artınca sefiller ve alçakların yaptığı gibi nimete küfretmeye ve nankörlüğe başladılar. İsyan için hazırlığa koyuldular.

Mesnevi :

[371] *«Yapısı itibariyle acı olan ağacı eğer cennet bahçesine diksen,*

Eğer sulama sırasında onu Kevser suyuyla sulasan, kökiine bal ve süt döksen,

Sonunda yine onun içinde bulunan cevher harekete geçer ve vereceği acı meyveyi verir.» (443)

Hüseyin Beğ (444), durmadan Ahmed Beğ hakkında kötü ve kini davet eden sözler söylüyordu. Onun söylediklerinin biri şuydu: «Ahmed Beğ, gizli olarak Yelboğa-yı Nasıri'ye bir haberci *(kâsıd)* gönderdi ve ona, Umuroğlu'nun (Veled-i Umur) (445) Dulkadir oğlu Halil Beğ'i öldürmesi dolayısıyla Sultan Berkuk, ona türlü hediyeler ve hil'atler verdi. Onu büyük emirleri (umera'yı kibar) arasına aldı. Büyük bir makama ve yüksek bir mertebeye getirdi. «Eğer biz de onun düşmanına kasteder ve ona zarar verirsek, rütbemizin ne derece yükseleceğini, hangi ölçüde bağış ve hediyeye kavuşacağını bir düşün» demeye ve bu tür şeyler anlatmaya başladı.

O olanları Sultan da biliyor, fakat sabır ve tahammül gösteriyordu. O bunu, onun garip biri olduğunu, hiç düşünmeden gelip kendisine sığındığını ve onun kendi yardımına muhtaç olduğunu düşünerek yapıyordu.

O sırada sık sık Emir Ahmed'den elçiler geliyor, sevgi ve barış temellerini atmak ve Sultan ile arasını düzeltmek için çaba harcıyordu. Sonunda Sultan da ona bir haberci göndererek, Sivas'ın kuşatılması sırasında aldığı kaleleri iade etmesi şartıyla onunla barış yapabileceğini söyledi.

Fakat Emir Ahmed kendisiyle anlaşıp dost olmuş gibi görünen ve aklına olmayacak şeyler sokan Moğol serserilerinin gücüne güvenerek o kaleleri geri vermeye yanaşmadı.

Onun üzerine Sultan, ordu düzenleyip Amasya'ya hareket etti. Emir Ahmed de sağlam bir mevzi seçerek oraya yerleşti. Oranın sağlamlığını ve sarplığını kendisine siper etti.

Sultan hiç çekinmeden ona saldırdı. Emir Ahmed, onun cesaretini ve kararlılığını görünce kalbini korku ve dehşet aldı. Vücudunu titreme ve ürperti kapladı. O sahanın adamı ve bahçenin kuşu olmadığını anla-

---

(443) Sa'di'nin Gülistan'ından.

(444) Ahmed Beğ'in kardeşi.

(445) Umuroğlu hadisesi için Bk. İbn Tagrıbirdi, Nücum V, s. 196.

yınca, mecburen yükünü sırtına vurup kaçmaya başladı. O sırada hal dili onun halini şöyle tasvir ediyordu : [372] Beyt :

«Aslan olmadığın halde onun gibi geldin. Ceylan olmadığın halde onun gibi kaçıyorsun.»

Askerin yiğitleri ve süvarinin çevikleri onun peşine düştüler. Silahtan ve maldan çok miktarda ganimet ele geçirdiler. Emir Ahmed kuyruğu kopmuş yılan ve yaralı bir fare gibi kendini kaleye attı. Kalenin burcunu ve duvarını canının siperi, emniyet ve güveninin sermayesi yaptı.

Sultan neşeli, mutlu, arzusuna ulaşmış ve muzaffer olarak kalelere doğru hareket etti. Kazan Kayası kalesine inerek aynı gün orayı ele geçirdi. Orada bulunan Emir Ahmed'in dayısını, oğullarıyla birlikte tutukladı. Oradan Çekerek kalesine gitti ve orayı kuşattı. O kalede bulunan Seyyidi Hüsam'ın kardeşini, geçmiş suçlarını affederek, öğüt ve güzel sözlerle çağırdı. Fakat o nankör cahilin akıl kulağı gaflet pamuğu ile kapalı, tabiatının mizacı doğruluk yolundan sapmış olduğu için söz dinlemeyip nasihate kulak tıkadı.

Sultan, onun iyilikle yola gelmeyeceğini, nasihatın onun inadını artırmaktan başka bir işe yaramadığını görünce, söz hücumunu kılıç hücumuna, dil savaşını hançer savaşına çevirdi ve şöyle dedi: Şiir (Arapça) :

«Büyüklük isteyen ancak kılıçla ona ulaşır. Yükselmen için kendini tehlikeye at!

Kılıcının kınından tutarak yüksel! Onun kınına dayanarak harekete geç.

Kalk, yiğitçe savaş alanına yürü! Fırsatı yakalamak için acele et! Çünkü cesaret çabukluk gerektirir.

Kılıç canı yok olmaktan korur. Onunla kalpler korkulardan uzaklaşır.»

Ertesi gün Sultan'ın emri üzerine ordunun ileri gelenleri ve savaş meydanının yiğitleri kalenin etrafını kara bulut gibi sardılar. O insan kılığındaki şeytanları ve fitne çıkaran mel'unları taşlamak için yayları açıp mancınıklardan taş yağdırmaya başladılar. Bir birlik kazma ve kürekle duvarları delmeye çalıştı, bir birlik de keser ve balta ile kapıları kesmeye başladı. [373] Sonunda kalenin kapısı ve duvarı zerre gibi küçük parçalara ayrıldı. Sütunları ve temeli örümcek yuvarı gibi delik deşik oldu. Kalede oturanların ah ü figanı göklere yükseldi. Herbiri yağmur daneleri gibi kendisini yukarıdan atıp, nal gibi Sultan'ın atının ayağına düştü. Yüzlerini düşkünlük toprağına koyarak şöyle dediler: Şiir (Arapça) :

«Ey nimet sahibi, ikimiz başbaşa kaldık. Daha fazla yardımda bulunabilirsin.

Ben önce Adem gibi isyan edip, sonra tövbe istigfarda bulundum.»

Sultan onları bağışlayarak hepsini padişahlara has iyilik ve merhametiyle ümitlendirdi. Fakat inat ve itaatsizlik küpesini kulaklarına takmış ve isyan ve ayrılık yolunu seçmiş olan askerlerin bahtsızlarını ve zorba şeytanları esir ettiler. Bâzılarını cezalandırarak kılıçtan geçirdiler. Bâzılarını da zincire ve prangaya vurup zindana attılar. Böylece Sultan, bayrakları muzaffer ve iyiliği her tarafa yayılmış olarak Artukâbad'a vardı.

Güneşin en yüksek noktadan eğimli noktaya vardığı, yaz sıcağının yakıcılığı azaldığı zaman Kazâbâd'a yöneldi. Hoş ve gönül alıcı bir gezinti ve av yeri olan Koruk Karagöl'e vardı. Ramazan günleri olduğu için bayrama kadar orada kaldı.

Bayram günü Akkoyunlu Türkmenlerinin yaptığı ihanet ve çirkin bir hareketle karşılaşıldı. O şöyleydi : Bayram namazından sonra tören için yapılan toplantıda Ahmed Beğ, Sultan'dan izin alarak «Dostlardan ve taraftarlardan bâzıları evime geldi. Eğer izin verirseniz onları alıp buraya getireyim» dedi.

İzin alıp yola çıktı. Bir süre sonra zırhını kuşanıp adamlarıyla birlikte ata bindi ve uzakta beklemeye başladı. Bunu yaparken Sultan'ın o basit hareketten etkileneceğini, metanetini ve cesaretini kaybedeceğini sandı. Muzaffer bir aslanın tilkilerin saldırısından korkmayacağını, fare yiyen kedinin panter avlayan kaplanla baş edemeyeceğini anlayamadı Dağ gibi iradesi olan Sultan'ın basit bir rüzgârla yerinden kımıldamayacağının, onun büyüklük ve yücelik göğüne her babayiğidin ulaşamayacağını fark edince utanıp sıkılmaya başladı. Nâiblerini Sultan'ın huzuruna göndererek, [374] «Ben, adamlarımın *(nöker)* nicelik ve niteliğini görsün diye onları Sultan'ın görüşüne arz etmek istedim. Eğer izin verirse, Sultan tekmil veren askerini *(âriz)* gönderip, adamlarımın sayısını ve silahını ona arz etsin» dedi.

Sultan onun ihanetini ve kötü düşüncesini anladı. Fakat onu cezalandırmaya gücü olmasına rağmen öfkesinin dizginini çekti. Her ne kadar o mel'unun sözünün yalan ve asılsız olduğunu kesin olarak bilse de onun dediklerini kabul etti. *Âriz'i* (tekmil veren asker) gönderip onları huzuruna getirtti. Sonra Ahmed Beğ de geldi. Sohbet sofrası yayıldı. Karşılıklı konuşulup sohbet edildi. Sultan o konuda hiçbir şey söylemedi. Fakat Hüseyin Beğ, kardeşini incitecek sözler söyleyip onu azarlıyordu. Yüzüne ve gıybetine her zaman ona karşı nefret duyuyor, iyiliğin ve

dostluğun hakkını tanımama konusundaki kusurlarını onun yüzüne vuruyordu. Şiir :

«Bir maddenin yapısında varsa, terbiye ona etki eder.
Kötü cevherli bir demire hiçbir zımpara işlemez.
İsa'nın eşeği Mekke'ye gidip geri dönse, yine eşek kalır.» (446)

Sultan, bayram törenini bitirdikten sonra Turhal kalesine gitti ve orayı kuşattı. Daha önce yıkılmış olan yerleri yeniden inşa etti. Devletşah'ı iki yüz askerle orada görevlendirdi.

O sırada bir gün Ahmed Beğ, Sultan'ın yanına gelerek ona, «Amasya vilâyetinde birçok mamur yer var. Oranın halkı âsi ve itaatsizdir. Askerimiz ise zayıf ve yoksul. Eğer izin verirseniz, onlara saldırıp ganimet alalım ve onları askerlerimize dağıtalım» dedi. Onun bu teklifi kabul edildi.

Sultan ertesi gün, bir birliği kalede vekil bırakarak Amasya'ya doğru hareket etti. Yolda konaklayınca Ahmed Beğ'in durumunu sordu. «Hastalandı» cevabını verdiler. Atlar otu yeyince, Sultan saldırı için bir birlik tayin etti. Türkmenlerden bir grubun da onlara katılmasını buyurdu. O kararla atına bindi. Sabahleyin vilâyete vardıkları zaman Sultan'ın yanında tek bir Türkmen süvarisi dahi kalmamıştı. Güneş doğunca Amasya askerini, saf kurup savaşa hazır bir halde buldular.

[375] Sultan gördüklerinden hayrete düştü ve «Onlara bizim buraya geldiğimizi kim haber verdi?» diye sordu. Derhal askeri savaş düzenine koyup safları yerleştirdi. Daha önce yağmaya gitmiş olanlar aldıkları mal ve hayvanlarla birlikte geri dönmeye başladılar. Sonunda hepsi bir araya gelince hayvanları önlerine katıp sürmeye başladılar. Onun üzerine Amasya askeri iki kısma ayrıldı. Bir kısmı savaşa tutuşurken, diğeri de hayvanların peşine takıldı.

Sultan, savaşan grubu emirlerinden birine bırakarak 20 kadar atlı ile diğer grubun üzerine yürüdü. Karşı tarafın atlı sayısı üç yüz idi. Sultan yolda rastladığı askerlerini kafilesine *(kevkebe)* kattı. Öncü birliklerin durumları için süvariler koşturdu. Ordugâha *(ma'asker)* varınca savaş elbisesini giydi. 20 atlıyı önden gönderip, kendisi de 150 askerle onların peşinden gitti. Dağın eteğinden tepelere tırmanarak düşmana saldırdı.

Karşı taraf Sultan'ın önünde tutunamayarak hezimete uğradılar ve dağıldılar.

Sultan onların kaçtığı yere çıkıp bakınca Amasya tarafında bir ordu gördü. O ordunun Emir Ahmed'in ordusu olduğu kesinleşince hiç va-

(446) Sadi'nin Gülistan'ından.

kit kaybetmeden atını o tarafa sürdü. Yukarıdan inen bir sel ve yüksekten yuvarlanan bir taş gibi onların üzerine atıldı.

O saldırının korkusu Emir Ahmed'in aklını başından aldı. Titremeye başladı. O saldırı karşısında kendi çabasının, deniz dalgası karşısında saman çöpü, o vuruşun karşısında kendi gücünün alevler karşısındaki odun gibi olduğunu anlayınca ağırlıklarını bırakıp Amasya'nın yolunu tuttu. Onun üzerine muzaffer ordu *(asakir-i mansure)* atlardan, katırlardan ve develerden çok miktarda hayvan elde etti.

Akşam olunca Sultan, ordugâha *(ma'asker)* döndü ve savaş hikâyesi de sona erdi. O sırada Sultan söze başlayarak, «Onların bize saldırısının sebebi ne idi? Bizim geldiğimiz haberini onlara kim ulaştırdı? diye sorunca orada bulunanlar da hayrete düştüler.

Sabah olunca hareket edildi. Turhal sınırında konaklanınca, Ahmed Beğ, sağ ve salim olarak kafilesine (kevkebe) katıldı. Meclis toptanınca Ahmed Beğ'in nâiblerinden Ömer Beğ içeri girdi. Toplantı devam ederken yakaladıkları bir Türkmeni içeri alarak ondan durumunu sordular. O da «Ben savaşta sizinle beraberdim. Fakat esir düştüm beni Emir Ahmed'in yanına götürdüler» dedi.

Onun üzerine Sultan ona, «Atlara otu nerede verdik?» diye sorunca cevap vermedi. [376] Başka şeyler de sorduysa da doğru cevap alamadı. O zaman Sultan, «Bizim önümüzdeki at senin atın değil miydi? Elbise, kılıç ve diğer şeyler de senindi» deyince, «Evet» karşılığını verdi. Sultan, «Allah Allah, sen yakalandın da senden hiçbir şey almadılar demek!» diye alaylı bir şekilde konuşunca, «Atımı ve her şeyimi almışlardı. Fakat kaçarken her şeyimi geri aldım» cevabını verdi.

Onun böyle mantıksız sözlerinden, kendilerinden önce gidip Sultan'ın oraya vardığını bildiren Ahmed Beğ'in habercisi (kâsıd) olduğunu anladılar. Sultan'ın emri üzerine onu tutukladılar.

Ahmed Beğ, o durumu öğrenince sırrın perdeden açığa çıktığını anladı.

Sultan, sabah olunca kaleyi tahkim edip Devletşah'a emanet etti. Arzusuna ulaşmış ve amacına kavuşmuş olarak devletin merkezine ve saadetin kaynağına vardı.

SULTAN'IN OĞULLARINI SÜNNET ETTİRMESİ, SÜNNET TÖRENİNİN TASVİRİ, EĞLENCE VE İŞRET MECLİSİNİN DÜZENLENMESİ

Savaşın zahmetlerinin sona ermesi, ata binip inmenin durması, harp ve darb'ın kesilmesinden sonra Sultan, eğlence meclisleri düzenle-

meye karar verdi. Oğullarının -*Yüce Allah ömürlerini uzatsın ve mutluluklarını daim etsin*- sünnet töreniyle meşgul oldu. Kilimlerinin bulunduğu yerin Zühal yıldızının başından daha yüksek olduğu, eşiğinin en alçak yerinin göğün en ucuna denk geldiği, boyunun yüksekliğinin kıskançlığı göğün yüzünü morarttığı, içinin aydınlığı, güneşin aydınlığını geride bıraktığı bir konakta *(eyvan)* Şiir :

«Evini büyüklük ve azamet üzerine kurdu. Büyüklük ve yücelik onun sıfatları oldu.

Sağ eli sol elinde, sol eli sağ elinde birbirine kenetlenmiş olarak geldi.»

[377] eğlence sofrasını yaydı. Neş'e tahtına başı dik olarak oturdu. Emri üzerine toplantı halka açıldı *(bâr-ı âm)*. Bülbül sesli şarkıcılar ağızlarını açtılar. Sâkiler erguvan renkli şarabı sürahinin boğazından akıtıp altın kadehlere doldurarak meclisin her tarafına dağıttılar. Şiir (Arapça) :

«Bana şarabı tasvir et! Sen onun sıfatlarını herkesten daha iyi bilirsin.

O yıkanmadan temizlenmiş. Güneş görmeden berraklaşmış. Aydınlık fakat ateş değil, ruh fakat bedeni yok.

İstersen onları birbirine karıştırabilirsin. Senin adaletin ona olan düşkünlüğünden kaynaklanmaktadır.»

Ayyüzlü sâkiler kadehleri doldurup, ruhları rahatlatıyor, gam kapısını kapayarak neş'enin yüzünü açıyorlardı. Bazen bal gibi dudağıyla aşıkların ağzının suyunu akıtıyor, bâzen de şeker gibi gülmesiyle orada bulunanların damağını tatlandırıyordu. Şiir (Arapça) :

«O fettan için cennet feda olsun. Onun kirpikleri beni can evimden vurdu.

Güzellikte ayyüzlü Türklere benzemekte. Çeviklikte suyun üzerinde kayan rüzgâr gibi.

Konuştuğu zaman inci gibi dişleri görünür. Yürüdüğünde sarhoş gibi salına salına yürür.»

Buhurdandan çıkan koku, göklerin en yüksek yerine ulaşıyor, ud'un sesi *Zöhre-i zehrâ*'nın ([447]) sesini boğazında bırakıyordu Şiir (Arapça) :

«Mehtap, onun elbisesinin nakışlarını açığa çıkarıyor. Yüzünü ve elbisesini kırmızıya çeviriyor.

---

(447) Diğer adlarıyla Nahid veyâ Venüs: Dünyaya en yakın gezegen olup, eskiler onu uğurlu olarak kabul ederler ve onun, göğün çalgıcısı, şarkıcısı olduğuna inanırlardı.

Sağ ve sol ellerini kullanarak çaldığı ud, herkese neş'e ve mutluluk veriyor.»

Sarhoşlar sevinç, sâkiler işve, âşıklar çoşku ve çalgıcılar kendinden geçmiş bir hal almış, gül renkli şarap, içenlerin beyin alanına saldırı düzenliyor, akıl ayağını yanlış yere basıyordu. Meyhanenin güneşi olan sâki, erguvan renkli benrak sıvıyla kalplerin alanından kuruntuları temizliyor, rengi olmayan manevi şarabın kalemiyle canların elbisesini nakışla işliyor, [378] insanların gözüne büyük ile küçüklük aynı ölçüde görünüyor, küfür ve İslâm onlara bir geliyordu. Şiir (Arapça) :

«O acaba şarap dolusu bir kadeh, yahut bulut üzerinde parlayan güneş mi?

Yoksa hava güneşin rengini almış da karanlıklar içinde yüzünü göstermiş bir ay mı?

Sanki hepsi kadeh ve içinde şarap yok. Veya şarap var da kadeh ortada yok.»

O sırada törenin düzenlenme sebebi olan padişahın oğlunun *-Allah emirlerini dünyanın her yanında geçerli kılsın-* sünnetinin yapılmasına geçildi. Sünnet işinde eli, Musa'nın beyaz eline *(yed-i beyzâ)* benzeyen, o sanatın icrasında Samirî'nin (([448]) büyüsünü geride bırakan, İsa'nın mucizelerine benzer mucize gösteren usta sünnetçi, üstü gümüşle kaplanmış olan usturasını alıp onu organın ucuna vurarak orada bir fıskiye meydana getirdi. Hurmayı kabuğundan ve şeker kamışını bağından kurtardı. Bu sünnetin ünü dünyanın her tarafına yayıldı.

Göklerin habercisi, menzillerin ve durakları seyyahı olan ay, bu haberi dönen feleğin ve her renge giren göğün her yanına ulaştırdı. Bu haberin davulu ve bu sevincin müjdesi göğün çatısında çınladı. İlimlerin kaynağı ve yıldız hükümlerinin *(ahkam-ı nücum)* müsebbibi olan Utarid, Yay Burcu'nun seviyesinde dereceler ve mevkiler kazandı. Sünnet olanın horoskopunu *(zayice)* mutlu ve uğurlu yıldızlar çizdi. Göklerin güzelini ve utangaçların utancını temsil eden Nahid, çeng'in mırıltısını Yengeç Burcuna kadar ulaştırdı. Ud'un sesini saadet yıldızlarından geçirdi. Büyük bir şevkle hareket ederek felek gibi dönmeye başladı. Selvi ve çınar ağaçları başını dikip elini açınca, gezegenlerin padişahı ve gök mamuresinin hükümdarı olan güneş, hazan mevsimindeki yapraklar gibi altın saçmaya, nisan'daki bulut gibi mücevher boşaltmaya başladı. Eşiklere akik ve eteklere yakut döktü. Sert taştan lal ve denizden inciyi hediye olarak getirdi. Yıldızların komutanı ve Beşinci Ülkenin yöneticisi olan

---

(448) İslâmî rivayetlere göre halkı kandırıp onları altından buzağıya tapmaya zorlayan Musa Peygamber zamanında yaşamış Beni İsrail kavminden biri.

Behram ([449]), gürzü omuzuna, hançeri eline alarak hizmet için ayağa kalktı. Kutlu bir yıldız olan mihrab ve minber sahibi Bercis ([450]), kutlama hutbesi *(hutbe-i tenhiyet)* okudu. Dua ve övgü konusuna geniş bir yer ayırdı. Bu törenin tarihini ve bu toplantının hikâyesini, günlerin ve gecelerin sayfasına yazdı. [379] Yaşlı bir bilgin ve felekler kulesinin ibadetçisi olan Zühal, hizmet kemerini beline taktı. Kumar tahtasını, güneşin kazanına attı. Devlet ve ikbal tılsımını ayın yüzüne sürdü. «Olgunluk gözüne, nazardan saklan» duasını okudu. Şiir (Arapça) :

«O taze gelinin içkinin verdiği çoşku gibi çoşku verdiğini görüyorum.

Ancak bir kalem ucu açılmadan işe yaramadığı gibi onun da giyinik olunca güzelliğinin bir kısmı örtülmektedir.»

O toplantı sona erip Devletşah'ın Turhal kalesini ele geçirdiği ve oranın anahtarını Sultan'a gönderdiği haberi gelince Sultan'ın sevincine sevinç katıldı. Sultan, Devletşah'a kıymetli bir hil'at verip kalenin yönetimini ona bıraktı.

O haberin arkasından Ahmed Beğ ile Emir Ahmed'in birbiriyle anlaşarak akrabalık bağlarıyla birbirine bağlandıkları, yakında Ahmed beğ'in adamları, askerleri ve mallarıyla birlikte Emir Ahmed'e katılacağı, ikisinin arasında hiç durmadan mektup ve elçi teati edildiği, onların Tokat kalesini almayı düşündükleri haberi geldi.

Böylece Ahmed Beğ'in ihaneti ve nankörlüğü açığa çıkmış oldu. O, kılıcın altından kaçıp, aç açık olarak Sultan'a sığınmış, Sultan ona cömert davranıp her türlü iyiliği esirgememiş, adamlarına ve askerlerine büyük masraflar ederek ülkesine yerleştirmiş, onları gâlip düşmanın kötülüklerinden, zâlim rakiplerinin zulmünden kurtarmış ve emniyetine sağlamıştı. Ona karşı büyüklüğün şartlarını yerine getirmişti. Bütün bunlara karşı o birkaç defa ihanet edip karışıklık çıkarmaya kalkmıştı. Sultan, doğuştan gelen iyiliği ve sabrı yüzünden çirkin hareketlerine göz yumup onu affettiyse de, *Nimeti inkâr eden birisine kızmak vaciptir»* sözünü dikkate alarak, onun karşısında uyanık olmaya başladı ve şöyle dedi : [380] Beyt (Arapça) :

«Zeki olduğumu ileri sürüp beni övmeyin! Çünkü şimdiye kadar zeki kimselerle karşılaşmadım.»

Şiir :

«Alçağın biri makam, altın, gümüş sahibi olunca, onun başına tokatı eksik etmemek gerekir.

---

(449) Zerdüştilere göre tanrılardan birinin adı olup güneş tanrısının yardımcısı, andlaşma ve sözleşmenin koruyucusudur.

(450) Hürmüz, Müşteri veya Jüpiter: Güneş sistemi gezegenlerinin en büyüğü olup, göklerin kadısı veya hâkimi olduğuna inanırlardı.

Sen bir bilgenin, 'Karıncanın kanadının olmamasında hayır var-dır'dediğini duyamadın mı?»

Bu niyetle hareket edip onların evlerini askerlerin ileri gelenlerine ve diğer adamlarına (nöker) taksim etti. Emirlerin birkaçı onun bu düşüncesinden haberdar oldu. Diğerlerinin haberi olmadı.

Sultan, Tokat'a gidince Ahmed Beğ, askerlerin tuşimallerinin hepsiyle onu karşılamak için yola düştü. Yanına varınca korkulu ve çekingen bir halde tevazu gösterip dil dökmeye başladı.

Sultan, onun alçalıp küçüldüğünü görünce, «*Acıyanlara Allah da acır*» sözüne uyarak acıma duygusu kabardı Ona ilgi ve sevgi gösterdi. Öfkesi merhamete dönüştü. Güzel sözler söyleyerek onunla sohbet etti.

İnsanların çoğu, onların işledikleri suç ve hataları bilmediği için mallarına göz diktiği için Sultan'ın onlara saldırıp kötü davrandığını sanmasınlar diye Sultan onları cezalandırma işini ağırdan aldı.

Onların düzenledikleri suikastın ortaya çıkmasını bekledi. Herkes tarafında öğrenildikten sonra onları affedecek ve vatanlarına dönmelerine izin verecekti.

Meclis düzenlenince yemeğe başladılar. Sultan, beylerden birini yanına çağırarak, onların suçlarını bağışladığını söyledi. Bu durumu bilmeyen diğer beyler ise, Sultan'ın eski hükmüne uyarak adamlarını *(nöker)* onların (Türkmenlerin) evine göndermişler, daha önce kararlaştırılmış olan mallarına el koymuşlardı.

Sultan'ın emri üzerine Ahmed Beğ'i adamlarıyla birlikte içeri aldılar. Sultan, işledikleri suçu ve hatayı en ince ayrıntısına kadar onların yüzüne söyledi. Hepsi şaşırıp korkarak hayattan ümitlerini kesti. Biraz sonra Sultan'dan af sözünü iştip Sultan'ı merhamet ve acıma duyguları içinde bulunca bedenlerine can geldi ve yeni bir hayata kavuştular.

[381] O sırada adamların *(nöker)* ve askerlerin *(leşkeriyân)* onların evlerini talan ettikleri ve çoluk çocuklarını esir aldıkları haberi geldi.

O haber üzerine Sultan onların gönüllerini aldı. Ahmed Beğ'e kıymetli bir hil'at vererek, mallarını ve hayvanlarını kurtarmak için yanına birkaç mutemed kattı ve onu yola düşürdü. Konuşandan, konuşmayandan, eskiden, yeniden ne yağma ettilerse onlara tam ve eksiksiz olarak geri verilmesi konusunda emir verdi.

Bir gün bir gece gibi kısa bir süre içinde onlardan alınan bütün şeyleri eksiksiz olarak onlara iade etti. Hiçkimseden şikâyet duyulmadı. Hepsi teşekkür ederek ondan hoşnut olduklarını bildirdiler.

Bu durum Sultan'ın fermanının geçerliliği, hükmünün etkinliği, siyasetinin güzelliği ve yöneticiliğinin ustalığı bakımından kesin bir delil ve şâhittir. Halef ve selef hükümdarların hiçbiri bu tür istibdat ve istiklâle sâhip olmamıştır. Şiir (Arapça) :

«Eğer ceza günü bütün suçluları cezalandırırsan, yeryüzünde suçlu kalmaz.

Eğer lütuf günü sağ elini açsan, dünyada fakir kalmaz.»

O meselenin hallolmasından sonra Amasya'dan bir heyet gelerek, «Şehrin yakınında yıkık bir kale var. Eğer onu imar ederseniz, ondan Amasya halkı sıkıntıya düşer ve kalenin alınması kolaylaşır» dediler.

Sultan birkaç gün sonra o tarafa doğru hareket etti. O kalenin tamiri için emir verdi. Kısa bir süre içinde o işi bitirdiler.

O sırada Moğol emirleri huzura gelerek, «Osmanoğlu kâfirler tarafına gitti ([451]) Onun size olan düşmanlığını uzun uzun anlatmaya gerek yok. Çünkü onların Hacı Şadgeldi'yi nasıl destekledikleri herkes tarafından biliniyor. Onlar, Şamlılarla anlaşıp, onları bir yandan Berkuk'a, diğer yandan da Sivas'a saldırmaları için kışkırtmışlardır. Şimdi sizin onların bu düşmanlığını gözönünde bulundurarak hareket etmeniz gerekiyor. Önünüzde büyük bir fırsat ve önemli bir avantaj var. Onların ülkesine asker çekip, yağmadan, yıkımdan, harpten, darptan ne gerekiyorsa onu yapınız. Böyle yaparsak, onun durumunda önemli bir kötüleşme olur. [382] Bu onların genişleyip yükselmelerini durdurur» dedikten sonra o konuda uygulanabilecek plânları sundular.

Onların bu teklifi her ne kadar akla ve mantığa uyuyor, yapılması gereken şey gibi görünüyorsa da Sultan, ilim ve irfandan, incelikten nasibi olmayan ve basit bir Moğol ([452]) olan Osmanoğlunun, kafirlerle savaşa gittiği ve onları hizaya getirmek için çarpıştığı bir sırada onlara saldırmayı vicdanına ve insanlığına sığdıramadı. Bunca bilgisini, olgunluğunu, adaletini ve insafını bir yana bırakarak, dar zamanından istifade edip Müslüman bir topluluğa saldırıp onlara zarar vermeyi kendisine yediremedi. Her ne kadar yapacağı öyle bir savaş ona bir miktar toprak kazandırırsa da diğer yandan dinin zayıflamasını ve küfrün yayılmasını

(451) 1388 yılında gerçekleştirilen sefer hakkında bk. Y. Yücel, TAD I (1963), s. 137, n. 28.

(452) Yazarın o sırada Osmanlı tahtında oturan I. Murad'dan cahil ve kaba biri olarak söz etmesi, onun hakkında o sırada birini küçültmek için kullanılan Moğol sıfatını kullanması, onun efendisinin rakibi ve düşmanı olan Osmanlı Padişahlarının en seçkinlerinden olan bir padişaha duyduğu düşmanlığı göstermektedir.

da beraberinde getireceğini düşünerek, düşmanlarının boşalttığı topraklara saldırmayı uygun görmedi. ([383]

Bütün bunları göz önünde bulundurarak niyetleri Müslümanların mallarını yağma etmek ve onların ülkesini yıkmak olan Moğol emirlerinin teklifini kabul etmeyerek Sivas'a geri döndü.

Bahar mevsimi gelince Erzincan'a doğru yola çıktı. O hareketin sebebi, Kara Mehmed ile birleşip anlaşması yüzünden Emir Mutahharten'in beynine fesat düşmesi, onun ikiyüzlü davranışlarından ve aldatıcı sözlerinden mağrur olup boş hayallere ve gerçekleşmesi mümkün olmayan sevdalara kapılmış olmasıydı.

Emir Mutahharten, Sultan'ın üzerine geldiği haberini duyunca uykudan uyanıp, sarhoşluktan ayıktı. Sultan'a nâiblerini göndererek dostluğunu ve bağlılığını bildirdi. O mesele, Burtuluş kalesinin yıkılması, Emir Mutahharten'in topraklarından Sivas'a katılmış olanlarının tekrar ona iade edilmesi, buna karşılık onun savaş sırasında Sultan'ın muzaffer ordusuna *(asakir-i mansure)* bir birlik ile katkıda bulunması kararlaştırılarak çözüldü. Böylece kavga dövüş sebebi ortadan kalkmış oldu.

O günlerde Sultan, Hazreti Peygamber'i rüyasında şöyle gördü: O Ahmedîler kılığında ([453]) gelip bir eve oturmuştu. Sultan içeri girerek terbiye ve hizmet şartlarını yerine getirdi ve Peygamber'in kutlu elini ve ayağını öptü. Peygamber, Sultan'a yüzüne çevirerek onunla konuşmaya başladı. Onun söylediği sözlerden biri şuydu: O Berkuk veya Murad Beğ (Osmanoğlu) hakkında gelişigüzel konuşarak, «O güzel *(cemil)*, ben de güzelim *(cemil)*» dedi. Sultan bu sözü duyunca hayret etti. Bir defa daha Peygamber'in ayağına kapanarak, «Ey Ellah'ın elçisi, mutlak güzelliğin *(cemal-i mutlak)* kaynağı ve çıkış yeri sizin vücudunuzdur» deyince Peygamber, «O her zaman benim cemalime bakardı. Şimdi ise yolunu kaybetti. Şimdi ben ona nasihat ediyorum. Eğer kabul ederse ne âlâ, etmezse Pir Ali'nin kılıcı hazır» dedi.

O günlerde Murad Beğ, kafirlerle savaşa gitti ve orada şehid oldu. Bazıları, oğlunun savaş sırasında adamlarından *(nöker)* bir kısmına emir vererek onu katlettirdiğini ileri sürerler. Fakat doğruyu ancak Allah bilir.

Yelboğa-yı Nasırî de Sultan Berkuk'a başkaldırdı. Berkuk'un başından geçenleri de daha önce anlatmıştık.

[384] Böylece Hazreti Resül'ün, her ikisi için de söylediği gerçekleşti.

---

(453) Ahmed b. Musa b. Ca'fer'e bağlı bir mezhep.

Sultan'ın Peygamber'i Ahmedîler donunda görmesinin hikmeti de şuydu: Sultan o günlerde şeyhlerin ilmine (tasavvuf) meyletmişti. Şeyhülislam Alaaddin Şeyh Yar Ali ile sohbeti sırasında değerli iki halıyı Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin ([454]) *-Allah sırrını kutsasın-* pâk türbesine göndermişti. Onun üzerine türbede bulunan dervişlerden bir kısmı da Şeyh'in mübarek elleriyle yazılmış olan Füsusu'l-Hikem'i ([455]) uğur getirmesi dileğiyle Sultan'a göndermişlerdi.

Her halükarda bir kitap, bir öğrencinin eline geçer, onu incelerse ondan aldığı zevk ve tad anlatılmakla bitmez. Sultan, ilahî gerçekleri anlatan ve Tevhid'in sırlarını açıklayan o kitabı okudu. Hikmet ve bilgi pınarının kaynağı olan onu âdetâ içti. O zaman ilahi sırların perdesi gözünün önünden kalktı. Zâhir ve bâtın gözü, ilahi bilginin ışığıyla aydınlanıp nurlandı. Orada bulunan bütün bilgiler onun araştırıcı tabiatına ve tenkidi seven aklına uygun geldi. Daha sonra o ilimle ilgili çok kitap okudu. İlahi yardım ve parlak zekâsıyla en anlaşılmaz konuları bile kavradı. Sonunda gözle görülen ve görülmeyen âlemin sırları onun aydınlık kalbinde birer birer keşfoldu. Hayır ve saadet kapıları yüzüne açıldı. *«İşte bu, büyük kurtuluş ve mutluluktur.»* ([456])

Peygamber'in Sultan'a Ahmedîler kılığında görünmesi, Sultan'ın o gruba dahil olduğunu göstermektedir. *«Suyun rengi, kabının rengindendir»* sözü uyarınca herkes Peygamber'i kendi açısından görür.

Fakat Sultan, rüyasında Peygamber'in «Pir Ali'nin kılıcı hazır» sözü üzerinde uzun uzun düşünmüş, kendi kendine, «Bu Pir Ali de kim?» diye sormuştu. Çünkü sahabeden bu adda kimse yoktu. Bu sözün yorumu üzerinde düşünürken, daha önce kitabın başlangıç kısmında anlattığımız gibi rüyasında Hazreti Ali'nin *-Allah yüzünü ak etsin-* kendisine kılıç verdiği aklına geldi. Sözü edilen kimsenin onun olduğunu anladı. O cümlede geçen «pir kelimesi de sufilerin tarikatinde İsa'nın genel velâyetin Âdem'i (Âdem-i velâyet-i amme) olduğu gibi, Müminlerin Emiri Ali de özel velayetin Âdem'idir *(Âdem-i velâyet-i hassa)* Böyle olunca o, bu tarikaten piridir ve kılıç da onun kılıcıdır.

Sultan, daha önce anlattığımız gibi Emir Mutahharten ile anlaşarak Sivas'a döndü ve bir süre orada ikâmet etti. [385] O sırada Emir Ahmed, Mintaş ile anlaştı. Kızkardeşini onunla evlendirdi. Ondan aldığı güç ve destekle böbürlenmeye, başında gurur ve kibir yelleri esmeye baIşladı. Fitne ve fesat çıkarmanın yollarını aradı.

---

(454) Mevlâna'nın çağdaşı Büyük İslâm Mutasavvıfı ve Bilgini (ölm. 671 veya 673/1273 - 1275).

(455) İbnü'l-Arabi'nin ünlü eseri.

(456) Kur'an-ı Kerim, 37/60.

Bahar günleri bitince Sultan, kuvvetli yumruğuyla onu hizaya getirmek, şiddet ve zor kullanarak başındaki kavak yellerini dağıtma için atının dizginini Amasya'ya çevirdi. Oranın hududuna varınca orada bulunan Maden kalesine indi. Kale komutanını *(kutval)* güzel sözler ve kıymetli vaadlerle yanına çağırdıysa da fayda etmedi. Sâdık sabahın bayrağı başını doğu ufkundan çıkarıp, göklerin şahı güneş, dokuz kat göğün çatısından görününce emir verdi. Her taraftan saldırıya geçtiler. Güneşin doğuşuyla kalenin alınışı bir oldu. Hiç düşünmeden kaleyi teslim etmeyi reddeden kale komutanını *(kutval)* boynuna ip takarak kalenin tepesinden aşağıya indirdiler. Ayağına zincir vurdular. Onun Sultan'ın yakınları *(havas)* arasında dostları ve akrabaları olduğu için Sultan onu affederek yakınları *(havas)* arasına aldı. Maden de diğer vilâyetler gibi ülkesine katılarak Yüce Divanın defterlerine *(defatir-i divan-ı a'li)* kaydedildi.

Emir Ali o durum karşısında yönünü sulha ve dostluğa çevirdi. O zamandan sonra kardeşlik ve yakınlık bağlarını güçlendireceği, düşmanlık ve inat yoluna gitmeyeceği konusunda söz verdi. Sultan bu şartlar altında Sivas'a döndü.

DEVELİ KALESİNİN FETHİ, CÜNEYD'İN İTAATİ, SÜLEYMAN PAŞA'NIN SULTAN'A SIĞINMASI, OSMANOĞLU'NUN ZORBALIĞI KARŞISINDA ONDAN YARDIM İSTEMESİ

Sultan çevresinden güven ve emniyete kavuşup, Emir Ahmed'in çıkardığı fitneden kurtulunca yönünü Cüneyd'den öc alma işine çevirdi ve Develi kalesine doğru hareket etti.

Oraya varınca her zaman yaptığı gibi Cüneyd'i itaate ve boyun eğmeye çağırdı. Ona iyi ve güzel sözler söylediyse de fayda etmedi. Onun üzerine savaş araçlarının hazırlanmasını buyurdu. Mancınık ve arradelerin yerleştirilmesi için emir verdi. İki taraf büyük bir savaşa tutuştu. Birkaç gün süren savaştan sonra korku ve dehşet Cüneyd'in elinden iradesinin dizginini aldı. [386] Şaşkınlık ve heyecan ona kendini kaybettirdi. Yumuşayıp alttan almaya başladı. Tesadüfen o günlerde şiddetli bir soğuk çıktı. Dondurucu rüzgârlar esmeye başladı.

Diğer taraftan Karamanoğulları Cüneyd'e yardım için harekte geçtiler.

Dulkadiroğlu Suli de ihanet içinde olduğunu belli etti.

Bu kadar vahim olaylar ve dağ gibi meseleler karısında Sultan metanetini elden bırakmadı. Hiçbir şeye boyun eğmedi. Tevekkül ayağını

sıkıca yere bastı. En sonunda Hazreti Zülcelâl, *«Allah'a güvenen kimseye O yeter»* ([457]) vaadi uyarınca Sultan'a fetih ve zafer bağışladı. Cüneyd, yorgun argın kaleden inerek Sultan'ın ayaklarını öptü. Sultan ise suçlarını görmezden gelerek ona hil'at ve ünvan verdikten sonra kaleyi Feridun'a bıraktı ve Yüce Allah'a şükrederek Kayseri'ye geldi. Birkaç gününü eğlence ve dinlenme ile geçirdi. Çalışmanın yorgunluğundan kurtuldu. Böylece yanındakilere de dinlenme ve temizlenme imkânı vermiş oldu.

Aradan bir süre geçince Cüneyd, içinde bulunan kötülüğünün verdiği korku ile çoluğunu, çocuğunu, malını, mülkünü bırakarak kaçtı.

Şiir :

«O hamiyetsize bak. O hiçbir zaman talihin ve mutluluğun yüzünü göremeyecek.

Çünkü kendine kolay geleni yapıyor. Zor durumda çoluğunu çocuğunu bırakıp kaçıyor.»

O münafığın halefleri ve taraftarları, Sultan'ın devletini istemeleri yüzünden kurtuluşa erdiler. O şer kişinin kötülüğünden yanmış, onun korkusundan otlak ve tarlalarına gidemeyen Ulus askerleri ve Türkler, gönül huzuruyla yaylak'a çıktılar. Eski yerlerinde ve yurtlarında emniyet ve güven içinde yaşadılar.

Daha sonra Sultan, fetih ve zafere kavuşmuş ve amacına ulaşmış olarak büyüklüğün merkezine ve ikbalin doğduğu yere salına salına yürüdü.

Aradan bir süre geçince dostluk ve kardeşliğin temellerini atmak, arkadaşlık ve vefa duygularını pekiştirmek için Süleyman Paşa'dan ([458]) peş peşe elçiler ve mektuplar geldi. [387] Onu iltifata ve anlaşmaya zorlayan şuydu: Sultan'ın Bâyezid ile savaşıp onu yenmesinden sonra Murad Beğ, Kastamonu vilayetine saldırdı. Ondan önce Süleyman Paşa, kardeşi İskender'i ülkede fitne ve fesat çıkardığı için katletmişti. Babasının ise İskender'e karşı aşırı sevgisi vardı. Onun üzerine Süleyman Paşa'nın kızını, oğlunu, kendi kızı olan kızkardeşini İskender'in kanının karşılığı olarak öldürmüştü. O yüzden Süleyman Paşa babasına başkaldırmış ve Osmanoğlu'na sığınmıştı.

Osmanoğlu ona yardım edip öcünü almak için harekete geçti. Onun derdine derman olmak ve geçmişte gördüğü acıları telafi etmek için büyük bir çaba harcadı. Kastamonu'ya asker çekip o ülkeyi ele geçirdi. O sırada Bâyezid ([459]) yenilip Sinop'a kaçtı.

(457) Kur'an-ı Kerim, 65/3.

(458) Candaroğlu.

(459) Süleyman Paşa'nın babası.

Ondan sonra Osmanoğlu, Kastamonu'ya göz dikti. Onun sonucu olarak Süleyman Paşa'yı tutukladı. Süleyman Paşa, tesadüfen zindandan kaçarak kurtuldu. Onun kaçışını öğrenen Kastamonu halkı onun etrafında toplandı. Büyük bir güce sahip olunca Osmanoğlu o vilayette oturamadı. Kendi ülkesine yönelirken Kastamonu vilayetinde fethettiği kaleleri de Bayezid'e bıraktı.

Osmanoğlu kendi ülkesine dönünce Bayezid, Sinop'tan gelerek Kastamonu'yu aldı. Süleyman Paşa'nın babasına karşı koyacak gücü olmadığı için bir yolunu bulup oradan kaçtı.

Onun üzerine Osmanoğlu elçi göndererek, onu vaadler ve destek sözleriyle cesaretlendirdi İltifat dolu sözlerle kalbindeki korku ve çekingenlik tozunu sildi. Hanedanının kıymetli kızlarından birini ona nikahladı. Akrabalık bağları, korku ve ürkeklik perdesini büsbütün ortadan kaldırdı. Kalelerinden bir kale vererek onu güçlendirdi. Büyük bir yardım ve destekte bulunarak onu babasının üzerine gönderdi.

O sırada Bayezid hastalanarak Sinop'a gitti ve orada kalıbını ruhundan boşalttı ve ahiret âlemine göç etti. Böylece Kastamonu savaşsız ve engelsiz Süleyman Paşa'nın önüne açıldı. Gürültüsüz patırtısız onun mülkü oldu.

O sırada Murad Beğ, kafirlerle gazaya gitti ve şehid oldu ([460]).

Oğlu Bâyezid Beğ onun yerine oturdu ([461]). O yıllar tahta geçişinin *(cülus)* ilk yılları olduğu için henüz devletin işlerini düzene koyamamış, bu yüzden de Moğollar ve Karamanlılar onun ülkesine göz dikmişlerdi. O durumdan yararlanan Mürüvvet Beğ de ([462]) Kırşehir'i alıp Sultan'a teslim etti.

[388] Sultan da ona karşılık olarak Gedük vilayetini ([463]) adamları ve yöresi ile birlikte ona bıraktı.

Diğer taraftan Karamanoğulları da Beyşehir kalesini aldılar.

Germiyanoğlu Şah Çelebi de Osmanoğlu'nun eline geçmiş olan topraklarının bir kısmını geri almış, diğer kısmını da almak için çaba harcıyordu.

---

(460) 1360 yılında tahta oturan Sultan Murat, Osmanlılara karşı düzenlenen üçüncü Haçlı Savaşı sırasında 1389 yılında Kosova'da şehit düştü.

(461) Yıldırım adıyla anılan Bayezid I. 1389 yılında tahta oturdu. 1403 yılına kadar hüküm sürdü.

(462) Kara Tatarların reisi.

(463) Bk. Taescher, Wegenetz, I, s. 182, II, s. 57.

Düşmanların her yanda kendini sardığını, ülkesini çember içine aldığını, topraklarının bir kısmının elinden çıktığını gören Osmanoğlu, Süleyman Paşa'ya bir elçi göndererek yardım ve destek istedi ve onu yanına çağırdı.

Süleyman Paşa onun teklifin kabul etti. Kalabalık bir ordu ve büyük bir güçle ona katıldı ([464]). O birlik ve beraberliğin etkisiyle Bâyezid Beğ'in gücü ve kuvveti arttı. Saldırıya hazırlanan rakipleri yerlerinde kaldılar. Ona karşı gelip bağımsızlığını ilân etmiş babasının yakınlarından (havas) bir grup, ister istemez boyunlarını itaat çemberine soktu ve bağlılık kemerini bellerine taktı. Saruhan ülkesinin ve Aydın vilayetinin fethi de birleşmenin ve beraberliğin bir sonucu idi ([465]).

Bâyezid Beğ emin olması, babasından kalmış olan toprakları geri alması ve devletin işlerini düzene koymasından sonra Süleyman Paşa Kastamonu'ya geldi. Durumunu sağlamlaştırıp işlerini yoluna koyunca Sultan'ın ülkesinin ipine tutunmak, onun devletinin gölgesine sığınmak istedi. Çünkü o Bâyezid Beğ'in içini dışını iyice öğrenmiş, onun itibarını ölçü âletine vurmuş, onun idareciliğinin ve dostluğunun ayarı olmadığını, iyiliğin hakkını gereği gibi yerine getiremediğini anlamıştı. Onun, dostu düşmandan ayırt edebilecek ne aklı; iyiyi, kötüyü fark edebilecek ne bilgisi; kötülük görünce bağışlayabilecek ne hoşgörüsü; merhamet ve acıma duygularını harekete geçirebilecek ne yumuşak huyluluğu *(hilm);* ne de ihtiyacı olana hiç çekinmeden verecek, az çok demeyecek bir cömertliği vardı. Şiir (Arapça) :

«O, köksüz, yapraksız, meltemsiz, gölgesiz ve meyvesiz kuru bir ağaçtır.»

[389] Bunları düşünerek Sultan'ın desteğini almak, onun devletinin gölgesini, olayların ateşine karşı sığınak, zorlukların ve musibetlerin kötülüğünden emniyette olunacak bir yer yapmak istedi. Dostluk ve kardeşlik temellerini atmak konusunu Sultan'la görüşmek için harekete geçti.

Sultan, onun isteğini kabul etti. Emir Ahmed'in elinde bulunan Simre kalesinin ([466]) hududunda onunla görüşmeye karar verdi.

O günlerde Emir Ahmed, her zaman yaptığı gibi Sultan'la yaptığı anlaşmayı bozmuş, sözünden caymış, boynunu itaat ve bağlılık halkasından çıkarmıştı.

---

(464) 792/1389 - 90 yılı başında.

(465) Bu konuda geniş bibliyografya için bk. Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 106, n. 145.

(466) Bugünkü Vezirköprü. Bu konuda bk. Wittek, Menteşe Beyliği, s. 33, n. 104.

Sultan Simre kalesinin nahiyelerine varınca kale yöneticisi *(kutval)*, Süleyman Paşa'nın adamlarından *(nöker)* birini çağırıp kaleyi ona teslim etti.

Onun üzerine Sultan savaşa başladı. Her taraftan kaleye saldırıya geçtiler. Kale yöneticisi, kalenin elinden çıkacağını ve başının derde gireceğini anlayınca Süleyman Paşa'nın adamını kaleden duşarı gönderdi ve kaleyi Sultan'a teslim etti.

Onun üzerine Süleyman Paşa, Sultan'ın huzuruna güvendiği bir adamını gönderip, özür dileyerek, «Adamımı *(nöker)* iznimi ve görüşümü almadan kaleye götürdüler. Benim o işte hiçbir suçum yok. Eğer kabul ederseniz elimde bulunan bütün kaleleri size teslim edeyim. Her ne buyurursanız yapayım, dostluğun ve bağlılığın şartlarını yerine getireyim» diye söz verip and içti.

Sultan, o duruma göz yumdu. Süleyman Paşa, Sultan'ın huzuruna çıkarak, onunla konuşma ve görüşme şerefine erdi. Bu şekilde her iki taraf arasında birlik ve beraberlik doğdu. Birbirinin dostu olduklarını teyid ettiler.

İki taraf birbirinden ayrılınca Süleyman Paşa, Sultan'ın adamlarından *(nöker)* bazılarına dönerek, «Bizim verdiğimiz hediyeler sizin bize verdiklerinizden çok daha kıymetli» dedi Bu söz iki bakımdan söylenmemesi gereken, düşük bir sözdü: Birincisi, dünya malı, büyüklerin dillerine dolayacakları, varlığıyla övünecekleri kadar önemli bir şey değildir. Çünkü kardeşliğin ve dostluğun amacı dünya malı elde etmek olmamalıdır. İkincisi ise, Sultan'ın ona hediye *(soyurgal)* ettiği nefis şeyler arasşnda, üzerinde kıymetli bir lal taşının yerleştirildiği, 8 *miskal* ([467]) ağırlığında, bütün Kastamonu'yu satın alabilecek bir kıymette olan bir kılıcın yanına Arap (bedevî) atlarının, Rum kölelerin (gulam) ve diğer kumaş ve eşyanın bulunmasıdır.

[390] Bunları anlatmamızın sebebi, para ve menfaatlere bağlanmış olan birlik ve dostluk bağlarının kalıcı ve sağlam olmadığını bildirmektir. Doğruyu bilen kimseler, bu tür sevgiye bel bağlamaz ve böyle bir dostluğa itibar etmezler. Çünkü menfaat illeti dostluğu ortadan kaldırır, hatta onu düşmanlığa dahi dönüştürür. Şiir :

«Kesem dolunca bana 'canım' dedi. Hafifleyince ise, canımın çıkmasını istedi.»

Şunu söylemek istiyorum ki, Süleyman Paşa baştan kötü bir intiba bıraktı. Tek bir sözle mayasını belli etti. Huyunu ve tabiatını ortaya koydu. *«İnsan, dilinin altında saklıdır»* demişler.

---

(467) Yaklaşık 5 grama denk ağırlık ölçüsü.

OSMANOĞLU'NUN KONYA'YA GELİŞİ, ORAYI KUŞATMASI VE KARAMANOĞLU'NUN SULTAN'DAN YARDIM İSTEMESİ

O davanın sona ermesinden sonra Sultan, Sivas'a geldi. Yazın sonuna kadar orada kaldı. O sırada haberciler *(münhi)* gelip, Osmanoğlu'nun Karamanoğlu'nun üzerine yürüdüğünü, Konya'yı kuşattığını ve Moğolların çoğunun onunla birleştiğini haber verdiler.

Karamanoğlu Sultan'a elçi gönderip yardım ve destek istedi.

Sultan' Süleyman Paşa ile birleşerek Karamanoğlu'nun imdadına yetişmeyi uygun gördü. O böyle karar verirken, Karaman'ı düşmanın elinden kurtarınca onun boynuna itaat ve bağlılık tasmasını geçireceğini, bu iyiliğine karşılık onun isyandan vazgeçip barış ve dostluğa yöneleceğini, aralarındaki düşmanlık ve çekişmenin yerini dostluk ve birliğin alacağını düşünüyordu. Bu düşünce içinde Danişmendiye'ye yöneldi ve Karahisar'ın önünde konakladı.

O sırada Süleyman Paşa, Sultan'ın huzuruna geldi. İkisi birlikte o meselenin boyunu tartıştılar. Görüş alış verişinde bulunarak plânlar kurdular.

Süleyman Paşa söz alarak, «Doğrusu odur ki, Ankara ve Çankırı (Enguriye) vilâyetine saldırıp, o bölgelerin ve toprakların yakılıp yıkılması ile meşgul olalım. Osmanoğlu bu durumu öğrenince mecburen Konya'nın başından çekilir. [391] Böylece bu önemli mesele halledilmiş ve maksada kolaylıkla ulaşılmış olur» dedi.

Bunun üzerine Sultan, «Her ne kadar bu düşünce doğruya yakın ve kabul edilebilir görülüyor da mahzurları da yok değil. Çünkü böyle bir hareket zayıflığın, gevşekliğin, zavallılığın işareti olup, yapanın rütbesini ve itibarını düşürür. Doğrusu odur ki, Karaman'ı da yanımıza alıp, Yaradan'ın ipine sarılalım. O'na tevekkül ederek yönümüzü düşmana çevirelim. Elimizden gelen çaba ve gayreti gösterelim. Ondan sonra İlahî Kudret'in zaferi kime nasip edeceğini, saadet Anka'sının gölgesini kimin üzerine düşüreceğini görelim» dedi. Şiir (Arapça) :

«Doğrulukta, büyüklük ve yücelik izleri görürsem hiç şaşırmam. Çünkü o normaldir.

Zaman beni rahatsız ederse, ağlamam. Çünkü ondan ancak o beklenir.»

Sultan'ın sözü akla daha uygun ve düşüncesi daha doğru göründüğü için o görüş üzerinde anlaşıp onun önderliğinde Kırşehir'e doğru hareket ettiler. O arada Ulus emirlerine haberciler koşturarak onlardan

adamları ve askerleriyle kendilerine katılmalarını istediler. Onların yakında bulunanları Sultan'a katıldılar. Uzaktakiler ise, «Biz Osmanoğlu'nun topraklarında oturuyoruz. Bizim yaylak ve kışlak'ımız onların ülkesinin yakınında bulunmaktadır. Eğer onlara karşı sizinle birleşirsek, kendimizin ve çoluk çocuğumuzun canını tehlikeye atmış ve kendi kendimizin kuyusunu kazmış oluruz. Bunun için onlar bize yaklaşınca onlara katılır, dostluğun şartını yerine getiririz» dediler.

Diğer yandan kendi hanedanının kızlarından birini Sultan'a nikâhlamış, her halükarda Sultan'la birlikte olacağına ve hiçbir vakit Ona karşı gelmeyeceğine yemin ve şart etmiş olan Mısır Beğ de, «Eğer onlar üzerime gelirse ancak o zaman onlarla savaşırım» diye cevap verdi.

Velhasıl Sultan Kırşehir'e vardı. Oradan birkaç defa Karaman'a haberci göndererek, «Hiç beklemeden bize katılın. Durup eğlenmeyin. Sonunda Yüce Allah fethi bize nasip edecek ve bizi mükafatlandıracak» dedi. Fakat Karamanoğlu işi ağırdan almaya, durup bekleyerek vakit öldürmeye başladı. Sonunda kendisine yardım için gelmiş, onun için hazineler ve defineler harcamış olan Sultan'ı ihmal ederek, kendi kanına susamış canına, malına, çoluk çocuğuna göz dikmiş olan Emir Bâyezid'in tarafına meyletti. Ona yanaşarak küçülüp alçaldı. Şiir (Arapça):[392]

«Cahillik edip onun farkında olmayan bir kimseden her zaman uzak dur.»

Böylece Karamoğlu, Osmanoğlu ile anlaştı. Beyşehir kalesini ona vererek, Konya ve çevresinin kendisine bırakılması ve bir daha oraya saldırmaması konusunda ondan söz aldı.

CEMELE VE SİMALU KALELERİNİN FETHİ, SULTAN'IN OSMANOĞLU'NA KARŞI SÜLEYMAN PAŞA'YA YARDIM ETMESİ VE ONUN YENİLMESİ

Karaman seferi barış ile bitince Sultan, Mısır Beğ'in elinde bulunan Cemele kalesine ([468]) hareket etti. Oraya varınca savaşa girişti. Mısır Beğ'in oğlunu zorla kalenin dışına çıkartarak tutukladı.

Oradan Süleyman Paşa kendi vilayetine, Sultan da Kayseri'ye geldi.

Bahar günleri gelince Ulus emirleri her zaman yaptıkları gibi Sultan'ın huzuruna koşup kulluk ve hizmetkârlık görevlerini yerine getirdi-

(468) Eyâlet-i Rûm'da bulunan kaleler arasında ismi geçen bu kale hakkında bk. Tayyib Gökbilgin, adı geçen makale, s. 55; Ayrıca Emir Süleyman'a karşı Çelebi Mehmed ile Karamanoğlu arasında Kırşehir yakınında Cemele Kalesinde bir görüşme oldu. Tacû't-tevarit, I, s. 245, Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 109, n. 154.

ler Hil'at ve nimetlere kavuşmuş olarak yerlerine, yurtlarına geri döndüler.

Sultan, Eyyübhisar'a ([469]) geldi. Kale komutanına *(kutval)* mal, mülk vaadinde bulunarak onu iyilik ve güzellikle yanına çağırdı.

O, dâvete uymayıp dikkafalllık edince Sultan savaş için emir verdi. Sultan'ın askerleri her taraftan saldırıya geçtiler. Tüneller kazıp kale duvarlarında yarıklar açtılar. Kısa bir süre içinde kalenin temelini oynatıp duvarları sarsmaya başladılar. O zaman kale komutanı, balık gibi fena ağına takıldığını, kuş gibi sağlam bir tuzağa düştüğünü anlayınca aman diledi. İtaat başını tevazu toprağına koyarak, «Pek yakında kaleyi size teslip edip, kullarınızın arasına katılacağım» diye haber gönderdi. Bu şekilde karar kılındı.

Sultan, oradan Kayseri'ye gelip, oradan da kalkıp Sivas'a vardı. [393] Oraya varışının üzerinden birkaç gün geçince Emir Ahmed'in Osmanoğlu ile anlaştığı, sağlamlığı ve alınmazlığı bakımından Rum kalelerinin arasında şöhret kazanmış olan Simalu kalesi ([470]) yöneticisinin kaleyi Osmanlılara bırakmayı düşündüğü haberi geldi.

Sultan, ordu hazırlayıp oraya hareket etti. Mevsim yaz olduğu için güneşin şiddetli ısısından damarlarda kan, kemiklerde ilik kaynıyor, dağdaki taş ve denizdeki balık kavruluyordu. Şiir (Arapça) :

«Bir gün büyük bir ocağı odun ile doldurup kor halini alınca üzerine misk döktüler.»

Sultan, birkaç gün Simalu kalesini kuşatma altında tuttu. Kale yöneticisi *(kutval)*, Sultan'ın oraya ağır bir demir attığını, diğer yandan Emir Ahmed'in yardımından hayır gelmeyeceğini anlayınca boyun eğip teslim olmaya karar verdi. Oğlunu Sultan'ın huzuruna gönderip istek ve dileklerini ona arz etti.

Onun isteklerinin hepsi kabul gördüğü için gönül rahatlığıyla dışarı çıkıp kaleyi teslim etti. Padişahlardan görülebilecek ilgi ve yardım gördü. Daha önce onun adına toplanan vergi ve gelirleri *(mersum ve mevâcib)* iki katına çıkarmaya karar verdi.

Sultan, oradan Kayseri'ye geldi. Birkaç gün içki yudumlayıp üzüntü ve sıkıntıdan kurtuldu. Savaştan uzaklaşıp eğlence sofrasında neş'esini buldu,

O sırada Süleyman Paşa'nın nâibleri gelerek «Osmanoğlu topraklarımıza göz dikmiş olup üzerimize gelmektedir. Bu dergâhtan başka sı-

---

(469) Kayseri-Kırşehir arasında bir yer.
(470) Amasya bölgesi kalelerinden.

ğınıp dayanacağımız bir yer yok. Sizin büyüklüğünüze ve gücünüze güveniyoruz» dediler.

Sultan bunları duyunca oraya gitmeye karar verdi. Askerlerin toplanması, savaş alet ve edevâtının sağlanması konusunda emir verdi. O toplantıda Osmanoğlu'nun elçisi de bulunuyordu. Durumu olduğu gibi anlatı.

Sultan elçiyi yolcu ederken onun yanına bir mutemedini katarak Osmanoğluna, «Eski dostumuz ve samimî arkadaşımız olan, bizde iyilik ve hakları bulunan Süleyman Paşa'nın ülkesine yürüyecekmişsiniz. [394] Onun atalarından kalmış olan topraklarına göz dikmiş olmanız, dostluğa ve insanlığa sığmaz. Şimdi sizin halkın mutluluğunu düşünerek yapmanız gereken o düşüncenizden vazgeçip onu rahat bırakmaktır. Sizin gibi aklı başında olan bir insandan ancak bu beklenir. En uygun ve mantıklı yol da budur. Eğer bu teklifimizi kabul ederseniz, bizi size saldırmak zahmetinden de kurtarmış olursunuz» diye haber gönderdi.

Sonra Amasya hududuna doğru yola çıktı. Birkaç gün sonra Sultan'ın mutemedi gelerek ona ,«Osmanoğlu sizin üzerine geldiğinizi duyunca geri dönüp ülkesine hareket etti» dedi.

Sultan, oradan Tokat'a geldi. Bir süre orada vakit geçirdi. Kış gelince Osmanoğlu'nun tekrar Kastamonu'ya göz diktiği ve bu sefer orayı almaya kararlı olduğu haberi geldi.

Sultan, askerini toplayıp Maden'e gitti. Osmanoğlu'nun yaklaşması üzerine Şeyh Müeyyed ile Körpe Beğ'i yanlarına bir bölük asker verip öncü olarak önden gönderdi ve kendisi de onların peşinden yola çıktı.

Osmanoğlu, Sultan'ın üzerine geldiğini öğrenince «Dönmek daha hayırlıdır» diyerek geri döndü. Böylece Süleyman Paşa, düşmanının korkusundan emniyette oldu.

Onun üzerine Sultan devletin merkezine ve saadetin kaynağına geri döndü. Seferin yorgunluk ve sıkıntısından hazarın rahatlık ve ferahlığına göç etti. Üzüntü ve kederlerine saf şarabı ilaç edip, yorgunluk ve dertlerini onunla gidermeye çalıştı. Çünkü «Dünyanın üzüntüsü zehir, onun panzehiri de içkidir» demişler. Şiir :

«Saf şarap ruhun gıdasıdır. İyice bakıldığı zaman onun rengi gülün rengini geride bırakır.

O, rengiyle candaki üzüntü pasını siler. O, cahillere zararlı, bilgili kimselere ise faydalıdır.

Aklı ile hüküm verenler onu bilgili kimselere helâl etti. Şer'i fetva ile de ahmağa haram oldu.

Sâkinin dudağının zevki kadehi kaynatıyor ve sürahiyi çoşturuyordu. Saf şarabın etkisi, gönülden gamı ve baştan aklı alıyor, aşk ve eğlence rüzgârı yokluğun ateşini alevlendiriyor, varlık ve bencillik harmanını aynı anda yakıyor, [395] içinde bulunulan zaman geçmiş ve gelecek düşüncesini şarap içenlerin hafızasından siliyordu. Boş hayallerin kuşları, bâde yudumlayanların kalbinden uçup gidiyordu. Şiir (Arapça) :

«Kaderin sana yapacaklarından korkma! Hüzünleri kırmızı şarapla ortadan kaldır!

Eğer hüzünler seni bırakmazsa, onu içki ve şarapla kovmaya çalış.»

Şiir :

«Kendinden haberi olanlara, o yolun yolcularına ve orayı bırakmayanlara şarap verin.

Can ve ten birbirinin zıddıdır. Şarap kadehini veriniz de onlar bir an olsun beraberlikten kurtulsunlar.

En güzel renkleri görmüş olanlar bile, şarabın renginden daha güzel bir renk göremediler.

Dünya nimetlerinden el etek çekmiş olanların dışındakiler kadehten başka şeye el uzatmazlar.

Sırların hakikatinden haberdar olanlar, varoluş dünyasının izini kadehte görmüşler.

Dünyanın pisliğinden arınmak için fani nefsin tozunu şarap suyuyla yıkamışlar.

O insanlar mananın derinliklerine dalmadan kadeh pınarından su içmezler.»

Sultan o kışı, kötülük maddelerini harekete geçiren, minnetin ve insafsız zamana aldırış etmeyerek, şarap kadehlerini yudumlayarak, bade sürahisiyle bir arada bulunarak, gönül goncasının açılmasına sebep olan kalp bahçesi yeşerten sâdık dostlarla beraber olarak geçirdi. Şiir (Arapça) :

«Hayattan kam al! Çünkü hayat gururdan ibarettir. Zaman insana bazen adil, bazen zalim olur.

Fırsatı kaçırma! Çünkü zaman kılıç gibi keskindir. Ömür ordu ise, gençlik de onun komutanıdır.

Nefsine hakim olmaya çalış. Çünkü dizginlenmiş bir nefis insana iyilik getirir.»

[396] Eğlence ve zevk meclislerinden uzak durulduğu, çalıp söylemenin kesildiği Peygamber'in doğum gününe rastlayan günde ilmi top-

lantı düzenledi. O meclisi ünlü âlimler ve derin bilginlerle süsledi. Geniş bir odada öğrencilerin ve halkın önünde şeriatin ve hikmetin kuralları hakkında tartışma *(münazara)* açtı. Aklı seliminin gücü ve parlak zekâsının kuvvetiyle o konuların zor meseleleri hakkında ortaya eski ve yeni sorular attı. Akıl sâhibi kimselerin anlamakta güçlük çektiği, zeki insanların inceliklerini kavramaktan âciz kaldığı yeni şeyler söyledi. Herkes, onun karşısında gıpta ve hayranlık içinde başını yere eğdi. Takdir diliyle şöyle dediler: Şiir (Arapça):

«Sen rızkın ezelden taksim edildiğini bilirsen, Allah'ın peygamber gönderdiğini de bilirsin.

Eğer sen konuşurken, 'Kur'an, Tevrat ve İncil nazil oldu' diyorsan ve her şeyi bildiğini iddia ediyorsan,

Bazı şeyleri biliyorsun, fakat yine de cahilsin. Hatta cahillikte çok ilerisin.»

Orada bulunan herkesin bilgisinin azlığı ve düşüncesinin yanlışlığı ortaya çıkıp utanma ve sıkılma izleri yüzlerinde açıkça okunduğu zaman Sultan, onların bilemedikleri konuları, açık bir dil ve anlaşılır bir ifadeyle onlara açıklıyor, onun dilinin açıklığı ve zekâsının kıvraklığı konusunda herkes hayretler içinde kalıyordu. Şiir (Arapça):

«Özlü ve güzel sözleriyle insanları kendine bağladı.

Konuştuğu zaman inciler diziyor, yazdığı zaman güzellikler meydana getiriyor.»

Diğer yandan Sultan, Süleyman Paşa'nın sık sık karar değiştirmesinden ve dönekliğinden hayrete düşüyordu. Çünkü o, her an bir renge bürünüyor, her zaman başka bir şekil alıyordu. Beyt (Arapça): [397]

«Ebi Baraka gibi bütün renkleri tanıyor.»

Süleyman Paşa, bâzen Emir Ahmed ile dostluk ve kardeşlik ilişkileri kuruyor, anlaşıp birlikte hareket ediyor, o zaman Sultan'a düşmanlık etme cür'et ve küstahlığında bulunuyor, bazen Taşanlıları ve Bafralıları ([471]) çağırıyor, onlarla anlaşıp birlikte hareket ediyorlardı. Onların dâvetine uymayacağı konusunda Sultan ile anlaşıp yemin etmiş olmasına rağmen bâzen Mahmud Çelebi, bâzen de Süleyman Beğ ile dostluk ve birlik yoluna giriyordu. Bütün bunları yaptıktan sonra Sultan'a «Benim Emir Ahmed'e dostça davranmamın sebebi, tatlı dil ve

(471) Bu Türkmen, emirlikleri için bk. Kâzım Dilcimen, Canik Beğleri: Hacı Emir ve Evlâtları, Taceddin ve Evlâtları, Altınbaş Evlâtları, Taşeroğulları, Samsun 1940; Mevlûd Oğuz, Taceddinoğulları, DTCF D. 6, (1948), s. 469 vd. (Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 111, n. 162).

güzel sözle onu yanıma çekip tutuklayarak size göndermektir» diye mektup gönderiyordu.

Bu yazının üslubundan Sultan onun ahde ve yemine inanmadığını anladı. Çünkü Emir Ahmed'in yemin verip söz almadan onun yanına gitmeyeceği kararlaştırılmıştır. O zaman durum, şu iki şeyden arınmış değildir: Şöyle ki, ya o bu sözü, Emir Ahmed'le anlaşarak Sultan'ı aldatmak için söylemiş, ya da iş bunun tersidir. Eğer Emir Ahmed ile müttefik ise, Sultan'a ettiği yemin sahte; eğer Sultan ile dost ise, Emir Ahmed'e ettiği yemin yalandır. O halde her iki durumda da ahde vefasızlığı, fesatlığı, ve güvenilmez oluşu bir gerçektir. Peygamberlerin efendisi, pâk kişilerin seçkini bu konuda şöyle buyuruyor: *«Beşeri kötülüklerin iki yüzü vardır: Bunların bir kısmı insanlara bir yüzünü, bir kısmı da başka bir yüzünü gösterir.»*

SULTAN'IN KIRŞEHİR'E GİTMESİ, ŞEHRİN SURLARINI (ŞEHR-BEND) YENİLEMESİ VE O VİLAYETİN İMARI

O sırada Âdil Şah, Sultan'ın huzuruna gelerek «Kırşehir halkı ve orayı yurt tutmuş olanlar çok fakir ve sayıca çok azdırlar. Orası, devletin yardımından ve başkentten *(sevad-ı a'zam)* uzak düşmüş. Aynı zamanda sizin devletinizin muhalifi ve düşmanı olan Osmanoğlu'nun ülkesine de yakındır. Eğer ferman *-Allah etkisini artırsın-* verirseniz, o şehrin etrafına duvar çekip orayı sağlam bir sur ve kuvvetli bir çember içine alırız. O zaman çok hayırlı bir iş yapmış olursunuz. Orada yaşayan savunmasız kimseler, kötü kimselerin şerrinden ve zalim zulmünden emniyette olurlar. [398] Saldıranlar kısa bir zamanda onlara karşı zafer kazanamazlar. Yardım gelinceye kadar savunma ve korunma tedbirleriyle düşmanı oyalarlar» dedi.

O görüş Sultan'ın aklına yattı. Gece ve gündüzün havasının ılıklaştığı, nehirlerin çoştuğu, yaprakların ve çiçeklerin açmaya başladığı bir bahar günü Sultan atının yönünü o bölgeye çevirdi. Bütün düşüncesini oraya gitme işine harcadı. Mühendis ve mimarları, elinden iş gelen ustaları o önemli işi yerine getirmek için görevlendirdi. Onlar 20 gün içinde o şehrin etrafına, şerefelerinin ucu Balık Burcuna değen bir sur yükselttiler. Surun çevresinde derinliği balığın sırtına değen bir hendek kazdılar. Şiir (Arapça):

«Temeli yerin dibine ve başı yıldızlara değdi. Kimse ona ulaşamadı.»

Sultan o hisarı yapıp aklını o meseleden kurtarınca Eyyübhisar üzerinden Kayseri'ye gitmek için yola çıktı. Eyyübhisar'a varınca başı-

nı itaat tasmasından çıkarmış ve ayrılık yoluna düşmüş olan oranın vâlisine nasihat ve lütuflarda bulundu. Kendisine karşı onun vefa ve bağlılık palanını canının sırtına takacağına, emir ve fermanlarına uyacağına, bütün gücü ve kuvvetiyle karşı hizmet ve kulluk görevlerini yerine getireceğine yemin ettirdi.

O mesele de bu şekilde halloldüktan sonra gönül huzuruyla devletin merkezine ve büyüklüğün kaynağına doğru salına salına yürüdü. Kalp huzuruyla tahtına oturdu. Çevrede bulunan Ulus ve Türk emirleri onun eşiğini öptüler. Huzurun dergâhının toprağına huşu içinde alınlarını değdirdiler. Ona dostluk ve samimiyet ipiyle bağlanarak semiz hayvanlar ve kıymetli elbiseler kazandılar. Sultan'ın hizmetçileri ve askerleri arasında yerlerini aldılar.

O sırada Süleyman Paşa'nın yakınlarından *(havas)* güvenilir bir adamı gelip, bağlılık merasimini yerine getirdi ve dil dökerek, «Osmanoğlu, bize atadan miras kalmış toprağımıza ve yurdumuza göz dikmektedir. Şimdi dağların ve tepelerin, atlarının ayakları altında saman çöpü gibi ufalacağı, güneş kursunun onların tozundan görünmez olacağı bir odruyla Kastamonu'ya doğru hareket etti. [399] Allah'a şükürler olsun, bugün bu hadisenin tufanının zararından sağ salim kurtulabileceği yer sizin huzurunuzdur. Bu kazanın felâketini atlatabileceğimiz mekan sizin yüce dergâhınızdır. Eğer böyle bir zamanda sizinle sâdık bir dost ve vefalı bir arkadaş olan Karamanlı Emir Aladdin'den yardım isterseniz, onun bunu esirgemeyeceğinden eminim. Süleyman Paşa, yardım ve desteğinizle bu felâketten kurtulunca size minnet duygusuyla bağlanıp, insanî duyguları harekete geçerek sizin emin bir kulunuz ve güvenilir bir hizmetçiniz olur» dedi. Şiir (Arapça) :

«Zor durumda olan birine yardım elini uzat! Çünkü büyüklük o zamanda belli olur.»

Sultan her ne kadar Süleyman Paşa'nın tabiatının bozukluğunu ve yapısının kötülüğünü, kararsız ve vefasız oluşunu kâfi ölçüde anlayıp, defalarca uymadığı sözüne ve bozduğu yeminine güvenmemek gerektiğini biliyorsa da, geçmişte onunla kurduğu iyi ilişkileri, dostluk ve beraberlik bağlarını düşünerek, iyilik ve cömertlik suyunun kötülük ve cimrilik pisliğiyle kirlenmesini, geçmişte ona yaptığı yardım ve desteğin izlerinin onu reddederek silinmesini istemedi. Şiir (Arapça) :

«Yardım gelen yerde'nerden geliyor'diye sormazlar.
Bütün yiğitleri, şan ve şöhretlerini keskin kılıca borçludurlar.

Sultan, onun isteğini kabul edip dileğini yerine getirdi. Elçiyi kıymetli hil'atler ve çok miktarda bağışla şereflendirdi. Tâceddin ile soy

bakımından yakınlığı olan, bir süre Emir Ahmed'in vezirliğini yapmış, Amasya'nın ileri gelenlerinden *(a'yan)* Çelebi'ye aynı görevini verdi. [400] Ona özel bir ilgi gösterip yanına bir elçi katarak Süleyman Paşa'ya gönderdi ve ona kendisine bağlı askerleri ve insanları yanına çağırarak, onları kendi aleyhine kışkıtmaması, hile ve düzene başvurarak birlik ve beraberlikten uzaklaşmaması konusunda yemin ve şart ettirmesini buyurdu.

Sultan, o görevle Mehmed Çelebi'yi yola çıkartıp durumun nasıl gelişeceğini gözlemeye başladı. Aradan bir süre geçince Mehmed Çelebi nin itaat ve bağlılık ipini kopardığı, ayrılığı birliğe değiştiği, şeytanî vesveselere ve nefsanî ihtiraslara kapıldığı, hizmet ve kulluk semtini terk ettiği, Tâceddin oğullarına katıldığı, ikisi bir olup Süleyman Beğ'e bir haberci *(kâsıd)* gönderdikleri ve onunla birlik ve beraberlik bağlarını sağlamlaştırdıkları, aynı şekilde Taşanoğlu, Bafra vâlisi ve Emir Ahmed ile mektuplaşarak onlarla barış anlaşmaları yaptıkları, onların hepsini Süleyman Paşa'ya itaat etmeye ve onunla birlik olmaya çağırdıkları, Sultan'a düşmanlık konusunda onları kışkırtıp harekete geçirdikleri, her tarafta karışıklık ve fitne çıkararak halkı Sultan'a karşı ayaklandırmaya çalıştıkları haberi geldi. Beyt (Arapça) :

«Yüksek itibar hiçbir zaman dokunulmaz değildir. Onun her yanından kanlar akar.»

O haberin ardından Osmanoğlu'nun güçlü bir ordu, çok kalabalık bir askerle Kastamonu'ya doğru ilerlemekte olduğu, o olayın etkisiyle Sultan'ın muhaliflerinin kandiline taş ve sepetine ateş düştüğü, hepsinin batağa saplanmış eşek ve girdaptaki çöp gibi şaşkın ve sersem bir halde olduğunu bildirdiler. *«İşte o zaman boşa uğraşanlar hüsranda kalırlar.»* (472) Şiir (Arapça) :

İhtiyarlığın ister istemez insanın başına geldiği gibi herkes ister istemez, mecburi olarak sana itaat eder.»

Mehmed Çelebi, kafir bir derviş ve her şeyi alınmış bir serseri gibi Sultan'ın huzuruna geldi. [401] Yaptıklarına pişman olarak sıkıntı terleri döktü. Utanıp kızararak bir köşeye ilişti. Beyt (Arapça) :

«Kötülük ekip yetiştiren bir kimse ondan ancak pişmanlık biçer.»

Sultan, fitne ve fesat peşinde koştuğunu, karışıklık ve nifak çıkarmak için elinden geleni yaptığını, fermandan dışarı çıkıp muhalif ve düşmanlarla birleştiğini iyi bildiği için onun işlediği suçları üstü açık

(472) Kur'an-ı Kerim, 40/78.

veya kapalı olarak anlatırken, «Biz seni dertlerimizin ve sırlarımızın ortağı yaptık. Senin sözüne ve işine tam olarak güvenip seni önemli bir görevi yerine getirmen için bir ülkeye elçi olarak gönderdik. O elçiliği en iyi şekilde yerine getireceğine inandık. Sen bizim eksiklerimizi ve açık taraflarımızı kapayacakken, onun tam tersini yaptın ve karşı taraf için çalıştın. Devletimizin zararına ve âsilerin yararına olacak işlerde düşmanla işbirliği yaptın. Kötülüğün yayılması ve ortalığın karışması için çaba harcadın. Hiçbir sebep yokken açıktan açığa bize ihanet edip tuzak kurdun. Sana yazıklar olsun! Böyle vezirlik yapmayı kimden öğrendin? Nâibliğin böyle yapılacağını sana kim söyledi?» diye çıkıştı. Şiir (Arapça):

«Bütün felâketler karşısında yardım için size başvurdum. Fakat siz bana değil felâketlere yardım ettiniz.»

Bu azarı ve ağır sözleri duyunca Mehmed Çelebi'nin kalbini korku ve dehşet sardı. Bütün organları tir tir titremeye başladı. Ölümü ensesinde hissederek, dayanaktan yoksun özürler ve saçma bahaneler ileri sürdü. Zamanın kavga ve dövüş zamanı olmadığını düşünen Sultan, o ihanetin azabına ve o cehennemin ateşine dayanmak için sabır gösterdi. Öfke ve gazap ateşini hoşgörü ve tahammül suyu ile söndürdü. Gördüklerini görmezden, duyduklarını duymazdan geldi ve şöyle dedi: Şiir (Arapça):

[402] *«Davranışınız kalbimi yaralarsa, onun acısına sabır ve tahammül gösteririm.*

Sanki sizden hiçbir kötülük görmemiş ve kötü söz duymamış gibi daima size karşı güleryüzlü olurum.»

O sırada Süleyman Paşa'dan peş peşe haberciler geliyor, «Osmanoğlu filan yerden geçip filan yere vardı» şeklinde haber getiriyorlardı.

Bunun üzerine Sultan, asker ve at toplamak, dostlarından yardım istemek için hiç vakit geçirmeden etrafa fermanlar gönderdi. Çadırını şehrin dışına kurarak, Tavra otlağını karargâh *(ma'asker)* yaptı. Askerinin sayısını çoğaltıp gücünü artırmakla maşgulken bir haberci *(kâsıd)* gelip Osmanoğlunun Kastamonu'ya girdiğini, savaş sırasında Süleyman Paşa'yı öldürdüğünü, o şehir ve vilâyeti ülkesine kattığını haber verdi ([473]).

---

(473) Bu konuda bk. Tacü't-tevarih, I, s. 6; Süleyman Paşa'nın öldürülerek Kastamonu'nun alınmasıyla sonuçlanan bu olayın tarihi için bk. H. 865 tarihli takvim, Topkapı Sarayı Müzesi, Bağdat Köşkü, n. 309; Osman Turan, Tarihi Takvimler, s. 18; Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, Nihal Atsız neşr. İst. 1962, s. 68, Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 113, n. 166.

Mevlâna Paşa -*Allah sırrını kutsasın*- daha önce bu olayın bu şekilde gelişeceğini açıkça belirtmiş ve uyarıda bulunmuştu. O haberin arkasından Osmanoğlu'ndan bir elçi gelerek, «Dostunuz Süleyman Paşa'yı ortadan kaldırdım ve onun ülkesini yönetimim altına aldım» diyen bir mektup getirdi.

Sultan, ona cevabında, «Fetih, zafer, yenilgi ve hezimet gibi şeyler insanın gücüne değil, her şeye kadir olan Yüce Allah'ın iradesine bağlıdır. Bu konu Kur'an-ı Kerim'e de girmiştir: «*Ancak güçlü ve hakim olan Allah katından olur.*» ([474]) Basireti açık ve kafası çalışan herkes şu kadarını bilir ki, insanoğlunun kendi bilgisiyle övünüp büyüklük taslaması kaçınılması ve sakınılması gereken bir iştir. Kulluk mevkiinde olan insanın kendisini efendi sanması boş bir hayaldir. Eğer senin üzerinden bir an inayet rüzgârı esti veya bir nebze başarılı olduysan, su gibi çoşkun değil, toprak gibi suskun ol! Çünkü senin kazandığın zafer, gayretinin üstünlüğünden değil, Süleyman Paşa'nın iradesinin gevşekliğindendir. Elde ettiğin başarı senin cesaretinden değil, onun korkaklığındandır. Şunu iyi bilmek gerekir ki, âcizlere sataşmak ve zavallılarla savaşmak, karıncayla uğraşmak ve çekirgeden intikam almakla eşdeğerdedir. Eğer savaş meydanın adamı ve oranın eriysen, sâdık sabahın bayrağının parlayacağı, güneşin altın kursunun ok yağdıracağı yarın yiğitlerle savaş da savaşın ne demek olduğunu anla! Kahramanların nasıl saldırdığını kendi gözlerinle gör!» dedi. Şiir (Arapça) :

[403] «*Biz hâkimler gibi bütün insanlara ceza ve mükâfat dağıttık.*

Savaşta aslanlar gibiyiz. Yağmuru olmayan buluttan yağmur yağdırırız.

Kılıçların gölgesinde savaşa girince herkes bize gıpta ile bakar

Düşmanı ayaklar altına sereriz. Hiçbir zaman hile yoluna başvurmayız.»

Sultan oradan kalkıp Artukâbad'a vardı. Osmanoğlu'na gidecek elçiyi yola düşürdükten sonra askerler ve süvariler refakatinde her tarafa haberciler koşturup, büyük bir azimle hazırlıklara girişti.

O sırada Osmanoğlu'ndan başka bir elçi gelerek, onun Osmancık'a geldiğini söyleyip ([475]) Sultan'ı barışa ve dostluğa çağırdı.

---

(474) Kur'an-ı Kerim, 3/126.

(475) Takvimlerde, Osmancık'ın Kastamonu seferi esnasında Bayezid tarafından alındığı kaydedilmektedir. Bk. Osman Turan, Takvimler, s. 55; Nihal Atsız, Takvimler, s. 68 (794/1392); Taeschner, Wegenetz, I. s. 199, (Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed s. 113 n. 167).

Sultan ona, «Osmancık vilâyeti bana bağlıdır. Orayı ve insanlarını rahat bırakın. Eğer barış ve anlaşma yolunu tutmazsanız gerisini siz düşünün» diye cevap verdi.

Diğer yandan Emir Ahmed, her zaman olduğu gibi Sultan'a ettiği yemini bozarak Osmanoğlu'na katıldı.

Mahmud Çelebi, kardeşi Kılıç Arslan'ı Osmanoğlu'nun saflarına kattı.

Taşanoğlu da katıldı.

Çevrede bulunan emirler ve ileri gelenler, birer birer gelip Osmanoğlu'nun yanında yerlerini aldılar. Böylece onun askerinin sayısı günden güne çoğaldı. Diğer taraftan Sultan, sağlam bir dayanak ve kırılmaz bir destek olan tevhid ve tevekkül ipine sarılıp, büyük bir kararlılık ve azimle savaşa hazırlanmaya, onun için gerekli olan şeyleri temin etmeye büyük bir çaba harcadı.

Birkaç gün geçince Osmanoğlu'nun Kuvvadar-oğlu'na ait olan Kırkdilim ([476]) kalesini, onun oğlu Seyyidi Mahmud'un elinden zorla aldığı haberi geldi.

Sultan'ın bayrağı Tangludağ'a ([477]) varınca Hacı Çelebi'nin itaatsizlik ederek Maden kalesini Osmanoğlu'na teslim ettiği haberini getirdiler.

[404] Onun arkasından da Abdullah Çelebi'nin ona katıldığı, sağlamlık bakımından herkesin dilinde olan Osmancık kalesini kendi isteğiyle Osmanoğlu'na teslim ettiğini bildirdiler.

Sözün kısası, Osmanoğlu kendisine katılanların ve yardıma gelenlerin fazla oluşu yüzünden güçlendi. Bölgenin ve çevrenin emirleri ve ileri gelenleri ona itaat ve bağlılık konusunda yarışa girdiler. Herkes elinde bulunan kale ve şehirleri ona teslim edince Osmanoğlu hal ve hareketini değiştirerek gururlanıp kibirlenmeye başladı. Sultan'a elçi gönderek, «Bizimle dostluk ve kardeşlik havasına girip barışa ve anlaşmaya razı olmadın. Kavgayı dostluğa tercih ettin. Biz de savaş için hazırız. Vuruşup dövüşmek için bekliyoruz.» dedi ve savaş yeri olarak Çorumlu sahrasını ([478]) tâyin etti.

Sultan o haberi alınca ordu komutanını *(a'riz)* çağırarak orduyu görüşüne hazır etmesini buyurdu. Hazır olunca atına binip her sınıftan

(476) Bk. Taeschner, Wegenetz, I, s. 203.
(477) Yeri tespit edilemedi.
(478) Taeschner, Wegenetz, I, s. 233.

askeri, bölük bölük birer ikişer teftiş etti. Herbirine önde merkezde ve iki cenahta görevler verdi. Zırh, miğfer, gürz ve diğer savaş araçlarından askere o kadar çok dağıttı ki, hiçbir hesap uzmanı onun hesabını tutamaz, hiçbir mühendis sayısı hakkında bilgi veremezdi. Savaşçı yiğitler ve tecrübeli erler, savaş giysilerini giyinip, koşarken ayakları yerdeki toprağı yıldızlara çıkaran, saba rüzgârının hızını geride bırakan fil vücutlu bineklerine ve dev yapılı atlarına bindiler. Şiir (Arapça) :

«Şiddetli rüzgâra karşı zırhını giyinip soğuğa karşı gözünü koruyor. Fakat buna rağmen elbisesi paramparça oldu. Her yerinde çekirge gözü gibi delikler açıldı.»

Sultan'ın askerlerinin sayısı, gökteki yıldızların sayısına ulaştı. Ovanın yüzünde önü sonu görünmeyen bin insan denizi oluştu ki, tepeler onların bineklerinin nal darbelerinden düz hale gelir, deniz, atlarının yürüyüşünün çıkardığı tozdan kara halini alırdı. Şiir (Arapça) :

«Kolay şeyleri bırakıp zor işlere girişenler,

Atları keskin kılıçlarla donatanlar, mızrakların ucuna savaşçıların kellelerini takanlar,

Ölümler onlarla karşılaştığı zaman korkup durur ve saldıramayıp kaçarlar.»

[405] Zafer işareti sayılan bayrakların dalgalanmasından havada boş yer kalmamış, binek hayvanlarının ayaklarından çıkan toz güneşin yüzünü örtmüştü. Göğün dönmeye ve yerin durmaya başladığından beri, hiçbir padişah böyle bir ordu çıkarmamış, hiçbir devirde böyle kalabalık ve düzenli bir askere rastlanmamıştı. Sultan beş gün süreyle sabahtan akşama kadar o büyük orduyu yerleştirmek, askerleri ileri geri almakla vakit harcadı. Buna rağmen askerlerin çoğunu teftiş edemedi.

Osmanoğlu'nun Sultan'ın yanında bulunan elçisi, ordunun o ihtişamını ve görkemini gözleriyle görünce Sultan, «Biz kararlaştırılan yere gidiyoruz. Eğer siz vaadinizi tutarsanız ne ala. Yoksa nerde olursanız olun sizi bulurum» diyerek onu yola çıkardı.

Sultan ondan sonra harekete geçti. Kararlaştırılan yere kadar hiçbir yerde eğlenmedi.

Halkın büyük bir kısmının kanati, Sultan'ın Osmanoğlu'na karşı koyamayacağı şeklindeydi. Çünkü Ulus emirlerinin Sultan'dan ayrılması, çevrede bulunan emirlerin Osmanoğlu'na katılmış olması onların bu yanlış düşüncelerine ve boş hayallerine destek veriyordu.

Ulus'un önde gelenleri, Sultan'ın o kararlılığını görüp, onun hiç düşünüp tereddüt etmeden rakibinin üzerine yürüdüğünü, durup din-

lenmeden kararlaştırılan yere gittiğini, azmini hiçbir zaman kaybetmediğini görünce hepsi cesaretlenip ümitlendi. Her taraftan gelip Sultan'ın yanında yerlerini aldılar. Böylece muzaffer ordunun *(asakir-i mansure)* gücü ve kuvveti arttı. Görkemi ve ihtişamı büyüdü.

Osmanoğlu, Sultan'ın ordusunun o kararlı yürüyüşünü ve büyük kalabalığını öğrenince kendisine sağlam bir sığınak ve güvenilir bir yer seçti. Orayı kendine siper yaptı. Ordunun ileri gelenlerinden ve askerin yiğitlerinden büyük bir birlik seçerek, onlara muzaffer ordudan *(asakir-i mansure)* ayrılmış olan Ulus askerlerinden bir birliği zorla kendilerine katma görevi verdi. Onlar, Sultan'ın karargâhına yaklaşınca onun öncü birlikleri *(telaye)* ile karşılaştılar. İki taraf birbirine ok ve kılıçla cevap verince şiddetli bir savaş çıktı. Kılıç darbeleriyle kelleler uçurup, mızrakların ucuyla karınları deşmeye, hançerlerine onların boğazlarını yem etmeye başladılar. Kısa bir süre sonra ortalık kan gölüne, düzlükler ceset tepelerine döndü. Şansın kaynağından fetih ve zafer rüzgârı esmeye başladı, padişahın bayrağı her tarafa gölge saldı. Başarı ve mutluluk yıldızı Sultan'ın ordusundan tarafta doğdu.

[406] Osmanlılar yorgun ve bitkin bir halde kaçıp dagılmaya başladılar. Kendilerini dağların kovuklarına, mağaralara, çalıların arasına ve sarp yerlere attılar. Beyt (Arapça) :

«Mızrağın ışığı ona yetişmişken o uzaklaşıyordu. Kılıcın parıltısı onu isterken o kaçıyordu.»

Osmanoğlu, onun gücünü görüp, saldırısının acısını tadınca cüret ve cesaretini dizginledi. Gurur sarhoşluğundan ve kibir sevdasından ayıkıp kendine geldi. Savaşıp vuruşmaktan vazgeçti. Savaş meydanına girişiyle yenileceğinin bir olacağını anladı.

Daha önce kararlaştırılmış olan yerden uzaklaşarak verdiği sözü tutmadı. Onun üzerine Sultan başka bir menzili hedefledi. Sağlam bir sığınak olarak gördüğü yakındaki dağlık bir bölgede konakladı. Kaplanın ağzına ve timsahın damağına çekinmeden gidebilen, yüzünü askerden ve yönünü kılıçtan çevirmeyen yiğitlerden ve erlerden oluşan bir birliği hisara *(herbend)* gönderdi. Şiir (Arapça) :

«Onlara isabet eden sadece kesin kılıçlardır. Onları eğlendiren sadece savaş çığlıklarıdır.»

Hisarda bulunan bir birlik savaşmak için dışarı çıkınca korkunç bir savaş başladı. Vurup kırma haddini aştı. Kılıç ve mızraklar birbirine girdi. Beyt (Arapça) :

«Kara denize, gündüz geceye ve gök demire döndü.»

Bir kere daha Sultan'ın bayrağı zaferle dalgalandı. Fetih ve zafer işaretleri cihan fâtihinin tarafında göründü. *«Biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır»* ([479]) nidası, güçlü devletin taraftarlarının kulağında çınladı. Şiir (Arapça) :

«Fetih, göklerin kapılarını onun yüzüne açtı. Yer ona hil'atler giydirdi.»

[407] Düşmanlar ezilmiş ve burunları sürtülmüş olarak siperlere kaçıyorlar, kaplumbağa gibi başlarını hüsran ve şanssızlık kabuğuna çekiyorlardı. Bu şekilde üç gün süreyle siperlerden dışarı çıkarak savaşı devam ettirdiler. *«Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir»* ([480]) ışığı, Sultan'ın muzaffer bayrakları üzerine düşmeye, *«Onlar şüphesiz yardım görecekler dir»* ([481]) tuğrası onun menşur'unun önsözüne çiziliyordu.

Sıradan, seçkin bütün insanlar sonunda, o yarışta kupanın Sultan'a ait olduğunu anladılar. Kendi kendilerine «Eğer Osmanoğlu dağa çıkıp yarık ve kovuklara saklanmasaydı, oradaki kayaları canına siper etmeseydi, askeri ve hayvanlarıyla birlikte belâ seline yakalanıp kaza ve felâket tuzağına tutulacaktı» dediler. Şiir (Arapça) :

«Prangaya ve zincire vurarak zindana getirdiler. Oranın bekçi ve gardiyanları Allah'ın adını unutmuş kimselerdi.»

Sultan, Osmanoğlu'nun dağın yamacına sıkıca yerleştiğini, granit taşının içine ateş gibi girdiğini, namusunu ve şerefini kaybetmemek için gayret ve çabada bulunmadığını, o zor durumun onun sinirlerini harekete geçirmediğini, o küçülme ve alçalmaya râzı olup, sığındığı yerden çıkmadığını görünce, o ulaşılması güç yerin giriş ve çıkışlarını gözetlemelerini, iniş ve tırmanış yerlerini kontrol altında tutulmalarını buyurdu.

O mağaranın girişini çıkışını bilen, enini boyunu ölçmüş olan kimseler, mağaranın bir yanının açık olduğunu, ortada geniş bir yerin ve ferah bir yolun bulunduğunu, askerlerin, atların ve katırların büyük kümeler halinde oradan çıkabileceklerini arz ettiı.

Bunun üzerine Sultan derhal oradan kalkıp mağaranın çıkış yerine doğru hareket etti. Bir süre yol alınca, Osmanoğlu'nun kaçmayı ganimet bildiğini, yükünü firar atına yükleyerek hezimet yolunu tuttuğunu haber verdiler. Beyt (Arapça) :

---

(479) Kur'an-ı Kerim, 48/1.
(480) Kur'an-ı Kerim, 37/173.
(481) Kur'an-ı Kerim, 37/172.

«Eğer öldürmüyorsan, kılıçla ne yapıyorsun? Bari ondan ayağına halhal yap.»

Sultan, uzun bir yol katettiği ve ülkesinden uzak kaldığı için acele olarak atının yönünü geriye çevirdi. [408] Askerlerinden bir birliği Emir Ahmed'in üzerine gönderdi. O, o durumu öğrenince yükünü, ağırlığını, mallarını ve hayvanlarını bırakarak Amasya'nın yolunu tuttu. Kendisini kaleye attı. Eski, yeni neyi varsa kaybetti. Onun peşine düşmüş olan Sultan'ın birliği bol miktarda ganimet ve mal elde ederek geri döndü.

Sultan, büyük bir zafer ve başarılı bir fetih kazanmış olarak dinlendirici yeşil bir alanda konakladı. O sırada Ulus'un reisleri ve Moğol'un ileri gelenleri Sultan'ı huzuruna gelerek, «Allah'ın inayetiyle fetih ve başarı sizin bayraklarınızın arkadaşı olmuş, zafer yıldızı gâib ufkundan doğmuş, kötü niyetli düşmanın yıldızı azap ve sıkıntı batısında batmıştır. O halde, devletinizin iyiliği ve saltanatının selameti bakımından sizin kutlu nefsinize zahmet vererek, Osmanoğlu'nun ülkesinde tuzaklar kurmamız, ona âit kale ve şehirlere saldırmamız, atlarını ve hayvanlarına el koymamız, bütün imar edilmiş yerlerini yıkıp harap etmemiz, mahsüllerinden *(mahsulat)* ve mallarından *(irtifaat)* askerler için servet ve erzak temin etmemiz yerinde bir iş olur. Böyle yaparsak, sizin insanlar üzerindeki nüfusunuz ve etkiniz artar. Dostun ve düşmanın gözünde güçlü ve sözü dinlenir biri olursunuz» dediler.

Sultan, bu teklifi kabul ederek harekete geçti. Şiir (Arapça) :

«Sel gibi, gece gibi, hatta boşalan damlalar gibi olan bir ordu, çoşkun bir denizin dalgalarıyla kucaklaştı.

Aşk ve sevgi kucaklamasında olduğu gibi yanıp tutuşan her yanıyla mızraklar kucaklaştı.»

İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar vilayetlerine gilrdi. Muzaffer ordu, o bölgenin girişini çıkışını kontrol altına aldı. Oraların taşını, toprağını, ağacını, bitkisini kuru çöp ve çürük kemik gibi ufaladı. 40 gün durmadan yağmada bulundular. Evlerin temellerini söküp binaları yere indirdiler. Kaleleri fethedip bol miktarda ganimet ele geçirdiler.

Diğer taraftan Osmanoğlu şansızlık dizinin üzerine çökmüş, başını mihnet ve sıkıntı kumuna gömmüştü. Kendisini göstermeye mecali yoktu. Âcizliği tedbirli olma, korkaklığı da ihtiyatlı olma sayıyordu. Beyt (Arapça) :

«Allah, namerdin tarafını terk etti. Çünkü o cesaret gösterirse öleceğini sanıyor.»

[409] SULTAN'IN KAYSERİ'YE GELMESİ, EĞLENCE VE İŞRETE OTURMASI, O SIRADA ŞEHZADELERİN ÖLÜM HABERİNİN ULAŞMASI

O mesele kapanıp, o hengâme sona erince Sultan, ilahî himayenin altında ve Rabbanî inayetin gölgesinde, Şiir (Arapça) :

«Sıkıntıdan rahata, üzüntüden sevince, fakirlikten zenginliğe kavuştu.»

Kayseri'ye geldi. Saadet koltuğuna ve mutluluk tahtına gönül rahatlığıyla oturdu. Savaş yangınından çıkıp eğlence sofrasına geldi. Mücadele elbisesini, istirahat elbisesiyle değişti. Şiir :

«Kahredici oku peş peşe sıralanınca savaş alanında kellelerden ayağını basacak yer bulamazsın.

Onun lütuf gözü bir an açılırsa, dünya bahçelerinde meyvesiz bir ağacı rastlayamazsın.» ([482])

Din ve millet işlerini tamamladıktan, ülke ve saltanat meselelerini hallettikten, padişahlık şartlarını yerine getirdikten, idareciliğin gereklerini yaptıktan sonra eğlence sofrasını yaydı. Utanma perdesini kaldırıp güzel kızlarla yakınlık kurdu. Üzüm suyuyla dost oldu. Kalp sayfasından efkar ve üzüntüyü silmeye, şarabın etkisiyle beyin alanından nefsanî sıkıntıların tortusunu temizlemeye başladı. Ruhu ferahlatan bâdeyi, gümüş tenli sâkilerin elinden içti. Gönle ferahlık veren nağmeleri ayyüzlülerin dilinden dinledi ve şöyle dedi : Şiir (Arapça) :

«Eğer kalbinin ışığı sönerse, onun beş faydalı şey yeniden aydınlatır.

Sen yalnız o beş şeye güven. Çünkü onlar insan mutluluğunun sağlam direkleridir.Bunlar :

Şarap, güzel koku, ayyüzlü saki, gönül okşayan şarkı ve vefalı sevgilidir.»

Eli kıvrak çalgıcılar ölçülü hareketlerle ve güzel şarkılarla gam yolunu tıkıyorlar, [410] neş'e veren bir havayla mutluluk perdesini göz önüne seriyorlardı. Saki'nin ceylanı andıran gözü, kirpiğinin okuyla bakanları avlıyor, yarı mest gamzesi, kendi yöntemiyle cana tuzak kuruyor, tatlı ve lâl renkli dudağını kıskandığından kadehin ciğeri kan ile doluyor, misk kokan siyah zülfü, reyhanı küçük düşürüyordu. Şiir (Arapça) :

«Saçlarını andıran karanlık bir gecede bana rengi yanağınınki gibi olan şarap sundu.

---

(482) Firdevsî'nin Şehnâmesinden.

Onun yüzünün parlaklığı ve şarabın verdiği neş'e, karanlık gecemi gündüze çevirdi.»

Güzellerin yüzüne bakma zevki, kalplerdeki neş'e ve sevinci harekete geçiriyor, şarap kadehlerinin verdiği hazzı geride bırakıyordu. Sabah içilen şarap ise, kalplerdeki, hüzün ve keder pasını siliyordu. Beyt (Arapça) :

«Onun sözleri ve nasihatleri değil, güzel yüzü aklıma başıma getirdi.»

Meclisin mezesi, şeker dudaklı ve fıstık ağızlıların tebessümünden, zevki ise, gümüş tenlilerin endamı ve boyundandı. Şiir (Arapça) :

«Mızrap gibi esnek ve zarif kızlar, aklı baştan alıyorlar.
Yüzlerinden ışık saçıp ruhlara ve kalplere ferahlık veriyorlar.»

O zevk ve eğlence, huzur ve rahat sırasında, eğer bir yıl arzu fidanından bir gün açtırsa, onun yanına yüz sivri diken yerleştiren, eğer bir gün neş'e meclisinde bir yudum şarap tattırsa, onun hemen ardından binlerce başağrısı ve sıkıntı veren, her sıcaklığa bir soğukluk, her kadehe bir dert koyan zamanın eski bir âdeti ve gece-gündüzün alışılmış kuralı olduğu üzere, ansızın Sultan'ın içkisinin kadehine çer çöp karıştırdı. O neş'e meclisine mutsuzluk tozu attı. Devlet burcundan iki yıldızın düştüğü ve saadet kutusundan iki kıymetli mücevherin toprağa karıştığı, yâni büyük şehzâdelerin *-Allah onların ruhuna cennet bahçelerinde yer versin-* vefat haberi geldi.

[411] Bu musibetin gamından, ağıt, sürahinin boğazında düğümlendi. Bu felâketin hüznünden, kaderin gülüşü, damağında kaldı. Çeng'in neşesi kaçtı, def'in yüzü karardı. O ikbal bahçesinin güllerinin solması, o büyüklük göğünün yıldızının düşüşü, Sultan'ın aydınlık kalbine ve temiz tabiatına elem ve üzüntünün girmesine sebep oldu. O gözbebeklerinin vefatı, o gençlerin ölümü, onun kutlu vücuduna büyük bir gam ve keder saldı. Gözyaşı incileri, göz sedeflerinden yuvarlanmaya başladı. Göğsünün derinliklerinden yakıcı ahlar çekerek şöyle söyledi : Şiir (Arapça) :

«Saçın siyah, kalbin temiz değil mi? Acaba yazdığım şiirlerin sebebi sen değil misin?

Acaba gözyaşlarımı sana şarap olarak sunsam, sen ondan zevk alabilir misin?

Ey sevgili sen beni çok ağlattın. Her zaman gözü yaşlı bıraktın.

Ancak ben acılarımın pek azını sana belli ettim. Çoğunu senden saklamaya çalıştım.»

Devlet erkânı beyaz elbiselerini yırttılar. Huzurun ileri gelenleri *(a'yân-ı hazret)* gece gibi siyah giyinerek şöyle dediler: Şiir:

«Ey varlık bahçesinin goncası, ey yaratığın gözü ve lâmbası,

Ey göz bahçesinin nergisi, sen dünyadan ayrıldın, dünya seni görmedi.

Ne yazık ki, o gül çemenden gitti. O lâle kurudu ve o yasemin soldu.

Ey lâle başındaki külahı at! Ey kuş öt ve kanatlarını aç!

Ey gonca, güzellik elbiseni yırt! Çünkü o taze nergis toprağa düştü.»

Yaşamanın gayesi, kalbin meyvesi, ciğerin köşesi ve gözbebeği olan oğullarının başına gelen felâket, hiç şüphe yok ki, musibetlerin en fecisi, felâketlerin en korkuncu, kazaların en kötüsü ve acıların en şiddetlisidir. Hangi olay, bütün bilginlerin görüş birliğiyle ikinci ömür, veya hayatın meyvesi dedikleri, isim, soy, sop ve neslin devamının şartı olan, gerçek bir halefin ve salih bir evladın ölümünden daha çok iç yakıcı ve ıstırap verici olabilir? Bu sözün delili ve bu iddianın doğrulayıcısı Peygamber'in şu hadisidir: *«Salih evlad, cennet kokularından bir kokudur»* Ve bilge kişiler de «Oğlu ölen bir kimseye, hüzün ve elem ilaç olur» demişler. [412] Fakat Yüce Allah'ın fazileti ve onun inayetinin güzelliğiyle o ağacın yemyeşil dalı ve o meyvenin genç ağacı *-Dünya durdukça dursun ve ebediyen terü taze kalsın-* şeref toprağında ve saadet tarlasında dikili olduğunu, bütün alemin, kulluk gölgesinin ve himaye köşesinin uğuruyla emniyet ve mutluluk içinde bulunduğunu, neslinin üzüntü ve şikâyet tarlasında değil, *«Kökü sağlam, dalları göğe doğru olan»* ([483]) bahçede kök salıp geliştiğini, ümitsizliğe ve karamsarlığa değil, ümide ve hayata sarılması gerektiğini düşündü. Yüce Allah'ın faziletiyle ve O'nun inayetiyle o kökten yeni bir filiz süreceğini, o fidandan tomurcuklar açacağını, o gökten yeni bir ayın doğacağının uzak bir ihtimal olmadığını anladı. *«Şüphesiz bunlar Allah'a kolaydır.»* ([484]) Beyt (Arapça):

«Bu hil'alin büyümesi ve yükselmesi için çok dua ettim. Fakat ölüm onu çabuk aldı.

Onun gidişiyle güneşin ve yıldızların ışıkları da görünmez oldular.»

Bu felâketin ortaya çıkmasından, bu musibetin başına gelmesinden önce Sultan, gördüğü korkulu rüyalardan çıkardığı ipuçlarıyla daha önce o kazanın olacağını anlamıştı. Mevlâna Paşa *-Allah sırrını kutsasın-* o felâketin geleceğini üstü kapalı olarak Sultan'a bildirmişti. *«Göklerin ve yerin hükümranlığı elbette Allah'ındır; dirilten ve öldüren O'dur.*

---

(483) Kur'an-ı Kerim, 14/24.

(484) Kur'an-ı Kerim, 22/70.

Allah'tan başka dost ve yardımcımız yoktur.» (485) Aradan bir süre geçince Sultan, eskiden olduğu gibi emir vermeye, yasaklamaya, ülkenin ve milletin işlerinin düğümlerini bağlayıp çözmeye başladı. Zamanın doğurduğu meseleler, günlerin ortaya koyduğu zorluklar, o acının şiddetini ve o felâketin ağırlığını onun kalbinin alanından temizledi. O musibetin tozunu, göğüs kafesinden sildi. Eski acıları unutturacak yeni olaylar oldu ve kazalar birbirini kovaladı. Sultan, Kayseri'den Sivas'a geldi.

Oraya gelişinin üzerinden birkaç gün geçince soğuk askeri, dünya alanına saldırıp, zemheri oku, yaydan fırlayıp insan vücuduna saplanmaya başlayınca Sultan, mübarek aklıyla şunları düşündü: «Şimdi kış. Soğuklar her tarafta hüküm sürmekte. Çevremizde yaşayan milletler, askerimizin saldırısından kendilerini emniyette hissediyorlardır. Eğer harekete geçip Amasya'ya âni bir saldırı düzenlersek, Allahın izniyle kaleyi ele geçiririz. [413] O şekilde gücümüz artar. Çünkü oranın tarafımızdan fethedildiği haberi her yere yayılınca heybetimiz dosta düşmana malum olur.» Bu düsüncesini gerçekleştirmek için harekete geçti. Askerin toplanması, savaş araç ve gereçlerinin temini için emir verdi.

O sırada, Emir Ahmed ile evlilik yolu ile akrabalık kurmuş olan Şeyh Necib, elçilik göreviyle Sultan'ın huzuruna geldi. İki tarafın arasını bulmak için çaba harcadı. Soğukluğu giderip sıcak ilişkiler kurmaya çalıştı. «Emir Ahmed, insanların ümit kapısı olan huzurunuza gelip sizinle dostluk ve kardeşlik bağları kurmayı düşünüyor ve sizinle evlilik akrabalığı teşkil etmeyi içinden geçiriyor. O, kızlarından bir tazeyi sizin nikahınıza vermek istemektedir. Eğer bu konuda rızanız olursa ve kabul yönünde görüş bildirirseniz, bu, işlerin yoluna girmesine, seçkin ve sıradan kişilerin durumlarının düzelmesine sebep olur. Bu plân gerçekleşir, bu akit yapılırsa, hiç şüphesiz Emir Ahmed, bu yakınlaşma ve akrabalığı göz önünde bulundurarak Osmanoğlu ile yaptığı anlaşmayı bozacak ve ondan uzaklaşacak, güçlü devletinizin ipine sarılacaktır. O zaman sizin verdiğiniz kararlara hiç düşünmeden uyacaktır» dedi.

Henüz bu konuşma bitmeden bir haberci *(kâsıd)* gelerek, «İsfendiyar Çelebi'nin (486) nâibi, elçilik göreviyle beraberinde kıymetli ve nefis hediyelerle huzurunuza geliyordu. Amasya'ya varınca Emir Ahmed onu tutuklayarak, hediyelerine, silahlarına, adamlarına, binek hayvanlarına ve paralarına el koydu. Sonra ayağına ve kollarına zincir vurarak hapishanenin mahzenine attı. Onu yakında Osmanoğlu'na gönderecek» dedi.

---

(485) Kur'an-ı Kerim.
(486) Bu konuda bk. Y. Yücel, TAD II/3-4 (1965) s. 157 vd.

SULTAN'IN AMASYA'YA HAREKETİ, ŞEHRİ ALMASI, EMİR AHMED'İN KAVMİNİ VE KABİLESİNİ TUTUKLAMASI

Elçinin tutuklanması haberini alınca Sultan'ın Amasya'ya yürüme isteği daha da arttı. Devletin emirlerini ve huzurun büyüklerini çağırarak o konuda onlarla görüş alış-verişinde bulundu. O sırada Mevlâna Paşa, Sultan'a dönerek, «Şöyle bir rüya gördüm: Bir yere gidiyordum. Açık bir kapıya rastladım. İçeri girdim ve mescidin kapısının önüne oturdum. Önüme bir tabak Amasya yoğurdu getirdiler. Aldım, yere çaldım. Yoğurt etrafa saçıldı» dedi.

[414] Sultan'ın, onun rüyasını yorumlayıp, onda verilen işaretleri alınca oraya gitme azmi daha da kuvvetlendi. Hareket etmeyi lüzumlu görerek, nâiblerine, «Bu konuda sizin fikriniz nedir?» diye sordu. Onun düşüncesi akıl üzerine bina edilmiş olduğu için, hepsi Sultan'ın basiretinin mükemmelliğine ve zihin gücünün parlaklığına övgü yağdırarak şöyle dediler: Şiir:

«Dünya işleri hakkında verdiğin emir, aklın itirazından ve yanlışlıktan tamamen arınmıştır.

Senin azmin feleğin özüne işlemiş, yumuşak huyluluğun yerin tabiatına sinmiş.»

Sultan, mancınık, arrade, sapan, merdiven vb. kale fetih aletleri temin ederek Amasya'ya yöneldi. Tokat'tan gece geçti. Güneş meşalesi, ışığını doğu ufkunun çevresine saçıp, şafağın nefesi yıldızların lâmbasını söndürünce, muzaffer ordu azgın bir sel ve dalgalı bir deniz gibi Amasya'nın üzerine döküldü. Askerler şehrin etrafını sararak savaşa tutuştu. Bir kısım asker ok yağmuruyla kalenin şerefelerindeki okçuları oradan uzaklaştırırken, bir kısmı da kazma ve keserle sur'un duvarlarında yarıklar açtılar. Kale kapılarını kırarak şehre girdiler.

Sultan, Mevlâna Paşa'nın söylediği gibi anahtarını getirdikleri bir kapıdan içeri girdi. Mescidin kapısının önünde durdu. Onun önüne koydukları ilk yiyecek yoğurttu.

Velhasıl şehir ele geçti. Emir Ahmed birkaç adamıyla iç kalede (kule) kaldı. Oranın sağlamlığına sığındı. Sultan, onun kavminin, kabilesinin, aşiretinin, kızlarının, taraftarlarının ve eşyasının tamamına el koydu. Kıyıya köşeye kaçmış olan bir kısım asker de o durumu görünce bâzıları isteyerek, bâzıları da gönülsüz olarak boyunlarına itaat halkasını taktılar ve kulluk görevini yerine getirdiler. Şiir:

«Eğer yıldızlar senin emrine karşı gelirse, gök onları esir alarak sana getirir.»

O yıl içinde bütün meliklere iftihar vesilesi olacak, bütün Sultanların tarihini süsleyecek, [415] geçmiş devirlerde hiçbir devlet sahibinin onun gibisini tatmadığı övünülecek iki fetih ve eşine nâdir rastlanır iki zafer Sultan'a kısmet oldu. Bu zaferlerden birisi; Osmanoğlu ile yapılan savaşta elde edileni idi. Osmanoğlu'nun askerlerinin kalabalık oluşuna, gücünün fazlalığına, bölgenin emirlerinin ve kale komutanlarının desteğini sağlamış olmasına rağmen, Sultan'ın, Karmanoğlu ile Süleyman Paşa'nın bütün ordularının desteğini alması halinde bile yine onun gücüne erişemeyeceği bir orduyla ve İlahî destek sayesinde o güçlü düşmana gâlip geldi. Sultan'ın o yıl kazandığı diğer başarı da Amasya'ya yürüyüp orayı fethetmesi, Emir Ahmed'i iç kalede *(kule)* kuşatması, onun kabilesini, aşiretini esir alıp, mallarına, paralarına, mücevherlerine, adamlarına ve cariyelerine define ve zahirelerine el koyup sâhip olmasıydı.

Sultan şehri ve vilayeti ele geçirdikten sonra iç kaleyi *(kule)* kuşatma altında tuttu ve bir süre orada ikâmet etti.

O sırada Osmanoğlu, Kastamonu'da bulunyordu. Onun bulunduğu mesafenin yakın, gücünün ve asker sayısının fazla oluşu dolayısıyla Emir Ahmed ile Taceddinoğlu sık sık ona (Osmanoğlu'na) haberciler göndererek, onun beynine boş hevesler üflüyorlar, kibir ve gururunu okşayarak onu Sultan'a karşı harekete geçirmeye çalışıyorlardı. «Sultan'ın ordusunun büyük bir kısmı dağılmış. Yanında bulunanlar da erzak azlığından güçsüz düşmüşler» diyor, bu tür asılsız sözler ve iftiralarla onu Sultan'ın üzerine yürümesi için tahrik ediyorlar, böylece onu bela okuna hedef ve ejderhaların ağzına lokma yapmak istiyorlardı. Fakat buna rağmen gâib meleği, onun akıl kulağına şunları söylüyordu : Şiir (Arapça) :

«Bu tür boş arzular seni git gide ölüme daha da yaklaştırıyor.»

Rüyada veya uyanıkken gördüğü şeylerden akıllı kimseler ders alırlar.»

Osmanoğlu, kısa bir süre önce Sultan'dan ağır bir darbe yediğinden ve onunla savaştan büyük bir yenilgi aldığından ona saldıracak cesareti kendinde bulamıyordu. Dağa karşı savaşmanın ve denizi yenmeye çalışmanın kelleden ve candan olmaktan başka sonuç vermeyeceğini gayet iyi biliyordu. Şiir :

[*416*] *«Senin hükmünün en basiti bile, etkili bir yolla zorla feleğin başından külahını alır.*

Heybetin dünyayı öyle sarmış ki, orada sana düşmanlıktan bahsetmek çok zordur.»

Sultan'ın haşmetinin ve büyüklüğünün ünü, dönen gökkubbeyi aştı. Onun kuvvet ve kudretinin sesi, dünyanın meskun bölgelerinin her ya-

nında duyuldu. Ülkelerin aslanlarının ve ünlü silahşörlerinin onun karşısında ciğerleri kebap oldu. Herkes, tevazu ve boyun eğme yolunu tutup kurtuluş yolunu seçerek yönlerini bütün insanların sığınağı olan Sultan'ın huzuruna çevirdiler. Onun gök yüksekliğindeki eşiğinin toprağına dudaklarını ve alınlarını değdirerek şöyle dediler : Şiir (Arapça) :

«Yüzyıllar boyunca kimse senin gibisini görmedi. Yaptıkların kitaplarda ve sözlerde anlatılmakta.

Savaşa çeminmeden kendini atarsın. Mızrağı senden iyi kullanan yok. Doğruluğun ve yiğitliğinde dillere düşmüşsün.

Girdiğin savaş alanını düşman cesediyle doldurur, gökyüzüne toz bulutu çıkarırsın.

Herkese bağışta bulunur, kimseye eziyet etmezsin. İçin ve dışın şarap kadehi gibi saf ve berrak.

Cömertliğin ve kereminin sonu ve sınırı yok. Bağışından yararlanan kimse artık fakirlik yüzü görmez.

Sen iyi huylu ve adilsin. Sözler, adaletini anlatmaya yetmez. Rahmet bulutları gibi iyilik saçarsın.»

Sultan, güzel bir fetih ve dillere destan bir zaferle Tokat'a geldi. Orası hoş bir yer ve gönül rahatlatıcı bir makam idi. Bahçeleri güzel, havası ılık, günler, kışın sona erdiği, bahar mevsiminin bağladığı zamana rastladığı için her düzlük bir cennet, her dikenlik yer gülbahçesi olmuştu. Bu konuda şöyle demişler : Şiir (Arapça) :

«Mevsim güzel bahara gelince, aydınlık ve güzel günler yaşarsın.

Bahar havasını teneffüs ettiğini zaman bu misk mi reyhan mı diye kendi kendine sorarsın.»

[417] Sultan, savaş tozunu üzüm suyuyla silmek, eğlence sofrasını, padişahlık büyüklüğüyle aydınlatmak, savaş araç ve gereçlerini bırakarak danışıp konuşma yolunu tutmak istedi. Yarış noktasından barış meclisine yürüdü. Hayat fidanını kadeh suyuyla suladı. Gönül goncasını şarap kokusunun nesimiyle açtırdı. Canını, ruhu besleyen kadehin verdiği zevkle rahatlatıp sabahtan akşama kadar aynı işe devam etti. Şiir (Arapça) :

«Yetimin kalbinden daha yanık, aşığın kalbinden daha perişan olan kalpleri,

Şarap rahatlatarak, hüzün ve kederlerden arındırır.»

Peşpeşe sunulan kâseler aklın köstegini, sevgililerin vücudundan alıyor, onların nefislerine mutluluk hil'atleri giydiriyordu. Neş'e ve mutluluk

ışıkları, kadehin doğusunda görünüyor, can tavusu pes ve bam sesleri arasında canlanıyordu. Ayyüzlülerin nağmesiyle ne kederin duracak gücü, ne de şarap dağıtıcıların yüzlerinin güzelliğinden üzüntüye yer kalıyordu. Peri çehreli sâkiler ayakta dönmekte, âşıkları coşturan tatlı dilli şarkıcılar ruhlara ferahlık ve kalplere huzur vermekteydiler. Şiir (Arapça) :

«Kötürüm biri, verilen şarabı yudumladıktan sonra ayaklanıp yümeye başladı. Eğer bir kör de ondan üç kadeh içse hemen gözleri açılır.

Konuşmayana veya kekeleyene her gün bir kadeh şarap verseler, kısa bir süre sonra konuşmaya başlar.»

Sultan, çemenin en güzel yerinde ve o meclisin baş köşesinde yıldızların yanındaki güneş, gezegenlerin arasındaki Jüpiter yıldızı gibiydi. Orada bulunanlara cömertlik ve bağış ışıkları saçıyor, yağmuru eksilmeyen bir bulut ve incisi çok olan bir deniz gibi büyük küçük herkesi memnun ediyordu. Şifa veren kadehlerden yudumlayıp, kırık kalpleri cömertlik mumyası ile bağlıyor, kapalı kapıları bilgi ve cömertlik anahtarıyla açıyor ve şöyle diyordu : Şiir (Arapça) :

«Büyük küçük herkes her işte onun önderliğini tanıdı.

Suçluya en sert cezayı verdiği gibi bazılarını da cömertçe ödüllendirir.»

İstirahat edip yorgunluğunu attıktan sonra oradan hareket edip Fenariye sahrasına vardı. [418] Tâceddinoğulları'na (evlad-ı Taceddin) âit olan o bölgeyi ele geçirdi. Oranın saldırıdan korunması için de hemen bir kale inşa etmeye başladı.

Taceddinoğulları, orayı geri almak için Osmanoğlu'na sığındılar. Ondan yardım istediler. Etraftan adam toplayıp ordu kurmaya çalıştılar. Bunun için büyük bir çaba harcadılarsa da hiçbir zaman amaçlarına ulaşamadılar ve hevesleri kursaklarında kaldı.

Sultan ise, orduyu onların üzerine göndererek onları yendi ve herbirini bir yere dağıttı. Onları sığındıkları suda boğdu.

Onlar, o olayların sıkıntılarından, o kazaların harbelerinden şaşkın ve sersem bir hal aldılar. Bir daha kendilerini ortaya çıkarıp göstermeye mecalleri kalmadı.

Kale tamamlanınca heyecan yatışıp taşkınlık maddesi kesildi. Tâceddinoğulları kaçıp dağların kovuklarına, kayaların yarıklarına ve mağaraların içlerine sığındılar. Böylece âfet ve felâketlerin önünden çekilmiş oldular.

Bahar mevsimi iyice kendini gösterince Ulus emirleri ve Tatar tuşimalleri akın akın Sultan'ın huzuruna gelerek, «Doğrusu odur ki, Osmanoğlu'nun ülkesine girip yağma ve talanda, yakıp yıkmada bulunalım. Kalelerinin ve şehirlerinin çoğunu ele geçirelim. Mahsüllerine ve mallarına *(mahsulat ve müteveccihat)* el koyalım. Eğer olaylar istediğimiz şekilde gelişirse, onlar zayıflarken sizin gücünüz ve kuvvetiniz artar. Elde edeceğimiz gâlibiyetin ve yapacağımız istilanın haberi ülkelerin her tarafına duyulur. Namımız ve namusumuz kalıcı olur» diye arz ettiler.

Büyük emirler *(umera-yı kibar)* ve ünlü vezirler *(vuzera-yı namdâr)* bu düşünceyi doğru bulmadılar, bu sözü beğenmediler ve «Amasya'nın durumu belli değil. Oradaki kuşatmada büyük bir gevşeklik var. Doğrusu odur ki, bütün gücümüzü oraya verip oranın alınması için çaba harcayalım. Asıl hedefimiz ve hesap defterimizin başında bulunan o yer, ülkemize katılırsa o zaman büyük bir güç ve sebatla yüzümüzü Osmanoğlu'na çevirir, kendimizi sıkıp zorlamadan o meseleyi halletmeye çalışırız» dediler.

Sultan o görüşü benimsedi ve o düşünceyi gerçekleştirmek için çaba harcadı. Çünkü o yıl Emir Ahmed, Amasya kalesini Osmanoğlu'na teslim etmiş, o vilâyeti eklentileri ve halkıyla birlikte ona vermişti. O kalenin girişini çıkışını, inişini, tırmanış yerini, zayıf ve sağlam yerlerini bilen Emir Ahmed'in yanından kaçmış olan bâzı kimseler ile [419] Osmanlıların yanından yeni gelmiş ve o işten haberi olmayan daha bâzılarını da Amasya seferine dahil ettiler.

Sonra Sultan, o fırsatı değerlendirmek için yönünü Amasya tarafına çevirdi ve Merzifon sahrasında konakladı. Askerin öncülerinden ve ordunun ileri gelenlerinden bir birliği Amasya'yı kuşatması için önden gönderdi ve Maden kalesinin onarılmasını emretti. Oranın yönetimini *(zeâmet)* Bayezid oğlu Murad Beğ'e teslim etti.

Aradan bir süre geçip kalenin kuşatması uzayınca kale halkı darlık ve sıkıntıyla imtihan olmaya başladı. Şaşkınlık ve korku onları istilâ etti. Sultan'ın kendisi de oraya yöneldi. Amasya'ya vardığında durumu öğrenmek isteyince, kale halkı suyu Sultan'ın sarayından almakta olduklarını, eğer oraya giden suyun yolu kapatılırsa, onların kılıç ve kefen ([487]) göstermekten, ağlayıp inlemekten başka çareleri kalmaz.» dediler.

Onun üzerine Sultan, suyu kesmek için çaba harcadı. Su yolunu kuşatıp yıkmaya çalıştı. Sabah olunca dağlara kafa tutan, havada at koşturabilen savaşçı yiğitlerden ve ünlü kahramanlardan birkaçını, kar-

---

(487) Eskiden teslim olmak isteyenler ellerinde bir kılıç ve bir kefenle ortaya çıkarlardı.

talın üzerinden geçmeyi göze alamadığı, akbabaların zirvesine uçarak ulaşamadığı yükseklikte bulunan saraya gönderdi. Onlar oraya rüzgârın fezaya, ateşin havaya saldırdığı gibi saldırdılar. Azgın bir sel ve çıkan bir şimşek gibi inerlerken, diğer askerler de kara bir bulut gibi kalenin çevresini sardılar ve her taraftan savaşa başladılar. Harp çemberi tamamlanıp vurup kırma meşalesi yanınca yukarıdan aşağıya ok ve taş yağmaya, ruh kuşları beden burçlarından ayrılmaya başladı. Haya sayfasına ecel çizgisi çekildi. Osmanlıların birçoğu katledildi.

O savaşın bitiminden sonra Tâceddinoğlu (evlâd-ı Tâceddin) bir yandan Sultan'a karşı barış yolunu tutmuş gibi görünürken, öte yandan da gizli olarak, Sultan'ın Amasya'da kalışının uzamasını, erzakının azalmasını ve askerinin dağılmasını Osmanoğlu'na bildiriyor, onu Sultan'a karşı kışkırtıyordu. Sonunda türlü hile ve düzenle onu harekete geçirdiler. Büyük bir ordu ve kalabalık bir askerle Merzifon bölgesine indi.

SULTAN'IN OSMANOĞLU İLE SAVAŞA ÇIKMASI, ONUN O DURUMDAN HABERDAR OLMASI VE ÜLKESİNE KAÇMASI

Bu haber Sultan'a ulaşınca hazırlığa başladı. Dağılmış olan askerlerin ve birliklerin toplanması için emir verdi. [420] Onların savaş için bir araya gelmelerini istedi. Orada uzun süre kaldığından dolayı askerin çoğu geçimlerini sağlamak için etrafa dağılmıştı. Aniden gelecek bir düşmana yanında bulunan az miktarda askerle karşı koymanın mümkün olamayacağını, kısa zamanda asker toplamının zorluğunu, kale halkının ve çevrede bulunan insanların kendisine muhalif olduklarını, o tehlikenin içine gözü kapalı olarak atılmanın akıl yolundan uzak olduğunu, ihtiyat ve tedbiri elden bırakmamak gerektiğini düşündü. Temkinli ve ihtiyatı davranarak Amasya'dan Turhal'a gitti. Şiir (Arapça) :

«Düşmanla karşılaşmadan önce onun aklından geçenleri ve ne yapmak istediğini öğrendi.

Hangi türden olursa olsun bir zorlukla karşılaşırsa, zekâsı ve tecrübesiyle onun üstesinden gelir.»

Sultan, Tokat'a varınca Amasya'nın nahiyelerinde bulunan kalelerde oturanların bâzılarının yerlerini terk ettikleri, bâzılarının da Osmanoğlu'na katılarak kaleyi ona teslim ettikleri haberini aldı.

Sultan, oradan Sivas'a geldi. Dağılan askerlerin toplanması, savaş araç ve gereçlerinin hazır edilmesi için emir verdi. Askerlerin seçkinlerinden bir bölüğü de yolları ve geçitleri Osmanlılara kapasın, kendisi yetişinceye kadar onları durdurup oyalasın diye Emir Veled ile Emir Hüseyin komutasında Tokat'a gönderdi.

Diğer taraftan Sultan'ın savaş için hazırlandığını ve kendi üzerine yürümek üzere olduğunu öğrenen Osmanoğlunun ilerleme iradesi zayıfladı. Niyet ve emel düğümü çözüldü. Bahtının karalığı yüzünden uğursuz bir yıldız gibi dönüş yolunu tutup yönünü hezimete çevirdi.

Emir Veled ise, ricalin yiğitlerinden ve askerin denenmişlerinden oluşan bir birlik ile kaza oku ve kader hükmü gibi onların peşinden gitti. O ordunun şeytanlarını ve o askerin mel'unlarını dar geçit ve sarp yerlerde yakaladı. Kılıcın keskin ağızlarını onların kanlarıyla suladı. Okların uçlarına onların kafataslarında yuva yaptı. Sonunda onlardan çok sayıda insan telef etti. Bâzılarını esaret zincirine, bâzılarını ceza ve cefa ipine dizerek, atlardan, merkeplerden, silahlardan ve mallardan aldığı çok miktarda ganimetle Turhal'a döndü.

Osmanoğlunun kaçış haberini ulaştırdıkları zaman Sultan savaş yüklerini çözdü. [421] Askerin haklarını vermek *(itlak-i mevâcib-i sipah)*, aylık ve hakedişleri ödemek *(icra-yi idrarât ve mersumât)*, rızıklarını temin etmek, ihtiyaç sahiplerini sevindirmek, hayır sofrasını yaymak, cömertlik ve bağışta bulunmak için gerekli şeyleri yaptı. Çevreden gelen askerlere *(ecnâd-i etraf)* de meskenlerine ve yurtlarına dönerek binekler ve hayvanlar yetiştirsinler, geçimlerinin temini için çalışsınlar ve saltanat bayrağı *(rayât-i humayun)* harekete geçince kendisine katılsınlar diye dönüş izni verdi.

O olayın üzerinden bir süre geçince Tâceddinoğlu'nun muhalefet etme arzusu uyandı. Fesatlık ve inadı daha da arttı. Verdiği sözü ve ettiği yeminleri unuttu. Yemin şart ederek yaptığı anlaşmayı, uygunsuz sözler ve çirkin hareketlerle bozdu. Allah'ı unutarak her iki dünyayı da kaybetti. İnkâr ve sapıklık yolunu tutarak dinini ihmal etti ve Osmanoğlu'na katıldı. İtaat elbisesini giyerek onlara boyun eğdi. Onunla birlik ve beraberlik içine girdi. Bu şekilde onun halinin çehresinde ve hayatının alnında ihanet ve kötülük damgasının izleri kaldı.

Aynı şekilde Taşanoğlu ile Bafra vâlisi de Osmanoğlu'na katıldı. Bağlılık ve kulluk sözü vererek onun teb'ası oldular.

Süleyman Paşa olayından sonra Sultan'ın dergâhına bağlanmış, türlü ihsan ve bağışlara kavuşmuş olan Kastamonu ordusundan beş yüz kadar atlı da itaat yolundan çıkarak Taşanaoğullarına bağlandı. İsyanı kulluğa tercih edip, küstahlığı iyiliğe şükretmekten üstün tuttu.

Nefislerinin kötülüğü ve tabiatlarının bozukluğu ile vasıflanmış olan askerin *(mütecende)* rezillerinden bir kısmı da o yıl hüküm süren kuraklık yüzünden kıtlık ve darlık olacağını, maaşlarını *(mevâcib)* alamayacaklarını düşünerek, Sultan'dan yüz çevirip Erzincan ve diğer vilâ-

yetlere dağıldılar. O serseriler, rızkın sebepsiz yere, cömertliğin kendiliğinden kesileceğini, bütün geçim kapılarının yüzlerine kapanacağını sandılar.

Öte yandan geniş yetkilerle donanmış, ülkenin işlerinin çekilip çevrilmesinde parmağı bulunan ve vezirlik makamına kadar yükselmiş olan Muhammed Çelebi, elçi olarak Tâceddinoğlunun yanına gidince ayrılık ve muhalefet kiriyle birlik parasının değerini düşürdü. Emanet ve diyanet ayarını, hıyanet ve kötülük tozuyla bozdu. Üzerinde bulunan padişahın haklarını hiçe saydı. Eskiden gördüğü iyilik ve insanlığı toprağa gömdü. [422] Sultan'ın canlarını bağışladığı, onun devletinin nimetiyle beslenmiş, soysuz ve şerefsiz serserilerle bir oldu. *«Bu, doğru yolda olan adaletle emreden kimse ile bir olabilir mi?»* ([488]) hükmünde belirtildiği gibi içgüdüsüne ve tabiatına uyarak onlarla anlaştı. Sultan'a düşmanlık ve muhalefet konusunda hepsini baştan çıkardı. Onların kalplerinin parasını, kalp ve sahte şeylerle süsledi. Aslında o, bunları yaparken hasta bir tabibten medet umduğunu, güvensiz bir yere sığındığını bilmiyordu. Beyt :

«Her ne kadar bir insanla büyüse de kurt yavrusu yine kurt olur.» ([489])

Çevre emirlerinin Sultan'a karşı ayaklanmaya kalkışmaları ve Osmanoğlu ile birleşmeleri gibi Sultan için kötü ve mahzurlu olayların meydana gelmesi hep bu aslı ve nesli bozuk, nankör ve dev tabiatlı adamın kışkırtma ve baştan çıkarmalarından dolayıydı. O, yalan sözler ve aslı olmayan haberlerle onların hepsini Sultan'ın aleyhine çevirdi. Onları, sapıklığın çukuruna ve rezaletin karanlığına attı. Doğru yolu ve gerçeğin tarafını onların gözüne kapadı. Onların kalplerine kin ve nefret yerleştirdi. O yüzden her yerde fitne ve karışıklık izlerine rastlandı. İşlerin düzeninde ve halkın yaşamında düzensizlik ve bozulma gözlendi.

O günlerde meydana gelen kötü kazaların ve büyük felâketlerin devletin işlerinde ve ülkenin durumunda büyük hasarlar meydana getirmesine rağmen, Yüce Allah'ın yardımıyla Sultan'ın ayağı yerinden oynamadı. O, sabır ve kararlılık dizginini elinden bırakmadı. Düşüncesinde ve iradesinde gevşeklik ve şaşkınlık belirmedi. Ayağı, metanet ve tahammül basamağı üzerinde sımsıkı durdu. Her zaman yaptığı gibi kadere boyun eğip, halkın işlerini yoluna koymak için teşekküre değer çaba harcıyor, beğenilen işler yapıyor ve *«Bize yollarımızı gösteren Allah'a niçin güvenmeyelim?* ([490]) diyordu. Şiir (Arapça) :

---

(488) Kur'an-ı Kerim, 16/76.
(489) Sa'di'nin Gülistan'ından.
(490) Kur'an-ı Kerim, 14/12.

«Her işimde Yaratan'a tevekkül ederim. Çünkü o yardım eden ve destekleyendir.

Yardım için başkasına başvurmam. Çünkü Allah bana yeter.»

Sultan'ın Allah'a tevekkül etmesinin ve güvenmesinin uğuruyla gayb âleminden kapsamlı bir yardım rüzgârı esti. Mükemmel İradenin belirtileri her taraftan kendini gösterdi. [423] O yüzden muzaffer ordudan ayrılmış, ülkenin kıyısına köşesine dağılmış olan askerlerin ileri gelenleri, süvari ve piyadelerin yiğitleri, büyük bir şevk ve istekle yüzlerini devletli Sultan'ın dergâhına çevirdiler. Hizmet edenlerin zümresine katılıp, itaat ve bağlılık şartlarını yerine getirdiler. Kısa bir süre sonra Sultan'ın işleri düzene girip durumu düzelmeye başladı. Her şey yoluna girerek karışıklıklar durdu. Her yanda rahatlık ve huzur izlerine rastlanmaya başlandı. Şiir (Arapça) :

«Her zararın içinde yine de Allah'ın bir nimeti vardır. Çekilen acılar sonradan unutulur.

Nefislerin her zaman arzularına kavuşamadıkları gibi korku ve hüzünler de her zaman insana zarar vermezler.»

Kış mevsimi bitip, gece ve gündüzün parçaları yüzünü ılımaya koyunca nehir kıyılarını yeşillikler kapladı ve dünya yaşlılığı üzerinden atıp gençleşti. Havanın ılıklığı ve rüzgârın serinliği bedenlere yeniden can verdi. Meskun yerler, dağ ve ova etekleri cennet bahçesi ve İrem bağı gibi güzelleşip gönülleri ferahlattı. Beyt (Arapça) :

«Güzel koku şişesine benzeyen şakayikler, sabahleyin ortalığı misk ve amberle dolduruyorlar.»

Moğol ve Tatar emirleri ile ileri gelenleri *(âyân)* bulundukları yerlerden çıkıp Sultan'ın huzuruna geldiler. Osmanoğlu ile savaşa girmemekten ve Amasya işine karışmamış olmaktan dolayı üzüntülerini bildirdiler. O fırsatı kaçırdıklarından ve o görevi ihmal ettiklerinden dolayı pişman oldukları söyledikten sonra, «Eğer hep birlikte Osmanoğlu'nun üzerine gidilse, onun ülkesinin kaleleri ve müstahkem yerleri ele geçirilseydi, şimdi onlardan bir eser kalmazdı» dediler.

Bu söz üzerine Sultan, «Olan oldu. Fakat şimdi de sizin söylediklerinizin gerçekleşmesi mümkün ve Allah'ın yardımı da bizim yanımızdadır. Bununla beraber sizin davranışınızı anlayamadım. Çünkü bâzınız Osmanoğluna katılarak ona yardım ve destek verdiniz. Bâzılarınız da ona oğullarını göndererek bizi ihmal ettiniz» dedi.

Onlar bu konuda türlü özürlere başvurarak, yaptıklarının, kötülükten ve Sultan'a zarar vermekten uzak olduğunu delilleriyle ispata kalktılar. İnançlarının saflığından ve kalplerinin temizliğinden dem vurdular.

[424] Sultan, doğuştan gelen iyiliği ve kalbinin temizliği yüzünden onların özürlerini kabul etti. İlgi ve sevgi göstererek, onları bağış ve ihsanlarından pay sahibi yaptı.

Aradan bir süre geçince Karamanoğlu Alaaddin elçiler ve mektuplar göndererek, Amasya davasında Sultan'a yardım ve destek vaadetti. Böylece hırsını dostluk kisvesine, kötü niyetini iyilik örtüsüne büründürmek istedi. Fakat *«Seni aldatmak isterlerse, bil ki şüphesiz Allah sana kâfidir. Seni ve inananları yardımıyla destekler»* ([491]) kur'asının onun tılsım şişesi için sert bir taş ve sağlam bir granit olduğunu, *«Başarım ancak Allah'tandır. O'na güvendim, O'na yöneliyorum»* ([492]) kutsal yerinin, onun ihanetine, hile ve tuzağına karşı sağlam bir sığınak ve muhkem bir kale olduğunu bilmiyordu. Şiir :

«Birkaç kez dostluk gösteren düşmanı akıl sahibi dost saymaz.
Yılan, bir yolunu bulup derisini atsa da yine yılandır.»

O mektuplaşmaların sonunda kalkıp Niğde'ye geldi. Nâiblerinden güvenilir birini elçi olarak gönderip anlaşmayı yenilemek, dostluk ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek için onunla konuşmak istedi ve, «Aramızdaki manevî bağlılık her ne kadar sağlam ise de onu yüz yüze gelerek ifade etmek daha iyi olur; birbirimize olan samimi duygularımızı bu şekilde ispat etmiş oluruz» dedi.

Sultan ona cevap olarak, «İçten gelen bir bağlılık dış etkilere aldırmaz. Kalbî ve ruhî ortaklık, ben ve sen kavgasını körüklemez. Çünkü ruhların saf pınarı, şüphe tozuyla bulanmadığı sürece lezzetli ve hoş olur. Kişiler arasındaki gerçek birlik, ancak aradaki yalan aynası kaldırılarak kurulabilir. Manen birleşmenin, şeklen birleşmeye ihtiyacı yoktur. Bunun aksi olarak kalplerin muhalefetine rağmen şahısların anlaşmak istemeleri soğukluk ve nefretten başka meyve vermez. Gönülsüz olarak bir araya gelmek, pişmanlık ve üzüntüden başka bir sonuç vermez. Çünkü bilginler, 'Kalben duyulan yakınlık en makbulüdür' demişlerdir. Şiir (Arabça) :

«Kalpler yiğit askerler gibidir. Ruh aleminde istediğini elde ederler.
Onlar birbirine yaklaşınca dostluk, tanışmayınca da ayrılık olur.»

[425] Yine de Karamanoğlu, Sultan'la görüşme konusunda çaba harcayıp ısrar ediyordu.

Sultan, Kayseri'ye gittiği zaman Emir Şeyh Müeyyed, Uchisar tarafında sağlam bir mevzi tutmuş, askerlerden bir birliği oranın kuşatıl-

(491) Kur'an-ı Kerim. 8/62.
(492) Kur'an-ı Kerim, 11/88.

ması için bırakmış ve kalenin girişini çıkışını tutmuştu. Orayı korumak için görevlendirilmiş olan Cüneyd'in kardeşi, karşı tarafın haşmeti ve savaşçı aslanların heybetini gözleriyle görünce korkudan titremeye başladı. Telaş ve şaşkınlık her yanını sardı. Felâketin eşiğinde olduğunu, pek yakında musibet tuzağına tutulacağını anlayınca Karamanoğlu Emir Muhammed'den yardım istedi. Kaleyi ona teslim edeceğini söyledi.

Bu haberi Sultan'a duyurdukları zaman Sultan, hiç vakit geçirmeden, sıcağı, soğuğu tadarak tecrübe kazanmış olan savaş meydanlarının aslanı Emir Şeyh Müeyyed'i, felâket günlerinde ölümü düşünmeyen, vurup kırma zamanı ecelden çekinmeyen ileri gelenler ve seçkinlerden oluşan bir birlik ile, giriş çıkışları tutsun diye kalenin önüne gönderdi.

Onu oraya gönderdiği zaman Cüneyd'in kardeşi, kaleyi Emir Muhammed'e teslim etmiş ve kendi başının çaresine bakmıştı.

Şeyh Müeyyed oraya varınca, kalenin ayağına bir mutemet göndererek, «Uzun süredir biz bu kalenin peşindeyiz. Orayı kuşatma altında tutarak uykuyu, yeme ve içmeyi kendimize haram ettik. Büyük zahmet ve eziyetlere katlandık. Zor ve şiddet kullanarak oranın muhafızlarını zayıf ve çaresiz bıraktık. Siz buraya gelmeden önce arka arkaya yaptığımız savaşlarda onları zayıflatıp teslim olma durumuna getirdik. Durup dururken bir köşeden çıkıp hile ve tezvirle orayı ele geçirdiniz. Düşkün bir ava saldırıp, esir bir hayvana kement atmak insanlık ve mertliğe sığmaz. Bu kötü davranışlardan ve çirkin hareketlerden sonra kardeşlik ve dostluk iddiasında bulunmak, aldatmaya çalışmaktan başka bir şey değildir.» dedi. Şiir :

«Dostlar, ancak kâr ve ziyan sırasında görülüp denenebilir.

Muhtaç ve düşkün olduğun zaman, dostu ve düşmanı birbirinden menfaat ve zarar ayırt edebilir.

Aptallarla arkadaşlık etmek, içi boş, dışı sağlam olan bir kazana benzer.»

Kale halkı bu sözü duyunca, «Mesele bu noktaya geldiğine göre, siz aşağıya inip orada bekleyin. [426] O arada biz olayı, Emir Alaaddin'e arz edelim. Siz de durumu Sultan'a bildirin. Bu meseleyi daha önce iki tarafın anlaşmış olduğu şekilde halledelim. Böylece kavga ortadan kalkar ve iki taraf arasında birlik ve dostluk bağları yeniden kurulmuş olur» diye haber gönderdiler.

Bu konuda iki taraf anlaştı. Şeyh Müeyyed düz alana indi. Asker, harp araç ve gereçlerini bir yana bırakarak eğlenceyle vakit geçirmeye başladı. Onlar o şekilde vakit geçirirlerken, sıcağın arttığı, güneşin ısı-

sının en yüksek noktaya çıktığı bir sırada kale halkı onların üzerine atıldı.

Nöbette bekleyen birkaç kişi büyük bir hızla toparlanarak saldırganlara karşı koydular. Dövüşüp vuruşarak onları durdurdular. O sırada diğer askerler de silahlanıp savaş düzenine girerek onlara katıldı. Hep birlikte o hain münafıkların üzerine yürüdüler. Kamışlığa düşmüş ateş gibi onların üzerine düştüler. Kılıçlarının keskin ağzıyla vücutlarında yarık ve delik açtılar. Kalplerini oklarına yem yaptılar. Akbaba ve çakallara vücutlarından yiyecek hazırladılar. Sağ kalanlarını yaralı, yorgun ve bitkin bir halde kaleye tıktılar. Kalenin kapılarını tutarak o şerleri, dev gibi şişeye, domuz gibi ormana hapis ettiler.

Ertesi gün Karaman tarafından kalabalık bir ordunun belirdiği haberi gelince, kalbinin derinlikleri ihanetle kirlenmiş, beyninin alanı fesat ve ayrılıkla bozulmuş, içinin kötülüğünü ve niyetinin bozukluğunu daha önce Osmanoğlu davasında açığa vurmuş, Osmanoğlu'nun üzerine geldiğini duyunca kendisine emanet edilmiş olan Develi kalesini terk etmiş, onun üzerinden çok geçmeden kendisini Emir Eretna'nın kardeşinin oğlu ilan ederek fitne ve karışıklık çıkarmaya kalkmış olan Feridun, yenilgiyi ve âcizliği kabul ederek atına binip oradan uzaklaştı ve Berukut kalesinin yolunu tuttu. Ona bahane olarak da, «Bizim bu iki orduya karşı koyacak gücümüz yok» görüşünü ileri sürdü.

O civarda bulunan sağlam bir sığınağa rastlayınca Şeyh Müeyyed, atının dizginini çekerek orada durdu. Körpe Beğ ile ordunun ileri gelenlerine dönerek, «Ey kardeşler, biraz düşünün de, başımıza gelenlerin, düştüğümüz sıkıntılı ve zor durumun sebeplerinin ne olduğunu, onların neden kaynaklandığını, gördüklerimizi ve kimden kaçtığımızı anlamaya çalışın» diye konuştu.

[427] Bu sözler gençlerin gayretini kamçıladı. Bu nutuk onların ruhunu etkiledi. Azim ve cesaretlerini artırdı. Çekinme düşkünlüğünden ve korku acizliğinden sıyrılıp ümit etme ve direnme gücüne kavuştular. Vücutlarına can, tenlerine hayat geldi. Hepsi de ayaklarını doğruluk yoluna sıkıca basarak, savaşa ve vuruşa hazır hale geldiler. Şiir (Arapça) :

«Aslanların yuvasında gür sesli yiğitlerin haykırması duyuluyor.
Mızraklar ve gürzler onların elinde oyuncak gibi durmakta.»

O durumu gören Feridun, soğuk bir nefes aldı. İstemeye istemeye kendi kavminin yanına geldi. Aradan bir saat geçince Karaman ordusu uzaktan göründü.

Şeyh Müeyyed onları tahmin ve teşhis ettikten sonra adamlarına dönerek, «Sayıları bizden çok olmasına rağmen, karşı koyup onlarla sa-

vaşmamız mümkün» dedi. Savaş konusunda askere cesaret verip, vuruşma ve harp için hazır bir vaziyet aldı.

Çok geçmeden her iki Karaman birliği birleşti. Daha önce Şeyh Müeyyed'in tahkim edip, nöbetçiler bıraktığı kaleye saldırarak kapısına ve duvarına asıldılar.

Şeyh Müeyyed, bir yandan Sultan'dan yardım isterken, diğer yandan da Ahi Âdilşah ile yanında bulunan 150 askerle onların üzerine yürüdü.

Karamanlılar, onların üzerine geldiğini görünce, kaleyi bırakıp onlara saldırdılar. İki taraf birbirine yaklaşınca Şeyh Müeyyed'in askerleri atlarının dizginlerini serbest bırakarak tekbir ve tehlil seslerini yükselttiler. Düşen yıldızlar ve gezinen aslanlar gibi o serseri âsilerin üzerine gittiler. Onlara yıldırım gibi ok ve mızrak yağdırdılar. Ateş saçan kılıçların ağzından kanlar akmaya başladı. Keskin hançerlerin ucu, sinelerin kazanından kanlar fışkırttı. Akıtılan kanlardan süvarilerin üzerinde elbiseler oluştu. Ayna renkli gök gelini, süvarilerin kaldırdıkları tozdan yüzlerine karanlık bir perde örttüler. Şiir :

«Eğer dağlara bakarsan, onun alçak ve yüksek yerlerinde kurtlar ve fareler görürsün.

[428] *Eğer vadilere bakarsan, oralarda avcılar, atıcılar ve süvariler görürsün.*

Kılıçlar kınından sıyrıldı. Her yanı gürültü patırtı aldı.

Atların kaldırdığı tozdan gündüz geceye döndü. Sadece parlak mızraklar görünür oldu.»

Sultan'ın devletinin ileri gelenleri ve askerlerinin yiğitleri, Karaman ordusuyla yaptıkları zorlu bir savaştan sonra onların ordusunun merkezini ve cenahlarını birbirine kattılar. Onların askerlerinin çoğunu atın eyerinden indirip toprağın üzerine serdiler. Karaman devletinin ileri gelenlerini *(âyân)* büyüklerinin çoğunu esir ederek eziyet zincirine vurdular.

Bu fetih, gâib merkezinden Sultan'ın devletine armağan edildi. Karaman ülkesinin üzerine kara bulut gibi çöktü. O, Allah'ın Sultan'a bir lütfu idi. O sayede Sultan'ın muzaffer bayrağı her tarafta şerefle dalgalandı. *«Allah, mahvolan, apaçık belgeden ötürü mahvolsun; yaşayan da apaçık belgeden ötürü yaşasın diye olacak işi yaptı.»* (493) Beyt :

«Bayrağın sonsuza kadar muzaffer, gâlip ve şanlı olsun!»

Eğer Karamanoğlu'nun ibret gözü açık olsa, aklı incelikleri kavrasaydı, Sultan'ın şanslı ve haklı olduğunu anlardı. Çünkü o, daha önce hi-

(493) Kur'an-ı Kerim, 8/42.

le ve düzene başvurarak Sultan ile birlik ve beraberlik bağı kurdu. İstemeye istemeye onunla anlaştı. Onunla görüşüp konuşmak istedi. Sultan, Kayseri'ye gidince duyduğu kin ve nefretin heyecanı, tahammül dizginini elinden aldı. Çare bulma ve tedbir alma yeteneğini kaybetti. Sonunda savaşa ve vuruşa el attı. Yaptığı anlaşma ve sözleşmenin aksine davranarak düşmanlık ve muhalefet yolunu tuttu. Harp için ortaya atıldı. O zaman ilahî gazap, *«Eğer sana Allah'ın bol nimeti ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir takımı seni saptırmağa çalışırdı. Halbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar»* (494) hükmüne göre ihanet okunu yayından bırakarak onun üzerine gönderdi. Attığı hile kemendini onun boynuna bağladı. Çünkü *«Hile oku atana geri döner.»* Böylece Sultan'ın hiçbir müdahalesi olmadan, onun devletinin emirleri ve dergâhının ileri gelenlerinin eliyle Karamanoğlu'nun askerleri yenilip kahredildi. Çoğu zincir ve prangaya vurularak hor ve zelil bir duruma düştü. *«Bunda görebilenler için ibret vardır.»* (495) Şiir (Arapça):

[429] *«Eğer bir kimse zamanın verdiği derslerden yararlanmıyorsa, onun kör olması gerekir.»*

SULTAN'IN EĞLENCE MECLİSİ DÜZENLEMESİ, ZEVK Ü SAFAYA *(AYŞ U İŞRET)* OTURMASI, ÜLKENİN VE MİLLETİN İŞLERİNİ DÜZENE KOYMASI

Bu büyük fethin ve önemli zaferin müjdesi, Sultan'ın kulağına gelince o, teşekkür ve övgü mırıltısını, hiçbir şeye ihtiyacı olmayanın dergâhına ulaştırdı. Şükreden bir kalp ve zikreden bir dil ile Uchisar kalesine vardı. Fermanı üzerine esirleri getirip, hepsini esaret zincirinden ve düşkünlük bağından kurtardılar. Ondan sonra savaş *(rezm)* hazırlığından kurtulup, eğlence *(bezm)* rahatlığına kavuştu. Ordu düzenlemekten el çekip eğlence meclisi kurmakla vakit geçirdi. Kadeh ve kâse ile yakınlık kurdu. Berrak şaraptan içerek ruhunu dinlendirdi. En seçkin sıvı ve en kıymetli su olan üzüm suyuyla arkadaş oldu. Kalplerin pasını silen, akla ve ruha güç veren gül yanaklıların yanağına yaklaşmak suretiyle ömrünün süresini ve hayatının zamanını uzattı ve şöyle dedi: Şiir (Arapça) :

«Tasanın bağlarını kadehle koparacağım. Tasayı kadeh gibi iyice tedavi eden başka bir şey yok.

Bana o kadehten, mahzendeki yıllanmış fıçıdan şarap sun.

---

(494) Kur'an-ı Kerim, 4/113.
(495) Kur'an-ı Kerim, 3/13.

Suyla katışmış bu sarı şarabı içen kişi güler. Adeta gözleri çanların yarısı kadar açılır.

Karanlık gecede onun kadehleri, adeta papazın mihrabında parlayan kandiller gibidir.»

İlmî eserlerin yayılmasında, aklî ve naklî bilgilerin dağıtılmasında herbiri engin bir deniz ve parlak bir ay olan fazıl âlimlerin ve olgun nedimlerin varlığıyla meclisini süsledi. Gönül goncasının neş'e veren nefeslerinin nesimiyle açtığı, eğlence dalının, gönül okşayan hareketleriyle harekete geçtiği o toplantı ve tartışma meclislerinde bâzen konuştu, bâzen de dinledi. [430] Konuşmalar boş laf ve şakalardan değil, ölçülü ciddi konuları içeriyordu. Tartışan taraflar önemli meseleleri ortaya getiriyorlar, mizahlar bile, düşündürücü ve ders verici fıkralardan meydana geliyordu. Şiir (Arapça) :

«Güzel yüzlü ve hoş endamlı gençlerin bulunduğu mecliste,
Orayı şenlendirip, sözlerini inci gibi ipe dizerler.»

Sultan, sık sık bağışlarda bulunup iyilikler yaptı. Yanına gelenleri memnun edip, mazlumların imdadına yetişti. Gönülleri rahatlatıp zorlukları giderdi. İhtiyaç sâhiplerinin ihtiyaçlarını karşıladı. Şehirden ve dışarıdan gelenlerin dertlerine çare buldu. Kapalı kapıları açıp yaraları sardı. Şiir (Arapça) :

«Onun sahip olduğu mallar, bağışlanmaya değil, zaman içinde saklı kalışlarına şaşırırlar.

Şaşılacak şey odur ki, o, mallara değil, zamanın bıraktığı geleneklere sıkı sıkıya bağlıdır.

İnsanlar onun için övgü kasidesi dizerler. Kasidenin en güzel beyti ona ayrılır.»

O sırada Karamanoğlu elçi gönderdi. Yaptığı kötü hareketlere karşı boş sözler ve asılsız deliller ileri sürerek Sultan'dan özür diledi.

Sultan, tabiatının iyiliği ve huyunun güzelliği yüzünden onların boş ve asılsız sözlerini kabul etti. İşledikleri suçu ve hatayı cömertlik ve iyilik örtüsüyle örttü.

Moğol ve Tatar emirleri, ileri gelenleri *(âyân)* Sultan'ın başarısını duyunca her taraftan kalkıp onun huzuruna geldiler. Karamanoğlu'nu yerip, onun kötü ve çirkin hareketlerini birer birer saydılar. Onun hakkında ağır sözler söyleyerek elçisine hakarette bulundular. Daha sonra Sultan'a dönerek, «Şimdi yapılacak en doğru iş, seçkinlerinizden *(havas)* güvenilir birini, Karamanoğlu'nun elçisiyle birlikte yola çıkarıp, ondan

Uchisar'ı istemektir. Eğer o, orayı teslim ve tahliye konusunda olumlu cevap verirse, [431] onun ülkesine saldırıdan ve yağmadan geri duralım. Eğer dediğinizi yapmazsa, hemen savaşa ve vuruşa girelim» dediler Mesnevî :

«Aslanlar gibi onlara bir saldırı düzenleyip, yerlerini, yurtlarını viran edelim!

Onunla savaşa tutuşup, ülkesinin altını üstüne getirelim.» ([496])

Bunun üzerine Karamanoğlu'na elçi gönderdiler. Elçi görevini yerine getirip, geri dönünce, «Karamanoğlu, Uchisar ile o bölgede bulunan birkaç kaleyi teslim etmeyi, onun dışında daha ne buyurulursa yerine getirmeyi, hiçbir konuda ayrılık gayrılık gütmemeyi kabul etti» dediler. Ondan başka Moğol emirlerini, o fidyenin Sultan tarafından kabul edilmesi için aracı koydu ve kaleyi eline alacak bir de mutemet istedi.

Bunun üzerine Sultan, Moğolların tanınmışlarından biriyle askerlerinin ileri gelenlerinden bir mutemedi, o önemli görevi yerine getirmeleri için yola çıkardı. Onlar birkaç gün sonra dönerek anlaşma mektubunu *(sovgend-nâme)* getirdiler. O mektupta, Sultan'ın Kayseri'ye geldiği zaman kaleleri teslim edeceği, onun ileri süreceği şartlara göre hareket edeceği, eğer onun şartının aksine hareket ederse, Yazarın Şiiri :

«Kötü kalpli, vefasız, yüzü kara, âsi ve dinsiz olayım»
diye yazılıydı.

Dava bu şekilde karara bağlanınca Sultan Kayseri'ye gitti. Oradan da Sivas'a geldi. Başka bir birliği Uchisar'ı almaları için yola çıkardı.

Gidenler bir süre sonra geri dönüp, Karamanoğlu'nun bir defa daha yemini bozup sözünü tutmadığını, kaleyi teslim etmekte ihmalkâr davrandığını, anlaşma ve şartlara uymadığını ayrıntısıyla anlattılar ve *«Allah'ın âyetlerini az bir değere değişip, O'nun yolundan alıkoydular. Onların işledikleri gerçekten ne kötüdür»* ([497]) dediler.

Alçak ve sefil kişinin âdeti, zor bir durumda ve güç bir vaziyette kalınca Allah'ın gazabına ve öfkesine hedef olunca ağlayıp inlemektir. O, o zaman iradesini ve kendisine hâkim olma dizginini elinden kaçırıp, düşkünlük derisini, alçaklık tırnağıyla kaşır. [432] İster istemez başını itaat halkasına sokar. O felâketin pençesinden kurtulur, o cenderenin altından kendini çıkarırsa, büyüklenmeye ve gururlanmaya başlar. Garip bir hal alarak, kendini beğenmeye ve övünmeye kalkar. İtaatsizlik

(96) Şehnâme'den.
(497) Kur'an-ı Kerim, 9/10.

ve muhalefet yolunu tutar. Boş bir kazan gibi ortalığa gürültü patırtı salar. Bu konuya Allah'ın vahyinde ve semavî sözde de yer verilmiştir: *«İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirerek yan çizer; başına bir kötülük gelince de ye'se düşer.»* ([498])

O halin sayfası üzerine erteleme çizgisi çeken Sultan, o suçun karşılığını başka bir güne bıraktı. Çadırını Koçhisar ([499]) önüne kurarak şöyle dedi: Şiir (Arapça) :

«İyilik düşünmek benim en önemli alışkanlıklarımdandır. Çünkü zaman ve insanlar beni iyi eğittiler.»

ALPARSLAN'IN SULTAN'DAN YARDIM İSTEMESİ, KARDEŞİNDEN ŞİKAYETTE BULUNMASI, SÜLEYMAN BEĞ'İN İTAAT ETMESİ, FERİDUN'UN HAPSEDİLİP ALPARSLAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Aradan bir süre geçince kardeşi Mahmud Çelebi ile arası açılmış ve babasının ülkesinden bir miktar toprak almış olan Alparslan, bir haberci *(kâsıd)* göndererek, «Mahmud Çelebi, kalabalık bir ordu düzenlemiş olup beni ortadan kaldırmak istemektedir. Büyük bir güç ve kuvvetle üzerime gelmektedir. Allah'ın inâyetinden sonra sizin eşiğinizden başka bir sığınağım, sizin devletiniz dışında bir güvencem yok» diye arz etti. Beyt (Arapça) :

«Durum işte böyle. Şimdi senin yardımını bekliyoruz. Kul sıkışık, sen ise cömertsin.»

Şiir :

«İlaç ve tedavi, ancak iyi olacak hastaya etkili olabilir.»

Sultan, onu yardım ve destek konusunda ümitlendirdi. Ona makam ve mevkii vaad ederek, «Cömertliğin zıddı borç vermektir» sözü uyarınca yola çıktı. İki menzili bir sayarak onların vilâyetine ulaştı.

[433] Sultan'ın geldiğini öğrenen Alparslan, ona bir haberci koşturarak, «Mahmud Çelebi, sizin gelişinizi haber alınca, makamı terk edip, perişan ve şaşkın bir halde kaçmaya başladı. Onun ve adamlarının düzeni kaçtı. Çoğu elimize esir düştü. Güçlü devletinizin korkusuyla onun kalbindeki karışıklık çıkarma hevesi yok oldu. Durum öyle olunca artık kendinize zahmet vermenize gerek kalmadı. Ben hiç vakit kaybetmeden huzurunuza koşup, eşiğinizi öpme şerefine kavuşacak ve kulluk görevimi yerine getireceğim» diye haber gönderdi.

---

(498) Kur'an-ı Kerim, 17/83.

(499) Sivas-Suşehri yolu üzerinde Sivas-Akşehir arasında bulunur. (Bk. Taeschner, Wegenetz, II, 2, 11 ve tablo: 36.)

Sultan, onu dinledikten sonra Niksar hududunda durdu. Aradan bir süre geçmesine rağmen Alparslan terbiyenin gereklerini, iyiliğin kurallarını ihmal etti. Böylece onun aslının bozukluğu ve niyetinin kötülüğü kesin olarak açığa çıkmış oldu.

Sultan, bir menzil daha ilerlediyse de yine de gafletin sarhoşluğundan ayıkmadı. Aradan birkaç gün geçip Sultan Emir Süleyman'ın vilâyetine yönelince, Alparslan gelip Sultan'la konuşma şerefine nail oldu. Çok geçmeden de kardeşinin düşmanlığı sebebiyle kendisine kötülük yapabileceğini ileri sürerek oradan ayrılmak için izin istedi.

Sultan, onun geçmişte işlediği kusur ve hataları dikkate almadı. Suçlarına göz yumarak, onu güzel sözlerle taltif etti. İzzet ve ikramda bulunarak şereflendirdi. Özel hil'atler ve nefis hediyelerle donatarak kendi makamına gönderdi. Şiir (Arapça) :

«Cömertliğin ve eliaçıklığın, senin adını her yerde duyurdu. Parmakların fakirleri zenginleştirdi.

Senin 'hamdolsun' sözü ile sıkı bir yakınlığın ve dünya malı ile düşmanlığın var.»

Oradan Sultan, Canik ([500]) yörelerine indi. Orada bir kale inşa etti. O sırada Sevinç Beğ, Mahmud Çelebi gibi o diyarın emirleri ve ileri gelenleri, huzura gelip birlik ve anlaşma yolunu tuttular. Dostluk ve kardeşlik vaadinde bulundular. Fakat onların birliği sağlıklı bir birlik olmayıp, dostluk binalarının da temeli yoktu. Bu yüzden çok geçmeden birbirinden ayrılıp, birer ikişer köylere ve şehirlere dağıldılar.

Onların arasında kalbinin temizliği, içinin saflığı, aklının üstünlüğü ile ün yapmış, cesaret ve yiğitlik bakımından hepsini geride bırakmış olan Emir Süleyman ([501]) [434] durumunu etraflı olarak düşündükten sonra kendi kendine, «Şimdi güzel bir tesadüf ve hayırlı bir rastlantı olarak, Sultan'ın rikabının *-Ebediyyen var olsun-* gölgesi bu ülkenin üzerine düştü. Bu ülkeyi ve toprakları uğurlu ayağı ile bereketlendirip, ihya etti. Bizim hiçbir gayretimiz olmadan böyle bir devlet kuşu başımıza kondu. Eğer cehalet ve şaşkınlık içinde kalır, başımızı gaflet uykusundan kaldırmazsak, sonra onun pişmanlığını çok duyar ve hayalini ancak rüyamızda görebiliriz» dedi. Şiir :

İnsanın yolunun üzerine birkaç defa şans çıkar. Ancak ondan haberdar olmazsa yolunu şaşırır.»

Bunları söyledikten sonra kardeşini, bakımlı binek hayvanları, kıymetli hediyeler ve diğer başka kuralları da yerine getirerek Sultan'ın hu-

---

(500) Metinde Canit olarak geçmektedir. Bugünkü Samsun.
(501) Hacı Emirli.

zuruna gönderdi. İtaat ve kulluk yoluna girip, hizmeti ve bağlılığı tercih etti. Emir ve fermana uydu. Hanedanının güzellerinden bir bakireyi Sultan'a nikâhlamak arzusunu bildirdi.

Onun teklifi Sultan tarafından kabul edilince, dayanışma bağları evlilik yakınlığıyla güçlendi. Aralarındaki saygı ve sevgi izdivaç yakınlığıyla daha da arttı. Ay güneşle, Zöhre, Müşteri ile birleşti. Zühal yıldızı bu kutsal evliliğin perdedarlığını yaptı. Müşteri yıldızı, hutbe okumaya kalktı. Behram yıldızı, Koç'u (burcunu) kurban etti. Güneş, lal ve yakut dolu tabağını dünyaya saçtı. Nahid, ud ile 'dilkeş' havasını çaldı. Utarid, övgü olarak güzel sözler söyledi. Ay, bu kutsal evliliğin müjdesini dünyanın bütün şehirlerine ulaştırdı. Bu iki nurlu yıldızın birleşmesi, bu iki kutlu gezegenin bir araya gelmesiyle dünyanın şansı açıldı. Din ve devlet yıldızları, en önemli noktaları ele geçirdi. Ülkenin ve milletin direkleri, saadet ve mutluluk direkleriyle güçlendi. Yücelik ve büyüklük yuvaları, iyi olaylarla kutlandı. İkbâlin habercisi *(hâtif)* şu şiiri o evliliği kutlamak için söyledi: Şiir (Arapça) :

«Düğün onun varlığıyla şenlendi. Arzular, onun cömertliğiyle gerçekleşti.

O güneş gibi göğün baş köşesinde, ayyüzlü güzeller ona çeyiz taşımakta.

Mutluluk, ebedi nimete sahip olmakla kazanılır. Gölge gibi insanın üzerine düşer.

Eğer, o bir insanın yakasına yapışırsa, gölge gibi artık onu bırakmaz.»

[435] Alnında kin ve nefret izleri okunan, yüzünde kıskançlık ve kötülük işaretleri görülen şeytan sıfatlı Feridun, bu birlik ve beraberliğin bu şekilde kuvvetlenişini görünce hile ve düzen yolunu tuttu. İki tarafın arasını bozmak için yalan ve iftiralara başvurdu. Emir Süleyman'a yaptığı işin kötülüğünü anlatmak için hakaretlerde bulundu. Onu herkesin gözünden düşürmek için gayretler sarf etti. Kurduğu tuzağın işlemediğini, tedbir okunun maksat hedefine varmadığını görünce, son bir şans olarak, yıllarca Sultan'a can u gönülden hizmet etmiş, onun için her fedakârlığa katlanmış olan Emir Said'i, Sultan'ın görevden alması konusunda Emir Süleyman'ı kışkırttı. Yalan ve iftiralarda bulunarak onun makamından uzaklaştırılması için Sultan'a baskı yapmasını istedi. Durum gerçekten zordu. Çünkü Sultan, Emir Said'i görevden alsa, onun haysiyeti ve kalbi kırılacak, kendisine karşı gösterdiği sadakatte değişme olacaktı. Eğer Emir Süleyman'ın dediğini yapmasa, araya soğukluk girecek, iş kötüye varacak, dostluk düşmanlığa dönüşecekti.

Velhasıl Sultan, Emir Said'e karşı tavır almadı. Onu makam ve mevkiinden oynatmadı. Emir Süleyman'ın da çok miktarda bağış ve hediyelerle gönlünü aldı. Büyük bir ustalık ve üstün bir gayretle onun istek dilini bağladı. Böylece her iki tarafın da gönlünü etmiş oldu. Taraflar arasındaki dostluk bağları çözülmeden kaldı. Diğer yandan fesat ve fitne üzerine kurulmuş olan Feridun'un teklifi kabul görmedi. Onun boş sevdası gerçekleşmedi. Kurduğu plân hedefine ulaşamadı ve taraflar arasında kaybolup gitti. Şiir (Arapça) :

«İnatçı keçiye çoban iyi gözle bakmaz. Bir yandan onu beslerken, bir yandan da bıçağını biler.»

O sırada Sultan'la soy yakınlığı olan Türk emirlerinden Emir Şahab, Şeyh Müeyyed'e bir haberci *(kâsıd)* yolladı ve ona bir haber ulaştırdı. O da Sultan'a bir haberci *(kâsıd)* göndererek, «Emir Şahab, bana bir sır söyledi. Onu haberci yoluyla duyurmanın mahzuru var. Yüzyüze gelince açıklanabilir cinsten» dedi.

Diğer yandan Mevlâna Paşa da Koçhisar'da Sultan'a bir mektup göndererek, «Şimdi hazır olmak ve ihtiyatı elden bırakmamak gerekir. Çünkü düşmanların sana kasıt ve ihanet etmek istiyorlar» dedi.

[436] Onun bu mektubu da durumun önemini daha da artırdı. Sultan'ın vehmi fazlalaştı. Geçmişte yapılanlar ve söylenen arasında bağlantı kurularak bütün bunların Feridun'un başının altından çıktığını anladı. Çünkü uzun süredir, onun davranışlarında ve sözlerinde ayrılık gayrılık izleri açıkça görülüyordu.

Bütün bu olanlara dayanarak Sultan, Feridun'un faaliyetlerini araştırmak ve o sırrı açığa kavuşturmak için muhbirler *(münhiyân)* görevlendirdi. O konularda kesin bilgiler istedi. Şeyh Müeyyed'e de haberci *(kâsıd)* koşturarak «Bir söz söyleyip ortaya bir muamma attın. Onu açıklayıp izah etmede sessiz kaldın. Bizi şüphenin ortasında bıraktın. En kısa zamanda işin, aslını, mühürlü bir mektup içinde güvenilir biriyle bana bildir. Çünkü bu tür işlerde ihmalkâr davranmanın sonu kötü olur» dedi.

O sırada kalenin yapımı tamamlandı. Sultan, başını ferman çizgisinin dışına çıkarmış, boynunu itaat tasmasından kurtarmış olan Mahmud Çelebi ile savaşmak için Niksar'a geldi. Sultan'ın sağlığında hafif bir bozulma oldu. Birkaç gün sonra tekrar iyileşti. Oradayken Alparslan da huzura gelerek, şahane bağış ve lütuflara kavuştu.

Emir Süleyman'ı kullanarak ihanetini sürdüremeyeceğini, amacına o yolla ulaşamayacağını anlayan Feridun, Alparslan'ın etrafında dönmeye başladı. Eskiden ona ettiği kötülükleri ve gösterdiği düşmanlığı bir kena-

ra bırakarak, ikiyüzlü ve sahte davranışlarla onunla dostluk ve arkadaşlık bağları kurmaya kalkıştı. Getirdiği iki avcı şahinden, zayıf, halsiz, uçma yeteneğini önemli ölçüde kaybetmiş olan birini Sultan'a, çevik ve atak olan diğerini de Alparslan'a hediye etti. Gece gündüz Alparslan'ın yanından ayrılmadı. Onlar sabah akşam iki tende bir can, iki gömlekte bir insan gibi birbirlerine yakın oldular. O arada Mahmud Çelebi'den de onları destekler ve teşvik eder mahiyette haberler gelmeye başladı. Sultan'ın üzerlerinde olan haklarına rağmen, durmadan onun aleyhinde dolaplar çeviriyor, kötülükler düşünüyorlardı. Kötü maksatlarını gerçekleştirmek, içlerindeki kini ve nefreti kuvveden fiile çıkarmak için tetikte bekliyorlardı. [437] Şiir (Arapça) :

«Kötülerin arkadaşlığına dikkat et! Çünkü onların işlerine ve sözlerine güven olmaz.

Yanlarında bulunduğun zaman senden iyisi yoktur. Yanlarında sen yoksan, senden kötüsü de yok demektir.

Sen, ancak bağışta bulunup iyilik yaptığın sürece onların kötülüklerinde emniyette olursun.»

Onların çevirdikleri dolapları ve ettikleri düşmanlıkları öğrenen ve akıllarından geçenleri iyi bilen Sultan, gücü olmasına rağmen onların kökünün kazınıp yok edilmesi konusunda sabır ve tahammül gösteriyor, sonu vahim olur diye düşünerek acele etmekten kaçınıyordu. Bir yandan da kulağı Şeyh Müeyyed'den gelecek haberdeydi. O muammanın aslını ve o sırrın mahiyetini o zaman öğrenecekti.

Sonunda haberci (kâsıd) gelip beklenen mektubu getirdi. O mektupta, «Emir Şahab, Feridun'un Sultan'a kötü niyet beslediğini, dostluğa aykırı davranışlarda bulunduğunu kalbiyle dilinin aynı olmadığını, kadehinde zehir, bahçesinde zararlı ot yetiştirdiğini, saman altından su yürüttüğünü, kuyunun ağzında ot yetiştirdiğini, onunla arkadaşlık etmenin kucakta yılan tutmak, ona güvenmenin avuçta zehir içmek demek olduğunu söyledi» diye yazılıydı. Beyt (Arapça) :

«O yüzüne bakıp sözünü dinler gibi yapıyorsa da aklı başka yerde.»

Sultan, mektubun içeriğini öğrenince, birçok kere ihanet ve suikasti delilleriyle açığa çıkmış, yaptıklarında ve sözlerinde düşmanlık ve husumet izleri görülen Alparslan'ı, o konularda ondan geri kalmayan Feridun'la birlikte yakalayıp hapsetmeyi aklından geçirdi. Bunun için bir plân kurdu. Ona göre, Yenişehir (502) kalesini Alparslan'dan isteyecek, verirse ona dokunmayacak, vermezse ihanetinin cezasını ona çektirip Feridun'la birlikte onu zindana atacaktı.

---

(502) Sivas bölgesindeki Yeni Han için bk. Taeschner Wegenetz, I, 5, tablo: 28.

Fakat bu plânı kurduktan kısa bir süre sonra cezalandırma işini gevşetip, kalbine sabır ve tahammül için yer ayırdı. Bunu yaparken belki de zamanın geçmesiyle onların düşüncelerinde değişme olacağını, gece ve gündüzlerin birbirini kovalamasıyla bu vesvesenin onların kafasından çıkacağını, düşünmüş, boş yere sonu kötü olacak bir işe bulaşmak istememişti.

[438] Fakat karşı taraftakilerin ahmaklık çölünde şaşkın dolaştıkları, düşmanlık ve husumet alanına ayaklarını sıkıca bastıkları için Sultan'ın düşüncesi sonuç vermedi. Onlara iyilik ve güzellik kâr etmedi. Ona karşılık onlardan kavga ve dövüşe yol açabilecek hareketler gözlendi. Eskiden işledikleri suç ve hatalara yenilerini eklediler. Bu konuda Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: *«Allah bir milletin fenalığını dileyince artık onun önüne geçilmez»* (503). Şiir (Arapça) :

«Allah'ın takdirine razı ol! Ona karşı hiçbir tedbir sökmez.»

Sonra Sultan'ın emri üzerine her ikisini de yakaladılar. Feridun'u Niksar kalesine, Alparslan'ı da Yenişehir kalesinin ayağına götürdüler. Alparslan, kurtuluşu için şart koşulan kaleyi Sultan'a teslim konusunda kaledekilere yalvarıp yakardıysa da sözleri hiçbir şekilde etkili olmadı. Kaleyi teslim etmediler. Bunun üzerine kaza ve kaderin istediği yerine getirildi. Beklenen eceli ve ölüm vakti geldi. Herkese yüksekten bakan kellesini bedeninden ayırıp kara toprağın üzerine attılar. Böylece zaman onun ömür defterini dürüp, hayat sayfasını kapadı ve hal dili şöyle dedi: *«Öncekileri yok etmedik mi? Ardından, sonrakileri de onlara katarız. Suçluları böyle yaparız.»* (504) Şiir (Arapça) :

«Günlerin getirdiği yeniliklerden hangisi kalıcı olacak? Allah'ın kalıcı yapmadığı bir şeyi kimse kalıcı yapamaz.

Başınıza bir felâket geldiği zaman ümitsizliğe kapılmayın! Çünkü neş'e de keder de kalıcı değildir.

Bir şeyi kesin olarak yaparım diye konuşma! Belki Allah'ın takdiri aksi yönde olabilir.»

SULTAN'IN CANİK VİLÂYETİNE HAREKETİ, MAHMUD ÇELEBİ'NİN KULAĞINI ÇEKİP DERSİNİ VERMESİ, ONUN KÖTÜLÜKLERİNİN GİDERİLMESİ VE FERİDUN'UN KATLİ

Sultan, Yenişehir'in yanında bir kale inşa etti. Taceddinoğullarının kötülüğünü ortadan kaldırmak ve onların çıkardıkları fesadın kaynağını

(503) Kur'an-ı Kerim, 13/11.
(504) Kur'an-ı Kerim, 77/16 - 17 - 18.

kurutmak için askerlerinin tanınmışlarından ve süvarilerinin seçkinlerinden meydana gelen bir birliği o civara gönderdi.

[439] Mahmud Çelebi savaşmak için ortaya atıldı. Hırsızlar ve yolkesenler gibi ormanların arasından ve mağaraların kovuklarından çıkıp ortalığı birbirine katmaya, muzaffer ordunun yiğitlerini uzaktan gördüğü ve aslanların gücünü ve heybetini fark ettiği zaman da sarp yerlere ve görünmez kovuklara kaçıp saklanmaya başladı. Şiir :

«Nikâhın lezzetini tatmak isterken, damadın saldırısıyla kaçan bir gelin gibi kaçmaya başladı.»

Onların adamları ve yanlarında bulunanlar, kendilerini aslanın ağzına ve kılıcın ucuna atmaya çekiniyorlar, âcizliği ihtiyat, kaçmayı zafer sayıyorlardı. Şiir (Arapça) :

«Kartal havada kanat açtığı zaman şahinler kaçacak delik arar.»

O fesatların ağaçların kovuklarından, mağaraların derinliklerinden çıkıp kuş gibi görünmediklerini, savaş meydanının eri ve yiğitlerin rakibi olmadıklarını anlayınca, ok gibi ormana girip çıkabilen, keçi gibi sarp yerlere tırmanabilen bir bölük seçkin askeri *(rical-i haşem)* onların üzerine gönderdi. Onlar, yılanın deliğe, nefesin buruna girdiği gibi dar ve yaklaşılması güç olan yerlere sığınan o bedbahtları ok ve kılıç darbeleriyle dışarı çıkardılar. O ormanda yaşayan vahşi ve yırtıcı hayvanlara cesetlerinden yiyecek, kanlarından içecek yaptılar. Karın ve barsaklarından akbaba ve çakallara ziyafet çektiler. Kılıç artıklarının bâzıları esaret zincirine vurulurken, bâzısı da diğer ülkelere kaçıp kıyıya köşeye dağıldılar. Beyt (Arapça) :

«Eğer göklerdeki yıldızlar senin hükmünün aksine hareket ederse, anında yukarıdan aşağıya düşerler.»

Sultan, aklını onların gailesinden kurtarıp, çaba ve gayretini o görevden alınca Tokat'a geldi. Mısra :

[440] *«Fetih ve zafer, senin üzengin (rikab), bahtın ve devletinle birlikte gitmekte.»*

Orada bir yandan asker ve adam toplarken, diğer yandan da dinlenip eğlendi. O sırada Feridun'un huzura getirilmesi için emir verdi. Çünkü huzurunun ileri gelenlerinden *(havas-ı hazret)* biri, Feridun'un ihanette ve ayrılık hareketlerinde bulunduğunun gerçek olduğunu söylemiş, o konuda hiçbir şüphenin kalmadığını Sultan'a arz etmişti.

Sultan, o meseleyi araştırıp soruştururken, o haberi getiren kişiye, «Bu iddianın delili, bu davanın şahidi hani?» diye sorunca o kişi,» Feridun'un annesinin amcaoğlunun karısı, bana şunları anlattı : Feridun De-

veli'de ihanet plânı kurmuş ve onu güvendiği kimselere söylemiş. Hepsi o konuda görüşbirliğine vararak Develi'yi terk etmişler. Orayı terk etmeden önce kocası evinden ayrılış sebebini karısına söylemiş. Karısı cevap olarak demiş ki, Develi hoş bir yer ve huzur verici bir beldedir. Böyle bir yeri terk etmekten amacın ne? Onun üzerine koca, Feridun bu toprakları boşuna bırakmıyor. Onun buraları terk etmesinin sebebi büyük bir makam ve mevkiye kavuşmak içindir, diyerek işin aslını anlatmış. Sonra kadın o sırrı Feridun'un annesine açmış. O da Feridun'a iletmiş. Sırrın daha başka kimselere açıklanmasından çekinen Feridun, kadının kocasını çağırarak ona durumu anlatmış, sırrın perdeden dışarı çıkmaması ve işin kötüye gitmemesi için ondan karısını ortadan kaldırmasını istemiş. Koca da o kadından oğulları olduğu için katlinin şer'en mümkün olmadığını düşünerek onu boşamış» diye anlattı.

Sultan, bunları dinledikten sonra emir verdi, o kadının kocasını getirdiler. İşin aslını sorunca adam, «Bu kadın bu sırrı başka birine de söylemişti. Fakat onun aslı yok» diye cevap verdi.

Onun üzerine, Sultan, «Eğer karının bu haberi senden duyduğu kesinlik kazanırsa, sen hain demeksin ve katlin de vaciptir, değil mi?» deyince adam, «Evet» karşlığını verdi.

Sonra o kadını Tokat'a götürdüler. Emir Hüseyin, Sultan'a, «Kadını getirdik. Olayın aslını öğrenmek isteyince, önce bizden korktu. Sonra, 'Feridun sağ mı' diye sordu. Biz de 'Evet' cevabını verdik. Onun üzerine, [441] 'Sultan'ın onu öldürmeye niyeti var mı, yok mu?' diye sorunca, 'Onu Allah bilir cevabını verdik. 'Feridun'u getirin de yüz yüze konuşalım. O zaman doğru yanlıştan ayrılır' diye konuştu. Onun amacı, Feridun ile akraba olduğu için sırrını açığa vurmamak idi. Onu anlayınca, 'Şimdi bildiklerini anlat' diye ısrar ettik. Onun üzerine kadın, 'Develi'de Feridun beni yanına çağırdı. Bana, 'Eğer Sivas'a gider orada mücadele verirsek, işlerimiz yoluna girer ve durumumuz düzelir. Böylece bu düşkün ve sefil halden kurtulmuş oluruz. Eğer Develi ile yetinirsek, bu alçak makamda kalır, hor ve zelil olarak yaşar gideriz. Ömrü zayi ve zamanı telef etmiş oluruz. Atalarımızın ve ecdatlarımızın kemiklerini sızlatırız' dedi, diye konuştu. Mısra :

«Bu yudumdan nasıl bir sarhoşluğun doğacağı belli.»

Bence kadın doğru söylüyor. Onun ihanet ettiği gün gibi açıktır. Eğer sözüme inanmıyorsanız, onun naibi, sırdaşı ve mutemedi olan Tâceddin'i çağırıp bir de ondan sorun da işin aslı iyice meydana çıksın» dedi.

Tesadüfen Taceddin'i o gün ele geçirmişlerdi. Sultan'ın emri üzerine onu huzura getirdiler. Sultan işin aslını andan sorunca, o inkâr yolunu tuttu. Sırrı saklamak konusunda ayak diredi.

Onun üzerine Sultan emir verdi. Onu dayağa ve işkenceye çektiler. Ölümü göze alıp onu söylemedi. Onun o davranışı üzerine Sultan, işin aslının olmadığına kanaat getirdi. Böylece dava uyumaya bırakıldı. Sonra olayı ilk defa ortaya atan ve görgü şahidi olan Emir Şahab'ın getirilmesini buyurdu.

Aradan birkaç gün geçince, Taceddin'den, Nâiblerle yapılacak bir toplantıda söyleyeceklerim var» diye haber geldi.

Onu toplantıya davet ettiler. O zaman söz alarak, «Feridun'a yüklenen hıyanetin aslı şu: Feridun bir gün bana yukarıda anlatılan sözü söyledi. Bu konuda benden destek istedi. Ben de yanlış düşündüğünü söyleyerek onu kınadım. Bu düşünce sakat ve söz yanlıştır. Âlemi yıkıp dünyayı karıştırmak demek olan böyle tehlikeli bir işi hangi kuvvet ve kudretle başaracaksın? Bu harekâtı, hangi asker, ordu, kavim ve kabileyle gerçekleştireceksin? Tövbe edip bu işten vazgeç. Âfiyet köşesini ganimet bil. [442] Güzel bir yer, sağlam bir sığınak, mamur bir vilâyet, geçim için yeterli olan Develi gibi bir yere sâhip olmaktan gurur duy. Kâr etme hevesiyle denize girme! Veresiye ümidiyle elindeki nakidi kaybetme! Bu konuda akıllı kimseler, 'Avuçta bulunca serçe, havada bulunan kazdan daha iyidir' demişler, diye konuştum. O bu makul sözleri duyunca, nefsinin kötü ve tabiatının bozuk oluşundan bana kızarak, küfredip ağır sözler söyledi. Beni tutup hapse attı ve öldürmek istedi. Fakat ben, bir gün oradan uzaklaşıp Ali'nin yanına gittim. Onun ayaklarına kapanarak ağlayıp inledim. O bana acıyıp beni ölümden kurtardı. Yanınızda bulunan emirlerin bazısının benim tutuklanmamdan ve Ali'nin şefaatinden haberleri var' dedi. Birkaç kişi de ona şahitlik etti.

Bunun üzerine Sultan, «Niye önceden gerçeği söylemedin? İşin aslını saklayıp bu kadar eziyet ve acıya katlandın? Hapis ve zindana düştün?» Diye sorunca, «Ne de olsa Feridun beni yetiştirip büyüttü. Benim üzerimde hakları var. Zorlanıp mecbur kalmadıkça, onun sırrını açıklamayı tek bir soruyla onun saklı tutmak istediği şeyleri açığa vurmayı, mertlik ve insanlığa sığdıramadım» cevabını verdi. Sultan, tekrar söz alarak, «Bu işte devlet erkânından hangisinin parmağı var? Kimler suç ortağı?» diye sorunca, «Onlardan kimsenin haberi yok. Fakat iş biraz ilerleyince, Feridun onlardan bâzısını kendine çekmek istiyordu» cevabını verdi.

Bu sözleri söyleyince onu hapse attılar.

Emir Şahab'ın bu olaydan haberdar olmasının ve o sırrı öğrenmesinin aslı şuydu: Feridun bir gün şarap meclisinde sarhoş olunca, bu konuyu açıp onun hakkındaki düşüncelerini söyledi. Yabancı bir genç de bir köşede oturmuş, onun anlattıklarını dinliyordu. Hikâye o nokta-

ya ulaştı ki, Feridun, gayri ihtiyari olarak, «Ya bu işi başarırım, ya da kellemi veririm dediği sırada, ansızın gözü o gence ilişti. O zaman içinde korku belirdi ve yüzünün hatları değişti. Onun korktuğunu ve söylediğine pişman olduğunu anlayan genç, ondan çekinmeye başladı. Kendi kendine, «Bu sırrın açıklanmamasını ve bu haberin saklı tutulmasını sağlamak için beni öldürür diye düşündü. Bir fırsatını bulup oradan kaçarak Emir Şahab'a sığındı. Canını tehlikeden kurtardı. Emir Şahab, ondan kaçışının sebebini sorunca, ona işin aslını etraflı olarak anlattı.

Diğer taraftan Feridun, o genç adamın, Emir Şahab'ın huzurunda sırrın perdesini açtığını, okun yaydan çıktığını öğrenince, o hatanın düzeltilmesi ve o zararın telafi edilmesi için tedbir düşündü. [443] Her çareye başvurdu. Sonunda kurtuluşun, Emir Şahab ile akrabalık kurup onun kızını nikahına almakta olduğunu düşündü. O zaman o sır gizli kalacaktı.

O plânını gerçekleştirmek için Taceddin'i Emir Şahab'a göndererek ondan kızını istedi. O da cevabında, «Eğer Sultan'ın izni olursa, kızı sana veririm, yoksa olmaz» dedi.

Bu belirsizlik ve gecikmeden dolayı Feridun'un korkusu ve vehmi daha da arttı. Onunla evlenmekten ümidini kesince başka bir kapıyı çaldı. Kayseri vilâyetinin yıkımı ve talanı konusunda Emir Şahab'ı baştan çıkarmaya çalıştı. O çirkin iş için onu tahrik etmeye çalışarak, «Eğer sen Kayseri üzerine yürürsen, ben senin için o vilâyetin halkına mal ve para olarak ağır bir vergi koyarım. Onlar her yıl o vergiyi senin memurlarına verirler. O haraç senin için daimî bir vergi *(rüsum-i mustemir)* ve belli bir gelir *(ikta-i mustakar) olur.*» dedi. Onu o kötülüğe ve zulme itmeye çalışmasının sebebi, o hileyle Emir Şahab'ı Sultan'a düşman ve garaz sâhibi yapmak, Sultan'ın onun sözüne inanmamasını ve onun lafını dikkate almamasını sağlamaktı.

O sırada Feridun'un adamlarından *(nöker) bir kısmı,* durumlarının bozuk olduğundan ve geçim kaynaklarının kıtlığından söz ettiler ve ondan yardım istediler. O tabiatının bozukluğu yüzünden öfkelenip, kendinden geçerek onlara ağır sözler söyledi. O zavallıları yerin dibine batırarak, «Hapiste değilsiniz. Ayağınızda zincir yok. Dünya geniş, insan sayısı da çok. Beni rahatsız edip haddinizi aşmayın» diye çıkıştı. Bu şekilde kötü sözler ve çirkin davranışlarla onları kin ve nefret sahibi yapıyor, şer ateşini tutuşturmak, fitne ve fesat tozu kaldırmak için gayret sarf ediyordu. İsyan ve küfran yolunda yürüyor, hayır ve menfaat yolunu insanlara kapayıp, kötülük ve şer kapılarını açık tutuyordu. «*Zâlimler şüphesiz derin bir ayrılık içindedirler.*» ([505]) Beyt (Arapça) :

---

(505) Kur'an-ı Kerim, 22/53.

«Turna gibi gideceği yolu bilir. Cömertlik yolundan hiçbir zaman sapmaz.»

Onun ihanetinin ve suçunun delilleri peş peşe sıralanıp, kıskançlığının ve kötü düşüncesinin izleri açıkça ortaya çıkınca, sapıklık ve gafletini daha da artıran Feridun, haddini aşıp fitne ve fesadı en yüksek seviyesine çıkardı.

Onun üzerine Sultan'ın fermanına dayanarak, *«Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü»* ([506]) hükmü uyarınca, onun hayat menşuruna azil çizgisi çekip, [444] bekâ kitabına iptal yazısı yazdılar. Böylece uzun eli, Müslümanlara eziyet etmekten çekildi. Çirkin hareketleri dünyanın ve dünyadakilerin üzerinden uzaklaştırıldı. Şiir (Arapça) :

«O, Allah'ın istemediği işleri yapmaya çalışırken ellerine ve boğazına ölüm yapıştı.»

Şurası iyi bilinmeli ki, velinimetin haklarını inkâr etmenin, dünyayı ve ahireti kaybetmekten başka sonucu olamaz. Kendini yetiştirip büyütenlere kötülük ve ihanet etmenin, âcil bir cezadan ve âni bir ölümden başka meyvesi olamaz. Emanet ve diyanet değerlerini kaybeden, ahdine ve sözüne vefa göstermeyen bir kimse imandan nasipsiz ölür. Hayır ve saadetten pay alamaz. Bu konuda peygamberlerin efendisi *«Ahdi olmayanın imanı da olmaz»* buyuruyor. Beyt (Arapça) :

«Kardeşlerini denetleyen kişi onları eksik ve yetersiz bulur. Bu devranın bütün kardeşleri haindirler.»

Mevlâna Paşa, o olayın ilk sıralarında Sultan'a bir yazı *(rik'a)* gönderip üstü kapalı olarak onu uyarmış, «Yetiştirdiğiniz dal diye bir ile Canik'li gramerciye *(nahvî)* dikkat et» diye buyurmuştu. Onun söyledikleri birer birer gerçekleşti. Çünkü Sultan'ın devlet erkânı arasında isminde dal (d) harfi bulunan Feridun'dan başkası yoktu. Alparslan da Canik'li idi. Ona gramerci *(nahvî)* denmesinin sebebi de, onun sık sık kendisini edebiyat ve fazilet sâhibi biri olarak ilân eder, diğerlerinden kendisini daha bilgili ve üstün görür olmasıydı. Herkes şunu bilir ki, ilim ve faziletten dem vuran, kendisini fesahat ve belagat üstadı sayan bir kimseye, «Filan kimse çok övünüyor *(nahved)* ve hikmet satıyor» derler.

Bu iki işaret de tam olarak gerçekleşti. Beyan edildiği gibi düşünceden fiile çıktı. Hiç şüphesiz, evliyânın söylediği bir söz, abdalların sarf ettiği bir cümle, doğru bir söz ve gerçek bir beyan olur. Çünkü onlar kutsanmış olup, cismanî gailelerden uzak ve tabiat bağlarından kurtul-

---

(506) Kur'an-ı Kerim, 8/17.

muş olarak ilahî alemde yaşarlar. [445] Mutlak güzelliğin *(cemal)* görüldüğü yer olan kalplerinin alanı, cismanî alemin kötülüklerinden kurtulup, ilahî âlemin zirvesine çıkmış, ruhlarının aynası, imkânî hükümlerin pisliğinden arınmış, Hak nurunun tecellisi ile nurlanmıştır. O halde gayb aleminden doğan her feyiz, onların akıllarından da geçerek, görüntü âlemine *(âlem-i şehadet)* ulaşır ve diğer kainâta geçer. Çünkü onlar, iki denizin birleştiği yer, celal ve cemal nurunun ışıklandırdığı mekanlardır. Bu konuda bilginler, *«Allah'ın parlak sıfatlarını anan kimsenin sözleri doğru ve içi temiz olur»* demişler. Beyt (Arapça) :

«Aşıkların kalplerinin gözleri vardır. O, gören gözlerden daha iyi görür.»

SULTAN'IN NİKSAR'A GİDEREK EĞLENCE VE AVLA MEŞGUL OLMASI

O davanın sonuçlanmasından, o olayın sona ermesinden sonra Sultan'ın vücudunda *-Allah onu korusun-* bir hastalık belirdi. Fakat Allah'ın inayetiyle çok geçmeden sağlığına kavuştu.

Ondan sonra büyük emirler ve ünlü nâibler gelip, «Niksar çayı üzerinde bulunan Palasân köprüsü *(cisr-i Palasân)*'nün iki yakasına iki sağlam burç yapalım! Herbirine bekçiler ve muhafızlar koyalım! Bu şekilde Canik üzerinden gelecek hırsız ve haramilerin Müslümanlara zarar vermesi önlenir ve o civar halkı istedikleri gibi ziraat ve imaretle uğraşırlar. O fesatların kötülüğü vilâyetten uzaklaşır, Boğazkesen'de ([507]) bulunan Sultan'ın adamları *(nöker)*, suyun kabardığı sıralarda ordan kolayca geçebilir» diye görüş bildirdiler.

Sultan onların teklifini kabul etti. O önemli iş için yetenekli mimarlar ve tecrübeli ustaları, yeterli araç ve gereçle donatarak oraya gönderdi. Nâiblerden birini de onların yönetimine tâyin etti.

Kış mevsimi son bulup Behmen ([508]) ordusu yükünü yeryüzünden kaldırarak zemheri küresine ([509]) çekince Ordibehişt'in ([510]) gücüyle yeryüzü cennet gibi taptaze ve yemyeşil oldu. Gökyüzü, İsa'nın nefesinin ([511]) özelliğini kazandı. Saba rüzgârı toprağın her zerresine *nefha-i* sur ([512]) üfledi. Şiir (Arapça) :

---

(507) Boğazkesen : Bk. Wegenetz, I, tablo : 29.
(508) Güneş yılının onikinci, yani kışın son ayı.
(509) Çok soğuk yer, şiddetli soğuk, kutup manalarına gelir.
(510) Güneş takvimine göre baharın ikinci ayı.
(511) Ölüleri dirilttiğine inanılır.
(512) Kıyamet gününde İsrafil'in boruya üfleyeceği ve o zaman ölülerin dirileceği nefes.

«Hava güzelleşti. Ağaçlar tomurcuklanmaya başladı. Kış gitti, bahar geldi.

Bahar, her tarafı güzelliklerle doldurdu. Göz, güzelliklere hayran kaldı.»

[446] Lale erguvan renkli şaraba benzemiş. Dallar tomurcuklanmış. Havanın ılıklığı, ağaçlara yaprak açtırıp kuşlara şarkı *(nevâ)* söyletmiş. *Erkânın* ([513]) birbirine karışması çemeni aydınlatıp gülbahçesine safa katmış. Menekşe bülbülün sesine *(gülbang)* kulak vermiş. Nergis, reyhanları seyrederken baştan ayağa göz kesilmiş. Şiir (Arapça) :

«Bahçe, altın üzerine zeberced ([514]) *işlenmiş, etrafı yakutlarla çevrili bir gerdanlığa benzemekte.*

Tomurcuklardan yeni çıkan çiçekler, yüzlerini aşığına gösteren maşuklar gibi kızarmakta.»

Sultan, her sabah o yerlerde ve mıntıkalarda sabah rüzgarı gibi gülbahçesine salına salına yürüyor, her akşamüstü selvi gibi nehrin bir kıyısına oturuyor, gülyüzlülerin eliyle sunulan şarap kadehlerini arka arkaya boşaltıyor, kumruların ve bülbüllerin ötüşünü dinliyordu. Gerçek incilerin hazinesi, güzellik ve incelik süslerinin yeri olan kalbinin derinliklerini, geçmişin ve geleceğin efkârının sıkıntısından arındırıyor, zamanın güzelliklerini hissederek neş'e ve huzur buluyordu. Tabiatının denizinden çıkardığı incileri (sözleri), gönül sâhibi kişilerin eteğine döküyor, içinin sedefinden çıkardığı kıymetli mücevherleri, akıl sahiplerinin kulağına takıyordu. Şiir (Arapça) :

«Deniz gibi olan sözünde gerçek manalar var. Sözün, kıymetli inciler saçmakta.

Denizin derinliğinde bulunan inciye değil de, sığ sularda bulunan incilere hayret edilir.»

O sırada etrafı görmek ve avlanmak için sıçrarken şimşeğin harmanına ateş atan, hızlı koşup yürümekte suyun gözüne toprak saçan, fil yapılı, dağ gövdeli, demir ayaklı, rüzgâr sür'atli, güçlü boyunlu, geniş göğüslü, açık sineli al bir ata bindi. Şiir (Arapça) :

«Timsah nehirde, dev mağarada, aslan ormanda ve domuz ahırda dururken,

O su gibi hedefine varıp, ateş gibi yükseliyor ve rüya gibi gelip geçiyor.»

---

(513) Rüzgâr, toprak, su ve ateş gibi dünyanın yaratılışında kullanıldığına inanılan dört unsur.

(514) Yakut cinsinden yeşil veya sarı renkte kıymetli bir taş.

Şiir :

[447] *«Üstüne binilince su üzerindeki kabarcık gibi yol alır. Ayağının değdiği taşlardan ateş çıkar.*

Isınınca onunla şimşek bile yarışamaz. Hızlanınca üzerine toz dahi konamaz.»

Her türlü kuşların, her cinsten vahşi hayvanın yaşadığı yer olan o sahranın çalılık ve ormanlarında atının dizginini gevşetip hızla koşturuyor, sert taşı delen okunu, şahane okluğundan çıkarıp ceylanların ve yaban eşeklerinin iç organlarını birbirine katıyor, kılıcının keskin ucuyla onların karınlarını yarıyor, kellelerini kesiyordu. Kıyıya köşeye ölüm saçıyor, yaydan saldığı her ok, kader oku gibi hedefine değiyor, orada bulunanlardan aferin ve bravo sesleri yükseliyordu. O, o seslerden daha da çoşuyor, av alanında durmadan yer değiştirerek canlıları yere seriyordu. Aşağıdan yukarıya ateş, yukarıdan aşağıya sel gibi giden mağrur şahinini havaya bırakıyor, o demirden tırnaklarıyla kuşları havada esir edip toprağı üzerine atıyor, çeliği kıran gagasıyla onları vurup öldürüyor, kanadını kolunu kırıyordu. Sanki yaydan fırlamış bir ok gibi sıçrayıp kuşların vücuduna saplanıyor, kuru çöpü yakan ateş gibi onları yakıyordu. Şiir (Arapça) :

«Kabul gören bir dua gibi yükselmekte ve kader gibi inmekte.»

Havada kuş, denizde balıkla yarışa girebilecek olan köpekler, geyiklerin ve dağ keçilerinin üzerine atılıp, kemik kıran dişleriyle onların mide ve barsağını birbirine katıyor, kanlarından, otlağı lâle bahçesine çeviriyordu. Şiir (Arapça) :

[448] *«Gelince gülerek gelir. Üzüntüsünü diğerlerine hissettirmez.*

O, berrak sulu bir kaynağa, elinde mızrak olan bir savaşçıya benzemekte.

Hedefine anında ulaşır. Aslan gibi yırtıcı, ceylan gibi tedbirlidir.

Onun kişiliğinde sanki ikilik var : biri açık, diğeri gizlidir.

İstediğini anında yapar. Oturduğu zaman bedevîler gibi diz çöküp oturur.»

Gökte uçan kuşu kapan, aslanın pençesindeki avı alan, kaplan renkli ve aslan görünüşlü tazıları öfkeli bir şekilde pusudan bırakıyorlar. Onlar ansızın beliren bir kaza ve şimşek gibi avlarının üzerine atılıp, dişleriyle yakaladıkları hayvanların gırtlağında delikler açıyor, susamış kalplerini ve yanmış ciğerlerini onların kanıyla kandırıyorlar, onların etinden kendilerine yiyecek yapıyorlardı. Şiir :

«Eğer bayraklar uzaktan dalgalanıp görünmeseydi, onları görenler hareketsiz olduklarına yemin edeceklerdi.

Eğer gözler ona takılmasaydı, onu şimşeklere benzetecekti.»

EMİR TİMUR'UN AVNİK'E GELİP SULTAN'A ELÇİ GÖNDERMESİ, SULTAN'IN ONUN ELÇİSİNİ TUTUKLAYIP MISIR'A YOLLAMASI

Sultan, 40 gün kadar eğlence ve avla vakit geçirdi. Duruşunu, kalkışını zevk ve sefa ile sınırladı. Daha sonra iyilikleri yok etmekte usta, akıllara durgunluk vermekte aceleci olan, cemiyetleri dağıtmaktan zevk alan zaman, o neşe perdesinin çıkardığı sese karşı geldi. O makamın usulünün dışına çıktı. O eğlencenin suyunu bulandırdı. O zevk ve safanın düzenini kaçırdı. O sırada Fars, Azerbaycan, Irak ve Huzistan bölgelerini fetheden, İran ülkesini baştan başa yakıp yıkan Emir Timur'un, muhasiplerin düşüncelerinin, yıkımlarını hesaplamakta aciz kaldığı, mühendislerin hayallerinin kötülüklerini sayıp dökmeye yetmediği kâfir mel'unlardan Çağatay ve Tatar ifritlerinden meydana gelen büyük bir ordu ve kalabalık bir askerle Rum beldelerine yöneldiğini, özel birliklerinden bir birliği, Emir Mutahharten'in ve Emir Siraceddin'in adamlarından *(nöker)* oluşan bir topluluğun eşliğinde Sultan'ın üzerine gönderdiği haberini getirdiler.

[449] O günlerde tesadüfen muzaffer askerler *(asâkir-i mansure)*, birbirlerinden ayrı ve dağınık bir durumda idiler. Sultan ise, yakınlarından *(hevas)* birkaç kişiyle kalmıştı.

Bu haberi Emir Timur'a ulaştırdıkları zaman o, Rum ülkelerinden *(memâlik-i Rum)* bir şahsa Sultan'ın halini, durumunu ve asker sayısını sorduktan sonra, «Onun düşmanları ve muhalifleri kimlerdir? Onların sayısı ne kadardır?» dedi.

O şahıs onun sorusuna, «5 bin kişiyle Emir Mutahharten, 10 bin askerle Karamanoğlu, 6 bin kişiyle Mahmud Çelebi, bin kişiyle Taşanoğlu, bin askerle Bafra vâlisi *(vâli-yi Bavre)* onun karşısında ve ona düşmandır. Başka bölgelerde de Moğol, Tatar ile Diyarbakır ve Şam Türkmenlerinden meydana gelen yaklaşık 20 bin süvari de ona muhaliftir» cevabını verdi.

Onun bu cevabına şaşıran Emir Timur, yüzünü emirlerine çevirerek, «Bu nasıl bir adam da tek başına binlerce düşmanın karşısında duruyor ve onlarla savaşıp dövüşüyor? Bu kadar insan, böyle büyük bir kalabalığa rağmen neden onu yenmekten âciz kalıyor? Nasıl oluyor da o her savaştan gâlip ve muzaffer çıkıyor?» diye sordu. O bunu sorarken, Rabbanî desteğin ve Hakkanî yardımın Sultan için en büyük yardım ve en kalabalık asker olduğunu bilmiyordu. *«Görmediğiniz askerler indirdi.»* (515)

---

(515) Kur'an-ı Kerim, 9/26.

Birkaç gün sonra Emir Timur'un ulağı *(peyk)* gelip onun mektubunu getirdi.

O şehre gelmeden önce Sultan, meliklere davrandığı gibi iyilik ve dostluk için askerin reislerinden birkaçını onu karşılamaya gönderdi. Onlar, ulağı büyük bir saygıyla şehre getirip uygun bir yere indirdiler.

O sırada Sultan, Emir Mutahharten'in adamını *(nöker)* çağırarak, ondan ulağın nasıl bir adam olduğunu, Emir Mutaharten'in onu Erzincan'a gelişinde nasıl karşıladığını sordu. O da, «Emir Mutaharten, emirlerinin ve nâiblerinin çoğunu onu karşılamak için gönderdi. Onlar onu büyük bir ilgi ve saygıyla şehre getirdiler. Emri üzerine ipekli, yünlü, atlas ve pamuklu kumaşlardan çok değerlilerini onun ayağına serdiler. Onun üzerine çok miktarda altın saçtılar. O, Emir Timur'un mektubunu çıkarınca Emir Mutaharten, bütün ayan ve eşrafıyla ayağa kalktı. Emri üzerine bir kürsü kurdular. Veziri onun üzerine çıkıp mektubu büyük bir saygı ve dikkatle okudu. Emir Timur'un adı geçince hepsi secde edip yeri öptü. Moğol âdeti uyarınca diz çöküp dua ve övgüde bulundular» diye cevap verdi.

Sultan, bu hikâyeyi dinledikten sonra güldü. Âcizlerin ve düşkünlerin sık sık başvurduğu, [450] kendine güvensizliği ve gevşekliği gösteren bu tür alçaltıcı gösterileri ve aşırı tevazuları sakıncalı ve insanlığa aykırı buldu. Asil tabiatına ve yüce yaratılışına hükmeden şerefli nefsi ve üstün gayret duygusu, onun bu alçaltıcı hareketi yapmasına engel oldu. Onun yüce varlığının gereklerinden olan yiğitlik ve mertliği, böyle bir âcizlik ve şerefsizliğe düşmesine izin vermedi. Çünkü «Ölüm, şerefsiz yaşamaktan daha iyi» demişler. Bu şekilde kendini küçültme ve huşu içinde olma, ancak dinde ve tarikatte uygun olur. Bu bakımdan Yüce Allah'ın faziletiyle Sultan'ın din ve şeriat basamaklarındaki yerinin yüksekte olduğunu, adalet ve insaf kurallarının uygulanmasının eksiksiz, iyilik ve doğruluk tarafını tutmasının, hak ve hukuka riayet etmesinin tavizsiz olduğunu, seçkin *(havas)* sıradan *(avam)* bütün insanları korumasını, diğer iyi huylarını ve özelliklerini herkes biliyordu.

Buna karşılık Emir Timur'un yolu ve gidişi, şeriat ve din yolundan sapma, emanet ve diyanet ilkesinden ayrılma şeklindeydi. haya ve ar perdesinin yırtılmış oluşu, kalbinin karalığı ve tabiatının kötülüğü, nefsinin bozukluğu ve haşinliği, herkes tarafından kınanılan işler yapışı, esir etme, yakıp yıkma, zulüm ve eziyette bulunma ve diğer çirkin hareketlere sık sık başvuruşu ile tanınmış, bu özelliğiyle meskun bölgelerin her yanında, dağlarda, ovalarda ve çöllerde anılmış, darbı mesel halini almıştı.

Bu iki huy ve özellik arasındaki esaslı ve köklü farklar herkes tarafından iyi bilinmekteydi.

Sultan, ona içinden muhalefet etmesine rağmen dışından öyle değilmiş gibi görünmekten kaçındı. Onun için ona asık ve ekşi surat gösterdi. Çünkü içi başka, dışı başka görünmenin sahtekârlık ve aldatma yanı vardır ve o tür davranış âcizlik, düşkünlük ve gevşekliği dâvet eder. Bu konuda *«İnsanın ikiyüzlülüğü, onun düşkünlüğüdür»* denmiştir. Diğer yandan ona baştan dostluk gösterip, sonradan düşmanlık etmenin kötü bir iş olacağını, insanlığa ve mertliğe sığmayacağını düşündü.

Bunları düşünerek, şeref ve haysiyet eteğini, âcizlik ve ahmaklık tozuyla kirletmek, ırz ve namus çehresini, gevşeklik tırnağıyla kaşıyıp yaralamak istemedi ve şöyle dedi: Şiir (Arapça):

«Biz öyle insanlarız ki orta yerde bulunmayız. Bizim için ya başta olmak ya da mezara girmek vardır.

Yüceliklere ulaştığımız zaman nefislerimiz bize değersiz ve hakir görünür. Güzel kadın isteyen birisi başlığının (mihr) yüksek olmasına aldırmaz.»

Sonra emri üzerine ulağı içeri aldılar. Sultan, başkalarına davrandığı gibi ona güler yüz ve tatlı dil gösterdi. İzzet ve ikramda bulunarak her konuda onunla konuştu.

[451] Toplantı bitince Sultan, Emir Mutahharten'in adamı ile yalnız kaldı. Ona, «Bu işin tedbiri ve bu olaydan sıyrılmak konusunda görüşünüz nedir?» diye sorunca, ondan, «Görüş Sultan'ın görüşüdür. Biz fermana tâbi insanlarız. Sultan'ın doğru gördüğü ve uygun bildiği bütün emirlere uyup o yolda gideriz» cevabını aldı.

Bunun üzerine Sultan, «Emir Timur'un yolu ve yöntemi, fesat ve inada düşkünlük, şeriat yolundan sapmak, sözünde durmamak, vefasızlık, yiğitlik ve insanlık (fütüvvet ve mürüvvet) şartlarını hiçe saymaktır. Bunları uzun uzun anlatmaya gerek yok. Şimdi akıl ve mantık bize şunu gösteriyor ki, hileye, yalana, düzene, sahtekârlığa dayanan onun kişiliğine, tatlı diline ve boş vaadlerine iltifat etmeyelim! Aldatma ve tuzaklarla dolu olan işlerine ve sözlerine güvenip inanmayalım! Aslı olmayan sözlerini ve manasız cümlelerini dinlemeyelim! Bizim en önemli görevlerimizden biri, Müslümanların canını ve malını korumak için onları İslâm ülkelerinden kovup uzaklaştırmaktır. O işe canu gönülden sarılalım! Onun için kaleleri tahkim edip, şehir ve köyleri koruma altına alalım! Hangi şekilde olursa olsun, ona karşı koymak ve onu uzaklaştırmak için çaba harcayalım! Eğer sizin ailenizi, çoluk çocuğunuzu, malınızı yükünüzü koyacak sağlam bir kaleniz ve müstahkem bir yeriniz yoksa, bizim ülkemizde bulunan en sağlam ve düşmanın ulaşmada güçlük çekeceği kaleye gelip yerleşin» dedi.

Emir Mutahharten'in elçisi ona cevap olarak, «Bizim işlerin yolunda gitmesi ve halkın selâmeti konusundaki Sultan'ın sözlerine ve düşüncelerine ekleyecek bir şeyimiz yok. Onun emrine ve yasağına uyarız» dedi.

Halbuki onun söyledikleri ile kalbinden geçirdikleri birbirini tutmuyordu. Çünkü o ve diğerleri daha önce her konuda Emir Timur'a uyup boyun eğmiş ve onun izinde gitmeyi kabul etmişlerdi. Şiir:

«Amaç için gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığı arasında bir fark yoktur.»

Sonra Sultan, Emir Timur'un, Fars ve Irak ülkelerini fethettiğinden bahseden ve Sultan'dan emir ve fermanına uymasını, hutbe ve sikkeyi değiştirmesini, kendisine asker ve mal göndermesini isteyen mektubunu oradakilere okudu ve o mektuba kelimesi kelimesine cevap yazmalarını buyurdu.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Mardin (Mirdin) sultanının, kartalın burçları üzerinde uçmayı göze alamadığı, yüksekliğinden dolayı güneşin geç doğduğu kalesinden, hiç sıkılıp utanmadan, kendi isteğiyle aşağıya inip Emir Timur'un yanına gittiği, [452] başına itaat ve bağlılık tasması taktığı, kendisini küçüklük zincirine ve hüsran bağına bağladığı haberinin yanında, Beyt (Arapça):

«Ateşe karşı yanardağdan imdat ister gibi Amr'dan yardım istedi.»

onun Karakoyunlu Türkmenlerine saldırıp, onların mallarını ve hayvanlarını yağmaladığı, oradan Re'sül-Ayn'a geçip, o kasaba insanlarını esir ettiği, yurdunu yuvasını dağıtıp çoluk çocuğuna el koyduğunu, çoğunu sopa ve işkenceye tutup öldürdüğü haberini getirdiler.

O haberi alınca Sultan, Emir Timur'un habercisi ile, Emir Mutahharten'in adamını yanına çağırarak onlara, «Emir Timur'un şeriat ve sünnete aykırı, din ve millet geleneklerine ters düşen hareketlerde bulunduğunu duydum. Bu durum üzerinde ciddi olarak eğilmek gerekir. Çünkü Müslümanların canına ve malına kastetmek, onların çoluk çocuklarını esir etmek, gibi çirkin hareketlerde bulunduktan sonra dinden ve İslâmdan bahsetmek olmayacak şeydir. Eski padişahlardan hiçbirinin onun yaptığı gibi yaptığı görülüp işitilmiş değildir» diye konuştu.

Fakat onlar o haberin doğruluğunu inkâr edip onu yalanlamak için çaba harcadılar ve «Bu haber iftira ve yalandan kaynaklanmaktadır. Emir Timur hiçbir zaman böyle kötü şeyler yapmaz ve bu tür çirkin hareketlerde bulunmaz» dediler.

Sultan, onların sözüne, «Mardin sultanının, Emir Timur'un yanına gitmiş olduğu bir gerçek. Onun öyle davranınca tutuklanmasından ve başından kötü şeyler geçmesinden alacağımız dersler vardır. O bizim için iyi bir vaiz ve inanılır bir nasihatçi olmalıdır» diye karşılık verdi.

Sultan, bu sözleri söylerken, içinden, «Belki Timur'un habercisi, benim sözlerimi Emir Timur'a söyler de o da ister istemez bir yolunu bulup Mardin Sultanın'ı esaret zincirinden salıverir» diye geçiriyordu.

Daha sonra Sultan, Timur'un elçisine hil'at giydirip onu yola çıkardı. Devletin büyüklerini ve huzurun ileri gelenlerini yanına çağırarak, «Büyük bir felâket ülkemizin üzerine gelmekte. Bizim Timur gibi bir şahısla dostluk, arkadaşlık, anlaşma ve sözleşme yoluna girmemiz etkili ve faydalı olmaz. Çünkü o ettiği yemine uyup sözünde durmuyor. [453] Davranışlarının dinde ve ahlakta yeri yok. İlahî ilhamdan nasibi olmayıp, ondan faydalanacak bilgiye sahip değil. Huyunun kötülüğü ve tabiatının bozukluğu olaylarla doğrulanmış, araştırmalarla açığa kavuşmuştur. Bununla beraber onun büyüsüne ve efsanesine aldanmak, boş vaadleriyle avunarak idare dizginlerini onun eline bırakmak, açık bir sapıklık ve büyük bir gaflettir. O halde onunla kavga etmek ve dövüşmekten başka çare, mücadele etmek ve savaşmaktan başka yol yoktur» dedi.

Dinleyenlerin hepsi, onun bu düşüncesinin doğruluğu ve görüşünün uygunluğu konusunda «aferin» dediler ve gayret kemerini bellerine taktılar.

Çok geçmeden Sultan, Sivas'ı berkitmeye başladı. Büyük bir azim ve kararlılıkla kapıları kapalı tutmaya ve kaleyi tahkim etmeye çalıştı. Mahir duvarcılar ve ünlü ustaları çağırıp onlara sur'un dairesini, şehrin kapılarıyla böldürdü. Her bölüme bir mimar-mühendis görevlendirdi. Onların hepsinin başına da emirlerinden *(umerâ-yı hazret)* bir mutemet tâyin etti. Kalenin burçlarını yükseltip sağlamlaştırmak, şerefe ve burçları onarmak, iç ve dış duvarlarla temelleri sağlamlaştırmak için emir verdi. Kısa bir süre içinde duvarların üst kısımlarını yükseltip, alt kısımlarını taş ve kireçle sağlamlaştırdılar. Yarık ve çatlakları doldurup onardılar.

O önemli işler bittikten sonra kale kapılarının *(dervâze-hâ)* düzene konulmasını buyurdu. Emri üzerine her kale kapısına demirden bir kanat yapıp onu zincir ve çivilerle oraya bağlayıp astılar.

O işten de kurtulduktan sonra emri üzerine sur'un çevresine derin bir hendek kazıp içine su bıraktılar. Hendeğin duvarlarını taşla yükselterek kolayca yıkılmasını önlediler.

Böylece Sivas şehri sapasağlam bir şehir oldu. Öyle sağlam bir duruma geldi ki, dünya gezginleri ve yolcuları, oranın sağlamlığı konusunda hayrete düştüler.

Sultan, aklını şehrin surlarından ve oranın düzene konmasından kurtarınca marangozları *(neccar-ân)* çağırdı. Onlar emri üzerine mancınık ve arrade'leri düzene koydular. Taş ve ok atan çarklarla *(çerh-i endaz)* ile ateşleyecileri *(ateş-bâr)* hazır ettiler.

O sırada haberciler *(münhi)* peş peşe gelip Emir Timur'un halinden, konup göçüşlerinden haberler getirmeye başladılar. Sonunda onun Diyar-ı Bekr'i yağmaladığını, kumda yağ, yılanın ağzında bal arayan Mardin sultanını zincire vurduğunu ve onu zindana kapattığını haber verdiler. Beyt (Arapça) :

«Uyuz bir keçi gibi yerinden kalkmış, toprağın altından burnuyla bir şeyler arıyor.»

[454] Şurası iyi bilinmelidir ki, ihtiyatın ve tedbirin gereklerini unutup, insan için iki kan içici dev ve insana eziyet eden iki ifrit ve yok oluşun kaynağı olan hırsın yalanına ve tamahın aldatmasına kanan, afiyet ve selâmet köşesini terk eden kimse, her halükârda belâ çukuruna düşüp felâket kuyusunda har ve zelil olarak kalır. Bu konuda Hasan ile Hüseyin'in babaları, iki dünyanın imamı Ali b. Ebi Talib *-Allah ondan razı olsun-* «Akıl çoğu zaman hırsın azmasıyla kaybolur» buyurmuştur. Şiir :

«Hırs, aklın gözünü alır. Kuşu ve balığı tuzağa ve ağa çeker.

Hırsı olmayan kimse zengindir. İlkbaharının gülü meyve verir.

Tamahkâr adamın kalbi dertle dolar. Onun için sen mümkün olduğu kadar tamah'ın yanına yaklaşma!

Kanaatkâr olan kimse zengin olur. Mutlu olan kişi, hırs ile arkadaş olmayan kişidir.»

Bunların arkasından şu haber geldi : Emir Timur Diyarbakır (Âmid) şehrine gelerek, duvarları granit taşından yapılmış, hendeği sert taşlarla örülmüş olan oranın kalesini kuşattı. Savaşla, vurup kırmayla vakit geçirmesine, bütün gücünü harcamasına rağmen amacına ulaşamadı Zor ve zorbalıkla işin yürümediğini, kaba gücün ve kuvvetin sonuç vermediğini anlayınca, kötü tabiatının ve çirkin huyunun gereği olarak hile ve düzene yöneldi. Elini ihanet ve kurnazlık eteğine attı. Kale halkına, emniyet ve güven sözü verip onlara dil döktü. Elini Kur'ân-ı Kerim'e basıp, ilahî kitabın ve âyetlerin üzerine yemin ederek, onlara, «Size hiçbir şekilde garaz ve kötülük duymuyorum. Size karşı iyilik ve mer-

hamet yolunda başka yol tutmayacağım. Kelâm-ı Kadim aramızda âdil bir şâhit ve emin bir hakem olsun! Bu günden itibaren siz, canınızla, malınızla, çoluk çocuğunuzla benden ve askerimden emin olacaksınız. Benim emrim altına girip şehri teslim ettikten sonra eğer benim tebaamdan size bir kötülük gelirse, Allah'a ortak koşmuş ve Peygamber'i inkâr etmiş olayım!» dedi.

Velhasıl bu tür tatlı dil, yumuşak ve güzel sözlerle kale halkını aldattı. [455] Onlar, ellerini harp ve darpten çektiler. Onun yeminine güvenerek kaleden dışarı çıktılar. Dua ve övgü için dillerini açıp şehrin anahtarlarını onun önüne koydular.

Emir Timur, başlangıçta onlara ilgi ve sevgi gösterdi. Hepsinin renkli sözler ve tatlı cümlelerle gönlünü aldı. Şefkat ve merhametiyle onları ümitlendirdi. Bu şekilde birkaç gün geçince zavallılar kendilerini emniyette hissedip işlerinin başına döndüler. Alışverişlerde bulunmaya başladılar. Çok geçmeden Emir Timur, yemin sikkesini kırıp, vefa parasını ziyan etti. Âlemin afeti ve Âdem sülâlesinin başının belâsı olan Moğol keferelerini, Çağatay ve Tatar zâlimlerini onların üzerine saldı. Vahşi köpekleri ve yırtıcı kurtları halka gönderdi. O zâlimler, herkesi yakalayıp eziyet ipine ve azap zincirine bağladı. Onlara elim darbeler indirip vahim işkencelere tâbi tuttular. Zor ve şiddete başvurarak onlardan altın, gümüş, kumaş ve mallarının yerini sordular. Evlerin hürlerini ve kasırların bâkirelerini, örtüden çıkarıp pazar yerlerine çektiler. Onları iffet ve ismet perdesinden çıkarıp sağda, solda koşturdular. Çirkin davranışlar ve gayri meşru hareketlerle onları kirletip namuslarıyla oynadılar. Çoluk çocukları, cariye ve köleleri esir edip, hepsinin altınını, ziynetini, takısını ve kıymetli şeylerini sütten ip ve hamurdan kıl çeker gibi çekerek, onları aç ve çıplak bıraktılar. O arada yaklaşık 10 bin müminin canına kıydılar. *«Aranızda böyle yapanın cezası ancak dünya hayatında rezil olmaktır. Ahiret gününde de azabın en şiddetlisine onlar uğratılırlar. Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.»* ([516]) Şiir (Arapça):

«Eğer bir cani bir toplumda cinayet işlerse, ondan derhal hesabını sorup cezasını verirler.»

Emir Timur, Diyarbakır (Âmid) şehrini yıkıp, onun altını üstüne getirdikten sonra Aladağ nahiyelerine gidip Ab-ı Nik kalesini kuşattı. O bölgelerde bulunan diğer kalelerin bazısını zorla, bazısını da hileyle ele geçirdi. Onların ileri gelenlerini (erbab) azap ve işkenceye tabi tutarak yok etti.

Aklının kısalığı, tabiatının kötülüğü, aslının bozukluğu ve düşüncesinin yanlışlığı ile tanınmış ve dile düşmüş olan Emir Mutaharten,

---

(516) Kur'an-ı Kerim, 2/85.

korku ve dehşete düşerek aklını kaybetti. Düşünme ve tedbir alma gücü, halkın işlerini yürütmekten âciz kaldı. Emir Timur'un yaptıkları karşısında şaşırıp dili tutuldu. İrade dizginini kaybedip âcizlik kisvesini giyinerek [456] hor ve zelil bir halde Emir Timur'un yanına gitti ve atının üzengisini *(rikab)* öptü. Onun hizmetçi ve hademelerinin arasında yerini aldı. Onun tebası ve eşyası arasına kıymetsiz bir mal gibi girdi. Sikke ve hutbeyi onun adına değiştirdi. «*İmanı inkârla değiştiren, şüphesiz doğru yoldan sapmış olur.*» ([517])

Emir Yelman da Emir Mutaharten'in yolunu takip etti. Onun yaptığı şeyleri yapıp Timur'a itaat ve bağlılık kemerini beline taktı. Sapıklık ve şaşkınlık yolunu tutup Rum ülkelerini zapetme konusunda onlarla birlik oldu. İslâm beldelerini yıkmak, Müslümanların kanlarını dökmek, kötü ve yasaklanmış şeyleri mübah yapmak *(ibahât)*, haya perdelerini yırtmak, hür ve suçsuz kişileri katletmek konusunda çaba harcadılar.

Karamanlı Emir Alaaddin ise araya elçiler koyup mektuplar yazarak ona kıymetli hediye ve armağanlar gönderdi. Onun himaye zincirine ve yardım ipine el attı. Emir ve yasaklarına uyarak ona bağlanmayı kabul etti. Suriye'ye düzenleyeceği seferde oğlu Emir Muhammed'i büyük bir ordu ve teçhizatla onun saflarına katacağına, eğer Rum tarafına ve Osman'ın ülkesine yürürse, kendisinin de onun yanında yerini alacağına söz verdi. Daha sonra ona yazdığı bir mektupta, «Elimdeki birkaç kalenin hepsini zaviye yaptım. Orada dervişlerin, yolcuların ve diğer girip çıkanların hepsini rahat ettirmek için sofralar kurdum. Eğer emriniz olursa, hepsi ihya edilip yaşatılsın! Eğer benden alacağınız vergilerden onların payını düşerseniz, kendiniz bilirsiniz» dedi.

Diğer taraftan Dulkadiroğlu Suli, Emir Timur'a peş peşe haberciler göndererek, onun Suriye tarafına düzenleyeceği seferde askerlerine rehber ve yol gösterici olacağını haber verdi.

Sapıklıkta *(ilhad)* ve dinden dönmede *(irtidâd)* herkesi geride bırakmış, fesat maddelerini canlandırmayı, zulüm ve insafsızlığı âdet haline getirmeyi, ülkeleri ve beldeleri yıkmayı kendisine görev edinmiş olan Emir Mutaharten ise, onun karşısında her an kılık değiştiriyor ve çeşitli yollara giriyordu.

Bütün bunların karşısında Mısır sultanından sık sık elçiler geliyor, o, Emir Timur'un akınını durdurmak için Sultan'la görüş alışverişinde bulunuyor, ondan ne yapılması gerektiğini soruyordu.

---

(517) Kur'an-ı Kerim, 2/108.

Mısır sultanının sözünün gelişinden onun Sultan'a güvenmediği anlaşılıyordu. O, onu da Emir Mutahharten ve diğer emirler gibi irade dizginini elinden kolayca bırakıp Emir Timur'a itaat edecek ve ona kolayca boyun eğecek bir kimse sanıyordu. Fakat şahinin baykuşla arkadaş olmayacağını, aslanın tilkiyle yarışmayacağını bilmiyordu. Beyt (Arapça) :

«Çok sevmeme rağmen eğer gül bana yakışmıyorsa, onu bırakırım.»

[457] Birkaç gün sonra Kutluşah adlı biri Emir Timur'un elçisi olarak Sultan'ın yanına geldi.

O arada Sultan, Emir Timur olayını yeteri kadar düşünmüş, onun zararını, faydasını ölçmüş, onunla bir olmanın, dostluk ve arkadaşlık kurmanın Mısır'ın, Suriye'nin ve diğer İslâm ülkelerinin yıkımını istemek demek olacağını anlamıştı. Ona Suriye'nin ve Rum'un anahtarı ve o iki ülkenin geçit yeri olan Sivas'a giriş çıkış fırsatı doğunca, yolunun açılmış olacağını, o ülkelerinin tamamının yakılıp yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını, bu yüzden büyük bir bölgenin harap olacağını ve insanlardan boşalacağını iyi biliyordu. Öte yandan o bu ülkeye girdiği takdirde, Şam ülkelerinin insanlarının çoğu vatanlarını terk edecek, şehirler ve vilâyetler boşalacak ,o bunu Sultan Berkuk'un zayıflığına ve gevşekliğine yoracaktı. Onun kusur ve gevşekliğinden cesaret bulacak, yüzünü Suriye ülkesine çevirecek, İslâm ülkelerinin önderi ve iman ordusunun karargâhı olan o ülke ister istemez olayların tufanına uğrayacak, felâket ve musibetlerin hedefi olacak, bu felâketlerin sorumluluğu da Sultan'ın tutum ve davranışına yüklenecekti. Beyt (Arapça) :

«Önce kınayıp yermek için beni çağırdılar. Fakat ben onu kınamak için ağzımı açmadım.»

Daha sonra Sultan, fikir ve düşünce pınarını, tereddüt ve şaşkınlık çer çöpünden temizleyerek, Emir Timur'un ülkeden kovulup uzaklaştırılması konusunda çaba harcama niyetini pekiştirdi. Onun gönderdiği elçiyi tutuklayarak, her gün ondan bir miktar vergi almaya karar verdi.

Bunu yaptıktan sonra huzurunun seçkinlerinden *(havas-ı hazret)* bir mutemedi Sultan Berkuk'a göndererek ona, «Halkın ve vatandaşların büyük bir kısmı, bu Timur'un sahtekâr bir ikiyüzlü ve yırtıcı bir zâlim, İslâmın gerçek süsünden ve iman gücünden yoksun, zulüm ve işkence yapmakta, kötü ve çirkin hareketlerde bulunmakta eşi benzeri olmayan biri olduğunu iyi bilmektedir. Onun cihangirlik ve padişahlıktan anladığı, insafı adaleti bir yana bırakarak, ülkeler yıkmak, insanlara eziyet etmek, zulüm ve fesatı hâkim kılmaktır. Sultanlıktan ve ülkeler almaktan maksadı, Peygamber'in dinini güçlendirip yaymak değil, ta-

biî ve şehevî lezzetlerden mümkün olduğu kadar çok tadmak içindir. Onun bütün vakit ve saatleri ocakları söndürmek, insanları öldürmek, ülkelerin altını üstüne getirmek, Müslümanların mal ve canlarını helal saymakla geçmektedir. Bu konuda Peygamber, *«Bir mümine zarar verip, ona hile yapan mel'undur. Mümin can ve mal konusunda insanların en güvenilir olanıdır»* buyurmuştur. [458] Bunların dışında onun dine ve İslâma gösterdiği saygı ve ilgi, ihlas ve samimiyetten değil, ikiyüzlülük ve sahtekârlığından kaynaklanmaktadır. Ondan maksadı, ahiret rütbelerini kazanmak değil, dünyaya ait nimetleri elde etmek içindir. O, dini dünyanın âleti yapmış, İslam'ı tuzak, tezvir ve yalanına yem olarak kullanmıştır. Birlik kisvesi altında ikilik göstermiş, haksızlığın üzerine hukuk örtüsü örtmüştür. *«O gün onlar imandan çok inkâra yakındılar. Kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlar. Allah gizlediklerini onlardan iyi bilir.»* ([518]) Şeriat ve akıl sâhibi birinin böyle bir sapıkla dostluk ve birlik içinde olması, büyük bir kayıp ve ağır bir suçtur. Bu konuda Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: *«Haksızlık yapanlara yönelmeyin, yoksa ateş size de dokunur. Sizin Allah'tan başka dostunuz yoktur; sonra yardım da göremezsiniz.»* ([519]) O halde bütün bu deliller açıkça gösteriyor ki, o fesat gaddarla savaşmak, onun İslâm ülkelerine ettiği eza ve cefayı önlemek, Mümin ve Müslümanların boynuna gerekli bir görev ve mecburi bir vazife olmalıdır. Bu konuda Yüce Allah, elçisine ve en seçkin kuluna şöyle buyuruyor *«Ey Peygamber, inkârcılarla, ikiyüzlülerle savaş; onlara karşı sert davran! Varacakları yer cehennemdir, ne kötü dönüştür.»* ([520]) Allah'ın sâdık elçisi ve O'nun sevgilisi olan Peygamber de müminlerin bir araya gelip yardımlaşarak düşmana karşı koymada birlik içinde olmalarını, *«Bir mümin, kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah onu cehennem ateşinden korur»* şeklinde teşvik ediyor. O halde biz hiçbir zaman Emir Timur ile dostluk ilişkisi içine girmemeli, onunla barış ve anlaşma yapmamalıyız. Onunla bizim aramızda âdil hakem ancak kılıç ve ok olabilir. Bu dava, ancak hançer ve mızrakla sonuçlanır. Şiir (Arapça):

«Kötü ve sahte bir lider içinden öldürme tutkusunu atamaz. Ondan, kan dökmekten başka bir şey beklenemez.

Onun kötülük yapmak için her zaman alnından ve ellerinden ter döküldüğünü görürsün.»

Biz şu an asker topladık, savaşa hazır bekliyoruz. Eğer siz, seferinizin yönünü onun tarafına çevirirseniz, nerede olursanız olun sizin safları-

(518) Kur'an-ı Kerim. 3/167.
(519) Kur'an-ı Kerim, 11/113.
(520) Kur'an-ı Kerim, 9/73 ve 66/9.

nıza katılırız. İslâm bayrağının zaferi uğruna nereye derseniz oraya gideriz. Eğer emriniz olur, Şam ordusu Malatya'ya gelirse, ona katılıp birlikte Erzurum'a gider, din düşmanlarıyla savaşa ve vuruşa tutuşuruz. İslâm orduları gelinceye kadar onu durdurur, oyalarız» dedi.

Bu sözleri iletmek için bir elçinin yola çıkarılmasının üzerinden bir süre geçince Mısır'dan bir elçi gelerek, [459] yardımlaşma ve dayanışma bağlarını güçlendirmek, birlik ve beraberlik temelini sağlamlaştırmak ve Emir Timur'un elçisini Mısır'a götürmek isteğini kapsayan bir mektup sundu.

Sultan, iyilik ve mertliğinin gereği olarak elçiyi onlara teslim etmeyi kendisine yediremedi. O işi, insanlığa ve yiğitliğe sığdıramadı. Bu isteği kabul etmemek, bu teklifi geri çevirmek için büyük bir çaba harcadı.

Halbuki onlar onu götürme konusundaki isteklerinde ayak direyip ısrar ediyorlardı. İş o hale geldi ki, Sultan eğer o teklifi kabul etmezse, Mısır Sultanının kendisinden ümidini keseceğini, kendisinin Emir Timur ile anlaştığını ve onu sakladığını sanacağını biliyordu.

Bunu düşünerek, o töhmetten ve suçlamadan kendini kurtarmak için elçiyi onlara teslim etmek zorunda kaldı. Bunu yaparken, ona herhangi bir zarar ve ziyan gelmemesini, onu öldürmemelerini ve selâmetle Mısır sultanının huzuruna götürmelerini şart koştu ve mutemetlerinden birini de onunla birlikte yola çıkardı.

Mısır'a varınca Timur'un elçisini, Sultan Berkuk'un huzuruna çıkardılar. Sultan Berkuk, Emir Timur'un durumunu sorduktan sonra ona merhamet gözüyle bakarak, «Dileğin, isteğin nedir? Eğer gitmek istersen, seni istediğin gibi yolcu edeyim. Bundan başka bir isteğin varsa, çekinmeden söyle, hemen yerine getireyim» diye konuştu.

O elçi, Mısır'ı nimetleri bol bir şehir ve emniyetli bir ülke olarak gördüğü için, «Buradan gitmeye hiç niyetim yok. Ben her zaman aklımdan o zalimin yanından kurtulmayı, sağlık ve afiyet köşesine çekilmeyi geçirirdim. Bugün Yüce Allah bu devleti bana gösterip, bu nimeti bağışladı. Eğer zarurî ihtiyaçlarımı karşılayacak kadar yiyecek ve giyeceğe sahip olursam, burada kalır, kalan ömrümü itaat ve ibadetle geçiririm. Bu benim için büyük bir nimet ve mutluluk olur» dedi.

Onun isteğini yerine getirdiler. O, Mısır'a yerleşerek sağlık ve selâmetin tadını tattı.

O olanlardan sonra Timur'dan Sultan'a başka bir haberci *(kâsıd)* gelerek bir mektup getirdi. Mektupta, «Bundan önce size bir adamımı

gönderip istek ve arzularımı bildirmiştim. Siz, insanlık göstererek onu halinden memnun ve şükreden bir halde hiç vakit geçirmeden yanımıza gönderdiniz. O yanımıza gelince sizin hakkınızda güzel sözler söyleyip, sadakatinizi, güvenilirliğinizi ve iyiliklerinizi içeren cümleler sarf etti. Onun arkasından da yakın bir mutemedim *(mutemed-i has)* olan ve devletimin sırlarını bilen *(mahrem-i enderunî)* Kutluşah'ı, yeni gelişen olaylar hakkında bana bilgi ulaştırması için gönderdim. Fakat ondan uzun zamandan beri bir haber yok. Şimdi sizin yapacağınız şey, [460] onu bir adamınızın refakatinde bu tarafa göndermektir. Onun gelişinden sonra derhal bize katılın! Sivas'ın sağlam ve muhkem oluşuna güvenmeyin! Oradaki kalenin yüksekliğine ve ulaşılmaz oluşuna dayanmayın. Çünkü o tür yerlerin bizim gücümüzün darbeleri karşısında hiçbir önemi yok. Biz, daha önce güç ve sayı bakımından sizden çok daha üstün olanların dersini verdik» diyordu. Bu cümlelerin altında da Sultan Berkuk'un yenileceğini ve kınanması gerektiğini söyleyen bir bölüm vardı ve «O ülke eskiden Cengiz Han'a aitti. Ondan diğerlerine geçti ve sonra Hülagu'nun oldu. Bugün de miras yoluyla Sultan Mahmud'un olması gerekir.

Sultan Berkuk, onun yetiştirip büyüttüğü bir kişidir. Onun nesebinin meçhul ve ırk damarının asalete dayanmamasından dolayı, insanların dilini tutmak için onu yükselterek ona padişahlık sıfatını yakıştırdı. Yalan ve dolanla onu işlerine âlet edip pazarına sermaye yaptı» diye yazılıydı.

Sultan, mektubun içeriğini öğrenince ona satır satır cevap yazdı: «İlkönce 'Sivas'ın sağlamlığına güvenmeyin' şeklindeki sözünüze cevap vereyim: Sizin bizim hakkımızda bundan daha derinini düşünmeniz, bundan daha sağlam bir görüşe sahip olmanız, gerekirdi. Aklınızın anlayışı ve nefsinizin duyuşuyla, bizim şaşı ve eğri gözle bakılacak zümreden olan, Yüce Allah'ın pâk zatının varlığına rağmen, sadece kendi beşeri vücudumuzu dikkate alan, Allah' ın her şeyin sâhibi olduğu düşüncesini taşımayan, kendi benliğine hayran, her zaman yok olup eksilmeye mahkum irade ve gücüyle övünen, Rahmanî gücü bir yana bırakıp şeytani güçle yetinen, hemcinslerine ve kendi türünden olanlara hükmetmek isteyip büyüklük ve üstünlük satanlardan olmadığımızı anlamalıydınız. «*Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım*» ([521]) Çünkü açık veya gizli olsun, bizim tevekkül elimiz, eşi ve benzeri olmayan Celal Sahibinin yardım ipine sıkıca sarılmış, zor ve ferah günlerde niyaz ve yalvarma yüzümüz Yüce ve Ulu olan Allah'ın dergâhına dönüp çevrilmiştir. «*De ki: Benim yolum budur; ben ve bana uyanlar bilerek insanları Allah'a çağırırız.*

---

(521) Kur'an-ı Kerim, 2/67.

Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Ben asla Allah'a eş koşanlardan değilim.» ([522]) Şiir (Arapça) :

«Ey yaptıklarıyla övünen kişi, iyilik de kötülük de senin elinde değildir.

Allah ise dilediğini yapar. O'nun elinden her şey gelir.

İstiyorum veya isteriz sözünü bırak! Çünkü irade Allah'ındır.»

[461] İkinci olarak, 'Bizim yendiğimiz kimseler, sayı ve güç bakımından sizden üstün idiler' diyorsunuz. Bu mana, onların tahmin etme ve görme gücünü aştı. Onların anlayış ve idrakinin dışına taştı. Fakat şimdiye kadarki tutum ve davranışımız şunu göstermiştir ki, bizim gibiler yaratıkların yardım ve desteğine değil, Yaradan'ın gücüne ve inayetine dayanır. Bizim işimiz cismanî âlemle değil, ilahî âlemledir. Yüce Allah'ın inâyetiyle, bizim gücümüz ve kuvvetimiz, hiçbir yaratık tarafından azaltılamaz. Bizim haysiyet eteğimiz, hiçbir yaratığın takviye ve terbiye tozuyla kirlenmemiştir. *«Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise örümceğin yuvasıdır. Keşki bilseler.»* ([523]) Şiir (Arapça)

«Sana ulaşmak isteyen nice kişiler vardır ki, benim bulunduğum yerden önce yedi zorlukla karşılaşacaktır.

Güneşin ışığında bir ateş yakacak ve yanışında bir kıvılcım çakacak.

Benim büyüklüğüme darbe vurmak istiyor. Ancak uzaklığım onun yüksek bir yere ulaşmasını engelliyor.»

Üçüncü olarak, 'Mısır ve Suriye ülkelerinin eskiden Cengiz Han'a âit olduğunu, ondan birkaç mirasçıya geçtikten sonra Hülagu'ya ulaştığını söylüyorsunuz. Uzağı gören herkes şunu bilir ki, aklî ve naklî delillerle, semaî ve kıyasî bilgilerle din ve dünyanın padişahlığı Allah'ın elçisi, her iki dünyanın seçkini, Hakk'ın gönderdiği mutlak padişah Muhammed Mustafa'ya verilmiştir. İki cihan saltanatı ona teslim edilip bırakılmıştır. Çünkü o, Kur'ân âyetlerine ve mucizevî delillere göre kainatın en üstünü ve varlıkların en olgunudur. Bu konuda, *«Ey Muhammed, biz seni bütün insanlara ancak müjdeci ve uyarıcı olarak göndermişizdir»* ([524]) buyrulmuştur. Ondan büyük sahabelerine ve ünlü arkadaşlarına geçmiş, *«Ashabım yıldızlar gibidir, hangisinin peşinden gidersen kurtulursun»* dediği ashabından da, onun büyük halifelerine ve soylu akrabalarına

(522) Kur'an-ı Kerim, 12/108.
(523) Kur'an-ı Kerim, 29/41.
(524) Kur'an-ı Kerim, 34/28.

ulaşmış, onlardan sonra da *Haremeyn-i şerifeyn*'de (Mekke ve Medine) vâli olan kişinin, halifelerin kaimmakamı ve İslâm meliklerinin meliki olması kararlaştırılmıştır. Dindar emirlerin ve şeriati tâkip eden padişahların hepsi onun emir ve yasaklarına uyup hüküm ve fermanından dışarı çıkmazlar ve kendi başlarına hareket etmezler. Biz de bu kuralı dikkate alıp bu yolu tâkip ederek, Sultan Berkuk'un fermanına uyduk ve Kutluşah'ı Mısır'a gönderdik. Şimdi onun cevabını bekliyoruz. Çünkü onun fermanının dışına çıkmayız ve onun aksine hareket etmeyiz. Allah, yardım edendir» dedi.

[462] Sultan mektubuna bunları yazarak onu bir haberciyle *(kâsıd)* gönderdi.

Ondan sonra Timur'un sağlamlığı ve alınmazlığıyla ünlü iki kale olan Micingerd ile Erciş'i alıp, o bölgelerde bulunan diğer birkaç kaleyi fethettiği, ondan sonra da yükseklik bakımından Boğa Burcu ile yarışan, İkizler Burcuna eli değen Âbınik kalesini zorla aldığı ve ora halkını kılıçtan geçirdiği ve hepsini öldürdüğü, aklını o önemli işten kurtarınca karınca ve çekirge sayısı kadar olan askeriyle ülkesinden ayrılıp Sivas'a yöneldiği haberi geldi.

Zamanın estirdiği felâket rüzgârlarından korkusu olmayan, tevekkül ayağı üzerinde sıkı ve sağlam duran, dağı saman çöpü gibi gören bir deniz gibi büyüklük makamına sakin ve temkinli olarak oturan, hiçbir şekilde kalbinde hayret ve şaşkınlığa yol vermeyen Sultan, savaşa hazır, harbe ve darbe kollarını açmış olarak beklemeye başladı. *«İyilik yaparak kendini Allah'a veren kimse, şüphesiz en sağlam kulpa sarılmış olur.»* ([525])
Şiir (Arapça) :

«Savaş alanında yiğitçe hareket eder. Azmi kuvveti, düşüncesi isabetlidir.

Zor duruma düşerse ondan çabuk kurtulur. Çünkü iradesi kuvvetli, dayanma gücü fazladır.

Musibetler karşısında kalbi dayanıklıdır. Zamanın başına getirdiklerine önem vermez.»

O sırada Malatya valisinin şehri ve vilâyeti boşaltıp kaçacağı, Divriği hâkiminin ve Darende emirinin yerlerini terk edip firar ettikleri, Moğol, Kürt, Türkmen ve diğer kavimlerden meydana gelen çevredeki askerlerin ve göçerlerin mesken ve vatanlarından uzaklaştıkları, yurtlarını terk ederek yüksek dağlara ve sarp tepelere yöneldikleri, nahiyelerin emir ve yöneticilerinin *(hükkâm)* kalelerini ve evlerini bıraktıkları, her-

---

(525) Kur'an-ı Kerim, 31/22.

birinin kendi başının çaresine baktığı, Karaman'ın Emir Timur'a bağlı olduğunu göstermek için Kırşehir'i yağma ettiği, Burgut, Tamsa ve Develi vilâyetini harap ederek Kayseri'ye geldiği, oranın bahçe ve tarlalarının altını üstüne getirdiği, bayındır bölgeleri yerle bir ettiği haberi geldi.

Sonra Emir Timur'un Çoban Köprüsüne ([526]) vardığı, oradan Erzurum'a girdiği, oradan da Rum ve Şam ülkelerinin geçidi kabul ettiği, «Ora alınırsa, [463] Mısır, Suriye ve Rum ülkelerinin tamamı alınır» dediği Sivas'a çok kalabalık bir orduyla yürüdüğü haberi geldi.

Bu haberi duyan Sivas'ın ileri gelenleri *(erbab)* ve halkı *(ahali)* korkup telaşa kapıldı. Bu durumdayken her zaman yapıldığı gibi her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Sultan ise, ilahî gücün ve Muhammed'in devletinin yardımıyla savaşmak azim ve niyetindeydi. Bu haberleri duymaktan onun kararlılığına ve azmine herhangi bir gevşeklik gelmiyordu. Savaş ve vuruş için hazır haldeydi. *«Emrolunduğun gibi doğru ol»* ([527]) makamına dayanmıştı. O karışıklığın heyecanı ve o sıkıntının şaşkınlığı sırasında Mevlâna Paşa, «Emir Timur sizin dostunuzdur» diyordu Bu sözden, ondan Sultan'a bir zarar gelmeyeceği anlaşılıyordu. Ertesi gün de şu âyeti okudu: *«Eğer Allah, insanların bir kısmıyla diğerlerini savmasaydı, dünya bozulurdu.»* ([528]) Bu âyetle onun anlatmak istediği şuydu: Emir Timur olayından önce Mısır sultanı, dıştan Sultan ile dost görünüp, gizli olarak da Osmanoğlu ile işbirliği ediyordu. Kendisi Mısır'dan, Osmanoğlu'nun da Rum ülkesinden birlikte Sultan'ın ülkesine yürümeyi kararlaştırmışlardı. Fakat Timur meselesi patlak verince o karar geçersiz kaldı. O zaman Sultan ile dostluğa yanaştı.

Bütün çevrede bulunan emirlerin Sultana muhalefet etmesine rağmen o, hiçbir padişahın yapmaya cesaret edemeyeceği bir işi yaptı: Onun esirini tutuklayıp Mısır'a gönderdi. Emir Timur, Sivas'ı yakıp yıkmak için harekete geçeceği zaman da iradesinin dizginini elinden bırakmadı. Yiğitlik ve erkeklik gösterdi. Dağları titreten ve denizleri dalgalandıran o korkunç felâket ve büyük musibet karşısında İslâm ülkesini korumak, namusunu ve haysiyetini ayakta tutmak için direnç gösterdi, Malını, mülkünü, varını yoğunu o iş için sarf etti.

Onun o üstün gayretinin amacı, dinin ve İslâmın toprağını korumak, insanların mallarını ve canlarını emniyette tutmaktı. O riya ve yalan şaibesinden arınmış olduğu için kainatın yaratıcısı, oluş ve yokoluş

---

(526) Hasan Kale'nin doğusundadır. Bk. A. Ö. Şerif Beygu, Erzurum Tarihi, İstanbul 1936, s. 210 - 213; Z. V. Togan, Giriş, s. 302.

(527) Kur'an-ı Kerim, 2/251.

(528) Kur'an-ı Kerim, 8/16.

kaynağının sahibi Yüce Allah, din bayrağının zafere ulaşmasını doğruluk ve imanın üstün gelmesini sağlamak için red elini Emir Timur'un göğsüne koydu. Onun yolunu taş ve engelle doldurdu. Sonunda o, hüsrana uğramış olarak sırtını Rum ülkesine dönüp kayan yıldız gibi kayıp düştü. «*O, Allah'tan bir gazaba uğrar, onun yeri cehennemdir, o ne kötü varılacak bir yerdir*» ([529]).

Çalışması Allah tarafından beğenilen Sultan'ın gayreti meyvesini verdi. O büyük fethi idrak edince ihlas yüzünü hiçbir şeye ihtiyacı olmayanın huzuruna çevirerek dilini hamd ü senaya açtı ve «*Allah, savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, üstündür.*» ([530]) dedi.

[464] Bu şekilde ihtiyat ve tedbiri elden bırakmıyor, uyanık ve tetikte olma şartını yerine getiriyordu. Peş peşe etrafa muhbirler *(münhi)* yolluyor, nöker birliğinin ileri gelenlerini *(hevas-ı ecnad-ı nöker-ân)* Erzincan'a gönderiyor, onlardan taze ve doğru bilgiler alıyordu. Buna karşılık Erzincan halkı, yalan ve asılsız haberler yaymaya çalışıyorlar, «Timur'un geri dönüşü yalan. Şimdi falan yerde» diye şayialar çıkarıyorlardı. Sonunda Sultan'ın adamları *(nöker)* gelip, «Timur kesin olarak dönüp Gürcistan'a geçti. Oradan Şeki'ye ([531]) yönelince o diyarın valisi olan Seyyid Ali ondan kaçıp Elburz dağının bir yerine sığındı» diye haber getirdiler ([532]).

SULTAN'IN KARAMAN ÜLKESİNE HAREKETİ, AKSARAY'I ALMASI, ZENCİRLİ VE DİĞER KALELERİ ELE GEÇİRMESİ

Sonbahar mevsimi sona erince Sultan, Emir Timur dosyasını açtı. Onunla birlik olarak Müslümanların canına ve malına kastetmede ona yardım etmiş olan kişileri cezalandırmak için harekete geçti. Çünkü kendisi, Timur gibi bir hasmın karşısına dikilip, onun şerrinden Müslümanları kurtarmak için onunla savaşmaya kalkmışken, herkesin kendisine katılıp arka çıkması gerekirken, onlar aksini yapıp, Timur'un yanında yer alarak ona destek sağlamışlardı. Dinlerini dünya hayatı ile değişecek Sultan ile düşmanlık yolunu tutmuşlardı. Bilhassa düşüncesinin eksikliğinden ve aklının kısalığından dolayı Karamanoğlu, fırsatı ganimet bilerek Kayseri vilayetine girip evleri ve imaretleri yakıp yıkmış, işkence ve eziyeti had safhaya çıkarmıştı. Diğer taraftan Sultan ile anlaşma yapıp her

(529) Kur'an-ı Kerim,

(530) Kur'an-ı Kerim. 33/25.

(531) Bugün Azerbeycan Cumhuriyeti topraklarında bulunan Kafkas dağlarının güneyinde bir şehir.

(532) Daha sonra Timur, Sivas'tan geçerek 1402 yılında Yıldırım Bayezid'in ordusunu Ankara'nın Çubuk ovasında bozguna uğratacaktır.

durumda onunla birlik ve beraberlik içinde olacağına yemin etmiş olan Emir Mutaharten, Emir Timur'un gelişini öğrenince ahdini ve yeminini bozmuş, nefsinin alçaklığını ve tabiatının bozukluğunu göstermiş, Timur ile anlaşarak, onu Rum ve Şam ülkelerine saldırıya çağırmış, istila ve yayılma konusunda onu tahrik etmişti. Timur, Aladağ hududuna varınca ona katılmış, onun saldırı iştahını artırmıştı. Diğer yandan Karamanoğlu ile Orhan'ın Timur'a boyun eğmeleri için çaba harcamış, yalan ve düzene başvurarak Emir Timur'u Sultan'dan soğutmuş, ona güvenerek büyüklenip kibirlenmeye başlamıştı.

Sultan, bu iki fesatla savaşıp onları ortadan kaldırmak için emirler ve devlet erkânı ile görüş alışverişinde bulundu. Sonunda Karaman'a yürümeye karar verdi.

[465] Askerleri hazır ettikten sonra çadırını şehrin dışına kurdu. Asker savaş düzenine girince yönünü Kayseri'ye çevirdi. Bir hafta gibi kısa bir zaman içinde şehrin dışına vardı. Orada oluşturduğu büyük bir kalabalık ve önemli bir güçle Karaman tarafına hareket etti.

Oradan hareket ettiğinin üçüncü günü güneş doğarken Aksaray'a vardı. Tımarhane'nin yakınına indi. Akşam olunca kale halkı ağlayıp sızlayarak kaleden çıkıp şehri teslim etti. Karamanlılar da Zincirli kalesine sığındı.

Sultan, Karamanlılara vaad ve tehditte bulunarak, onları cesaretlendirip sakındırarak, ikna edici ve etkili cümlelerle kaleyi teslim etmelerini istediyse de kabul etmediler. Karşı koyup başkaldırdılar. Onun üzerine Sultan emir verdi, savaşa başladılar. Alan dar olduğu için önce öncü birlikler vuruştu. Nöbetleşerek çarpıştılar. Sonunda kalenin üst ve alt tarafında yarıklar açtılar ve delikler meydana getirdiler. Bir saat içinde kapıyı ve duvarı yıkıp kaleye girdiler. Karaman askerlerine *(nöker)* birer birer tasma takıp onları çekerek Sultan'ın huzuruna getirdiler Getirilenler arasında kalenin emiri de bulunuyordu.

Kale emirinin elinde daha birçok kale bulunduğu için Sultan ona iyi davranıp hil'at giydirdi. Diğer kaleleri de ondan isteyerek, «Eğer onları bize teslim edersen, bizim gözümüzde her zaman güvenilir ve saygıdeğer biri olursun, her isteğin kabul edilir. Değilse, Alparslan'ın başına gelenler senin de başına gelir.» dedi.

Kalenin vâlisi bu sözü duyunca yeri öptü ve aynı gün bütün kaleleri teslim etmeyi kabul etti.

Zencirli kalesi fethedilip, Aksaray, yöresi ile birlikte ülkeye katıldıktan, diğer topraklara eklenip resmî defterlere *(defâtir-i divân)* kay-

dedildikten sonra bir akşam vakti Salima kalesine ([533]) hareket etti. Oraya indiği sabahleyin, o bölge halkının kaleyi boşaltıp kaçtıklarını ve oraya mutemet tayin ettiklerini öğrenince Aksaray'a geri döndü. Oradaki kalenin burçlarının ve duvarlarının onarılması için emir verdi. Halkın refahını artırmak ve yıkıkları yeniden yapmak için büyük bir çaba harcadı. Adalet ve insaf kurallarını yerleştirmek, cömertlik ve iyilik sofrasını yaymak için gecesini gündüzüne kattı.

O sırada Karamanoğlu'nun ([534]) kurbanlık koyun gibi kendini gösterdiği, Sultan'a saldırıp onunla savaşmak için kalabalık bir orduyla yaklaştığı haberi geldi.

Sultan, bu haberi alınca hiç vakit kaybetmeden onun kökünü kazımak için harekete geçti.

[466] Diğer yandan Sultan'ın üzerine geldiğini öğrenen Karamanoğlu, o tehlikeye atılacak bir yiğit, o meydanda savaşacak bir rakip olmadığını o dağın karşısında bir saman çöpünden, o fırtınanın önünde bir ottan farksız olduğunu anlayınca, Mısra (Arapça) :

«Koyunun aslanın önünde kaçtığı gibi»

karşı koymayı bırakıp sığınak aradı. Atının dizginini mukavemet etme yönünden çevirip firar yönüne getirdi. Rum dağlarının en görkemlilerinden ve en yükseklerinden olan Hasan Dağı'na ([535]) sığındı. Beyt :

«Senin dergâhından kaçmış olan kuş olsa bile, dünyanın havası onun için bir mızrap olur.»

Sultan bu durumu öğrenince askerini düzene koydu. Feleğin padişahının kılıcını doğu ufkunda kınından çektiği, ışık mızraklarının ucuyla yıldızların mührünü zümrüt renkli örtüden ayırdığı bir sabah vakti o dağın çevresini, kolyenin boynu, çemberin merkezi sardığı gibi sardı. O sırada dağın sarplığını ve oranın ulaşılmaz olduğunu gören bir grup gelip Sultan'a, «Bu dağ çok sarp ve ulaşılması zor bir yer. Piyade askerlerini savaş düzeninde tutan ve bizim yükseğimizde bulunan Karamanoğlu, sayı ve güç bakımından bizden fazladır. Böyle bir yerde onunla vuruşup savaşmak imkâsız ve orayı ele geçirmek kolay değil. Yapacağımız en doğru iş, onu bırakıp onun vilâyetine giderek yağma ve talanda bulunalım! Onun yerini yurdunu yıkmak için çaba harcayalım!

---

(533) Aksaray'ın doğusunda bulunur.

(534) Şikari'ye göre bu kuvvetlere Alâaddin Beğ'in oğlu Mehmed Beğ kumanda etmekte idi, s. 177 (Bk. Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed s. 127, n. 217.)

(535) Hasan Dağı için bk. Şahabeddin Tekindağ, Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri, TD 17 - 18 (1962/63), s. 60, n. 79.

Belki bu durum eteğinden çekip onu yola getirir de sarp yerden düz alana iner. O zaman onun dersini ve cezasını veririz» dediler.

Bu görüş her ne kadar doğruluktan uzak görünmüyorsa da, savaş için yola çıkmış, harbe ve darbe karar vermiş olan Sultan, düşmanın önünden çekilmekten utanç duydu. Vuruştan ve dövüşten geri durmayı gevşeklik saydı. Sağlam bir azim ve güçlü bir irade ile yönünü savaşa çevirdi. Aşağıdan yukarıya yükselen bir ateş gibi orayı tırmanıp o bedbahtların üzerine saldırdı. Rüzgâr gibi onların üzerine toz yağdırdı. Ordunun mertleri ve askerin yiğitleri hançer, kılıç, ok ve balta ile o mel'unların üzerine atıldılar. [467] Onlara kıyamet gününü yaşattılar. Bıçaklar uzuvlara, hançerler boğazlara saplandı. Savaşçıların canlarında ecel davulları çalmaya, ruh kuşları, beden yuvalarından uçmaya başladı. Dağın eteği, yiğitlerin kanından kıpkırmızı oldu. Havanın yüzü, savaşçıların kılıcının parlaklığından gözleri kamaştırdı. Şiir (Arapça) :

«Savaş şiddetli, yeryüzü sarsıntılıdır. Adeta kalbinde bir korku vardır.

Utangaç bakire kızın yanağını boyadığı gibi yanağını kan boyamış.

Atların derileri, hiçbir gözün dökmediği yaşlarla kemiklerine ağlıyorlar.»

Muzaffer askerlerin *(asakir-i mansur)* aşağıdan, fesatların yukarıdan saldırmaları yüzünden onların saldırı ve darbeleri daha güçlü o şeytanların hamleleri ve vuruşları daha etkili oluyordu. Bu yüzden Sultan'ın ordusunun öncü birliklerinde ve ileri hatlarında karamsarlık ve gevşeklik başgösterdi.

Sultan o hali görünce, yüklerin çözülüp çadırların kurulmasını emretti. Sonra yiğitlerden ve tanınmışlardan birkaç kişiyle o dağın etrafını dolandı. O arada kolayca tırmanılacak bir yer görünce askeri o tarafa çekti, Sağ ve sol cenahları düzenleyip, öncü ve merkez birliklerini tayin etti. Zırhının ucuyla ayın yüzünde yarıklar açabilen, ateş saçan kılıcının darbesiyle yıldızları yaralayabilen hizmetçilerinin ileri gelenlerinden *(rical-i hadem)* ve askerin piyadelerinden *(piyadegân-ı haşem)* oluşan bir birliği, Şiir :

«Hepsi yay kullanan tecrübeli ve cesur, hepsi demiri eriten ve zırhı delen birer savaşçı.

Hepsi felâket çukurlarına hiç çekinmeden atılan kişiler. Hepsi tehlike işaretlerinde canını çekinmeden feda eden yiğitler.»

o mel'unların üzerine koşturdu. Onlar, kızgın aslanlar ve aç kurtlar gibi onların üzerine saldırdı. Onları ok yağmuruna tutup mızrakların ucuyla

göğüslerini parçaladılar. Kılıçlarının ağzıyla boyunlarını ve gırtlaklarını kestiler.

[468] Onların peşinden atlılar saldırıya geçiyor, Karaman ordusunu yavaş yavaş aşağı kısımlardan yukarılara doğru itiyorlardı.

Muzaffer askerler *(asakir-i mansur)* hâkim tepeyi *(kule)* istila edip oranın sathını tutunca, büyük bir cesaretle kılıcı o mel'unların üzerine çevirdiler. Onların merkezini ve cenahlarını birbirine kattılar. Allah-ı Zülcelâl'ın faziletiyle ikbâl rüzgârı, Sultan'ın zafere alışmış bayrağının üzerine esti. Hüsran ve yenilgi toprağını Karamanlılar devletinin yüzüne gözüne attı. Hepsi alçalıp küçülmüş olarak yüzlerini hezimete koyup, sırtlarını ok ve mızraklara hedef ettiler. Sağ kalanlar dağlardaki mağaralara, ormanlara, vadideki yarıklara sindiler. Şiir (Arapça) :

«Düşman askerlerinin üzerine çekinmeden yürüyüp onların dişlerini ve tırnaklarını söktü.

Sağ kalanlar, savaş alanını terk edip arkalarına bakmadan kaçıp gittiler.

Havadaki kuş gibi hızla ilerleyip sarp yerlere sığındılar.
Her taraftan yardım bekledilerse de yardımlarına koşan olmadı.
Yersiz yurtsuz avare olarak dolaşıp çevredeki kovuklara sığındılar.»

Sultan'ın askerleri en zeki insanların dahi hesabını yapamayacağı, çöl kumları ve ağaç yaprakları kadar çok silah, at, para ve mal ele geçirdiler. Ondan büyük bir servet ve kazanç sağladılar. Ölçüsü olmayan zenginliğe ve nimete kavuştular. O fethin ve zaferin nuru, Sultan'ın devletinin alnında parlamaya başladı. O gâlibiyetin tuğrası, Sultan'ın menşur'unun önsözüne resmedildi.

Sonra Sultan, büyük bir mutluluk ve sevinçle, Âlemlerin Rabbi'nin faziletine dayanarak Niğde beldesine yöneldi.

Niğde'nin elinden çıkmasıyla durumunun bozulacağını, işlerinin karışacağını ve ülkesinin elinden çıkacağını anlayan Karamanoğlu, ister istemez kılıç artıklarını yanına alarak kendini Niğde'ye attı. Orada yaya ve atlıları topladı.

Bu haber Sultan'a ulaşınca o, Niğde'yi kuşatarak onların yardım yollarını kesip, azık ve zahire akışını durdurmak için emirlerinden *(umera-yı devlet)* birkaçını kalabalık bir orduyla Niğde'ye gönderdi.

[469] O vilâyet mamur, halkı da olanlardan habersiz olduğu için askerler etrafa dağılıp yağma ve talana daldılar. Emirleri gerektiği gibi onları zapt ü rapt altına alamadı. Yanlarında bulunan birkaç kişiyle Niğde'ye girdiler.

Emirlerin yanındaki askerlerin giderek azaldığını, çoğunun yağma için etrafa dağılmış olduğunu gören Karamanlılar savaş için acele ettiler.

Bu haber Sultan'a ulaşınca büyük bir hızla oraya yürüdü. Ordunun ileri gelenlerini de yanına alarak aniden onları bastırdı.

O bedbahtlar, Sultan'ın saldırısını ve hamlesini görünce bir defa daha firar yolunu seçtiler. Can havliyle düşe kalka kendilerini kaleye attılar. O kaçış sırasında çoğu öldürülüp yok edildi. Diğerleri de esaret zincirine tutuldu. Şiir (Arapça) :

Onlardan birinin kılıçla kellesini kesilmiş. Diğerinin kolu kelepçeye vurulmuş.

Diğerinin barsakları dışarı çıkmış. Bir diğeri de sapasağlam ölümden kurtulmuş.»

Abbad'ın eşeği gibi âcizlik ve şaşkınlık bataklığına batmış, zillet ve alçaklık girdabına kapılmış olan Karamanoğlu, kalenin içine, yılanın, taşlığına, farenin deliğe saklandığı gibi saklandı. Her iki savaşta da yenik düşmüş ve kulağı çekilmişti. Buna karşılık, «*Merhamet edene Allah merhamet eder*» mealindeki Peygamber'in hadisine uyan Sultan'ın içindeki merhamet ve acıma duygusu harekete geçti. Doğuştan var olan büyüklük hisleri canlandı. Gazap ve öfke dizginini, lütuf ve merhamet eliyle çekti. Şiddet ve kötülük tarafını bırakıp iyilik tarafına yöneldi. Tabiatının yumuşaklığı ve huyunun iyiliğiyle bilinip tanınmış olan yakınlarından *(havas-ı hazret)* birini, gönüllerini almak için elçi olarak onların yanına gönderdi ve «Bizim bu tarafa gelmemizin sebebi, nefsimize uyup kötülük yapmak için değil, adaleti tesis etmek içindir. Daha önce bizimle birlik ve beraberlik içine giren, bize karşı dostluk kurallarına riayet eden babanız, yaptığı dostluk anlaşmalarını yemin ve sözlerle kuvvetlendirmişti. Fakat o, hür kimseleri katleden, ar ve namus perdesini yırtan gaddar Emir Timur'un Erzincan'ın nahiyelerine girdiği, İslâm ülkelerine yürüdüğü haberini aldığı zaman, ona karşı koymak, şeriat ve sünnet bakımından bütün insanların borcu, [470] onunla savaşıp vuruşmak akıl ve bilgi bakımından gerekli bir görev olmasına rağmen, babası aksini yapıp onun davetine uydu. Arka arkaya elçilerle mektuplar göndererek ona cesaret verdi. Onun ülkesine gidip bağlılığını bildirerek günah işledi. Dinin hizmetçisi, Peygamberlerin Efendisinin şeriatinin takipçisi ve koruyucusu olan bizi ihmal edip, zararımıza çalıştı. Bizimle yapmış olduğu sözleşmeyi ve yeminini bozdu. Bizi, ona karşı savunmak ve onu durdurmak konusunda çaba harcar görünce fırsatı ganimet bilerek Kayseri vilayetine ordu gönderdi. Müslüman mallarını yağma ve talan etmek için gayret sarf etti. Binaları ve gelir getiren yerleri yakıp yıktı

Elinden geldiği kadar kötülüğe, fesada, zulüm ve işkenceye başvurdu. Böylece uzun süre kalbinde tutup, aklından geçirdiği şeyleri gerçekleştirdi. Beyt (Arapça) :

«Zor günler çatınca, normal günlerde dost ve arkadaş görünen kimseler nerede?»

Yaptığınız bunca kötülüğe karşı biz sizin ülkenize yürüdüysek, bununla dine ve akla karşı bir hareket yapmış sayılmaz. Savaş ve vuruşma için geldiğimiz zaman bize karşı koyup, bazen av gibi dağa, bazen de haramiler gibi kaleye kaçtınız. Ne barışa niyet ettiniz, ne de savaşmaya cesaret ediyorsunuz. Sizin halinize benzeyen devekuşunun hali hakkında şöyle demişler : Mısra :

«Ne yük taşımaya gücü, ne de uçmaya kabiliyeti var.»

Velhasıl biz bugün, *«Kuşatan alır»* sözüne uyarak sizi kalenin dar alanında hapis ettik. Dışarıdan da yardımınıza koşup sizi o vartadan kurtaracak bir kimse yok. İlahî gücün yardımıyla yakında bu kale kendiliğinden düşecek. Ona göre halinizin ve sonunuzun nasıl olacağını siz düşünün» dedi.

Elçi bunları bu şekilde anlatıp, beyan ipine dizince Karamanoğlu'nu korku ve dehşet aldı. Dili pelteklemeye başlayıp doğru dürüst konuşamadı. Başını önüne eğdi. Çünkü Sultan'ın sözleri kesin delillere dayandığı için onu inkâr etmek mümkün değildi.

[471] O zaman, onun düşünen aklı ve konuşan dili olan, baba gibi sevip saydığı bir emir söz alarak, «Bilmeyerek bir takım uygunsuz işler yapmış, düşüncesiz davranmışsak, kusurlarımızı kabul edip hatalarımızı itiraf edelim. O zaman Sultan'n acıma hisleri kabarır, bizi kendi yaptıklarımıza göre değil, kendi iyilik ve cömertliğine göre değerlendirir» dedi.

Elçi, Sultan'ın huzuruna gelince onların gösterdiği âcizlik ve düşkünlüğü ona arz etti. Onun üzerine Sultan'ın içinde var olan acıma duygusu harekete geçti. Onların suç ve hatalarını görmezden geldi. Kale ve vilayetteki kuşatmayı kaldırıp Aksaray'a doğru hareket etti. «Cömertin elinden olursa bağışlar» sözüne uyarak, eski bir hanedanın yıkılmasını, köklü bir ocağın söndürülmesini iyilik kitabına ve yiğitlik mezhebine sığdıramadı. Beyt (Arapça) :

«Gençliğinde iyilik ve yiğitlik faziletini kazanmış olan bir kişi, yaşlansa da onları üzerinden atmaz.»

Aksaray'a varınca işleri yolunda, sağlığı yerinde, düşmanı yenilip dostları galip olduğu, aklı savaş vuruş, konaklayıp göçme gibi şeylerden

kurtulduğu için birkaç gün evlence ve zevk meclisleri düzenledi. Dost ve arkadaşlarıyla sohbet ederek vakit geçirdi. Harp ve darp gailesinden kurtulup zevk ü sefa alanına girdi. Çevrede bulunan emirleri ve büyükleri yanına çağırdı. Hepsi can ü gönülden o dâvete uydu. Onun eşiğini öpmenin şerefi ve uğurunu kazandılar. İtaat ve bağlılık kemerini bellerine taktılar.

O bölgede sağlam bir kaleye sahip olan, oraya güvenerek durmadan Moğol askerlerine saldıran, yağma ve talanda bulunan, karışıklık ve kötülük çıkarmayı kendisine görev sayan Babukoğlu Ali Paşa, Sultan'ın huzuruna gelmekte ihmalkâr davrandı. Onunla konuşma şerefinden ve görüşme saadetinden mahrum kaldı.

Sultan, kötülüklerini Moğolların üzerinden atmak, Müslümanlara ettiği eziyetleri durdurmak için onun bölgesine hareket etti. Mancınık, arrade, kazma, kürek, basamak, merdiven gibi kale fetih aletleri ile marangoz ve duvarcıların orada hazır bulundurmalarını emretti.

[472] Kaleye vardıkları zaman emrettiği bütün şeyler hazırdı.

O bölgeler ve topraklar, insanın gönlünü alan yerler olduğu için Sultan, orada birkaç gün gezinti ve avla vakit geçirdi. Sonra kendini kalenin fethi işine verdi.

O sırada Ali Paşa, kalenin yönetimini mutemedine bırakarak Karahisar kalesine gitmişti. Çoluğu, çocuğu, malı mülkü hep kalede bulunuyordu.

Sultan'ın askerleri her taraftan saldırıya geçip Yaradan'ın yardımıyla iki gün içinde kaleyi ele geçirdiler. Ali Paşa'nın çocuklarını, kadınlarını, varını yoğunu teslim aldılar. Sultan, merhametinin fazlalığından, yüreğinin iyiliğinden dolayı hepsini serbest bırakıp Ali Paşa'nın yanına gönderdi. Kimsenin onlara yan gözle bakmasına izin vermedi. Onlara ilgi ve sevgi gösterdi. Eskiden onun kendine yaptığı iyiliği göz önünde bulundurarak bağış ve ihsanlarda bulundu.

Fakat o bu iyiliği anlayacak, ona lâyık bir kişi olmadığı için aptallık ve budalalık ederek mücadeleye başladı. Yüce fermanın içeriğinin dışına çıktı. Yüksekliği feleklerle yarışan, başı sekizinci göğün burçlarına erişen Karahisar'ı (Develi) Dügehisar ile değiştirdi. Böyle sağlam bir yeri, bir yıkıntı karşılığında verdi ve onu Aksaray nahiyelerine bağladı.

Sultan, istediğini elde etmek, öcünü ve intikamını almak için Kayseri'ye geldi. Muzaffer bayrakların *-Allah, onları her yerde dalgalandırsın-* Kayseri'ye gelişiyle ora toprağı neş'e ve canlılık kazandı. Onun atının üzengisinin *(rikab)* uğuruyla her taraf cennet bahçesi gibi ter ü taze ol-

du. Canlarda, ruhlarda neş'e ve sevinç yer aldı. Müjdeler ve iyi haberler her yana yayıldı. Sultan, Allah'ın yardımı ve desteğiyle padişahlık tahtına ve saltanat koltuğuna sağlam bir şekilde oturdu. Ayş ü işret meclisini yeniledi. Şarap kâseleriyle, göğüs alanındaki üzüntü ve sıkıntı tozunu temizledi. Çalgı ve okuyucuların nağmeleri, onun beyninden kötü düşünceleri buhar olarak dışarı çıkardı. Şimdiki zamana dalarak, geçmiş ve gelecek gailelerinden kurtuldu. [473] Hal'in verdiği huzurla nasıl, niçin sorularından, yok'lu, hayır'lı konuşmalardan uzakta kaldı. O kışın bütün günlerini şarap içerek, arkadaş ve dostlarla bir arada bulunarak; adalet, insaf, cömertlik ve iyilik kapılarını büyük küçük herkesin önüne açarak; zulüm, zorbalık, korku ve dehşet elini, sıradan seçkin, zayıf, kuvvetli herkesin üzerinden uzaklaştırarak geçirdi.

Davaları sonuca bağladıktan, yaratıkları rahata kavuşturduktan, işleri yoluna koyup, aklından geçen şeyleri yaptıktan sonra büyüklük (celâl) yıldızının doğduğu, emniyet ve güvenin kaynağı olan ülkenin başkentine *(darü'l-mülk)* geri döndü. O bölgeyi cihanı fetheden bayraklarının gölgesiyle süsleyip donattı. Şehrin ileri gelenleri ve halkın büyük bir kısmı içlerinden gelerek ona dua ve senada bulundular. Hepsi, yüzünü âlemin sığınağı olan onun dergâhına çevirerek şöyle dedi: Şiir (Arapça) :

«O geri gelirken kalpler mutluluk ve sevinçle doldu. Gidişinden daha büyük ve yücelmiş olarak geri döndü.»

Şiir :

«O gittiği zaman günümüz üzüntüden kararmış, keder kalbimizde büyük bir yer tutmuştu.

Sanki zamanın kapısından ve duvarından çıkan güneş kılıcını çekmiş bizimle savaşmaktaydı.

Sonunda inlemenin işgaline uğramış olan o kalp, ney gibi neşeli bir parça çaldı.

Sonunda gonca gibi üzüntüden daralan kalp, ağzını şükretmek için gülerek açtı.»

Onun yüce düşüncesi, şehre girmeden önce, ordusunu bölük bölük teftiş ederek, onun nicelik ve niteliğini öğrenmeye, durumunu ve gücünü anlamaya, onların disiplin içinde şehre girmeleri sağlamaya karar verdi. O düşüncesini gerçekleştirdikten sonra şehre girince şehrin şeyhleri ve tanınmış kişileri, «uzun süreden beri orduyu böyle güçlü ve kalabalık görmemiştik. Böyle düzenli ve disiplinli bir ordunun varlığını kimseden işitmemiştik» dediler.

[474] SULTAN'IN ERZİNCAN TARAFINA GİTMESİ, KALELER ALMASI, EMİR MUTAHHARTEN'İ SIKIŞTIRMASI, ONUN VİLÂYETİNİN HARAP OLMASI, DİĞER OLAYLAR

Emir Mutahharten, düşmanlık ve melanetini en yüksek derecesine çıkarıp, kinini ve kötülüğünü dayanılmaz ölçüye getirince Sultan, ondan öcünü almaya karar verdi. Askerler ve binek hayvanları toplanıncaya kadar seferin yorgunluğunu göğüsleyebilmek için biraz dinlendi. Sonra havada çakan bir şimşek ve yaydan fırlamış ok gibi onun vilâyetine yürüdü. O bölgelerin çoğunu yağmalayıp tarumar etti. Oranın halkını, yerlerinden kaldırıp Sivas vilâyetine gönderdi. Mutahharten'in kalelerinin en sağlamlarından ve onun en çok güvendiği üç kaleyi zorla ele geçirdi. Bunlardan birincisi Ezbidir, ikincisi Sis ve üçüncüsü Burtuluş idi. Herbirini güvendiği komutanlarından birine teslim etti. Böylece öcünü ve intikamını almış olarak Sivas'a döndü. Ertesi gün, Emir Mutahharten'in, Mısra (Arapça) :

«Aslan yuvasında avlanmak isteyen biri gibi»

savaş için ortaya çıktığı haberi geldi.

Sultan o haberi alınca derhal onun dersini vermek için harekete geçti.

O haberin arkasından Sultan'ın devleti sâyesinde makam ve mevki sahibi olmuş onun ekmeğini yemiş, onun yakınları *(havas)* arasında üstünlük kazanmış olan Ezbidir kalesini emanet ettiği muhafızın, emanetin ve bağlılığın gereklerini, ihanet ve asiliğe sattığı, safa ve vefa pınarını, isyan ve cefa tozuyla kirlettiği, kaleyi Emir Muttaharten'e teslim ederek ona katıldığı, bozuk aslının ve kötü nefsinin gereklerine uyduğu haberi geldi.

Beyt :

«Lanetli o kişiye yuh olsun. Çünkü durmadan iyi kimselere eziyet ediyor.»

Bu olay da Sultan'ın canının daha çok sıkılmasına ve öfkelenmesine sebep oldu.

[475] Aynı gün Sis kalesi halkının ihanette bulunup kaleyi Emir Mutahharten'e teslim ettikleri, naibler arasında itibar kazanmış, devlet erkânı arasında iyi huyluluğu, eminliği ve dindarlığıyla tanınmış olan Hacı Yusuf'u Erzincan'a gönderdikleri haberini verdiler.

Bu haberi duyunca Sultan'ın gazabı büsbütün arttı. Öfkesine öfke katıldı. Atının dizginini o tarafa çevirerek büyük bir hızla yola koyuldu.

Sultan'ın kendi ülkesine geldiğini öğrenince Emir Mutahharten'in kalbini dehşet ve korku sardı. Telaş ve şaşkınlık titremeleri irade dizginini elinden aldı. Dev'in Süleyman'dan, İblis'in Kur'ân sesinden kaçtığı gibi kaçtı. *«Artık kendileriyle arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir»* (536).

O sırada Bozdoğanoğlu Emir Sadü'l-Mülk'ün herkesin sığınağı olan Sultan'ın dergâhına kalabalık bir orduyla gelmekte olduğunu, onun kalan ömrünü Sultan'ın gökler yüksekliğindeki eşiğinde geçirmeye karar verdiğini haber verdiler.

O, birkaç gün sonra gelerek Sultan'ın eşiğini öpme şerefine kavuştu. Sultan ona ilgi ve sevgi gösterdi. İzzet ve ikramda bulundu. Kıymetli hediyeler verip bağışlarda bulunduktan başka, Akşehir ile Suşehri vilâyetini eklentileri, uzantıları, tarla ve bahçeleriyle birlikte ona teslim etti. O bölge işlerinin düğümlenip çözülmesi, tâyin ve azil yetkilerini onun yetenekli ellerine bıraktı.

Ondan sonra Sultan, Emir Mutahharten'in yönetiminde bulunan Koyulhisar'ı kuşattı. Orada bulunan ağaçların kesilmesi ve evlerin yıkılması için ferman verdi. Onun üzerine sıradan askerler o bölgenin bağ ve bostanlarının üzerine düştüler. Vardıkları her yerin altını üstüne getirdiler. Ağaçları kesip binaları yıktılar.

Karahisar da o yıkıma hedef oldu.

Bahar günleri yaylak günleri olduğu için Sultan oradan Kösedağ'a vardı. Oranın otlak ve meralarında dinlenip eğlenmeye, av yerlerinde ve çemenlerinde vakit geçirmeye, sabah akşam şarap içmeye başladı. [476]

Şiir (Arapça) :

«Bahçeler güneşin nuruyla aydınlanmış, güllerden inci gibi gözyaşı dökülüyor.

Şakayıklar, güzel renkleri ve tazeliğiyle gönüllere ferahlık veriyor.

Sabahleyin ılık bir nesim eserek, yaprakların ve çiçeklerin üzerinden okşayarak geçiyor.

Su, ağaçların köklerini dolana dolana akıp, kovuk ve çatlakları dolduruyor.

Nefesten aynanın yüzünde oluşan buhar gibi havuzun üzerinden buharlar yükseliyor.

Güneşin ışığı güzellikler arasında dolaşarak, bahçede gökkuşağının renklerinden renkler meydana getiriyor.

(536) Kur'an-ı Kerim, 34/54.

Eğer Cennetin hurileri oraya girmiş olsa, oranın güzelliklerine hayran kalarak bir daha ordan ayrılmak istemezler.»

O sırada Kutlug Beğ oğlu Ahmed Beğ, Sultan'ın Erzincan'a doğru yola çıktığı haberini alınca, sahip olduğu orduyla ona yardımda bulunmak için yola çıktı. Ona peş peşe dostluk ve bağlılığını bildiren mektuplar gönderdi. Sonunda Erzincan hududunda Sultan'a katılma konusunda anlaşmaya vardılar.

Sultan oranın nahiyelerine varınca Kemah vâlisi Hacı Hasan, kıymetli hediye ve armağanlarıyla Sultan'ın yanına koştu. Niyetinin doğruluğunu ve kalbinin temizliğini ortaya koydu. Birlik ve beraberlik şartlarını yerine getirdi.

Sultan, Erzincan önlerine varınca Ahmed Beğ de gelip ona katıldı. Arkadan dalga dalga gelen Sultan'ın askerleri o bölgenin dağlarını ve ovalarını doldurdu. Bineklerinin çıkardığı gürültü gökleri titretti. Şiir (Arapça) :

«Doğuda ve batıda onun adı anıldığı zaman düşmanları tir tir titrer.

O denize girdiği zaman vücudu ıslanmaz. Çünkü deniz, onun heybetinden ürküp kaçar.

Gideceği yere rüzgâr gibi gider. Giderken göze serap gibi görünür.

[477] Sultan'ın askerleri, kemerin beli, sahilin nehri sardığı gibi Erzincan'ı sardılar. Karınca ve çekirge gibi bahçe ve tarlaların üzerine düşüp, böcek ve kurt gibi ağaçlara ve ekinlere saldırdılar. Başakları ve meyveleri yere serdiler. Ağaçların yaprak ve dallarını kırarak toprağın üzerine attılar. Binaları yıkıp evleri inşa edilmeden önceki haline çevirdiler. Bir ay süreyle bu şekilde kesip biçmeye, söküp atmaya devam ettiler. Sonunda vadiler taştan, bahçeler ağaç ve sebzeden boş kaldı. Köylerin ve şehirlerin tamamı boş arsa halini aldı. Bahçeler ve bostanlar çorak ve kurak yere döndü. Kasır ve köşklerin yerini enkaz ve yıkıntı yığınları aldı. Diğer taraftan Emir Mutahharten, kablumbağa gibi başını bedbahtlık kabuğuna çekmiş, çakal gibi inlerde hapis kalmıştı. Elini canından ve ailesinden yıkamış, ömrüne ve hayatına feda etmişti. Çünkü o artık ecel timsahının ağzının açık, kurtuluş yolunun kapısını ise kapalı görüyordu.

Böylece Erzincan vilâyeti insanların ve hayvanların ayakları altında kaldı. Oranın bahçe ve bağları, dağları ve ovaları viran ve harap oldu. Sultan, o bölgeyi Bayburt hududuna kadar Ahmed Beğ'e verdi. Başı dik ve amacına ulaşmış olarak Karahisar yolundan Sivas'a dönmek için hareket etti. Dönüş sırasında Karahisar'ın ekili alanlarının çoğunu atlarına çiğneterek yol etti.

Daha önce bütün gücü ve kuvvetiyle Emir Mutahharten'in desteklemiş, onun emir ve yasaklarına uymuş olan o bölgenin valisi Melik Ahmed, Sultan'ın onu yenip ülkesini istila ettiğini görüp, kusurunu ve gevşekliğini anlayınca onun bulutunda su, ateşinde ısı olmadığını, dalgasının bir kabarcık ve denizinin bir seraptan başka bir şey olmadığını fark edince, Sultan'ın devletinin gölgesinde sığınak aramaya, onun himayesine girmeye karar verdi. Sultan'ın orada bulunuşunu fırsat bilerek, bâzı akraba ve nâiblerinin refakatinde lâyık hediyeler ve kıymetli armağanlarla kendi oğlunu Sultan'ın huzuruna gönderdi. Geçmişte işlediği kusur ve hatalardan dolayı özür dileyerek, ahdi ve anlaşmayı yeniledi.

Dava bu şekilde sonuçlanıp işler yoluna girince düşmanlar kahrolup dostlar sevindiler. Sonra Sultan, Allah'ın inayeti ve şansının yardımıyla Sivas hududuna vardı. Orada geri kalan önemli işleri yoluna koymak ve meseleleri halletmekle meşgul oldu.

Orada bulunduğu sırada Kemah valisinden arka arkaya haberciler *(kassad)* gelmeye başladı Onlar Emir Mutahharten'den davacı olarak, «Gece gündüz bizim topraklarımıza saldırı düzenliyor. Öldürme ve yağmaya izin veriyor. Müslümanların evlerini yıkmak ve onların kökünü kazımakla vakit geçiriyor. Bizim sizden gayri sığınacak bir yerimiz yok. Biz sizin kullarınız ve hizmetkârlarınızız» diyorlardı.

[478] Onların adalet isteklerindeki ısrar son haddine varıp, yardım çağrılarının sesi göklere kadar yükselince, kendi devletinin ipine bağlanmış, korunması ve himayesi altına girmiş olan onlara yardımda bulunmak Sultan'a vacip oldu. O, onların işini yeniden yoluna koymayı, o zavallıları o zorbanın boyunduruğundan kurtarmayı kendisine görev saydı. Şan ve şöhret sahibi birinin mezhebine göre, kendi devletinin bayrağının gölgesi altına girmiş, yardım ve himaye eteğine sarılmış olan birini düşmanın zalim ellerinde esir bırakmayı, hor ve zelil düşmesine razı olmayı, işkence ve eziyet karşısında suskun durmayı mahzurlu ve çirkin buldu. Şiir (Arapça) :

«O bu alanda önce gelen ve hiç esirgemeden bağışta bulunandır.
Ülkesini düşmana karşı yiğitçe savunur. Onun yükselmesi için elinden geleni yapar.»

O günlerde peş peşe yapılan seferlerin yorgunluğuna rağmen, orduyu savaş düzenine sokup, göç etme ve konaklama işlerini ayarlayarak, kötülük ve düşmanlık ateşini söndürmek, Müslümanların rahatını yeniden sağlamak için durup dinlenmeyi kendine haram saydı. Yeyip uyumayı mahzurlu gördü ve Erzincan'a yüzünü çevirdi.

Birkaç menzil yol alınca Kemah vâlisinden bir haberci *(kâsıd)* gelerek, «Kutluğ Beğ oğlu Emir Osman, kardeşine karşı gelerek ondan ay-

rıldı. Kemah vilâyetine saldırıp Müslümanların katli, evlerinin yağmalanması ve yıkılması gibi ne kadar kötü şey varsa hepsine başvuruyor. Kötülük örtüsünü her tarafa yayıp fitne ve fesatla meşgul» diye haber getirdi.

Sultan bu durumu öğrenince Orduyu Osman'ın üzerine sürdü. Onu defetmek için acele etti. O fesatlar uzaktan muzaffer askerlerin kaldırdığı tozu görüp, savaş erlerinin üzerlerine geldiğini kesin olarak öğrenince korku ve dehşete kapıldılar. Harmanlarına şaşkınlık ve gevşeklik ateşi düştü. Hüsrana uğramış ve yenilmiş olarak kaçmaya başladılar. Korku ve telaş içinde sel yataklarına, derelere ve çukurlara düştüler. Rüzgârın önündeki hazan yaprağı gibi sağa sola savruldular,

Daha önce onunla kendisinin arasında herhangi bir düşmanlık olmadığını, ondan hiçbir uygunsuz hareket görmediğini, her zaman kendi izinden gittiğini düşünen Sultan, [479] askerlerinin peşlerinden giderek onlara zarar vermesine izin vermedi. Aksine yakınlarından *(hâvas-ı hazret)* birini göndererek onların gönlünü aldı. Onlara yardım ve destekte bulunarak karargâhına geri döndü.

Sultan, Erzincan taraflarında bulunduğu sırada dinlenip eğlenmek için her an yer değiştiriyor, bir havadan başka bir havaya göç ediyordu. O bir yere konakladıktan sonra askerler yağmur bulutu ve dalgalı bir deniz gibi akın akın onun yanına geliyor, daha önce gelenlerin etrafında daireler oluşturuyordu.

Akşehir hududuna indiği zaman Kemah vâlisinden peş peşe haberciler gelip, «Emir Mutahharten asker toplamış, sizinle savaşa geliyor. Melik Ahmed de her ne kadar sizin tarafınızda görünüyorsa da o aslında Emir Mutahharten ile birlik ve beraberlik içindedir ve onun tarafını tutmaktadır» dedi.

Emir Mutahharten, korktuğunu halktan saklamak için şehrin dışına çıktı. Durmadan yer değiştirip emniyetli bir sığınak aramaya başladı. Çünkü Sultan'a karşı koyma gücünü kendinde bulamıyordu. Erzincan dağlarının mağaralarının birinden diğerine koşuyor, şehre inmek için Sultan'ın ülkesine dönüşünü bekliyordu. Günlerini sağır ve dilsiz gibi geçiriyor, o tehlikenin bir an önce uzaklaşması için temennide bulunuyordu.

O daima sarp yerlerde dolaştığı, savaşmaya aşağıya inmediği için Sultan kalabalık ordusuyla oralara ulaşamıyordu. Bu yüzden onun dünyaya nizam veren düşüncesi, yakınlarından (hevas) oluşan bir birlikle Bayburt'a gitmeye, orada askerlerin çoğunu yakıp yıkma, yağma ve talanla görevlendirmeye, Emir Mutahharten'in vilâyetinin altının üstüne getirilmesine karar verdi. O bu kararı alırken, «Bu vurup kırma onun

gayretini harekete geçirir ve sinirlerini bozar. O zaman kovuklardan çıkıp savaş meydanına gelir, savaşın ve vuruşun şartlarını yerine getirir. İlâhî hükmün ve kaderin gereği olarak kendini ortaya atarsa atar. Yoksa asker yağmaya devam eder» diye düşünüyordu. Şiir (Arapça) :

«Ayılar dağda dolaşırken insanlar heves peşinde koşuyor»

Saldırı ve yağma süresi, talan ve yıkım günleri uzayıp, insanlara eza ve cefa son haddine varınca, [480] Emir Mutahharten'in adamları feryat ve figana başladılar. Hep birlikte onun yanına koştular. Terbiye ve utanma perdesini kaldırarak, kınama ve hakaret dilini açtılar ve «Her görevin bir gereği ve her işin bir şartı ve belli bir kuralı var. Sen bugün bu ülkenin emiri ve hükümdarısın. Halkın işlerinin tedbiri senin elinde İnsanların refahı ve mutluluğu sana bağlı. İdaren altındaki insanların ve ülkenin hangi durumda olduğunu anlatmaya gerek yok. Hepsi, sopa, dayak, işkence ve eziyet altında bulunmaktadır Hal öyleyken sen dağda dolaşırken, halkı azap ve sıkıntı içinde kendi başına bırakmak yöneticiliğin ve padişahlığın şanına yakışmaz. Ya işin başına geç sana yardım edelim, ya da emir ver başımızın çaresine bakalım» dediler.

Beyt :

«Ya bundan sonra işinin başına dön, ya da terbiyeli davranıp her işe burnunu sokma!»

Emir Mutahharten, adamlarının kınamasını ve ağır sözleri duyunca, savaştan uzak durması, şeref ve haysiyetini hiçe sayması yüzünden emir ve askerlerinin kendisinden soğuyup nefret ettiklerini anladı. Sağduyusu kendisine, eğer elini oynatmaz ve harekete geçmezse, herkesin kendisinden yüz çevireceğini, ülkenin ve devletin elinden çıkacağını bildirdi. Bunun üzerine ister istemez işe koyuldu. Ordusunu düzene koyarak Pulur denilen yere vardı.

Bu haber Sultan'a ulaşınca, yanında bulunan Emir Sadü'l-Mülk ile o araziyi iyi tanıyan, girişini çıkışını iyi bilen bir grup, «Arazi çok düzgün. Alanı çok geniş. Savaş için uygun bir yer» dediler. Harekete geçme konusunda acele edilmesini ve fırsatın değerlendirilmesini teklif ettiler.

Onlardan başka Emir Mutahharten'in askerinin sayısının, savaş araç ve gereçlerinin azlığını, korkaklık ve gevşekliğinin çokluğunu bilen Sultan'ın kulları *(Nöker)* ve askerleri de ilerleyip savaşmak için sabırsızlanıyorlardı.

Halbuki Sultan, sonucu ve akıbeti kötü olan aceleden ve düşüncesiz hareketten endişe ediyor, sabır ve temkin yolunu tutarak olayı derinliğine düşünmek istiyordu. Çünkü «Ağırdan alınca fırsat doğar» demiş-

ler. [481] Diğer bir konu da Sultan o sırada birkaç gece kötü rüyalar görmüştü. Bu yüzden acele etmek istemiyor, düşüncesizce yapılacak hareketlerden kaçınıyordu. O sükunet ve vakarla düşmanın üzerine gitmeyi ve onların kökünü kazımayı düşünüyor, sabır ve temkini elden bırakmak istemiyordu. *«Ama sabreder, günâhlardan korunursanız, işte bunlar yapmağa değer şeylerdir.»* (537)

Fakat Sultan'ın emirlerinin ve askerlerinin çoğunun onun bu düşüncesinden haberleri olmadığı için zararını ve kârını düşünmeden hepsi saldırı ve savaşma konusunda görüş birliğine vardı. Ondan başkasını düşünmedi. Sultan da onların görüşüne itibar etti. Askerlere tâbi olarak sağ ve sol cenahları düzene koydu. Öncü ve merkezî birliklerini tâyin etti. Yüzünü düşmana çevirerek şöyle dedi : Şiir :

«Gayret edelim bakalım, onun sonucu ne olacak? Olacak olan nasıl olsa olacak.»

Sultan'ın askerleri hâkim tepelerden düz alanda bulunan karşı tarafın askerlerinin üzerine döküldüler.

Aradan bir süre geçince Sultan'ın askerleri arasında dedikodular yayıldı. «Emir Mutahharten'in ordusu bozguna uğradı» haberini duyan öncü birlikler *(mukaddimât)*, karşı tarafın çadırlarına dalarak yağma etmeye başladılar. Bu konuda birbiriyle yarışa girdiler. Aradan bir süre geçince seçkin, sıradan *(has ü am)* bütün askerler bozgun yalanına inandılar. Akıllı kişiler o konuda müsterih oldular. Askerler *(leşker)* de bir anda atlarının dizginlerini gevşeterek onların çadırlarına saldırdılar.

Halbuki, onların bozguna uğradığı haberi doğru değildi. Emir Mutahharten, askerleriyle birlikte savaşa hazır bekliyordu. Kısa bir süre önce onunla Sultan'ın öncü birlikleri *(mukaddimât-ı leşker)* arasında savaş başlamıştı. Mutahharten ile onların arasında geçilmesi zor bir çay akmaktaydı.

Ordunun öncüleri *(evâil-i sipah)* onlara yetişince onları durur vaziyette buldular. Bazıları hiç düşünmeden kendilerini onların üzerine atarak canlarını feda ettiler, bâzıları da yaralı olarak yakayı ele verdiler Sultan'a içten bağlı olmayan bâzıları da ihanet yoluna girip kaçmaya başladılar. İnsanlık şerefi taşıyan, namuslarını korumak için savaşan bir birlik de kısa süre sonra geri çekilmek zorunda kaldı ve Sultan'a katıldı.

[482] Bu durum karşısında atının dizginini çeken Sultan, o olayı telafi etmek, askeri saran gevşekliği gidermek için bir saat kadar asker-

---

(537) Kur'an-ı Kerim, 3/186.

lerin yanında yerlerini almasını bekledi. Fakat askerlerin arasında karışıklık çıktığı, onların anlaşmazlığa düşerek korkup kaçmaya yeltendikleri için düşündüğü olmadı. Hiç kimse Sultan'ın yanına gelmedi.

Böylece Sultan'ın düşmanları, ömürleri boyunca rüyalarında dahi göremeyecekleri, güçleri ve kuvvetleriyle başaramayacakları ve hiçbir zaman ümit etmedikleri bu durumu büyük bir sevinçle karşıladılar. Ümitlerinin kesildiği, emellerinin söndüğü bir sırada bu olay, onların çıkmış canlarını bedenlerine geri getirdi. Hiçbir zaman sahip olmadıkları cüret ve cesaret kazandılar. Askerlerinin dizginlerini gevşeterek süratle Sultan'ın üzerine yürüdüler.

Yalnız kalan Sultan, askerden, komutandan, hizmetçiden kimsenin yanında bulunmadığını, onları toplayıp bir araya getirmenin imkânsız olduğunu, durumu telafi etme fırsatının kalmadığını, kaderin rızanın hilafına indiğini, takdirin tedbiri bozduğunu, *«Hani o Huneyn gününde çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, fakat size hiçbir yarar sağlamamıştı»* ([538]) âyetinin kendi durumuna uyduğunu anlayınca mecburen atının dizginini Sivas'a doğru çevirerek şöyle dedi: Şiir :

«Eğer insanların durumuna şekil veren kader yoksa, o halde niçin olaylar isteklerin aksine meydana geliyor?

Evet, İnsanların dizginini iyi ve kötü yöne çeken kaderdir. O yüzdendir ki, bütün tedbir onun karşısında aciz kalmaktadır.

Kimse niçin ve nasıl sorularına cevap bulamıyor. Çünkü olayları tezgahlayan niçin ve nasıl düşüncesidir.

Elimizde kaderin isteklerine boyun eğmekten başka çare olmadığına göre, hayatın hoş ve nahoş taraflarına rıza göstersek yerinde olur.

Mavi kubbenin altında, onun takdirine uyarak yaşamak gerektiği bilinmelidir.»

O sırada Sultan'ın gözbebeği ve ciğerinin köşesi olan Şehzâde Ali Çelebi -*Allah onu güzel bir bitki gibi yetiştirsin* ([539])- savaşta babasının yanındayken ondan ayrı düşmüş düşman tarafından sarılmıştı. O durumda vuruşarak kendini savunuyordu. Sultan derhal oraya koştu ve onu o tehlikeden çıkarıp aldı.

Askerlerin geri kısmı düşmanlardan uzaklaşıp canlarını kurtarınca askerler *(leşkeriyân)* muhtelif yollara dağıldılar. Melik Ahmed'in topraklarına varınca kendilerini tam bir güven içinde hissederek, [483] bir kıs-

---

(538) Kur'an-ı Kerim, 9/25.
(539) Kur'an-ı Kerim, 3/37.

mı ilerlemeye devam etti. O sırada vakit akşamdı. Sabah olduğu zaman Sultan'ın yanında sadece üç yüz atlı kalmıştı.

Melik Ahmed, onun durumunu öğrenince içindeki kini yatıştırmak için her tarafa tuzak kurdu. Fırsatı ganimet bilerek yolların başına atlı ve yayalar gönderdi. Onlar kimi buldularsa soydular. O yerlerde şiddetli çatışmalar oldu.

O sırada insanlık ve adamlıktan nasibi olmayan, vefa ve bağlılık duyguları taşımayan Sultan'ın yanında bulunanlardan bazısı, vuruşma sırasında onu düşmanın karşısında bırakarak kaçış yolunu tuttu.

Yiğitlikten nasibi olan, üzerlerinde bulunan hakları bilen bir birlik de düşmana saldırıp canlarını hiçe saydılar. O gün ağaçların arasında ve mağaralarda birkaç defa çatışma çıktı.

Sabah namazı vaktinde Sultan Akşehir'e vardı. O akşam o havalide konaklayarak sabahleyin Burtuluş kalesine gitti ve orada kesin olarak emniyete kavuştu.

Orada Emir Sa'dü'l-Mülk ile konuşarak anlaşmaya vardı. O anlaşmaya göre, Sultan Sivas'a varıncaya kadar o, Akşehir'de bekleyecek, savaşta kaçan askerleri toplayarak hepsini Sultan'ın imdadına gönderecekti. Bu şartla Sultan, Sivas'ın yolunu tuttu.

Sultan, şehrin nahiyelerine geldiği zaman yanında beş yüz kadar süvari toplanmıştı. Onlarla beraber şehre girdi. O zaman beldenin tanınmış kişileri ve halkı Sultan'ın atının üzengisini öpmek için sıraya girdiler. Onun sağlığı ve selameti için Allah'a hamd görevini yerine getirdiler. Hesabın asıl gayesi ve kitabın anafikri olan Sultan'ın varlığının bekâsını, yeni bir fetih ve tükenmez bir ganimet saydılar.

Hiç şüphe yok ki, âlemin düzeni ve insanoğlunun bekâsı, devrin padişahının şerefli varlığı ve lâtif tabiatına; işlerin yolunda gitmesi ve halkın selâmeti, onun yüce zatına ve asil cevherine bağlıdır. Şimdi onun yüce ve mübarek gölgesi alemin arsasını kaplamakta, adaletinin ve insafının parlak mührü, her tarafı aydınlatıp ışık saçmaktadır. O sayede bütün varlıklar rahat içinde, kainatın bütün cisimleri birbiriyle uyum halindeler. Allah korusun, eğer devletin tahtı bir an, padişahın varlığının süsünden yoksun ve memleket arsası, onun koruma ve siyasetinden, emir ve yasaklarından uzak kalırsa, durumlar bozulur ve işler kötüye gider. Her tarafta karışıklık çıkar, adet ve gelenekler unutulur. [484] Zulüm ve zorbalık eli uzayarak, fitne ve fesat her yanı alır. Âlem viran ve işler düzensiz olur. Durum, sonunda nesillerin durmasına ve türlerin çoğalmasının kesilmesine kadar varır. Bu konuda Peygamber «*Adil sultanı herkes sever. O, Allah'ın sevgilisi ve gölgesidir*» buyurmuştur.

Şurası din ve devlet sahiplerine saklı değildir ki, eğer o savaşta Sultan'ın gayretinde düşüş görüldü ve yenilgiye uğradıysa, Emir Mutahharten'in yıldızı parlayıp rüzgârı uygun yönden estiyse, bu olağandışı, hesapta olmayan bir şekilde oldu. Onun hayalinden dahi geçiremediği bir şekilde tesadüfen meydana geldi. İlahî işlerin ve sonsuz kudretin garipliklerinden biri de, zamanın her zaman kaderin dizginini istek ve rıza tarafına döndürememesidir. Kazanın her zaman murat ve amaç yönünde tecelli etmediği, bilinmeyen bir sır değildir. Hiçbir devlet ve millet, yenilgi zilletinden korunmuş değildir. Çünkü soğuğu sıcağı tatmış, işlerin aslını basiret gözüyle görmüş olan tecrübeli ve akıllı kimseler, savaşı bir kovaya benzetirler. O, bazen kuyudan suyla dolu, bazen boş gelir. Bu bakımdan «*Savaş iki yönlüdür*» denmiştir.

Aklın ve bilginin olgunluğuyla olgunlaşmış, rüşd ve hidayet nuruyla aydınlanmış olan Sultan, aslında hiçbir gülün dikensiz, hiçbir şarabın başağrısız olmadığını, her dolunayın bir hilâli, her yıldızın bir sönüşü bulunduğunu iyi bilmekteydi. Hayrın ve şerrin, kârın ve zararın hepsinin bir kaynaktan geldiğine, onların hepsinin failinin, yaratıkları vücuda getiren, onların hareketlerini yönlendiren, her şeye muktedir olan Allah'tan başkası olmadığına şüphesi yoktu. Ömrün kısalığının, uzunluğunun O'nun elinde olduğuna kesin olarak inanmaktaydı. Onun için o ilacı içerken yüzünü ekşitmedi. Kaşlarını çatmadı ve şöyle dedi: Beyt :

«Gel, sevgilinin elinde ne varsa içelim! Onların hepsi zehir de olsa şifa olur.»

O savaş Sultan için çok büyük bir olay ve elim bir hadise olmasına rağmen, Sultan'ın iradesini zayıflatamadı. O büyük felâket onun sabır ve tahammül ayağını oynatamadı. Boş zamanlarında sık sık yaptığı gibi günlerini neşe ve eğlence ile geçirmeye, zamanını zevk ve sefa içinde yaşamaya başladı. Her rüzgârda yön değiştirip etkilenen, feryat ve figanını göklere çıkaran ham cahillerin ve sıradan kişilerin yaptığının tersini yaptı. Şiir (Arapça) :

[485] *«İyiyi kötüden ayırt eden en etkili hakem kılıçtır.»*

Ben kulunuz o olayın olduğu, o hadisenin meydana geldiği sırada şu şiiri yazdım ve hizmetkârlık geleneğine uyarak, onun felek yüceliğindeki huzuruna büyük bir saygıyla arz ettim. Şiir (Arapça) :

«Ey düşmanlarını ezen, kaderden gelenlere karşı sabırlı ol!
Zaman bir defa zorluk gösterirse, sonunda kolaylık verir.
Eğer bir an düşman seni korkutursa, çok geçmeden o korku dağılır.
Düşmanlarına karşı tedbirli davranırsan, bu yerinde bir harekettir.
Çünkü asil bir at köpekten korkar.

Eğer kılıcın kırılırsa hiç ayıp değil, çünkü savaş meydanında kılıç kırılabilir.

Mızraklar şakırdar gürültü çıkarırsa, o da önemli değil. Çünkü savaşta mızraklar karşı karşıya gelir.

Eğer bir gün bir ocağın ateşi tütmezse ona da aldırış etme!

Etrafını düşman sararsa, sen onun karşısında rüzgârın etkileyemediği bir anıt gibi durursun.

Deniz gibi dalgalardan zarar görmez, kaya gibi saldırılar sırasında yerinden oynamazsın.

Senin karşındaki düşman ise, şaşkın bir hal almış. O, o haliyle zafer mi kazanacak?

Öfkelenerek saldıran koçun dişi, çelikten yapılmış aslan dişine döner.

Çok geçmeden büyüklük göğü açılıp parlayacak ve parlak ışıklarını senin üzerine düşürecek.

Rüzgârın büyük bir hızla gelip ortalıktaki sisi dağıtıp götürecek.

Sen düşman karşısında muzaffer olacak ve ona acı bir darbe indireceksin.

Düşmana büyük bir hınçla saldırıp, onu parçalayacak veya kötü bir durumda bırakacaksın.

Onların bazılarını yakalayıp esir alacak, cezalarını vereceksin.

Saldırdığın an düşmanların kaçacak ve zaferin onları ağlatacaktır.

Bu kadar üzüntüden sonra kalbin mutlu olsun. Çünkü güzel ve aydınlık günler yakında.

[486] *Elinden bir fırsat kaçmışsa üzülme! Çünkü o senin hatan değil.*

Basit şeylere kafanı yorma! İçki ve güzel kokuyla dost ol! Çünkü onlar ruhu ferahlatır.

İnsanların sebep olduğu hüznü bırak! Şarap kadehinden bol bol yudumla!

Zaman hüzünleri dağıtır. Onların bir an önce dağılması için gayret et!

Kalpte bulunan hüzünler, bir de güzel sakilerin elinden içilen kadehle giderilir.

İnsan için hüzün de sevinç de geçicidir. Mutlu bir hayat kalıcı değildir.

Her gece fetih askerleri senin için cephelerde nöbet tutmaktalar.»

Sonra Sultan, dağılan askerlerin toplanması, sağ kalanların bir araya gelmesi için emir verdi. O konudaki hükmünü ülkenin her yanına

duyurdu. Devlet erkânının ve ülke ayanının herbiri görevlerini layıkıyla yerine getirdiler. Kısa bir süre içinde askerlerden başka binekler silahlar ve diğer savaş araç ve gereçleri bir araya geldi. Büyük bir kalabalık oluştu ve yeterli eşya toplandı.

Diğer yandan Emir Mutahharten, şansının yardımıyla tesadüfen kazandığı o savaştan gururlanarak, basiretsiz ve kötü kalpli insanların yaptıklarını yaparak kalbinin darlığını ve niyetinin bozukluğunu açığa vurdu. Elçilik görevi için yanına gelmiş olan Sultan'ın mutemedini tutuklayıp soyarak, atsız ve çıplak olarak Sultan'ın huzuruna gönderirken onun eline hakaret eden sözler, ahmaklığını ve cahilliğini belli eden cümlelerle dolu bir mektup verdi ve sonra Akşehir hududuna geldi.

Öte yandan Emir Sa'dü'l-Mülk de göç edere k Sivas'ın nahiyelerine geldi ve Sultan'a, Emir Mutahharten'in Akşehir kalesini tâmir edip yanında bulunan kardeşi Emir Ziyaü'l-Mülk'e teslim etme niyetinde olduğunu, o bölgeyi tamamen ele geçirmek isteğini söyledi.

Sultan bu haberi alınca bir miktar daha asker toplanmasını, savaş âlet ve edavatının tedarik edilmesini sağlamak için etrafa haberciler *(kassâd)* gönderdi. Yanında bulunan askerlerine at ve eşya dağıttı. Bir hafta gibi bir süre içinde kalabalık ve görkemli bir ordu vücuda geldi. Sultan, bir defa daha savaşa hazır bir vaziyet aldı.

Sultan'ın kısa bir süre içinde durumunu düzeltip eksiklerini telafi ederek, [487] kükreyen aslan ve kızgın bir timsah gibi üzerine geldiğini öğrenen Emir Mutahharten'in azmi ve şevki kırıldı. Direnme ve saldırı ayağı tutuldu. Kalenin onarım işini bir yana bırakarak büyük bir hızla Erzincan'a döndü.

O haberi Sultan'a ulaştırdıkları günler, kış günleriydi. Her yanda yoğun kar ve şiddetli soğuk hüküm sürmekte olup, yollar ve patikalar kapalı, geçitler kaybolmuştu. Sultan'ın parlak zekâsı ve uzağı gören düşüncesi ihmal edilmesi durumun bozulmasına, ümitlerin kırılmasına sebep olabilecek olan önemli işleri halletmek için o kışı, savaş silahlarını bir yana bırakıp, bahara kadar askerleri ve hayvanları dinlendirmekle, o arada asker sayısını artırıp, ordular düzenlemek ve savaş araç ve gereçlerini temin etmekle geçirmeye karar verdi.

Onun üzerine her zaman o durumlarda yaptığı gibi askerlere izin verip hepsini serbest bıraktı. Onlar kendi mesken ve vatanlarına döndüler.

O sırada Sultan'ın yanına gelip ona sahte sevgi ve ilgi gösterilerinde bulunan Şeyh Müeyyed de Kayseri'ye döndü. O yanında kaldığı süre

içinde Sultan, her zaman onun tutum ve davranışlarında muhalefet ve düşmanlık işaretleri görüyor, ayrılma ve başkaldırma niyetlerini seziyordu. Bunlardan biri şuydu: Sultan yakınlarının, yardımcılarının, adamlarının, atlı ve yayalarının durumlarını araştırmak, herbirinin niyetini, amacını, ayrılık gayrılık güdüp gütmediğini öğrenmek için adamlar görevlendirmişti. Görevlendirdiği insanlar, araştırma yaptığı kişilerin bazılarının ihanet, karışıklık çıkarma ve görevlerini yapmama gibi davranışlar içinde olduğunu bildirdiler. O zaman Sultan, emirleri yanına çağırarak, onlarla o durum karşısında ne yapmak gerektiğini, nasıl bir ceza verilebileceğini görüştü. Orada bulunan Şeyh Müeyyed, sıkılıp çekinerek Sultan'a, o zümrenin ağır cezalara çarptırılıp derhal ortadan kaldırılması konusunda görüş bildirip, Sultan onu kabul edince, o kalkıp cezalandırılacak kişilerin yanına giderek, gerçek olmayan üzüntüsünü belli etmek için yalandan ağlayıp sızladı. Sultan'ın o siyasetini, açık bir zulüm ve çirkin bir davranış olarak yorumlayıp, kendisini ona razı değilmiş gibi gösterdi, o kararda parmağı olmadığı intibaını vermek istedi. Hiç şüphe yokki, onun bu iki yüzlülüğünün amacı, ihanetten, nifaktan, ayrılık gayrılık gütmekten başka bir şey değildir. Çünkü gerçek bir dostun açıktan ve gizli olarak yaptığı işler birbirine uyar. İçi de dışı gibi olur. Şair bu konuda şöyle diyor: Şiir (Arapça) :

[488] *«Dostun sana karşı geliyor, buna rağmen sen ona sevgi gösteriyorsan, yaptığın doğru bir iş değildir.*

Sevgin samimî ise sana kimse bir şey diyemez. Çünkü seven, sevgiliye boyun eğer.»

Sultan, Sivas'ta kaldığı o kış günlerinde, işlerinin çokluğuna, durumun ağırlığına, sınırların korunup giriş çıkışlarının kontrol altında tutulması gerekmesine rağmen, akıl nurlarını içine alan makul ve menkulü kucaklayan parlak zekâsına uyarak, ibadet sırlarının gerçeklerinin ortaya çıkarılması, onun inceliklerinin ve derinliklerinin beyanı hakkında bir eser yazmayı, orada *ilm-i tahkik* ve onun usulünden bahsetmeyi, o konuların iç *(batın)* ve dış *(zahir)* anlamlarına, hakikî ve mecazî yönlerine değinmeyi, onlardaki üstü açık ve kapalı nokta ve incelikleri ele alarak, katıksız bir zihin gücü, olgun bir basiret, geniş bir yorumlama yeteneği, tam bir maharet, tatlı ve akıcı bir üslupla aklî ve naklî yönlerini, delile ihtiyacı olan ve olmayan taraflarını, sonradan ve kalben öğrenilen yönlerini, kaleme almaya niyet etti.

Onun üzerine ülke işlerini çekip çevirmekten, halkın düzenini sağlamaktan, din ve devlet görevlerini yerine getirmekten arta kalan zamanlarını o kitabın yazılmasına ayırıyor, onun son şeklini alması için çaba harcıyordu. Düşünce mızrağıyla manaların çehresindeki perdeyi

kaldırıyor, güzel yazısıyla sayfaların üzerini süslüyor, ilahî feyzin ilhamını akıl lâmbasına çekiyor, incelikleri bulan zekâsının kıvraklığıyla, bilgi kuşlarını birer birer tutuyor, başarı Burak'ının ([540]) vasıtasıyla *«Kulunu geceleyin yürüttü»* ([541]) miracına çıkıyor, *«Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir»* ([542]) öğretmeninden kutsal bilgileri ilham olarak alıyor, *«Rabbi onu süslemişti»* ([543]) gerçeğinden bilgi sırlarını alıp muhataplarının akıl kulağına ulaştırıyordu.

Onun zekâ alanından dökülen tatlı nükteler, sanki fesatların can damağına dökülen hayat suyundan bir şerbetti. Ölü kalpleri onunla canlandırıyordu. Tabiat denizinden çıkardığı her kıymetli mücevher, öğrencilerin önüne konulan, onların basiret gözünü aydınlatan bir lâmbaydı. [489] Onun ileri sürdüğü görüşlerden herbiri, hiçbir aklın iftirasının onun eteğine dokunamadığı bir bakire, hiçbir alimin parmağının onun düğümünü çözemediği ender şeylerden bir şeydi. Şiir :

«Ey, kaleminin yazdıklarının güzelliğiyle parlak inciyi kıskandırıp denizin dibine batıran,

Alimler senin huzuruna sığınmış, fazıllar yanından ayrılmazlar.

Yazında hiçbir hata yok. Dilinden doğrudan başkası dökülmüyor.

Her aklın sorduğu soruya kalemin yarım nükteyle cevap verir.»

20 gün içinde muteber bir risale yazdı. Orada ibadetin sırlarını, İslâmın beş şartını *(feraiz-i hamse)* bilinmeyen yönleriyle ele aldı. O ilmin usul ve füruunu, şekil ve manasını berrak sudan daha açık bir üslupla, kuzey nesiminden daha lâtif bir tarzda, fazla ve lüzumsuz kelime ve cümlelerden arınmış, açık ve ahenkli sözle donanmış olarak yazdı. *«Kendisine vahyedilen vahiy'den başka bir şey değildir»* ([544]) hükmüne ve *«O, havadan konuşmaz»* ([545]) gerçeğine uygun. Akıl ve nefislerin bilinmeyen yönleri onun giriş kısmında ele alınmış. Dünya *(mülk)* ve ilahî alemin *(melekut)* sırları ve bilinmeyen yönleri orada açıklanmış. Beyt: (Arapça) :

«Sözünden anlaşılması kolay manalar çıkar. Büyü, onun manalarının yanında hiç kalır.»

Ben bu iddianın delilini, bu söylediklerimin doğru olduğunu göstermek için mebde ve maad (gelinen ve dönülecek yer) usulünü içine alan,

---

(540) Hz. Muhammed'in mi'raç sırasında bindiği at.
(541) Kur'an-ı Kerim, 17/1.
(542) Kur'an-ı Kerim, 4/113.
(543) Kur'an-ı Kerim, 79/16.
(544) Kur'an-ı Kerim, 54/4.
(545) Kur'an-ı Kerim, 53/3.

olgunluk ve ahlak kurallarını kapsayan, kitabın tamamını özetleyen Giriş kısmını aşağıda naklettim. Kendi kitabımın kutlu ve uğurlu olması için naklettiğim kısmı, kitabımın en değerli yeri saydım. Güzel söz söyleme bahçesinden koku almış, edebiyat ve belagatle ilgilenmiş olanlar, ondaki sözlerin inceliğini, manasının doğruluğunu görsünler, zevk sahibi kimseler onun mükemmelliğini öğrensinler, güzel üslubunu ve manasını örnek alsınlar ve onun sihir gibi ruhu etkilediğini, *yed-i beyzâ* [490] (Musa Peygamber'in eli) gibi şifa dağıttını fark etsinler istedim:

İşte onun önsöz'ü :

«Bismillahirrahmanirrahim. Allah'tan yardım beklerim. Onu vekil tayin ederim ve O'na sığınırım. Ey Rabbim bizden yardımını esirgeme.

Allah'a şükürler olsun! O rahmet rüzgârını estirip fazilet ve cömertlik denizini dalgalandırdı. Kendi varlığını göstermek için insanları varlık sahiline çıkardı. Adem'i yarattı. O tek bir kişiden bu kadar insan vücuda geldi. Melekler ona secde ettiler. Allah'ın birliğine şahitlik ederim. O tek ve ortağı yoktur. Bir kimse gidişini, gelişini Allah için yapmalıdır. O'nun en kâmil kulu olan Muhammed'in O'nun peygamberi olduğuna şahitlik ederim. O, inat edenleri yola getirmek ve itaat edenleri olgunlaştırmak için gönderildi. Onun ailesine ve ashabına selam olsun. Allah, olanı ve olacağı yaratandır. O'nun her söylediği gerçektir: *«Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan rızık istemiyorum, beni beslemelerini de istemiyorum.* ([546]) Akıl ve kalp sahibi olanların hiçbiri Allah'ın sözünden şüphe etmez: *«İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinizedir.»* ([547])

Allah'tan bana ilham ve cesaret geldi. Kalp sahibi olanlara yeni bir kapı açmak istedim. Kitabı yazarken, Allah'ın kitabından, Peygamber'in sözlerinden, âlimlerin eserlerinden faydalandım. Örf ve âdetlere muhalefet etmedim. Şekle ve manaya aynı ölçüde önem verdim. Şans çalışmaktan, şan yiğitlikten doğar. *«Saadetin iksiri, ibadetin sırlarını bilmektir»* sözünü göz önünde bulundurarak işe başladım. Allah her durumda insanın yardımcısıdır. Sözlerimin başına, her zaman yaptığım gibi O'nun adını koydum. Kitabın birinci bölümü vücud (varlık) hakkında, ikinci bölümü vücudun sayısı hakkında, üçüncü bölüm de vücudun hikmeti hakkındadır. Daha sonra da inşallah, ibadetler ve gaybî bilgiler konusunu ele alacağım. Allah bütün ihtiyaç sâhiplerine fayda ulaştırır. O dâvette bulunanların kefilidir.»

---

(546) Kur'an-ı Kerim, 51/56.
(547) Kur'an-ı Kerim, 17/7.

SULTAN'IN ERZİNCAN TARAFINA YÜRÜMESİ, EMİR MUTAHHARTEN'İN HEZİMETE UĞRAMASI, AKŞEHİR KALESİNİN ONARILMASI, EMİR ZİYAÜL-MÜLK'ÜN GELİŞİ VE DİĞER DURUMLAR VE OLAYLAR HAKKINDA

Kış günleri sona erip baharın parlaklığının üzerindeki perde kalkınca, çiçekler tomurcuklanmaya, şeyda bülbül, Nevruz makamından söylemeye başladı. [491] Güneş Cemşid'i, yönünü Behram tahtına (548) çevirip, âlemin arsası ter ü taze oldu. Hava soğuk taraftan ılık tarafa döndü. O zaman Sultan büyük bir azim ve üstün bir gayretle kendini Emir Mutahharten'den öc alma işine verdi. Onun için askerin toplanmasını, savaş araç ve gereçlerinin temin edilmesini buyurdu.

O sırada Emir Mutahharten'in bir defa daha Akşehir kalesini tamir ederek orayı Emir Ziyaeddin'e bırakmaya kalktığı haberi geldi.

Sultan, onun niyetini öğrenince savaş ve vuruş azmi daha da kuvvetlendi. Rahmanî fazilete dayanarak, büyük bir orduyla şehrin dışına çıktı. Zafer ve başarıyla kavuşmak için acele etti. Ordunun öncülerini *(mukaddimât-ı sipah)* yardım için Sa'dü'l-Mülk'ün tarafına gönderdi.

Emir Mutaharten, muzaffer askerlerin *(asakir-i mansur)* Emir Ziyaü'l-Mülk'e katılışını ve Sultan'ın üzerine geldiğini öğrenince alnında korku ve ümitsizlik işaretleri göründü. Dehşet ve ürperti titremeleri vücudunu sardı. Akşehir kalesini onarma işini iptal edip, gerilemeyi ilerlemeye tercih etti. Direnmeyi kaçmaya değişti. Timur'un elçisinin Erzincan'a geldiğini ileri sürerek geri dönüp canını helak çemberinin dışına attı.

Emir Mutahharten'in cür'et ve cesaretine güvenip onun var olmayan yiğitlik ve mertliğine inanan ordunun alt tabakasından ve askerlerin rütbesizlerinden bir birlik, onun savaştan ve vuruştan kaçtığını, dövüş ve kavgadan çekindiğini görünce, onun gevşek ve korkak biri olduğunu anladılar. Savaş meydanının eri olmadığını, eline geçen fırsatları değerlendiremediğini açıkça fark ettiler.

O oradan ayrıldıktan sonra Erzincan kalesine sığındı. Diğer yandan Sultan, Akşehir'e inip kalenin onarımı ve oranın tahkimi konusunda emir verdi.

Emir Mutahharten'in gayret nabzının atmadığını, yiğitlik damarının durgun olduğunu, onun bir süs bitkisinden ve yapma bir aslandan farkı bulunmadığını anlayan Emir Ziyaü'l-Mülk, kendi kendine, «Büyük

---

(548) Behram: Merih yıldızı.

bir fırsatın doğduğu, savaşıp gayret etmenin gerektiği bugün, o savaşıp dövüşmesi gerekirken, [492] Sultan'ın geliş haberi bile onu korkuttu. O.haber sırtını dönmesine kâfi geldi. Eğer bir gün ayağı taşa değer de yenilirse, onun hali nasıl olur? Onları nasıl bir son bekler? Onun bayrağının gölgesine sığınmış olan kimseler, ondan ayrılınca nereye giderler? Devletini bırakınca nerede kendilerine sığınak bulurlar?» dedi. Beyt (Arapça) :

«Her zaman ölümden korkarsan, sen aciz birisin demektir.»

Bunları düşünerek, Sultan'ın huzuruna varmaya, ikbâlin toplandığı ve arzuların gerçekleştiği yer olan ulu dergâhının eşiğini öpmeye karar verdi. Hanedanının gerçek halefi ve ailenin gözbebeği olan oğlu Emir Kasım'ı değerli hediye ve armağanlarla Sultan'ın huzuruna gönderdi. Kendisi de diğer evlad ve ahfadıyla, kavmi ve kabilesiyle onun peşinden yola düştü.

O, huzura varma şerefine kavuşup orada olma mutluluğuna erince, Sultan ondan büyük bir memnuniyet duydu. Onun gelişini uğurlu saydı. Onu şereflendirip yüceltmekte, ilgi ve sevgi göstermekte büyük bir gayret gösterdi. Ona yüksek bir makam ve rütbe verdi. Eksiklerini tamamladıktan sonra Akşehir kalesini emanet edip, o bölge işlerinin düğümlenip çözülmesini onun ellerine bıraktı.

O sırada Şeyh Müeyyed, Sultan'a bir mektup takdim etti. Orada Karaman civarından habercilerin *(münhi)* geldiğini, Kayseri halkından bir grubun ihanette bulunarak, Karamanoğlu'na bir haberci gönderdiğini, ona, şehrin sahipsiz, kalenin savunmasız olduğunu bildirdiğini, orayı almak için hiçbir engelin bulunmadığını, eğer Kayseri'yi almak istiyorsa, mümkün olduğu kadar çabuk gelmelerini, kaleyi ve şehri onlara teslim edeceklerini, onların bundan daha iyi bir fırsat ve daha uygun bir durum bulamayacaklarını söylediklerini yazıyordu.

Halbuki, bütün bunlar Şeyh Müeyyed'in başının altından çıkmış, o plânı o kurmuştu. Bunu yaparken, hile ve yalanla kendini Kayseri'ye atmayı, orada isyana ve yağmaya başlamayı ve böylece içindeki ihaneti açığa vurma düşünüyordu.

Sultan, işin aslını yani Şeyh Müeyyed'in içinde taşıdığı kötülüğü bilmediği ve onun hakkında şüphe duymadığı için onu, sahip olduğu askerle Kayseri'ye geri gönderdi. [493] Bu yüzden Erzincan'a yürüyüp o önemli meseleyi halletme işi tehir ve erteleme makamında kaldı. İşlerin en önemlisi olan o iş, gecikme perdesinin arkasına gizlendi.

Sonra Sultan, Emir Mutahharten adına af dilemek için gelmiş, iki tarafın arasını bulmak için çaba harcayan, daha önce birkaç defa Sultan'a kötülüğü dokunmuş olan Melik Ahmed'in elçilerini huzuruna ça-

ğırdı. Zamanın ve şartların gereği olarak söze sert bir üslüpla başlayarak, «Doğrusu odur ki, Melik Ahmed, bundan önce verdiği sözleri tutacağına, o yoldan ayrılmayacağına, içinden ve dışından bizim müttefikimiz olduğunu ispatlayacağına, dediklerinde samimi olduğuna yemin etmelidir. Sonra Erzincan olayında adamlarımızdan (nöker) çaldığı silahları, hayvanları ve malları geri vermelidir. Ondan sonra da fitne ve fesada, yol kesmeye Müslümanların mallarını yağma etmeye kalkışmamalıdır. Bu dediklerimi yapar, bu şartlara uyarsa, biz de onun isteklerini yerine getiririz» dedi.

Elçiler, bu haberle geri döndüler.

Çok geçmeden Kayseri meselesinin çıkması üzerine Sultan'ın atının dizginini Sivas tarafına çevirdiğini öğrenen Melik Ahmed, onun şartlarının bâzısına uydu, bâzılarını da ihmal etti.

Sultan, Kayseri meselesinin patlak vermesi üzerine o meseleyi halletmek için oradan kalkıp Sivas'ın nahiyelerine vardı.

O sırada Erzincan hududuna varmış olan Ahmed Beğ'in, Emir Timur'un oraya geldiği haberini alınca perişan bir halde Diyarbakır'a doğru yola çıktığı haberi geldi. Bunun üzerine Sultan, Emir Timur ve o haberin doğruluğu hakkında bilgi almak için adamlar görevlendirdi.

Aradan bir süre geçince Ahmed Beğ'in Malatya'ya indiği ve oradan Suriye'ye sığınacağı haberi geldi.

O haberden sonra da onun (Timur'un) Harikon'a geldiği, yağma ve talanla meşgul olduğu, Suriye askerlerinden ve halktan bir kısmının mallarını yağma ederek, Sivas vilayetine yöneldiğini haber verdiler.

Sultan, onun (Ahmed Beğ) işinin dayanağının yalan ve düzen olduğunu anladı. Çünkü o, Emir Timur haberiyle insanları kendi mesken ve yurtlarından uzaklaştırmak, o şekilde yağma ve talan olan amacına ulaşmak istiyordu. Sultan, Sivas hududundan topladığı askerlerle onun tarafına yürüdü. Onun insanların üzerindeki kötülük ve şerrini defetmek için çaba harcadı. [494] Askerin ve ordunun ileri gelenlerinin hazır olması için emir verdi.

Sultan'ın kendisine saldırma niyet ve maksadını öğrenince Ahmed Beğ, Sivas'ın nahiyelerinin dışına çıktı ve Erzincan'a yöneldi. Sultan onu adım adım takip etti.

Ahmed Beğ, Sultan'ın kararlılığı karşısında âciz kalarak, ona elçi gönderdi, yalvarıp yakararak özür diledi. Birlik berberlik yoluna girerek, dostluk ve bağlılık gösterisinde bulundu.

Sultan, onun özürünü kabul etti. Ona karşı her zamanki iyilik ve cömertliğini gösterdi. Verdiği sözleri tutması, dostluk ve bağlılığını is-

pat etmesi için onu Melik Ahmed'in ülkesini yıkmak, onun bölgesinin altını üstüne getirmek için görevlendirdi.

Ahmed Beğ, Sultan'a olan bağlılığını ve dostluğunu göstermek için ister istemez yönünü o vilayete çevirdi. Elini yağma ve talana uzattı. Türkmenlerden oluşan bir birliği o bölgeye gönderdi. Onlar orada fitne ve fesat çıkardılar. Zarar ve ziyan verdiler. Karınca ve çekirgeler, sinek ve böcekler gibi o vilâyetin tarla ve bahçelerine dağıldılar. Ekinden, sebzeden, meyveden, ağaçtan eser bırakmadılar.

O sırada Sultan Akşehir sahrasında konakladı. Melik Ahmed, ona peş peşe elçiler göndererek yalvarıp yakarmaya, küçülüp alçalmaya başladı.

Sultan, diğerlerine koştuğu şartı onun da önüne koydu. Onun yeni den sözleşme yapıp yemin etmesini, daha önce ele geçirdiği silahları ve merkepleri iade etmesini istedi. O Sultan'ın bütün isteklerini kabul edip onlara uydu. Eskiden etmediği yeminleri ederek onu bozmayacağı na söz verdi.

Sultan'ın ona yeniden yemin ettirmesinin ve onu andlaşmaya zorlamasının sebebi, ondan adamlarının *(nöker)* atlarını ve silahlarını geri almak içindi.

Sultan, o meseleyi halledip, o gaileden kurtulunca yüzünü Kemah vâlisinin dersini verme işine çevirdi. Vakitlerini o vilayetin altını üstüne getirme plânlarına harcadı. Oradan kalkıp Çıt sahrasına ([549]) konakladı. Ondan sonra da Emir Mutaharten'in üzerine yürüyerek onu ortadan kaldırmaya karar verdi.

[495] Sonra orduyu birliklere ayırarak sırasıyla Kemah vilâyetine gönderdi. Oranın nahiyelerinden herbirini bir birliğe bıraktı. Bir süre orada kaldı. O görev de başarıyla sonuçlanıp istenilen elde edildi.

O sırada Kayseri'den peş peşe haberciler *(Kassâd)* gelip, Sultan'a nefsinin habisliği, huyunun kötülüğü, davranışının çirkinliği ve sözünde durmama ile tanınmış olan Karamanlı Emir Alaaddin'in, Emir Mutahharten işiyle uğraştığını, aklını o bölgeye taktığını duyunca, fırsatı ganimet bilip, Kayseri'ye saldırmak için yola çıktığını, vilâyetin yıkımı ile meşgul olduğunu, diğer yandan Kınık ([550]) ve Üç-Ok Türklerinin yağma

(549) Sivas-Kemah yolu üzerinde Kemah yakınlarındaki Çit Hanı için Bk. Taeschner, Wegenetz, II, s. 11.

(550) Kınıklar için bk. Faruk Sümer, XVI. yüzyılda Anadolu'da yaşayan bazı Üç-Oklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller, İFM, XI, 1 - 4 (1949 - 50), s. 474 - 479; Aynı yazar, Çukurova Tarihi, TAD I (1963) s. 24 vd.; S. Tekindağ, Memlük Sultanlığı, s. 88 - 89 (Y. Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 143, n. 275).

ve talanda bulunduklarını, halkı katledip kalanları esir aldıklarını, bahçe ve bağları harap etmeye başladıklarını, Şeyh Müeyyed'in onları kovup uzaklaştırmakta isteksiz davrandığını, onlara karşı koymaya cesaret edemediğini anlattı.

Sultan, Ahmed Beğ'in tuzağından ve onun Sivas vilâyetine saldıramayacağından emin olmasına rağmen, Yaradan'ın faziletine güvenerek çevik bir orduyla kendini Kınık Türklerinin kökünü kazımaya verdi. Azğın bir sel ve dalgalı bir deniz gibi onların üzerine yürüdü.

O zalim müfsitleri ve cefakâr haydutları, menşur kağıdı ve dağılmış toz gibi tarümar etti. Onların, malını, mülkünü, konuşanını, konuşmayanını helâk alanına çekti. Askerlerinin, adamlarının, hizmetçilerinin ve binek hayvanlarının çoğunu, esaret bağına bağlayıp onlara ölüm kemendini attı. Attan, hayvandan, maldan o kadar çok ganimet birikti ki, onların kalabalığından ve fazlalığından ufukların cebi patladı. Onları içine almak için gökyüzü dar geldi.

O bozgundan sonra aslında ifrit cinler ve insanoğluna benzeyen şeytanlar olan onların kılıç artıkları, sarp ve tenha yerlerde avâre olarak dolaşmaya başladılar. O bölgeler ve geçitler, onların kötülüğünün gailesinden, fitne ve fesat tehlikesinden kurtuldu. O bölgenin sakinleri ve oradan geçen yolcular, emniyet ve güven içinde işleri ve güçleriyle meşgul oldular.

Ondan sonra Sultan, muzaffer ve ganimete kavuşmuş olarak Kayseri'ye geldi. Şehir halkı ve ileri gelenleri, büyük bir heyecan ve coşkuyla onu karşıladılar. Onlar, fesatların kökünün kazınmasından ve padişahın bayrağının başarısından dolayı şükürler edip, onun atının üzengisini *(rikab)* öperek başlarını yükselttiler ve şöyle dediler : Şiir :

«Ey padişah, senin hükmüne zamanın yöneticileri boyun eğdiler. Ne mutlu raiyet sahibi olan sana!

Gayretinle, istediğini aslanın ağzından almışsın. Mutluluk seninle olsun, ey arzusuna kavuşmuş olan padişah!»

[496] O sırada Şeyh Müeyyed, melul ve mahzun olarak Sultan'ı karşılamaya geldi. Korku ve dehşetten bütün uzuvları titrer bir halde onun elini öpme şerefini kazandı.

Sultan, şehir tarafına yola çıkıp bir saat kadar gittikten sonra bir mektup çıkarıp büyük memnuniyetle Sultan'ın eline verdi. Mektubun içinde, «Yarın Karamanoğlu Emir Alaaddin, Berukut kalesine saldıracak, diye Muhammed Çelebi haber verdi» sözleri bulunuyordu.

Sultan, onun düşmanın gâfil olarak vilâyetin nahiyelerine girerek başı dönmüş av gibi belâ tuzağına yakalanacağını, böylece o bölgenin

onun fesadının gailesinden kurtulacağını düşündüğünden dolayı mutlu ve sevinçli olduğunu sandı. Halbuki, onun sevincinin asıl sebebi, Karamaoğlu'nun başarısını umduğundan dolayı idi. Böylece Sultan'a karşı taşıdığı ihanet, Karamanoğlu'nun yardımıyla gerçekleşecek, o da tek başına yönetme imkânı bulacaktı.

Velhasıl Sultan şehre girdi. Sultan'ın gelişini Karaman'a duyurmasınlar diye yolların ve geçitlerin başına mutemetler koydular. Çünkü onunla olan aradaki mesafe yarım günlük yol idi ve giriş-çıkışlar açık bulunuyordu.

O sırada Sultan, Muhammed Çelebi'ye mektup göndererek, onu cesaretlendirip gönlünü aldı.

Sultan, sabah olunca atının dizginini Karaman tarafına çevirerek Boğazköprü mevkiinde konakladı. Muzaffer askerler, bölük bölük, azgın dalgalar ve şiddetli rüzgârlar gibi oraya vardı.

Sonunda Karamanoğlu'nun Sultan'ın üzerine geldiğini öğrenince hüsran ve yenilgi siperini sırtına vurarak, orada uzaklaşmaya başladığını, dumanın pencereden, taşın sapandan çıktığı gibi vilayet hududundan dışarı çıkarak daimî meskenine döndüğünü haber verdiler.

Bunun üzerine Muhammed Çelebi, Karamanoğlu'nun saldırısından ve onun çıkaracağı karışıklıktan emin olup rahatladı. Sultan'ın adamları, Karamanoğlu'nun askerlerinin kaçarken geride bıraktıkları at, hayvan, silah ve mal gibi şeylerden bol miktarda ganimet elde ettiler.

Durum araştırılınca, Ahmed Hisarı'nın yöneticisinin *(kutval)*. Sultan'ın hücum haberini Karamanoğlu'na ulaştırdığı, onu o durumdan onun haberdar ettiği anlaşıldı. Yoksa Karamanoğlu'nun oradan canını kurtararak sağ çıkması imkânsızdı.

Sultan'ın dostları, onun başarısını ve düşmanın yenilmiş olmasını görünce, rahatladılar. Yalnız Sultan'a duyduğu düşmanlık ve kin boğazına yapışmış, [497] hıyanet ve kötülük sektesi diline vurmuş olan Şeyh Müeyyed'de memnuniyet ve mutluluktan eser görülmedi.

Kınık Türkleri ve Karamanoğlu meselesi, Sultan'ın arzuladığı gibi halledilip, fetih ve zafer onun yoldaşı olunca ve o bölge ve topraklar haydut ve zorbaların zulmünden temizlenince, Sultan'ın aklına Ahmed Beğ ve onun ülkesine saldırı geldi. Karaman'ı korkutup ürkütmek için Şeyh Müeyyed'i Berukut tarafına gönderirken kendisi de Kayseri'ye gelip oradan Sivas'a doğru yola çıktı.

Şehirden çıkınca Şark Türkmenlerinden bir grup huzura gelerek, Kayseri gelirlerinden *(müteveccihât)*, Şeyh Müeyyed'in kendilerine ver-

meyi üstlendiği payların *(mevacib)* miktarını gösteren birkaç beratı ona gösterdiler ve «O verilmesi gereken *(vücub)* miktarın büyük bir kısmı elimize geçmedi. O, onu vermekte isteksiz davranıyor» diye şikâyette bulundular. Bu şekilde haklarını aramaya çalıştılar.

Sultan, onlara o miktarın ödenmesi konusunda ferman çıkardı.

Türkmenler, korkusuz ve savaşçı insanlar oldukları için o vergiyi *(vücub)* zor ve şiddet kullanarak Şeyh Müeyyed'in nâiblerinden aldılar ve o meblağın tamamına kavuştular.

Şeyh Müeyyed, o durumdan çok etkilendi. Sıkıntı sıkıntı üzerine gelerek kalın bir tabaka oluşturdu. Bu durum aynı zamanda onun düşmanlık ve husumetinin artmasına sebep oldu.

Her halükârda her şeye kâdir ve istediğini yapabilen Yüce Allah'tır. O, kendi iradesinin maksadını ve isteğinin konusunu, istediği şekilde kuvve'den fiile çıkarır. Gerçek hükümlerini ve mutlak kudretinin eserlerini açığa vurur. Onun için değişik sebepler ve renkler yaratır: *«Allah bir kavme kötülük istedi mi artık onu geri çevirecek yoktur.»* (551) Şiir :

Eğer Yüce Allah'ın takdiri bize zarar gelmesi yönündeyse,
Tedbir ve gayretle zamanın kötülüğünü üzerimizden salamayız.
Çünkü Allah'ın işi basit bir iş değildir ve kaderin yazısı silinemez.»

Sultan, Sivas hududuna varınca Şeyh Müeyyed'den peş peşe haberciler geldi. [498] Onlar, «Karamanoğlu, sizin Sivas'a gittiğinizi duyup arsayı boş bulunca asker topladı ve Kayseri'ye saldırı hazırlığı yapıyor» dediler.

Fakat bu habere rağmen Sultan, daha yeni belâ çukurundan ve kader kemendinden kurtulmuş, aslanın ağzından ve kılıcın önünden kaçmış olan Karamanoğlu'nun tekrar Kayseri'ye saldırma cesaretini kendinde bulamayacağını iyi biliyordu. O yüzden o habere iltifat etmedi. Askerlerini serbest bıraktı. Herbiri yurtlarına ve meskenlerine döndü.

Ondan sonra Sultan, devletin işlerinin tedbirini aldıktan, ülke ve saltanat işlerini yoluna koyduktan, davaları karara bağlayıp önemli meseleleri hallettikten sonra *Tercihü'l-Tavzih* eserini yazmaya başladı. Onu kitap haline getirmeye çalıştı.

Sultan'ın o büyük işe kalkışmasının, o önemli görevi üstlenmesinin sebebi şuydu: Sadrü'l-Şeria adıyla tanınmış olan kâmil imam ve âlim insan Ubeydullah b. Mes'ud (552) *-Allah rahmet eylesin-* 'din konusunun

---

(551) Kur'an-ı Kerim, 13/11.

(552) Ubeydullah b. Mes'ud b. Tacü'ş-Şeria (ölm. 747/1346 - 7). Tenkih, Nikaye gibi eserleri bulunan ve Hanefi mezhebinden olan bu din bilgininin mezarı, Buhara'nın Şer'i Âbad Mahallesinde bulunmaktadır.

en büyük bilgini, hak ve gerçek yolunun sadık yolcusu olan Ebu Hanife'nin *-Allah ondan razı olsun- mezhebinin usul-i fıkıh* (İslâm hukuku metodu) konusunda bir kitap yazmış, hüküm kurallarının *(kavaid-i ahkâm)* hepsine değinen, ve haram şeyleri tespit eden, o konuları titiz araştırmalar sonucu kesin delillere dayandıran o kitaba *Tenkih,* ayrıca bir şerh yazarak ona da *Tavzih* adını koymuştu. O kitap bütün âlimler arasında itibar gören, her dilde anılan bir kitaptı.

Büyük imam ve kâmil insan Sadeddin Taftazanî ([553]) *-Allah rahmet eylesin-* o kitabın açıklama ve delillerinin reddi, onların yanlışlığı ve ona itiraz hakkında bir kitap yazarak ona *Telvih* adını koymuştu.

Tenkih'in övgüye değer, ender eserlerden biri olmasına, seçkin fazıllar ve olgun bilginler tarafından kabul edilip övülmesine rağmen, bu itirazı seven kişi eserinde red ve inkâr dilini açmış, insaf ve basiret gözünü kapamıştı. Övülüp aferin denilecek doğru ve önemli yönleri görmezden geliyor, [499] anlaşılması için derin bilgi ve dikkatli okumanın gerektiği zor ve önemli meseleleri açığa kavuşturan konulara itiraz ediyordu.

Hayret, o iyi huylu ve temiz kalpli bilgin, hoşgörü ve iyi niyet yolunu tamamen terk edip sertlik, katılık, haşinlik ve sataşma yoluna girmiş. Şiir (Arapça) :

«Farzet ben sana kötülük yap, dedim. O zaman sen niye dostluk haklarının unuttun.

O kötülüğü yaparken, insafı, insanlığı ve hoşgörüyü nereye bıraktın?»

Sultan, *Telvih'i* dikkatle okuyup, onun içindekilere vakıf olunca onun itirazlarının çoğunun temelsiz ve dayanaksız karşı görüşlerinin büyük bir kısmının asılsız ve yanlış olduğunu, onun amacının gerçeği ortaya koymak değil tartışma yoluyla *(cedel-i mutlak)* karşısındakini yıpratmak, dolayısıyla kendisini övüp bilgiçlik taslamak olduğunu anladı. Onda karalamanın, haksız ithamların kötü niyetin izlerini gördü.

Sultan, gayb alemininin ışığıyla nurlanmış kalbinden, Rabbanî ilhamın ve Hakkanî telkinin etkisinde kalmış olan aklından, o itirazları çürütüp reddetmek, o hakikatlerin berrak kaynağına karışmış olan pislikleri temizlemek, bu sivilceler çirkinliğini, o ayyüzlünün güzel yüzün-

---

(553) Saadettin Mes'ud b. Ömer (722 - 791 veya 797/1322 - 1388 veya 1394), İran'ın Serahs bölgesinin Taftazan kasabasından olup, dinî konularda muhtelif eserleri vardır. Önce Harezm'e, sonra da Timur'un daveti ile Semerkand'a gitti ve orada Timur'un saygısını kazandı.

den kaldırmak istedi. «Hakkı gerçekleştirsin, batılı da ortadan kaldırsın» [554]

Bunları düşünerek, ülke işlerinin yoğunluğuna, devlet idaresinin ağırlığına rağmen, bu önemli ve yüce işin yapılmasına vakit ayırıyor, boş zamanlar bularak, hiçbir kitaba bakıp ondan alıntı yapmadan anlayış ve zihin gücüne dayanarak yeni yeni manalar ortaya koyuyor, o itirazların ayrı ayrı herbirinin reddi ve çürütülmesi için Kur'an-ı Kerim'den, Kâinatın Efendisinin hadiselerinden şahitler getiriyor, gerçek sözler ve ince nükteleri bir biri peşine sıralıyor söz elbisesi altından yeni mana gelinleri çıkarıyor, fikir parmağının ucuyla meselelerin ve zorlukların perdesini kaldırıyordu. İctihad atını bilgi basamaklarının üzerine sürüyor, isabetli okuyla hakikat ve doğruların kılını yarıyor, her an düşünce ayağını bir hazineye basıyor, [500] basiret gözünü sık sık bir güzelliğin üzerine düşürüyor, gemiyi, hiçbir yönde sahili bulunmayan bir denize sürüyor, feleğin dahi uçamadığı bir havada uçuyordu. Şiir :

«İyilik ve kötülük, onda ateş ve su gibidir. O, gayb sırlarını ve kesin doğruları keşfedendir.

Eğer o kalbinde bulunanları açığa vurursa, onun sözü vahiy, kendisi de emin ruh (ruh-i emin)olur.

Bu nakışlı, yeşil sarayın (barigah) arkasından ruh-i emin başını gösterip, gerçek işte böyle, demiş.»

Bu şekilde ülke ve devlet işlerinden fırsat bulup boş kaldığı zamanlarda bu eserin tamamlanmasına, bu kitabın terkip ve tertibine çalışıyordu. Sonunda Allah'ın inayetiyle bir yılda onu tamamladı. Bu inciyi günlerin kulağına küpe, zamanın boynuna gerdanlık yaptı. Onu İslâm dininin süsü olarak hazırladı.

Bu iş, 799 yılının Şaban (Nisan 1397) ayında gerçekleşti.

Bu âdil padişah, olgun ve âlim hükümdar bir yandan din ve milletin işlerini yürütüp, âlemin düzeninin dayanağı ve insanoğlunun halinin nizamının kaynağı olan Şeriati korurken, diğer yandan hakikati bulmak, doğruyu açığa çıkarmak, insanlara doğru yolu göstermek, sünnet ve Kitabın kurallarını korumak için güzel ve kıymetli vakitlerini harcadı. üstün gayretiyle o konuda gerekenleri yerine getirdi. Hayırlı ve güzel kapıları her yönden insanların yüzüne açtı. Düşüncesinin sonuçları, gündüz ve gecelerin sayfasında ölümsüz bir yer tuttu. Eserinin ünü, meskun olan bütün yerlere yayıldı. Zaten Yaradan'ın rızasına dayanan en güzel gayret, hür ve bilgili kimselerin itibar edebileceği en yüce amel, böyle bir eser yazarak, ebedî mutluluğa kavuşmaktır.

---

(554) Kur'an-ı Kerim. 8/8.

Çünkü *Tavzih*, dinin usulünü, meyvesi olgunluk ve bilgelik, sonu iyi bir hayat ve kurtuluş olan peygamberlerin efendisinin şeriatinin gerçeklerini açıklamakta, şüphe vadisinin şaşkınlarına ve yolunu kaybedenlere sağlam bir basamak, emin bir rehber, olgun bir mürşit vazifesi görmektedir.

Hangi rütbe ve derecedeki biri, ebedî saadete ve mutluluğa kavuşturan rehberin sırrını, [501] bu kitapta olduğu gibi gayb perdesinden görünen âleme çıkarabilir? Seçkin ve sıradan kişileri, sapıklık karanlığından kurtarıp hidayet yoluna ulaştıran o ışık, hangi ilahî bir kaynaktan kaynaklanmakta?

Hoşgörü ve iyi niyet sâhipleri, zeki ve akıllı kimseler, şurasını kesin olarak bilirler ki, bu tür zor meseleleri halletmek, hiçbir yazarın aklından geçmemiş olan böyle hakikatlerin üzerini açmak, ancak ilahî yardım ve ilhamdan faydalanmak, mutlak feyiz ve araçsız bilgiden nasip almakla mümkün olabilir. Böyle üstün bir keramete, benzeri olmayan büyük bir saadete erişmek ancak ilahî güzelliklerin etkisiyle gerçekleşebilir. *«Onunla istediğini doğru yola eriştirir.»* ([555]) Şiir (Arapça) :

«Sende ilahî bir nur var. Çünkü gizliden ve açıktan haberdarsın.

Kerametin açığa çıktı. Gizlinin ve açığın senin yanında hiçbir farkı yok.»

Şimdi bendeniz, bu iddiayı ispatlamak, onun doğruluğunu göstermek için, o elbisenin modeli ve kitabın en önemli kısmı olan, güzel cümleler ve veciz sözlerle süslenmiş, mananın tatlılığının sözlerin güzelliğiyle şekerin süte karıştığı gibi karıştığı, kitabın konularının tamamının özeti olan hutbe'yi buraya aldım. Bunu yaparken, kitabın sayfalarını inceleyenlerin onun üslubunun güzelliği, ifadelerin açıklığı, cümlelerin akıcılığı konusunda fikir sahibi olsunlar, onun simge ve işaretlerini tam olarak anlasınlar, istedim. Böylece okuyucular bizim söylediklerimizin doğruluğunu itiraf edecek, sözlerimizin abartma olduğunu sanmayacak, onun mükemmelliğinin mübalağa edildiği fikrine kapılmayacaklardır.

Tabiatının meşrebi kuruluk ve suskunluk tozundan arınmış, zevk duyguları, kötü niyet illetinden kurtulmuş olan herkesin bu kitap hoşuna gidecektir. O feyizden kaynaklanan bu şerbet okuyanın canının damağına lezzet verecektir. Çünkü bu içecek, *«Allah'ın rengi»* kaynağından alınmış, bu mum, *«Allah göklerin nurudur»* ateşesiyle yanmıştır. Bu eser doğuştan gelen bir kabiliyetin ve Allah vergisi bir yeteneğin ürünüdür. Yazarın Şiiri (Arapça) :

---

(555) Kur'an-ı Kerim, 39/23.

«Eğer insanda ilahî sıfatları ve kutsal özellikleri bulup görmek istersen,

Kutlu padişaha bak! Çünkü o hidayet dininin delili, okul ve zekâ sahibidir.

[502] *Heyhat sen onun özeliklerini bilmiyorsun! O halde sen bir köşede sıkışıp karanlıkta kalmışsın.*

Allah onu kutsasın! O, büyüklükten, yücelikten, faziletten ve bilgiden nasibini almıştır.

Allah ona mülk ile cömertlik verdi. Ona ilim ve fazileti ilâve etti.»

Hutbe Budur:

«Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'a hamdolsun. O gerçeklere ulaşılmak için sebepler koydu. Bu hak dinini yüceltti. Zorlukları, Hanefi mezhebinin taraftarları için delilleriyle halletti. Metinlerdeki cümlelerin manalarını açığa kavuşturdu. Onlarda anlamadığımız konuları müctehidlere gösteririz, onlar onu kolayca halleder. Onlar, gizli ve zor olanları halledip, seçkin ve sıradan insanların anlayacağı şekle sokar. O eserinde ilahî konuları anlatırken en zeki kimseleri dahi hayrette bırakır. Allah, büyüklüğünü gayb ilminin güzelliklerinde açığa vurur. Kimse Allah kadar gaybı bilemez. O, her konuda bize doğru yolu göstermek ister. Hakikat yollarını delilleriyle gösterir. Sözlerin mecaz ve kinaye olanlarını insanların anlamasını sağlar. Salat ve selâm salih kişilerin önderine, doğruların, iyilerin, güvenilenlerin peygamberi olan Mustafa'ya Onun işlerindeki ve sözlerindeki doğruluğun ünü her yana yayıldı. Onun gösterdiği yolda ecdad ve atalarımız inat ve kibiri bıraktı. Selam ve salat onun evladına ve taraftarlarına, sevip sayanlarına!

Aklı selim sâhipleri, uzağı görenler ve zeki kimseler iyi bilirler ki, ilmin şanının yükselmesi ancak fıkıhla olur. Gerçek fıkıh da Hanefilerin fıkhıdır. Çünkü onların tuttuğu yol en doğru yoldur. Onlar her meseleden doğru bir hüküm çıkarırlar. Bu kitap, büyük imam övgüye değer insan ve alleme-i cihan Sadrü'l-Şeria lakaplı Ubeydullah b. Mes'ud tarafından yazıldı. Yüce Allah en güçlü delilleri ona gösterdi. Onun söylediği her şeyi kabul etti. Onu Müslümanlar için hayırlı bir mükâfat yaptı. Her geçen gün onun faziletini artırdı. bu kitapta hiçbir mesele halledilmeden bırakılmadı. Her mesele delilleriyle açıklanarak, derin araştırmalarda ve ince tetkiklerde bulunuldu. O kitabın, o konuda yazılmış olanlar arasında eşi benzeri yok. İçinde daha önce hiç değinilmemiş konulara yer verilmiş. Orada faziletli imamların imamı, devrin âlim-

lerinin hocası, zamanın fazıllarının ileri geleni, dinin ve milletin güneşi et-Taftazanî'den alıntılar vardır. O kitapta gizli ve açık şeylerin açıklanması, insanların yanlış yola sapmamaları konusunda uyarılar vardır. O seni doğru yola sevk eder. [503] Ben de bütün bunları düşünerek içimden faydalı bir kitap yazıp insanlara Yüce Allah'ın bilgilerini ve yolunu göstermek istedim. O kitapta insanların fıkhın usul ve füruundan haberdar olmasını arzu ettim. O kitabın adını *«Tercihü't-Tavzih»* koydum. Çünkü onda şüpheli noktaları açığa kavuşturdum. İçinde eksik nokta bırakmadım.

Her bölümde bir konuyu ele alarak onu doğru sonuca vardırdım. Allah bana güç ve kuvvet verdi. Bu yüzden kitabımı bir yılda tamamladım. Kitabı yazarken o konuda yazılmış olan kaynakları karşılaştırıp onlardan istifade ettim. Onu sağlam bir temel üzerine oturttum. Dünyanın meşgalelerinden ve zamanın gailelerinden kurtulduğum zamanın bir kısmını ona ayırdım. Onda hata ve eksiklikler görenler beni affetsinler! Çünkü kimse hatasız olduğunu iddia edemez. Yüce Allah, doğruların yardımcısıdır. Muhammed'in evladına, ashabına ve ahbabına selam olsun!

ŞEYH MÜEYYED'İN SULTAN'A BAŞKALDIRMASI, KARAMANOĞLU İLE BİRLEŞMESİ, ONUN KÖTÜ AKIBETİ VE VAHİM SONU

O olaylar ve kitabın -yazılışı sırasında Şeyh Müeyyedi'n isyan ve ayrılık bayrağı açtığı, bağlılık ve itaat çemberinden çıktığı, anlaşma ve sözleşme sikkesini kırdığı, dostluk ve vefa ayarını bozduğu, haksızlığı hakka tercih ettiği, şeytanın dâvetine uyduğu, İslâmı küfre, dini dünyaya değiştiği, inat ve kibir yolunu tuttuğu, bağımsızlık ve ayrılıktan dem vurduğu haberi geldi.

[504] Sonra Şeyh Müeyyed daha da ileriye giderek, Sultan'a soy yakınlığı olan, özel ve şerefli görevlerin memuru ve mutemedi ve kendinin üzerinde büyük hakları bulunan Süleyman Şah'ı tutukladı.

Ondan sonra da halk arasında iyiliği, güvenilirliği, yiğitliğiyle tanınmış, dindarlığıyla ün yapmış olan Sabıkuddin'in babası Hacı Beğ Çelebi'yi tutuklayarak, ona eziyet ve işkence etti.

Kayseri'nin tanınmışlarına, meşhurlarına, ileri gelenleri ve halkın çoğuna eza ve cefaya başladı. Zor ve zorbalıkla onların elinden parasını *(nakd)*, malını *(cins)*, konuşan *(natık)*, konuşmayan *(samıt)* neleri varsa ellerinden aldı.

Diğer yandan Erzincan savaşında ihanette bulunarak, ordunun yenilip namusunu kaybetmesini sağlamak için savaş meydanından kaçmış, Şeyh Müeyyed'in Sultan'ın yanında şiddetle cezalandırılması gerektiğini söyleyip içinden tarafını tuttuğu ordunun *(mütecende)* rezillerinden ve askerin *(sipah)* ayak takımlarından *(evbaş)* bir grup da etraftan gelerek onun yanında yerini aldı. Onun dimağını gurur ve kibir yeli üfledi. O, onların yalanına aldanıp yardım ve desteklerine güvenerek Karamanoğlu'na haberci *(kâsıd)* gönderdi ve onunla birlik ve beraberlik içine girdi. Gücüne ve kuvvetine güvenerek, onu Develi kalesine getirdi.

Ondan sonra o bölgede ve çevrede bulunan kalelere ve şehirlere haberciler koşturarak onları kendisine katılmaya ve düşündüklerini gerçekleştirme konusunda yardıcı olmaya çağırdı. Bu suretle onları doğru yoldan ayrılmaya, fitne ve fesat çıkarmaya teşvik etti.

Bundan başka Rum ve Suriye'nin nahiye ve bölgelerinde Sultandan korkup çekinerek kablumbağa gibi başlarını bedbahtlık ve sıkıntı kabuğuna çekmiş, hüsran ve yenilgi dizinin üzerine çökmüş ne kadar fesat ve zorba varsa, hepsini birer birer yanına çekti. Onları da fitne ateşi yakmaya, karışıklık ve kötülüğü uyandırmaya teşvik etti. Uyuyan fitneleri uyandırdı. Susmuş kin ve düşmanlıkları harekete geçirdi. Huzur içinde olan halkın rahatını kaçırdı. Asayişin hüküm sürdüğü ülkeyi ıztırap ve sıkıntının içine attı ve *«İyilik ettiğin kimsenin kötülüğüne dikkat et»* sözünü bir defa daha doğruladı.

Bu haberler doğrulanıp, Şeyh Müeyyed'in isyan ve ihaneti açığa çıkınca, itaatsizlik ve nankörlüğü belli olunca, Sultan'ın vücudunu gazap ve öfke ateşi istila etti. Kahretme ve ezme duyguları harekete geçti. Emri üzerine çadırını (karargâh) şehrin dışına kurdular. Askerin maaşının ödenmesi *(be-itlak-i mevacib-i leşker)*, erzak ve ücretlerin verilmesi (icra-yi vezaif-i mersumât) konusunda ferman çıkardı. Hazırlanan orduyla Kayseri'ye doğru yola çıktı. Emir Ziyaü'l-Mülk ile Emir Veled'i askerlerden bir birlik ile önden gönderdi.

[505] Sultan, bir iki konak yol alınca Şeyh Müeyyed'in Karamanoğlu'nu çağırarak şehri ona teslim edeceğini haber verdiler.

Sultan bir konak daha katedince Karamanoğlu'ndan bir elçi geldi ve «Biz Kayseri'den ve oranın işinden uzaktık. Şeyh Müeyyed bizi yalan söyleyip aldatarak Kayseri'ye getirdi. Fakat şimdi o, Sultan'a karşı geldiği gibi bize de düşman oldu. Hep birlikte onun cezasını vermek ve onu ortadan kaldırmak için acele etmeniz gerekir» dedi.

O kişinin elçi kisvesi altında casusluk ettiği, birlik perdesi altında düşmanlık gizlediği belli idi. Onun gerçek amacı, Sultan'ın niyetini ve

amacını, ordusunun keyfiyet ve kemiyetini, kuvvetli mi, zayıf mı olduğunu öğrenmek idi.

Sultan, Karaman'ın hile ve tuzağını, onun çirkin hareketini öğrenince elçinin boş ve asılsız olan sözüne iltifat etmedi. Elçiyi tutuklayarak yavaş yavaş yoluna devam etti. Gedük'e varınca Emir Ziyaü'l-Mülk ile Emir Veled'den bir haberci gelerek, «Askerlerden bir bölüğü durumu öğrenelim diye önden gönderdik» haberini getirdiler.

Önden gönderilen birlik, Kayseri topraklarına girince, Karaman askerini yağma ile meşgul buldu. Kendileri 15 süvari, Karamanlıların sayısı da iki bin süvari kadardı.

Ona rağmen büyük bir cesaretle onlara saldırdılar. Sultan'ın adına dua okuyarak kılıç salladılar ve onlardan birkaç kişiyi öldürdüler. Bir kısmını da soydular ve esir aldılar.

Sultan'ın adını duyan Karamanlıların vücutlarını titreme aldı. Korku ve dehşet kalplerini istila etti. Ordugâha *(ma-asker)* varınca hepsi harekete geçip kaçmaya teşebbüs etti.

Bu haber Şeyh Müeyyed'e ulaşınca süvariler koşturup onları teskin etmeye çalışarak, «Sultan, yaklaşık iki konak yol mesafesinde bulunmaktadır. Önünde kaçtığınız birlik keşif göreviyle *(be-resm-i karavul)* ileri çıkmış 15 süvariden ibarettir. O halde size ne oldu da küçük bir rüzgârdan etkilenip, durumu öğrenmeden kaçmaya başladınız?» dedi.

Onlar bu ağır sözü ve kınamayı duyunca sakinleştiler. Yeniden bedenlerine can, vücutlarına güç geldi. Tetikte bekleyerek, huzursuz bir şekilde o günü akşam ettiler. [506] Korku ve ürkeklik içinde akşamı sabaha ulaştırdılar. Sabah olunca ümitsizlik yükünü hüsran atına yükleyip, bitkin ve bıkkın bir halde hiçbir şey söylemeden hezimetin yolunu tuttular. Dumanın ateşten, bulutun rüzgârdan uzaklaştığı gibi uzaklaştılar. Yüklerini, denklerini ve bineklerini dahi almaya fırsat bulamadılar. Beyt:

«Senin saldırının karşısında düşman nasıl tutunabilir? Tilkinin aslanın gücü karşısında ne gücü olabilir?»

Karaman'ın hezimeti, onun yenilgi ve bozgun haberi Sultan'a ulaşınca o, Allah'ın inayetiyle Kayseri yolunda yoluna devam etti. Koruk-i Cirgalan'daki bir kasabanın hududuna inince Osman Beğ ([556]) askerleri, adamları, hayvanları ve mallarıyla gelip ona katıldı. Onların gelişiyle kalabalık o hali aldı ki, yerküre onun yükünden sallanmaya başladı. Ay-

(556) Akkoyunlu beylerinden.

dınlık gün o insan ve hayvanların kaldırdığı tozdan karanlık geceye döndü. Şiir (Arapça) :

«Aslan, dünyanın doğusunda da batısında da aslandır. Onun kükremesi yıldızların kulağına kadar ulaşır.

Savaş alanına o kadar çeşitli milletten insanlar toplandı ki, onlar ancak birbirleriyle tercüman yoluyla anlaşabildiler.»

Türkmenlerin, Moğolların ve onların atlarının çokluğundan güneşin parlaklığı gitti. Yer gök çadırla doldu. Kalabalıktan vâdilerle tepelerin yüksekliği eşit hale geldi. Atların kişnemesinden, hayvanların sesinden gökler yarıldı.

KAYSERİ'NİN BİR KEZ DAHA FETHİ, ŞEYH MÜEYYED'İN YAKALANMASI, BOYUN EĞMESİ, ONLARIN CEZALANDIRILIP DERSLERİNİN VERİLMESİ

Bu güçte bir ordu, bu kalabalıkta bir asker toplandığı zaman bayram gelmişti. Onun için Sultan, Kurban Bayramı namazını kıldı. Kurban şartlarını yerine getirdikten, tekbir, tehlil, tazim ve teclil kurallarına uyduktan sonra yönünü Kayseri'ye çevirdi.

Beldenin dışına ulaşınca, fermanı üzerine askerler, çadırları, yiyecekleri, [507] atları ve koyunlarıyla oranın çevresine kondular. Şehri daire içinde bir nokta, altı kapısı alınmış bir pul gibi tuttular. Harp aletlerini hazırlayıp düzene koydular.

Harp araç ve gereçleri tamamlanıp savaşa hazır hale konunca Sultan, *koşun* (557) emirlerine, giriş çıkışları tutsunlar diye surların yanında bulunan medreselerde bulunmalarını emretti.

O önemli görevin yerine getirilmesinden sonra herkes savaşa hazır hale geldi. Bir hamlede kalenin kapılarını ve duvarlarını yıkmak, oranın burcunun altını üstüne getirmek için hazır oldular.

Aslında o kalabalık ordunun gücü, o savaşçı fillerin ve dilâver aslanların heybeti ve görkemiyle Kayseri'nin, hatta Kayseri gibi yüz yerin yerle bir edilmesi işten bile değildi. Kayseri, o güçlü ordunun ve insan selinin arasında, denizin ortasında küçük bir dalgayla dağılabilecek, taşından toprağından eser kalmayacak küçük bir ada ve koca bir sahrada bir demet gül gibiydi. *«Yapısını, Allah'tan korku ve rıza üzerine kuran mı hayırlıdır, yoksa yapısını bir yarın kenarında kurup onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan mı? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.»* (558)

---

(557) Bölük veya Tabur karşılığı askeri tâbir.

(558) Kur'an-ı Kerim, 9/109.

Orasının eski bir şehir, Rum kayzerlerinin payitahtı, kendisinin doğup büyüdüğü yer olduğunu, ileri gelenlerinin *(mevali)* ve halkının hepsinin kendi nimet ve devletiyle rahat bir duruma geldiklerini, o nankörün ve dev tabiatlının isyan ve itaatsizliğine ortak ve yardımcı olmadıklarını göz önünde bulunduran Sultan, doğuştan gelen iyiliği ve merhameti yüzünden o zavallılara acıdı. Onların atların ayakları altında ezilmelerine, o denizin dalgaları ve o selin önünde boğulmalarına, kadın ve çocuklarının ordunun ifritlerinin ve askerlerin serserilerinin elinde esir ve oyuncak olmalarına gönlü razı olmadı.

Bütün bunları düşünerek savaşa ve vuruşa izin vermedi. Dahilden ve hariçten Müslümanlara zarar gelmesini istemedi. Oranın fethi konusunda iyilik ve güzellik yolunu seçti. Onun üzerine emir verdi, kapı kulları ve mutemetleri *(mutemedan ve nökerân-ı hassa)* geceleri kimseye görünmeden kalenin etrafında dolaşmaya, araştırma ve soruşturmada bulunmaya, fırsatını yakalayınca kalenin burçlarında bulunan şehir halkı ile konuşmaya, onlara padişahın değerli hediyelerini vermeye, can güvenliği ve iyi davranma vaad etmeye başladılar. Söylediklerinin hepsi de boş vaadler değildi.

Nihayet bir gece, gecenin üçte biri geçince Sultanla müttefik olan ve kalenin teslimi konusunda onunla anlaşan şehir halkından bir grup insanı kalenin burcundan aşağıya indirdiler.

[508] O kişi Sultan'ın yanına gelerek ona, «Sizin iyiliklerinizi ve haklarınızı canlarının boynuna tasma ve kalplerinin alnına işaret yapmış, dostluk kemerini bellerine takmış olan şehrin ileri gelenlerinden bir grup, kaleyi teslim konusunda anlaşmaya varmış, adamlarınızdan *(nöker)* bir birliği merdiven ile kalenin üzerine çekmeye karar vermiş olup, kaleyi sizin elinizde görmekte sabırsızlanmaktadırlar» dedi.

Bu haber üzerine Sultan emir verdi, iplerden yapılmış bir merdiven getirdiler. Savaş meydanlarında ün kazanmış, kalenin giriş ve çıkışlarını çok iyi bilen, ordunun direklerinden ve askerin seçkinlerinden üç yüz kadar kişi seçti. Şiir (Arapça) :

«Kavmin kölelerine yüksek bir mevki verilmişse, oranın efendileri hakarete uğramış demektir.

Yiğitler, düşmanlık ederlerse hemen açığa vururlar, tuzak kurarlarsa onu gizli tutarlar.»

Sonra Sivas kapısının *(dervaze-i Sivas)* yakınına gitti. O birlikten, herbiri yüz süvariyle baş edebilen on kişi seçerek onları kalenin ayağına gönderdi. Onların peşinden on kişilik bir grup daha yolladı. Böylece o birlik onar kişilik gruplar halinde bir biri peşinden oraya vardı.

O birliğin öncüleri duvarın ayağına varınca merdiveni kurdular. Şehir halkı da yukarıdan kement attı ve birer birer onları yukarıya çekmeye başladı. Sonunda öncülerinden on kişi oraya çıktı.

Muhalifler durumdan haberdar olunca iki taraf arasında savaş çıktı.

Canlarıyla oynayan gençler ve düşmanı yakan yiğitler, Sultan'ın kutlu adına tekbir narası attılar. Mustafa'nın pâk ruhuna salavat duası okudular ve keskin kılıcı gaddar fesatlara çevirdiler.

Sultan ise, yanında bulunan bir birlik ile dışarıdan kale kapısına saldırdı. İçerden ve dışardan savaş başladı.

Karşı koyan muhaliflerin bâzısı öldürüldü, bâzısı esir alındı.

Durum o noktaya varınca içerdeki ve dışardaki askerler işbirliği yaparak kale kapılarını kırdılar. Böylece zafer ve fetih kendini gösterdi. Başarı çıkıp geldi. Askerler kapılardan şehre döküldüler.

[509] Bunun üzerine Sultan, şehir halkının emniyeti ve hainlerin katli için tellal çağırttı. «*Allah kötülük edenleri, yaptıklarıyla cezalandırır, güzel davrananları da güzellikle mükafatlandırır.*» ([559])

Sonra askerler, keskin kılıçlarını o mel'unlara çektiler. Onların vücutlarından kan fıskiyeleri yaptılar. Bir kısmını hançer darbeleriyle, bir kısmını da kafalarına indirdikleri gürzlerle yok ettiler. Burunlarından nehir suyu gibi kan akıttılar. Ruhlar, bedenden kuşun yuvadan, dumanın ateşten kaçtığı gibi kaçtı.

Daha önce Şeyh Müeyyed ve adamlarının ağır hakaretlerine ve çirkin davranışlarına hedef olmuş, zulüm ve eziyet görerek, çoluk çocukları zorla ellerinden alınarak iffet perdeleri yırtılmış olan her sınıftan insanlar, fırsatı ganimet bilen serseri ve avarelerle işbirliği ederek Şeyh Müeyyed'in adamlarının peşine düştüler. Onları teker teker saklandıkları delikten çıkarıp, kurbanlık koyun gibi başlarını kesmeye, organlarını birbirinden ayırarak sokak ve caddelere atmaya başladılar.

O gece bu şekilde sabaha kadar öldürme ve vurma ile meşgul oldular. Kesip parçalamada aşırıya kaçtılar. Sonunda dereler ve çaylar fesat kanıyla doldu. Yollara ve sokaklara cesetler yığıldı. Öyle oldu ki, askerler kesik başların üzerine basmadan yollardan geçemiyorlar, ölülerin parçalanmış organlarını çiğnemeden ilerliyemiyorlardı. «*İsyana daldıkları, sınırı aştıkları için bunu hak ettiler.*» ([560]) Şiir :

(559) Kur'an-ı Kerim, 53/31.
(560) Kur'an-ı Kerim. 2/61.

«Göğe öyle kan fışkırdı ki, göğün bir yüzü lâl gibi kızardı.

Kan ve tozdan yerle gök bir oldu. Sonra yer lâle, hava lacivert rengini aldı.

O savaş alanında kandan meydana gelmiş olan çamur yerden göğe kadar yükseldi.»

Ordunun alt tabakası ve askerin rütbesizleri bu durumu öğrenince her taraftan şehre yürüdüler.

Ancak Sultan, tamahkâr ve eli uzun olmayan, huyu iyi kimselerin şehre girmesine izin verdi. [510] Onlar şehre girdiler. Buna karşılık Türkmen ve Moğol serserilerinin şehre girmesine izin vermedi. Onları oradan uzaklaştırdılar.

Diğer taraftan yolu Müeyyed'e kapasınlar diye Doğu Ahmedek ([561]) kapısına işbilir, savaşçı yiğitlerden meydana gelen bir birlik gönderdi.

Şeytan gibi benlik kadehini başına dikmiş, kibir ve gururla kendinden geçmiş o âsi nankör ve cefakâr haydut, gaflet uykusundan uyanıp, sapıklık sarhoşluğundan ayıkınca hiç aklından geçmeyen gerçeklerle karşı karşıya geldi.-Nimeti inkâr etmenin sonucunun,i hanette bulunmanın ve ahdi bozmanın akıbetinin kötü olduğunu fark etti. O durumda hiç şüphesiz cehennemin yolunu tutacaktı. Dünyadan kötü bir adla defolup gidecekti. Onu anlayınca tuzaktaki kuş ve oltadaki balık gibi kıvranmaya başladı. Adamlarına *(nöker)* küfür ve harekete başladı. Bâzılarına, «Niçin beni uykudan uyandırarak bu kötü haberi duyurdunuz?» diye kızıyor, bazılarını da «Niçin kale kapılarını korumada kusur edip, gevşeklik gösterdiniz?» diye azarlıyor, bâzılarının da gönlünü alarak, «Aklınızı başınıza toplayıp, dağılmayın! Onların şehri ele geçirmeleri bizim için iyi oldu. Durumumuz düzeldi. Çünkü şehri korumak zordu. O bizim gücümüzü aşıyordu. Şimdi bir araya gelerek daha da güçlendik. Ahmedek'in (iç kale) sağlam duvarlarını aşarak kim bize saldırabilir?» dedi. Talihi dönmüş ve bahtı kararmış olarak dimağında bu tür boş hayallere yer veriyor, bu türlü hurafeleri dile getiriyordu. *«Kaza ve kader isterse kalbi durdurup gözü kapatır.»* Şiir:

«Kaza gökyüzünden başını aşağıya indirince bütün akıllı kişiler kör ve sağır olurlar.»

Sonra Sultan, Emir Veled'in, Emir Hüseyin Çelebi'nin ve Şark Türkmenlerinin *(Terakime-i şark)* bâzılarının, Müeyyed'i sıkıntıya sokmak ve gücünü azaltmak için sur'un üzerine merdiven kurarak içeri girmelerini buyurdu.

---

(561) İç kalenin doğusu.

Onlar o emri yerine getirdiler. Allah'ın inayetiyle tedbir takdire uygun düştü. Gayret ve çaba mutlak iradeye ters gelmedi. Askerlerin yiğitlerinden oluşan bir birlik, gelen bir kaza ve yaydan fırlamış bir ok gibi bahçeden aşağıya inip sarayın kapısına ve duvarına asıldı. O rezilin evini yağmalayıp çoluk çocuğunu esir aldı.

[511] O karışıklık ve vuruşma sırasında onun gösterdiği yiğitlik ve mertlik, sarayın sofasına ateş atmak oldu. Bu da onun bedbahtlığının ve uğursuzluğunun bir sonucu idi. Çünkü kendi eliyle kendi ocağını söndürdü, Büyük meliklerin ve ünlü sultanların ikâmetgâhı olmuş olan, kendisinin de güzel vakitler geçirdiği bir yeri, hiç gereği yokken kül etti.

Sonra sarayının o hale geldiğini, çoluk çocuğunun esir düştüğünü görünce iç kaleye kaçıp oranın kasırlarına sığındı. Kendini oradaki oda ve şerefelere attı. Onun oraya geldiğini gören ordunun yiğitleri ve askerin seçkinleri, kükreyen aslanlar ve yırtıcı kaplanlar gibi o bölgeyi sarıp yol ve geçitlerini tuttular.

O rezil orada şişede devin, delikte yılanın kaldığı gibi kaldı.

Diğer yandan askerler, şehrin etrafını sarıp, şehirlilere zarar ve ziyan vermeden onun adamlarını, taraftarlarını soyarak boyunlarını vurmaya devam ettiler.

O olayda Sultan'ın siyasetinin iyiliğini ve tabiatının olgunluğunu bize gösteren ender işlerden ve az görülür hallerden biri şuydu: O karanlık gecede, ışığın olmadığı bir zamanda âsi şehirlilerin ve serkeş kavmin üzerine saldıran Türk, Türkmen, Moğol ve Tatarlardan oluşan askerlerin sınıflarından ve ordunun değişik rütbedeki mensuplarından hiçbiri, fermanın aksine davranarak şehir halkına saldıracak nitelikte ve aza çoğa tamah edecek vasıfta olmalarına rağmen onlara zarar ve ziyanda bulunacak hareketlere cür'et edemedi. Beyt:

«Senin heybetin zamana bir bağırırsa, haftanın günlerinin katarı birbirine girer.»

Seher nöbetçisinin bu nilüfer renkli çatısını istila ettiği, güneş meşalesinin bu lacivert sarayı aydınlattığı bir sabah vakti Sultan, gönlü rahat, huzurlu, çaba ve gayretinin ürününü almış, muzaffer olarak, Şiir:

«Fetih ve zafer arkadaşın, zaman sana itaat etmekte. Baht ve devlet yanında, başarı elinde rehin.»

Şehre girerek medreseye indi. [512] Emri üzerine, o mel'un keferelerin, o şeytan fücurların kılıç artıklarını, saklandıkları yerlerden çıkarıp, ağızlarına taş, boyunlarına demir takarak getirip cehennem zebanileri-

ne teslim ettiler. İhanetleri ispat edilmemiş, cinayet ve suçları açığa çıkmamış olan bâzılarını da tutukladılar. Diğer yandan rezil Müeyyed, ile Ahmedek'te bulunan adamlarının *(nöker)* çoğu, çocukları, kadınları ve ailesi, yakınları ve malları şehirde kaldığı için savaşa el atmıyor, o konuda gevşek ve isteksiz davranıyorlardı. Onlardan başka adamlık ve insanlıktan nasibi olan Sultan'ın ettiği iyiliklerin hakkını gözeten başka bir grubun da *fütüvvet* (yiğitlik) ve *mürüvvet* (iyilik) duyguları eteğini tutuyor, vuruşup savaşma isteklerini yok ediyordu. Onlar, Sultan'ın tarafını tutuyorlar, fırsat buldukları zaman Sultan'ın emirleri ve kapı kullarıyla *(nökeran-ı hassa)* ilişki kuruyorlar, üstü açık veya kapalı şekilde onu uyarıp bilgilendiriyorlardı.

Sabah ile öğle namazı arasında Sultan'ın vefalı adamlarından ve devletinin taraftarlarından, hizmetkârlık ve kadirbilirlik sahasında benzeri olmayan, ihanet ve kötülük duygularından arınmış, Emir Körpe ile Hasan Beğ'e soy yakınlığı olan Emir Bahşayiş, Ahmedek'in üzerinde Sultan'ın adamlarıyla ilişki kurdu. Kendisine taraf olan bir birliği, kale kapısının başındaki dört kemerle sağlamlaştırılmış olan burca indirdi. Hainlerle savaşa ve vuruşa başladı. İki taraf birbirine taş ve ok yağdırınca büyük bir savaş meydana geldi.

Zindanda bulunan şehirli ve askerî bir grup o büyük mücadeleyi öğrenince *Dervaze-i Zerrin'e* (altın kapı) koşup orayı kırdılar.

O kapı açılınca çağlayan bir sel ve yağan bir bulut gibi askerler Ahmedek'in içine döküldüler.

Velinimetine ve kendine iyilik edene ihanet edip gurur ve kibire kapılan, kaplanlık iddiasında bulunan, riyâkârlık edip, mülk benimdir, diyen rezil Müeyyed, aslanların hamlesini ve kılıcın darbesini görünce fare gibi bir delikten öbürüne kaçmaya, kertenkele gibi bir yarıktan diğerine kaymaya başladı. Sonunda bir burca kendini attı. Fakat onun *«Nerede olsanız, sağlam kaleler içinde de bulunsanız, yine ölüm sizi bulur»* ([562]) manasından haberi yoktu. Şiir (Arapça) :

«Kazadan kaçıyor, fakat onun elinde olduğunu bilmiyorsun.

Gece sabahtan nereye kaçar? Akşamdan gündüz nasıl kurtulur?»

Şiir :

[*513*] *«Kadılar sağır değilse, teşekkür ve şikâyet için açılmış ağızlardan binlerce ses ve ah duyulur.*

Rüzgâr hazinelerine vekil olan bir melek, dul bir kadının lâmbasının sönmesinden ne gam çeker?»

---

(562) Kur'an-ı Kerim, 4/78.

Ettiği ihanetin kötülüklerinin sardığı, üzerinde bulunan hakları unutmanın kurtuluş ve selâmet yolunu kapadığı «*Taşkınlığınız kendi aleyhinizedir*» ([563]) haberinin gününü kararttığı, «*Eğer sana hainlik yapmak isterlerse, daha önce de Allah'a hainlik yapmışlardı*» ([564]) suçunu işleyen Müeyyed'in rızkı ve günü tükendi. Ölüm canına ve bıçak kemiğe dayandı. Ölüp yok olmaktan başka çıkış yolu kalmadı. Tabiatının bozukluğunu ve nefsinin kötülüğünü göstererek ağlayıp inlemeye başladı. Küçülüp alçaldı. Üzerinde bulunan elbise, silah ve para gibi şeyleri çıkardı. Feryat ve figan ederek, daima düşmanlık gösterip kin duyduğu Emir Veled'e sığındı ve ondan yardım istedi. Matem ve üzüntü havasına gireerk, «İmdada yetiş!» dedi.

Daha önceleri cesurluk ve yiğitlik taslanmasına, mertlik ve erkeklikten dem vurmasına rağmen, yaşamadan ümidini, hayattan bağını kesince, vuruş ve savaşa imkânı kalmayınca bütün organlarını titreme aldı. Kendini alçaltıp, küçültmeye başladı.

Nihayet Emir Veled, kapıdan içeri girerek hiç tereddüt etmeden onu yakaladı. Perişan ve alçalmış bir halde ata bindirip şehrin arasında gezdirdi. Kadın, erkek bütün halk, onu görmek için pencereden, kapıdan, damdan dışarı çıktı. Onu, zencir ve pranga altında ibret ve korkuyla seyrettiler. Onun üzerine küçültme ve hakaret toprağı saçıp, başkaldırmasını, nankörlüğünü, iyilik ve kadirbilmezliğini, ihanet ve hıyanetini, sözünü ve yeminini bozmasını yerip kınadılar. Öfke taşları atıp ağır harekette bulundular.

O ise, utanma başını, pişmanlık cebine sokmuş olarak yol alıyor ve yerin dibine batıyordu. Beyt (Arapça) :

«*Sen nimeti bulduysan onu iyi koru! Çünkü asilik nimeti kaçırır.*»

İşin şaşılacak yanına bakın : O rezil hain ve alçak gaddar, Sultan'ın devletinin hariminde yetişmiş ve onun nimetleriyle büyümüştü. [514] Çocukluk günlerinde Sultan'ın rahle-i tedrisinden geçmiş, kılıç ve kalem adabını, büyüklerin durduğu yer olan onun huzurunda öğrenmiş, Araplara ve Acemlere âit bilgileri onun mübarek ağzından almıştı. Adı anılmaz, nesebi bilinmezken, rütbesi düşük ve sermayesi azken, yüce huzura yakın olmanın sağladığı imkânlarla öyle yüksek bir dereceye ve makama ulaşmıştı.

Çocukluk günleri gençlik çağına yürüyüp, küçüklük âcizliğinden erkeklik zamanına terfi edince Sultan, ona nâiblik, kâtiplik, gibi önemli işlerin düğümünün çözülüp bağlanmasını, mahkeme davalarının gö-

(563) Kur'an-ı Kerim, 10/23.
(564) Kur'an-ı Kerim, 8/71.

rülmesini ve diğer önemli işleri ona bırakmış ve onu kendisine vekil (*kaimmakam*) yapmıştı.

Saltanat menşur'u Sultan'ın kutlu mührüne kavuşup, devletin tahtı onun şerefli varlığıyla süslenince, hutbe ve sikke onun ünlü lâkaplarının süsüyle güzelleşince Sultan ona emsalleri ve akranları arasında üstün bir yer verdi. Onu devletin emirlerine ve ülke ileri gelenlerine (*ayan*) üstün tutarak yüksek bir makama ve üstün bir rütbeye kavuşturdu. Rum kayzerlerinin başkenti (dürü'l-mülk-i kıyaseriye-yi Rum), meliklerin, yöneticilerin ve büyüklerin her zaman bulunmak istedikleri, kendi doğup büyüdüğü yer olan Kayseri'yi, ona bağlı şehir ve kalelerle, başkasını yönetime ortak etmeden onun ellerine bıraktı. Oranın idare dizginini, işlerin çekip çevrilmesini onun üzerine bırakarak, onu tam yetkili kıldı. O, uzun süre o yüce ihtişamı, o nimetin zevki ve hazzı içinde vakit geçirdi. Adı ve sanı Rum ve Şam ülkelerinde duyuldu.

Bu saltanatın süresi uzayıp, olması gerekenden fazla güç ve kuvvet kazanınca tavus gibi kanadını ve teleğini açtı. Askerlerine ve adamlarına bir göz atınca kendini büyük gördü. Meclisini, hizmetçi ve askerle süslenmiş, dergâhını nâibler ve kapıcılarla dolu buldu. Şerefli bir makama ve üst bir rütbeye ulaşan, hazır bir nimete kavuşup, emre amade askerlere sahip olan, onun rengi ve kokusuyla aldanan, onun parlaklığı ve büyüklüğüne meftun olan, makamın gururu ve sevinciyle vakarını ve ağırbaşlılığını kaybeden, hiç düşünmeden hakları inkâra, isyana ve itaatsizliğe kalkan, bağımsızlıktan ve tek başına yönetmekten dem vuran, kendisini yetiştirene ve velinimetine düşmanlık ve muhalefet etmek için tetikte bekleyen, onu öldürmeye ve yok etmeye kalkışan kötü nefisli kişilerin yaptığı ve soysuzların her zaman başvurduğu gibi o kara bahtlı rezil, o kibirli alçak, kibir ve kendini beğenmişlik rüzgârına kapıldı. Geçmişte hizmeti ve büyük bir yararlılığı olmadan kendisini topraktan kaldırıp, zillet ve düşkünlük çukurundan çıkarmış, itibar ve iktidar zirvesine ulaştırmış [515] kendisine bu kadar izzet ve ikramda bulunmuş, haberlerin ve sırların ortağı etmiş, her halükârda kendisini dost ve emin biri olarak seçmiş olan Hazret-i Sultan'a hiç sebep yokken ihanet edip, ayrılık gayrılık güttü. Savaş ve vuruş için ortaya atıldı. İstiklâl ve bağımsızlık yolunu seçti. Sultan'ın adının ve lakabının süslediği hutbe ve sikkeyi Karaman adıyla değiştirerek âsi oldu Çevrede ne kadar fesat ve hain varsa yanına çağırdı. Vurup kırmaya başladı. Safa ve vefa pınarını cefa tozuyla bulandırdı. Bu kadar iyilik ve nimetin haklarını yere saçtı.

Aradan çok geçmeden ihanette bulunup kötülük etme duygusu onu büsbütün sardı. İsyan ve başkaldırma hissi, onu hakimiyeti altına aldı.

Tezvir yayından çıkmış olan tedbir oku, onun göğsünden geri döndü. Fitne ve inat kınından çekilmiş olan düşmanlık kılıcı onun boynuna geldi. Kınama okuna erken, cezalandırma işine geç hedef oldu. *«Doğrusu ikiyüzlüler, ateşin en aşağı tabakasındadırlar. Onlar için hiçbir yardımcı bulamazsın.»* ([565]) Yazarın Şiiri (Arapça) :

«Ey saadet ve mutluluktan nasibi olan, kötülere hiçbir zaman iltifat etme!

Sen onlara tevazu gösterdikçe, onlar sana karşı büyüklenip kibirlenirler.

Mel'unlara yuh olsun! Çünkü onların tek amacı iyileri eziyet etmektir.»

Şiir :

«Eğer iyi tabiatlı biri iş başına gelirse, her zaman dostlarının gönlünü hoş tutar.

Eğer alçak biri yetki kazanırsa, ilk iş olarak kendi dostunu çamura atar.»

Böylece Kapıları Açanın *(müfettihü'l-ebvâb)* yardımı, şanı yüce olan Sebeplerin Sebebinin (Müsebbibü'l-esbab) lütfuyla Kayseri fethedildi. Hain mel'unlar ve gaddar şeytanlar zincir ve prangaya vuruldular. Dostlar sevinip, düşmanlar üzüntüden kahroldular. Onun üzerine Sultan, Yaradan'a hamd ü sena görevini yerine getirerek, emeline ulaşmış ve arzusuna kavuşmuş olmanın hazzını duydu. Düşmanları ise, *«Allah, inanmayanların üstüne işte böyle pislik çökertir»* ([566]) sözünün hedefi oldu.

Ondan sonra büyük bir ihtişam ve görkemle emirlik merkezine *(darü'l-emare)* girdi. Başı dik olarak devlet tahtına ve sadet koltuğuna oturdu. O anda Sivas'tan Kayseri'ye gelirken, Kur'an-ı Kerim ve Kelam-ı Kadim'den açtığı falın haline uygun düştüğü aklına geldi. [516] O âyet şuydu : *«Onların topraklarını, evlerini ve mallarını ve henüz ayak basmadığınız bir toprağı size miras olarak verdi.»* ([567])

O âyet, o güçlü devletin gelecekte kazanacağı bu zaferi ve fethi açıkça beyan etmekteydi.

Hiç şüphesiz Rabbanî sözün ve Semavî vahyin dedikleri, doğru ve hakikatten başkası olamaz. *«Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?»*

---

(565) Kur'an-ı Kerim, 4/145.
(566) Kur'an-ı Kerim, 6/125.
(567) Kur'an-ı Kerim, 23/27.

Sultan, ilk anda Şam Türklerini kovup oradan uzaklaştırdıktan sonra Kayseri'ye indi. Rezil Müeyyed'in yaktığı sarayda bir gece rüyasında şunları gördü: Ejderha büyüklüğündeki bir yılan örtünün altından çıkıp kaçmaya başladı. Sultan, sağ taraftan koşup yetişti ve kılıcıyla onu yaraladı. Fakat yılanın başı vücudundan ayrılmadı. Izdırap içinde kıvranmaya başladı. Onun üzerine başka bir darbeyle onun başını vücudundan.ayırdı.

O rüyada görülenler birer birer ortaya çıktı. Çünkü Kayseri'ye giriş, Sivas kapısından (dervaze-i Sivas) oldu. O kapı ordugâha *(leşkergâh)* nazaran sağ tarafta bulunuyordu.

Sultan, daha önce o rüyayı rezil Müeyyed'e anlatmış, o da onu Kastamonu'ya yormuştu.

O, Sultan'a başkaldırınca, adamlarına *(nökeran)* o rüyanın dediklerinin Karaman'ın başına geleceğini söylemişti.

Fakat bunları söylerken ellerinin siyaset kılıcıyla kesileceğinden, insanların onun uğursuz varlığının kötülüklerinden kurtulacağından habersizdi.

Hepsinden garibi, o günlerde Mevlâna Paşa -*Alah sırrını kutsasın*- sık sık yaptığı gibi Hazret-i Sultan'a bir mektup yazmış, ona «Git, yakala, öldür, bırak, öldürme» demişti. Onun bu sözleri de birer birer gerçekleşti. Fesatların bâzısı yakalanıp öldürüldü. Bâzısı da canını kurtardı.

Ondan sonra ertesi gün seher vakti Sultan, daha önce ordunun ileri gelenlerinden ve askerin komutanlarından, Erzincan savaşında ihanette bulunup kaçması yüzünden Sultan'dan korkusundan rezil Müeyyed'e sığınmış ve onu ihanet ve isyan konusunda baştan çıkarmış olan Başrıoğlu Solak Pir Ali ile diğerlerini yanına çağırdı.

Onların suçlarını delil ve şahitleriyle ispat ettikten sonra «*Allah ve elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmağa çalışanların cezası, ya öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin ayaklarının çapraz kesilmesi veya bilindikleri yerden sürülmeleridir.*» ([568]) hükmüne göre cezalandırılmalarını buyurdu. [517] Amellerinin karşılığını vererek onları insanlara örnek ve zamana ibret yaptı.

Gözünü padişahlığa *(tac-dâri)* dikmiş, ihanet ve hıyanet kadehini yudumlamış olan rezil Müeyyed, darağacının tâcı *(tac-i dâr)* olacağından habersizdi. Savaşa *(kâr-zâr)* girip o işte inleyerek *(kâr-i zâr)* öleceğini bilmiyordu.

---

(568) Kur'an-ı Kerim, 5/33.

Sonunda alçalıp küçülmüş, perişan ve sefil bir halde Sultan'ın huzuruna geldi. Utancından başı öne eğikti.

Bunun üzerine Sultan ona dönerek, «Ettiğin ihanetten başka, bizi ortadan kaldırmak için çaba harcadın. Ondan başka sözünde durmayıp yeminini bozdun. Seni bu harekete kim itti? Böyle çirkin bir işe kalkışmanın ve bu gibi kötü bir harekette bulunmanın sebebi ne? Bu senin yaptıkların, benim sana yaptığım iyiliklerin hangisinin karşılığıydı? Senin üzerindeki hangi haklarımın mükâfatıydı?» diye sordu.

Emir Müeyyed, utanma gözünü pişmanlık toprağına dikerek, «Ben kulunuz bütün hayatım boyunca sizin ekmeğinizi yedim ve iyilik ve hoşgörünüzle yetişip büyüdüm. Ta küçüklüğümden şimdiye kadar mutlu ve tatlı bir hayat sürdüm. Sizin günden güne güçlenen devletinizde atalarımdan hiçkimsenin görmediği iyilikler görüp, hiç kimsenin sâhip olmadığı rütbeye eriştim. Ben, Kayseri yöneticiliğine tâyin edildikten sonra, bilerek veya bilmeyerek, gayri meşru işler yaptım. İsteyerek veya istemeyerek uygunsuz davranışlarda bulundum. Onları size anlattıklarını düşünerek, sizden korkup çekinmeye başladım. Kaçıp bir yere sığınmayı düşündüm. O sırada sırdaşların olan bâzı insanlarla bu konuda görüş alışverişisinde bulundum. Onlar beni size karşı hıyanete ve komploya teşvik ettiler. İsyan ve başkaldırma konusunda bana yol gösterdiler. Bozgunculuk ve ayrılık yoluna iterek beni yoldan çıkardılar» diye cevap verdi.

Bunun üzerine Sultan, «Senin yaptığın iş nasıl bir iş? Bağımsızlığa kavuşup durumunu düzeltmeden hutbe ve sikkeyi değiştirmenin sebebi neydi? İsim ve lakaplarımızı onlardan kaldırmakta niye acele ettin? Emrin üzerine hutbeyi Karaman adına okudular ve sikkeye onun lakaplarını koydular. İşlerinin yoluna girmesini beklemedin. O zaman ne istersen yapar, bu düşüncelerini uygulamaya koyardın» diye çıkıştı.

O sözlerden sonra Emir Müeyyed, asılsız deliler ve tutarsız görüşler ileri sürerek özürler diledi. [518] Fakat sonunda bütün bu konuşmaların esas amacı olan ihanette bulunup başkaldırdığını ikrar ve itiraf etti.

Hak sahipleri gelip haklarını ondan istesin, alacaklı olanlar alacaklarını tahsil etsin diye Sultan onu birkaç gün hapiste tutmalarını buyurdu.

O amaca ulaşılıp haklar yerini bulunca ona amellerinin karşılığını gösterip, diktiği ağacın meyvesini tattırdılar. Çektiği kılıç kendi boynuna döndü. Kazdığı kuyuya kendisi düştü. Bilinen ecele ve beklenen âkıbete kavuştu. Amel sayfalarını çirkin davranışlar ve kötü hareketlerle

doldurdu. Dünyanın azabını ve ahiretin vebalini mezarın azığı ve kıyametin zahiresi yaptı. *«Sizden bunu yapmanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka nedir? Kıyamet gününde de onlar, azabın en şiddetlisine itilirler. Allah yaptıklarını bilmez değildir.»* (569)

Bu olay, 25 Muharrem 799 (30 Ekim 1396) tarihinde oldu. Beyt (Arapça) :

«Arzu ve isteklerine dikkat et! Çünkü onların bir kısmı ölümü davet eder.»

İnsan nasıl bir uğursuz nefse, bozuk bir yapıya, kötü bir talihe, pis bir huya sahip olur da gördüğü bu kadar iyiliğe, büyük yardım ve desteklere, ilgi ve sevgiye göz yumup, iyilik ve doğruluk yolunu terk eder ve ahid ve sözünü unutarak birlik ve beraberlik yolundan ayrılır? Ham bir arzu ve boş bir hayalle ihanet ve kötülük bayrağını açar, hıyanet ve cefa kurallarını uygular? Kendisini yetiştiren velinimetini öldürmeye kalkar, onun ortadan kaldırılması için tetikte bekler? İyiliğe ve sevgiye kötülük ve düşmanlık cevap verir? Böyle çirkin davranışlardan ar duyup, böyle rezil işler yapmaktan sıkılmaz? Böyle soysuz ve hayasız bir insan görülmüş mü?

«Şeytanın vesvesesinden Allah'a sığınırım. O, beni isyan ve küfür günahlarından uzakta tutsun. O nasıl kendisine iyilik edene kötülük düşündü? Verdiği sözde durmadı. Her fırsatta velinimetine karşı gelip, ona ihanet etti. Onun emirlerinin dışına çıkarak isyan bayrağını açtı. [519] Gurur ve kibire kapılarak kötü işler yaptı ve canını kaybetti. Padişahlığı deveye benzetip ona her alçağın binebileceğini sandı. Bütün alçaklık ve sefilliğine rağmen kendini büyük bir adam sandı. O yüzden ne yazık ki denizde boğulup ateşte yandı .Olmayacak işlerin peşine düşüp, mutluluk nedir bilmedi. Gururu ve kibiri onu yoldan çıkardı.*«Ona temizlenenlerden başkası dokunamaz»* (570) denilen şeye dokunmaya kalktı. Mağrur nefsi onu kötülüğe sürükleyerek, gördüğü iyilikleri inkar ettirdi. Onun üzerine insanlığını kaybetti. Hırs ve tamahı onun gözünü kör etti. Doğru yoldan ayırdı. Onu aydınlık alandan karanlık çukura çekti. Ona yuh olsun. O nankörün, arsızın hunharın, alçağın, mağrur ve mütekebbirin, sapık ve hainin biridir. *«Şunların hiçbirine itaat etme : Yemin edip duran, aşağılık, herkesi kınayan, söz getirip götüren, hayra engel olan, saldırgan günahkâr, kaba, sonra da kötülükle damgalı»* (571) Onun kalbi ne kadar kara? Doğrudan ve hakikaten nasibini almamış. O inkarcı ve ayrılıkçıdır.

---

(569) Kur'an-ı Kerim, 2/85.

(570) Kur'an-ı Kerim, 56/79.

(571) Kur'an-ı Kerim, 68/10 - 11 - 12 - 13.

Ey akıl sahibi kimseler, kötü kişilere dikkat edin! Alçaklarla ve âsilerle arkadaşlık etmeyin. Onlarla birlikte olmak, ölümle birlikte olmak demektir. Onların selâmları zehir, sözleri lânetlidir. Kucaklamaları boğmak, dostlukları nifaktır. Ancak onlardan uzak durursan rahat edersin. Onlar iyi kimselerle iltifat etmezler. Ayrılıklarında büyük bir sevap vardır. Evet, onlarda vefâ bulunmaz. Kardeşlik, insanlık, doğruluk, sadakat ve vefa duygularından habersizdirler. Onlar iyilğe kötülükle karşılık verirler. Onlara verdiğini geri alamazsın. Yanlarına yaklaşırsan zarar görürsün. Onların yalanlarına ve ikiyüzlüklüklerine kanmayın. Şiir.

«Riyâkarlara dikkat edin! Çünkü size kötülük edip zarar verirler.

Yararlanmak için insana yaklaşırlar. Eğer aradıklarını bulamazlarsa sizden çabukça uzaklaşırlar.»

Sağını solunu bilen, gündüzün aydınlığını gecenin karanlığından ayırt edebilen bir kimse nimeti inkâr etmenin ve kötülüğün karşılığını göreceğini bilir. Kendisine iyilikte bulunana kötülükle karşılık vermenin sonunun pişmanlık olduğunu anlar. *«Kötü tuzak ancak sahibine dolanır»* ([572]) gerçeğini öğrenir. İhanette bulunan her dinde ve dilde kınanmıştır. Kötülük mızrağı, atana geri döner. Devlete karşı gelenlerin eline bir şey geçmez. Devlet düşmanları, emellerine değil ancak ecellerine ulaşırlar. Başkasına komplo düzenleyen, önce kendi elini keser ve görecek günleri kalmaz. [520] Düşmanlık eden bir kimseye düşmanlığı geri döner. Çünkü kendinden üstün biriyle karşılaşınca belasını bulur. Allah her zaman yalancıları kahredip isyancıların cezasını verir. İnat edenleri yola getirir. Ayakları kötü yola gidip, elleri günaha uzananların sonu hüsrandır. Allah'a hamdolsun, verdiği nimetler ve zorluklar karşısında gösterdiği kolaylık için. Ona şükürler olsun! Çünkü hüzünlerimizi giderip bize sevinci tattırdı. Ruhumuza ferahlık, bize yaşama gücü verdi. *«O ne güzel sahib, ne güzel yardımcıdır.»* ([573]) Allah'ın Elçisi Mustafa'ya, onun evladına ve ashabına salat ve selam olsun!

Bu fethi kutlamak için birkaç beyit yazdım. O beyitleri aşağıya nakklediyorum.» Yazarın Şiiri (Arapça) :

«O, Kayseri'de beklendiği gibi isyan edip, oranın kasır ve evlerinde karışıklık çıkardı.

O kötülüğü ileriye götürüp, gayri meşru işler yaptı. Köpeklere yakışan hareketlerde bulundu.

---

(572) Kur'an-ı Kerim, 35/43.
(573) Kur'an-ı Kerim. 8/40.

Mülk, hurma ağacına benzer. Gelen giden onun meyvesine uzanır. O, bunu yaparken zamansız davrandı.

Kibirden gürleyerek isyan, yağma ve talan gibi şeylere düşüncesizce atıldı.

Müslüman bir ülkenin bayrağına, kalesine ve askerine saldırıp ayrılık bayrağını açınca,

Üzerinde bulunduğu kalenin temelleri sallandı. Burçlar yıkılmaya ayağının altı kaymaya başladı.

Duvarlar çatlayıp, surlar yıkıldı. Bütün kale burçlarıyla yerle bir oldu.

Sultan'ın yiğitleri hücum edip içeriye girdiler. Ellerini kesme ve öldürmeye attılar.

İçerde bulunan askerlerin bazısı şefaat dileyin, biz suçumuzu kabul ediyoruz,dediler.

Ey düşkünlere yardım eden padişah, padişahlar af ve bağış için buyurur, dediler.

O, kale yöneticisini yakalayıp burnunu sürttü. Kılıç'la boynunu uçurmak istedi.

Fakat o işi erteleyerek onu kollarından bağladı. Esir tutup küçük düşürdü. O nimetin ve iyiliği inkâr etmenin karşılığını gördü.

Efendisine hileli davranıp tuzak kurmanın cezasını ve karşılığını ağır ödedi.

Onu zincire vurup elerini ayaklarını bağlı tuttu. Kaç kere halkın içinde rezil etti.

Onun başvurduğu şey kötülüktü. Onun karşılığı olarak kötülük gördü.

Sultan için fetih kolay oldu. Savaşarak vatanını geri aldı.

Alah'ın zaferi ve fethi gerçekleşti. Hakkın nuru her tarafı kapladı.

[521] Ey ünlü padişahlar, artık bu fetih ve zafer sahibi padişaha itaat edin!

Onun emirlerine karşı gelmeyin! Çünkü o, başarısını Allah'tan almaktadır. Onun emirlerini ve nasihatlerini dinle!

Onun büyük zaferini tebrik et! Allah'ın verdiklerine hamd et!»

«Allah'a andolsun ki, bu büyük bir fetihtir. O fetih, canları kurtarıp Müslümanların mutluluk ve sevincini artırdı. Onları büyük bir felâketten alıkoydu. Karanlıkta hilâl gibi doğdu. Onun sâyesinde Müslümanların günleri bayram gününe döndü. O fetih padişahın tarihine yazıldı. Allah'ın dinin taraftarları bir araya gelip fesatların dersini verdi. İslâmın yanakları çiçek gibi açtı. Onun bayrağı yükseklerde kaldı. Allah her şeye kadirdir.»

SULTAN'IN KARAMAN BELDELERİNE HÜCUMU, KALE VE ŞEHİRLERİ YIKMASI, ONUN (KARAMANOĞLU) KALEYE SIĞINMASI

Yüce Allah'ın inayet ve yardımıyla, Yaradan'ın rehberlik ve desteğiyle bu büyük fetih ve önemli zafer Sultan'a bağışlanıp, bu yüksek makama erişme ve büyük amaca ulaşma şerefiyle şereflenince o, Kayseri vilâyetini ve şehrini, fitne ve fesatların kötülüğünden, yabancıların pisliğinden temizledi. Böylece kötülük ve karışıklığın nabzı atmaz oldu ve kavga ve dövüşün yıldızları söndü. Bu önemli zaferin ünü ve büyük ikbâlin şanı her tarafa yayıldı. O olay üzerine daha önceleri gelişip çoğalmış ve çoşup taşmış olan muhalif ve düşmanların ayaklarına büyük bir diken battı ve onlar umduklarını bulamadılar. Hepsi bitkin ve perişan bir halde başlarına hüsran ve mutsuzluk şapkası giyip, hayret ve şaşkınlık dizlerinin üzerine çöktüler.

Bu büyük yardımın ve önemli lütfun idrakinde olan Sultan, Yaradan'a hamd ü sena görevini yerine getirdi. Onun feyiz ve rahmetinin artması için duada bulundu ve şöyle dedi : Beyt :

«Dosta şükretmekten nefesim tıkanıyor. Çünkü ona gerektiği gibi teşekkür edemiyorum.»

Sultan, kırılanları onardıktan, işleri düzene koyduktan ve halkın rahatını sağladıktan sonra rezil Müeyyed'in isyanına katılmış, onun dâvetine uymuş olan fitne ve fesatları cezalandırmaya karar verdi ve gayretini o yönde artırdı. [522]

Onların arasında düşmanlık ve husumette herkesi geçmiş, aklının kısalığı ve görüşünün darlığı yüzünden o fesatların sözüne uyarak Kayseri'ye gelmiş, oradan dersini alarak geri dönmüş olan Karamandan öc alma işine öncelik verdi. Azim kaynağını tereddüt ve tehir tozundan arındırdı. Kuvvetli bir sel, karanlık bir gece, dalgalı bir deniz ve yoğun bir bulut gibi onun ülkesine yöneldi.

Ona elçi olarak bir adamını göndererek, «Birkaç kez isyan bayrağını açarak, topu savaş meydanına attın. Biz savaş ve vuruş için ortaya çıktığımız zaman, yönünü işten ve elini savaştan çekerek kaçmaya başladın. Şimdi yiğitlik çehresini hile tırnağıyla kaşıma da savaşa hazır ol! Çünkü biz ancak kılıç ve mızrakların konuşmasıyla doyabilecek bir azim; silah ve saldırıdan başka bir şeyle yok olmayacak olan bir niyetle yola çıktık. Nefesimizi ve ayağımızı ona göre ayarladık. Şimdi büyük bir ordu kollarını açmış savaşı beklemekte» dedi. Beyt :

«Görelim dünyanın efendisi bu açık şey içinde ne gizlemektedir?»

Bunları söylesin diye elçiyi yola çıkardıktan sonra kendisi de mızrakla oynamayı eğlenmeye tercih eden, kılıç sesini, şarap kadehinin sesine üstün tutan savaşçı süvarilerinden ve yiğitlerinden oluşan kişileri merkeze yerleştirerek 10 bin kişilik bir orduyla Karaman ülkesine yöneldi. Şiir. (Arapça):

«O kavmi savaş gününde mızrakları elinde görürsün.

Her tarafların ölüm sarsa onlar yine de hiç çekinmeden savaşa atılırlar.»

Karaman'ın vilâyetinin sınırında *(re'sül-had)* bulunan Karahisar'a varınca ona başka bir elçi göndererek, «Biz Karahisar'a geldik. Eğer savaşmaya niyetin varsa, ortaya çık. [523] Yoksa Larende hududuna kendimiz varırız» dedi. Niğde ve Herakliye'ye (574) de aynı şekilde haberciler *(kâsıd)* gönderdi.

Karamanoğlu, Sultan'ın Larende yöresine vardığını duyunca yüzü ekşiyip kaşı çatıldı. Şekli şemali değişti. Her zaman yaptığı gibi ülkesini yağma ve talana terk etti. Yanında bulunan askerlerle hezimet yolunu tutup Konya kalesine sığındı. Kadınlar gibi duvarların ve kapıların arkasına çekildi. Odalarda ve mahfillerde kapalı kaldı. Beyt (Arapça):

«Göğün en üst katına dahi saklansalar kader onları anar bulur.»

Sultan, Karaman'ın Hisar'a sığınarak alçaklık ve küçüklük yolunu tuttuğunu, çakal gibi başını sıkıntı mağarasına soktuğunu, kertenkele gibi hüsran deliğinde mahsur kaldığını öğrenip, onun savaş meydanın eri, ün ve şan peşinde koşan biri olmadığını görünce, onun ülkesinin en gözde ve vilâyetinin en mamur yerine indi. Onu, hisardan düz alana çekmek için yağma ve talana izin verdi. Ülkesinin yıkılıp, altının üstüne getirilmesine ferman çıkardı. Askerleri, onun şehir ve kalelerine gönderdi. Her sınıftan asker, ülkeyi yakıp yıkmaya koyuldu. Dağlık ve düzlük demeden ellerini vurup kırma için açtılar. O bölgelerin ileri gelenlerini ve halkını esaret zincirine vurdular. Onların üzerine felâket ateşi döktüler. Elim darbeler ve büyük eziyetlerle paralarını, mallarını, kumaşlarını, her neleri varsa ellerinden aldılar. Konuşan, konuşmayanlarına el koydular. Böylece altından, gümüşten, yiyecek ve giyecekten, merkep ve hayvandan bol miktarda ganimet elde ettiler.

Bir ay süreyle bu tür talan ve yıkımda bulundular. Gelir ve mahsül getiren yerlerin, evlerin ve konakların altını üstüne getirdiler. Sonunda ova ve yaylalarda köy ve şehir namına bir şey koymadılar. Bağ ve bahçelerde ağaç ve sebze bırakmadılar.

(574) Bk. Herakle-i Karaman, Cihannûma, s. 616.

Sultan'ın yağma, talan, yakıp yıkma konusunda verdiği beğenilmeyen emirden maksadı, [424] Karaman'ın asabını bozarak onu harekete geçirmek, gayret ve çabasını uyandırmaktı. O zaman onun duvarın arkasından çıkıp savaş alanına geleceğini, o şekilde kılıç ve okların hedefi olacağını düşünüyordu.

Fakat o aynı şekilde savaştan uzakta bir köşede oturmayı tercih etti. Gevşeklik ve tembelliği kendine iş edindi. Beyt :

«Ya git kadınlar gibi renk ve koku sürünmeye devam et! Ya da mertler gibi ortaya çıkıp topu meydana at!»

O yakma ve yıkmanın aşırıya kaçtığı, o vurup kırmanın son haddine ulaştığı zaman bile Karaman'ın kılı kıpırdamadı. Sinirlerinde herhangi bir hareket meydana gelmedi. Derken kış mevsiminin öncü birlikleri yüzünü âlemin fezasına çevirdi ve soğuk, havayı istila etti. Dağlık ve ve düz alanlarda konup göçmenin, durup dinlemenin imkânı kalmadı.

Sultan atının dizginini Aksaray tarafına çevirdi. Muradına ermiş, amacına ulaşmış olarak oraya vardı.

Daha önce Sultan'ın orayı fethettiği sırada ahalinin bir kısmı bazı askerlerle *(nöker)* bir olup Sultan'a ihanet etmişlerdi. Bu yüzden Sultan onların cezalandırılmaları ve derslerinin verilmesi konusunda emir verdi. Fermanı üzerine orayı yıkarak viran ettiler.

O olayın üzerinden birkaç gün geçince elçiler gelerek, Karaman'ın büyük bir sıkıntı ve acz içinde olduğunu anlattılar. Onun durumunda önemli bir bozulma ve kötüleşme gördüklerini arz ettiler. Söz ve davranışlarındaki garipliklerden bahsederek, «Sizin istediğiniz buydu. Ne yaptıysanız size helal olsun» gibi boş ve düşük sözler söylediğini anlattılar.

Onun üzerine Sultan, Yaradan'ın inayetinin gölgesinde fetih ve zafer kazanmış, ikbâl ve talih arkadaşı olduğu halde Kayseri'ye geldi.

Bu fetih de gelecek fetihlerin habercisi, sonraki başarıların müjdecisi oldu.

Kısa bir süre içinde iki önemli mesele başarı ile halledildi. İki büyük iş iyilik ve selametle bitirilince Sultan'ın ünü ufukları tutup her tarafa yayıldı. Onun haberi şehir ve köylerde anlatılır oldu. Devlet düşmanlarının günleri kararıp durumları kötüleşti. [525] Talihleri dönüp işleri zorlaştı. Hepsi şaşkınlık ve aptallık köşesinde bitkin ve perişan bir halde kaldı. Ona karşılık Sultan'ın gücü ve kuvveti arttı. Heybeti ve dirayeti çoğaldı.

Sultan, daha önce kendisinden yardım ve destek görerek kale ve makam sahibi olmalarına rağmen kendisine ihanet ederek Kara-

man'a katılmış ve onunla birlikte Kayseri'ye gelip fitne ve fesatta bulunmuş olan Moğolardan birkaçının elinden kalelerini aldı. Hepsini cezalandırarak görevlerinden uzaklaştırdı. Onlara verdiği rütbe ve maaşları başkalarına bağışladı.

Bir süre Kayseri'de kalmak istediği için orduya *(cunûd)* ve askerlere *(asakir)* izin verdi. Hepsi makam ve meskenlerine döndü. Askerlerin istilasına, yabancıların girip çıkışlarına maruz kalmış olan Kayseri'nin zarar ve ziyanını karşılamak için çaba harcadı. Kısa bir süre içinde kırık dökükleri onardı. Onun üzerine bölge ve halkı yeniden düzene kavuştu. İşleri yoluna girdi. Her tarafta huzur ve refah hakim oldu.

İşler yoluna girip emniyet sağlanınca Sultan zevk ve eğlence meclisi düzenledi. Vücudunu rahatlatmak ve ruhunu dinlendirmek için sohbet ve eğlenmekle meşgul oldu. Gayb âleminden görüntüler veren kalp aynasını, kadehlerin berrak suyuyla cilalamaya, göğüs sayfalardan günlerin ve olayların tozunu silmeye, fitne gözlerinin kapanmasını, felaket ve bela sebeplerinin ortadan kalkmasını ganimet saymaya, eziyet ve sıkıntıyla dolu olan zamanın verdiği birkaç günlük iyiliği fırsat bilmeye, güzel vakitten pay, huzurlu ortamdan nasip almaya ve şöyle demeye başladı : Şiir :

«Dünyanın eziyetini niye çekiyorsun? Onun yerine gül renkli şarabı çek! Çünkü o seni sonu olmayan kederden kurtarır.

Dermanı olmayan o derdin gamını niye yiyorsun? Dermansız gamın davası olan şarap kadehini yudumla!

Gam yeme, mutlu yaşa! Çünkü gam da sevinç de geçicidir. Akıllı bir kimse için ikisi de aynı şeydir.»

[526] Kışın hüküm sürdüğü günlerde Rum askerlerinden bir taifenin Karaman'a ulaştığını, orada fitne ve fesat çıkardığını, Sultan'ın askerlerinin dağılıp dinlenmekle meşgul olmasını fırsat bilerek Develi hududuna geldiklerini, orada emniyet ve huzur içinde yaşadıklarını haber verdiler.

Sultan, kendisinin Kayseri'de bulunduğu bir sırada onların o bölgeye izinsiz olarak yerleşmelerini kötü bir iş ve çirkin bir davranış olarak görerek, onların kulağını çekip dersini vermek için harekete geçti.

Orada bulunan askerlerden bir birliği savaş düzenine koydu. Sayı ve güç bakımından eksik olmasına rağmen o fesatlara gece baskını düzenleyerek hepsini evlerinde kıstırdı. O hainler, o durumu fark edip kendilerini timsağın ağzına, aslanın pençesine düşmüş görünce ağlayıp sızlanmaya başladılar. Sultan'ın atının ayağına düştüler. Tövbe ve istiğfar

ederek, «Biz, sizin kullarınız ve hizmetçileriniz. Her halükârda emrinize hazırız» dediler.

Sultan onları bağışladı. Yağma ve talan elinin onların üzerine uzanmasını yasakladı. Hepsini himâyesi ve idaresi altına aldı. Onları eşleri, çocukları ve mallarıyla oradan alıp Kayseri yöresine getirdi. Onlar orada Sultan'a bağlı diğer göçerlere ve kabilelere katıldılar. Ondan sonra kulluk ve bağlılık yolundan sapmadılar.

Sultan'ın o seferden döndükten sonra Karaman ülkesine yürüyeceği haberi yayılınca Karamanlılar vatan ve meskenlerinden ayrılıp sarp ve dağlık yerlere sığındılar.

O sırada Karamanlı Emir Alâaddin'in kardeşinin oğlu Emir Şeyh Hasan, yerini yurdunu terk edip ailesi ve eşyasıyla Sultan'ın yanına geldi.

Sultan onun gelişini hayırlı ve uğurlu saydı. Ona yüksek bir makam ve üstün bir rütbe verdi. Padişahlara has iyiliklerde bulunarak onun oraya yerleşmesini sağladı. Onun gelişiyle Karamanlılar bir darbe daha yedi. Böylece yenilgi üzerine yenilgi gördüler.

Kış günleri son bulup, ilkbaharın parlaklığında neşe ve mutluluk işaretleri görünmeye başlayınca Sultan, kalbinin bağı, devlet ocağının ve asil soyunun lâmbası, saadet kutusunun mücevheri, ülkenin gözbebeği ve saltanatın belkemiği, Şiir :

«Devletin ve ülkenin tahtı, onun kadrinin büyüklüğünden dolayı yüksek, göz beyazlığının karalığı, onun yüzünün güzelliğiyle aydınlanmış.

Onun bahtının açıklığından kader göklere kürsü kurar. O, muzaffer bayrağının altında güneşe gölge verir,»

[527] olgunluk ve soyluluk izleri parlak alnında açıkça görülen, kutluluk ve saadet nurları simasında açıkça fark edilen bütün insanların şahı ve şehzâdesi Alaâddin Ali Çelebi'yi -*Saadet ufkundaki talihi hiç eksilmesin*- Kayseri emirliğine tayin etti. O bölgenin yönetimini ve valiliğini 12 pare şehir, kale, köy ile orada yaşayan köleleri ve Türkleri ona bıraktı. Ayrıca onu kendisine vekil *(kaimmakam)* yaparak, işlerin düğümünün çözülüp bağlanmasında, davaların görülüp karara bağlanmasında elini güçlendirdi. Emir verme, yasaklama, tâyin ve azil işlerinde onu tam yetkili kıldı.

Sonra av bahanesiyle Karahisar-ı Behramşah tarafına gitmek için şehirden ayrıldı.

Onun o işi yapmasında iki amacı vardı: Birincisi, «Belki de kendisinin Kayseri'de kalışının uzaması sebebiyle Emir Mutahharten Akşehir

tarafına hareket etmek ister. Öc alma ve hücum etme fırsatı arar. Eğer şehirde kalsa, kendisinden korkup ona cesaret edemez, diye düşündü. İkinci olarak da, eğer o tarafa asker çekecek olursa, Karaman kendisini emniyette hissedecek, herhangi bir tedbir almayacak, o durumda onu gafil avlayarak amacına ulaşmış olacaktı.

Sultan, Karahisar'a varınca Emir Mutahharten'in Alaşehir'e hareket ettiği ve iyice yaklaştığı haberini getirdiler.

Sultan o haberi alınca atını onun tarafına çevirdi. İkin menzil yol alınca muhbirler *(münhi)*, Sultan'ın geldiği haberini Emir Mutahharten'e ulaştırdılar. Onun üzerine derhal geri dönüp Erzincan'a vardı. Böylece o bölge onun kötülüğünden kurtulmuş oldu.

O haberi duyunca Taceddinoğulları da korkuya ve telaşa kapılıp yönlerini kalelere ve sarp yerlere çevirdiler. Amasya vilayetinde huzursuzluk başgösterdi. Ora halkı büyük bir sıkıntıya düştü.

Sultan, her taraftan asker toplayıp sayı ve güç bakımından yeterli duruma ulaşınca Karaman'a yürümek için Kayseri'ye yöneldi.

Oraya varınca ordunun durumunu uzun uzun araştırdı. Orada hüküm süren yiyecek kıtlığı ve pahalılığı yüzünden orduda zayıflık ve gevşevlik bulunca Karaman üzerine yürümeyi bir süre erteledi.

Daha sonra Moğol emirlerinden ve kendisine bağlı olanlardan Evliya'nın evine indi. Orada Mogol Samagar kabilesinden elçi olarak gelen bir şahıs, [528] «Hızır Beğ oğlu Pir Boldı, Karaman'dan ayrılıp vilâyetin hududuna geldi» dedi. Bu haber de Sultan'ın bir süre daha orada kalmasına sebep oldu.

Sultan o sırada birkaç gün daha işlerin düzene konması, görevlerin tanzimi, halkın durumunun iyileşmesi, sınırların kontrol altına tutulması, yoların ve geçitlerin korunması konularında tedbirler aldı. O bölgesinin askerlerine *(cuyûş)* paralar *(mevacib)* vererek herbirinin görevini belirledi ve onları şehzâdenin hizmetine verdi. Daha sonra şehzadeye güzel nasihatlar ve faydalı öğütlerde bulundu. Onu olgun ve doğruluğa teşvik ettikten sonra gönül rahatlığıyla Sivas'a hareket etti.

O sırada Ulus emirlerinin ileri gelenlerinden bâzısı kendi isteğiyle gelerek Sultan'a bağlandı. Bâzıları da oğullarını veya adamlarını gönderdiler. Böylece doğruluk ve kurtuluş yolunu tutarak, akıl ve iz'ana uydular. Ayrılık ve gayrılığı terk ederek birlik ve beraberlik yoluna girdiler.

Sultan, onların hepsini kıymetli hil'at ve hediyelerle şereflendirdi. Onlara sınırsız bağış ve ihsanlarda bulundu. İstek ve dileklerini yerine

getirerek onları ödüllendirdi. Akıl ve bilgisiyle onların kalplerinde bulunan soğukluk ve kırgınlığı giderdi. Herbirini vatan ve yurtlarına teşekkür ve dua eder halde gönderdi. Kendisi de Sivas yolunda ilerliyor ve mesafeler alıyordu.

Sonra Sultan, Kayseri'nin fethi ve o bölgenin meseleleri hakkında Emir Mutahharten'e bir mektup yazarak onu kurtuluşa ve doğru yola çağırdı. Öğüt ve nasihat yoluyla, «İki kutsal şehrin *(haremeyn)* ([575]) koruyucusu ve iki kıblenin *(kıbleteyn)* ([576]) bulunduğu yerlerin yöneticisi olan Mısır sultanının devrin meliklerine ve asrın sultanlarına üstünlük ve önceliği vardır. O her zaman bize dost ve kardeşçe davranmakta, birlik ve beraberliğin gereklerini yerine getirmektedir. Bize sık sık elçi ve mektup göndererek ilgi ve sevgi ifadeleriyle dostluk ve samimiyet temellerini güçlendirmektedir. [529] Bu cümleden olarak bu günlerde huzurunun seçkinlerinden (havas-ı hazret) bir adamı bize soylu atlar, sağlam zırhlar, kıymetli kumaşlar ve iyi yapılmış silahlarla birlikte bize gönderip gönlümüzü aldı. Birlik ve beraberliğe verdiği önemi gösterdi. İyilik ve yiğitliğin gereklerini yerine getirdi. Ülkelerimiz arasındaki uzaklığa rağmen ilgi ve sevgisini esirgemedi. Her an dostluk ve kardeşlik kapılarını açık tutuyor, sevgi üzerine sevgi katıyor.

Senin topraklarının onunkine benden daha yakın olduğunu söylemeye gerek yok. Onunla arandaki ayrılığın hangi ölçüde olduğunu bilmeyen kalmadı. Şimdi senin yapacağın şey, can ü gönülden çabalayıp gayret göstererek dostunu, düşmanını, yakınını, yabancıyı ona bağlılık konusunda teşvik etmek ve onun emirlerine uymalarını sağlamaktır. O şekilde nefsanî heveslerin ve şeytanî aldatmaların etkisinden kurtulur, boş heveslerini ve cahillerin sözünü bir yana bırakırsın. Biliyorsun geçen yıl hiç beklemediğin bir başarı kazandın. Onunla mağrur olma! Ona güvenip aldanma! Çünkü sevinç ve mutluluk daimi değildir. Her gün düğün bayram olmaz. Bize karşı olan tutumunu değiştir. Başka bir hayat tarzı seç! İyi bil ki, onun meyvesini tadacaksın. Onun hayrını şerrini kendi gözlerinle göreceksin. *«Bunu ancak aklselim sahipleri düşünüp anlar»* ([577]) dedi.

Aynı şekilde Taceddinoğulları ile Karahisarlı Melik Ahmed'e de elçiler gönderip onları da güzel sözler ve faydalı nasihatlerle aydınlattı. Barışa ve selamete teşvik etti. Kötülük ve zarar getirecek işlerden uzaklaştırdı.

---

(575) Mekke ve Medine.

(576) Mekke ve Kudüs.

(577) Kur'an-ı Kerim, 2/69.

Diğer yandan Kayseri'ye gelerek itaat ve bağlılık yolunu tutmuş, kulluk ve kölelik gereklerini yerine getirmiş olan Koyulhisarlı Bayezid'i de elinden geldiği kadar eğitip uyardı.

Aynı şekilde Kemah valisi ile çevrenin hâkim ve emirlerine mektuplar yazıp adamlar göndererek onlara vaad ve uyarılarda bulundu.

Onlardan cevap beklerken, Emir Süleyman'dan fetih haberini duyurmak için bir haberci geldi ve «Allah'ın fazileti ve Muhammed'in devletinin gücüyle Emir Süleyman, Giresun kalesini fethederek ülkesi arasına kattı» dedi. Hıristiyanların elinde bulunan, sağlamlığı ve alınmazlığı ile ünlü, tekfurların kaynağı ve başkenti olan Trabzon'a bağlı olan o kaleye, İslâmiyetin doğuşundan itibaren hiçbir Müslüman girememiş ve orayı alamamıştı. [530]

Sultan o müjdeyi alınca şad ve mutlu oldu. Büyük bir sevinç ve neşe duydu. Kâfirlerin yenilgisi, Müslümanların zaferi onda büyük bir memnuniyet meydana getirdi. O müjdeyi kutlamak için her tarafta sevinç gösterileri yapıldı. Her yandan, *«Keşke ben de onlarla beraber olsaydım»* ([578]) narası yükseldi. O sırada Sultan, fetih ve zaferi kutlamak, o konudaki düşüncelerini yazmak için bir kalem istedi. Duygu ve düşüncelerini ihtiva eden bir mektubu bir mutemedin eliyle Emir Süleyman'a gönderdi.

Birkaç gün sonra emri üzerine Ulus emirleri yaylak tarafına hareket ettiler.

O sırada Halep naibinden bir elçi geldi. O, elçilik kurallarını uygulayıp hediye ve armağanları takdim ettikten sonra, «Mısır sultanı, Halep nâibine bir *emir-nâme* (hükm) gönderdi. Orada o vilayetin bütün asker ve orduların, silah ve atlarıyla size katılmaları, sizin emrinizin dışına çıkmamaları, kâfirlerin kökünün kazınması, ve fesatların uzaklaştırılması konusunda size yardımcı olmaları, askerin ileri gelenleri ile Şam Türkmenlerinin *(Terakime-i Şam)* hayvanları ve mallarıyla yaz kış sizin yanınızdan ayrılmaması, her halükârda emir ve yasaklarınıza uymaları, aksine hareket edenlerin büyük bir cezaya çarptırılacağı yazılıdır» dedi.

Elçinin görevini yapmasından sonra Sultan, yaylak tarafına hareket etti. İki Ulus'un adamları ve askerleri sıksık bir araya gelmeye başladılar. Onlar böylece Sultan'a verdikleri bağlılık sözünde durmuş oldular. Sultan, etrafa asker ve süvarilerin toplanması için adamlar (nöker) gönderdi. Hepsinin hazır olması için ferman çıkardı.

---

(578) Kur'an-ı Kerim, 4/73.

O sırada bir süreden beri Ağaç-Eri Türkmenlerinin ([579]) fitne ve fesada başvurup yol kesmeye ve geçitleri tutmaya başladıkları haberi geldi. O bölgede hiç kale yoktu. O haber üzerine Sultan, o bölgeye birkaç kale inşa edilmesini, sığınaklar yapılmasını, herbirine yeteri kadar asker görevlendirilmesini düşündü. O şekilde onlar orada kalarak haramilerin ve eşkiyanın oradan sökülüp atılmasına çalışacak, onların halka yaptığı zulüm ve eziyetlere engel olacak, [531] yolları ve geçitleri onların elinden kurtaracaktı.

Emri üzerine her çeşit yapı araçlarını hazır ettiler. Sonra atının dizginini o tarafa çevirdi. O dağın bütün tepe ve sarp yerlerine göz attı. Nihayet yola hâkim iki yüksek tepeyi kale için uygun buldu.

Sonra mahir ustaları ve yetenekli mimarları orada görevlendirdi. Güzel vakitlerini oranın yapılmasına ayırdı. Kısa bir süre içinde orada iki muhkem kale ve sağlam sığınak inşa ettiler. Çevresine yüksek duvarlar ve burçlar diktiler. Orayı yiyecek, içecek, silah ve diğer gerekli şeylerle doldurdular. Herbirine Sultan, çevik ve tecrübeli yiğitler tâyin etti. Yakınlarından *(havas-ı hazret)* bir adamı oranın korunması için görevlendirdi. Onları geniş yetkilerle donattı. O teşekküre değer gayreti yüzünden o taraflar hırsız ve haramilerden temizlendi. O bölgenin sâkinleri huzur içinde işleri ve güçleriyle meşgul oldular. Orada tam bir emniyet hüküm sürdü. Şiir :

«Onun halkı, onun gölgesinde emniyet içinde yaşıyor. Dağdaki kuş bile kendini emniyette hissediyor.

İdaresi altındaki insanlara adaletli davranır. Onlara bağış ve cömertliklerde bulunur.»

Sultan o sırada *Tercihü'l-tavzih* kitabının yazma işini hayırlı ve uğurlu bir şekilde sona erdirdi. Onun yazılıp çizilmesi gailesinden kurtuldu. Kitabı yazmaya başlangıç tarihi 10 Şaban 798(20 Mayıs 1396) bitiriş tarihi de 4 Şaban 799(4 Mayıs 1397) dir.

O eser benzerlerini geride bıraktı. Cümleleri berrak sudan daha saf, üslubu sihirli bir güzellik taşımakta. Sözler ölçülü, mana açık. Cümleler kısa ve gerçekleri ifade etmekte. Gerçekler, bütün inceliğiyle açığa vurulmuş. Düşüncenin gün ışığına çıkmamış olanları, iffet ve terbiye örtüsü altında gelişip serpilmiş, yüzündeki büyüklük perdesini atıp hiçbir yaratığa görünmemiş. *«Onlarda bakışlarını yalnız eşlerine diken, başka kimseye bakmayan öyle dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur.»* ([580])

---

(579) Bu konuda bk. Faruk Sümer, Ağaç-Eri'ler, Belleten (1962), s. 521 vd.
(580) Kur'an-ı Kerim, 55/56.

Sultan, Mevlâna Saadeddin Taftazanî'nin görünürde İmam Sadrü'ş Şeria'ya aslında ise, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin *-Allah ondan razı olsun-* mezhebine ettiği itirazların zor noktalarını uzun uzun inceledi. [532] Doğrusunu yanlışını insaf gözüyle okudu. Önemli ve önemsiz noktalarını öğrendikten sonra ilahî feyzin yardımı ve parlak zihninin gücüyle ona uygun cevaplar verecek gerekli itirazlarda bulundu. İleri sürdüğü görüşleri, Kur'an âyetleri ve Peygamber'in sözleriyle pekiştirdi.

Bundan başka Mevlâna Saadeddin'in, Sadrü'ş-Şeria'nın bâzı sözlerini anlamadığını ve onların inceliklerini kavramadığını fark etti. Onları tek tek ele alarak gerçek deliller ve esaslı bilgilerle açıkladı.

Aynı şekilde Sadrü'ş-Şeria'nın «kavim» konusundaki sözlerine, onun ettiği itirazlara, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde cevap verdi.

İyi huylu, aklıselim sahibi bir kimse Sultan'ın işlerinin yoğunluğuna, vaktinin azlığına rağmen bir yıl gibi kısa bir süre içinde hiçbir kitaba müracaat etmeden, hiçbir eserden faydalanmadan *Tercihü't-tavzih ve İksirü's-saade* gibi iki önemli kitabı nasıl yazabildiğine hayret eder. Onun derinliklerine inip inceliklerini öğrenince, böyle bir eser kaleme almak için insanın ne derece geniş bir bilgiye sahip olması gerektiğini anlar. Çünkü onu yapmak için ilmin bütün dallarında ileri bir noktaya ulaşmak icab eder. Şeriat ve hakikat konularında ancak onun gibi bir kutup ve âlim böyle bir eser meydana getirebilir. O eser yoluyla din yolunun yolcuları sapıklık çukuruna düşmezler. Ondaki iyi etkiler, günlerin geçmesiyle kaybolmaz. Onun fayda ve menfaatleri insana iyi bir hayata kavuşturur. *«Allah rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah, büyük lütuf sahibidir.»* ([581]) Şiir :

«Senin zihninin levhası, levh-i mahfuz'dur. ([582]) *Orada yedi iklimin aslı ve fer'i vardır.*

Yalnız senin zihninin ve zekânın parmağıyla nokta bölünür hale gelir.»

[533] O sırada tüccarlardan bir grup Sultan'ın yanına gelerek, haramîlerin kendilerine saldırdıklarını, varlarını yoklarını ellerinden aldıklarını anlattı. Gördükleri zulüm ve zorbalık karşısında onun devletinden yardım ve destek istedi.

Sultan, onların mallarını kurtarmak için adamlarından birini Dulkadiroğlu'na gönderdi. Ona, «Eğer onlar Müslümanların mallarını geri

(581) Kur'an-ı Kerim, 2/105.

(582) Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha.

vermezler, inat ve zıtlaşma yolunu tutarlarsa, bütün gücümüzle bizi karşılarında bulurlar ve hakettikleri cezayı bulurlar diyen bir mektup verdi.

Sonra Moğol ve Türkmen emirlerini, diğer asker ve adamlarını çağırmak için elçiler gönderdi ve onların gelişini bekledi.

O sırada Erzincan'a gönderilmiş olan adam geri döndü. Emir Mutahharten'in durumunun kötülüğüne, gücünün kuvvetinin azlığına rağmen eski sapıklığını koruduğunu, ahmaklıkta ısrar ettiğini anlattıktan sonra, «Benden zorla alıp ülkenize kattığınız Akşehir'i bana geri verirseniz, ancak o zaman barış içinde oluruz. Yoksa böyle devam ettikçe aramızda dostluk ve kardeşliş olmaz» dediğini anlattı.

Sultan, onu dinledikten sonra, «Barış konusunda bu kadar ihmalkâr davranmasının sebebi, belki de ona bizim hakkımızda asılsız sözler söylenmiş, onun da ona inanmış olmasındandır. Yoksa barış içinde yaşamak onun da işine gelir» diye karşılık verdi.

Aradan bir süre geçince Ulus emirleri geldi. Sultan, Emir Mutahharten'in elçisini, toplamakta olan askerlerin ve atların kalabalığını görüp onları Mutahharten'e anlatsın diye bir süre orada alıkoydu.

Gün geçtikçe Moğol emirleri ve askerler orada toplanmaya başladılar. Kısa bir süre içinde çok büyük bir kalabalık meydana geldi. Askerin hepsi bir araya toplanınca sayısı kum, gücü azgın bir sel, dalgalı bir deniz, yakıcı bir ateş, çakan bir şimşek gibi olan bir ordu oluştu. Kılıç ve mızrakların çokluğundan havanın nefesi daraldı. Göğün ve güneşin kulağı ve gözü, atların kişnemesinden ve tırnaklarının çıkardığı ateşten sağır ve kör oldu. Şiir (Arapça) :

[534] *«Atlar için biniciler ve sürücüler vardı. Sahiplerinden başkası onlara söz geçiremezdi.*

Onlar savaş zamanının dışındaki zamanlarda üzgün ve kederli olurlardı.

Kılıçlardan ateşler saçıldığı zaman (atlar) ayaklarıyla göğe çıkmak isterlerdi.

Keskin kılıçlar düşmanın vücudunda yara açtığı zaman yerlerinde duramazlardı.

Vurup kırma onlara tecrübe kazandırır, savaşta daha çevik olmalarını sağlardı.»

Sonra Sultan, hareketlerini sınırlasın diye Melik Ahmed'e bağlı Karahisar-ı Kögoniyye hududunda bir kale inşa etmesi konusunda Emir Osman'a talimat verdi.

Bunun üzerine Emir Osman, o önemli görevi yerine getirmek için çaba harcadı.

Emir Sadü'l-Mülk'ü de o bölgeyi hizaya getirmesi için Kemah işlerine tayin etti.

Sonra Erzincan'ın altını üstüne getirmeye azmetti. Askeri düzene koyarak savaş araç ve gereçlerini hazırladı.

O sırada peş peşe Emir Mutahharten'den elçiler gelmeye başladı. Onlar, koydukları aracılarla iki tarafın arasını bulmak, birlik ve dostluğu sağlamak için büyük çaba harcadılar.

Emir Mutahharten, hapisleri serbest bırakmayı, savaşta Sultan'dan aldığı silahları, malları, paraları ona geri vermeyi kabul etti. Bunlardan başka her yıl üç yüz bin akçe tutan meblağı fidye olarak devlet hazinesine *(hezâne-i a'mire)* göndermeyi, savaşta ve seferde ona askerî bir birlikle yardımda bulunmayı, düşmanlık ve ayrılık maddelerini temizlemeyi, yabancılık yerine yakınlığı koymayı üzerine aldı.

Fakat buna rağmen Sultan, savaş ve vuruştan vazgeçmiyor, intikam ve öc almaktan başka bir şeye razı olmuyordu.

Durum bu merkezde iken, savaş sırasında oklarıyla gökteki yıldızları düşürebilen, harp zamanında kılıçlarını ayyuka çıkarabilen cesurların ileri gelenlerinden meydana gelen bir birliği, Beyt (Arapça) :

«Sanki bölümü selâmlıyorlar ve oktan reyhan kokusu alıyorlar.

[535] saldırı ve yağma için Bayburt tarafına gönderdi.

O bölgede Sultan'ın gönderdiği o birlik ile, oranın valisi, Emir Mutahharten'in kardeşi Emir Pir Muhammed ve Emir Mutahharten'in aklı ve *nefs-i natıka'sı* olan Ali Ağa'nın nâibleri ve askerleri arasında savaş çıktı. Sultan'ın askerleri onları yenerek, Emir Pir Muhammed ile Ali Ağa'yı yakalayıp Sultan'ın huzuruna getirdiler.

Sultan onlara hoşgörülü davrandı. İyilik suyuyla onların içinde bulunan kötülük tozunu yıkadı. Dostluk eliyle düşmanlık perdesini kaldırdı. Hepsini kıymetli hil'atlerle şereflendirdi. Nam ve namuslarını iade ederek yiyecek, içecek ve giyecek masraflarını karşılamak için onlara bir miktar yevmiye bağladı. Onları, kendisine muti olarak Sivas'a gönderdi.

Onlar, durumları düzelmiş ve rahata kavuşmuş olarak yaşamaya başladılar. Günlerini neşe ve mutluluk içinde geçirdiler. Sultan, zevk ve eğlence meclislerine onları da çağrıyor, şahanê bağışları ve büyüklere has cömertliğiyle gönüllerini alıyor, üzüntü ve keder tozunu hal çehre-

lerinden kaldırıyordu. Bol miktarda mal ve servete kavuşan onlar da durumlarından memnundular.

Onlar o durumda, dua ve övgü mücevherini dostluk ve sevgi elmasıyla deliyorlar, açık bir ifade ve anlaşılır bir sözle şöyle diyorlardı. Şiir (Arapça):

«Sen fazilet ve üstünlüğünle en parlak yıldızlardan daha parlaksın.

Senin büyüklüğün hakkında söylenenler tarihe geçecek niteliktedir.»

Aradan bir süre geçince Sultan, iyiliğinin ve cömertliğinin gereklerini yerine getirerek onlara izin verdi. Çevik atlar, kıymetl kumaşlar, kaliteli silahlar hediye ederek onları iyi bir durumda yurtlarına gönderdi

Diğer taraftan Emir Mutahharten, Emir Said ile adamlarını *(nöker)* tutuklayıp, onları yaşayabilecekleri kadar yiyecekle terbiye ettikten, eziyet ve işkenceye tabi tuttuktan sonra serbest bıraktı. [536] Onlar, aradan bir süre geçince yorgun ve bitkin bir halde Sivas'a geldiler. Canlarını onun elinden kurtarmış olmayı büyük bir nimet sayarak şöyle dediler: Şiir:

«Filan kimse seni cimrilikle niteliyor desem bana kızarsın.

Onu söyleyenin gözü cimrilik bakımından iğne deliği gibi dardır.
O halde her zaman gözünde iplik eksik olmasın!»

KİTABIN KONUSUNUN ÖZET OLARAK ANLATILMASI, ONUN BİRİNCİ CİLT OLARAK SONA ERMESİ

Fesahat atının süvarileri, belagat meclisinin söz söyleyenleri, mana basamaklarında yükselmenin, söz söyleme merhalelerini aşmanın, bilinmeyenleri ortaya koymanın büyük bir iş ve önemli bir görev olduğunu, onun sürekli çalışmayı ve sayısız ilimleri öğrenmeyi gerektirdiğini, söz mücevherlerini dizmenin herkesin haddine düşmediğini, güzel şiir yazmanın kolayca yapılabilecek bir iş olmadığını bilirler. Şiir:

«Söz, meclisin ve toplantı yerinin süsüdür. Söz, aklın en yüksek pâyesidir.

Söz, insanın içindekilerini açığa vurur. Herkesin iyisini, kötüsünü belli eder.

Söz, varlığın mihenk taşıdır. O, söyleyenin cevherini gösterir.

Güzel ve hoş olmayan bir söz, içi olmayan badem kabuğuna benzer.»

Satacak malı olmadığını söyleyen, söyleyecek sözü bulunmadığını itiraf eden bendeniz, işin başlarında Hazreti Sultan *-Allah saltanatını daim etsin-* tarafından bu eserin yazılması, onun övgüye değer işlerinin anlatılması için görevlendirildiğim zaman onu Arapça yazmak istedim. O gelini Irak elbisesiyle göstermeyi, Hicaz nakışıyla süslemeyi düşündüm. [537] Yeni düşüncelere âşık olanların onun güzelliğine hayran kalmalarını, ileri görüşlü kimselerin onun üslubuna nazar duası okumalarını, onların fesahat bahçesinin kuşlarının başka bir dili olduğunu, güzel söz söyleme meydanın başka bir atı olduğunu anlamalarını iki cümleyi bir araya getirenlere şair denmeyeceği gibi tutkal ve iğneyle bir araya getirilen yapraklara da edebiyat eseri denmeyeceğini bilmelerini arzu ettim.

Bizim bu teklifimiz, Sultan'ın *-Allah saltanatını daim etsin-* doğruluk ve hakikat ışıklarının aydınlattığı, büyüklere has ilahî düşüncesine uygun geldi. O iş, gayb ve görülen âlemin zorluklarını halleden aydınlık kalbince onaylandı.

Fakat Rum ülkelerinde yaşayan halkın çoğunun Fars diline meyilli olması ve ona itibar etmesi, o belde sâkinlerinin büyük bir kısmının *Deri* (Fars) dilini konuşup anlaması, fermanların, menşurların, mektupların, muhasebe işlerinin, defterlerin ve diğer hükümleri tamamının bu dilde kaleme alınması, herkesin aklının Fars nazmı ve nesriyle meşgul olması, bizi Farsça yazmaya yöneltti.

Bütün bunlara dayanarak, her halükârda geçerli olan onun fermanı; kitabın bilgilerinden sıradan ve seçkin kimselerin faydalanması, menfaatlerinden herkesin pay sâhibi olması için bunun Farsça yazılması, bu güzel incinin Deri dilindeki cümlelerin ipine dizilmesi yönünde çıktı.

Bunları da düşünerek, Mecburen anlaşılması daha kolay, imkânları fazla, her tarafta geçerli, Kur'an dili olması dolayısıyla bütün dillerden üstün olan Arapça yazmaktan vazgeçtim. Kitabın konularını; harfleri çok, kelimeleri ağır, çıkışı zor, geçiti dar, yolu karanlık ve kelime ve deyimleri az olan Fars diliyle yazmaya koyuldum.

Hiç şüphe yoktur ki, Arap dili karşısında Acem dilinin sağlamlık ve inceliği yoktur. İtibar ve geçerlilik terazisinde onun yanında hiçbir ağırlığı bulunmamaktadır. Arapçanın sermayesi çok, imkânları sonsuzdur. Çünkü onunla kurulmuş olan her cümle geniş manalar ve zengin konular ifade edebilir. Bir mananın karşılığı olarak onda birçok kelime vardır. Eğer bir kimse, belagat dedikleri az söze çok mana sıkıştırmak işini yapmaya kalkarsa, o dilde maksadına en kolay ve mükemmel bir şekilde ulaşabilir. Bunun aksini yapıp bir mana için değişik ifadeler kul-

lanmak isterse, kelime tekrarına başvurmadan o konuda da sıkıntıya ve başarısızlığa düşmez.

Basiret gözü kıskançlık perdesiyle kapalı olmayan, tabiatı kötülük ve hırstan arınmış olan herkes, [538] böyle bir eser meydanan getirmek için ne kadar çok bilgiye, ne kadar üstün bir yeteneğe sahip olmak gerektiğini anlar. Bu örtünün içindeki gelin, her ne kadar süsten, sanatlı ve ahenkli cümlelerden âri ise de onun ifadesi açık ve akıcıdır. Bu kutunun içinde bulunan inciler, her ne kadar nazım ipinden hali ise de onların hepsi de vezinli ve ölçülüdür. Şiir (Arapça) :

«Benim sözüm gerdanlık gibidir. Zaman geçer fakat onlar bâki kalır.

Onlar ince manaları ve güzel ifadeleri ile aklın ve düşüncenin ürünüdürler.

Benim sözüm, uzaktaki, yakındakilerin faydalanıp istifade edebilecekleri bir kaynaktır.»

Bendeniz, bu kitabın üslubunun güzel olması ve onun zevkle okunması için büyük zahmetlere ve sıkıntılara katlandım. Gündüzleri akşama, akşamları sabaha bağladım. Kıymetli ömrümün ve güzel vakitlerimin bir bölümünü onun için harcadım. Sıkıntıyı ve bıkkınlığı dâvet eden, akıcılığı ve çekiciliği olmayan hikâyelerle yetinmeyip, *Bezm ü Rezm*'in her bölümünü, ruhu ferahlatan, kalbi rahatlatan, okuyucuya şevk veren güzel sözler ve nasihatlerle, vecizelerle, atasözleriyle, aydınlatıcı nüktelerle süsleyip, her konusunu Kur'an ayetlerine, Kâınatın Efendisinin hadislerine büyük halifelerin ve önde gelen şeyhlerin sözlerine dayanarak şiirlerini Arapça ve Farsça olarak naklederek açıklamaya çalıştım.

Kitabı yazarken, her sınıftan insanın ondan zevk almasını, meliklerin, sultanların ve yöneticilerin, padişahlık kurallarını, yöneticilik usullerini, güzel ahlaka ve hoşgörüye sahip olmanın yollarını, savaşın, barışın, eğlencenin, adaletin, insafın, durup, kalkmanın adabını öğrenmelerini; emirlerin, vezirlerin ve kâtiplerin, memleket işlerini yürütmede, büyük işlerin üstesinden gelmede, sıradan ve seçkin bütün halkın refahını sağlamada, mahkeme davalarında doğru karar vermede, menşurlar, inşalar *(münşaat)*, mektuplar, resmî yazılarda ondan yararlanmalarını istedim. Bundan başka zâhitlere, âbidlere, samimi olarak bir köşeye çekilmenin *(inziva)*, kanaatin, tevekkülün, sabrın şartlarını, onun yollarını ve yöntemlerini gösterdim. Dostu ve arkadaşı olanlara, eğlence meclisi düzenlemenin, [539] sohbet ve konuşmada, tartışma ve yarışmada bulunmanın, yeyip içmenin, oturup kalkmanın adabını gösterdim. Velhasıl bu kitabın her konuda usta bir mürşid ve iyi bir yolgösterici olmasını, her meslekten insana faydalı olmasını istedim. Şiir :

«Mana bakımından zengin olan sözümde anlaşılması zor kelimeler yoktur. Onların hepsi kalbimden doğdu.

Her dinleyen ona önem verir. Hatta sarhoşlar bile ondan zevk alırlar.

Orda her insanın alacağı dersler vardır. O herkesin tabiatına uygun gelir. Sarhoş biri onunla mutlu olur. Dindar biri ondan zevk alır.

O herkesin ihtiyacına cevap verir. Aşık biri onda maşukunu bulur.»

Bütün bunlarla beraber büyük çabalar, üstün gayretler, fazla mesailer harcamama rağmn yine de utanç içindeyim. Korku taşı kalbimi yaraladı. Ayağımda titreme, *uzuvlarımda* ürperti var. Çünkü bu değersiz metaı, o büyük zatın huzuruna nasıl götürürüm, bu kıymetsiz hediyenin eksik ve kusurlarına nasıl özür bulabilirim? O bilgi deryasının karşısında ne söyleyebilirim? Bülbülün sustuğu, kumrunun sesini kestiği bir bahçede ben ne hikâyesi anlatırım. Eğer nazımdan bahsetsem, onun mücevher saçan tabiatının ürününde onun en âlâsı var. Eğer nesirden söz etsem, onun şükür saçan kalemi en iyisini yazıyor, diye düşünüyordum. Şiir :

«Ne düşünürsem, sende onun en mükemmeli var. Sende hangi lütuf işareti mevcut değil ki?»

Fakat her ne kadar nakidimin ayarı düşükse de gayretim fazla, metaım kıymetsizse, onun şanı büyük alıcısının gözü kusur aramaktan uzaktır. Onun meth ü sena'ya ihtiyacı yoktur. O, bizim işimize ve eserimize göre değil, kendi büyüklük ve faziletine göre hareket eder. O, cömertliğini bizim durumumuza ve hayat şartlarımıza göre değil, kendi himmetine göre ayarlar diye düşünerek teselli buluyordum. Yazarın Şiiri :

«Aziz, servetin tamamen heba olsa da, kimya demek olan iyiyi gören bir göze sahipsin.

Eğer göz iyi görürse, aferin alır. Yok eğer kötüyü görürse, bağış ve lütuftan vazgeçer.»

[540] Bütün bunlarla beraber, padişahın nuru ve safasıyla süslenmiş olan bu şahane incinin, çok geçmeden seçkin ve sıradan kişilerin kulağına değeceğini, padişahın kutlu adına yapılmış olan bu şahane bayrağın büyüklerin kalp bahçelerine dikileceğine, onun cihanı süsleyen güzelliğiyle sohbet meclislerinin süsleneceğini, kadeh gibi ellerde, şarkı gibi dillerde dolacağını, onun içinde bulunan bilgilerinin ününün her tarafı tutacağını, âlem döndükçe, insanoğlunun nesli devam ettikçe zamanın yüzünde ebedî ve kalıcı olacağını ümit etmekteyim.

Yazarın Şiiri (Arapça) :

«Sen bahçeye şükür ağaçları diktin. Onlar tatlı ve leziz meyveler verdi.

O ağacı iyi vasıfları olan, içine sağlık ve afiyet veren berrak suyla suladın.

Bilgin ve becerinle ona güzel bir şekil verdin. O ebediyyen yaşayacak ve hiçbir zaman eskimeyecektir.

O gelini değerli mücevherlerle süsleyip, ona en güzel incilerden oluşan gerdanlık taktın.

Senin cömertliğinden ve manevi üstünlüklerinden o mana güzellikleri üzerinde izler vardır.

Bütün iyi ve faydalı sözler onda mevcuttur. Onun cümleleri insana doğru yolu göstermektedir.

(Ey Aziz), meleklerin fazilet ve üstünlükleri, insanların yetenek ve zaafları senin kitabında yer aldı.

(Ey padişah), emir senindir. Bana ne yapmak istersen onu yap! Her iyilik senden gelir.»

(Sultan'ın), şahane tabiatının iyiliği ve padişahlara has cömertliğiyle bu eksik şeyi tammış gibi kabul edeceğini alın teriyle besleyip güzellik alanına çıkardığım bu benzersiz nesneyi alacağını, onu iyilik gözüyle okuyup değerlendireceğini ümit etmekteyim. Şiir :

«Süleyman'a (hediye olarak) çekirge ayağı götürmek ayıp, fakat o iş, bir karınca için hünerdir.»

Eğer ecelde gecikme, ömürde uzama olursa, ruh kuşu vücut yuvasından uçmaz, vücudun terkibi birbirinden ayrılmazsa, Sultan'ın devrinin -*Sonsuza kadar sürsün*- geri kalan tarihini önümüzdeki yıllarda inşallah kaleme alacağız. Yazarın Şiiri :

[541] *«Güzel bir bahçe süsledim. Dostlar ondan güller toplasın!*

Bu yeni bahçenin kokusu, aşıkların dimağını güçlendirsin.

Onu ne soğuk soldursun ne de dolu! Ne de rüzgâr ağacının yaprağını döksün!

Tek ve Yüce olan Allah'ın yardımıyla hicretten sekiz yüz yıl geçince,

Bu ünlü kitap son buldu. O, mahşer gününe kadar kalıcı olsun!»

Her zaman Allah'a hamdolsun. Açıktan veya gizliden O'nun Peygamberine salât ve selâm olsun. Karanlıkların lâmbası olan evladına ve cömertlik pınarı olan ashabına selâm olsun.

800 yılının Receb ayının (Mart 1398) başlarında Perşembe günü kuşluk vakti, bu kitabın yazımı ve nüshalar haline getirilme işi tamamlandı. Bu kitabın yazarı, kötü kişilerin şerrinden Sivas başkentinde *(darü'l-mülk)* oturan, fakirlere ve düşkünlere yardım eden, Allah'ın kulları hakkında sevgi besleyen Halil Sultanî tarafından himâye edildi. Allah onun evinden kötülüğü uzaklaştırsın! Annesinin ve babasının günahlarını bağışlasın Allah'a hamd ve Peygamber'e, onun soylu ve pâk evladına ve ashabına salât ve selâm olsun!